Jean d'Ormesson
Vama mării

Jean d'Ormesson, membru al Academiei Franceze, fost elev al Şcolii Normale Superioare, titular al unei agregaţii în filosofie, este autorul unor opere în care ficţiunea se împleteşte adesea cu autobiografia: *Dinspre Jean, La revedere şi mulţumesc! Hoinarul cu umbrela plină de găuri;* al unei biografii consacrate lui Chateaubriand *{Ultimul meu vis va fi pentru dumneata);* şi al unor romane: *Iubirea e o plăcere, O iubire zadarnică, Gloria Imperiului, Din voia Domnului* - cel din urmă sursă de inspiraţie pentru un film în şase episoade, ce constituie unul dintre succesele memorabile ale televiziunii, — *Dumnezeu, viaţa şi opera sa* şi *Povestea Jidovului rătăcitor.*

Lui A

Zum Sellen gehören. Zum Schauen bestellt. Dem Turme geschworen. GOETHE
Gefällt mir die Welt.
IM empivsa que lieinos aco-
mcticlo es tan vasta que abarca ahora lo sc el mundo entero.
BORGES
Suntem în negândibil, dar cu repere orbitoare.
CHAR

PROLOG

Şi tu inimă de ce nu baţi
Ca un străjer melancolic
Veghez întunericul şi moartea
APOLINAIRE

Mor

în ziua de 26 iunie, cu puţin înainte de amiază, mi s-a întâmplat un lucru pe care nu am cum să-l uit vreodată: am murit de-adevăratelea. Viaţa e nedreaptă. Moartea la fel. Eu am fost norocos. Totul s-a petrecut destul de repede. Mi-a cedat inima. A ş fi putut să mă aleg cu vreo rană. Nici vorbă. Am căzut ca secerat, fără nici cea mai mică urmă de zgârietu-ră, în braţele Mariei, chiar în faţă la Vama Mării, care are o vedere atât de frumoasă spre Palatul Dogilor şi spre semeaţa clopotniţă de la San (iiorgio Maggiore. încercasem de mai multe ori să dau uneia dintre cărţile mele titlul *Vama Mării.* Nu facem întotdeauna ceea ce vrem. Vama Mării a refuzat să intre în viaţa mea. A intrat însă în moartea mea.

Fiinţa în braţele căreia mori e la fel de importantă ca fiinţa din care te naşti, eram mulţumit că mor în faţă la Vama Mării. Eram mulţumit mai ales că mor lângă Maria. în braţele Mariei fusesem o fiinţă vie. Tot în braţele ei mi-a fost dat să mor. A stat multă vreme cu mine lângă Vama Mării şi, la fel ca înainte, îmi lăsam capul să cadă pe genunchii ei. Şiroaie de lacrimi curgeau din ochii săi, pe care îi iubisem atât de mult fiindcă erau de un albastru intens. Stăteam neclintit. Nu scoteam o vorbă. N-am spus niciodată mare lucru. Dar acum nu mai spuneam absolut nimic. lia îmi săruta buzele fără viaţă, care nu mai răspundeau la sărutări, şi plângea în tăcere. Eu nu mai eram nicăieri - sau poate că eram deja peste tot.

A doua zi a avut o idee genială, iar eu m-am străduit din răsputeri, mă tem însă că degeaba, ca ea să mă ştie fericit şi să-i mulţumesc pentru toate: am parcurs din nou împreună, eu deja în sicriu, ea tot timpul scăldată în lacrimi, întreaga splendoare de pe Marele Canal. Era foarte bine. Soarele strălucea pe suprafaţa marmurei şi a apei, pe faţadele ocru şi roz. Palatele, muzeele, pieţele de peşte, terasele hotelurilor, stâlpii mari în albastru şi roşu, de care se leagă gondolele, podul Accademia şi podul Rialto, toate se perindau prin faţa noastră.

îngerii ne zâmbeau de pe frontonul bisericilor. La fel şi câteva fete, în timp ce savurau un *gelalo.* Tot ceea ce iubisem mă însoţea la gară pentru cea din urmă călătorie. Existau multă frumuseţe şi multe amintiri. Planuri, eşecuri, speranţe, ambiţii, bătălii câştigate şi pierdute. Pasiuni şi visuri. Logodna dogelui cu Adriatica la bordul navei *Bueeiilanr.* Bragadin jupuit de turci. Sărutările şi moartea Biancăi (appel Io. Lectura, undeva departe, de către un evreu de geniu cu ochi de odaliscă şi suferind de astm de fân, din *Pietrele Veneţiei* de Ruskin. Lrau Morand şi Visconti, Commynes şi Casanova, Henri de Régnier ascuns în spatele mustăţilor lungi şi Byron cu piciorul strâmb. Şi Goethe, şi Vivaldi, căruia i se spunea preotul roşu, şi Wagner, şi toţi ceilalţi. Şi, bineînţeles, Chateaubriand. Se vedeau

plăci de marmură împrăştiate pe ziduri, flacăra numelui meu în inima Mariei, fete suedeze înalte, arse de soare sub rochiile scurte, în culori deschise, şi mulţi îndrăgostiţi care se ţineau de mână, fără a şti prea bine ce să spună în faţa acestor lucruri atât de vechi din care se năştea atâta fericire. Am simţit dorinţa, e adevărat, să mai trăiesc un pic. Fiindcă lumea era frumoasă şi te îndemna să mai zăboveşti în preajma ei.
Iubisem cu patimă scurta mea trecere pe acest Pământ, soarele, speranţa, apa şuvoind peste pietre, depanarea zilelor, plăcerea de a nu face nimic, tălăngile caprelor ce treceau în cârd pe lângă căsuţa albă din Symi, unde locuisem cu Maria, tăcerea şi cuvintele, ldeea de a nu mă fi născut niciodată, îndrăgită de atâţia gânditori, m-a umplut întotdeauna de groază. Har Domnului, mă născusem. îmi luasem locul meu în timp şi, încălţat cu espadrile, umblasem, cu Maria de mână, încolo şi-ncoace, cu nările fremătând, cu inima uşoară, fără vreun sentiment de amărăciune sau remuşcare, pe dealuri şi pe plaje, de-a lungul marilor fluvii traversate înaintea noastră de cuceritori, de pelerini, de negustori de pânzeturi sau de coloniale, de îndrăgostiţii fugari, precum şi prin acele orăşele italiene unde erau atâtea arcade şi atât de puţine trotuare. Mă oprisem prin bistrouri, mă aşezasem o clipă pe parapetele podurilor, stătusem pe pajişti ce dominau lacurile pentru a scăpa de apăsarea gândurilor. Am petrecut multă vreme fără să mă gândesc la ceva. Am iubit aproape totul din această afurisită existenţă. Atât golurile cât şi plinurile sale. Viaţa îmi dăruise atât de mult, cu aşa de multe surprize şi cu atâta generozitate, încât nu mă mai temeam de moarte, care era sfârşitul ei. Fusesem încântat că am venit pe lume, nu eram supărat că

plec. Din comoditate, din egoism, ideea de a înceta să mai trăiesc pentru a trece în sfârşit la altceva nu-mi displăcea defel. Dar mai era şi Maria.
Tocmai lacrimile Mariei m-au făcut să stau în cumpănă deasupra Marelui Canal, în loc să pornesc în /bor întins spre ceea ce tânjeam deja, cu puţină nerăbdare şi curiozitate. Mai desluşeam încă Vama Mării, La Salute, Madonna dell'Orto unde se alla un Tintoretto atât de frumos, San Giovanni e Paolo cu statuia de bronz a bătrânului ofiţeraş căruia i se spunea Colleoni, San Giaccomo dell'Orio, unde mergeam adesea să ne plimbăm împreună, San Nicolò dei Mendicoli, deopotrivă jalnică şi superbă între cele trei canale şi, jos, jos de tot, în gondola sa neagră devenită deodată minusculă, o zăream pe Maria plângându-l întruna pe cel ce fusesem eu. Chiar acolo, deja destul de sus, în clipa în care eram gata să plec cu adevărat spre noi aventuri, ce nu au nume în nicio limbă, şi să mă desprind astfel pentru totdeauna de imaginile şi visurile pe care le iubisem peste măsură, acolo m-am întâlnit din întâmplare cu A.

ZIUA ÎNTÂI

înţeleptul se minunează de orice.
GIDli

1

întâlnirea cu A

A venea nu ştiu de unde. Şi cred că venea de undeva de hăt departe. Sosea pe Pământ chiar în momentul în care eu îl părăseam. Era un spirit naiv şi totodată fermecător. îmi e cu neputinţă, bineînţeles, să vi-l descriu cât de cât, de vreme ce spiritele, după cum ştiţi, nu au nici cea mai mică formă ori culoare. Ele plutesc, zboară, se deplasează în voie, se transformă continuu, sunt pretutindeni în acelaşi timp. Şi comunică între ele fără a avea nevoie de limbaj. Era un adevărat noroc. Ne-am înţeles din prima clipă.
Unde mă aflu? mă întrebă răstit.
foarte aproape de Pământ, i-am răspuns.
- Pământ? Ce e Pământul?
- O planetă, l-am lămurit eu.
-- A! noi suntem deosebit de interesate de planete, de stele, de tot ceea ce se roteşte pe cer, precum şi de galaxii.
- La fel şi noi, i-am spus eu hotărât. Se pare că dumneata vii dintr-o galaxie îndepărtată.
- Vin de pe planeta Urql, mă lămuri el. E centrul universului. Eu sunt plecat în misiune. Mie tocmai galaxia voastră mi s-a părut îndepărtată.
- Se pare că, am adăugat cu pe un ton cât mai împăciuitor eu putinţă, galaxiile se îndepărtează unele de altele cu o viteză ameţitoare.
- Să nu vorbim despre asta, îmi spuse el. E curată nebunie. Dacă aş fi zăbovit câteva clipe, n-aş fi ajuns niciodată.
Transcriu aici, în limba noastră, mesajul negrăit al lui A care, de altfel, nu se numea A. Spiritele au nume, aşa cum aflăm din Biblie, din *Popol-Vuh,* din povestea lui Ghilgameş şi din *O Mie şi Una de Nopţi.*

Dar e vorba de nume complicate. Numele lui A era interminabil şi nu semăna cu nimic cunoscut. Am hotărât să-i spun A, el a hotărât să-mi spună O şi astfel am devenit unul pentru celălalt alfa şi omega.
Am aflat multe lucruri interesante de la noul meu prieten. Pentru câteva clipe cîte au reuşit să-mi abată atenţia de la lacrimile Mariei şi de la ţinta călătoriei pe care abia o începusem. A mi-a mărturisit că este om de ştiinţă şi că i se încredinţase, de către confraţii săi, ancheta privind problema, atât de stânjenitoare, a pluralităţii lumilor şi a existenţei posibile şi în altă parte decât pe planeta Urql. M-a încredinţat că opiniile din jurul său erau destul de împărţite şi că multe spirite cumsecade aveau credinţa nestrămutată că nu există gândire decât pe planeta lor.
- E de-a dreptul amuzant, am spus cu. Aceeaşi discuţie o avem şi noi. Mulţi îşi închipuie că nu există viaţă decât pe Pământ. Iar alţii susţin cu străşnicie că există viaţă şi în altă parte. Pentru a împăca opiniile şi a rezolva astfel problema, emitem în univers unde la intervale fixe.
-A! ce nostim! Acelaşi lucru îl facem şi noi. Dar nu e întru totul sigur că voi aţi putea înţelege ceva din ceea ce vă trimitem, şi nici că noi am putea înţelege ceea ce emiteţi voi. Mă tem ca nu cumva concepţiile noastre să fie cu totul diferite. Şi ideile. Şi simţurile. Sau ceea ce, la noi, ţine loc de simţuri. Ştiu foarte bine ce este gândirea, de vreme ce eu sunt spirit. Dar îmi e tare greu să înţeleg ceea ce voi numiţi viaţă. Dumneata eşti în viaţă? Eşti viu?
- Nu, i-am răspuns. Din moment ce sunt mort.
Moartea era pentru A la fel de obscură ca şi viaţa. Nu cunoştea viaţa. Nu cunoştea moartea. Eu nu ştiam nimic despre Urql. El nu ştia nimic despre lumea noastră şi nici despre locuitorii săi. Am înţeles destul de repede că avea de învăţat totul pe acest Pământ unde era nou-venit.
- Ce planuri ai? l-am întrebat.
- Acum că sunt aici, îmi spuse el, mi-ar plăcea să stau câtva timp să cercetez planeta voastră. Tot ceea ce mi-ai dat să înţeleg mă face să cred că Pământul vostru este locul ideal pentru a duce la bun sfârşit ancheta mea privind lumile necunoscute. Simt că o faimă universală m-ar putea aştepta la întoarcerea mea pe Urql. Inchipuie-ţi uimirea concetăţenilor mei în faţa unui univers atât de straniu şi de neverosimil ca acesta în care locuiţi voi. Dacă aş putea îndrăzni, aş...
S-a întrerupt deodată, neîndrăznind să continue. Am lăsat să cadă o mână prietenoasă pe umărul său absent şi l-am încurajat cum am putut mai bine.

- Spune ceea ce vrei să spui. Nu-ţi fie teamă. Poţi vorbi pe şleau.
- Ei bine, dacă aş putea îndrăzni, dumneata îmi eşti atât de simpatic, îmi pari atât de sclipitor...
Talentul oamenilor de pe Urql şi luciditatea lor începeau să mă impresioneze.
- ... te-aş ruga să accepţi să-mi fii călăuză şi interpret şi să mă ajuţi să întocmesc raportul pe care trebuie să-l prezint la întoarcerea mea pe Urql.
Ideea de a mai rămâne câtva timp pe Pământ, unde trăia Maria, m-a umplut brusc de bucurie. Dar amintirea morţii mele mi-a tăiat avântul în aceeaşi clipă. Am încercat să-i explic lui A că, în ciuda atracţiei pe care o simţeam la rândul meu pentru el, şi cu toată stima pe care mi-o inspira aprecierea sa, calitatea mea de defunct îmi interzicea să întârzii pe planeta unde destinele noastre contrare tocmai se încrucişaseră, şi mă obliga să plec.
- O! doar câteva clipe. Totul va decurge cât mai repede cu putinţă. Cum vrei dumneata să mă descurc de unul singur pe acest Pământ unde totul pare să fie atât de dificil? Fii bun cu un spirit rătăcit în spaţiu şi arată-i tot ceea ce nu ştie.
La punctul la care ajunsesem, era un mare câştig să-mi sporesc meritele şi să fac bine în jurul meu. Maria îmi spusese, nu o dată, că sunt egoist. Pretindea - pe nedrept - că eu mă gândeam doar la mine. M-am întrebat, într-o fracţiune de secundă, dacă binele făcut spiritelor era asimilat de instanţa supremă cu binele făcut oamenilor. Apoi mi-am zis că, în orice caz, nu mi s-ar putea reproşa faptul că ajutam pur şi simplu un spirit să adune informaţii despre acest Pământ unde trăisem. Aşadar am acceptat propunerea:
- Trei zile, i-am spus lui A pe un ton cât se poate de ferm. îţi acord trei zile. O să fiu ghidul dumitale, îţi voi da toate explicaţiile privind viaţa, natura, istoria. Trei zile. Niciuna în plus. După care, trebuie să plec.
- Dar ce înseamnă asta, o zi? întrebă A.
Am înţeles îndată că viaţa mea după moarte n-avea să fie deloc comodă.
- Ei bine..., am început eu suspinând, lumea...
Şi am continuat să-i explic, plutind deasupra Veneţiei şi a ilustrei sale lagune, cu Adriatica de o parte şi Alpii de cealaltă parte - şi eram încântat pentru A de frumuseţea spectacolului - să-i explic aşadar ce însemna acea lume nouă în care abia sosise.

II

Pământul prezentat unui spirit venit de pe altă planetă

- Cred că lucrul cel mai simplu, i-am spus eu lui A în timp ce ne aflam deasupra Arsenalului şi a leilor săi de piatră, ar fi ca dumneata să-mi pui întrebări.
- Nu cred, răspunse A. Nu se pot pune întrebări decât în legătură cu un sistem despre care ştii deja ceva. Lucrul pe care nu-l cunoşti deloc, nu-l înțelegi deloc. Dumneata nici n-ai şti măcar ce să întrebi dacă te-ai pomeni pe planeta noastră. Eu nu ştiu ce întrebări să-ți pun aici, pe Pământul dumitale. Mai bine explică-mi cum se petrec lucrurile aici.

Am precizat mai întâi că neştiința mea era pe măsura bunăvoinței mele, că ea căpăta dimensiunile unei enciclopedii şi că riscurile de eroare în explicațiile mele depăşeau orice limite. Apoi am spus că Pământul e rotund, fapt ce nu l-a surprins peste măsură, sau că aduce cu un pepene galben, că se roteşte în jurul Soarelui într-un an iar în jurul axei sale într-o zi, că Luna se roteşte în jurul Pământului cam într-o lună de zile. Şi că pe Pământ există viață. Viața l-a uimit din cale-afară.

- Tot ce mi-ai povestit despre mişcările Pământului, Soarelui, Lunii, pot înțelege. Totul se cam mişcă peste tot, sus, în spații, în cea mai mare parte a timpului foarte repede şi, câteodată, în cerc sau aproape în cerc. Cercul este pentru orice spirit imaginea simplității şi a perfecțiunii. Lucrul pe care nu îl înțeleg este viața.

O clipă am stat în cumpănă. Situația mea devenise dificilă mult mai repede decât mă aşteptasem.

- îți cam dai seama ce este timpul? l-am întrebat.
- îl ghicesc oarecum, mărturisi el. Am răsuflat uşurat. Mai era o şansă.

- Sigur că da, reluă el. La voi, pe Pământ aş putea fi peste tot în acelaşi timp, însă a durat destul de mult ca să ajung de pe Urql până aici.
- Bravo! aici e miezul problemei. La noi, lucrurile nu sunt date toate în acelaşi timp. Ele vin şi se duc unele după altele, iar noi suntem purtați de un flux invizibil şi totuşi invincibil, pe care natura sau poate Providența l-a împărțit în zile şi nopți, în luni datorită Lunii, în anotimpuri, în ani, şi în care noi introducem, în chip de repere pentru rațiunea şi memoria noastră, perioade şi ritmuri, săptămâni, ore, orologii, sărbători, efecte şi cauze, speranțe şi amintiri.

Dacă n-ai fi ştiut ce este timpul, aş fi fost într-o mare încurcătură: n-aş fi ştiut ce să-ți spun. Nimic nu e mai simplu decât timpul atâta vreme cât prea puțin îți pasă de el. Nimic nu poate fi mai greu de explicat de îndată ce începe să te preocupe. Acest mister ce țâşneşte dinlr-un izvor nesecat, această evidență în formă de abis, de labirint, de paradox, este începutul şi centrul a tot ce există. Şi acolo unde există timp, există istorie.

M-a întrerupt brusc. înțelegea ce este timpul. Nu ştia ce este istoria, care este viață în amestec cu timpul.

Istoria, am explicat eu, se manifestă atunci când lucrurile se schimbă odată cu timpul.

Fiindcă, la voi, lucrurile se schimbă?

Numai asta fac. Şi totuşi rămân aceleaşi. Rămân aceleaşi şi se schimbă. Sunt imprevizibile şi cu toate acestea necesare.

Mă asculta cu neîncredere. Mă încurcam deja în vorbe. Am avut sentimentul neplăcut că în ochii lui eram un smintit sau un idiot.

Ciudată mai e lumea dumitale..., îngâna el cu stupoare. Ciudată mai e lumea dumitale...

M-am apucat să-i povestesc, cam în linii mari - ceea ce ne-a luat mul! timp - nesfârşita poveste a timpului. Pluteam deasupra Greciei, Persiei, Chinei, Indiilor, şi mă străduiam să-i explic, cât de cât, că din *Bing Bang* - ştia şi el - apăruse materia, că din materie apăruse viața şi că din viață apăruse gândirea. Şi că acest drum atât de lung dusese până la mine. Toate acestea îi ațâțau curiozitatea şi-l amuzau grozav.

- E atât de nostim! îmi spuse el. Şi atât de greu de crezut.

Am fost de aceeaşi părere, anume că viața e plină de neprevăzut şi de imaginație.

- Şi moartea? întrebă el.

- Este contrarul vieții şi, totodată, acelaşi lucru, bineînțeles. Moar- tea e nedespărțită de viață. Viața e legată de moarte. Tot ce e viu va muri. Tot ce e mort a fost viu. Am trăit doar ca să mor şi am ajuns să fiu mort fiindcă eram o ființă vie. Numai cei vii mor. Dar viața merge mai departe. Ceea ce e viu dispare iar viața continuă.

Mă credea doar pe jumătate. Găsea că sunt nemaipomenit. Se gândea că născocesc totul pentru a-l distra, că-i îndrug verzi şi uscate.

- Aşadar, dumneata, dumneata erai viu?

- Exact cum ți-am spus: eram viu. Viața a țâşnit în mine sau, mai degrabă, eu am țâşnit în viață. Am luat parte la această aventură a cărei lege este moartea şi pe care o numim viață.
- Ce oroare! exclamă el.
- Să nu cumva să crezi asta, i-am spus eu atunci, undeva destul de sus, între Indus şi Gange. Nu există ceva la care cei vii să țină mai mult ca la viață.
- Iar dumneata eşti mort? continuă el.
- Sunt mort, i-am răspuns. Tocmai de aceea am cinstea şi avantajul de a discuta cu dumneata. Dacă acum aş fi viu, aş fi împotmolit într-un corp, prizonier al spațiului şi al timpului, închis în această lume ce se întinde sub ochii noştri...
- Sub ochii noştri?
- E un fel de a spune. Iartă-mă. Puterea obişnuinței... îmi face atâta plăcere compania dumitale încât mi se întâmplă să uit că sunt mort. Când eram viu, aveam piele, gură, urechi, nas. Aveam şi ochi.
- Ochi..., murmură A. de necrezut!
-Tot calabalâcul acesta surprinzător şi fragil era destul de comod pentru a vedea, pentru a auzi şi pentru o mulțime de alte lucruri despre care îți voi vorbi poate într-o zi şi care erau adesea agreabile. Mulți dintre cei vii consideră că a trăi este o îndatorire fără seamăn. Ei nu ar schimba-o cu nimic altceva. Cât timp eram viu însă, nu-mi era îngăduit să stau de vorbă cu dumneata. Tare mult îmi plăcea să fiu în viață. Cei vii au mult noroc şi o sumedenie de avantaje. Dar nu le e îngăduit să comunice direct, de la gând la gând sau de la spirit la spirit.
- Mi-e din cale-afară de greu să-ți urmăresc firul vorbei şi să mă descurc în cele ce-mi spui. Lumea spiritelor e atât de simplă. Lumea vieții e atât de complicată. Multe lucruri de pe Pământul vostru mi se par încă destul de obscure. îmi închipui viața, după cele ce-mi spui, ca

un fel de masă gelatinoasă şi mai stânjenitoare decât orice altceva. Oare cum e organizată? Cum poate să acționeze? Iar cei vii, de exemplu, cum se deosebesc ei de viață? Seamănă toți între ei, sau se deosebesc unii de ceilalți?
Deodată, m-am văzut pe marginea prăpastiei. Oare trebuia să mă încumet la o expunere generală despre istoria vieții şi a evoluției? Mi se părea încă prematur să vorbesc de Darwin, de Crick, de Watson şi dc alți câțiva despre care nu ştiam aproape nimic, în fața unui spirit venit nu se ştie de unde, pe care îl întâlnisem din întâmplare şi pe care nu-l cunoşteam mai deloc. M-am descurcat cum am putut.
- Există în sânul vieții, care este o forță puternică şi oarecum colectivă, singularități autonome ce funcționează prin ele însele - sau care cred, mai mult sau mai puțin, că funcționează prin ele însele. Avem pentru ele un nume: le spunem indivizi. La urma urmelor, dumneata eşti un spirit singular în sânul gândirii universale. La fel eram şi eu: o ființă vie în sânul vieții.
Asta înseamnă că indivizii mor şi că viața continuă? ■ Exact cum ai spus, am murmurat eu la sfârşitul puterilor, căci nu trecuse mult timp de când ajunsesem spirit şi încercarea nu fusese deloc uşoară. Lumea nu a pierdut nimic când am încetat eu din viață. Sau dacă da, nu cine ştie ce. Viața supraviețuieşte celor vii. Oboseala mea bruscă nu a scăpat neobservată de A.
- de vreme ce gândirea e un efect al vieții, viața un efect al materiei şi materia un efect al *Mg Bangii/iă,* înseamnă că ai străbătut un drum al dracului de lung.
- Un drum al dracului de lung, am întărit eu.
- Ai isprăvit o treabă cât se poate de serioasă.
- Prin persoane intermediare, am precizat eu cu modestie.
- Viața fiecăruia dintre cei vii e la fel de obositoare ca viața în general?
- Ceva mai puțin, am recunoscut eu. Trebuie să te scoli în fiecare dimineață.
- A! spuse el după un moment de tăcere. Atunci trebuie să fii mulțumit că eşti mort.
A fost rândul meu să tac.
- O iubeam pe Maria, i-am mărturisit cu.

III

Amintirea Mariei

- Cine e Maria? mă întrebă A.
- O femeie, i-am răspuns.
- O femeie?
- Da, am încuviințat eu. În sfârşit, o ființă umană. Un om.
- Un om?
- Pământul e populat cu oameni. Iar oamenii stăpânesc creația. Ei sunt măsura tuturor lucrurilor. Ei au o idee despre infinit. Sunt lacuți după chipul absolutului. Oamenii sunt deseori siguri că nu există nimic deasupra oamenilor. Există chiar filosofi care au gândit şi scris că nu ar exista univers dacă nu ar exista om. Ei susțin că omul este cauza

universului şi nu universul cauza omului. Omul a inventat ştiința, morala, pictura, sculptura, Bursa, statul, socialismul, teatrul, muzica, calamburul şi golful. Dumneata n-ai auzit niciodată vorbindu-se, acolo pe Urql, de acest centru al tuturor lucrurilor, de această capodoperă care este omul?
Nu, era cât se poate de ciudat, ba chiar şi puțin jignitor, nimeni de pe Urql nu avea nici cea mai vagă idee despre ceea ce putea fi pur şi simplu un om.
- E o ființă vie, i-am spus eu. Şi din cel mai bun aluat. E specia cea mai rară. E genul cel mai rafinat. Noi îl numim genul uman. Ne preocupă enorm. Şi, cred, din ce în ce mai mult.
- Dumneata erai un om? întrebă A.
Am luat un aer modest şi am adoptat un ton cât mai simplu cu putință.
- Da, i-am răspuns, eram un om. -Bravo! spuse el.

M-am înclinat, fără niciun cuvânt.
- Şi Maria e un om?
- Nu. Maria e o femeie.
- Dar femeile sunt oameni?
- Da, într-un fel. Da şi nu. Vezi cam cum sunt oamenii?
- Cu aproximație, spuse A. încerc. Fac ce pot.
- O jumătate dintre ei sunt femei.
- Care jumătate? întrebă A.
- Nu în acest sens, i-am răspuns. Un om din doi este o femeie. Jumătate dintre oameni sunt femei şi toate femeile sunt oameni. Acestea sunt capcanele limbajului. Toate limbile sunt pline de capcane. Şi cu asta nu am spus totul. Chiar limbile însele sunt capcane. Ele îi amuză copios pe filosofi, pe poeți şi pe grămătici. Lumea e o capcană ce îmbracă forma limbajului.
- Ceea ce e delicios mai cu seamă, îmi spuse el, e faptul că te poți lipsi de limbaj.
M-am declarat întru totul de acord cu el. Toată lumea visează să poată vorbi fără a fi stânjenit de cuvinte. I-am zugrăvit în câteva fraze situația oamenilor, nevoiți, pentru a se înțelege, să se supună limbajului şi varietăților sale.
-- Trebuie să înțeleg, spuse el, că pe Pământ aveți mai multe limbi diferite?
- Cu miile, i-am răspuns. Limbile se comportă ca şi oamenii: se nasc, mor, se transformă. Cea mai mare parte dintre ele fac distincție între trecut şi viitor, singular şi plural, masculin şi feminin. Şi în mai multe dintre ele, femeile sunt şi bărbați.
- De ce e totul atât de complicat pe Pământ?
- Fiindcă există timpul, viața, istoria şi oamenii, mereu stăpâniți de pasiuni. Şi, mai ales, fiindcă există sexul. Sexul ocupă el singur un loc enorm în lumea noastră. Şi el este deosebit de complicat. în mare parte, el este farmecul planetei. Şi obscuritatea ei.
- Scumpul meu O, declară A cu un aer de solemnitate, spiritele nu au sex.
- Ştiu, i-am răspuns. Ba cred chiar că-mi amintesc că sunt nişte oameni care s-au aplecat odinioară asupra acestei probleme.
- Scumpul meu O, reluă A, nu înțeleg nimic despre sex.
- Nici eu, i-am răspuns. Nimeni nu înțelege nimic despre sex.

- Ştii cumva, din întâmplare, de ce există sexe?
- Toată lumea ştie, am răspuns eu. Pentru a asigura reproducerea indivizilor, toți sortiți morții, fără excepție. Există sex numai fiindcă există moarte. Moartea este cheia sexului. Iar sexul este aliatul şi duşmanul morții. Sunt rivali asociați. Moartea nu conteneşte niciodată să învingă sexul. Iar sexul nu conteneşte niciodată să învingă moartea. Şi pentru ca nimeni să nu scape iar moartea să dea înapoi în fața lui, sexul este pe cât de liniştit pe atât de violent, pe cât de simplu pe atât de complicat, pe cât de liber pe atât de necesar, pe cât de puternic pe atât de răspândit printre mijloacele de plăcere.
- Cu câtă patimă vorbeşti! îmi spuse A. Ascultându-te pe dumnea- ta, ai zice că nu există altceva pe Pământ.
- Când iubirea se împleteşte cu sexul, am reluat cu, nu există nimic altceva. Plăcerea dragostei e plăcerea prin excelență. Iar plăcerea este una dintre cheile - unii spun că e prima - acestei lumi în care pătrunzi dumneata.
A, bineînțeles, nu ştia nimic despre plăcere. Era doar un spirit. Dacă ar fi putut cunoaşte plăcerea, ar fi detestat-o, aşa cum detesta deja istoria, limbajul şi sexul. Chiar şi numai ideea unei plăceri care trecea prin corp îl umplea de indignare. Pentru a nu-i tulbura prea mult primele ceasuri în această lume, am lăsat plăcerea la o parte şi i-am vorbit de Maria, care pentru mine era plăcerea - şi mult mai mult decât plăcerea.
- Partea bună a lucrurilor în ceea ce priveşte bărbații - ca şi femeile -, este faptul că îi poți descrie. Fiindcă toți au un corp.
- Un corp…, mormăi el, un corp…

- Un corp, am întărit eu. Da. Un corp. Bărbaţii sunt înainte de toate un corp. Şi femeile aşijderea. Maria are ochii albaştri, părul negru ca pana corbului, buzele roşii, pielea foarte delicată. E zveltă fără să fie subţire. E înaltă fără să fie corpolentă. Când o vezi, o placi imediat. Când o placi, vrei s-o mai vezi. E frumoasă ca o operă de artă.
A, bineînţeles, nu ştia nimic despre artă.
- E vorba de iubire, am continuat eu, pentru a merge ceva mai repede.
A cunoştea iubirea, fiindcă iubirea şi timpul se află în centrul universului şi fiindcă nu ar exista stele, şi nici planete care să se rotească în jurul lor, nici găuri negre cu iz de crimă, nici galaxii tot

timpul în mişcare, dacă nu ar exista timpul şi dacă nu ar exista iubirea. Numai ideea despre Maria l-a încântat pe prietenul meu A.
- E prima imagine, îmi spuse el, pe care mi-o fac despre un om.
- E ultima imagine, am adăugat eu, pe care o păstrez despre lume. Am discutat mult despre Maria.
Să mergem să o vedem, îmi propuse A. Aceasta'era dorinţa mea cea mai scumpă. Mi-a zvâcnit inima în piept, dacă îndrăznesc să vorbesc astfel.
- O iubesc pe Maria, i-am spus. Iubirea, care mişcă soarele şi celelalte stele, îşi face loc uneori şi între două fiinţe umane. Acestea nu mai vor să trăiască una fără cealaltă, îşi petrec timpul căutându-se întruna. Ceea ce m-a făcut să sufăr cel mai mult atunci când viaţa s-a despărţit de mine, a fost faptul că a trebuit să mă despart de Maria.
Spre deosebire de limbaj şi de sex, iubirea dintre oameni i-a plăcut mult prietenului meu A. Ea îi amintea, îmi închipui eu, de legile gravitaţiei şi de atracţia universală.
Sexul, am precizat eu cu onestitate, e legat de iubire. Există, la oameni, nenumărate exemple de sex fără iubire. Dar, în afara iubirii mistice, pe care, probabil, o cunoşti şi dumneata, şi a iubirii părinţilor pentru copii, sau a copiilor pentru părinţi, sau pentru fraţii şi surorile lor, iubire fără sex nu întâlneşti decât la teatru şi în câteva romane pe care nimeni nu le mai citeşte.
A trebuit să încerc imediat, şi nu era deloc uşor, să-i explic ce este teatrul şi ce este un roman. I-am spus că, deseori, pentru a se distra, pentru a-şi aminti, pentru a ajunge cât mai sus, pentru a se înfricoşa, oamenii se jucau cu ei înşişi şi cu destinul lor şi adăugau astfel o viaţă visată, pe care o numeau literatură, acelui vis care era viaţa lor şi căreia îi spuneau realitate, Exista multă iubire în realitate şi mult mai multă în literatură.
- Mi-ar fi plăcut, spuse A cu un aer visător, să fiu un erou de roman.
- Dar dumneata chiar eşti, l-am asigurat eu.
El râse cu poftă, bătu din aripi şi se întoarse către mine. -Aş vrea să-mi spui „tu", ce zici?
înţelegea destul de repede. Gramatica, cel puţin, nu mai avea deja niciun secret pentru el, care abia sosise, după o lungă călătorie, din acele ţinuturi atât de îndepărtate.

IV
De ce există totuşi ceva în loc de nimic?
Chiar pentru un spirit atât de înzestrat cum este A, trei zile pentru a înţelege lumea şi tot ceea ce o alcătuieşte, nu era mult. Am încheiat într-un timp record turul planetei, survolând Pacificul şi întinderile Lumii noi înainte de a ne întoarce deasupra Atlanticului şi deasupra bătrânei noastre Europe, ofilite şi fermecătoare. Trecând pe deasupra Olimpului şi insulelor din Marea Egee, având Egiptul cu piramidele sale jos în dreapta, Pontul Euxin în faţa noastră, căruia i se spune şi Marea Neagră, continuând deasupra Caucazului, a Persiei, am mai jucat puţin, faţă de A, nu atât de bine îmi închipui, rolul lui Aristotel faţă de tânărul Alexandru sau cel al lui Chiron faţă de Ahile, de Iason şi de Hercule. N-am fost niciodată duşmanul unei umbre de pedantism şi eram chiar mândru de discipolul meu venit din depărtări. I-am explicat în puţine cuvinte, sau mai degrabă fără niciun cuvânt, ceea ce mă ajuta mult, naşterea istoriei cu Herodot sau Tucidide şi cea a filosofiei cu Heraclit care se scălda în fluvii continuu primenite şi susţinea că totul se schimbă, cu Parmenide care, ataşat de Fiinţa imuabilă şi unică, gândea că totul rămâne acelaşi, şi cu Platou, care avea mai mult geniu şi mai multe idei decât toţi oamenii dinaintea lui, ca şi decât toţi cei de după el. îmi înţelegea tăcerea. Reţinea fără greutate tot ceea ce nu spuneam. Iar lucrurile pe care nu le ştia încă le ghicea, le găsea în el însuşi, el care ştia mai mult decât mine despre ceea ce nu ştia. Nimic nu putea fi mai distractiv şi mai vesel decât moartea în compania lui A. Curând, oceanele, atmosfera, aerul pe care îl respiră oamenii şi sentimentele pe care le trăiesc, Cristofor Columb şi Magellan, Xenofon şi Pascal, Qinshi Huangdi şi zidul său care se vede de la mare depărtare, tutunul, sifilisul, rolul Sfintei Biserici

catolice şi romane şi al Inchiziţiei, suferinţa şi dragostea fizică, motorul cu explozie şi regimul musonic, Zoharul şi bimetalismul n-au mai avut niciun secret pentru el. Din când în când, se împiedica de ceva neverosimil şi atunci îmi punea întrebări.
Iartă-mă, îmi spunea el, dar tot ce-mi povesteşti e atât de surprinzător încât mi-e tare greu să-ţi dau crezare. Mă tem că, odată întors pe Urql, ai mei m-ar putea acuza că am născocit eu această lume ale cărei taine mi le descrii şi care mă umple de mirare. Pentru mine, trebuie să mărturisesc, Pământul oamenilor e un motiv de stupoare.
Şi lumea ta trebuie să fie surprinzătoare. Ceilalţi sunt întotdeauna surprinzători. Dar mai surprinzător decât orice e fiecare în sine. Tot ceea ce există e surprinzător. Singurul motiv de stupoare este faptul că există ceva în loc de nimic. (V/r *uliqiiid polius nilul?*
Ce înseamnă asta? mă întreba el.
E în limba latină, îi răspundeam eu. Şi astfel continuam cu latina, cu greaca, cu sanscrita şi ebraica. Cu I ,eibniz şi Heidegger. Cu Spinoza şi Kanl. Abordam cunoaşterea genului prim şi a formelor a priori ale sensibilităţii. Treceam apoi la pace, la război, la progres, atât de îndoielnic şi totuşi atât de probabil, de la perindarea oamenilor, la bani, la bănci, la asigurări, la comerţ şi la navele răspândite pe toate mările lumii, căutând mirodenii, comori pline de taine şi sclavi de vânzare. La toate cotiturile drumului ne trezeam în faţa altor drumuri. Şi la toate ocolurile unei istorisiri care nu era decât tăcere, ne poticneam de istoria şi de pasiunile oamenilor. Istoria îl făcea să se minuneze. Pasiunile îl înspăimântau. Aurul îl mira din cale-afară.
- E un metal, îi explicam eu.
- Ca şi celelalte?
- A! nu, îl asiguram eu. Aurul e un simbol, o legendă, un mit - şi o aprigă realitate, li o nevoie şi un vis. O scară. O obsesie. într-un fel, e una dintre cheile sistemului. Aurul iarăşi gramatica - este un alt nume al banilor. Şi un filosof german, care avea mult talent, poate că şi geniu, iar discipoli cu milioanele şi zecile de milioane, a rescris întreaga istorie numai din punct de vedere al banilor.
- Credeam - să fi visat oare? - că cheia sistemului era în primul rând sexul apoi plăcerea, nu-i aşa?
- Cheia e sexul. E plăcerea. Sunt banii. E şi gândirea. E oarecum tot ce vrei. Cheia sistemului este viaţa. Iar viaţa e multiplă. Se lasă prinsă de

toate capetele. Mereu asemănătoare cu ea însăşi şi mereu diferită, e la fel de diversă ca şi stelele de pe cer. Există multe chei pentru a deschide sistemul. Sau pentru a încerca să-l deschizi. Căci nu e imposibil ca cheia sistemului să constea în faptul că sistemul nu are cheie.
- Văd prea bine că lumea e un sistem imens. Sau un cod, dacă preferi. Pentru a pregăti raportul pe care trebuie să-l fac pentru locuitorii de pe Urql, ridic, datorită cîte, unul sau altul dintre colţurile vălului şi zăresc, ici sau colo, câteva pete dintr-o lumină care mi se pare mai degrabă întunecată. îmi lipseşte tocmai codul pentru a ajunge în sfârşit la înţelegerea acestui mister pe care voi îl numiţi evidenţă.
Nimic nu e mai evident, pentru noi oamenii, decât această lume în care trăim. Pentru noi e o mare bătaie de cap să concepem infinitul, eternitatea, tărâmurile îndepărtate, tot ce se petrece în afara timpului şi care ţie ţi se pare atât de simplu. Tocmai ceea ce ţi se pare ţie obscur, noua ni se pare limpede ca lumina zilei. Timpul curge de la sine. Spaţiul e prostia întruchipată. Banii pun multe probleme fiecăruia dintre noi, dar suntem familiarizaţi cu ei: ne dau ceea ce ne dorim fiindcă ei sunt, sub soare, instrumentul puterii şi măsura dorinţelor noastre.
- Tot ce vi se pare atât de evident mie mi se pare culmea arbitrarului. Simt că există undeva ceva care îmi lipseşte.
Lumea e un joc gen puzzle, am precizat eu.
- Probabil că în acest joc există o piesă de care nu mi-ai vorbit. Departe, sub noi, Himalaya strălucea cu crestele sale înzăpezite.
Ascundea, în văile sale, călugări, alpinişli, negustori, îndrăgostiţi. Am reflectat o clipă.
Poate fiindcă suntem liberi, am reluat eu. Sau credem că suntem. Lumea e supusă, de la un capăt la celălalt, unor legi a căror necesitate e implacabilă, şi cu toate acestea ceva în noi ne şopteşte că suntem liberi.
- Liberi?
- În fiecare tracţiune de timp facem ceea ce vrem. Spunem ceea ce vrem. Scriem ceea ce vrem. Ne făurim propriul destin. Suntem mânaţi de pasiuni, de sex, de ambiţie, de setea de aur şi de putere. Ne avântăm într-un viitor pe care credem că-l modelăm după placul nostru. După capriciile noastre. După poftele şi capacităţile noastre. Iar când privim în urma noastră, tot ce am scris, tot ce am spus, tot ce am făcut ni se arată ca fiind necesar, imuabil, fixat pentru totdeauna, dincolo de veacuri, în gheţurile eternităţii.

-A! a! făcu el. Şi rămase multă vreme tăcut. Lumea, reluă el după o tăcere care părea că nu se mai termină, e o aventură ciudată. Nu trebuie ca amintirea ei să se piardă vreodată. Trecem la lucru! O să mă ajuţi.
Iarăşi! am protestat eu. Mă lasă nervii. Sunt mort. Nu exagera, îmi închipuiam că moartea e sută la sută odihnă. Deja, în viaţă, egoismul, lenevia şi alte câteva virtuţi minore pe care le cultivam cu o deosebită plăcere, constituiau o mare parte din farmecul meu. Şi din farmecul existenţei. Mi-ar plăcea să dorm un pic în linţoliul meu, fără a trebui să mă ocup de ceilalţi.
(îândeşte-te la glorie! mă îndemnă el. - Care glorie? Uu vise/, la uitare.
- Gloria pe care o dă planeta Urql bunilor ei slujitori! Lu nu mă simt în stare să redactez fără tine raportul despre Pământ pe care trebuie să-l prezint la întoarcerea mea. Tu, care vorbeşti despre Herodot, despre Tucidide, despre Platon, tu ştii să scrii, îmi închipui?
- Să scriu?... O, Doamne!... Trăgeam nădejde că cel puţin moartea mă va scuti de scris. Sunt de acord să mă plimb cu tine câteva ceasuri prin ceea ce a fost lumea. Scrisul mă doboară.
Am impresia că n-ai făcut mare scofală în viaţă. Aşa că, în moarte, vei fi istoricul Pământului povestit pentru oamenii de pe Urql. O sarcină importantă pentru A. O sarcină importantă pentru O.
Şi, cu o mişcare bruscă, mă strânse la piept.
Iată cum, într-un târziu, împins de un spirit plin de ardoare şi neastâmpăr, am devenit, împotriva voinţei mele, scriitor în împărăţia morţilor, pentru nemurire.

V

Pământul e un corp rotund în spaţiu şi în timp

Lucrul cel mai greu era începutul. Să începi e totdeauna o piatră de încercare. Mai ales când e vorba de totalitatea existenţei oamenilor: nu ştii niciodată de unde să porneşti şi cum să abordezi problema, l-am propus lui A o introducere plină de solemnitate şi cât se poate de generală la orice studiu privitor la această lume. Ha începea cu următoarele cuvinte:
„Oamenii locuiesc în timp. Ei locuiesc de asemenea în spaţiu şi pe un corp mai mult sau mai puţin rotund care face obiectul prezentului raport, înaintat cu tot respectul către autorităţile de pe Urql..."
- Elimină ultimele cuvinte, spuse tăios A. Au deja tendinţa să cam exagereze şi să-şi dea prea multă importanţă.
-A! şi ei? am exclamat cu.
Şi am tăiat cu o linie ultimele cuvinte înainte de a merge mai departe.
„Oamenii locuiesc în timp. Ei locuiesc de asemenea în spaţiu şi pe un corp mai mult sau mai puţin rotund care face obiectul prezentului raport şi pe care ei îl numesc Pământ. În mod cu totul ciudat, Pământul nu e doar pământul. E format din pământ şi mai ales din apă."
- Iarăşi gramatica, mormăi A.
- Da, începe gramatica, am confirmat eu. Şi majusculele. Şi meto- nimia, în curând şi tropul, hipalaga, sinecdoca, antonomaza, catahreza, silepsa, anacolutul. întreaga teorie a limbajului şi a figurilor de stil. Şi acea oroare sacră în faţa ideilor şi a cuvintelor.
- Cuvintele, şuşoti el cu un glas abia auzit, vă stânjenesc mult probabil în exprimarea ideilor.
- Nu e sigur, i-am răspuns. Dacă nu am avea cuvinte, am avea oare idei?

- Ia te uită, ce idee! exclamă A. Nu ştiam nimic despre cuvinte: am oare aerul că aş duce lipsă de idei?
Am tăcut pe moment, pentru a reflecta în tăcere.
- Las-o încurcată, hotărî A. Mergi mai departe.
- „El e înconjurat de aer pe care oamenii îl respiră. Atunci când încetează să mai respire, ei mor. Mor şi atunci când e frig, când e cald, când se lovesc ceva mai tare, când le este foame sau sete, când ceva nu merge, când îi copleşeşte tristeţea sau când a venit momentul uzurii, decrepitudinii şi ramolirii. Oamenii sunt deosebit de fragili şi, mai ales spre sfârşit, îşi petrec o bună parte din viaţă pregătindu-se să moară."
A stătea mut, fără a schiţa nici cel mai mic gest, parcă absent, cu ochii fixaţi în gol.
- Ce zici, merge? l-am întrebat.
- în fine..., răspunse el.
- Crezi că cei de acolo, de pe Urql, nu vor înţelege? Nu e destul de clar'?
-Vrei să-ţi spun ceva? murmură, simţindu-se şi el la capătul puteri- lor. Oamenii tăi par mai degrabă o glumă proastă. Această gândire infinită închisă în corpuri finite..., această imagine a absolutului guvernată de gaze şi de lichide, de câteva grade în plus sau în minus

pe o scară a temperaturilor, de lovituri în cap sau de lovituri în inimă... Recunoaşte şi tu... Vor crede că îmi bat joc de ei.
- O luăm de la capăt, i-am propus cu. „Pământul e un corp rotund în spaţiu şi timp..."
- Asta merge? l-am întrebat.
- Da, merge, răspunse A. Cu toate că...
- Cu toate că ce?
- Cu toate că spaţiul şi timpul pun deja destule probleme şi că... Am presimţit atunci momentul în care zăpăcitul căzut de pe Urql
avea să-mi vorbească de Einstein, de relativitatea restrânsă sau generalizată şi de continuumul spaţiu-timp. Am făcut în aşa fel încât i-am tăiat-o scurt.
- Puţină răbdare, i-am spus.
„Pământul e locuit de diferite creaturi cu nume aproape fără număr, dintre care cea mai reuşită, cea mai ambiţioasă şi cea mai complicată se numeşte om. Omul nu a existat dintotdeauna. Şi nici Pământul. Pământul e mai vechi decât omul. Nimeni nu ştie foarte bine cum s-a născut Pământul şi cu atât mai puţin de ce. Iar omul s-a născut din Pământ, nimeni nu ştie foarte bine cum, şi cu atât mai puţin de ce."

- Ei bine, îmi spuse A, iată în sfârşit ceva clar.
- Mulţumesc mult, am răspuns eu.
încurajat de A, cu inima uşurată de a-l vedea îndepărtându-se pe Marele Albert cu vrăjitoriile sale, am continuat redactarea documentu- lui menit să-i tulbure pe oamenii de pe planeta Urql.
- „Oamenii îşi urmează unii altora prin jocul vieţii şi al morţii. Moartea se naşte din viaţă iar viaţa se naşte din iubire. Iubirea este ceea ce se petrece între două fiinţe care se iubesc. Nu există viaţă la oameni, şi nu există moarte la oameni, şi nu există iubire la oameni decât fiindcă oamenii au un corp. Corpul le asigură locul în spaţiu şi în timp."
- E de-a dreptul dezgustător, murmură A. Mi-aş dori ca raportul meu să nu cadă, de la bun început, în pornografie.
- „Iubirea este cheia lumii aşa cum este şi cheia universului. Nu ar exista copii dacă nu ar exista iubire, şi nu ar exista lume dacă nu ar exista copii. Copiii se schimbă pentru a deveni oameni în interiorul vieţii lor, după cum bacteriile, algele, peştii, primatele s-au schimbat pentru a deveni oameni în interiorul istoriei. Istoria i-a modelat pe oameni într-o continuitate care nu era decât schimbare. Până la o catastrofă finală, despre care nu ştim încă nimic, fiindcă timpurile n-au sosit încă iar noi nu suntem în stare să inventăm decât trecutul, regula lumii este aceea că totul se schimbă şi că totul continuă."
E foarte bine, îmi spuse A. E bine scris. Mă înclinai cu discreţie. Hotărât lucru, A judeca bine. Gustul său era sigur.
Te îmbarci în cuvintele tale ca pe un vas de război şi te laşi dus în voia lor. Poate că e puţin abstract, ce zici? Crezi că oamenii mei de pe Urql îl vor citi până la capăt?
- îl vor citi, l-am asigurat cu, fiindcă raportul tău despre Pământ... Raportul nostru, preciza A, cu multă curtoazie.
... pentru că raportul despre Pământ redactat de A şi O, de A, spirit de pe Urql, şi de O, mort de pe Pământ, este originea şi modelul tuturor romanelor de aventuri. Ascultă urmarea.
„Corpurile suferă. Şi gândesc. Şi poate nu gândesc decât pentru că suferă şi că mor. Suferinţa oamenilor este o carte care nu se mai termi- nă. Şi, confuză, şovăitoare, împleticită, mereu învinsă şi totuşi triumfă- toare, gândirea oamenilor e un roman fără sfârşit. Sângele din corpuri curge în el din plin. Moartea e prezentă peste tot. Fericirea şi speranţa,

aşteptarea a ceva care nu va veni poate niciodată, o aspiraţie obscură la un inefabil îndepărtat constituie resortul şi sufletul lor. Pământul este împărăţia contradicţiei. Corpurile şi spiritele lor servesc drept câmp de bătălie pentru durere şi speranţă. Fiindcă sunt spirite, oamenii sunt locuiţi de gândire, de amintire, de imaginaţie, de conştiinţă. Dar fiindcă sunt corpuri, ei sunt locuiţi de elanuri obscure numite pasiuni. Pasiunile constituie fericirea şi nenorocirea oamenilor."
- Vreau exemple! exclamă A. Exemple! Sunt sătul de istorie. Aş vrea acum istorisiri.
- Doreşti exemple? l-am întrebat cu. Istorisiri? Vei avea câte vrei. Cu nemiluita! Aşadar, să facem loc lucrărilor practice şi ştiinţelor aplicate!
Şi, coborând vertiginos, ne-am dus s-o vedem pe Maria.

VI

Maria doarme

Maria dormea. Era vară. Aproape goală, foarte palidă, cu capul sprijinit pe un braț, cu părul lung şi negru ciufulit, cu buzele între- deschise, dormea pe patul în care dormiserăm împreună. Sânul i se ridica uşor, la intervale regulate. Am rămas mult timp țintuit locului, neclintit, fără un cuvânt, visând că mă visează. Ochii mi se umpleau de lacrimi. Aş fi vrut să mai trăiesc, să o strâng la piept şi să dorm în brațele ei. Ca la Veneția, înainte de ziua de 26 a ultimei mele luni de iunie. Ca înainte de Vama Mării şi de căderea mea în eternitate.
- Priveşte, i-am spus lui A. Lumea e frumoasă.
A s-a aplecat înainte şi a privit-o pe Maria cu multă atenție. Urmă un moment destul de lung. Apoi se întoarse spre mine.
- E ceva foarte curios, îmi spuse el.
Curios nu era nicidecum cuvântul care mi-ar fi trecut prin minte în fața corpului Mariei întins pe pat. Dar, în sfârşit, Maria era prima femeie - şi de altminteri singura ființă umană - pe care A a văzut-o vreodată. Nu era deloc imposibil ca paloarea ei, nasul ei foarte drept, urechile ei pe care le adoram, umerii şi gâtul ei despre care prefer să nu spun nimic, cele cinci degete subțiri şi lungi la extremitatea fiecărei mâini, sânul ei rotund şi plin pe care îl mângâiasem atâta, picioarele ei interminabile şi care atârnau până la duşumea, să fi avut cu ce să surprindă un spirit venit de pe Urql.
- E o femeie, i-am şoptit eu.
- Ce face? întrebă A.
- Doarme, am murmurat eu cu glas stins. Somnul l-a cufundat pe A în abisuri de perplexitate.

- Somnul, i-am şoptit eu, este o absență în prezență, un leşin, o tăcere, un ici de experiență a morții, şi el e necesar vieții.
Fire de moartă.
Căror coridoare
Le eşti tu poartă
In somn să te-mpresoare?
Dispari nu ştiu unde, de cealaltă parte a nu ştiu ce, uiți, visezi, renaşti aproape nou. Nimic nu are mai mult farmec pe lume decât această retra- gere din lume. Oamenii îşi petrec dormind o pătrime frumuşică din viața lor. Şi uneori aproape o treime. Pe vremea când eram viu, cred însă că acesta era un record, nu eram prea departe de jumătate.
- De vreme ce mă asiguri că oamenii îşi petrec cea mai mare parte a timpului dormind, va trebui, îmi închipui, ca raportul să se concen- treze asupra somnului, nu?
- Aici te înşeli, am răspuns eu. Oamenii sunt o maşină de dormit aşa cum sunt o maşină de respirat, de mâncat şi de băut, de urinat şi defecat, şi, accidental, de transpirat, de căscat, de râgâit, de băşit. Şi, bineînțeles, de copulat.
- Nu mai spune! făcu A.
însă ar li o mare greşeală să-i lăsăm pe cei de pe Urql să creadă că oamenii de aici nu ştiu să facă nimic altceva. în decursul istoriei lor, oa- menii au inventat multe alte lucruri. Şi se încăpățânează, în timpul vieții lor, să născocească multe altele. O bună parte a lumii e invenția omului.
- O să vedem, zise A.
Şi, spre surprinderea mea, şi aproape în ciuda emoției melc, s-a aşe- zat pe marginea patului în care dormea Maria. Spiritele, har Domnului, cântăresc mai puțin decât o adiere, decât o frunză, decât o pasăre. Maria nu s-a trezit din somn. A făcut un gest cu mâna. A scos un suspin. I-am aruncat lui A o privire furioasă. învăța foarte repede - şi poate puțin prea repede. Cel puțin prin siguranța de sine, prin aerul său autoritar, prin necuviință, el începea să semene cu acei oameni despre care, cu câteva ceasuri în urmă, nu ştia încă nimic.
- Dă-mi ceva de scris, spuse el.
I-am întins creionul folosit de Maria pentru a-şi accentua sprânce- nele cu o linie discretă şi închisă.

- Bine, spuse el. Atunci, ce fac ei?
- Care ei? l-am întrebat.
- Păi, oamenii! exclamă el.
- Fac războaie, i-am răspuns eu începând să număr pe degete. Merg la pescuit. Joacă fotbal. Cântă în jurul focului şi scriu, într-o limbă sau alta, *Die Lorelei, The ImporUince of Being Earnest, Mahdhhârala* şi *Bhagavud-Gltâ, Visul din pavilionul roşu, (Senji Monogalari, Don Quijote de la Mancia, Prietena mea Nane* şi, în primul rând şi înainte de toate, *II iada* şi *Odiseea.*
- Nu aşa de repede, spuse A. Ştiu ce este pescuitul. Războiul de asemenea. Va trebui să faci rost de regulile jocului de fotbal: le vom anexa la raportul nostru despre lume. Va trebui

mai cu seamă să-mi rezumi în câteva pagini esenţialul din *l/iada* şi *Odiseea,* a căror importanţă, datorită tonului tău, nu avea cum să-mi scape.
H doar un exemplu, am precizat eu. Iar în literatură cel puţin, rezumatele nu fac doi bani. Esenţialul se află în detalii, în cuvinte, în muzica lor, aproape şi în literele din care sunt formate, în accentele de pe litere, în virgulele şi în punctele care le despart unele de celelalte. Oricum, nicicând nu vom putea face în trei zile înconjurul istoriei oamenilor.
- Va trebui, totuşi, îmi spuse el. Să mergem ceva mai repede.
- Am o idee, am adăugat eu.
- Da?
Avantajul, cu spiritele, este acela de a se afla peste tot în acelaşi timp. Ele se deplasează în voia lor în spaţiu şi timp. Acolo unde romancierii noştri dau chix, trambalându-ne anevoie şi de cele mai multe ori fără succes prin minţile şi inimile de mâine şi de ieri, spiritele reuşesc în modul cel mai firesc cu putinţă.
- Vom proceda prin sondaje, i-am spus eu cuprins de un entuziasm care m-a mirat şi pe mine. E comod. E modern. Vom putea face salturi înainte. Vom putea privi în urmă. Vom face să se perinde prin faţa noastră evenimentele şi oamenii. Şi, pentru fiecare - căderea Imperiului Roman, Michelangelo, prietena mea Nane sau Platou -, cu raportul în adâncul inimii, vom consemna cauzele, efectele, motivele şi scopurile.
- Mai bine mor, zise A.
- Cum adică, mai bine mori? E musai, pentru a înţelege lumea, să...
- în orice caz, nu aşa. E de-a dreptul caraghios.

- Asta e istoria lumii, i-am spus. Altceva nu există.
- Dar Maria? spuse el.
- Maria?
- Da, Maria. Dacă ne-am ocupa mai degrabă de Maria? Şi de tine, bineînţeles.
- Crezi că pentru raport...?
- formidabil, spuse el. Ce poate fi mai nimerit? O felie de viaţă. Un caz. Un exemplu luat pe viu. Poate, îndrăznesc să sper, mai puţin plictisitor decât pocinogul tău. Iar la o adică, ne-am putea întoarce oricând la Michelangelo.
Şi la Platon, am spus eu, rugător.
La Platon, la Michelangelo, la Tucidide, la Kant. La cine vrei tu. Cu toţi aceştia, .şi cu line...
O! cu mine..., am exclamat eu roşind şi săltând de pe un picior pe celălalt.
Ba da, ba da. Ţin neapărat: cu tine. Cu ceilalţi şi cu tine, mi se pare că locuitorii de pe Urql ar trebui să înceapă să-şi facă cât de cât o idee despre ceea ce se petrece pe Pământ.

VII

O umbrelă pe strada Dragonului

Maria îmi făcea botezul apei. La câteva săptămâni, la câteva luni după ziua de pomină 26 iunie, se întorsese la Vama Mării, învăluită în negură şi, după ce m-a păstrat câtva timp în preajma ei, la Paris, într-un pocal de alabastru, care devenea stânjenitor, acum îmi împrăştia cenuşa în laguna Veneţiei. Lra o idee frumoasă. Lăsând să cadă în apa mării ce mai rămânea din mine, că se gîndea la noi doi şi la mine. Iar eu mă gândeam la ea şi la noi doi. Lucrurile începeau deja să se complice. Timpul trecea, ca întotdeauna. Totul se schimba odată cu el. Ea venise împreună cu Rodolphc, iar eu eram de faţă, împreună cu A, care se deplasa în voie, de vreme ce era un spirit, în spaţiu şi în timp.
Rodolphc era prietenul meu. I-a plăcut mult lui A. Era şi prietenul Mariei. Eu şi A eram atenţi la gesturile Mariei în timp ce se desprindea de viaţa mea şi de o parte din viaţa ei. Soarele asfinţea. Adriatica punea stăpânire pe mine sub privirile lui Rodolphc, ale unui spirit venit de pe Urql, sub propriile mele priviri de ins deja mort şi transformat în amintire şi ale unui grup de japonezi care făceau fotografii. Şi n-am mai fost decât o durere în inima Mariei.
A se simţea ca la el acasă între biserica La Salute şi Palatul Dogilor. Vama Mării era primul monument care îl întâmpina pe acest Pământ iar Maria era prima femeie pe care o zărise vreodată. O urmărea cu atenţie, clătina din cap, (acea mici însemnări, râdea mocnit, mă potopea cu ghionturi. Se distra copios, se şi speria puţin, de ideile Mariei, ale lui Rodolphe - şi ale mele.
- Explică-mi, mă ruga el. Explică-mi.
Eu îi vorbeam de tăcere, de uitare, de absenţă. îi vorbeam de orgo- liu, de tristeţe, de gelozie, de ură, care ar fi cu neputinţă de inventat dacă

nu le-am cunoaşte deja. îi vorbeam de amintire. îi vorbeam de speranţă. Toate acestea, care i se păreau o nebunie, erau cât se poate de reale pe planeta unde trăiesc oamenii şi pe care debarcase el. Toate acestea existau la noi şi nu existau decât la noi. Melancolia şi aşteptarea sunt specialităţi ale acestei provincii îndepărtate pe care o numim lume.

- Oamenii trăiesc într-o lume infinit de complicată, ale cărei ele- mente sunt în număr limitat, dar în care combinaţiile de efecte şi de cauze formează o junglă de nedescâlcit, o pădure din care nimeni nu iese şi în care totul trimite neîncetat la altceva. Din când în când, se mai opresc. Se întind la soare. Privesc marea sau cerul. Se lasă cuprinşi de un fel de pace. Găsesc pe cine să iubească. îşi închipuie că totul va fi frumos şi că totul va fi simplu.
- Simplu? murmură A.
- Prima dată când am văzut-o pe Maria ploua cu găleata. Avuseseră loc mai multe războaie în şir. Galul nu mai era rege pe câmpul de bătaie. Te deplasai foarte repede. Cinematograful îşi lua avânt. Televi- ziunea ameninţa viaţa de familie şi conversaţia. Pilula se strecura între un sex şi celălalt. Era o epocă a lumii printre alte epoci. Asta se întâmpla la Paris, pe strada Dragonului.
- Vom merge acolo?
-Vom merge, am răspuns eu. Vom merge oriunde vei dori. Bineînţe- les, în interiorul istoriei. Şi în interiorul acestei lumi din care niciunul dintre cei vii nu are dreptul să iasă şi pentru care îţi dau modul de folosire. Fiindcă oamenii, pentru a supravieţui, trebuie să se hrănească în continuare, în ciuda multor schimbări care sunt tot atâtea progrese cât şi dezastre, o dată sau de două ori pe zi şi, uneori, de trei sau patru...
- Ce plictiseală! exclamă cl.
- Ba e un adevărat deliciu, i-am răspuns, ... tocmai ieşea dintr-un restaurant coreean sau chinezesc în momentul în care eu treceam pe acolo sub o umbrelă mare.
- O umbrelă...? întrebă A. Ce mai e şi asta?
- Ploaia, dragul meu A, este apa ce cade din cer pe pământ cu picături mari şi udă părul şi pielea. Femeile se feresc mult de ea fiindcă le strică coafura. Umbrelele le protejează. Maria şovăia sub portic, acoperindu-şi capul cu jurnalul de dimineaţă.
- îmi permiteţi?..., am intrat eu în vorbă în timp ce ridicam deasu- pra ei, în chip de baldachin sau de umbrelă de soare pentru o zeiţă primitivă, umbrela mea din mătase neagră.

Ea m-a privit zâmbind.
- De ce nu? mi-a răspuns. Mulţumesc mult. Orice e preferabil veştilor zilei.
Şi am mers astfel amândoi, pe acelaşi drum, unul lângă altul, sub aceeaşi umbrelă, până la una dintre acele cafenele de pe Saint-Germain- des-Pres, unde se întâlneau de la război încoace, pentru a se ascunde ori a ieşi în lume, filosofii, actriţele, editorii şi îndrăgostiţii. Noi nu eram editori. Ea nu era actriţă. Eu nu eram filosof. Trebuia să ne situăm sub rubrica îndrăgostiţilor. Cel mai simplu era totuşi să ne îndrăgostim unul de celălalt. Am depus mult zel şi ardoare în acest sens. Şi am reuşit.
- Ceea ce mă tulbură cel mai mult..., începu A.
- Ce te tulbură? am reluat eu.
- Ceea ce mă tulbură, îmi spuse A, e umbrela ta. Noi, pe Urql, nu cunoaştem nici umbrela, nici ploaia şi nici apa aceasta care curge pe pământul vostru sub formă de mări şi fluvii. Pot înţelege războaiele, viteza, naşterile, pilula, imaginile pe un ecran, cafenelele şi iubirea despre care vorbeşti atât de des. Fiindcă tu îmi placi mult iar poveştile tale mă amuză...
- Nu sunt poveşti, am replicat. Sunt realitatea însăşi.
- E acelaşi lucru, îmi spuse el, ... la o adică pot înţelege că tu îi placi Mariei şi că Maria îţi place. Insă, nici solidă nici gazoasă, rezistentă şi subtilă, transparentă, maleabilă, gata să ia toate formele Iară a avea vreuna, apa mă uimeşte pur şi simplu. Ploaia care cade din cer ca o răzbunare divină, ca o binecuvântare, mă cufundă într-o meditaţie unde se amestecă surpriza, spaima, mirarea. Umbrela mă lasă cu gura căscată. Văd în ea atât geniul cât şi absurditatea oamenilor.
- E doar mătase întinsă cu balene pe un mâner de lemn.
- E un adevărat miracol, îmi spuse el. Nu-ţi dai seama? Şi totodată ceva de-a dreptul caraghios. îmi face impresia că toată lumea ta e în această umbrelă. De ce la voi există umbrele când poate să nu existe nimic? Oare totul, în viaţă, e atât de puţin probabil şi tot aşa de neliniştitor ca umbrela pe care o plimbi, a doua zi după marile războaie, sub domnia sexului, a vitezei, a banilor, şi sub ploaia ce se cerne de sus pe capul Mariei, în strada Dragonului?
- La fel de puţin probabil, la fel de neliniştitor, ba chiar şi mai mult, i-am răspuns eu. Trăim în natură, cu legile sale imuabile, precum şi în detalii şi în accidente. Hazardul se amestecă neîncetat în înlănţui-

rea necesară a cauzelor şi a efectelor, fiind deopotrivă contrarul şi rezultatul lor. Iar libertatea noastră, despre care cred că ţi-am spus deja câteva cuvinte în treacăt, le pune capac la toate. Putem, în orice clipă, merge la stânga sau la dreapta, să ne răzgândim, să

continuăm sau să punem capăt dintr-odată trecerii noastre fără rost prin acest păienjeniş de farmece şi absurdităţi riguroase pe care îl numim lume. Viaţa oamenilor e întortocheată. Porneşte în toate direcţiile. E o hara-babură de nedescris, guvernată totuşi de legi. Pe drumul atât de scurt dintre strada Dragonului şi Saint-Germain-des-Prcs, numai gândurile Mariei ar putea umple un volum. Ele presupun o întreagă lume ce trimite, din aproape în aproape, la ansamblul creaţiei. Ceea ce simţeam eu însumi se ciocnea şi se combina, prin gesturi şi limbaj, cu ceea ce simţea Maria, iar cuplul pe care îl formam amândoi era deja diferit de suma diferen- ţelor noastre. Adaugă la toate acestea strada, bulevardul, cafeneaua, tot ceea ce se petrecea atunci, tot ceea ce se petrecuse în vremurile trecute şi tot ceea ce se va petrece înainte de ruina şi distrugerea lor, adaugă Parisul din jurul nostru şi toate cercurile concentrice al căror ansamblu formează planeta pe care este obiectul anchetei tale, şi atunci vei avea o idee, în spaţiu şi timp, despre ceea ce atârna deasupra noastră, deasupra Mariei şi deasupra mea, din momentul întâlnirii noastre sub umbrela mea neagră până în momentul în care un chelner, cu papion şi păr ondulat, care avea şi el o familie, o poveste, un trecut, un viitor şi această putere asupra lumii pe care o numim libertate, şi poate şi o umbrelă, a venit să ne întrebe ce dorim să bem.
- E înspăimântător, îmi spuse A.
- Lumea e înspăimântătoare. Viaţa e înspăimântătoare. Prodigiosul avantaj al povestirilor faţă de viaţă, ţine de faptul că ele îşi aleg o linie, o temă, un traseu şi că lasă tot restul să cadă în neant. De aceea, în ochii tăi, lumea capătă chipul Mariei. Ea este firul nostru unic, fiindcă aşa ai dorit, în labirintul lumii. Nu aş vrea să mă laud, însă, pentru a-ţi simplifica viaţa, eu îţi simplific viaţa. Nu ştiu ce te-ai face dacă nu aş fi aici. Torentul istoriei te-ar fi luat deja cu el şi te-ai întoarce pe Urql, buimăcit, derutat, înecat sub valul fenomenelor, neînţelegând nimic din această lume unde totul se petrece în acelaşi timp în atâtea conştiinţe care sunt tot atâtea speranţe printre atâtea evenimente, maşini şi obiecte, şi unde un viitor plin de teroare, care lasă mereu totul larg deschis, continuă să fie măcinat de un trecut încremenit, înmagazinat pe veci în cine ştie ce amintire, şi în care nimic nu mai e posibil.

- Ce noroc că am dat peste tine acolo sus, la Vama Mării! Văd prea bine că lumea nu e bună decât să faci din ea o povestire.
- A! am exclamat eu, nici de data asta să nu crezi că aşa stau lucrurile. Nu e nimic mai delicios decât lumea în care am trăit, în care Maria continuă să trăiască şi în care tu ai nimerit venind de unde ai venit. N-ai vrea, în timp ce Maria, cu pocalul de alabastru sub braţ şi cu Rodolphe, se îndreaptă, pe Riva degli Schiavoni, spre pensiunea Bucintoro unde, pentru o mulţime de motive care ar lua mult timp să le pomenesc, se va instala împreună cu el şi cu amintirea mea, să lăsăm deocamdată viitorul pentru a ne întoarce la trecut şi să-ţi povestesc puţin din ceea ce am trăit cu ea?
- Bineînţeles, încuviinţă A, doar pentru asta mă aflu aici.
Şi, strângându-şi aripile pentru a mă asculta ceva mai în largul său, mi-a făcut semn că pot începe.

VIII

Numai Pământul

— **M**-am plimbat mult cu Maria în lumea asta care te surprinde. Mi se părea cât se poate de simplă. Familiară. Evidentă. Exista o ţară mică de care eram legat prin părinţii mei, prin obiceiurile mele, prin educaţia mea şi prin umbrelele mele: ţara aceasta era Franţa. Franţa are o istorie lungă. îi datoram mult. Mă confundam cu ea. Eram viu. Eram un om. De asemenea, eram francez.
Franţa e o ţară cu câmpii, cu fluvii, cu munţi, cu sate, cu brânzeturi şi cu vinuri. Şi, de asemenea, cu o limbă care mi se părea foarte potrivită pentru a exprima idei, sentimente, pasiuni şi care, nu de puţine ori, mă fermeca. Mulţi, înaintea mea, se serviseră de ea cu mare succes. Ei se numeau Rabelais, Montaigne, Pascal, Corneille şi Racine, Chateaubriand, Stendhal, Mérimée şi Flaubert, Barrés şi Aragon. Pe lângă ei, Saint-Simon, şi Hugo, şi Balzac, şi Proust. Mă tem că va trebui să înveţi toate aceste nume şi ele să figureze în raport. Fiindcă, pentru a-i înţelege cât de cât pe aceşti oameni despre care îţi vorbesc şi care îţi stârnesc interesul, aceştia sunt mai importanţi decât tot restul luaţi împreună. Fiecare dintre ei încerca să povestească câte ceva din această lume şi din această viaţă pe care eu mă chinuiesc să ţi-o explic, îi citeam cu frenezie. Şi cu disperare. Fiindcă mă descurajau. E inutil să-ţi vorbesc de acea lume despre care au vorbit ei. Nici chiar astăzi nu mă simt în stare să-ţi prezint această planetă aşa cum ţi-ar fi prezentat-o ei, dacă ai fi avut norocul să dai peste unul dintre ei în loc să dai peste mine. îmi închipui gloria ta la întoarcerea pe Urql cu un raport pregătit de Montaigne, de Flaubert sau de Proust...
Mă încerca o emoţie atât de puternică încât a trebuit să mă întrerup câteva clipe şi să mă sprijin de A.

- Linişteşte-te, îmi spuse el trecându-şi un braţ peste umerii mei. Totul merge bine. Raportul avansează. Am impresia chiar că e pe calea cea bună.
- Nu ştiu ce să zic, i-am răspuns cu un glas uşor sugrumat. Nu ştiu. Franţa e o ţară Inimoasă, cu oraşe ilustre, pline de case şi de crime. Cel mai mare se numeşte Paris şi toată lumea îl cunoaşte.
- Nu şi pe planeta Urql, zise A.
- Nu şi pe planeta Urql, desigur, dar peste tot pe acest Pământ. Toţi copiii din lume îl cunosc pe Hugo şi cunosc Parisul, era un mare noroc, pe vremea mea, să fii născut la Paris şi să fi fost crescut în limba lui Hugo. Cei care se născuseră în Sudan, în Kerala, în Chaco, în Celebcs, aveau mai puţine şanse decât mine să câştige ceva la cazinoul vieţii, în care abia dacă intrau. Chiar şi numai locul naşterii, precum şi epoca, sănătatea, familia, averea, talentul bineînţeles, introduc multe diferenţe între copiii acestui Pământ. Nu e sigur că unii ar fi mai fericiţi decât alţii. Însă câţiva de pe această planetă sunt în măsură să facă lucruri pe care majoritatea celorlalţi nici măcar nu şi le pot închipui, eu mă număram printre cei puţini care aveau ce mânca, ce bea, ce citi, posibilitatea de a mă plimba. M-am plimbat mult prin lume.
Am străbătut toate ţările pe care ţi le-am arătat adineauri şi pe care le-ai văzut de foarte sus. N-am putut ieşi din timpul meu, însă mi-am petrecut timpul ieşind în spaţiul unde mă aruncaseră hazardul şi necesitatea, care nu sunt decât două aspecte ale aceleiaşi realităţi care pentru noi rămâne inaccesibilă şi două nume pe care ştiinţa noastră le dă ignoranţei noastre. Timpul este forma neputinţei noastre, spaţiul este forma puterii noastre. Puterea aceasta mi-a fost acordată. *E* un avantaj imens. Am avut dreptul să transform, plimbându-mă unde doream şi văzând urmele pe care oamenii le-au lăsat asupra lumii, servitutea în libertate şi fatalitatea în destin.
-Toate acestea nu te-au dus prea departe. N-ai ieşit niciodată de pe această planetă unde sunteţi închişi cu toţii. Mi se pare că, pe Pământul vostru, orice seamănă întotdeauna cu orice.
-Ai dreptate, i-am răspuns. Timp de câteva milioane de ani, Pământul a fost o închisoare pentru cei care îl locuiau. Nu e deloc imposibil ca, în veacurile ce vor veni, sau peste milenii, să reuşim şi noi, ca şi tine, să ieşim de pe planeta noastră şi din galaxia noastră şi să pornim spre depărtări ce vor fi într-adevăr altceva. Cred că nimic nu e imposibil pentru puterea spiritului şi pentru resursele oamenilor. în ceea ce mă priveşte, cu

m-am mulţumit cu lumea aceasta în care ai nimerit tu, iar deviza mea este aceasta: Numai Pământul. Numai Pământul, pentru noi, era deja aproape totul. Am iubit tare mult Pământul. M-am plimbat pe el cu Maria aşa cum mă plimb şi cu tine.
- era mai bine? întrebă A.
Am şovăit o clipă. Da, am răspuns, era mai bine.
Mi s-a părut deodată că simţea deja atingerile unuia dintre acele sentimente sufleteşti ce nu aparţin decât oamenilor.
- Şi unde mergeaţi? mă întrebă el pe un ton cam repezit. Aproape peste tot, am răspuns eu. In Egipt, în Mexic. în Peru. în
India. In insulele greceşti. Dar mai ales în Italia.
E vorba de cizmă? întrebă el. Acolo unde nu sunt trotuare?
Da, aceea e cizma, i-am răspuns. Şi nu sunt trotuare. Dar există biserici, palate, statui, tablouri, precum şi poduri, şi pieţe a căror armonie e plină de taină, care au dat un sens şi un conţinut acestei idei de frumuseţe despre care vorbea deja bătrânul Platou şi la care popoa- rele cam de pretutindeni, şi mai ales popoarele greciei, visaseră dintot- deauna. Oamenii care se instalaseră aici, pe malurile Tibrului, ale Brentei, pe Arno, între Adriatica şi Marea Tireniană, aveau nenumărate talente, şi mai ales geniu. Şi, timp de veacuri, şi zeci de veacuri, în mijlocul măcelurilor şi ale celor mai crunte nedreptăţi, ei au făcut mai demnă de trăit viaţa pe care o trăim. A existat Michelangelo...
Iarăşi! izbucni A. îl ştiu: a Scăpat pensula pe jos şi i-a ridicat-o un papă. Sau poate un împărat.
- Bravo! l-am felicitat eu. Ştii deja aproape totul. Multă vreme istoria lumii s-a jucat în acest colţişor al Mediteranei, înţesat de arhitecţi şi de căpitani vestiţi, unde se acumulaseră un sfert sau o treime din toate bogăţiile lumii.
- 1527: asediul Romei.
- Şi de către cine, rogu-te?
- De către imperialii lui Carol Quintul.
- Excelent, i-am spus. Raportul întocmit de A şi O despre planeta numită Pământ înaintează cu paşi de uriaş. Va fi de-ajuns să adaugi că trupele lui Carol Quintul, ajunse în

fața Orașului Etern, plin până la refuz de capodopere şi de mai multe comori decât avea peştera lui Aii Baba, erau comandate de conetabilul de Bourbon, care strânsese sub

ordinele sale o trupă de lanscheneți, de mercenari adunați cam de peste tot şi de aventurieri scelerați, cărora le sucise mințile cu visuri de pradă în țara soarelui, a papei şi a curtezanelor, şi care se prinseseră cu legământ să-l urmeze „până şi-n țara dracilor", pentru ca spiritele cele mai distinse de pe planeta Urql să te considere un maestru şi să te întâmpine cu aclamații la întoarcerea ta.
- Îți mulțumesc, spuse A. Eşti foarte drăguț. Eşti ca un frate. Dacă o să vii vreodată pe Urql...
-Atenție! l-am avertizat eu. Tocmai aici se complică totul. Dacă vrei să înțelegi ceva din ceea ce fac oamenii, ...
- Trebuie neapărat, îmi spuse el. Sigur că vreau.
- Atunci, vei avea nevoie de multă memorie şi va trebui să fii foarte atent. Odată cu conetabilul de Bombon în fruntea lanscheneților la porțile Romei lui Clement al Vll-lea, care aparține spiței de Medici, cu bogății fără număr, şi care este primul din lunga scrie, neîntreruptă până la Ioan-Paul al 1l-lea, a papilor veniți din Italia şi de nicăieri altundeva, îți prinzi degetele într-un angrenaj din care nu vei mai scăpa şi care îți va mânca până şi sufletul.
- Ce angrenaj? întrebă el.
- Istoria însăşi, i-am răspuns.

IX

Asediul Romei

Avantajul, cu istoria, este că poți începe unde vrei. Nu există niciodată început, nu există niciodată sfârşit. În istorie, oriunde duce întotdeauna oriunde. Chiar şi fără a vorbi de Medici, de Florența şi de comorile sale, de pictorii săi, de sculptorii săi, de geniile sale de orice fel, din care fiecare formează o lume şi ar umple o viață întreagă, Clement al Vll-lea, el singur, te va duce destul de departe. Te va face să urci pe firul istoriei, până la întâiul Clement, care intervine în jurul anu- lui 96, potrivit Sfântului Irineu şi lui Eusebiu de Cezareea, în treburile încâlcite ale Bisericii din Corint, până la originile papalității, până la Clei, până la Lin, până la Sfântul Petru bineînțeles, unul dintre apostolii acestui Hristos care este, laolaltă, mai mult decât un om şi cel mai om dintre oameni şi despre care îți voi vorbi altă dată, când vom avea timp pentru asta. Cu el vei coborî pe acelaşi fir al istoriei către noi, până la Paul al Vl-lea, la Ioan al XXIII-lea, la loan-Paul I, la Ioan-Paul al Il-lea, acel papă cu vocea aspră, venit din Polonia supusă comunismului şi primul datorită căruia comunismul a trebuit să bată în retragere.
- Comunismul...? întrebă A.
- Mai târziu; Mai târziu. Hristos. Comunismul. îți voi explica mai târziu. Nu poți face totul în acelaşi timp. Şi nu mă întrerupe mereu. N-am putea termina niciodată astfel. Cunoşti deja umbrelele, Vama Mării, *lliada* şi *Odiseea,* penelul lui Michelangelo şi strada Dragonului. Iată că ai intrat, fără să-ți dai seama, în formidabilul labirint al Bisericii catolice şi romane şi al papalității, care, alături de împărăția Cerului în China, este cea mai veche şi cu durata cea mai lungă dintre toate instituțiile create vreodată de oameni. Nu-ți va fi uşor să ieşi din ea. E ca un ghem de ață interminabil din care tocmai ai tras primul fir. Şi

astfel pe capul tău vor cădea tone de lână şi de mătase. Există un Clement al IV-lea, care se numeşte Gui Foulques le Gros şi care s-a născut la Saint-Gilles, în departamentul Gard. Există un Clement al V-lea, care se numeşte Bertrand de Got şi care s-a născut în Girondc. Există un Clement al Vl-lea, care se numeşte Picrrc Rogcr şi care s-a născut aproape de Limoges înainte de a ajunge arhiepiscop de Sens, apoi de Roucn, şi, în sfârşit, papă la Avignon. îi place fastul şi c cheltuitor, cumpără Avignonul, poartă negocieri cu împăratul Germaniei şi cu regele Angliei, câştigă, la Roma, împotriva lui Cola de Rienzo, un fiu de cârciumar mânat în revoluție de dispreţul său față de cei mari şi celebrat de Petrarca în chip de succesor al lui Brulus, obține supunerea lui Guillaume d'Occam, franciscan nominalist, profesor la Oxford, celebru pentru briciul său...
- Ce brici? întrebă A.
- Habar n-am, i-am răspuns. Toată lumea a auzit vorbindu-se de briciul lui Occam, dar nimeni nu ştie ce este..., care, separând în mod radical rațiunea de credință, nu-i recunoştea papei nicio putere temporală, şi, în toiul ciumei negre, o boală urâtă ce făcea ravagii pe atunci, le ia apărarea evreilor pe care populațiile îi consideră, cam peste tot, vinovați de răspândirea molimei. Cu vreo sută de ani înainte de al nostru, există chiar, la Avignon, un alt şi cel dintâi Clement al VH-lea. Se numeşte Robert de Geneve şi e un

antipapă, împotrivindu-se lui Urban al Vl-lea. El marchează începutul marii schisme din Occident, care avea să dureze treizeci şi nouă de ani, din 1378 până în 1417.
-Ajutor! strigă A. Un Clement, mai treacă-meargă, dar şapte...
- Ai puţină răbdare, l-am liniştit eu. Suntem la capătul tunelului. Clement al Vll-lea care ne interesează pe noi, un adevărat papă de data aceasta, şi care locuieşte la Roma, cum e şi firesc, este vărul lui Lcon al X-lea, al doilea fiu al lui Lorenzo Magnificul, cardinal la treisprezece ani, papă în 1513, care...
- Cred că e suficient, îmi spuse A. Te scutesc de Leon al X-lea.
- Cum doreşti, i-am răspuns eu pe un ton cam sec. Mă gândeam că cel mai maiestuos dintre papii Renaşterii - căruia îi va succeda ultimul, pentru multă vreme, dintre papii neitalieni, un flamand, duşman al luxului, care se numea Adrian - ţi-ar fi putut trezi interesul. Văd bine că nu e cazul. Nu prea ai cap pentru aşa ceva. Nu face nimic. Hai să ne grăbim. Să dăm bice. Să nu ne întindem. Să reţinem doar esenţialul. Şi

cu atât mai rău pentru raport, despre care încep să mă întreb, dar nu e vina mea, dacă nu va fi îngrozitor de incomplet şi cam dezamăgitor pentru locuitorii de pe Urql care vor căuta zadarnic în el numele lui Leon al X-lea. Clement al Vll-lea este arhiepiscop de Florenţa înainte de a fi ales papă pe 18 noiembrie 1523. El este cel care, refuzând să recunoască divorţul lui Henric al VUI-lea, va fi mai târziu la originea schismei Bisericii din Anglia.
- E un lucru important? întrebă A.
-Tot ce are legătură cu religia este întotdeauna important iar ideea pe care oamenii şi-o fac despre Dumnezeu a costat tot atâta sânge cât şi ideea pe care şi-o fac despre ei înşişi şi despre fericirea lor viitoare. Şi am impresia că englezii sunt cu mult mai englezi decât sunt francezii francezi sau italienii italieni. Până una alta, cu Francisc I, cu regele Angliei, cu prinţii din Italia, el constituie Sfânta Ligă împotriva împăratului Carol Quintul. Imperialii pun stăpânire pe Roma în mai 1527...
-Acelaşi refren! exclamă A. Asediul Romei: 1527.
- Da, asediul Romei: 1527... distrug oraşul de la un capăt la celălalt şi-l ţin pe papă prizonier timp de şapte luni în castelul Sant'Angelo, fostul mausoleu al lui Hadrian...
- încă un papă? întrebă A.
- Nu, am răspuns eu. Un împărat. Un roman. Un succesor al lui Cezar şi al lui Augustus. Unul dintre stăpânii acelui imperiu care, veacuri şi veacuri de-a rândul, se va confunda cu lumea însăşi. Transformat în fortăreaţă, mormântul său, pe malurile Tibrului, este încununat cu un înger de bronz care-şi pune sabia în teacă pentru a arăta astfel, în faţa Oraşului Etern, sfârşitul acelor epidemii de ciumă care, deja în secolul al Vl-lea, sub Sfântul Grigorie cel Mare, întemeietorul creştinătăţii medievale, poate cel mai mare dintre papii tuturor timpurilor, care a dat numele cântului gregorian...
- Gata, opreşte-te, îmi spuse A.
- ... şi, mai ales, către mijlocul secolului al XlV-lea, au ucis în Europa un locuitor din doi.
Vei fi fericit să afli, şi să menţionezi în raport, că îngerul pacifica- tor din vârful fostului mausoleu al lui Hadrian joacă acelaşi rol istoric ca şi biserica La Salute, de la Veneţia, din spate de la Vama Mării, unde ne-am întâlnit. în 1631, din ordinul Serenissimei, înălţarea bisericii Santa Maria della Salute - sau a Sănătăţii - de către un discipol al lui

Palladio care se numeşte Longhena şi care aşază construcţia pe un milion şi jumătate de stâlpi de lemn, celebrează sfârşitul ultimei ofensive a ciumei la Veneţia.
- Un caz fericit, îmi spuse A.
L-am privit pieziş. M-am întrebat o clipă dacă nu cumva îşi bătea joc de mine. Dar ideea de a-ţi bate joc de istorie mi s-a părut atât de absurdă din partea unui spirit venit de pe Urql pentru a cerceta Pământul încât am hotărât să merg mai departe ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.
- Asediul Romei din 1527 marchează deopotrivă prăbuşirea şi triumful Renaşterii italiene. Numeroşi istorici, dintre care ultimul la această dată este André Chastel...
- îmi vei da numele său, îmi spuse A, cu ortografia exactă, cu datele vieţii sale terestre şi cu o bibliografie cât mai completă cu putinţă.
- ... au subliniat importanţa, mai puţin pentru istoria militară cât pentru istoria artelor, căderii capitalei lumii occidentale: catastrofa avea să îndepărteze de malurile Tibrului şi să trimită către o serie întreagă de oraşe de importanţă medie în plină dezvoltare, uneori deja cu o mare strălucire, în Toscana, în Umbria, în câmpiile Lombardiei, pictori, sculptori, arhitecţi, giuvaiergii chemaţi să răspândească cam peste tot splendorile şi geniul Renaşterii italiene. Astfel, în această lume cercetată de raportul pe care îl cer oamenii de pe Urql, binele se iveşte din rău, după cum răul se iveşte din bine.
- Aşteaptă puţin, îmi spuse A. Vreau să notez.
- Dacă n-ar trebui să cunoşti, în orele care rămân din cele trei zile de care dispui, decât un singur oraş de pe Pământ, tocmai spre Roma aş vrea să te îndemn, fără cea mai mică

ezitare. Roma e ca un rezumat al istoriei universale. Ea se naşte în sânul legendelor - Romulus şi Remus, incinta Palatinului, şirul regilor etrusci -, contestate în veacul trecut de critica textelor, confirmate în schimb astăzi de arheologie care contrazice astfel filologia. Ea creşte încet-încet până ajunge să domine lumea cunoscută şi, timp de câteva mii de ani, domneşte asupra universului care se învârte, în acele vremuri, în jurul centrului armelor, bogățiilor, spiritelor şi legilor: Mediterana. Timp de aproape încă o mie de ani, ea se întoarce la neant şi, trecând de la mai bine de un milion la treizeci sau patruzeci de mii de locuitori, Roma nu mai e decât cochilia goală a splendorii sale apuse. Până când Renaşterea şi geniul papilor săi o ridică din nou, cu multă cutezanță şi răbdare, în

primul rang al cetăților în care istoria se făureşte cu eforturile îndârjite ale căpitanilor, juriştilor, arhitecților, scriitorilor.

Roma n-a fost cucerită deseori de duşmanii săi. înfrângerile Romei se pot număra pe degetele de la ambele mâini. Carol Quintul o cuce- reşte în 1527...

-Asediul..., intervine A. Da, am încuviințat eu, iar Napoleon şi Hitler ocupă Oraşul Etern în cei câțiva ani când Europa este franceză înainte de a deveni germană, însă nici Hanibal, nici Attila, nici Frederic al ll-lea de Hohenstaufen, niciunul dintre ceilalți stăpâni ai acestei formidabile construcții care se intitulează cu mândrie Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, nu izbutesc să cucerească cele şapte coline străjuite de Capitoliu. De-a lungul istoriei Oraşului Etern, doar galii, normanzii, Alaric şi barbarii care se precipită în urma sa, Carol Quintul, cei doi Napoleon - cel mare şi nepotul său şi fuhrerul Adolf 11 i ti or îşi vor vedea trupele stabilindu-şi tabăra la poalele Capitoliului.

Toate legendele şi anecdotele care însoțesc întotdeauna aceste asalturi ■- de la gâştele Capitoliului şi acel *Vae viclis* al galilor lui Brennus până la grațierea fragilă şi emoționantă a regelui Romei, de la focul sacru stins în 410 de Alaric şi vizigoții săi până la distrugerea bisericii San Clemente, la doi paşi de Colosseum, în 1084, de către normanzii lui Robert Guiscard, chemați în ajutor împotriva lui Henric al lV-lea al Germaniei de către papa Grigore al VH-lca- ar umple mult mai multe volume decât ar putea parcurge toți savanții de pe planeta Urql. Numai asediul Romei din 1527...

- Sincer vorbind, intervine A, asediul acesta începe să...

-Asta e istoria, i-am răspuns, ... nc-arține cu sufletul la gură luni şi ani întregi. Va trebui să ne mulțumim doar cu consemnarea în raport a numelui acelui general care comanda, sub meterezele Romei, trupele lui Carol Quintul. însă pariez că, sub această avalanşă de războinici şi papi, l-ai şi uitat.

- Mă ici drept un idiot? Era conetabilul de Bourbon.

- de data asta, da, jos pălăria! însă acest conetabil de Bourbon... Ehehei, ce mai poveste! E ca sentimentele Mariei sub umbrela de mătase neagră pe strada Dragonului. Ne trimite la lumea întreagă. La douăzeci şi patru de ani, primeşte sabia de conetabil din mâinile regelui Franței. Are douăzeci şi cinci de ani la bătălia de la Marignan, unde dă

dovadă de un curaj devenit imediat legendar. Conte de Montpcnsier, de Forez, de Mercoeur şi de Clermont, prinț d'Auvergne, prinț de sânge, stăpânind imense domenii, el obține, la câteva zile după bătălia de la Marignan, titlul de vicerege de Milano. „Dacă aş avea un astfel de supus, îi mărturiseşte Francisc I lui llcnric al VUI-lca de Anglia, puțin după campania de la Drap d'or, nu i-aş lăsa mult timp capul pe umeri." Nu e imposibil ca Louisc de Savoie, mama lui Francisc I, să se fi îndrăgostit de el şi ca el să se fi încăpățânai în a-i respinge avansurile. Deposedat de bunuri dintr-un motiv sau altul, el trece în slujba Iui Carol Quintul, care este duşmanul lui Francisc I, iar regele vopseşte în galben - culoarea trădării uşa din lemn masiv a locuinței sale de la Paris. în scara unei bătălii căreia nu-i mai pomenesc numele, dă, spre nefericirea sa, peste Bayard, cavalerul model, fără teamă şi prihană, în ultimele clipe ale vieții. Plin de sânge, rezemat de un arbore, Bayard, înainte de a-şi da duhul, îl mustră pe conetabilul renegai pentru purtarea sa ruşinoasă, glorificând totodată ideca de patrie. I''sle o imagine care i-a legănat multă vreme pe copiii din țara mea, la fel ca şi vasul de Soissons, pantalonul îmbrăcat pe dos de regele Dagobcrt, panaşul alb al lui llcnric al lV-lea, „Stalul sunt eu" al lui Ludovic al XlV-lea, Danton strigând de la tribuna Convenției naționale: „îndrăz- neală, tot îndrăzneală, mereu îndrăzneală!" şi soldații de la Verdun sub obuzele Kaiscrului.

- Nu sunt locuri comune? mă întrebă A.

- Poate că da, i-am răspuns eu. Dar sunt în primul rând imagini, po- vestiri şi probabil deja nişte schițe de romane. La trei ani de la întâlnirea cu Bayard în clipa morții, în momentul în care se avântă pe scara pe care tocmai a ridicat-o pe fortificații, conetabilul de Bourbon este ucis, la rândul său, sub zidurile Romei, înainte de căderea şi distrugerea oraşului, de un foc de archebuză tras de sus de pe metereze. Şi acel foc de archebuză, cine să-l fi tras oare în dimineața aceea frumoasă a anului 1527? Pariez pe ce vrei că n-ai să ghiceşti.

- Nu mor după ghicitori, îmi spuse A cu un glas iritat.
- Era vorba, potrivit Memoriilor sale, de un aventurier de geniu, un prieten al papei Clement al VH-lca şi al lui Francisc 1, un uriaş de seama celor mai mari, care era sculptor, orfevrier, scriitor şi soldat şi căruia fiecare poate să-i vadă, chiar şi astăzi, la Florenţa, în Loggia dei Lanzi, din Piazza della Signoria, la doi paşi de Uflîzi, faimoasa statuie

dc bronz carc-l reprezintă pe Pcrscu ţinând capul Meduzei. Purta fru- mosul nume de Benvenuto Cellini.
- Cu doi /? întrebă A.
- Cu doi /, i-am răspuns. Avea, trebuie s-o spunem, tot atâta imagi- naţie pe cât avea geniu şi minţea cu neruşinare. Tot un francez, Philibcrt de Chalon, prinţ de Orange, îi ia locul conetabilului nostru în fruntea armatelor imperiale asediind Roma, cucereşte castelul Sant'Angelo, îi impune lui Clement al VI l-lea condiţii dintre cele mai aspre şi-şi lasă lanscheneţii să devasteze capitala universului de la un capăt la celălalt. Astfel, de trei ori în mai puţin de două milenii, cu tot gâgâitul gâştclor, cu toate fulgerele papilor şi cu toate bravadele orfevrierilor căţăraţi pe metereze, oameni din ţara mea...
- Vrei să mi-o aminteşti? murmură A.
- Franţa, i-am amintit eu, ... acolo, către apus, acolo unde soarele apune pe vechiul continent, ... au devastat Roma: Brcnnus cu galii săi, Robert (juiscard cu normanzii săi, Philibcrt de Chalon cu lanscheneţii săi cu accent germanic. Fi au distrus Roma cu mai mult succes şi mai multă convingere decât toţi vandalii şi toţi vizigoţii care visau mai ales să se integreze într-un imperiu a cărui măreţie îi fascina şi la bogăţiile căruia jinduiau.
Uf! lacu A. Ce-ar fi să mergem să bem ceva? Devenea om, din ce în ce mai mult.
X
Când vom pleca de aici?
— Ai dreptate, i-am spus lui A. Toate aceste întâmplări cu lansche- neţi, cu sculptori şi pictori, cu papi, cu conetabili, nu ne interesau defel. Fiu şi Maria plecam. întorceam spatele istorici. Nc astupam urechile. Nu mai voiam să ştim de nimic. Părăseam marile oraşe pe care le-ai survolat cu agitaţia lor cu tot. lîram sătui de aglomeraţie, de zgomot, de oboseală, de plictiseală şi de gesturile monotone ale vieţii de zi cu zi. Eram sătui de muncă, de ploaie, de goana după bani, de fleacurile pe care lumea le repeta întruna, la adăpostul modelor şi al intrigilor, fără să obosească vreodată. Noi aveam chef de altceva. Aveam chef de alte locuri. Aveam în noi mari plecări neostoite. Voiam să nc schimbăm viaţa. Oamenii îşi petrec viaţa tot voind să-şi schimbe viaţa. Trăiesc întotdeauna cu o speranţă. Cu speranţa fericirii atunci când nu o au. Cu speranţa noului atunci când o au. Nu puteam, aşa cum faci tu, să nc avântăm în spaţiu, în drum spre alte lumi. Noi rămâneam tot în lumea noastră. Nc îndreptam către Sud. Către sudul Franţei. Către soare. Am iubit mult soarele. Strălucea cu mii de scânteieri ce răspândeau pacea. El mă scăpa de tumultul, de complicaţiile, de bâiguiclile istorici. îmi reda liniştea. Mă reda mic însumi.
O, Soare, Soare!... Vinci clară! Tu, Soare, care moartea-ascunzi Sub cort de aur bleu spre seară. Când flori ţin sfat sub pomii scunzi; Prin insondabile delicii, Tu, mai semeţ ca toţi complicii, Şi din pândaci cel mai perfect, Tu cruţi simţirea de ştiinţa. Că lumea e doar un defect Care pătează Nefiinţa!

Tu, mare Soare, ce trezeşti Fiinţa, şi-o-nsoţeşli cu focuri, Tu, care-n somn o zăvorăsli Pictând amăgitoare locuri. Iscau de vesele stafii Prin care, sclav privirii vii, Obscurul suflet îl înflăcări, Mereu minciuna mi-a plăcui Ce-o răspândeşti peste-ahsolut, O, rege-al umbrei tors din flăcări!
(Irad.: Ştefan Aug. Doinaş)
Ce e asta? întrebă A ridicând o sprânceană.
- E un poem, i-am răspuns. E vorba de poezie.
Poezia nu-i spunea absolut nimic lui A. Trăia în poezie, ţi-era îngăduit să susţii că se confunda cu poezia, dar poezia oamenilor, adică în primul rând poezia cuvintelor, îi era cu totul străină.
-- E vorba de cuvinte, am reluat cu. Şi de nimic altceva. E un limbaj, însă ales cu grijă, pus într-o anumită ordine, supus unor reguli variabile, aparent arbitrare dar întotdeauna riguroase - şi cel mai elevat dintre toate.
Tu, Sfânt LIMBAJ, Onoare pură A Oamenilor! Eşti în gură. Discurs profetic şi gătit. Verigi frumoase-având captură Zeul în carne rătăcit.
Iluminare, profunzime! Iată augusta înţelepciune Răsună-n Glasul unei guri Care se ştie noima lui a Nu mai fl vocea nimănuia Cât zvon de valuri şi păduri!
(trad.: Ştefan Aug. Doinaş)
-Nuc prea rău, îmi spuse el. Arată-mi cum faceţi. Va trebui să men- ţionăm în raport că oamenilor li se întâmplă să se servească de cuvinte ca de un fel de muzică ce ar produce un sens, dar în care sensul, te rog să mă opreşti dacă mă înşel, mi se pare foarte departe de a reprezenta totul.

I-am vorbit de Ronsard, de Racine, de Shakespeare şi de Goethe, de Baudelaire, de Verlaine, de Heine, de Apollinaire. l-am spus că există poeme care reuşesc să învingă timpul şi să treacă de la o epocă la alta în memoria tinerilor.
îţi las aceste versuri, iar dacă al meu nume, Corabie purtată de vânturi primitoare, Ajunge-va odată la (armuri viitoare, însufleţind pe oameni c-un vis din altă lume,
Să-ţi fie amintirea, un basm de altădată. Un cântec spus pe-o veche şi ostenită strună, Cu stihurile mele-năl(ându-se-mpreună, In tainice inele frăţeşte-ncătuşată.
(trad.: Al. Ilodoş)
- E destul de bine, spuse A.
- Destul de bine, zici? Cum mă vezi şi cum te văd.
- E scris de tine? mă întrebă apoi.
Mărturisesc că am stat în cumpănă. Nu mi-ar fi displăcut deloc, măcar şi cu preţul unei imposturi şi uzurpări de nume, să strălucesc o clipă în ochii lui A, care uneori mi se părea că mă tratează cu o oarecare dezinvoltură. Visul unei glorii postume a trecut în trombă peste mine. Dar nu prea se cădea ca un mort să mintă un spirit. Mai ales dacă minciuna risca să fie consemnată pentru totdeauna într-un raport menit să circule, veacuri şi veacuri la rând, prin galaxii îndepărtate.
- Nu, nu e scris de mine, am răspuns în cele din urmă.
-A! îmi mărturisi el imediat cu simplitate, atunci când vorbeşti tu, e ceva mai curând banal şi prea puţin demn de interes. Insă de îndată ce prin gura ta vorbeşte un poet, aproape că mi-aş dori să mă transform în om.
M-am abţinut să-i vorbesc cu prea multă căldură despre această dovadă de fraternitate care îmi făcea cinste. Apoi păstră o clipă de tăcere.
- Mă întreb, reluă el, de unde vine acest simţământ de fericire pe care îl încerc ascultându-ţi poemele.
- E ceva tainic, i-am răspuns eu.
I-am vorbit de sunetele lungi, de sunetele scurte, de dactili, de spondei, de picioare, de rime, de cezuri, de emistihuri, de ritm. Am adăugat că poezia nu se adevereşte decât prin ea însăşi. Ca şi adevărul,

ea nu are alt judecător decât propria ci strălucire. Nu e tăcută pentru a fi explicată, e tăcută pentru a lî citită şi recitată. E tăcută pentru a suci minţile şi a răvăşi inimile, pentru a te îmbăta de fericire. E o otravă delicioasă şi o beţie a sufletului. Montagncs russes şi leagăn al literaturii.
- într-adevăr, mărturisi el, aproape că simt o uşoară ameţeală de-atâta legănare pe aceste valuri de armonie.
-Totuşi să nu cumva să-ţi închipui că există ceva mecanic în aceste stări de entuziasm atât de bine aranjate. Nici alexandrinii, nici octosila- bclc, nici picioarele, nici rima nu sunt neapărat necesare plăcerii pc care o simţi. Ceea ce constituie poezia este un echilibru tainic între fond şi formă •- care de altfel nici nu se pot distinge -, este...
-Atunci, mă întrerupse el oarecum nerăbdător, să nu le distingem.
... este preaplinul trăirii acumulate sub cuvinte, e culoarea şi greutatea lor, e sensul şi sunetul lor, e surpriza împletită cu aşteptarea, c poate chiar ceea ce nu e spus mai mult decât ceea ce e spus.
Aşa cum mi-o descrii tu şi aşa cum o înţeleg eu, poezia mi se parc cu mult superioară prozei insipide de care văd că te foloseşti fără nicio noimă. Oare, în raportul nostru, nu am putea renunţa la proză în schimbul aceslei poezii care ar putea trezi pe Urql sentimente dc uimire şi poate chiar de plăcere?
Poezia, am continuat cu, e o ceremonie. E un joc, o pasiune, o exigenţă de rigoare, un elan spre altceva. Ea cerc mult efort şi puţină solemnitate. Noi nu o folosim în relaţiile noastre zilnice cu ceilalţi oameni, pentru a ne orienta pe stradă, pentru a ne calcula aurul, pentru a pregăti un raport, pentru a da instrucţiuni sau informaţii de genul celor care, mulţumită ţie, vor lua drumul planetei Urql. Noi recurgem la ea pentru a glorifica stările de tristeţe şi mai ales iubirea.
Din nou iubirea! spuse el. E cam obositor. Şi mereu alte şi alte cuvinte. între noi fie zis, la voi pe Pământ, mai faceţi altceva decât dragoste? Şi altceva decât cuvinte?
- Multe alte lucruri, l-am încredinţat eu. Şi poate că mult prea multe. îţi voi vorbi de poduri, de fortăreţe, de maşini, de tunuri, de navele maritime pe care lc-ai zărit deja, de ruletele de cazinou şi de maşinile de cusut. însă poezia, care nu e nicideum la îndemâna murito- rilor şi care pe mine mă depăşeşte de departe, nu e nimic altceva decât iubirea exprimată prin cuvinte. Poezia e o artă şi eu ţi-am arătat deja că iubirea e sufletul artei. Muzica e iubire, pictura e iubire. Şi poezia este mai întâi iubire. Iubire împletită deseori cu tristeţe, cu regret, cu melan- colie. Puţină tristeţe şi iubire purtate de cuvinte.

Cum trandafiru-n mai pe ram se vede In prima tinerețe,-nprima-i floare, Că-i cerul chiar gelos de-a lui culoare In zori, când roita pieuru-şi repede,
In frunza-i grațioasei, iubitoare, Că-mbălsămează încă mult ai crede, Ci-n ploaia, şi-n arşița ce excede Petală eu petală grabnic moare.
Aşa din juna-ți primă noutate Când lumea te-admira cu voluptate, Cenuşă zaci, de Parca, rea ucisă.
Un vas de lapte, flori şi lacrimi, (ie Prinos ți-aduc la groapa ta închisă, Ca roze trupul, viu şi mort, să-ți fie.
(traci.: Alexandru Rally)
- A! bineînțeles..., îmi spuse A. Mi se pare chiar că pe Urql...
- Da, da, am întărit eu, chiar pe Urql...
Ei au atâta greață în suflet cuibărită Pentru a. noastră soartă şi vină infernală; Ei au, firi visătoare, din alt azur ivită, Dorința neştiută de moarte matinală...
Când vom purcede oare la voi, porumbe sfinte? Spre tinereți pierdute, lângă copiii morți, La dragele iubiri în noi supând morminte Şi licărind întruna ca tot atâtea nopți?
La cer de frăsinei, sălaş de izbăvire, A celor dragi şi-absenți, făpturi neprihănite, A spiritelor sărutare, a sufletelor privire, Când vom purcede oare la voi, porumbe sfinte?
A asculta mut, cu aripile strânse.

- Cam prea multă elocință pentru gustul meu, spuse el. Şi poate puțin bombastic.
Dar mi-a mărturisit cu aceeaşi vivacitate că lumea i se părea dintr-odată mai puțin nedemnă de spațiile infinite pe care le străbătuse. Umbrelele dispăreau una câte una. Asediul Romei se estompa. Şirul papilor Clement rămânea în urmă. Conetabilul de Bourbon se îndepăr- ta în tăcere. Iar oamenii îl surprindeau în mod plăcut.
- Sunt cânturi, am reluat eu, ale iubirii şi ale morții. Oamenii se tem de moarte, însă ci izbutesc s-o învingă prin iubire şi prin cuvinte.
- Am impresia, îmi spuse el, că ci nu sunt cu adevărat mari decât renunțând la acest Pământ la care țin atât de mult. Tu ai mare noroc că ai încheiat-o cu viața. Oamenii nu scapă de ridicol fiindcă trebuie să-ți mărturisesc că, în viața de care vorbeşti, mi se pare că sunt ridicoli mult mai des decât s-ar cuveni decât dacă aspiră la moarte, care este a doua şi singura naştere adevărată.
lui nu cred asta, i-am răspuns. Pentru toți cei care au cunoscut suferința şi viața, a fi mort este, bineînțeles, un imens avantaj. Dar nici viața înainte de moarte nu era un lucru tocmai rău. Şi viața poate fi frumoasă. Să nu plecăm imediat. Să mai întârziem puțin pe acest Pământ demn de dispreț şi cu minunății dezagreabile.
Cu picioarele goale, cu părul răzlețit,
Stând jos, desculță-n tină, sub trestii unduite;
In trecere pe-acolo, o zână am-întâlnit.
N-ai vrea să vii, i-am spus, prin lanuri înverzite?
A ridicat spre mine o sfioasă, privire Zălog al frumuseții ce-ți cade la. picioare. Nu vrei, i-am spus, ca-n luna de iubire, Sub arborii umbroşi să. facem o plimbare?
Ştergându-şi picioarele de iarba foşnitoare. Şi ațintindu-şi spre mine fulgerul privirii Frumoasa sprințară rămase gânditoare. O, ce triluri de păsări în inima pădurii!
Apa scălda țărmul, o, mângâiere lină! Când a pornit spre mine, prin verdele stufiş, Frumoasa fericită, fricoasă şi felină, Cu părul dus pe ochi şi zâmbetul pieziş.

- Mi-ar plăcea să pariez, prietene, îmi spuse el râzând cu un aer puțin forțat, că te gândeşti, bietul de tine, la Maria.
- Bineînțeles, am replicat eu. Atunci când mă gândesc la viață, nu mă gândesc nici la Galilci, nici la Bcnvcnuto Ccllini, nici la mecanica fluidelor, nici la bătălia de la Farsala, nici la reproducerea fancroga- mclor vasculare, nici la vreunul din acele mecanisme pe care am încercat să ți Ic descriu pentru a te ajuta să înțelegi lumea asta. Când mă gândesc la viață, dragul meu A, îmi pasă prea puțin de lume. Când mă gândesc la viață, la Maria mă gândesc. înainte de a pleca de-adevăratelea şi de a da peste tine deasupra Vămii...
- Pentru asta mă felicit în fiecare zi, deşi eşti un fluieră-vânl.
- La fel şi eu, i-am răspuns, cu toate că nu sunt poet.
- Nu trebuie să tc superi, îmi spuse el. Sunt gata să cred că nu eşti mai rău decât ceilalți. Iar proza ta e cât se poate de bună. La oferă informații foarte utile despre lume şi oameni. Va avea, sunt sigur, un răsunet enorm pe planeta Urql.
- Mă bucur foarte mult, am spus cu. Mă şi văd pe planeta Urql primit cu aclamații... plecam cu Maria, departe de strada Dragonului şi de umbrelele sale. Toată viața mea am visat să plec. Şi să plec undeva departe. Mai puțin în căutarea a altceva decât în căutarea mea însumi. Existența noastră e plină de lucruri fermecătoare şi, câteodată, de delicii. Dar ni se

întâmplă să ni se pară la fel de absurdă ca şi ţie. De la naşterea mea până la moarte, atât la bucurie cât şi la tristeţe, am fost continuu urmărit de un refren pe care spiritele nu îl cunosc şi care Ic este propriu oamenilor, uluiţi de faptul că sunt aruncaţi fără voia lor, pentru a înfrunta binele şi răul, în spaţiu şi timp: era melodia numită la ce bun. Demonul meu cel mai apropiat purta numele la ce bun. La ce bun să te agiţi? La ce bun să trăieşti? Ba chiar, uneori, şi asta era cea mai rea şi mai crudă melodie, la ce bun să iubeşti şi la ce bun să fii fericit? Numai *deparlele* poate lupta cu *la ce bun.* Erau drumurile, insulele, plajele, orăşelele necunoscute în care ajungeam seara. Erau tot atâtea antidoturi pentru otrava numită la ce bun. Lumea era frumoasă. Era la fel de frumoasă ca Măria care, în ochii mei, era simbolul şi imaginea lumii. Lumea sc confunda cu ea. Am fost să mă plimb cu Maria pe această planetă pe care, peste câteva zile, o vei prezenta oamenilor de pe Urql.
Fugeam de istoric, tot timpul în acţiune şi căutând să ne prindă în mrejele ci. Istoria nc ajungea însă din urmă. Nc-am petrecut timpul lăsându-ne ajunşi din urmă de timpul ce trecea. Erau războaie, ruine, revoluţii, taifunuri. Erau şi ziare care ne ţineau la curent. Erau nenorociri

şi crime cam peste tot, incendii, acte de trădare, copii care mureau. Din când în când, pentru a încerca să supravieţuieşti, trebuie să întorci spatele istorici. Alungam nefericirea celorlalţi pentru a ne găsi propria fericire. Eram, unul pentru celălalt, un teatru destul de mare.

//; serile când lampa ne lumina plăpând Sau pe balcon în roze amurguri visătoare, Ce dulce-(i era sânul şi sufletul ce blând! Ne-ain spus adesea lucruri în veci nepieritoare In serile când. lampa ne lumina plăpând!

Cât de frumos e-apusul în serile senine! Ce adâncime-n spaţiu şi-n suflet ce delir! Crăiasă-ntre iubite, când m-ap/ecam spre tine, A sângelui mireasmă visam să ţi-o respir. Cât de frumos e-apusul în serile senine!

Pe nesimţite noaptea prindea să crească, lin Şi ochii mei privirea cereau să. ţi-o ghicească Şi îţi. sorbeam suflarea, o, farmec! O, venin! Şi-ţi adormeam piciorul în mâna mea frăţească. Pe nesimţite noaptea prindea să crească lin.

(trad.: Al. Philippide)

Mergeam cu Maria pe plajele pustii, pe malurile marilor fluvii, prin piefe luminate, seara, de lumina lunii. Lumea se închidea în jurul nostru: în jurul Mariei şi în jurul meu.
- Nu prea înţeleg, îmi spuse A, avantajul, la voi pe Pământ, de a fi doi în loc să fii unul. Mi se pare că istoria, de care voiai să fugi atâta, începe îndată ce sunt doi.
- E întru totul adevărat, i-am răspuns. Am remarcat deja că eşti foarte inteligent şi că înfelegi repede ce se petrece pe această planetă despre care nu ştiai nimic cu câteva ceasuri în urmă. Am să-ti povestesc, dacă vom avea timp, cum a început istoria, întâi şi-ntâi, cu Adam şi Eva, pc care îi imităm întruna de la începutul începutului, şi care, cu multă, foarte multă vreme în urmă, nu erau nimic altceva decât imaginea noastră primitivă, a mea şi a Mariei.
- Cât timp e de-atunci? întrebă A.
- Câteva milioane de ani. Poate trei. Poate cinci.

- E mult? reluă A.
- Pentru noi e mult, i-am răspuns. Se întâmplă rar ca oamenii să trăiască mai mult de o sută de ani. Mulţi dintre ei mor la şaizeci de ani, la cincizeci, la treizeci. Fără să mai vorbim de soldaţi, a căror soartă este să fie ucişi cât mai repede posibil, sau de copiii de vârstă fragedă care mult timp n-au fost decât morţi potenţiali, o bună parte din marile genii, dintre pictori, dintre profeţi, dintre matematicieni, dintre regi au murit în jurul vârstei de treizeci de ani.
- Nu uita să-mi dai numele lor, îmi spuse A.
- Ţi le voi da, l-am asigurat eu. Te rog să-mi aminteşti de Pico de la Mirándola, de (îalois, de Ciiorgionc, de Alexandru, de lisus.
- Pico de la Mirándola, repetă A, închizând ochii de atâta concen- trare, (ialois, Ciiorgionc, Alexandru. Şi lisus.
- însă trei milioane de ani e extrem de puţin pentru viaţă şi mai cu scamă pentru Pământ. Viaţa arc probabil înjur de patru miliarde de ani. Iar Pământul, cinci miliarde. Trebuie să reţii, în vederea raportului...
- Notez totul, răspunse răstit A, notez totul.
- ... că un miliard înseamnă o mie de milioane. Şi, dincolo de acest Pământ pe care ai venit în vizită, bătrânul Univers, de care aparţii ca şi mine, căci chiar spiritele pure sunt legate de ceea ce este şi ar II putut să nu fie, are cincisprezece miliarde de ani.
- Nu ştiu cine e Adam şi nici cine e Eva. îmi închipui însă că necazu- rile au început cu ci şi prin ci, şi că din ci s-au născut conetabilii şi umbre- lele. Tare mă tem că Maria a fost

pentru tine încununarea multor necazuri pc care, Dumnezeu ştie de ce, poate fiindcă eşti bolnav? poate pentru a o face pe viteazul? le deghizai cu grijă în momente de fericire. Degeaba îmi frământ mintea în fel şi chip, tot nu pot ghici ce laceaţi împreună. Poate vorbeai cu ea, aşa cum vorbeşti cu mine, de soarta lumii şi a oamenilor?
-Nicidecum, i-am răspuns. Nu vorbeam. Sau vorbeam prea puţin. O sărutam.
- Sărută-mă şi pe mine, îmi spuse A, cu o oarecare bruscheţe.
- Nici vorbă, i-am răspuns. Ar însemna să nu fiu în toate minţile. Un mort nu sărută un spirit. Pe Maria, da, o sărutam. Fiindcă era vie. Fiindcă şi cu eram viu.
- Va trebui, pentru raport, să...
- Nu-mi pasă de raportul tău. Dcscurcă-te cum crezi de cuviinţă. Cu fizicul tău de înger, probabil că vei putea găsi un muritor încă viu pe care să-l poţi săruta pentru a-ţi îmbunătăţi raportul. Eu pe Maria o sărutam. Am sărutat-o mult de tot. O luam în braţe, o strângeam la

piept. Şi lucrul cel mai greu de îndurat în moarte este că nu pot s-o mai strâng la piept şi că alţii o strâng în braţe în locul meu.
- Rodolphe? întrebă A.
- Nu ştiu. Lasă-mă în pace. Pentru raportul nostru, Rodolphe nu prezintă nici cel mai mic interes. Am îmbrăţişat-o pe Maria în acele oraşe din Italia pe care Ic-ai văzut perindându-se sub ochii noştri. La Roma, la Sienna, la Florenţa, la Veneţia. Pe terasa de la Pienza, de unde vederea se deschide, dincolo de măslini, până la Montcpulciano. La Todi, unde scările acelea mari urcă din piaţă spre o biserică şi spre un vechi palat. Am îmbrăţişat-o pe Maria întinşi amândoi pe nisipul acelor insule greceşti pe care le-am survolat cu tine. Aveau nume parcă tăcute pentru iubire: Skyros, Skiathos, Skopelos, Amorgos, Kalymnos, Symi, Kouphonissia, Skinoussa... Când treceam deasupra lor, îţi vorbeam de Aristotel, de Tucidide, de Xenoibn, de Herodot. Dar nu mă gândeam decât la Maria. Şi la săruturile noastre pe nisipul acoperit apoi de apa mării.
- Ce idee! se miră A. Mă tem că cei de pe Urql vor râde copios de tine. Şi, cu acest prilej, poate şi de mine. Şi trebuie să-ţi mărturisesc, dragul meu O, că, în această lume atât de tragică şi de plină de lucruri nemaipomenite ce vorbesc de eternitate, săruturile tale mă umplu de consternare.
-Asta fiindcă, dragul meu A, tu nu ştii, bietul de tine, ce e un sărut. F cea mai fericită invenţie realizată de sărmanele noastre trupuri pentru a încerca, după puterile lor, să-şi uite nefericirea şi să se înalţe spre iubire. Pictorii, muzicienii, poeţii, sculptorii...
- In ceea cc-i priveşte pe aceştia, spuse A, fiindcă ei ştiu că viaţa nu e decât o imagine degradată şi provizorie a morţii, voi avea grijă ca populaţiile de pe Urql să le cinstească memoria.
- fii bine, trebuie să ştii că ei nu au contenit o clipă, în această lume pe care cauţi să o înţelegi şi la care se referă raportul tău, să viseze la iubire, care este o forţă la fel de obscură şi de irezistibilă ca şi necesi- tatea sau timpul. Două visuri îi stăpânesc pe oameni: religia şi iubirea. Religia domneşte asupra morţii. Iar iubirea, asupra vieţii. Oricât de departe ai urca pe firul istoriei acestor oameni, vei găsi mereu urme ale imaginii pe care şi-o fac despre zeii lor şi despre viitorul lor necu- noscut. Şi despre urmele pasiunilor lor, dintre care cea mai puternică este iubirea. Fiindcă eram om, pe vremea când eram în viaţă, cu şi Măria ne-am ocupat mult de iubire. Şi am plecat împreună. Ne-am plimbat prin această lume pe care vrei să o cunoşti.
- M-aş fi plimbat şi eu cu voi, zise A.

- N-am fi vrut să fii cu noi, i-am răspuns. Voiam să fim numai noi doi. Plecam tocmai pentru a fi singuri. Pentru a ieşi din lumea aceasta în care tu vrei să intri. Atunci când plecam singuri, doar noi doi, la Veneţia, la Todi, în Granada şi Symi, în toată Mediterana, nu mergeam niciunde, plecam spre nicăieri. Nicăieri - era cel mai bine. Şi voiam să fim singuri de fiecare dată în acel nicăieri de vis. Existau totuşi, e-adevărat, în iubirea şi singurătatea noastră, o sumedenie de arhitecţi şi de sfinţi, de grădinari şi de pictori: ei făcuseră această lume unde rătăceam noi. Eram singuri, în doi, printre chiparoşi, măslini şi turle. Şi umbre nevăzute ne însoţeau paşii.
Toţi avem, fireşte, un trecut împovărat. Eu aveam un tată şi o mamă, o meserie, prieteni, amintiri, ambiţii. Maria avea şi ea un tată, o mamă, o bunică, o pisică, temeri şi speranţe.
- O să-mi vorbeşti de asta, nu-i aşa? spuse A. Ar trebui, în vederea raportului, să ştiu aproape tot despre meseria ta, prietenii tăi, despre familiile amândurora şi despre pisica Mariei.
- Am să-ţi vorbesc, l-am asigurat cu. Mă tem că nu va fi chiar atât de uşor, şi nu ştiu prea bine cum să fac pentru a-ţi prezenta în trei zile filosofia lui Aristotel şi pisica Mariei. Pisica se numea Foutinou. Sistemul lui Aristotel e ceva mai complicat. în ce te priveşte, tu vrei să

înveţi totul. Cât despre noi, noi voiam să uităm totul. însă cunoaşterea şi uitarea sunt amestecate pe acest Pământ precum plinul şi golul, negrul şi albul, iubirea şi ura. Străzile, pieţele, bisericile unde ne ascundeam, toate erau făcute din istorie. Mările pe care navigam, nisipul plajelor pe care dormeam văzuseră perindându-sc, veac după veac, pelerini şi cuceritori. Niciun om nu este o insulă şi suntem cu toţii legaţi de lume cu legături fără de număr. *„Never send to knowfor whom the beli lolls: it tollsfor thee. "*
- Asta ce mai e? întrebă A.
- E în engleză, i-am răspuns. O altă limbă decât latina, şi care astăzi se vorbeşte cam pe toată planeta.
- Mai mult decât franceza lui Ronsard şi a lui Victor Hugo?
- Da, i-am răspuns eu. Mai mult. „Nu întreba niciodată pentru cine bate clopotul: pentru tine bate."
- Dacă îmi amintesc bine, spuse A, Anglia e o insulă.
- Da, e o insulă, am confirmat eu. Dar chiar şi oamenii de pe insule au legături cu lumea. Căci nimeni nu se poate lipsi de legături: nici călătorii, nici englezii, nici pustnicii, nici iubiţii, nici Maria şi nici eu. Aceste legături ne formează şi ne împovărează totodată. Toţi suntem ca John Donne, pentru care clopotul sună întruna, şi toţi avem, cuibărit

într-un ungher al minţii şi al inimii, visul unui Robinson, aruncat de soartă pe nişte maluri pustii, şi care nu ar depinde de nimeni. Toţi suntem aidoma porumbelului lui Kant care-şi închipuia că ar zbura şi mai bine dacă nu l-ar stânjeni aerul. Eu şi Maria ne foloseam de istorie, apoi ne descotoroseam de ea pentru a rămâne singuri, doar noi doi.
- înţeleg cum vine asta, zise A. Lumea respiră. Bate ca o inimă. Se deschide şi se închide.
- Se deschide, se închide; urcă, coboară; înaintează, se retrage; mer- ge într-un sens şi-n celălalt. Lumea e în primul rând domnia contradicţiei şi a confuziei. Trebuie să afli că despre ea se poate spune orice. Poate că nu există decât un lucru care să meargă mereu în acelaşi sens şi despre care să nu se poată spune nimic: acesta e timpul. Totul se mişcă, totul sc schimbă, totul se transformă, numai lumea rămâne aceeaşi. Numai tim- pul durează. Timpul e o catastrofă născută din eternitate şi e simplu, ca şi ea. Şi inexprimabil ca şi ca. Tot restul, sub soare, şi mai întâi oamenii, gândurile lor, faimoasa lor psihologie, operele lor, iubirile lor, toate acestea reprezintă o maşină formidabilă, fără cap şi coadă, cu care nu ştii cum să te porţi, despre care se poate spune orice şi în care spiritul oame- nilor, şi al fiecărui om în particular, încearcă, dar mereu zadarnic, să introducă putină ordine. Ceea ce e nemaipomenit la noi, caută să înţelegi bine acest lucru şi însemncază-l cu litere de foc pe tablele visului, este faptul că, aruncaţi de Dumnezeu ştie cine într-o suburbie îndepărtată şi neînsemnată a universului înstelat, oamenii sunt aproape nimic...
- într-adevăr, zise A.
-... şi că Lumea, şi Universul, şi Soarele, şi toate galaxiile până la Urql şi dincolo de ca, se învârt totuşi în jurul lor. Şi în jurul a fiecare dintre ei.
- Ca să vezi! făcu A.
-Au existat, în lume şi în istorie, milioane şi milioane şi miliarde de Maria. Şi au existat milioane şi miliarde de acest eu care sunt. Un miracol mai mare decât miracolul umbrelei care te-a mirat atât de mult este faptul că în întregul univers, din totdeauna şi pentru totdeauna, nu există totuşi decât un singur eu. Niciodată nu a existat altul. Şi niciodata- tă nu va exista altul. Şi acesta sunt eu. Sau eram eu.
- Tocmai notez, zise A: singurul eu eşti tu.
- însă fiecare tu e de asemenea un eu. Acesta e temeiul oricărei morale şi a oricărei metafizici.
- Voi încerca, murmură atunci A, care părea la capătul puterilor, să explic aceste taine celor care m-au trimis în acest palat al oglinzilor pe care voi îl numiţi lume.

- Fiecare dintre aceşti oameni pe care aspiri să-i cunoşti pentru a le vorbi despre ei celor de pe Urql e mai întâi ceva unic şi cu neputinţă de înlocuit vreodată: fiecare e în primul rând el însuşi. Şi fiecare dintre aceşti el însuşi este tot un eu însumi: puţină conştiinţă şi puţină liberta- te. Toţi şi fiecare suntem în centrul lumii noastre. Toţi şi fiecare suntem în centrul universului pe care l-ai străbătut până aici.
-A! A! exclamă A.
-Aşadar plecam, dragul meu A. Lumea se învârtea în jurul nostru şi în jurul iubirii noastre. Aceasta era fericirea. Chiar şi în interiorul unei lumi pe care nimeni nu o părăseşte vreodată, a pleca e o mare fericire. Mi-a plăcut nespus de mult să plec. Am iubit nespus de mult lumea. Am iubit nespus de mult viaţa. Am iubit nespus de mult femeile, drumurile, pei- sajele. Am iubit nespus de mult plăcerea. Am iubit nespus de mult iubirea.
Iubeam, Sire, iubeam, voiam sa fiu iubit.
- Dar ca, mă întrebă A, ca tc iubea?

- Parcă poţi să ştii? am răspuns eu. Se pare că da.
- Stau şi mă-ntreb, zise A eu un aer visător. Dacă aş fi fost om, şi dacă aş fi fost femeie, oare aş fi iubit un tip ca tine? l-aş lî fost oare fidel?
-Am întrebat-o, i-am spus eu.
- Ei, şi? reluă el.
- Şi cc?
- Ţi-a răspuns la întrebare?
- Da, i-am spus. Mi-a răspuns.
- Şi ce ţi-a răspuns?
- Mi-a şoptit ceva ce aducea cu o melodic.
- Cât de enervant poţi să fii! îmi spuse el. Batem pasul pe loc. S-ar zice că o faci dinadins, că tragi de timp anume. Ce ţi-a şoptit? ce melodic? Va trebui totuşi, vrei nu vrei, ca aceste lucruri să figureze în raport.
-Nu putem merge tot timpul la galop, i-am spus eu atunci. Lasă-mă puţin să-mi trag sufletul. Cel mai greu se urnesc amintirile. Era ceva dc genul:
Am hotărât să rămân credincioasă Pur şi simplu de dragul timpului Ca să pot spune că e frumoasă Viaţa în cuibul iubitului

XI

Ştergem tot şi o luăm de la capăt

Dragul meu O, începu A, ceea ce-mi povesteşti despre tine rămâne pentru mine tot atât de neclar ca şi ceea ce-mi povesteşti despre lume. Cuvintele pe care Ic înşirui cu atâta bunăvoinţă pentru a-mi explica Pământul cred că ar putea tot atât de bine lăsa locul altora şi că în relatările talc există ceva arbitrar.
Ceva arbitrar? am exclamat eu.
Ceva accidental, permutabil, obositor, inutil. Nu sunt prea sur- prins de melancolia care pare să pună stăpânire pe tine uneori: s-ar spu- ne că viaţa e tăcută doar din întâmplări.
Aşa e viaţa, i-am spus. Aşa e istoria. Dacă vom putea duce la bun sfârşit raportul nostru pentru planeta Urql, el va face parte pentru totdeauna din istoria acestei lumi în care hazardul şi libertatea sunt numele temporare ale necesităţii. Istoria e necesară, imuabilă, raţională de la un capăt la celălalt şi logică. Nici nu se pune problema, pentru ea, să fie altfel decât este. H accidentală, întâmplătoare şi inutilă.
Te compătimesc, îmi spuse el. Urâtă treabă e viaţa: să tc pişi împotriva vântului. îmi tot spui că Roma a fost cucerită, nu mai ştiu exact când...
1527, i-am amintit cu.
A! da, c-adevărat, 1527... de lanschencţi sub comanda unui francez şi că totdeauna ţi-a plăcut să fii în altă parte decât acolo unde eşti. Toate acestea, sunt de acord cu tine, trezesc un interes deosebit. Dar te-ai putea lipsi de ele fără probleme. Oare lumea nu ar mai fi tot lume fără Clement al V-lea sau al Vl-lea - sau chiar fără Clement al VH-lea, de care faci atâta caz? Ceea ce lipseşte cel mai mult povestirii talc este necesitatea. De ce există ceva în loc de nimic? Dar

şi: de ce acest lucru sau acela în loc de altceva? Nu înţeleg aproape nimic referitor la conetabilul de Bombon, la Benvcnuto Ccllini, la Măria şi la tine.
- Nu mi-ar plăcea deloc ca şederea ta pe acest Pământ, pe unde am trecut cu însumi, să fie până la urmă un eşec. Trebuie să-ţi intre bine în minte că aici totul e inutil şi că totul e necesar. Umbrelele şi Maria, regulile jocului de fotbal ca şi Clement al VH-lea şi Benvcnuto Ccllini. Totul se şterge şi se reia de la capăt.
- O luăm de la capăt, îmi spuse el cu un aer de oboseală amestecată cu resemnare.
- O iau de la capăt, i-am spus eu. Există, în spaţiu şi în timp, ceva care se numeşte lume. Şi există, în această lume, ceva care se numeşte viaţă. Şi există, în această viaţă, ceva care se numeşte istorie. Şi în istorie, exist cu.
Am fost, în zilele vieţii mele, un om printre oameni. E o şansă nemaiîntâlnită şi o aventură inegalabilă. Aş fi putut să nu fiu, să nu ştiu nimic despre lume, să nu ştiu nimic despre oameni. N-a fost deloc aşa. Aveam ochi ca să văd, urechi ca să aud, o limbă ca să vorbesc şi mai multe alte instrumente ca să fac destule lucruri despre care vom vorbi la timpul potrivit. Toate acestea lasă să se înţeleagă faptul că există ceva care poate fi numit lume şi că există cineva în lume pe care ne este permis să-l numim cu. Sau poate că exist cu şi lumea în jurul meu.
Mulţi filosofi au gândit că lumea şi viaţa nu sunt nimic altceva decât un vis. Un filosof francez, pe nume Dcscartcs, a început, ca şi tine, să se îndoiască de evidenţa a ceea ce parc atât de evident.
- E cunoscut acest Descartes? E important acest Dcscartcs al tău? Te întreb în vederea raportului.

- Foarte cunoscut. Foarte important.
- Trebuie să înţeleg oare, insistă el, în timp ce mâzgălea numele lui Descartes în palma absentă a mâinii sale absente, precum Charlot scria pc mâneca hainei, că filosofii francezi sunt cei mai importanţi?
- Nu, am răspuns eu. Cei mai importanţi, cei mai seducători, cei care au lansat cele mai multe idei în aerul pur al Eladei, sunt grecii. Apoi germanii, care toţi sunt filosofi, muzicieni şi soldaţi. Dar şi chinezii. Chinezii au tenul galben şi sunt foarte numeroşi. Au avut un filosof cu numele de Confucius, şi încă unul cu numele de Lao Zi, care a scris o carte numită *Dao dejing.* Au inventat praful de puşcă, busola, porţelanul imitând jadul, mătasea, focul de artificii. Şi mănâncă orez.
Vama Mării
Un filosof chinez care visează un fluture se întreabă, când se trezeşte, dacă nu e un fluture care visează un filosof. Nimeni nu poate dovedi că ceca ce numim real nu e altceva decât un vis de o coerenţă fără cusur. Nu e deloc imposibil ca tu să tc afli încă pe planeta Urql, iar conetabilul de Bourbon şi Benvenuto Ccllini, presupusul său ucigaş, şi toate umbrelele de pe strada Dragonului, şi Maria, şi chiar eu, care vorbesc acum cu tine, să nu fim nimic altceva decât propriul tău vis.
- E posibil să mă visezi, îmi spuse A. Dar ceea ce este tulburător e să te visez şi cu. Şi se poate să te visez, dar atunci mi se pare că şi tu mă visezi pe mine.
- Nimic mai adevărat, i-am spus. Ai merita să fii german. Sau
chinez. Sau poate chiar grec. **I**ixistă între spirite.....şi te rog să-mi dai
voie să mă număr printre ele de când am murit un...
.....- Tc rog, spuse A.
- Mulţumesc mult, i-am spus, ... un fel de dialog şi de corespon- denţă care conferă lumii consistenţă şi realitate: ar fi cel puţin surprin- zător ca atâta lume să viseze în acelaşi timp şi să poală încerca să se înţeleagă schimbând atâtea visuri. Sau, în acest caz, o reţea de visuri atât de bine coordonate ar merita cu siguranţă numele de realitate. Dar mai e şi altceva...
- Altceva?... întrebă A reţinându-şi un căscat. Şi ce anume?
- E vorba de suferinţă. în faţa unei mari fericiri sau confruntaţi cu multă frumuseţe, oamenii se freacă la ochi şi se întreabă dacă nu cumva visează. „Visez oare?" se-ntreabă ei cu mirare în romanele proaste. Ba chiar, uneori: „Am visat oare?"
- „Am visat oare?", făcu A.
- Da: „Am visat oare?" Şi îşi trec mâna peste frunte, muţi de uimire. Nu se întreabă niciodată dacă suferinţa e un vis. Suferinţa e prezentă. Ra nu lasă nici cel mai mic loc jocurilor neînsemnate ale spiritului şi nici subtilităţilor metafizicii. în lumea asta, suferinţa este lucrul cel mai absurd cu putinţă. Ha este, de asemenea, ceca ce ne îngăduie cel mai puţin să ne îndoim de realitatea sa şi să reflectăm asupra absurdităţii sale. Oricând e posibil să ne întrebăm dacă, da sau nu, suntem fericiţi. E deosebit de greu să negi un cancer, sau o scleroză în plăci, sau un glonţ în piept, sau un picior desprins de corp. Cu cât plăcerea e mai mare, cu atât lumea e mai uşoară. Cu cât suferinţa e mai grea, cu atât lumea e mai solidă. Lumea există, şi noi de asemenea, fiindcă suferim.
- Asta e o veste bună, zise A.

- într-adevăr? am întrebat cu.
- Excelentă veste. în tot ceea ce îmi povesteai despre Michclangclo şi despre strada Dragonului, chiar şi în poemele talc, care nu erau neplăcute, era ceva... cum să spun?... ceva arbitrar şi vag. Şi acum văd dintr-o privire, cu plăcere şi claritate, cum durerea şi lacrimile vă fac să prindeţi rădăcini aici, pe Pământul vostru. Iată în sfârşit ceva serios după atâta frivolitate. Cred că suferinţa le va plăcea mult celor de pe Urql.
- Nu pot decât să mă bucur, i-am răspuns.
- îmi închipui că suferinţa nu cruţă niciodată pe nimeni, aşa e?
- pe nimeni, am confirmat cu. Toată lumea moare. Şi să mori nu e un lucru vesel.
- A, bun! făcu el.
Suferinţa, durerea, nefericirea sunt totuşi, dacă priveşti cu atenţie, inegal împărţite între locuitorii acestui Pământ, care riscă să pară în ochii frumoaselor sullete de pe Urql drept un model de nedreptate. Există oameni a căror viaţă e mai uşoară şi mai plăcută decât a altora.
- Poate pentru că, îmi spuse el, meritele lor le-au adus fericire, nu?
- Nici pe departe, am răspuns eu. în împărţirea suferinţelor şi a plăcerilor domneşte o dezordine desăvârşită. Există oameni despre care se poate presupune că au o viaţă fericită şi oameni a căror viaţă e doar un convoi nesfârşit de suferinţe. Şi nu există vreo justificare aparentă pentru această inegalitate a destinelor. Dar există şi filosofi...
- Iarăşi! exclamă A.

Ei sunt sarea Pământului, i-am răspuns. Ei reflectează ca şi tine
la fot ceea ce nu înţeleg.....şi nu înţeleg mai nimic ... care susţin că
echilibrul se restabileşte de la sine în viaţă şi că cei care au mari suferinţe au de asemenea mari bucurii, pe când pentru cei ce par a nu cunoaşte decât fericirea totul e de nesuportat. Lumea e obscură nu numai pentru spirite. Nimic nu e mai greu, chiar pentru un om, decât să-i înţeleagă pe ceilalţi oameni. Şi poale, de altminteri, să se înţeleagă pc sine însuşi. Oamenii sunt pentru ci înşişi un fel de îndatorire Iară sfârşit: ci stăpânesc lumea şi nu se înţeleg pe ci înşişi.
- la te uită! murmură A, un lucru amuzant. -Amuzant?... am spus cu.
- în fine..., mai puţin conslcrnant ca de obicei. Am impresia - oare mă înşel? - ...

-A! bravo! l-am felicitat eu.
- ... că spui mai puţine prostii când vorbeşti de suferinţă decât atunci când vorbeşti de iubire. Oare iubirea, prin natura ci, poate să vă prostească în aşa hal pe tine şi pe ceilalţi oameni? Bineînţeles, după cum mi-am dat imediat seama, tu nu conteneşti niciodată să înşiri prostii de tot felul. Dar acestea mi se par mai puţin grave atunci când lucrurile merg foarte prost decât atunci când ele merg cât se poate de bine.
Mi-am exprimat gratitudinea faţă de A în termeni aleşi cu grijă, l-am arătat, pe scurt, că se întâlnea în mod spontan cu înţelepciunea na- ţiunilor, care vorbeşte limpede de prostul fericit şi de darul dumne- zeiesc al lacrimilor.
Bine, zise atunci A. Lucrurile devin ceva mai clare. După elucu- braţiile cu toţi aceşti papi Clement...
- Dar asta e istoria! am protestat eu.
- Cu atât mai rău pentru ea, continuă cl. Nu arc nici cap, nici coadă.
- Nu e aşa de sigur, am adăugat.
- ... şi, după neroziile tale despre Maria, despre tine şi despre ple- cările voastre spre Sud, care sfidau bunul-simţ, suferinţa ta mă încălzeşte la inimă. Mă bucur că-i văd în sfârşit pe oameni buni de ceva care să nu fie de o neînsemnătate şi de o frivolitate revoltătoare. Suferiţi tot timpul?
- Nu! Bineînţeles că nu. Ţi-am explicat deja că viaţa e plină dc lucruri plăcute şi că cea mai mare parte a oamenilor ţin la ea ca la lumina ochilor - şi deseori mai mult ca la orice.
Şi ce faceţi între două suferinţe? Cu ce se ocupă oamenii atunci când nu suferă? Şi când nu dorm? îmi închipui că nu toţi pot să fie papi, filosofi, conetabili, lanschcncţi sau negustori de umbrele! îmi închipui că obsesia de a pleca spre Sud, pentru a pune stăpânire pe Roma sau pentru a se plimba la soare, nu este principalul mobil al activităţilor lor, nu-i aşa?
- Nu, nu este, i-am răspuns. Oamenii muncesc. în aceeaşi măsură ca aurul, sau iubirea, sau politica, sau somnul, sau râsul, sau plictiseala, sau tot ce vrei tu, şi care alimentează atâtea sisteme, dorind mereu şi nereuşind niciodată să rezume universul, munca este specificul omului.
- Iată ceva nou, spuse el. Şi de ce muncesc?
- Muncesc pentru a trăi. Pentru a mânca. Pentru a câştiga bani. Pentru a avea un loc în lume.

- Ce lucru ciudat, spuse el. Şi ce plictiseală să fii om! Tu munceşti?
- Eu nu mai muncesc, i-am răspuns eu cu o umbră de umor în glas. Sau n-ar trebui să mai muncesc. Sunt mort.
- Cu atât mai bine pentru tine, îmi spuse atunci. Hotărât lucru, văd din ce în ce mai multe avantaje să pleci din această viaţă atât de plină de corvezi. Dar înainte de a muri şi de a tc întâlni ieri cu mine, munceai?
- Bineînţeles, i-am răspuns. Ieri, da, munceam.
- Şi ce tăceai, mă rog?
- Acelaşi lucru, am răspuns.
- Acelaşi lucru, dar ce?
- Acelaşi lucru ca şi astăzi, i-am răspuns. Făceam ceea ce mă pui să fac de la întâlnirea noastră la Vama Mării.
- Dar nu faci absolut nimic! spuse el. Sau aproape nimic: vorbeşti, aşezi cuvintele unele după altele, înşiri idei la voia întâmplării, apoi le transformi în fraze.
- Exact asta făceam, i-am explicat eu, când eram viu, înainte de a mă apuca din nou, după moarte, pentru a-ţi da o mână de ajutor.
-Asta e muncă? mă întrebă cl.
- Da, e muncă, am răspuns eu. Ceva mai specială. Cere eforturi, pretinde sacrificii, produce plăcere, aduce bani. Şi nu e imposibil să ţină întrucâtva de har. E o meserie. E o artă. E aproape o vocaţie.

- Cei ce luptă în război sunt soldaţi. Cei ce navighează sunt marinari. Cum se numesc, la voi, cei ce fac ceca ce tăceai tu?
- Fiindcă se vede limpede că scriu pentru a lăsa o urmă a ceca ce spun şi a ideilor pe care le au, fiindcă se vede limpede că îşi petrec timpul scriind cum scriu eu în acest moment pentru oamenii de pe Urql, sunt consideraţi scriitori.
- Şi crezi că e un lucru bun, pe acest Pământ de unde vii şi pentru istoria oamenilor, că ai fost scriitor?
-A! am răspuns eu, depinde. A scrie e o artă uşoară şi în întregime de execuţie.
XII
A *se simte vexat*
- Ei bine, acum când ştim - lucru de-a dreptul comic - că pe acest Pământ există oameni şi cum arată ei, să încercăm să descoperim, pentru a consemna acest lucru în raport, ce fac ci cu timpul de care dispun. Se parc, dacă îmi amintesc bine, căci mi se cam învârteşte capul în faţa acestei avalanşe de lucruri neverosimile şi de contradicţii, că timpul lor e măsurat?
- Timpul durează, dar şi trece. Fiinţele şi lucrurile se duc şi nu se mai întorc, se schimbă, dispar, luate de timp.
- Unde se duc? întrebă A.
- Nimeni nu ştie unde, i-am răspuns. în trecut, în amintire, în moarte, în uitare. Singurul lucru care dăinuie în acest timp ce se scurge, c timpul însuşi, care nu e nimic, care e totul şi care nu are altă formă decât fiinţele pe care le înghite.
- Sincer să fiu, îmi spuse A, mi-e tare greu să înţeleg aiurelile pe care mi le debitezi. Oare oamenii le înţeleg?
- Ei nici măcar nu-şi pun această întrebare, l-am asigurat eu. Ei trăiesc în timp ca peştii în apă.
- Ce coşmar şi viaţa asta iluzorie, zise el, în care singura voastră libertate este să cercetaţi o închisoare ale cărei reguli vă scapă! Şi timpul nu se opreşte niciodată?
- Nu se opreşte niciodată asupra vieţii care nu există decât în timp şi care e legată de el prin legături indisolubile şi prin însăşi fiinţa sa. Dar se opreşte asupra fiecăruia dintre noi. Oamenii intră în timp prin naştere şi ies din el prin moarte; exact acest crâmpei de timp constituie viaţa lor - iar viaţa fiecărui om nu e decât o fracţiune minusculă din marea viaţă a lumii. Oamenii sunt duşi de un timp pe care îl poartă

totuşi în ei şi care circulă în sângele şi în gândurile lor. Sunt ucişi de ceva care tace parte din ei înşişi.
- Cu atât mai bine pentru ci, spuse el.
- Cu atât mai bine pentru ei?...
-- Iţi poţi imagina oroarea de a rămâne veşnic închis în timp? Nu mă feresc mai puţin de timp, trebuie să recunosc, decât mă feresc de sex sau de corpuri. Bănuiesc că toate lucrurile pe care mi Ic povesteşti despre viaţă şi despre oameni şi în care mi-c atât de greu să cred, sc află deja în germene în acest mecanism de dispariţie şi de moarte.
- Ai dreptate, i-am mărturisit lui A. Timpul se opune veşniciei precum umbra se opune soarelui. Timpul este locul accidentului, al întâmplării, al efemerului, al morţii. liste locul schimbării, liste locul întâlnirilor, liste locul istorici şi al cuvântului fiindcă este locul vieţii. Eternitatea este locul imuabilului, al tăcerii şi al necesităţii. Tu eşti mereu asemănător ţie însuţi, n-ai vorbit niciodată decât cu mine, pe care m-ai întâlnit îndată ce ai căzut în timp deasupra Vămii Mării, iar viaţa oamenilor nu-ţi poate apărea decâl ca o culme a arbitrarului.
-Papii Clement..., interveni el.
- Papii Clement şi tot restul, şi marca, şi soarele, şi Oraşul Etern care până la urmă tot va muri, şi umbrelele de pe strada Dragonului, şi chiar eu care vorbesc cu tine acum, am fi putut să nu fim. Suntem accidente ivite din alte accidente în domnia arbitrarului. Am intrai în timpul care nc-a lîieul să existăm. Tu nu exişti. Fiindcă tu eşti veşnic. Acolo unde există timp, nu există nimic veşnic. Şi acolo unde domneşte eternul, nu există nici timp, nici viaţă. Timpul şi eternitatea sunt aidoma acelor personaje care, cu fiecare oră ce trece, ies rând pe rând, dar mereu separat, pentru a lovi într-un clopot de bronz, pe uşa orologiilor monumentale din cetăţile noastre medievale. în interiorul timpului, atunci când este ora douăsprezece ziua nu poate lî ora două, iar când este ora patru nu poate 11 ora douăsprezece noaptea. în acelaşi mod, dar cu o treaptă mai sus, nu poate exista timp acolo unde există eternitate şi nu poate exista eternitate acolo unde există timp. Şi totuşi...
- Şi totuşi?
- Şi totuşi, s-ar spune că timpul are amintirea eternităţii. Există în timp un fel de savoare, un fel de parfum al eternităţii. Un parfum trecut, dispărut, care dăinuie în amintire, în melancolie, în patimile iubirii şi în seara ce coboară pe mare sau pe culmea munţilor. Atunci când îţi

vorbesc de timpul oamenilor, tu nu înţelegi absolut nimic, şi acest lucru e cât se poale de firesc de vreme ce oamenii înşişi, care sunt cufundaţi în el, nu înţeleg nici ei nimic. Dar atunci când îmi vorbeşti de eternitate, ceva în mine se tulbură, se emoţionează. Poate că timpul nu e nimic altceva decât eternitate degradată. „Lumina e umbra lui Dumnezeu", spunea un filosof a cărui viaţă s-a încheiat pe rug. Timpul este umbră, eternitatea e soare. Dar ca să existe umbră, trebuie să existe soare.
'foţi oamenii cred, ca tine, că există eternitate în spatele timpului, o imobilitate ascunsă în spatele trecerii efemerului şi ceva esenţial în spatele accidentalului?
Nicidecum, am răspuns. Mulţi oameni, şi dintre cei mai buni, dintre cei mai vestiţi, dintre cei mai mari, sunt convinşi că timpul nu are nevoie să se sprijine pe eternitate. Li cred că timpul şi viaţa s-au ivit din hazard şi că necesitatea a luat locul neantului. Ivi cred că eternitatea e inutilă pentru a explica timpul şi că necesitatea se află în inima realului.
Aşadar, ei nu-şi pun niciodată întrebări cu privire la necesitatea a ceea ce trece la voi drept necesitate? De ce ar exista ceva necesar în această necesitate care nu e făcută decât din hazarduri, din întâlniri, din accidente şi din timp trecător? De ce efectul ar trebui să urmeze cauzei şi de ce suma unghiurilor de la triunghiurile voastre euclidiene ar fi dintotdeauna egală cu două unghiuri drepte? De ce, în toate triunghiu- rile voastre dreptunghice, pătratul ipotenuzei ar fi, dintotdeauna şi pentru totdeauna, egal eu pătratul celorlalte două laturi? De ce aţi şti voi dinainte că soarele va răsări şi că voi veţi muri? Necesitatea e cu totul altceva decât o repetiţie cu care v-aţi obişnuit. Nu din simplul motiv că nisare în fiecare dimineaţă va răsări soarele mâine-dimineaţă pe Pământul vostru. Nu din simplul şi firavul motiv că toţi oamenii dintr-un trecut a cărui rumoare continuă să vă urmărească au murit până la urmă veţi muri şi voi. Bănuieşti, nu-i aşa? că în spatele nece- sităţii voastre există ceva mult mai puternic decât toate constatările de rutină. Şi că necesitatea care se desfăşoară în timp îşi arc rădăcinile în afara timpului. Soarele răsare, iar oamenii mor fiindcă necesitatea e o ordine imuabilă. Iar necesitatea e o ordine imuabilă fiindcă este reflec- tarea unei puteri necunoscute, ascunsă tuturor muritorilor, altfel nece- sară decât necesitatea voastră de tinichea şi de substituţie, menită să dispară în acelaşi timp cu un univers căruia eternitatea îi este pe veci interzisă fiindcă e înscris în timp.

- Ei bine, i-am zis lui A, aşa da, tiradă! Tu, când îţi iei avânt... Mi se pare că rolurile se inversează şi că ajung, cum se şi cuvine, elevul elevului meu.
- în ceea ce priveşte timpul şi viaţa, cu rămân discipolul tău, îmi spuse A. Ştii că nu pricep o iotă. Trebuie să mă înveţi totul. Nu ştiu nimic despre Pământul vostru, atât de înţesat de taine pe care voi le numiţi evidenţe. Nimic, în afară de faptul că el nu a putut să se ivească din neant aşa, din întâmplare sau din distracţie, că timpul nu e cauza lui însuşi şi că istoria oamenilor nu e centrul universului.
-Ai! ai! ai! am exclamat eu. Vorbeşti ca bătrânii din vremuri apuse.
- Eu nu fac mare diferenţă între bătrâni şi tineri, nici între veacuri trecute şi veacuri ce stau să vină...
-Asta fiindcă nu ştii nimic despre unul dintre resorturile cele mai puternice ale oamenilor - şi mai ales ale oamenilor de astăzi: progre- sul. De câteva secole încoace, cea mai mare parte a spiritelor distinse ale acestei lumi susţin exact inversul a ceea ce ai spus adineauri. Ei sunt convinşi că omul este centrul a toate: e ceea ce ei numesc umanism. Şi sunt convinşi că hazardul şi necesitatea se află la originea istoriei, a vieţii, a timpului şi a întregului univers.
- E absurd, spuse A.
- Şi ei recunosc acest lucru, am adăugat cu. Dar ci afirmă că e şi mai absurd să-ţi imaginezi că ceva necunoscut, despre care e eu neputinţă să spui ceva, a creat lucrurile cunoscute, despre care cel puţin e îngăduit să vorbeşti - şi nimeni nu se abţine de la acest lucru. Ei spun că, a pune pe scama misterului, despre care nimeni nu ştie nimic, întreaga povară a absurdului este o soluţie prea facilă. Ei preferă o viaţă, un timp, o istorie care sunt greu de înţeles, dar care au meritul dc a exista, unei eternităţi care este perfecţiunea însăşi, dar al cărei singur defect este faptul că nu există. Şi, pentru a spune totul în câteva cuvinte, ei preferă ceea ce există faţă de ceea ce nu există, preferă absurdul şi nu misterul.
- Dar eu, spuse atunci A, crezi aşadar că cu exist?
- Ei bine..., am început eu, puţin încurcat.
- Cum, ei bine? E da sau nu?
- Greu de răspuns, am continuat eu. Şi poate imposibil. E limpede că de-acum încolo există pentru mine - şi poate chiar pentru alţii, pentru oamenii de pe Urql de pildă - ceva sau cineva care poartă numele de A. Nu e întru totul exclus să existe câţiva care, chiar în acest

moment, să-şi îndrepte gândul către **A** şi să urmărească, cel puţin în minte, călătoria sa spre Pământul nostru, aventurile sale în această lume şi întâlnirea sa cu mine, care de bună scamă că exist din moment cc scriu acest raport. în amintirea oamenilor, şi în imaginaţia lor, A începe să se bucure, nefiind la fel de celebru bineînţeles, de acelaşi statut ca şi Arsene Lupin, ca şi Ajax, ca şi Aida, ca şi Ahasvérus, ca şi Athos şi Aramis şi, desigur, d'Artagnan, ca şi Adolphe şi Aurélicn, ca şi prinţul André şi Gustave Aschenbach, ca şi Céleste Albarct sau Albertino dispăruta, ca şi Atala, Amélie sau prinţul Aben-Hamct, ca şi Amlbrtas şi regele Arthur, ca şi Alice şi oglinda ci sau contesa Almaviva, ca şi Daniel d'Arthcz şi **Amedeo** Fleurissoirc, ca şi doamna Angot sau doamna Arnoux, ca şi Amadis de Gaula şi ducesa de Amalfi sau Alexandru cel Mare, sau chiar ca Aladin şi lampa sa minunată sau ca Aii Baba şi cei patruzeci de hoţi, ca şi Angélique.
- Sau Andromaca? interveni A. Sau Ahi Ic, poate?
- Bravo! l-am felicitat eu. Câtă cultură! Şi ce repede înveţi! Până la urmă ajungi să te întrebi dacă n-ar lipsi ceva în cazul în care A nu şi-ar ocupa locul alături de Aurora de Kocnigsmark şi de lady Brctt Ashley sub trăsăturile Avei Gardner. Nu ar fi deloc înţelept, în acest caz, să văd în tine un neant pur şi simplu.
Mulţumesc mult, spuse A. Şi, spunând asta, avea aerul bosumflat al unui şcolar care, în ciuda strădaniei şi a eforturilor sale lăudabile, se întâmplă să fie tratat cu oarecare dezinvoltură.
- Dacă a exista constă, în schimb, în a avea un loc în timp şi în istoria oamenilor, e la fel de limpede că tu nu exişti. Tot din acelaşi motiv: fiindcă tu eşti veşnic şi fiindcă pentru noi nu există decât ceea cc se iveşte în timp şi dispare odată cu timpul. Nu e deloc surprinzător că tu preferi eternitatea timpului şi că o discerni în spatele acestuia. Fără eternitate, te cufunzi în neant. Dacă nu eşti necesar, devii inutil. Niciun muritor nu te-a Întâlnit vreodată şi cu a trebuit să mor pentru a putea sta de vorbă împreună. Ba chiar trebuie să-ţi mărturisesc că, dacă aş mai fi în viaţă, e sigur că m-aş îndoi de tine.
- Nimeni nu se va mai îndoi de mine atunci când, mulţumită ţie în marc parte, milioane de cititori se vor repezi să citească raportul nostru.
- Chiar aşa de mulţi? am întrebat cu. înseamnă că se citeşte mult pe planeta Urql.
- Pe planeta Urql, spuse el, şi la voi, pe Pământ.

- Cum adică, la noi pe Pământ?
- Sigur că da, spuse el. Mi-ar fi greu să cred că discuţiile noastre despre oameni nu-i interesează pe oameni.
- Ca să fiu sincer, am murmurat cu, nu mi-ar plăcea nicidecum ca raportul să fie cunoscut pe Pământ...
-Acum văd eu despre ce e vorba, spuse el. Pământul şi oamenii nu seamănă nici pe departe cu povestirile talc extravagante. Mă gândeam cu că, oricât de ciudată ar fi, lumea ta nu putea fi atât de neverosimilă. Ţi-ai bătut joc de mine, mi-ai povestit ce ţi-a trăsnii prin minte. Şi acum nu vrei ca aceste nerozii să circule printre semenii lăi.
- Nici vorbă de aşa ceva, am replicat eu. Pământul este aşa cum ţi-am spus, sau pe aproape, şi oamenii de asemenea. Sunt sigur că se vor recunoaşte în portretele în care îi zugrăvesc şi în ceea ce povestesc despre ci. Ceea ce şchioapătă în această poveste eşti tocmai tu. Nimănui de pe Pământ nu-i va veni să creadă că a fost de-ajuns să mor pentru a întâlni, la Veneţia, deasupra Vămii Mării, un spirit care se numea A şi care semăna cu tine.
- Şi de ce nu, mă rog? vru să ştie A. Cei de pe Urql, de pildă, nu se vor îndoi nicio clipă că eu m-am întâlnii la Veneţia cu un... Dar ia spune, acum că mi-a venit ideea, oare Veneţia, oraşul de marmură şi apă, oraşul de neînchipuit, atât de cărămiziu, cu canalele sale, Veneţia există, cel puţin?
- Lumea există, am răspuns cu. Şi Veneţia există, li un oraş construit pe apă, de o frumuseţe care te taie la inimă şi carc-i îndeamnă pe oameni la visare. Ai văzut Veneţia, îţi aminteşti?
-A! nu se ştie niciodată... La urma urmei, ceea ce mi-ai spus lu ar putea fi foarte bine un vis, un miraj, o năzărire, o halucinaţie...
- Ba nu, nici vorbă! am protestat. N-ai de ce să intri în panică. Veneţia nu e mai puţin adevărată decât tot restul pe acest Pământ, fia nu e un miraj mai mult decât tinereţea noastră dispărută, sau asasinarea lui Iuliu Cezar, sau Regatele războinice în Imperiul de Mijloc. Avem do- vezi cu milioanele - tablouri, Memorii, relatări de călătorie, fotografii făcute de turişti, hărţi şi planuri... - privind existenţa Veneţiei.
- Bine, atunci cei de pe Urql vor crede cu siguranţă că eu am întâlnit la Veneţia, cel mai puţin probabil dintre toate oraşele, un mort care îţi semăna şi care purta numele de O. Şi cei de pe Pământ pot foarte bine să creadă că tu ai întâlnit la Veneţia un spirit care se numea A. Un mort - sau un viu - abia dacă e ceva mai demn de crezut decât un spirit veşnic.

- Nu-i cunoşti, i-am spus eu. Nu se încred în nimic.
- Oare ştiu ei, cei de pe Pământ, ce se întâmplă după moarte?
- Nu, am confirmat eu, nu ştiu acest lucru. Ei ştiu o sumedenie de lucruri. Despre precesiunca echinocţiilor, despre structura în dublă elice a moleculei de acid dezoxiribonucleic, despre *Fulgora lanternaria,* despre reginele Palmyrci, despre proprietăţile cuarţului, despre originile limbii toharice. Ei cunosc muzica şi geometria. Practică vânătoarea cu gonaci şi se dedică unei sumedenii de năravuri şi de plăceri interzise. Au inventat patiseria, violoncelul, informatica, arta de a servi masa, contabilitatea în partidă dublă, montgolfierul, rugbiul, relativitatea restrânsă şi generalizată. Au descifrat limba maya şi linearul B. Dar nu ştiu ce se întâmplă după moarte. Unii îşi imaginează că moartea e un fel dc naştere şi că ea se deschide spre adevărata viaţă, în raport cu care viaţa pe Pământ e doar o imagine deformată şi o caricatură; alţii cred că numai viaţa e viaţă şi că moartea e sfârşitul a toate. Şi unii şi ceilalţi ascund o moarte despre care nu ştiu nimic sub o viaţă despre care nu ştiu mare lucru. Nici unii, nici ceilalţi nu se vor îmbulzi să citească un raport conceput în primul rând pentru oamenii de pe Urql.
- N-ai decât să faci cum vrei, îmi spuse el pe un ton înţepat. Mă gândeam că oamenii ar fi fost fericiţi să ştie ceva mai multe lucruri despre un spirit venit de atât de departe.
- Mă tem, i-am spus atunci cu blândeţe, că una dintre patimile cele mai răspândite la oamenii pe care îi studiezi e pe cale să pună stăpânire pe tine.
-A, da? tăcu cl. Şi care, mă rog?
- Vanitatea, l-am informat eu. Aminteşte-ţi că raportul nu e menit să prezinte oamenilor un spirit venit de pe Urql, ci să-i facă pe oameni cunoscuţi confraţilor tăi, spiritele de pe Urql. Iar gloria care te aşteaptă pe Urql ar trebui, ca şi pe mine, să te satisfacă întru totul.
- Foarte bine, spuse A. Să nu mai vorbim de asta. Vom continua să explorăm această lume care nu va şti nimic despre mine. Unde rămăsesem?
- Mă întrebai ce pot face oamenii, care aparţin timpului, cu timpul, care aparţine oamenilor.
- Şi ce fac? întrebă A. Ce fac oamenii cu acest timp care este al lor? Ce face timpul cu aceşti oameni care sunt ai săi?
- Fac povestiri, i-am răspuns eu. Destine. Romane.

XIII

Aşa trăiesc oamenii?

Trecuseră deja câteva ore, dacă e să socotim precum cei vii, de când eram în conversaţie cu A şi mă străduiam cât de cât să-i dau o idee despre ceea ce sunteţi şi în ce vă puneţi speranţele. Mi-ar plăcea tare mult să scriu aici că seara se aşternea peste lume. Mi-ar plăcea să pot scrie - sfântă odihnă! - că ne uram noapte bună şi că ne despărţeam astfel pentru a merge la culcare. însă spiritele, neavând ochi, n-au cum să-i închidă, şi, de altminteri, seara nu se aşterne niciodată peste o lume care îşi urmează cursul la nesfârşit înainte de a sfârşi o dată pentru totdeauna. Seara se lasă, ba ici, ba colo, dar există mereu lumină şi mişcare undeva. Noaptea, somnul, visele îl impresionau puternic pe A. Cred că-l înspăimântau. Mă trăgea repede spre lumină şi spre activitate. Agitaţia oamenilor îl fascina.
- Dar ce fac oamenii? mă întreba el.
Mi-era greu să-i răspund. într-adevăr: ce făceau? încercasem, după puterile mele, să-i arăt că există spaţiul, unde lucrurile coexistă, şi că există timpul, unde lucrurile se succedă şi se exclud unele pe celelalte. Acest luciu i se părea ciudat, neverosimil, urmărit în zadar, dar până la urmă acceptabil. Ceea ce nu-i spusesem, sau o făcusem doar în treacăt, fiindcă era mult mai greu de imaginat şi de explicat, e faptul că oamenii gândesc.
- Fiindcă oamenii gândesc? voia să ştie A.
Da, desigur, oamenii gândeau. Ba chiar gândirea făcea din ei oameni. Mâna, mersul în picioare, dar mai ales gândirea. Lumea, deşi atât de simplă, era îngrozitor de complicată. Materia era plină de secrete pe care viaţa cea mai elaborată nu izbutea să le pătrundă.

îndepărtarea galaxiilor şi mişcarea planetelor, natura luminii, compoziţia aerului şi a apei, structura celei mai mici pietricele şi a celui mai mic fir de pai ridicau probleme nenumărate şi uneori de nerezolvat. Acestea erau doar ca jocurile de copii şi ca roua dimineţii în comparaţie cu ceea ce se petrecea în mintea unui prost al satului, alcoolic şi bolnav de guşă. Oamenii râdeau, cântau, sperau, îşi aminteau, se plictiseau şi iubeau. Oamenii gândeau.
- Vai de capul meu! se plângea A. Lumea mă ameţeşte.

Munţii, pădurile, plajele de-a lungul mării, râurile şi fluviile, deserturile şi lacurile îl umpleau de o fericire amestecată cu puţină spaimă. Nu înţelegea prea bine de ce anumite forme şi anumite culori prevalau faţă de altele. Dar, din când în când, în faţa frumuseţii acestei lumi, era cuprins de entuziasm. Configuraţia coastelor, insulele în mijlocul valurilor, înconjurate de apă foarte limpede, piscurile munţilor acoperite de zăpadă, văile pline de verdeaţă şi dunele deşertului, câteva oraşe de asemenea, ridicate în preajma mării, sau la poalele unui munte, sau la cotiturile unui fluviu, şi în primul rând Veneţia, bineînţeles, dar şi Todi şi visurile lui Bramante, sau Gubbio şi Urbino, sau Fatehpur Sikri, atât de repede părăsit fiindcă nu avea apă, sau Udaipur pe malul lacului său, sau Rio de Janciro cu Căpăţâna de Zahăr şi al său Corcovado, sau Cornul de aur de la Istanbul, toate acestea îl făceau să iubească spaţiul şi timpul, precum şi geniul oamenilor. Aş fi gata să jur că, nu o dată, sub calmul său aparent, în spatele flegmei sale aproape britanice - dacă ne e îngăduit să atribuim unui spirit venit de pe Urql pretinsele calităţi, întotdeauna cam îndoielnice, ale cutărui sau cutărui grup naţional - a simţit ceva care, dincolo de stupoare, aducea cu starea de minunare. Lucruri mărunte şi imense - o pânză de păianjen, un trandafir de nisip, un cristal de zăpadă sub soare, culorile aripilor unui fluture din Amazonia, seara aşternându-se peste insulele Mării Egee, peste Symi, peste Kalymnos sau peste Castellorizo, mişunarea stelelor în direcţia planetei Urql, pe care ochii oamenilor nu o puteau distinge din cauza distanţei - toate îi trezeau sentimente pe care nu le mai încercase niciodată. Oamenii îl înspăimântau.

Corpurile îl înspăimântau. Sexul îl înspăimânta. Timpul îl înspăi- mânta sub acea formă palpitantă, necesară şi absurdă pe care o numim istorie. Dar mai ales gândirea îl cufunda în abisuri de tristeţe şi de neîncredere.

Jean d 'Ormesson

- E foarte ciudat, îi spuneam eu, de vreme ce tu însuţi eşti un spirit şi nu eşti decât gândire.

însă gândirea, la A, se confunda cu necesitatea, cu coerenţa, cu absolutul. Ceea ce îl scotea de-a dreptul din sărite era contradicţia. Lucrurile vagi. Incertitudinea. El nu ar fi putut cânta:

Incertitudine, ol voluptatea mea...

Gândirea sa se desfăşura într-o sferă perfect rotundă şi perfect închisă, având dimensiunile infinitului şi care niciodată nu înceta să coincidă cu ea însăşi. Avea sentimentul, mi se parc, şi aceasta era o adevărată suferinţă, că, din păcate, gândirea oamenilor arc pierderi întruna şi peste tot. Minciuna, schimbarea, efemerul, accidentalul îl indispuneau la culme. Lucrul care îi plăcea cel mai mult la noi era matematica, ale cărei fundamente i se păreau totuşi nesigure. Detesta arbitrarul, care este legea timpului şi a oamenilor.

- în fond, ar trebui să recunoşti, îi spuneam cu, că ceea ce nu-ţi place este libertatea.

Pretindea că singura libertate care există se numeşte necesitate. în rest, era vorba de sughiţuri, de amăgiri, de schimonoseli, de păcăleli. Gândirea pe Pământ i se părea un câmp de bătălie unde domnea dezordinea. Deplângea faptul că lumea vizibilă era dublată de la un capăt la celălalt de lumea invizibilă a gândirii şi a pasiunilor, a cărei profuziune lăsa mult în urmă multitudinea boabelor de nisip pe toate plajele planetei, a picăturilor de apă în mare şi a stelelor pe cer.

- Noi înşine creăm această dezordine, îi spuneam eu, şi trăim datorită ci. Ea este onoarea noastră şi fericirea noastră. Pasiunile suntem noi; ideile suntem noi; contradicţiile suntem noi. Mergem din greşeală în greşeală şi tocmai din această cascadă de eşecuri se naşte adevărul nostru.

- O adevărată oroare! exclama el.

- Măreţia oamenilor, îi explicam eu, nu provine dintr-un adevăr care ne va scăpa în vecii vecilor. Ea provine din eforturile noastre în vederea acestui adevăr necunoscut: *obv* oArţ Trj *tyv%r* eiC, xfţv <xA,rj6eiav ixeov.

- Ce mai e şi asta? se mira el.

- E în limba greacă, îi explicam. Trebuie să mergi spre adevăr din toată inima. Ceea ce aparţine oamenilor nu e adevărul, e drumul spre

adevăr şi efortul de a ajunge la adevăr. Am putea spune oarecum că, de vreme ce suntem în timp, care macină şi distruge totul, adevărul nu ne pliveşte. Adevărul nu are nicio legătură cu noi. Nu e problema noastră. Ceea ce Ic este propriu oamenilor, ceea ce constituie măreţia lor, c tocmai şirul greşelilor lor în căutarea adevărului.

- Vrei să spui cumva că vă sunt mai dragi greşelile decât adevărul?

M-am scărpinat la coala. Nu nc sunt mai dragi, i-am explicat. Dar nc sunt mai apropiate. Noi nu suntem decât încercări repetate, tatonări, dus-întors, căutări. Adevărul nostru e moartea. Iar viaţa noastră e tăcută din greşeli, dc vreme ce ca se deslaşoară într-o istorie în care nimic nu e niciodată dobândit pentru totdeauna şi în care totul se transformă. Toată

frumusețea lumii se află în ceea ce e trecător, în diversitate, în contradicție, lui se allă în libertate, care constă de cele mai multe ori în a fi liber să greşeşti şi să spui ce-ți trece prin minte. Şi atunci, asta e viața? mă întrebă el.
Nu ştiu, i-am răspuns. Chiar şi eu, din moment ce sunt un om, sau mai degrabă am fost un om, spun ce-mi trece prin minte, fu însumi se poate să greşesc. Mă tem că cu însumi, mai mult ca oricine, merg din greşeală în greşeală.
Avea inima de porumbel l'e canapeaua din bordel Mu-niindeam lângă ea. pe divan Iubi¡1 in sug/ii(uri de pian De-aşa viață au oamenii parte Purtați de săruturi departe Ca sori scăpătați in noapte.
XIV
Sorii scăpătați în noapte
- Oare trebuie să consemnăm în raport, întrebă A fluturând creionul între arătător şi degetul mijlociu, faptul că, purtați de săruturi cu înfățişare de soare, oamenilor Ic place să se întindă, în sunetele pianului mecanic, pe canapele de bordel, lângă inimi de porumbițe?
- Nu cred, i-am răspuns. Nu tc lăsa dus atât de departe. Geniul lui Aragón...
- Oare pe acesta îl cunosc cumva? întrebă A.
-Ar trebui să-l cunoşti, l-am sfătuit cu. In vederea raportului.
O! grădina mea de apă rece şi de umbră Dansul meu de ființă, inima mea sumbră Cerul meu cu stele în număr infinit Barca mea departe dulce la vâslit
Sau:
Sunt beat de-asurzitoarea tăcere, a iubirii
Sau:
Acum la schit Raneé urmează să dispară
Neprețuit la noi e în acel moment
Şi în privirea cu care iubita şi-o-mpresoară,
Necazurilor toate fiindu-le comoară
Ca foc furat din ceruri veşnic făcând pară.

-Ala! făcu A.
- Nu-i aşa? am întărit eu... nu trebuie să te păcălească. Oamenii se întind prea puțin lângă inimi de porumbițe. Ei sunt mai degrabă croitori, arhitecți, astronomi, bucătari. Sunt soldați şi preoți. Sunt ambițioşi, avari, bărbieri, măcinați de remuşcări, însetați de plăceri, gata de multe sacrificii şi de multe crime, dansatoare, medici, exploratori şi notari. Sunt şi vânători, orgolioşi, piloți, modeşti, profesori de muzică, arhivişli-paleograli, înclinați spre umor şi spre sinucidere, plini de contradicții şi de extravaganțe, îndrăgostiți şi mistici. Sunt mânați de un imbold, mereu diferit şi mereu cam acelaşi, care îi deosebeşte de arbori, dc pietre, de licorni, de găurile negre.
Şi care îi precipită spre mănăstiri.
- Exact cum ai spus, am con Urmat eu. Dar nu întotdeauna. Nu de fiecare dată. Câteodată însă, ba chiar destul de des, în vremuri apuse. Toți oamenii se aseamănă şi totodată sunt foarte diferiți. Aproape toți, ca şi maimuțele, care şi ele seamănă cu câinii, cu pisicile, cu vițeii, cu caprele, au un cap, un gât, un trunchi, două brațe care se termină cu două mâini şi două picioare care se termină cu două tălpi.
Ca şi Măria? întrebă el.
- Ca şi Maria. Nu ascundem acest lucru prea mult timp: de cele mai multe ori nu prea reuşim. însă unora le plac banii, alții îi detestă. Unii vor ca totul să se schimbe, alții ca totul să rămână la fel. Unii sunt de o parte, alții de partea cealaltă. Iar ceea ce lipseşte cel mai puțin, în lume, sunt tocmai părțile. în Europa, în Asia, în America, cam peste tot, întâlneşti oameni, ştii deja acest lucru, care cred că nu există nimic, dar absolut nimic, în afară de materie, dincolo de acest Pământ şi de viața de pe el. Iar alții cred nestrămutat că există zei sau un Dumnezeu şi că există viață după moarte. Mai ales aceştia se închid în mănăstiri. Sunt cunoscuți sub numele de călugări, de bonzi, de călugărițe, de vestale, de lama. Rance a nimerit într-o mănăstire cu regim destul de sever, căreia i-a fixat regulile şi care se numeşte La Trappe.
- Pe vremea lui Aragon?
- Nicidecum. Cu trei secole mai devreme.
- Nu e mare lucru, observă A.
- Nu e mare lucru pentru tine. Pentru oameni e o veşnicie. Trebuie să-ți spun că raportul nostru poate fi conceput după două metode diferite. Şi poate că va trebui să aibă două părți, sau poate chiar două volume, pentru a rezuma astfel lumea în totalitatea sa.

- Două volume! exclamă A.
- Cel puțin, am adăugat cu. Lumea poate fi văzută mai întâi în diversitatea sa la un moment dat. Asta e deja mult. Li o muncă Iară sfârşit. Ea poate fi de asemenea reconstruită, prin intermediul istorici şi timpului, în varietatea stărilor sale succesive. Şi

asta e o muncă şi mai marc. Cu primul sistem, încerci să obţii o fotografie instantanee a tot ceea ce se petrece într-un singur moment. Cu al doilea sistem, poţi reconstitui o evoluţie în cadrul unei continuităţi, alcătuită din schimbări care se nasc continuu unele din altele.
Şi unul şi celălalt demers sunt deopotrivă iluzorii şi sortite dinainte eşecului. Nimeni - nici măcar tu - nu va reuşi vreodată să surprindă dintr-o singură privire formidabila împletitură a instantaneităţii lumii. Şi nimeni, bineînţeles, nu poale reînvia totalitatea unui trecui care a fost cândva un prezent, dar pe care trecerea timpului l-a transformat în uitare sau, în cel mai bun caz, în amintire. Deja, în spaţiu, e cu neputinţă să ştii în amănunt ce se petrece la Beijing, la Moscova, Ia Chicago, la Roma. Ba chiar e imposibil să faci analiza, mergând până la epuizarea realului, situaţiei unui cartier, a unei case, a unei camere, oricât de mică ar fi - chiar şi goală. Vidul nostru este întotdeauna foarte plin. Realitatea depăşeşte descrierea sa din toate părţile. însă spaţiul, care conservă totul, este şi mai maniabil decât timpul, în care totul se împrăştie şi se pierde.
în timp, istoricul, arheologul, savantul nu adună laolaltă decât frânturi dintr-un trecut dispărut. Ei restituie planul unei bătălii, culorile unui veşmânt, forma unui palat, termenii unui tratat, focul stins al unei pasiuni care a fost cândva arzătoare. Iii nu sunt în stare să ne redea aspectul, ritmul, savoarea unui prezcnl dispărut pentru totdeauna şi înghiţit de trecut. Asta înseamnă că, despre lumea în ansamblul ei, cu tot ajutorul meu neprecupeţit, nu vei şti niciodată nimic. Raportul, îmi pare rău că trebuie să-ţi dau această veste, nu va depăşi stadiul unei bâlbâieli lacunare despre o realitate care nu poate fi tratată ca infinită, dar ale cărei combinaţii, în număr indefinit, desfid orice inventar posibil. Aş putea doar să-ţi şoptesc câteva cuvinte rătăcite în legătură cu ceea ce se petrecea la Paris, la umbra unui mare rege protejat de un cardinal, pe vremea lui Rancc, căruia Aragon avea să-i cânte gloria trei veacuri mai târziu, în ciuda atâtor divergenţe care ar fi mai mult decât suficiente pentru a umple douăsprezece rapoarte, dar cu preţul unei ambiguităţi unde s-ar amesteca societatea, istoria şi metafizica.

- Ai putea să nu mă mai descurajezi tot timpul, ce zici? Şi să nu mai ridici atâta în slăvi măreţia acestui Pământ care e doar un minuscul detaliu şi cam ridicol al universului pe care l-am străbătut până la tine. Mai bine dă-mi câteva amănunte despre Rance şi despre Aragon. De vreme ce se pare că ţii la ci, mi-ar plăcea ca, cel puţin, să-i citez în raport.
- Am şi tacul-o deja, i-am spus cu.
- Şi explică-mi, cu aceeaşi ocazie, două sau trei lucruri care îmi scapă. ce anume îi poate despărţi pe oameni unii de alţii, cum ar fi, de pildă, Aragon şi Rance? Şi de ce Aragon, care pare atât de departe de el, se crede obligat să vorbească de Rance?
- Oamenii, dragul meu A, îşi petrec timpul reflectând, deseori la nimic, şi vorbindu-şi unii altora şi, de asemenea, vorbind unii despre alţii. Dincolo de coline şi de văi, de fluvii, de oceane, de păduri şi dc flori, lumea e plină de gânduri, de cuvinte şi de vise. Un fel de văl, dc negură acoperă întregul Pământ. L un înveliş invizibil constituit în întregime din spirit. Ai putea găsi aici munţi de ştiinţă şi un abis dc uitare care trebuie, la rândul său, să figureze undeva. Ceea ce oamenii uită, ceea ce ei ascund, ceea ce n-au ştiut niciodată continuă să existe undeva. Crimele nepedepsite, iubirile tăinuite, copiii care ar fi putut să se nască şi care nu s-au născut niciodată, secretele abia şuşotite la adăpostul nopţii, ceea ce nu s-a spus niciodată şi poate abia a fost gândit, pluteşte în jurul acestei lumi. Oamenii sunt animale, dragul meu A, sunt maşini, sunt grămezi de atomi şi de tină. Dar ci sunt şi spirite.
- de-adcvăratclea? întrebă A. Aşa ca mine?
- Bineînţeles că nu. Nu ca tine. Sunt legaţi de sol, purtaţi de timp, au rădăcini adânci, sunt măcinaţi de griji, stăpâniţi de dorinţe. însă comunică între ei şi vorbesc aşa cum vorbim şi noi.
-Am observat deja, zise A, că oamenii vorbesc mult.
- Vorbesc, scriu, vorbesc despre ceea ce s-a scris şi scriu în conti- nuare despre ceea ce s-a spus deja. Lumea e un spectacol, este şi o glosă, şi comentariul unui comentariu. Lumea e o poveste, dar şi un limbaj. Şi, cel puţin în aceeaşi măsură în care este un limbaj despre lume, vorbirea oamenilor este şi un limbaj despre limbaj. Ceea ce le permite să exprime, la nesfârşit, opinii care diferă unele de altele şi să se deosebească între ei în timp ce spun acelaşi lucru. „Lumea", scrie un mare filosof...
- Numele lui? întrebă A ridicând creionul.

- E prea complicat, i-am răspuns. începe cu un *W* urmat de un /, apoi doi *t - tt -* urmaţi de un *g,* apoi un *e* şi un *n - en -* , şi în sfârşit *stein,* care e singurul lucru ce se poate rosti din numele său. „Lumea este tot ceea ce se întâmplă, lumea este ansamblul faptelor şi nu al lucrurilor." însă asta nu e totul. Lumea este, de asemenea, ansamblul a tot ceea ce nu se

întâmplă şi care totuşi există în lume: idei, cuvinte, uitări, tăceri, credințe şi secrete. Raneé crede în cer şi Aragón nu crede. Dar...
- Dar Raneé vorbeşte de Aragón şi Aragón de Raneé.
- O! dragă A! am exclamat eu. Ştii bine că oamenii sunt purtați de timp...
- Uitasem, mărturisi A.
- ... şi că numai Aragón a putut vorbi de Raneé. Dar dacă e adevărat că Raneé a avut asupra lui Aragón o influență evidentă, de vreme ce există versuri de Aragón
Acum la schit Raneé urmează să dispară
care ne vorbesc de Raneé, nu e întru totul greşit să spunem, în măsura în care oamenii sunt spirite şi comunică între ei dincolo de spațiu şi de timp, că Aragón, într-un sens, are o influență asupra lui Raneé: Raneé, după Aragón, nu mai este, în amintirea oamenilor, cel care era înainte de Aragón.
- Şi de ce Aragón, din sumedenia de amintiri ale istorici de care tu nu te mai saturi vorbind, l-a ales pe Raneé care, în multe privințe, dacă am înțeles bine ce povesteai, era la mare distanță de el?
- Fiindcă oamenilor, ca şi ție, le plac mult povestirile. Adineauri îmi cereai şi tu. Ei cer povestiri dintotdeauna. Şi, îmi place să cred, pentru totdeauna. Miturile, legendele, poveştile de iubire şi de moarte încep să-i captiveze exact din clipa în care au devenit oameni. Astfel încât te poți întreba pe bună dreptate dacă aceşti oameni care născocesc poveşti, n-au fost mai degrabă ei înşişi născociți de poveşti. Iar povestea lui Raneé e atât de frumoasă încât, ca şi povestea lui Ulise, sau a lui Rama, sau a lui Alexandru cel Mare, sau a lui Sindbad Marinarul, sau a lui Tristan şi Isolda, a fost reluată la nesfârşit de cei ce i-au urmat.
- Povesteşte-mi-o, spuse A.
- Chiar vrei să ți-o povestesc? l-am întrebat eu.
- Da, vreau. Nu pentru mine. Pentru raport.
Vama Mării
- Ei bine, am început eu, a fost odată un mare rege care domnea peste un frumos regat. Regatul se numea Franța şi, cu bogăția şi mulți- mea locuitorilor săi, el domina toate țările vecine: Spania, Anglia, Țările de Jos, Savoia şi teritoriile Imperiului. Aici oamenii se deosebeau între ei şi erau clasați după regulile riguroase care țin de culturi şi le constituie pe acestea. Existau nobili, preoți şi poporul de rând. Sarcina nobililor, în preajma regelui, fusese, cândva, aceea de a-i apăra de duşmani pe cei care se puseseră sub protecția lor şi de a participa la război riscându-şi viața. Aceşti privilegiați, reduşi deseori la o condiție de inutilitate, din care se iveau, ici-colo, genii sclipitoare precum Turennc, Marele Condc, Saint-Simon, Maurice de Saxa, La Rochcfoucauld, sau, prin alte părți, prințul Eugene, ajunseseră, cu tim- pul, mari seniori, curtezani, mareşali, duci şi pairi. Ei dețineau pământurile, averea şi puterea.
- Nu înțeleg totul, interveni A, dar nu face nimic, continuă.
- Preoții îl slujeau pe Dumnezeu şi constituiau Biserica, ea însăşi foarte puternică şi foarte bogată. Cei care o conduceau erau egalii celor mai puternici şi, în biserici, unde se aduna mulțimea credincioşilor, dădeau lecții publice la adresa suveranului. Preoții de la țară erau la fel de săraci ca şi oițele lor, însă ci cunoşteau latina, adeseori greaca, ştiau să citească, să scrie şi să socotească. Veacuri de-a rândul, Biserica se confundase cu cunoaşterea, cu educația, cu filologia clasică, căreia îi asigurase supraviețuirea. Pe vremea lui Rancc, relații ambigue de complicitate şi de rivalitate legau Biserica de ambițiile unui spirit pe cale de emancipare. Cel mai mare nume al Bisericii din vremea aceea era în acelaşi timp şi unul din cele mai mari ale acelei literaturi franceze despre care ți-am vorbit deja în mai multe rânduri.
- Mereu am impresia că e singurul lucru care te interesează. Ai această manie, nu?
- în sfârşit..., am răspuns eu. într-o oarecare măsură, ca toată lumea. Chiar şi ție, o să vezi, când raportul va fi gata, îți vor plăcea cuvintele şi combinațiile dintre ele. Numele era cel al lui Bossuet care se folosea, pentru a domni asupra sufletelor, de toate resursele limbii şi ale retoricii: „Chiar din scara asta vei fi cu mine în casa Tatălui meu. în casa Tatălui meu: ce adăpost! Cu mine: ce companie! Chiar din seara asta: ce promptitudine!" Sub nobili şi preoți, de care îl despărțea o clasă intermediară de burghezi, de notari, de medici, de bancheri, de avocați, de parlamentari care uneori izbuteau, cu multe eforturi şi multă

pricepere, să se cațere până în vârful nobilimii, se alfa poporul, format din țărani, din meseriaşi, din comercianți, din servitori, din truditori. Fiindcă era sărac şi neştiutor de carte, poporul nu conta. însă muncea.
- Munca..., interveni A.
- Munca, am întărit cu. Femeile, pe vremea aceea, şi asta de veacuri, poate chiar de milenii, erau supuse bărbaților. Li se întâmpla să se distingă prin inteligența şi caracterul lor şi

astfel să ocupe funcţii de autoritate, ajungând chiar până în vârful statului. Dar ceea ce lc deosebea mai cu seamă era frumuseţea lor. Lxistau, la curtea Franţei, femei ajunse celebre prin frumuseţea lor în lumea întreagă, adică — China şi Indiilc fiind prea departe, iar Africa necunoscută - în toată Europa. Una dintre femeile cele mai frumoase, şi cele mai cunoscute prin frumuseţea lor, de la curtea marelui rege era ducesa de Montbazon.
De la fragedă vârstă, Mărie de Brctagne zdrobise inimile bărbaţi- lor. Impunea prin frumuseţe, graţie, farmec şi prestanţă. **A** fost mai întâi o copilă fermecătoare, la care cei din familie se uitau ca la o minu- ne. Curând, reputaţia sa avea să atingă, din aproape în aproape, cercuri tot mai largi. Regele, curtea, toţi cei ce o vedeau nu mai puteau uita im- presia lăsată de trecerea ei şi de plivirea cu care te întâmpina. Căsătoria sa cu Hercule de Rohan, duce de Montbazon, unul dintre cei mai mari seniori de la curte, i-a tăcut nefericiţi, cel puţin pentru o vreme, căci, aşa cum începi să-ţi dai seama, nu e nimic pe lumea asta care să nu se termine odată şi-odată, pe toţi cei care, de-a dreptul subjugaţi, visaseră la frumuseţea ci. Numele său începu să fie cunoscut dincolo de cercul familiar. Se vorbea de frumuseţea ei până şi în suburbiile capitalei sau prin castelele şi oraşele de provincie şi astfel a ajuns eroina unui cântec popular care se mai cânta încă la trei veacuri de la moartea ei:
Erau zece fete într-o poiană, Zece fete de măritat. Era acolo Dine, era Chine, Era Claudine, era şi Martine, A! A! A!
Catherinette şi Caterina,
Şi frumoasa Suzon,
Ducesa de Montbazon,
Mai era şi Celimene
Şi frumoasa du Mâine...
Când fiul regelui trecu întâmplător...

într-o bună zi, după mulţi alţii, prinţi şi căpitani, poeţi, donjuani cărora le sucise minţile şi cărora le dăduse uneori speranţe, s-a întâmplat să apară şi Rance. 1 s-a dăruit cu patimă.
Oamenii nu vorbesc numai unii despre alţii. Ei se întâlnesc şi vor- besc şi unii cu alţii. Nicio aventură umană, aşa cum ţi-am explicat, nu c o aventură solitară. Oamenii sunt legaţi între ei cu nenumărate legă- turi, începând de la credinţă la interes, trecând prin nebunie, prietenie, curiozitate, război. Niciuna nu e însă atât de puternică precum iubirea, care pune stăpânire deopotrivă pe inimi şi pe trupuri. Rance, ca mulţi alţii, se îndrăgosti de ducesa de Montbazon. Iar aceasta, printr-un noroc nemaipomenit, se îndrăgosti de Rance. în zadar încearcă să se apere şi să lupte cu ei înşişi, nu există vreun lucru, dragul meu A, la care oamenii să ţină atât de mult ca la iubire. Mai mult ca la aur? întrebă A.
- Da, cred că da, am spus eu. (ied că oamenii ţin la iubire mai mult decât la aur.
- Dar femeile? întrebă A. Şi ele ţin atât de mult la iubire?
- Ea fel şi ele, am răspuns. Poate chiar mult mai mult. se povesteşte că un înţelept grec, cu numele de Tiresias, obţinuse consimţământul zeilor pentru a se transforma în femeie, fi a arătat că, în actul de dragoste, femeile simt de nouă oii mai multă plăcere decât bărbaţii.
- Ca să vezi! zise A. Mai sunt şi alte secrete de iubire pentru raport? Alte maxime bine aduse din condei?
Nu va trebui să vorbim prea mult despre iubire în raport fiindcă, spre deosebire de şah, de navigaţia cu pânze, sau de matematică, despre iubire se poale spune orice şi contrariul a orice. Raportul nostru destinat spiritelor de pe Urql va trebui să se inspire din toate rigorile ştiinţei. Ori nimic nu e mai vag decât iubirea. Şi mai puţin ştiinţific. Ea e tăcută doar din amănunte, din accidente, din paradoxuri, din surprize. Şi din tăcere. Rance era un libertin seducător şi talentat. Se hărăzea Bisericii, dar nu credea în mare lucru. îi plăceau jocurile de noroc, mergea la vânătoare, avea mare trecere la femei. Una din tragediile iubirii ţine de faptul că aceasta e contrară oricărei morale, oricărei justiţii distributive şi că e cumulativă. Aşa cum banul trage la ban, iubirea trage la iubire. Doamna de Montbazon şi Rance făcuseră deja, fiecare în parte, multe ravagii. S-au aruncat unul în braţele celuilalt. Au urmat zile şi nopţi de delir.
- latâ-ne ajunşi la subiect, zise A.

- Dragul meu A, am continuat eu, nu există vreun raport despre oameni care, într-un moment sau altul, să nu ajungă la iubire. Va trebui să te obişnuieşti, deşi îţi face silă. Şi cu toată scârba pe care mi-o provoacă mie însumi cancanurile întâlnite la tot pasul în romanele noastre. Doamna de Montbazon şi Rancc au fost foarte fericiţi unul în braţele celuilalt şi şi-au spus atâtea lucruri...
- Parcă le şi aud: revoltătoare.

- ... fermecătoare, dragul meu A, delicioase şi foarte drăgăstoase, lucruri pe care iubiţii şi le spun cu glas şoptit, de când există bărbaţi şi femei pentru a vorbi şi a asculta şi atâta timp cât vor exista de aici înainte. într-o zi, Rancc, care era un bărbat ca şi alţii şi îi plăcea să se distreze, s-a dezlipit de Doamna de Montbazon pentru a merge câteva zile la vânătoare. Mărturisesc că nu ştiu nimic despre ultimele cuvinte pe care le-au schimbat între ci. *II* firesc să presupunem că s-au despărţit într-o avalanşă de sărutări. Ne putem închipui, de asemenea, că ci i s-a părut a fi prea vesel la gândul că pleacă şi i-a purtat pică pentru asta. Sau că în momentul plecării a simţit ceva care aducea cu un sentiment de uşurare, fiindcă bărbaţii care iubesc femeile sunt adesea ispitiţi să le părăsească numai şi numai pentru fericirea de a le regăsi.
- Nu cumva îţi baţi joc de mine? interveni A.
- Ce-ar fi să nu mai crezi că îmi bat joc de tine în timp ce cu îţi explic cât mai simplu cu putinţă în ce constă viaţa oamenilor? Oare ce vină am cu că ca ţi se pare neverosimilă? Rancc a plecat nu mai ştiu unde. Doamna de Montbazon s-a ales cu o răceală plimbându-se scara pe malul lacului, dacă nu cumva s-a îmbolnăvit de scarlatină, sau dc rujeolă, sau de variolă: s-a stins în trei zile. Rancc s-a întors de la vânătoare. Pentru a i se ierta absenţa şi fiindcă ardea de nerăbdare să-şi strângă iubirea la piept, s-a avântat spre ca cu vivacitatea şi veselia sa obişnuită. Ţi-l poţi închipui repezindu-sc, cu cizmele pline de noroi şi sabia la şold, în casa plină de mobilă frumoasă şi de tablouri pictate dc maeştri?
- Da, da, zise A, mi-l închipui foarte bine.
- Primul lucru de care dădu cu ochii a fost trupul amantei sale, întins într-un sicriu. Dar sicriul era prea mic pentru cea care fusese ducesa de Montbazon. A trebuit să-i fie tăiat capul şi aşezat pe piept, în dreptul sânilor.
- Ia te uită! făcu A.

- Deznădejdea lui Raneé a fost atunci pe măsura iubirii sale pătimaşe. „A înălţat cuvinte de rugă către noapte şi lună. A cunoscut fiorii spaimei şi tresăririle cutremurătoare ale aşteptării. Doamna de Montbazon intrase în împărăţia infidelităţii veşnice."
- Ghicesc cine c, spuse A: Aragón.
- Nicidecum, l-am contrazis cu: Chateaubriand. - încă unul, suspină el.
- Şi nu dintre cei mai mici, am adăugat cu. Chateaubriand...
- la să auzim, îmi spuse A.
Şi se pregăti să mă asculte cu luarc-aminte.
- în niciun caz, am spus eu. Ar dura prea mult. Dacă m-aş apuca să-ţi vorbesc despre vicontele de Chateaubriand, gentilom al Vechiului Regim, emigrat în timpul Terorii, liberal sub Carol al X-lea, apărător al pisicilor, al libertăţii, al presei şi al monarhici legitime, simbol al tutu- ror valorilor şi un ghem de contradicţii, mereu împotriva curentului şi copleşit de onoruri, ambasador, pair al Franţei, ministru al Afacerilor lixterne, mincinos, visător, fanfaron, fermecător, epicureu cu imagina- ţie catolică, teoretician al fidelităţii, practician al seducţiei, stâlp al familiei şi al tradiţiei, îngăduitor cu seraiul, îndrăgostit de sora sa Lucile, amantul Paulinci, al Delphinci, al lui Natalie, al Julicttci, al Cordclici, al lui 1 loríense şi al atâtor altora, model pentru 1 lugo, pentru Barres, pentru Aragón, pentru tot ceca ce Ic seamănă în privinţa geniu- lui şi a gloriei, creator al romantismului, al progresismului conservator, al melancolici moderne, renovator al ruinelor, al naturii, al catedralei gotice şi al patimilor iubirii, înseamnă că lumea întreagă ar trebui să se perinde sub ochii noştri.
- Mă întreb, zise A, dacă nu cumva oricare dintre aceşti oameni despre care îmi vorbeşti neobosit n-ar face să se perinde lumea întreagă pe sub ochii noştri, nu-i aşa? Am impresia, dacă te înţeleg bine, că întreg universul, cu legile şi visurile sale, se reflectă în fiecare dintre ci.
- Nimic mai adevărat, am recunoscut eu. însă există bărbaţi - şi femei - care au darul de a face lumea mai mare şi mai veselă. O lume tară mare şi fără păduri nu prea mi-ar plăcea. Fără Maria, fără Chateaubriand, lumea mi-ar plăcea şi mai puţin. Dar cu ei în preajma ta, e un noroc nesperat să poţi petrece câteva anotimpuri, primăveri pline de farmec, toamne delicioase, pe această planetă care ţie ţi se

pare departe şi care, în schimb, îi e atât de familiară ultimului dintre cretinii noştri, fie el savant sau neînvăţat, bogat sau sărac, neputincios sau puternic. Chateaubriand era un scriitor catolic. \\\ credea, ca şi Mauriac, ca şi Bloy, ca şi Bossuet, ca şi Fericitul Augustin, că Iisus I Iristos, născut dintr-o fecioară cu numele de Maria, mort pe cruce pe vremea împăratului Tiberiu, era fiul lui Dumnezeu.
- Nu merge aşa de repede. Problema asta mă interesează. Sunt mulţi cei ce cred că Iisus era fiul lui Dumnezeu?
- Sunt mulţi, l-am asigurat cu. Nu toţi. Dar mulţi. Şi, secole de-a rândul, ei au deţinui un loc important şi au constituit o familie ai cărei membri erau uniţi între ei prin fraternitate,

prin obişnuinţă, prin iubire — şi uneori prin ură. Chateaubriand avea un confesor care se numea abatele Seguili. Acesta avea o pisică galbenă, o sutană veche şi lungă căreia îi ridica poalele când trebuia să meargă pe la săraci, convingeri nestrămutate şi o mare influenţă asupra celui mai mare scriitor din prima jumătate a veacului al XIX-lca. FI l-a statuii pe Chateaubriand, căruia îi cunoştea bine trecutul, slăbiciunile, tentaţiile, să consacre o lucrare abatelui de Rancò, care se retrăsese într-o mănăstire pentru a da uitării nefericirea care îl lovise şi iubirea sa vinovată. Ideca nu era rea. Abatele de Rancò avea o amantă: Doamna de Montbazon. Vicontele de Chateaubriand avea o soţie, Celeste, şi o amantă: Juliette Récamier, cea mai frumoasă lăptură a vremii sale. Fa le sucise minţile şi le zdrobise inimile lui Lucien Bonaparte, lui Benjamin Constant, prinţului Prusiei, lui Wellington. Nu iubise niciodată decât pe René. Aragon, care, mai târziu, avea să calce pe urmele Iui Chateaubriand şi să vorbească şi el de Rancò, despre care vorbim noi înşine în raportul destinat oamenilor de pe planeta Urql, avea şi el o amantă: Fisa Triolet. Sc născuse la Moscova şi scria romane. Vezi, aşadar, cum ideile - ca şi femeile — sunt ca un fir care îi leagă pe oameni între ci de-a lungul timpului.
- Dar tu, aveai o amantă?
- Da, am răspuns. O cunoşti. Ai văzut-o. Fra Maria. Şi pentru ea aş fi dat toate ideile din lume. Şi Maria, şi Elsa, şi Juliette, şi Marie...
- Iar! mă întrerupse A. Te repeţi. Aş dori, dacă eşti de acord, ca raportul nostru să nu se bâlbâie ca un disc vechi zgâriat.
- însă nu e vorba de aceeaşi! am protestat eu. E cealaltă. E prima: Marie de Bretagne, ducesă de Montbazon. Oamenilor li se întâmplă să

poarte aceleaşi nume. Există o mulţime de Marie, o mulţime de Juliette, şi o mulţime de Armand, de François, de René şi de Jean. Chateaubriand se numea François-René şi Raneé, Armand-Jean.
- O mulţime de A? O mulţime de O?
- Să nu te îndoieşti de acest lucru. Ştii foarte bine că fericirea noastră şi tragedia noastră, una dintre tragediile noastre, una dintre fericirile noastre, este faptul că nu suntem singuri pe lume. Şi Maria, şi Elsa, şi Juliette, şi Marie, despărţite de secole, de credinţe, de cultură, reunite de amintire .şi imaginaţie, îşi răspund unele altora prin abatele de Raneé, libertin şi călugăr trapist, erudit şi monden, care predica îngereşte şi era un vânător ca nimeni altul, vicontele de Chateaubriand, ambasador şi rebel, pair al Franţei, prieten al pisicilor, legitimist şi vinovat de adulter, sub ameninţarea incestului, catolic protejat de femei, şi Aragon, suprarealist, director de jurnal, fiu natural al unui prefect de poliţie, prieten cu André Breton, cu Eluard, cu Drieu La Rochelle târât de fascism, comunist şi poet cu erecţii dificile, cântăreţ al ochilor Lisei şi atras, ceva mai mult, de trupurile tinerilor. Când Aragon - binecuvântat fie-i numele! - ne vorbeşte de Raneé - şi lui binecuvântat fie-i numele! - şi descrie pentru noi, în cuvinte de foc,
acel cap prelins pe un platou de-argint,
cl îl citise cu siguranţă pe Chateaubriand - binecuvântat fie-i numele! - şi *Viaţa lui Raneé* impusă păcătosului de blajinul abate Séguin - binecuvântat fie-i numele! - care era victima săracilor şi care trăia, sub Ludovic Fi lip, pe vremea papei Grigore al XVl-lca, pe strada Servandoni, în apropiere de Saint-Sulpice, nu departe de strada Dragonului, între bătrâna pisică galbenă, torcând tot timpul pe un scaun din anticameră, şi crucifixul de lemn înnegrit care îi împodobea cabi- netul. Iată aşadar, dragul meu A, această răspântie atât de populată unde vom adăsta o clipă pentru a admira peisajul şi a ne trage sufletul. Putem porni apoi din nou, la alegere, spre sărmanii abatelui Seguin, spre Ludovic Filip, regele burghez, spre papa Grigore al XVI-lea care, între Pius al Vlll-lea şi Pius al IX-lea...
- O! Doamne, nu! gemu A. Fie-ţi milă! Nu către papi!...
- ... spre Elsa Triolet, amanta nu numai a lui Aragon, dar şi a lui Vladimir Maiakovski, bolşevic şi poet, duşman al lumii ca atare, care

devine cumnatul său şi îşi pune capăt zilelor în 1930, către Doamna de Montbazon, de o frumuseţe impetuoasă şi radioasă, amanta nu numai a lui Rancé, dar şi a ducelui de Orléans, a prinţului de Condé, a contelui de Soissons, a ducelui de Longueville, a ducelui de Guise, a ducelui de Bcaufort şi a mai multor altora, născută Marie de Bretagne, dintr-o familie ilustră despic care am putea vorbi ore întregi. întreaga istorie a unei ţări, care e de altminteri ţara mea, s-ar depăna atunci sub ochii noştri. Numai numele de Bretagne ne-ar face să urcăm până în negura timpurilor, până la Merlin Vrăjitorul şi la zâna Viviane din pădurea Broceliande, până la curtea regelui Arthur şi la materia de Bretagne, cu Perccval şi Regele Pescar şi Gucnievrc şi Lancelot du Lac, şi de acolo până la preotul Jean, la Wolfram von Eschcnbach, la Wagner, la Ludovic al Il-lea de Bavaria şi la Lola Montes, sau să

coborâm până la Versailles cu curtezanii săi, cu cameristele sale, cu abaţii de curte, cu muşchetarii săi, sau la Tallemant des Réaux pe post de portăreasă în loja palatului: acesta însăilează istorisiri pe scama doamnelor din vremea sa pe care le cunoaşte mai bine ca oricine şi ne asigură în treacăt că, la cei treizeci şi cinci de ani ai săi bătuţi pe muchie, Doamna de Montbazon „le eclipsa pe toate celelalte la bal". Şi acolo, la balul de la curte, la Versailles, ca şi la Vicna, la Hotburg, pe vremea dublei monarhii - alde Kinsky, alde Lobkowicz, alde Schwarzenbcrg, alde Starhembcrg, dragul meu A, şi Klemens Wcnzcl Nepomuk Lothar, prinţ de Mettcrnich-Winneburg, şi mareşalul conte Radetzky von Radetz, şi Sissi şi Mayerhng şi baroana Marie Vetsera, ca şi la Roma, sub Augustus, sub Traian, sub Hadrian, sub Marc Aureliu, ca şi la Florenţa, sub Medici, ca şi la Atena, sub Pericle, ţi s-ar fi învârtit capul precum li se învârtea duceselor în faţa vicontelui, tinerilor în faţa Juliettci, prinţilor de sânge în faţa Doamnei de Montbazon. încotro să priveşti? Pe cine să abordezi? Pe cine să urmezi? Pe cine să alegi? Pe cine să incluzi în raportul nostru'?
Printre „toate celelalte" de care vorbeşte Tallemant des Réaux, printre tinerele femei care, în primele pagini ale *Vieţii lui Rancé* comandată de abatele Séguin într-un spirit de penitenţă, o înconjoară pe irezistibila ducesă de Montbazon, amanta lui Rancé înainte de convertirea şi intrarea acestuia în ordinul călugăresc La Trappe, să ne oprim asupra uneia, aleasă aproape la întâmplare printre atâtea altele: Renée de Rieu, zisă „frumoasa Châteauneuf '. Şi ea de o frumuseţe

încântătoare, a dus una dintre acele vieţi despre care ne povestesc vechile cărţi. A fost sclipitoare şi foarte curtată, aprigă în iubire şi nebună de gelozie, căzând pradă tuturor nesăbuinţelor. A înfipt pumna- lul în primul soţ, Châteauneuf, care o înşela. Cel de-al doilea soţ, un Castellane, dintr-o veche familie provensală, a fost asasinat de marele prior al Franţei. Din fericire, înainte de a-şi da sufletul, a mai avut timp să-şi înfigă stiletul în pântecele asasinului. Fleacuri. Platitudini. Blocnotes al vieţii. îmi închipui că fata sa o să-ţi trezească interesul. Şi o să vezi de cc.
Fiica „frumoasei Châteauneuf moştenise frumuseţea mamei. Sc numea Marcelle de Castellane. Oraşul Marsilia îi servise drept naşă. Acolo, pe malul mării care ne e cea mai dragă, în cetatea marinarilor greci şi a ocnaşilor Domnului Vincent, îl întâlneşte pe ducele de Guise şi devine amanta acestuia. „Marcclle de Castellane i-a căzut cu tronc", scrie Chateaubriand în paginile liminare ale vieţii de sfânt pe care o scrie spre a-şi răscumpăra păcatele şi a se înfrupta şi mai mult din ele. „Ea însăşi s-a lăsat prinsă în mrejele iubirii: paloarea chipului său, parcă întâia nuanţă sub albul obrazului, sugera o lire pasională. Prin acest crin dublu abia se întrezăreau trandafirii fetei. Avea ochi albaştri şi migdalaţi, moşteniţi de la mama. Dansa cu multă graţie şi cânta dumnezeieşte." De ce să reproduc aceste cuvinte, îmi vei spune tu...
- Eu nu spun nimic, zise A.
— N-are importanţă, i-am răspuns. Ştiu ce gândeşti. De ce aş reproduce aici, şi de două ori nu o dată, mai întâi în *Viaţa lui Ranca,* apoi în raportul destinat prin eforturile noastre autorităţilor de pe planeta Urql, acest portret al uneia dintre femeile care însoţesc anii aventuroşi ai reformatorului ordinului La Trappe şi care contrastează puternic cu anii săi de maturitate şi cu demnitatea ta de spirit venit din depărtări? Fiindcă, sub trăsăturile şi numele amantei ducelui de Guise, vârstnicul Chateaubriand zugrăveşte portretul propriei sale amante, de mult dispărută în tumulturile istoriei - iar eu, pe cel al iubitei mele, părăsită, cum ştii, din cauza morţii mele subite, acolo, în faţă la Vama Mării. Amanta lui René purta şi ea numele ilustru al familiei Castellane. Nu era mai puţin frumoasă decât fina sa din Marsilia, care nici ea nu era mai puţin frumoasă decât mama sa, „frumoasa Châteauneuf, care la rândul său, în ciuda a ceea ce povesteşte Tallemant des Réaux, nu era mai puţin frumoasă decât Doamna de

Montbazon. Se numea Cordelia şi, având părul negru ca pana corbului şi ochii mari, albaştri, semăna cu Maria.
- A ta, de data asta? întrebă A. Am plecat fruntea cu modestie.
- A mea, am confirmat eu.
- Felicitări, spuse A. Insă credeam că amanta Domnului dc Chatcaubriand se numea Juliette.
-Aceea era alta, i-am spus. Domnului de Chatcaubriand îi plăceau mult femeile. Şi multe femei, vai! au mai trecut prin această lume. Pentru a trăi. Şi pentru a muri. Dar şi mulţi bărbaţi.
- Câţi? întrebă A, aplecat asupra carnetului său.
- La ora asta, se presupune că pe acest Pământ s-au perindat în jur dc optzeci de miliarde de oameni. Incluzând aici şi femeile. Şi amantele lui Rene. Cordelia de Castellanc, de care Chatcaubriand e îndrăgostit la nebunie, e una dintre acele optzeci de miliarde de fãpturi cu chip uman - sau mai mult sau mai puţin uman. B fiica bancherului Grolîulhc. Este, de

asemenea, soția colonelului conte Boniface de Castellanc, descendent îndepărtat al familiei Castellanc din Provcnța pe vremea familiei de Guise şi a lui Rance. Fiindcă orice femeie este fiica cuiva. Şi fiindcă cea mai mare parte dintre fete devin soția cuiva. Iar bărbații sunt de asemenea fiii cuiva. Şi fiecare dintre bărbați a fost la rândul lui, pc lumea asta, soțul cuiva. în acea vreme, Chatcaubriand este ministrul Afacerilor Externe al regelui Franței, care este nepotul nepotului fiului lui Ludovic al XlV-lea. li un mare poet catolic în culmea gloriei. Fiica bancherului îl îmbrobodeşte, îi ia mințile, îl face să turbeze.
- Dar ce li se întâmplă de fapt? întrebă A. E o boală care se ia? -Asta e regula jocului, i-am spus. Nu era seară de la Dumnezeu în
care să nu-i facă o vizită lui Juliette Recamier în micul apartament în care locuia, la câțiva paşi de el şi la câțiva paşi de strada Dragonului, la Abbaye-aux-Bois. îndată ce s-a lăsat prins în mrejele Cordeliei, începe să o uite şi să se îndepărteze de Juliette, care se simte deodată un fel de capodoperă în pericol. Ce face atunci Juliette?
- Varsă lacrimi, îmi spuse A.
- Bravo! Pricepi totul. Psihologia nu mai are niciun secret pentru tine. Inima oamenilor e specialitatea ta. A femeilor de asemenea. Varsă lacrimi. Şi apoi, mai departe? Ce altceva?...
- Se omoară.

- Stop! Eşti prea grăbit!
- Pleacă.
Ei bine, asta e! Pleacă. Pleacă în Italia împreună cu un tânăr şi cu un vârstnic, pentru a respecta convenienţele şi a stârni gelozia lui Rene. Tânărul se numeşte Ampère. E lini fizicianului pe cât de celebru pe atât dc distrat, care foloseşte batista pentru a şterge tabla şi, în schimb, bagă în buzunar buretele îmbibat cu cretă, E prietenul lui Mérimée, care a scris *Carmen* unde e vorba de Spania - , *Colomba* - unde e vorba de ('orsica , *Venus el 'Ile* unde e vorba de fantastic şi multe alte lucruri seci, frumoase, vioaie, scrise pe viu şi de fiecare dată senzaţionale. -■ Nu s-ar zice că vă plictisiţi, spuse A.
facem ce putem, am răspuns, fanarul Ampère parcă a primit o măciucă în cap în seara în care tatăl său asta se întâmpla pe 1 ianuarie 1X20 şi el avea atunci nouăsprezece ani l-a dus în vizită la Juliette. O vii iubi până la capăt cu o dragoste siaşieloare. „La moartea ei, scrie Prosper Mérimée, mi s-a părut că simţea un fel de uşurare."
Dumnezeule mare! exclamă A.
Aceştia sunt oamenii, am precizat eu. Cel vârstnic era Ballanche. Acesta era un tipograf cucerit de metafizică, pe veci surghiunit din lu- mea fericirii, şi care se gândise, rând pe rând, să se preoţească şi să sc căsătorească, pentru a renunţa şi la una şi la alta. Arc vorba împleticită, gesturi stângace, faţa îmboţită, de o urâţenie aproape respingătoare, şi, până în ultimele sale clipe, când va cerc smerit să fie înmormântat la picioarele idolului său, o va iubi pe Juliette fără speranţă. Din Chambéry, în Savoia, la doi paşi de frontieră, într-o zi îngrozitoare de noiembrie, fără să ştie îndrăgostiţii săi, cea mai frumoasă femeie a vea- cului îi trimite amantului său o scrisoare care începe cu „Domnule". „Am primit răvaşul dumitalc din Chambéry, îi răspunde René. Mi-a trezit o suferinţă cumplită. Cuvântul *Domnule* m-a înlemnit. Vei recunoaşte că nu-l meritam..."
- ce mare mincinos! exclamă A. Şi ce mârlan! Văd că ţie îţi place. Eu, în schimb, îl găsesc de-a dreptul odios.
- E adevărat ce spui, am mărturisit eu. E de neiertat. Şi i se iartă totul, minciunile gogonate, egoismul, orgoliul, rătăcirile, aşa cum abatele Séguin îi ierta păcatele. Oamenii, dragul meu A, au inventat minciuna, orgoliul, egoismul, crima, şi acest lucru va trebui să-l spunem pentru cei de pe Urql. Au inventat şi iertarea. Trăieşte o mare iubire, o

Chateaubriand, care se află la Rcims pentru a participa la acest joc social cu micul său grup de prieteni, este adus la Paris cu trăsura de către un alt îndrăgostit de Doamna Rccamier, un ins foarte distins, duşman al lui Napoleon, şi un ipocrit fără pereche, de care ne-am putea ocupa săptămâni întregi, şi care se numeşte Montmorcncy...
- Dar, după cât se vede, interveni A, arc aproape tot atâţia bărbaţi câte femei arc Rene, nu?
Modul de întrebuinţare e însă diferit, am precizat eu... şi, erodaţi de viaţă, măcinaţi de pasiuni, cuprinşi de un sentiment de tandreţe împletit cu milă pentru suferinţele lor trecute, René şi Juliette se aruncă unul în braţele celuilalt. LI a căpătai câteva riduri, ea s-a ales cu lire de păr alb. Şi, până la moartea geniului în braţele frumuseţii, până la buchetul de verbină depus de Juliette pe pieptul lui René - el nu mai poate face un pas iar ea nu mai poate vedea - , cei doi vor 11 mereu împreună.
Jos pălăria! zise A. Şi jos cortina!
Lucrurile nu stau tocmai aşa, i-am spus. Chiar dacă după viaţă nu mai este nimic, moartea, pentru oameni, nu e întotdeauna sfârşitul a toate. Se întâmplă ca ceva să continue, să mai freamăte. La câteva zeci de ani după moartea Cordel iei, o altă contesă

Grclîulhc şi un alt Castellanc — căci, la noi, numele trec, într-un fel sau altul, de la părinţi la copii, astfel că mica noastră lume se trage din aceste personaje - aveau să-l fascineze pe Marcel Proust, despre care ţi-am vorbit deja...
- Ba mi se pare chiar, mă întrerupse A cu o umbră de iritare, că nu-mi vorbeşti decât de el.
- Mai mult decât de Aragón sau de Chatcaubriand?
- Cam în aceeaşi măsură, spuse el. Probabil că există totuşi pe acest Pământ şi oameni care nu scriu, nu?
- Cât se poate de probabil, l-am asigurat eu. Dar numai de la cei care scriu vei alla ce este lumea... şi să-i împrumute trăsăturile lor pentru ducesa de Gucrmantes şi Robert de Saint-Loup, care sunt eroii unei cărţi al cărei titlu va trebui să-l notezi şi care va trebui să figureze în întregime, cu *Viaţa lui Raneé* şi *Memorii de dincolo de mormânt,* în anexele raportului nostru.
- împreună cu regulile jocului de fotbal, îmi aminti A ridicând degetul.
- Şi cu *Iliada* şi *Odiseea.* Lumea e o mişcare ameţitoare, un vârtej, un carusel stricat care atrage întruna victime noi într-o cursă fără sfârşit şi unde, sub alte forme şi sub alte culori, trec iarăşi şi iarăşi aceleaşi figuri şi aceiaşi căluşei. Ai notat-o în carneţel pe Celeste?

VOI
■U9§ JS33B ap IlJajSuof 3[OOOS BBUjlB-ap 3JB3 'SU.T13"JJ
mp BiBjpaujo uj niauioiu poB ui sun sjsa jrare un 'ţunui B opSo'H "surej
B| BUUT1 Uip 9{S0 UI 30J130JUI 3S '[llUIJSSp BOSBOtBOBCÌ IS-BS BIOA LUUO IS
BO 'uniooo BAOIBO ţjdnQ are.i:req Ba.id po is .IBUBI uaad pa 'izaaoure top tao ad apjiiun apznq na BSB| *u*
pumy 'Bipq BSBJ BA U Bipp.icQ îs Ba BLLIBSS jBipauii gp isi 'aqsiuiui a IBLU nu auay Ba 'BIJBU, ui 'BIJB aa BiBpuj aijBd ui iiipo no a susipr BSUJ na îuBiui LUB 'JBJU oyraoi .IBILQ -
y asiz 'IBJII ap [msaQ -
"lUBUIB B3 B3JA IBLU j-llll IS |3 B|
Ba is Bjunua.i 'ansiuiiu Ba BOJA IBLU [-nu îs |a B| t$unuo.i apSa.i puBa .IBI '[idoa un BOEJ I-BS BOJA .IB Ba Bisa.idu.ii
BSB| uoaun 'IUBLU [n |BLu ad LOIALII o 'B3SB3[B3 na ajsadg.i o 'opjisoo ţs opsaiopid IH.IBS ţii 'oui; TUBJ BJSIXO
nu B3Lun| ouiiu aquod 'op?i 3]I.I3IBSIIBIU inp Bun ad BIBOJ Boiunj Bp SB 'osoqni 3} 'pj issai? ap aiija IBLLI ¡s
oiip ţs 'B3LLI BJBIA 'nani [iiSBjaSui 'BOLLI B.IB01LUIU1 'BSLLI BOjiqni 'oqjodns îs ojmtiBsou uosuos BiajsaaB
OLIOS M ig n.qsiuiLu ad Boqni \\ Bipp.io^ îauo>[3d Baqni *i* ajpipr Buiq.iOA ap pipnq un 'Bpq BS BJOOUI BA
BLUIUI pup 'jdoid ad oundop BA H a.iBo - ¡o |OLunu i-oij jiniiBAnoou|q - joiiiiBooy ouojjnr 'aL[oiiB[[Bg m|
B31.IBOLU B| 1|I1LU BO.ld 0S3SUB|d BOpilllJ LjqjBO 'lliaillIU ll-iaUSd 3jpiJ3I O 3 IUI 30 B300 '10 |B1B1
110 OSBJ1.IBLU OS 'BLUB3S B3p IS-BS B.IBJ 'BaplIUJ BpiSj.lj
'3|i.m.i3ii| iiBairns BAI; Bopuiij BLUi|qiis 'oiBiiiuop aiţuod .ÏOJ B.idnsBsp 'J0[B.idnsnap 'o].n?d O B| 'I§ -idi.iB 3p
I|B||B.| LU [ii.ioo pqB.qs aa - jozapip is apunpuij.i — 3IZB30 ap o[i.iysBd op 'oaqsiiu o[uojns ap 'OJBOUBOBS 3|30
Op [UOO OUI} IBLU B B.IBj "BAIL|.IB ll.ipiod 0}SOp;) BS BlJoS I§ 'O.I^LIILUB 3.lds
o|piv'[BS B.ios i¡¿j asuoi.ion ojo Bdnp is OIIOJ-IBLQ JOJ BOJUIBLII JB[opy
-l1NB.I0U 3d 113 1B.I3LLII1LI3 LUB 'Bipp.IO^ 'Oip?lB|\['OLIIL|d[OQ 'OUţIUBJ -
•3|3LlLUB0p .IBLUllU IBLLIOOJ^ 3pñ3p 3d pUB.IBLIIIIU \/ os'!z !LU! 'BpUHOOS O B]dB01S\/ -
•diui] iSBpoB ui B1I0U3J îs BjinpfBpijuzop 'nou
Uip US.IB|S LU 0-SUI.ldnO IIB a.iBo '0|BS 3]0}B.iq UJ B.1BOLU BS BO BLL1O^1 B| Blljd LIBJ OS B Op B003B IBOap
'B]lip.131d Bl^IZOd LîSlJSBOOJ B llJJUOd 'OlJl1|OS
B[|B asasiiAB nu auqiiBj snds LUB-I 'I|IILLI ap apod as JIJO aiji |dLiiis -
'Y OSIZ '0|}B11US BţBOqdLUCQ -
"3LUJS113 Op 3UIL[d|3Q
113 3UIS11J 3p Old B.IBJ OSBpéUl O O.IBO OU pOLUllBOQ 3p OLiqnBJ HO UBS
o||Juiui ypJBid is-BS Buun BJ Bired osnoBj o O.IBO ad sa||iBOi\[sp ai[BjBj\[no Bfop 0S1B.IJ IBLU Limo
'OUB|[3ISB3 ap Bi[op.io3 no a.iBoiui}suii ounisBd

- E soţia lui Rene.
- pe Lucile?
- E soia lui.
- Pe Juliette?
- E amanta titulară. Noaptea mistică. Sentimentele de tandreţe şi jurămintele. Ultimul vis va Fi pentru ea.

-Bravo! Aminteşte-ţi, tc rog, de Doamna nr. 3 şi de Doamna nr. 4. -Dclphinc, probabil? Sau...
- Nu. Dclphinc e numărul 2.
-Atunci e vorba de Natalie de Noaillcs şi de Cordelia de Castellanc.
- A! în curând, te anunţ de pe acum, cu mândrie şi lacrimi de bucurie, că vei prezida pe planeta Urql colocvii Chatcaubriand şi vei face conferinţe, ce se vor bucura de mult succes, despre Vrăjitor şi Doamnele sale. Amândouă, dragul meu A, frumoasa Cordelia, care avea atât de puţină inimă, şi Natalie de Noaillcs, care era ducesă de Mouchy şi căreia René îi spunea Monche, nu numai că îşi au locul lor, pentru totdeauna, în catalogul vicontelui, dar ele sunt şi amantele unui personaj uimitor la care nu se poate să nu ne trimită, în ciuda abatelui Séguin şi a intenţiilor sale pioase, *Viaţa lui Ranci'* care arc parte dc păcat cel puţin tot atât cât arc parte de har: el se numeşte Malhieu Mole. Era fiul unui Prim Preşedinte ghilotinat în anii Terorii îţi voi explica despre ce e vorba. Va fi prefect, consilier de stat, va avea mai multe portofolii de ministru şi va fi ministrul Afacerilor Externe. Va li preşedinte al Consiliului. Va intra la Academia franceză. Va fi unul dintre modelele lui Balzac în *Comedia umană,* liste duşmanul cel mai apropiat al Domnului de Chatcaubriand.
- Nu se va termina niciodată? gemu A.
- Bineînţeles că nu, i-am răspuns. Tocmai aici e toată problema şi, de asemenea, să ştii dacă există ceva sau cineva pentru a rezuma, de unul singur, totalitatea a ceea ce nu se termină niciodată. în orice caz, nu bietul nostru raport adresat preaeminenţilor domni de pe planeta Urql va putea aspira la o asemenea onoare. te-am prevenit deja că Ic vei întoarce de aici cu un eşantion destul de subţire dintr-un bâlci care nu se mai termină - şi despre care tc întrebi totuşi dacă există - , dintr-o expunere fără limite-şi totuşi limitată-şi dintr-un mister de nepătruns. Mathieu Mole este dublul şi contrarul lui René. El împarte cu acesta speranţe şi ambiţii, amintiri, onoruri - şi mai cu scamă două amante. Ei domnesc, şi unul şi celălalt, alături de Napoleon, de Robespierre, de

Wellington, de Byron, pe o întreagă epocă a acestei lumi. Ei sunt asemănători şi opuşi în măsura în care acest lucru e cu putinţă.
„Specia noastră se împarte în două părţi inegale, scric Chateaubriand: oamenii morţii şi iubiţi de moarte, turmă aleasă care renaşte, oamenii vieţii şi uitaţi de viaţă, multitudine de neant care nu mai renaşte." Chateaubriand este un om al morţii. **Mole** este un om al vieţii. El jurase credinţă dinainte tuturor regimurilor prezente şi viitoare. Liberal şi conservator, ataşat rând pe rând de Imperiu, de Bourboni, de Monarhia din Iulie, ci se va pune în slujba lui Napoleon, a lui Ludovic al XVIlI-lca, a lui Ludovic l'ilip, înainte de a ajunge să se încline în faţa lui Ludovic Napoleon, devenit Napoleon al IM-lca. Conservatismului său oportunist şi sceptic se opun perfect 'fidelitatea dezamăgită şi gustul ruinelor vicontelui de Chateaubriand.
„1 lai, Matineu, vino, vino să le corup", îi propunea René când erau prieteni în tinereţe şi mergeau la plimbare împreună, braţ la braţ, în Parisul Primului Consul, înspre La Bulte-aux-Lapins, un teren viran semănat cu grâu unde se auzea cântecul ciocârliei şi care se întindea între capătul de sus al străzii Miromcsnil şi parcul părăsit Monceau. Treptat, prietenia lăcuse loc neîncrederii, dispreţului reciproc, unui fel de ură de care femeile, fireşte, biata Mouchc cu mintea rătăcită şi Cordelia de Castellane, intrigantă şi superbă, nu erau deloc străine.
„Mole a reuşit, scrie în continuare Chateaubriand, şi toţi oamenii dc teapa lui reuşesc: e mediocru, slugarnic cu puterea, arogant cu slăbiciunea; e bogat, are o anticameră la soacră, unde îi insultă pc solicitatori, şi o anticameră la miniştri, unde se duce să fie insultat." Iii bine..., murmură A, asta o să-i ţină de cald. N-o să-ţi închipui că Mole avea să lase (ară răspuns un perdaf de acest gen. Oamenilor Ic place mult să-şi adreseze replici unii altora. E o modalitate printre altele de a face să înainteze istoria. O frază bine ticluită din amintirile veşnicului raliat îl atinge pe autorul *Vieţii luiRaiicé* în punctul cel mai sensibil: „Ceea ce m-a impresionat întotdeauna la Domnul de Chateaubriand, este capacitatea sa de a se emoţiona fără a simţi vreodată ceva."
- Dumnezeule! exclamă A. Aşa trăiesc oamenii?
- Cam aşa, i-am răspuns eu. Şi sunt purtaţi de săruturi departe ca sori scăpătaţi în noapte.
XV
A *întinde o cursă*
- Ce lume! zise A dezamăgit. Sunt momente, pot să jur, când îmi vine să las totul baltă şi să mă întorc pe Urql cu mâinile goale, fără vreo urmă de raport. Voi susţine sus şi tare că nu am văzut nimic, că nu am găsit nimic şi că Pământul nu există. Şi voi şterge din inima mea până şi numele oamenilor.

-Ar fi o greşeală, i-am răspuns. Un spirit nu ar putea minţi şi, vis sau realitate, există totuşi sub soare ceva ce numim lume. Aceasta c populată de oameni şi e lucrul cel mai frumos din tot ce există în univers.
- E mai frumoasă decât Sirius sau Arcturus? Mai frumoasă decât restul Căii Lactee? Mai frumoasă decât găurile negre pe care oamenii nu le pot vedea pentru că lumina nu are destulă forţă pentru a reuşi să scape din ele? Mă faci să râd, bietul meu O.
- Mult mai frumoasă, i-am răspuns.
- în ciuda durerii şi a tristeţii, în ciuda masacrelor şi a minciunilor, în ciuda amanţilor care se înşiră la nesfârşit, în ciuda hazardului tâmp, pândit îndată de necesitate, şi a inepţiilor istoriei?
- în ciuda tuturor acestor lucruri, i-am răspuns. Şi poate din cauza tuturor acestora. însă ceea ce consolează cel mai mult în tot acest dezastru al lumii e faptul că lucrul cel mai rău nu e niciodată sigur.
- Dar nici lucrul cel mai bun, îmi închipui.
- Nici cel mai bun, nici cel mai rău. După câte îmi amintesc, la noi oricând puteai descoperi un ticălos sub masca omului cinstit. Dar şi un erou sub masca unui asasin. Şi mântuirea în înjosire. Totul se răstoarnă, totul se combină, nimic nu e niciodată salvat, nimic nu e niciodată pierdut. Nu din întâmplare simbolul religiei pentru o bună

parte din oameni e un instrument de supliciu. Curajul se împleteşte cu crima, mila cu violenţa, iubirea cu minciuna. Şi nădejdea cu deznădejdea în faţa ororii vieţii. Şi totul, până în cel mai mic amănunt, cântă gloria universului.
Mă tem că am greşit când am început cu istoria. Ar fi trebuit să încep cu arborii, cu lumina zilei, cu zorii dimineţilor şi cu lăsarea serii, cu apa care te intrigă atât de mult şi care e mama şi originea şi condiţia oamenilor. Ar fi trebuit să încep cu fericirea. Aceasta ţine mai întâi de lucrurile de toate zilele. Apa, ploaia, marca, zăpada şi, fireşte, soarele, sunt invenţii de geniu. Şi, pentru orice spirit mai vioi, încă neabrutizat de rutină şi lenevie, o avalanşă de surprize. Se luminează de ziuă: e o surpriză. Există Hori: ce surpriză! Arbori, râuri, copii şi pisici: ce surpriză! Există fiinţe de alt sex sau poate mai există de acelaşi sex: ce surpriză! Se întâmplă ca, de pildă, corpurile să tacă, o mare linişte să te cuprindă, nicio întrebare să nu te tulbure - şi aceasta e tot o surpriză. Oamenii sunt tăcuţi în primul rând ca să trăiască şi se întâmplă să şi reuşească. Ei dorm, o adevărată plăcere. Se trezesc lucru şi mai plăcut, ies afară din casă şi deasupra lor se întinde cerul cu stele ce răsar atunci când soarele asfinţeşte şi apun când soarele răsare. Până la urmă te obişnuieşti, dar şi asta e o surpriză. Uneori începe să plouă. Atunci ei scot umbrela care te-a fascinat peste măsură. Uneori soarele străluceşte şi, atunci, nu prea ştiu de ce, poate fiindcă poţi merge cu cineva să stai pe o bancă lângă podul de pe râu, soarele puternic are ceva care îi bucură nespus pe îndrăgostiţi. Chiparoşii, raţele, pietrele de pe drum, tăcerea, râsetele fac parte din această lume. Există ceva straniu în toate, există noapte în stejari, neprevăzut în întâlniri, mister în fiecare fir dc iarbă, melancolie în scara ce se aşterne peste insule, peste deşert, peste periferiile suprapopulate. Oamenii sunt ca şi tine: au sentimentul că au fost aruncaţi din întâmplare în patria absurdului. însă există legături de familie ce îi unesc cu absurdul, îl transfigurează pe acesta dinlăuntru, îl fac familiar. Oamenii se simt în lume ca la ci acasă. Nu o pricep aproape deloc şi, totodată, se simt foarte legaţi de ea.
Oamenii merg. Se plimbă. Drumurile lor duc la serviciu, la plăceri, la fiinţele iubite. Sunt învinşi de timp iar ei înving spaţiul. Nu ştiu întotdeauna ce fac, dar viaţa le este de-ajuns: viaţa îi preocupă cu totul şi îi determină să acţioneze asupra lumii. Din multe motive: foamea, setea, frigul, căldura, somnul, iubirea. La care adaugă de la ei tot felul

de invenţii: patria, valorile, jocul de şah, calea ferată, colocviile, pictu- ra, onoarea, religia.
S-ar zice că natura a luat mai întâi totul asupra ci. Ea îşi impune regulile, care sunt aspre şi îi constrâng pe oameni. Trebuie să vânezi, să pescuieşti, să culegi fructe, să cioplеşti pietrele, să ridici adăposturi. Trebuie să înveţi să fugi ca să supravieţuieşti. Pe măsură ce trece timpul, oamenii se simt, încct-încct, din ce în ce mai liberi să-şi ia soarta în mâini şi să se gândească la altceva. Râd, cântă, desenează bizoni pe pereţii grotelor, împodobesc vasele pentru vin, pun măşti de aur pe chipul regilor morţi, înalţă piramide, ridică poduri peste râuri, construiesc grădini suspendate, zidesc citadele în vederea războaielor. Apar astfel socotitori, arhitecţi, căpitani, pontifi. Mecanismul e pus în funcţiune, li ceea ce se cheamă progres.
- Acum te cunosc, îmi zise A: în curând ai să-mi vorbeşti de literatură.
-Asta ştiu, asta spun. Unii spun că la început a fost acţiunea. *„Am Anfaiig war die Tat.* " Alţii susţin că la început a fost cuvântul. „La început a fost cuvântul." Diferenţa e mai degrabă neînsemnată. îndată cc oamenii nu au mai fost la cheremul unor Torţe necunoscute şi au contat pe ci înşişi pentru a acţiona şi a gândi, ci au intrat în lumea cuvintelor. Aceasta este

începutul catastrofelor dar şi un loc fermecat. S-ar zice că o altă lume ia locul celeilalte. Nu e suficient să spunem că ele, cuvintele, descriu lumea: ele o şi reînnoiesc şi o constituie. E o altă Facere, este Facerea însăşi. Ceea ce vei duce de aici pe planeta Urql, va fi ceva mult mai bun decât lumea: istorisirea sa în cuvinte, crearea sa a doua oară, textul său fără ştersături, mersul său l?uă aşteptări, parfumul său fără spini.
- Crezi cu adevărat ce spui? întrebă A.
- Nu, i-am răspuns, nu cred. Nu cred ce spun. Nu există ceva mai bun decât lumea şi tu ştii deja ceea ce cred cu despre soarta raportului nostru. Dar vina pentru eşec va fi a mea. Nu va fi vina cuvintelor. Tu n-ai avut norocul să nimereşti peste I lomer, peste Shakespeare, peste Balzac, peste autorul celor *O Mie şi Una de Nopţi* sau peste autorul epopeii *Rcimăyana.* Ei recreau lumi. Eu, în schimb, nu am puterea să dau viaţă nici măcar unei buruieni. Ai venit prea târziu, dragul meu A. Şi nu te-ai descurcat bine. Au existat totuşi pe acest glob despre care le vei vorbi celor de pe Urql maşini de visat ce au lăsat un nume în

memoria oaspeţilor săi. Acestea se numesc cărţi. Nu atât de iuţi ca rachetele, nu atât de puternice ca tunurile, nu atât de comode ca aurul sau hâilia-monedă, n-ar trebui să ocupe vreun loc în raportul pe care îl pregătim. Iile joacă totuşi un rol capital. Au transformat lumea pe care ai venit să o cercetezi. în curând vei şti totul, sau aproape totul, despre cele cincisprezece miliarde de ani ai bătrânului nostru univers, cele cinci miliarde de ani ai Pământului, cele patru miliarde de ani ai vieţii, cele trei milioane de ani ai omului... Cu atât mai bine, îmi spuse A.
Cărţile abia ocupă, ca o picătură de apă într-un ocean, câteva mii de ani. în acest timp, atât de scurt, ele au schimbat imaginea pe care oamenii şi-o fac despre lume şi despre ei înşişi. Iile au schimbat imaginea pe care tu ţi-o poţi face despre ci.
Raportul va fi (ol o *cutie'?* întrebă A.
Da, bineînţeles, am răspuns eu. Raportul va fi o carte. Va fi încă o carte. O carte în plus, vreau să spun. Vreau să spun de asemenea că, clin fericire, cărţile n-au dispărui încă.
îmi plac cărţile, spuse A. Le urez o viaţă lungă. Sper că vor dăinui pentru totdeauna.
Pentru totdeauna, în niciuii caz. Au durat deja destul. Poate vor mai dura. Pentru totdeauna, nici vorbă. Nu voi merge până într-acolo încât să susţin că raportul nostru pentru oamenii de pe Urql are toate şansele să reprezinte buchetul final al unui foc de artificii întins pe trei sau patru milenii şi că el va vesti moartea unei arfe care, de la *Vedem ta* la *EducuŢia sentimentală,* la *Amicii,* la *Ţăranul de la Paris,* la *Şi soare/e lăsare,* la */// căutarea timpului pierdut,* a dat naştere la capodopere. Dar nu e deloc imposibil ca marele moment al cărţii să fie deja în spatele nostru şi ca romanul şi nuvela, care au cunoscut o mare strălucire în ultimele două secole, să se pregătească în taină pentru a se alătura epopeii, eglogei, fabliau-ului, elegiei, tragediei, sonetului în cimitirul zeilor morţi.
- la spune-mi, murmură A pe un ton atât de blând încât nu i-am sesizat imediat perfidia mascată, după câte îmi aduc aminte, tu însuţi, când erai viu, scriai cărţi, nu?
Am căzut în capcană cu ochii închişi.
- Am scris mai multe, am răspuns cu umflându-mă în pene. Trebuie să recunosc că unele...

- Despre Veneţia, poate? Sau despre Chateaubriand'.'' Pari să te descurci mult mai bine decât în rest dacă nu, mă tem, chiar prea bine.
- Despre Chateaubriand, despre Veneţia, despre familia mea, despre Măria, despre istoric şi despre Dumnezeu, şi mi se dă de înţeles că...
Spre marca mea surpriză şi, trebuie să mărturisesc, spre nemulţumi- rea mea, A m-a întrerupt fără ruşine şi a început să fluiere printre dinţi într-un mod destul de neplăcut pentru un spirit de calitatea sa.
- Dacă înţeleg bine oamenii aşa cum mi-i descrii tu, acest declin pe care îl condamni în cărţile vremii tale riscă să nu fie nimic altceva decât un efect al tristeţii pe care o simţi tu însuţi din cauza mediocrităţii semenilor tăi.
Lovitura a fost destul de puternică. Nu mai avusesem un moment atât de neplăcut din ziua în care Maria îmi vorbise despre Rodolplie, cam prea insistent după aprecierea mea.
- Doamne, Dumnezeule! am exclamat eu revenindu-mi şi încercând să salvez situaţia în faţa mesagerului de pe Urql, potenţial purtător de veşti proaste, fiecare face ce poate. L cât se poate de posibil ca tu să ai dreptate şi ca imaginea pe care o dau cu despre lume să fie pătată şi falsificată de propria mea insuficienţă. Sper că raportul nostru nu va avea prea mult de suferit din cauza asta.
- Nu-ţi face probleme, îmi spuse A punându-mi mâna pe umăr. Sunt lângă tine.
Din când în când, acest spirit reuşea să mă impresioneze.
- E adevărat. Ai înţeles destul de repede cum funcţionează oamenii. în ceea ce sunt, în ceea ce spun există abisuri, interese, răsturnări de situaţie, amintiri, uitări, secrete, astfel încât judecăţile lor nu pot fi niciodată separate de cel care le exprimă. Un mare senior francez a

descoperit marele secret încă de pe vremea lui Raneé. A scris maxime foarte scurte - un joc la modă în saloanele vremii - care, concentrându-se în jurul unei teme unice, constituie un sistem. Tema şi sistemul sunt amorul-propriu. „Amorul-propriu este iubirea de sine şi iubirea tuturor lucrurilor pentru sine. Nu poţi cerceta adâncimea şi nici scruta tenebrele abisurilor sale. E nestatornic prin instabilitate, frivolitate, dorinţă de noutate, descurajare şi dezgust; e capricios şi îl vezi câteodată acţionând cu cea mai mare grabă şi prin mijloace de necrezut pentru a obţine lucruri care nu sunt nicidecum în folosul său, ba chiar îi sunt dăunătoare, dar la care nu renunţă fiindcă le doreşte cu

orice preţ. E ciudat şi deseori depune mult zel în ocupaţiile cele mai frivole. Se află în toate stările vieţii şi în toate condiţiile; trăieşte peste tot şi trăieşte din toate, trăieşte din nimic; se obişnuieşte cu lucrurile şi cu lipsa lor; trece chiar în tabăra celor care îi declară război, sc strecoară în planurile lor şi, lucru admirabil, se urăşte pe sine odată cu ele, îşi roagă pieirca, lucrează el însuşi la propria sa ruină; în sfârşit, singura lui grijă e să existe şi, chiar şi numai pentru asta, consimte să fie propriul său duşman."

- Ei bine, îmi spuse A, s-ar zice că nu staţi pe roze.

- Există, în literatură, genii mult mai mari decât ducele de La Rochefoucauld. Nu concurează în categoria lui Sofoclc, a lui Ccrvantes, a lui Spinoza, a lui Goethc, a lui Shakcspeare, a lui Tolstoi. Dar, cu această bănuială a unui secret nemărturisit, îngropat în străfundul unei conştiinţe inconştiente, el înlredcschidc uşa pe care unul din maeştrii vremii mele, sau poate ceva mai înainte, un medic evreu din Viena imperială deja în declin, înarmat cu instrumente mult mai redutabile decât bietul amor-propriu - visul, inconştientul, refularea, complexul şi, mai întâi şi înainte de toate, dorinţa puternică pe care o simt corpurile unele faţă de celelalte -- , o va deschide în lături cu o subtilitate şi o brutalitate aproape magice: e vorba de revoluţia întreprinsă de dr. Sigmund Freud. Vezi cum se nasc, prin cărţi şi idei, râuri subterane, genealogii spirituale, linii de forţă neprevăzute şi fără număr. Precum cea întreprinsă de Darwin, de Karl Marx, de Einstein ...

- Ştiu, zise A, ştiu asta. Nu mai suport să aud că repeţi aceleaşi lucruri şi că mă ici drept un idiot.

- ... revoluţia dr. Freud va fi tot opera cărţilor. Nu sunt sigur, mărturisesc, de valoarea semenilor mei, însă ştiu bine, dragul meu A, că oamenii acestei epoci sunt copiii cărţilor.

- Era cărţilor ia sfârşit. Oamenii epocii tale au încetat să scrie?

- Bineînţeles că nu. Dimpotrivă. Toată lumea scrie mai mult ca oricând. Cărţile înfloresc fiindcă mor. Sau mor fiindcă înfloresc. Suntem îngropaţi sub imagini, dar şi sub cărţi. Cultura şi Comunicarea au devenit locuri comune de cea mai joasă categorie: li s-au adăugat majuscule şi ele s-au schimbat în ministere. în domeniul spiritului, succesul e semn rău. Majusculele de asemenea. Lumea e făcută în aşa fel încât triumful unui sistem marchează deja declinul său. Acum mai mult de patru secole, un economist englez care purta numele de

Gresham a inventat o lege în care simplitatea concurează geniul: moneda proastă alungă moneda bună. Cărţile proaste alungă pe cele bune. Tc mirai adineauri de ezitarea mea privind publicarea raportului nostru pe acest Pământ. Asta fiindcă o carte nouă în bibliotecile noastre - se spune: *o noutate,* se anunţă sus şi tare: *Noi a/>ari(ii!,* se face publicitate, se pleacă în căutarea unor articole de prezentare, sunt luate cu asalt radioul şi televiziunea, în cel mai rău caz se vorbeşte de un *hest-seller* - nu e decât ceva mai multă hârtie în torente de hârtie. îmi imaginez cu mândrie marea vâlvă pe care o va stârni raportul nostru, cu toate lacunele sale, printre spiritele de pe planeta Urql, prinde confraţii şi prietenii tăi, care nu ştiu nimic despre oameni şi nici despre ciudatele lor invenţii. Aici, pe acest Pământ, raportul nu ar fi nimic altceva decât o carte în plus printre atâtea alte cărţi. Unul dintre acei scriitori cărora le păstrăm numele fiindcă au răvăşit cândva sunetele tinerilor, a redactat el însuşi, pentru discipolul său care se numea Nathanacl şi care era pentru el cam ceea ce sunt eu pentru tine, modul dc întrebuinţare al cărţilor sale: statul său era să fie aruncate. N-ai vrea, dragul meu A, bietul de tine, cât mai e timp, să mergem amândoi la plimbare şi să aruncăm raportul?

- Iar cu, răspunse îndată A, îţi poruncesc, Nathanacl, să nu arunci absolut nimic şi să continui aşa cum poţi redactarea raportului nostru. Ştiu bine câte parale faci şi câte parale fac oamenii. însă e neapărat nevoie ca răsunetul jalnicelor voastre aventuri şi numele lui Virgiliu şi al lui Stevcnson, al lui Carpaccio, al lui llaydn, al lui Prousl şi al lui Borgcs, al lui Einstein, al dr. Frcud...

- Al papilor Clement, am adăugat cu.

- ... al papilor Clement, dacă ţii neapărat, şi al lui Bcnvcnuto Cellini şi al conetabilului de Bourbon...

- Şi al meu? am întrebat eu rugător.

- Tc rog..., zise cl.
Şi, pe moment, n-am reuşit să înţeleg dacă era vorba de un refuz sau de o invitaţie.
- ... dar şi al lui Maynard şi al lui Baîf, al lui Heinc, al lui Kipling, al lui Offenbach, al lui Toulct să ajungă până la oamenii de pe Urql, ca nu cumva aceştia să-şi închipuie că domnesc singuri peste Univers.
46
XVI
Diligenta beată
— Poate e momentul, sugeră A, să vedem puţin cum stăm, nu?
- Lucrurile s-au schimbat mult din momentul în care lumea îţi apărea ca un glob rotund în Univers. In acest glob şi în raport a apărut ceva. Să zicem, ca să fim scurţi şi cuprinzători, cum spun cretinii, că e vorba de gândire. Cu tot ceea ce o alcătuieşte şi se referă la ca: ştiinţa, morala, religia, imaginaţia, amintirea, speranţa sau ironia, metafizica sau arta. Cu tot ceea ce presupune în materie de consecinţe şi de complicaţii, de răsturnări de situaţii, de remuşcări şi de contradicţii. Gândirea, prin definiţie, se exercită mai întâi împotriva ci înseşi. Se combate pe sine, se respinge, se pune în discuţie, progresează în bătaie dc joc, nu se încrede în ca însăşi, se construieşte distrugându-se. L pretutindeni şi nu e nicăieri, dar ca este în primul rând acolo unde nu este. se neagă şi nu se neagă. îi este interzis şi să rămână unde este şi să se îndepărteze pentru totdeauna. Nu e posibil să o conteşti şi să te ridici împotriva ei, căci numai gândirea poate reveni asupra gândirii pentru a o condamna. în ultimă instanţă, e greu să vorbeşti despre gândire căci tot de ea este vorba şi tot ea se judecă pe sine. Oamenii se împotrivesc naturii, o cuceresc, o domină; dar ei nu au nicio putere împotriva gândirii, căci ei înşişi sunt gândirea. Pentru oameni, singurul mijloc de a învinge gândirea ar fi să-i ucidă pe toţi oamenii - inclusiv pc ucigaşi. Oamenii, care se cred liberi, sunt prizonieri ai multor închisori. Sunt prizonieri ai spaţiului. Sunt prizonieri ai timpului. Sunt prizonieri ai vieţii. Sunt prizonieri ai gândirii. Şi cea mai crudă dintre toate închisorile, cea mai nesăbuită, cea cu adevărat sublimă, este gândirea. Fiindcă aceasta este în acelaşi timp şi închisoare şi eliberare din închisoare.

-Nu-ţi mai bate capul atâta, îmi spuse A. Nu e nevoie, închipuie-ţi, să-mi vorbeşti de gândire. Fiindcă ştiu ce este.
- Nu, i-am răspuns hotărât, nu ştii ce este. Ştii doar ce este gândirea triumfătoare a spiritelor, fără obstacole şi fără limite. Tu nu ştii ce este biata, mizerabila gândire a oamenilor, împotmolită, şovăielnică, pândită la tot pasul de minciună, de eroare, de reaua-credinţă, de plictiseală, de hazard, de nebunie. Ameninţată de eşec. Şi mai ameninţată de succes. Cristofor Columb se înşală şi descoperă America. Einstein e triumfător şi deschide calea către distrugerea planetei de către ca însăşi. Lumea, în care logica şi necesitatea domnesc cu o rigoare implacabilă, nu e decât un imens paradox. Atunci când obţinem răspunsuri - şi ştiinţa obţine multe - înseamnă că uităm adevărata întrebare. Şi atunci câud punem adevărata întrebare, nu obţinem niciun răspuns.
- Toate acestea vor trebui aşternute în scris pentru lămurirea oamenilor de pe planeta Urql.
- într-un sens, acest lucru s-a şi făcut. într-un alt sens, lucrul e cu neputinţă. Mă tem că ai devenit deja într-o oarecare măsură om. Fiindcă ai venit pe Pământul nostru, ai văzut-o pe Maria şi eu ţi-am vorbit despre Benvenuto Cellini şi despre umbrela de pe strada Dragonului, tu înţelegi oarecum ceea ce mă străduiesc să-ţi spun cu atâta neîndemânare şi atâtea contradicţii. Imaginează-ţi o clipă ce ar putea reprezenta pentru un spirit mediu de pe Urql convertirea lui Raneé sau relaţiile dintre Mole şi vicontele de Chateaubriand. El ar vedea lumea ca o împletire de mecanisme fără cap şi coadă, de o complexitate aiuritoare, căreia niciun locuitor de pe Urql nu ar fi fost în stare să-i imagineze nici cel mai mic angrenaj. Oamenii desenează uneori siluetele imaginare ale unor creaturi venite de pe alte planete şi inventează antene, organe aberante, înfăţişări stranii sau groteşti, pe cât de îndepărtate cu putinţă de propriul nostru univers, şi totuşi, bineînţeles - cum s-ar putea altfel?
- inspirate tot de el. Nimeni, din afara acestei lumi, nu ar putea nici inventa şi nici chiar înţelege un om. Pietrele, stâncile, la o adică arborii şi algele mării, un spirit exterior ar putea să le studieze şi să se iniţieze în structura lor şi în transformările lor. Numai un om însă - şi nu e uşor
- ar putea înţelege un om. Tu, datorită mie, datorită întâlnirii noastre în faţă la Vama Mării, eşti deja un om. îmi datorezi un singur lucru, dragul meu A, dar nu e o nimica toată: faptul că ţi-ai găsit loc în această lume în care te-am introdus în momentul în care eu ieşeam din ea.
Vama Mării
~ Foarte bine, zise A, cu o umbră de nerăbdare. Să scriem atunci.
- „Timp de cincisprezece miliarde de ani...", am început eu.

- Trebuie să constat, observă A, că urcăm mult dincolo de potop.
- Mult dincolo de potop, am confirmat cu. Potopul, aşa cum e relatat el de Biblie şi de mai multe tradiţii exterioare poporului evreu, dintre care amintim tăbliţele de la Ebla şi legenda lui Deucalion, a avut loc ieri. Şi sper că nu ai vrea să trimit spiritelor distinse de pe planeta Urql, care s-ar mira de superficialitatea noastră, o descriere pripită şi de mântuială, limitată în mod arbitrar la ultimele secunde ale acestui Pământ. Acum reiau. Timp de cincisprezece miliarde de ani, lumea c lăsată în seama ci. După aceea, adică ieri, ea a fost lăsată în scama oamenilor. Epoca primitivă, cea de cincisprezece miliarde de ani, se împarte la rândul său în două perioade inegale. Cea dintâi durează o fracţiune infinitezimală de secundă: e vorba de ceea ce se numeşte *Big Bang.* Cea de-a doua durează cincisprezece miliarde de ani mai puţin fracţiunea de secundă. Dar lucrul cel mai important este acea fracţiune de secundă. Fiindcă acesta e începutul, începutul începutului începutului începutului, şi fiindcă nimeni nu ştie nimic şi nu poate spune nimic despre el. Ceva de genul: *Pfui...,* sau poate mai degrabă: *Top.*
- *Top,* zise A.
- Aşa: *Top.* Foarte scurt. Deşi acest pac foarte scurt e mult prea lung. Trebuie divizat prin câteva miliarde de miliarde de miliarde. Totul, absolut totul, se joaca în acest spaţiu de timp minuscul în care istoria universală se află deja în devenire şi în germene: victoria lui Alexandru cel Mare asupra lui Darius la Issos în anul 333 înainte de Hristos şi căsătoria sa cu Roxana, fiica satrapului Oxyartes, naşterea lui Iisus la Bethlehem, sub regele Irod şi sub împăratul Tiberiu, între un măgar şi un bou, naşterea lui Buddha la Kapilavastu, la poalele Mimalayei, cu vreo cinci sute de ani mai devreme, cea a lui Mahomed la Mecca, cu vreo şase sute de ani mai târziu, şi redactarea acestui raport destinat oamenilor de pe planeta Urql.
- Nu se poate! se miră A. Toate acestea?
- Acestea şi restul, am precizat eu.
- Toate acestea sunt deja conţinute în acest *top,* acest spaţiu de timp caraghios de scurt?
- Sunt conţinute fără a fi conţinute. Sunt conţinute şi nu sunt conţinute. Nu sunt încă acolo şi totuşi sunt acolo. încoronarea lui Carol

cel Marc, întâlnirea mea cu Maria şi redactarea acestui raport nu sunt nimic altceva decât rodul dezvoltării acestei prime fracţiuni de secundă. Acestea n-ar fi existat niciodată dacă n-ar fi existat această primă fracţiune de secundă. Ele decurg din ea în mod necesar, cu o rigoare teribilă, şi cu toate acestea liber, în cele cincisprezece miliarde de ani care urmează acelui *top* al nostru sonor şi infinitezimal - fără a mai pune la socoteală miliardele şi miliardele de ani care sunt încă în faţa noastră.
- Sau poate doar milioanele?
- Sau poate doar milioanele. Nimeni nu ştie nimic în această privinţă pe acest Pământ pe care ai debarcat şi de pe care eu mă retrag. Dar, dacă nu va exista o catastrofă provocată de oameni, va fi vorba mai degrabă de miliarde.
- Nu înţeleg mare lucru, mărturisi A. Mă tem că prietenii mei de pc Urql, care călătoresc mai puţin decât mine şi despre care se poate presupune că au spiritul mai puţin deschis...
- Desigur, am încuviinţat eu, poate cam prea repede şi pentru a mă umila în pene.
- ... nu vor înţelege absolut nimic. S-ar zice că e vorba de un castel dc cărţi pe care nişte copii schizofrenici sau autişti s-ar apuca să-l construiască. Sau de ceva în genul unui Mcccano uriaş, ameninţat de o simplă rafală de vânt.
- Ceea ce vine la lumină, dragul meu A, în această primă fracţiune dc secundă...
- E vorba de spaţiu, spuse A. Ştiu. Nu e de glumit cu el. Nu mi-a fost deloc uşor să-l străbat pentru a ajunge până la tine.
- Desigur. Dar şi restul. Şi în primul rând timpul. Şi istoria. Şi tot ceea ce are loc prin cauză şi efect, prin jocul atât de bine nimerit al cauzei şi efectului. Inventarea prafului de puşcă şi a busolei de către chinezi, descoperirea Americii de către Cristofor Columb, inventarea roţii nu se ştie unde şi de către cine, inventarea zeroului de către un savant indian, cu numele de Ariabata, care îl transmite arabilor, care îl transmit la rândul lor Europei, sunt descoperiri de geniu. însă ele au ceva meschin şi aproape ridicol alături de îndrăzneaţă lovitură de teatru care este inventarea cauzei urmată de efectul său. Fiecare efect adaugă ceva, în timp, cauzei care îl precedă. Iar cauza, totuşi, e deja plină de efect. Şi efectul se află în întregime în cauză. Efectul este în

cauză precum stejarul în ghinda care intră sub pământ, precum viitorul copil în sămânţa tatălui în pântecele mamei. încă nu există copil, dar copilul e deja aici. Viitorul nu e încă aici, dar el se află deja cu totul în trecutul care îl precedă, îl determină şi îl anunţă. întregul viitor al lumii, toţi copiii oamenilor se află deja în fracţiunea de secundă în care se produce *Big Bangui.* Dacă îţi dau *Big Bangui,* îţi dau lumea întreagă şi întreaga succesiune a

(impurilor. Singurul inconvenient este faptul că nu ţi-l pot da. Prima secundă a universului este închisă pentru noi şi Iară îndoială că pe veci. Putem urca în trecut până la paisprezece miliarde dc ani şi poate până la cincisprezece. Li lucrul cel mai simplu. O nimica toată. Un joc de copil. Dai" în niciun caz până la prima secundă a acestor cincisprezece miliarde de ani. liste ceea ce fizicienii, astronomii, savanţii numesc cu un cuvânt frumos: o *singularitate.* Ca şi naşterea lui Aclam şi a lîvei, ca şi prima psihanaliză, ea scapă jocului pe care îl declanşează în lume şi, prin aceasta, scapă cunoaşterii. Interzis. *Verhoten. OJf Limits. Pericoloso s/ >argersi.*
Singurul lucru pe care îl putem sesiza clin această ipoteză destul dc probabilă pe care o constituie *Big Bangui,* este acela că Universul, în momentul acela, adică la început, e de mărimea unui vârf de ac. Minuscul. Imperceptibil. Cu mult mai mic decât ceea ce este cel mai mic. De o densitate strivitoare. Cu o temperatură înspăimântătoare dc mai multe miliarde de miliarde de miliarde de grade. Şi apoi, acesta explodează, face explozie. Se împrăştie. în mai puţin de trei secunde, densitatea scade brusc, temperatura se prăbuşeşte la câteva biete miliarde de grade, li punctul de plecare. începe istoria.
Cavalerul de Raneé şi Vama Mării şi Maria şi umbrela de pe strada Dragonului, până la ultimul cuvânt din raportul nostru comun sunt deja programate. Sunt deja în cutie. Nu trebuie decât să iasă la lumină, să crească, să se dezvolte şi să strălucească cu toate luminile existenţei şi ale timpului înainte de a se retrage la rândul lor, odată spectacolul terminat, din acest faimos teatru de umbre pe care îl numim realitate. Vor lî etape. Bineînţeles, vor fi etape. La capătul a zece miliarde de ani...
- E ceva, dacă socotesc bine, de ordinul a cinci miliarde de ani înainte de întâlnirea noastră în faţă la Vama Mării, nu? zise A plecând fruntea de atâta efort.
- Zi cu zi, am răspuns eu. Aşadar, acum cinci miliarde de ani apare sub soare obiectul favorit al investigaţiei tale: Pământul. Iată deja un

lucru realizat. în Europa cel puţin, s-a crezut multă vreme, în acord cu Biblia, că Pământul avea patru mii de ani la naşterea lui Hristos. Până spre anii 1X30, din raţiuni mai curând religioase, un mare savant precum Cuvier menţine în continuare această cifră pe care Buffon, cu o jumătate de secol mai devreme, avusese cutezanţa să o ridice la şaptezeci şi cinci de mii de ani. Cu şase sau opt secole înainte de Hristos, *Upanişadcle* indiene erau mai aproape de adevăr: ele dădeau Pământului ceva de ordinul a două miliarde de ani.
Abia s-a ivit Pământul, că evenimentele şi încep să se producă destul de repede şi, hop, hop, hop, capătă un ritm diabolic: încă un miliard de ani şi - cu patru miliarde de ani înaintea noastră - viaţa scoa- te nasul afară. Aceasta e a doua revoluţie, şi o a doua creaţie, la fel de inexplicabilă ca şi prima: e aproape la fel de impresionant să vezi ţâşnind viaţă din materie pe cât este să vezi materie ţâşnind din aproape nimic. Cu o pălărie-clac pe cap şi cu o baghetă magică sub o amplă capă neagră, iată apărând hazardul şi necesitatea sub trăsăturile lui Mandrakc, mag al infernului, sau ale lui Robert 1 loudin, prestidigitator de geniu. Supa primitivă fierbe la foc mic destul de multă vreme, în condiţii improbabile, la temperatură potrivită, astfel încât în apele mărilor să poată apărea bacterii, prebionte, alge verzi sau albastre. De la algele verzi la agnalc sau la ciclostomi, care sunt peşti lipsiţi de maxilare, la megancura monyi, care este un fel de libelulă, la dinozauri şi la diplodoci, care nu mai sunt libelule, şi la arheopterix care e deja o pasăre dar care probabil nu zboară, totul e ca o plimbare sănătoasă, o rutină cam lungă, o scrie de catastrofe care te fac mai degrabă să căşti de plictiseală fiindcă oamenii nu au apărut încă pentru a ne distra cu grimasele şi gânguritul lor. Atunci când mamiferele intră în scenă, şi mai cu scamă delicioasele primate - lemurienii, tarsienii, chiţeanii şi prietenii noştri maimuţele -, oamenii bat şi ei la uşă. Ei apar în ultimul moment, ieri sau alaltăieri, în cele trei sau patru milioane de ani care au zburat ca săgeata. Cele cincisprezece miliarde de ani care ne despart de naşterea Universului şi chiar cele patru miliarde de ani ai vieţii s-au scurs deja aproape în întregime, atunci când grupul vesel al oamenilor se instalează în lumea noastră cu bagaje cu tot. Gândirea oamenilor se înalţă târziu deasupra lumii. Şi acesta e un al treilea mister, la fel de nepătruns ca şi primele două: naşterea binelui şi a răului, a speranţei, a remuşcării e la fel de imposibil de înţeles ca şi naşterea vieţii sau naşterea materiei.
Vama Mării
- Dragul meu O, începu A, dacă ai de gând să lipeşti în raportul nostru acest foileton picaresc cu scenariu anemic, în care diligenta vieţii, mai beată decât toate corăbiile cântate de poeţii voştri, condusă cu o viteză infernală de un vizitiu mascat în Zorro, scapă ca prin minune de toate capcanele puse în faţa sa de geologic, temperatură, alimentaţie sau meteoriţi pe drumul anevoios care duce de la materne la gândire, mă tem că nimeni, de pe planeta Urql, nu ne va lua în serios.

- Atunci simplificăm! am exclamat cu. Să simplificăm! „Timp de cincisprezece miliarde de ani, Pământul e lăsat în voia sa - adică în voia naturii ale cărei legi riguroase stăpânesc materia şi viaţa, care s-a născut din materie, care s-a născut din nu se ştie ce. La capătul a cincisprezece miliarde de ani, ceva mai mult, ceva mai puţin, Pământul este ocupat de invadatori, veniţi din interior şi iviţi din viaţă. Aceştia sunt, după cum îşi spun ei înşişi, oamenii. Omul. *Homo. Uomo. Ilomhiv. Mau. Mensch. Menneske. 'AvOpconoQ. Celovek. Ember. Ren. Uita. Baniadam. Rajoul.* Şi gândesc."
- Mda..., mormăi A.
- Ce mai e? am întrebat cu.
- Mă gândesc în această clipă că tu eşti o algă plus timp. Eşti timp grefat pe algă.
Deoarece căpătasem obiceiul să mă comport ca un om, adică în felul unui spirit, am reflectat o secundă.
- Nimic mai adevărat, i-am răspuns.
- Ce aventură! spuse el.
- Ce roman! am replicat cu.
- Acum când ştiu că toţi sunteţi nişte alge care au avut şansa să dureze, Chatcaubriand mă impresionează mai puţin. Iar Mole deloc.
- Sau poate, dimpotrivă, te impresionează şi mai mult?
-A? crezi?... Da, poate... să-mi aduci aminte să mă gândesc la asta.

XVII

Tetrarhii şi păpuşa rusească.

- Lumea e o păpuşă rusească. In cadrul marelui roman al Universului există romanul Pământului. în marele roman al Pământului există romanul vieţii. în marele roman al vieţii există romanul istoriei. în marele roman al istoriei există romanul fiecăruia dintre noi. în romanul fiecăruia dintre noi există nenumărate povestiri. Când ai ajuns deasupra Veneţiei şi m-ai întâlnit tocmai când plecam, ai văzut atunci oraşul şi canalele sale, podurile sale, bisericile sale, la un capăt Arsenalul eu leii săi de piatră, San Nicolo dci Mendicoli, atât de întunecată şi solitară, la celălalt capăt, piaţa San Marco la mijloc, cu bazilica, campanila şi Seara Uriaşilor în Palazzo Ducalc, şi cu palatele lombarde sau gotice sau în stil renascentist ori baroc de-a lungul Marelui Canal, şi casc în număr marc, adesea zugrăvite în roşu, uneori în verde sau galben, sau chiar în albastru precum la Burano, pe care nu mi-ar displăcea să ţi-I arăt înainte de a dispărea de-a binelca din această lume unde există culori şi casc. în fiecare din aceste case există bărbaţi şi femei care au o viaţă, gânduri, sentimente, pasiuni. Ştii deja în ce măsură aceste pasiuni şi aceste gânduri se combină şi se împletesc uncie cu altele. Ele sunt legate de fiecare cotitură a unei vieţi care nu se sfârşeşte niciodată. Căci Dumnezeu e în detalii - şi istoria oamenilor de asemenea.
Pe unul din zidurile de la San Marco, spre Palatul Dogilor, există un grup de porfir roz ce reprezintă patru personaje. Sunt cei doi Auguşti şi cei doi Cezari ai Imperiului Roman în declin, constrâns la divizare de propriile sale dimensiuni. Eu şi Maria nc-am oprit adesea în faţa grupului de tetrarhi îtnbrăţişându-se cu gesturi stângace. Ne ţineam de mână fiindcă ne iubeam. îi priveam pe cei patru oameni dc piatră, cu robele şi spadele lor cu mâner în cioc de vultur, cu sandalele

cu şireturi şi pălăriile lor caraghioase şi găseam că sunt frumoşi. Ne făceau să râdem uşor emoţionaţi. Nu ştiam cine sunt, nu ştiam nimic despre ei. Tocmai cărţile, fireşte, ne-au pus la curent cu povestea lor. O legătură subtilă se stabilea între împăraţii romani a căror imagine o vedeam şi cărora nu le cunoşteam nici măcar numele, artistul necunoscut care îi sculptase cu o mie cinci sute de ani în urmă, între toţi cei care, mai întâi la Bizanţ, apoi la Veneţia, îi contcmplascră cu admiraţie, cu plictiseală, din rutină, din plăcere, după o lungă aşteptare nerăbdătoare sau pentru a-i imita pur şi simplu pe ceilalţi, neştiind nimic sau ştiind totul, şi noi doi, cu şi Maria care veniscrăm la rândul nostru să cădem în admiraţie în faţa lor.
Multă vreme după aceea, tetrarhii de porfir de pe zidul de la San Marco au întruchipat pentru mine toate misterele arici, ale istoriei şi ale timpului. Iii aruncau o punte între Veneţia şi Bizanţ, între Imperiul Roman şi zilele vieţii noastre, între toată frumuseţea lumii şi dragostea mea pentru Maria. „îţi mai aduci aminte de tetrarhi?" devenise un fel de parolă între Maria şi mine. O repetasem râzând sau cu lacrimi în ochi, la Paris, în Grecia, la Ravcllo, la New York, când soarele strălucea în inimile noastre aşa cum strălucea pe Marele Canal sau când iubirea noastră se destrăma cu totul înainte de a renaşte din propria-i cenuşă pentru a-mi da prilejul să mor în braţele Mariei.
în aceeaşi măsură ca Veneţia şi tetrarhii săi de porfir, Maubcuge, sau Valencienncs, sau Saint-Chcly-d'Apcher, sau oricare alt cătun pierdut din Canada sau din New-Mexico, sau acel orăşel din Italia care poartă frumosul nume de Borgo Pace, dar care nu arc nici

peisajul şi nici bisericile care fac gloria lui Todi sau a lui Orvicto sau a lui Positano, pot servi drept decor dorinţelor, suferinţelor şi pasiunilor oamenilor. Ceea ce caracterizează Veneţia este faptul că aici fiecare piatră e frumoasă şi că fiecare colţ de canal trimite la ceva, la o amintire, la o imagine, la visuri spulberate. De aceea mă plimbam atât de des aici cu Maria şi am avut norocul să şi mor, în faţă la Vama Mării, şi astfel să mă întâlnesc şi cu tine. De la Gesuiti, pe drumul spre Abbazia şi Madonna delPOrto, unde porţiuni de tapet verde şi alb, împrăştiate cu dezinvoltură ici şi colo, sunt sculptate în marmură, la Gesuati, pe Zattere, de la Fondamenta Nuove la Giudecca şi la Isola di San Giorgio, mergeam alături de Byron, de Casanova, de Thomas Mann şi de Visconti, de Henri de Régnier şi de Paul Morand. Erau prietenii noştri despre care, spre deosebire de tetrarhi, ştiam aproape

totul, ce veniseră să facă la Veneţia şi pe cine iubiseră, ce scriseseră şi cum îşi sfârşiseră zilele, ceea ce nu-i împiedica, aşa cum bănuieşti şi tu, să fie mereu cu noi, mai credincioşi şi mai prezenţi decât atâţia oameni în viaţă de care prea puţin ne păsa. Noi eram noi şi ei erau ei. Veneţia nu ar fi fost Veneţia dacă ei nu ar fi vorbit despre podurile sale, despre picturile sale, despre închisorile sale, despre gondolele sale cu atâta amuzament şi atâta subtilitate:

Căci sinuoasă şi delicată Ca şi opera fuselor sale, Veneţia e precum o agată Cu venele în chip de canale

iar ei n-ar fi fost ei, sufletul a ceea ce erau le-ar fi lipsit pe veci, dacă nu ar fi iubit Veneţia şi nu ar fi tacut-o să retrăiască în ceea ce scriau. Wagner - pe care îl regăseam la Ravcllo, în vila Rùtolo, unde mai dăinuia şi amintirea lui Styron şi a celei mai frumoase dintre cărţile sale, *Prada flăcărilor,* care îl întruchipează pe Ravello sub numele de Sambuco - scrisese *Parsifal* în acel palat de pe Marele Canal în faţa căruia treceam de-atâtea ori în gondolă sau pe vaporetto şi pe care îl contemplam în tăcere. Chateaubriand - îl regăseam peste tot - venise de trei ori la Veneţia unde descinsese la hanul Leul de Aur, apoi la hotelul Europa, la intrarea Marelui Canal, faţă în faţă cu La Salute şi cu Vama Mării. Şi de fiecare dată, dragul meu A, se lasă cu o comedie bufă şi un roman de aventuri.

- Iată cine ne lipsea, mormăi A.
- Totdeauna ne lipseşte, i-am răspuns eu. Aşa cum ne lipsesc toţi cei pe care îi iubim şi care, spre deosebire de tot ceea ce ne trage în jos, se încăpăţânează cu cea mai mare bucurie să ne tragă spre înălţimi. Unii trăiesc cu Biblia, cu Homer, cu Hadrian sau cu mare Aureliu, cu Virgiliu sau Horaţiu, cu Fericitul Augustin. Alţii cu Montaigne, cu Pascal, cu Shakespeare sau Mozart, cu Verlaine sau Carpaccio căruia ne duceam să-i vedem, eu şi Maria, *Visul Sfintei Ursula* la Accademia sau *Viaţa Sfântului Ieronim* la San Giorgio degli Schiavoni, cu acea fugă a călugărilor ca un stol de vrăbii în alb şi negru în faţa unui leu mai degrabă placid şi faimosul caniş al Fericitului Augustin, tare mirat de lumina mistică revărsându-se din cer pe fereastră. Mulţi dintre ei nu trăiesc cu nimeni şi rămân închişi în grădina lor minusculă, fără a

arunca vreo privire spre câmpia de toamnă sau de primăvară care se înveşmântează în atâtea culori diferite, şi nici spre oraşele din jur unde se petrec atâtea lucaxri. E un mare privilegiu să poţi parcurge o bucată de drum cu ceea ce era atât de bun, de vesel, de viu printre cei care au murit. Am trăit mult cu prietenul - şi duşmanul, şi totuşi mereu prietenul - lui Mole, lui Joubert, lui Fontanes, al atâtor altora, cu amantul credincios şi necredincios al Juliettei Recamier. Am râs mult împreună cu el - aşa cum am râs cu Rabelais, cu Cervantes, cu Proust. Trebuie să ştii, scumpul meu A, că viaţa oamenilor e sinistră, plină de suferinţe şi de lacrimi, întunecată de absenţă, de moarte, de tristeţe, de boală, de trădare şi de minciună. Şi că e înnebunitor de veselă. Atunci când Chateaubriand, venind de la Paris cu una din acele frumoase şi spaţioase trăsuri numite, cu un cuvânt atât de frumos, „somnoroase", soseşte la Veneţia pentru prima dată, în miezul verii lui 1806 - a făcut zece zile din Place de la Concorde până la hanul Leul de Aur - , mintea sa e frământată de o mare problemă care nu-i mai dă pace.

- O carte! exclamă A.
- Nici pe departe. Se scarpină la ceafă.
- 1806? Probabil politica, Franţa, relaţiile sale cu împăratul?
- Bine gândit! *Complimenti,* dragul meu A! *E tanti auguri!* Dar tot nu e asta.
-Atunci, e poveste de dragoste.
- E o poveste de dragoste. Chateaubriand, ca tine şi ca mine, e îndrăgostit lulea de o doamnă.
- Eu n-am fost niciodată îndrăgostit lulea de o doamnă, murmură A.
- Iartă-mă, i-am spus eu. Chateaubriand e îndrăgostit de acea doamnă care, înainte de Cordelia de Castellane, va începe să-l îndepărteze încet- încet de Mathieu Mole: ea se numeşte Natalie de Noailles.

- Da, da, zise A. Ştiu. E foarte frumoasă.
- Nu cred, am răspuns eu, dar nu face nimic. El o iubeşte. Sau crede că o iubeşte. Atunci când porneşte spre Veneţia sub diferite pretexte - să se îmbarce pentru o călătorie în Grecia, să adune imagini pentru cartea sa consacrată martirilor, să meargă să se roage la locurile pătimirii lui Hristos -, el nu se gândeşte la nimic altceva decât la Natalie de Noailles. Algele, diplodocii, primatele, simienii, miliardele de ani ai Pământului înainte de primul surâs conduc la imaginea, atât de vie încât devine vagă şi aproape dureroasă, lui Natalie de Noailles în spiritul, sau memoria, sau

inima, nu se ştie prea bine, vicontelui de Chateaubriand. Dar fiindcă lumea e o păpuşă rusească şi pentru că, de fiecare dată, putem urca spre un ansamblu mai cuprinzător sau putem coborî spre un detaliu de mai mică importanţă, iubirea lui René pentru Natalie e la rândul său un univers cu o arhitectură debordantă şi cu nenumărate aventuri, fa ne trimite la Imperiu, la Napoleon, la Revoluţia Franceză, la Teroare, care îl trimite la eşafod pe marchizul de Labordc, tatăl lui Natalie; la Londra, unde se refugiază vicontele de Noaillcs, care este şi prinţ de Poix, care va fi duce de Mouchy, şi care e soţul lui Natalie; la peisajele toropite dc soare ale Greciei şi ale Ţării Sfinte spre care Chateaubriand pleacă în pelerinaj, cu Natalie în inimă; la Andaluzia, fiica islamului, unde, nouă Pcnclopă a unui Ulisc catolic, legitimist şi vinovat de adulter, Natalie îşi petrece timpul desenând coloanele moscheii de la Cordoba sau Curtea Leilor şi Sala celor Două-Surori de la Alhambra din Granada, aşteptând întoarcerea navigatorului îndrăgostit care, mistuind clipele sub pânza nerăbdătoare a corăbiei, se roagă Ia luceafăr pentru a-i trimite vânturi prielnice şi glorie spre a avea parte de mai multă iubire.
- E de tine, cumva? întrebă A.
- Nu, i-am răspuns. E de Chateaubriand.
- Exact ce credeam şi eu, zise A.
- Oricare din aceste episoade poate li reluat şi schimbat la rândul său într-un continent de explorat, într-un ocean de străbătut de la un capăt la celălalt. Lumea e finită, strict limitată în spaţiu şi timp, minusculă într-un sens - şi totuşi inepuizabilă. Atunci când Teroarea ia sfârşit iar Natalie de Noaillcs, eliberată din închisoarea sa prin căderea lui Robespierre, poate în fine să meargă la Londra pentru a-şi regăsi soţul pe care îl iubeşte cu o dragoste pasionată şi naivă, acesta căzuse în mrejele şi în braţele unei femei care strălucise în societatea londoneză a ultimilor ani ai veacului al XVIII-lea şi care era amanta prinţului de Galles.
- Din nou aceeaşi poveste, zise A.
- Soţul lui Natalie avea un singur gând: să se descotorosească de soţia sa care îl stânjenea în noua sa iubire. El îl rugă pe unul dintre prietenii săi, care se numea Vintimille, să se ocupe de Natalie. Vintimille s-a achitat dc sarcina sa cu atâta zel încât s-a îndrăgostit nebuneşte de Doamna de Noailles. însă Natalie de Noaillcs, care avea multă afecţiune pentru curtezanul său exaltat, refuza să i se dăruiască din fidelitate pentru soţul său despre ale cărui intrigi nu ştia nimic şi de care era încă îndrăgostită. Nefiind în stare să mai păstreze secretul, Vintimille se aruncă la picioarele

ei şi îi dezvălui, printre lacrimi, farsa cumplită pusă la cale de Noailles. Aceasta a fost o lovitură groaznică pentru Natalie căreia suferinţele detenţiei şi ale despărţirii îi slăbiseră deja mintea şi inima. Era pe vremea Directoratului. Femeile îşi arătau sânii în rochii transparente.
- Asta nu mă miră, zise A.
- De pe culmile tristeţii s-a aruncai în vârtejul plăcerilor. A început să-şi urască soţul pe care îl iubise atât de mult. I s-a dăruit lui Vintimille dispreţuindu-l în acelaşi timp. îşi dispreţuia soţul, îşi dispreţuia amantul, dispreţuia bărbaţii - şi îi iubea totodată. Dispreţul e o armă ucigătoare. în cele din urmă Vintimille părăsi Franţa şi-şi află sfârşitul înecat în apele golfului Neapolc. Iar Natalie începu să dea cele dintâi semne ale nebunici care avea să o răpună. Ţi-aduci aminte de Mole?
Numai la el mă gândesc, zise A.
Mole o descrie cam în acea perioadă când, din cauza nenorocirilor prin care trecuse vezi cum se ţese viaţa şi se potrivesc lucrurile? — , voia cu lot dinadinsul să placă bărbaţilor şi să obţină dovezi din ce în ce mai fervente ale admiraţiei şi afecţiunii lor: „lira Armida..."
Armida? întrebă A.
Da, o zeiţă. Sau o eroină. A lui Ariosto sau a lui Tasso, nu mai ştiu. Oricum, o femeie care place la nebunie. „Era Armida. De vorbea sau de cânta, farmecul vocii sale era irezistibil. Cochetăria sa era aproape de manie. Nu puica îndura ca privirile unui bărbat să se oprească asupra ei cu indiferenţă. Am surprins-o de mai multe ori, în timpul mesei,

cercetând cu îngrijorare pe chipul feciorilor care ne serveau impresia pe care o producea asupra lor." 'Ibernai de această femeie rănită de moarte se îndrăgosteşte Chateaubriand. Mereu înşelată de dovezi de admiraţie şi de fidelitate, mereu preocupată de a-şi recăpăta puterea asupra bărbaţilor atât de puternic zdruncinată de trădarea soţului, i se va dărui în Granada dacă ci va veni s-o întâlnească aici Ia sfârşitul pelerinajului său în Grecia şi în Ţara Sfântă. îţi poţi închipui starea de exaltare a lui Rene când soseşte cu soţia sa la hanul Leul de Aur, la Veneţia, de unde, via Mestre şi Trieste, se îmbarcă pentru o călătorie în Orient şi la Golgota, însă cu Granada în inimă?
- Da, da, răspunse A, îmi închipui foarte bine.
Mi s-a părut că simt în tonul lui A o umbră de nerăbdare.
- Acum am să-ţi spun adevărul curat: prea puţin îmi pasă dc Chateaubriand.
- într-adevăr'? întrebă A înclinând fruntea cu o mişcare fermecătoare.

- îmi place mult, desigur, fiindcă a scris lucruri impresionante, care te reconfortează când le citeşti: „Omul nu arc nevoie să călătorească pentru a câştiga în măreţie." Sau următoarele...
-Nu ştiu dacă am câştigat în măreţie, zise A, însă am călătorit mult.
- Ţin să-ţi spun că un alt scriitor francez, cu numele de Celine, consideră călătoria drept „o mică ameţeală pentru căcăcioşi".
- Mulţumesc mult, zise A.
- ... sau următoarele, şi de data asta vei recunoaşte şi tu că autorul *Memoriilor de dincolo de, mormânt* merită pur şi simplu calificativul de vrăjitor: „Trebuie să-ţi economiseşti dispreţul datorită marelui număr al celor care au această nevoie." însă cu mă gândesc în continuare la raport şi acest epicureu catolic ne ajută doar să înţelegem cum se descurcă algele înzestrate cu timp în această lume şi cum merge viaţa. E clar ca bună ziua. Veneţia a fost o decepţie. „Această Veneţie, dacă nu mă înşel, îi scric René unui prieten despre care nu ţi-aş putea vorbi şi despre care nu-ţi voi vorbi defel fiindcă nu avem decât trei zile pentru a redacta raportul, v-ar displăcea la fel de mult ca şi mic. E un oraş împotriva naturii. Nu poţi face un pas fără să fii nevoit să urci într-o barcă, sau eşti nevoit să tc învârti prin pasaje înguste semănând mai degrabă a coridoare decât a străzi. Doar Piaţa San Marco, ca ansamblu mai mult decât prin frumuseţea monumentelor, este de-a dreptul remarcabilă şi îşi merită remimele. Arhitectura Veneţiei, aproape în întregime de Palladio, e cât se poate de capricioasă şi de variată. Aproape întotdeauna există două sau chiar trei palate construite unele peste celelalte. Rămân câteva tablouri bune, de Paolo Veronese, de fratele său, de Tintorctto, de Bassano şi de Tiziano."
Judecata străluceşte, mă tem, pentru memoria marelui om, prin igno- ranţă şi superficialitate. El aminteşte de paginile irezistibile ale unui că- lător francez de mare renume - înainte de o anumită dată, călătorii, mai ales francezi, sunt întotdeauna de mare renume - , preşedintele dc Brosses, care, cu o jumătate de secol mai devreme, părăsise parlamentul de la Dijon pentru a coborî spre Italia şi a trimite de acolo cărţi poştale prietenilor săi rămaşi în Franţa. După ce a vorbit despre pictura de la Florenţa ca despre „lucrări foarte urâte în cea mai mare parte", preşedin- tele de Brosses, căruia nu-i place decât barocul, ne-a lăsat o descriere celebră a bazilicii San Marco, care anunţă deja pe cea a lui René: „V-aţi închipuit că e vorba de un loc admirabil, dar vă înşelaţi amarnic: e o biserică în genul celor greceşti, joasă, în care lumina nu pătrunde, de un

gust sărăcăcios, atât pe dinăuntru cât şi pe dinafară... N-ai putea vedea ceva de un aspect atât de mizer ca aceste mozaicuri... pavimentul este şi el în întregime din mozaic. Totul este atât de bine îmbinat încât, deşi pardoseala este adâncită în uncie locuri şi destul de ridicată în altele, nieio pietricică nu s-a desprins şi nu a ieşit în afară: pe scurt, acesta este Iară îndoială locul cel mai frumos din lume pentru a juca sfârlcaza."
- Asta e deja ceva, zise A. Nu mi-ar displăcea să fiu primul spirit venit de pe Urql pentru a juca sfârlcaza cu preşedintele de Brosscs, dc la parlamentul din Dijon, în bazilica San Marco.
-- li o adevărată plăcere, i-am mărturisii cu, să tc văd devenind, puţin câte puţin, atât de asemănător cu noi ccştilalţi. Dar oare nu vom prefera până la urmă tuturor acestor oameni talentaţi care se înşală cu atâta entuziasm pe buna Doamnă de Chatcaubriand, atât de naivă, atât de simplă, şi pe care o fac să sufere în tăcere Paulinc, Nalalie, Juliettc, C'ordclia şi toate celelalte Doamne? Celeste, aminti A.
Celeste, într-adevăr, care numai ea ar merita să-i consacram ju- mătate din raport.
Nici vorbă, spuse scurt A. In ultimă instanţă, o notă în josul paginii.
Biata Celeste, despre care Victor Ilugo va scrie, cu o umbră dc nedreptate: „Doamna de Chatcaubriand era foarte bună, ceca ce nu o împiedica să fie şi foarte răutăcioasă, Ea avea

acea bunătate oficială care nu dăunează cu nimic răutăţii în familie." De la Veneţia, ca îi trimite câteva rânduri prietenului său Jouberl, retras în locuinţa sa dc la VilIcncuvc-sur-Yonnc, printre bulucii de viţă-dc-vie şi fiori, unde, în timp ce citeşte mergând cu paşi mărunţi fiindcă e tot timpul suferind, smulge din cărţi paginile care nu-i plac: „Iţi scriu aceste rânduri de la bordul Leului de Aur, fiindcă aici casele nu sunt decât nave la ancoră. Vezi de toate la Veneţia, în afară de pământ. Există totuşi aici un colţişor numit Piaţa San Marco, unde locuitorii vin să se usuce scara."

- Destul de amuzant, zise A.

-Tot amuzant este şi faptul că, în momentul îmbarcării sale cu desti- naţia Grecia, Turcia, mormântul lui Hristos - şi a iubirilor necredin- cioase - , poetul catolic a găsit pe cineva căruia să-i încredinţeze soţia. E vorba dc... Ghiceşte!...

- Mole! ţâşni A.

- Nici asta n-ar li fost o alegere proastă. Dar nu, nu e vorba de Mole. E vorba de metafizicianul gângav cu faţa îmboţită care, cu

cincisprezece sau douăzeci de ani mai târziu, va petrece câteva luni la Roma unde l-ai întâlnit deja, căci pentru tine nu contează nici timpul nici istoria: e vorba de Ballanche.

- Credeam că Ballanche era îndrăgostit de Juliette, nu?

- în lumea în care trăiesc oamenii, dragul meu A, şi acesta este încă unul dintre secretele sale, poţi fi în acelaşi timp îndrăgostit de Juliette şi prieten cu Celeste. Poţi fi căpitan şi beţiv, curelar şi ciung, asasin şi orfevrier, inteligent şi idiot. Ballanche era prietenul Doamnei de Chatcaubriand şi, în timp ce Rene străbătea mările, cu chipul lui Natal ie întipărit în minte şi în inimă, el s-a ocupat mai mult sau mai puţin de văduva provizorie. Au citit amândoi, în *Mercure de France,* o scrisoare pe care Chatcaubriand reuşise să o trimită acestui jurnal. Era precedată de o notiţă de cinci rânduri, atent cizelată de redacţie: „Sperăm să le facem plăcere cititorilor jurnalului *Mercure* dându-le veşti de la un călător...

- De renume, suflă A.

- De renume, bineînţeles, care trezeşte un viu interes atât pentru prietenii literelor cât şi pentru cei ai religiei."

- Mi se parc, murmură A cu o voce lină, că încep să înţeleg, datorită lui Chatcaubriand şi ţie însuţi, cum funcţionează oamenii.

- Atunci, cu atât mai bine! i-am răspuns. Raportul înaintează cu paşi mici.

Trebuie să mai ştii însă că în timpul călătoriei pe mare a Domnului de Chatcaubriand, atras şi obsedat de Doamna de Noailles, mulţi oameni se omoară în Europa. E vorba de Aucrstaedt şi Eylau, şi dc gloria împăratului, şi deja, în depărtare, de înfrângerile şi de prăbuşirea sa. Spania, unde Natalic aşteaptă întoarcerea călătorului desenând curţi şi coloane şi flirtând vag cu mari seniori portughezi sau cu colonei scoţieni, e ameninţată deja de un război ale cărui orori şi flăcări vor li pictate de Goya. Iar în Gcrmaniilc fărâmiţate, Ilcgcl definitivează *Fenomenologia spiritului,* care este un fel de raport, inferior raportului nostru bineînţeles, şi destinat numai oamenilor. Şi în fiecare palat şi în fiecare colibă din flecare oraş şi din fiecare sat, se aprind şi sc dezlănţuie pasiunile oamenilor.

- Mă tem, observă A, ca raportul să nu facă paşi înapoi pe măsură ce merge înainte.

- Asta fiindcă lumea, i-am explicat eu, e o prăpastie fără fund, o pânză a Penelopei, o căutare a Graalului fără Graal.

- Şi o păpuşă rusească, completă A.

xvm

Ursa-Mare

îl purtam astfel pe A prin lume şi printre oameni pentru a da substanţă raportului şi a-l face să progreseze. Din când în când, mărturisesc, vedeam negru înaintea ochilor, îmi smulgeam părul din cap. în ce bucluc mă băgasem din nou? Mult timp lumea mi se păruse complicată. Obscură. Adesea aproape ostilă. Modul său de întrebuinţare îmi scăpa. îmi petreceam vremea frământându-mă în fel şi chip, fără să ştiu încotro să apuc. Aveam impresia că sunt zăvorât într-o lume închisă în care, printr-un cumplit paradox, nu izbuteam să pătrund. Locul meu nu era nicăieri. Nu puteam nici să intru, nici să ies. Atunci, intri sau ieşi? Nu ştiam, mă fâstâceam, mă lăsam când pe un picior, când pe celălalt. Un vârtej de eşecuri şi de ispite se abătea peste inima mea. Tânjeam după odihnă. în momentul în care viaţa mea se simplifica în sfârşit, de vreme ce murisem, iată că porneam din nou în una dintre acele aventuri la care, în timpul vieţii, jurasem să renunţ pentru totdeauna. în timp ce pluteam, alături de A, deasupra Dunării şi a Rinului, deasupra fluviului Congo şi a Nilului, deasupra Amazonului şi a Orinoco-ului, având sub ochi marile oraşe în care se îngrămădeau oamenii, între Alpi şi Himalaya, de-a lungul Munţilor Stâncoşi sau de-a lungul Anzilor, cu gândul la marea lucrare care îmi ocupa acum moartea, căutam să-mi aduc aminte cum era viaţa.

îmi aminteam că era frumoasă. Era bună. Era frumoasă. *„fVie es auch sei, clas Leben ist gut.u* După câte mi se spusese, viața nu începea bine. în sânge şi țipete. Şi nici nu se sfârşea mai bine. în spaimă şi moarte. Femeile sufereau pentru a da viață. Trupurile care o primeau, ca şi cele care o dădeau, erau maşini de durere. Şi viața era frumoasă.

în fiecare clipă, la fiecare cuvânt, îmi reveneau imagini din viata mea alături de Maria. Aş fi vrut să le adun laolaltă, să le leg în buchete şi să i le încredințez lui A pentru a Ic duce cu el în pajiştile verzi de pe planeta Urql.
- Oare sunt verzi? îl întrebam cu.
- Eu credeam, îmi răspundea el cu un zâmbet prietenos, că nu vorbim de planeta Urql şi nici de mine, ci doar de acest Pământ şi de oamenii care locuiesc pe el, nu-i aşa?
-Ai dreptate, recunoşteam eu. Nu există nimic altceva. Universul este periferia oamenilor iar tu nu exişti decât prin mine.
Mă împotriveam din răsputeri uitării. Efortul mă aducea în pragul disperării. „M-am născut...", începeam cu. Şi viața mi se depăna în folosul oamenilor de pe Urql. îi povesteam despre copilăria mea, despre prima mea îmbolnăvire de scarlatină, despre prima mea emoție în fața unei fete, fiica unui croitor, care purta o rochie roşie cu fundă într-o parte, despre prima mea compunere având ca subiect o plimbare la țară care mă tulburase atât de mult...
- Plimbarea? voia să ştie A.
- Nu, precizam cu, compunerea... încât a trebuit să stau la pal şi să vină medicul, despre studiile mele la un liceu din spatele Panteonului, unde o mână de viitoare genii erau hrănite cu Platon, cu Virgiliu şi cu Ilorațiu, cu Montaignc, cu Henri lleine, cu llegcl şi cu Marx, despre concursul de admitere la o şcoală unde mitologia se împletea la fiecare pas cu realitatea şi unde câteva infirmiere în bluze albe pândeau momentele de leşin ale filologilor şi ale gramaticienilor aruncați dc întâmplare, de necesitate sau de destin în întunericul de afară.
A căsca întruna şi nota de zor.
- Nimic nu e mai excitant şi mai obositor totodată decât biogra- fiile. Toate viețile se aseamănă între ele. încep cu naşterea şi se termină cu moartea. E dezgustător de banal. Mereu acelaşi lucru. Zeii înşişi pleacă, într-un fel sau altul, precum şi cei care îi întruchipează, îi propo- văduiesc, îi prevestesc: Adonis la vânătoare, Atys sub loviturile zeiței Cybela care îl va transforma în pin, Ioan Botezătorul la curtea lui Irod care porunceşte să i se taie capul pentru a face pe placul Salomcei, Hristos la Golgota, Buddha undeva spre Kucinagara, Mahomed la Mcdina. Dar între naştere şi moarte se strecoară o scurtă şi lungă sur- priză, mereu asemănătoare cu ca însăşi şi totuşi mereu nouă. Şi dincolo de istoria fiecăruia, ca şi dincolo de istoria zeilor şi a profeților lor în această lume, există ceva imens, ceva care e mult mai mare decât viața.
Vama Mării
în viața mea conta doar prezența Mariei. Ccrvantcs şi Shakcspcarc păleau în fața acesteia. Au existat milioane de Maria pe acest Pământ. Dar în viața mea nu exista decât una, şi tot una va figura şi în raport: ea, Maria. Ceea ce depăşeşte acest Pământ, unde toate se aseamănă mereu şi unde nu numai copiii trebuie crescuți, e doar ideca pe care oamenii şi-o fac despre ei înşişi şi despre propria lor înălțare. Iar înălțarea mea proprie purta numele de Maria.
Măria - după cum ai văzut-o - avea un metru şi şaptezeci şi patru, părul negru, ochii de un albastru intens, tatăl său era marinar, mama era bretonă. Am uitat măsura taliei şi măsura bustului. Dar şi aici stătea bine. Ne plimbam prin ploaie. Mergeam cu maşina. Ne aruncam în apa mării. E ceea ce oamenii numesc plăcerea de a trăi. Ne ridicam de la masă unde, potrivit unor rituri derizorii dar de o importanță extremă, şi aproape universale în diversitatea lor, care se numesc bunele uzanțe... E foarte nostim, observă A.
Nostimi sunt oamenii înşişi, i-am răspuns eu,... petreceam o oră, sau ceva mai puțin, sau uneori ceva mai mult, pentru a ne potoli foa- mea, şi mergeam la cinematograf. Mergeam la cinema fiindcă trăiam în epoca deschisă de frații Lumiere, de Mclies, continuată de Hollywood, dc Chaplin, de Orson Welles. La o altă epocă şi într-un alt loc, am fi asistat la cursele de care în incinta circului, la turniruri unde crainicii ar li fluturat flamuri şi l-ar lî salutat pe învingător cu sunete de goarnă, la buzkaşi în deşert, la jocuri de pelotă a căror miză era moartea, la întreceri de gondole între bazinul San Marco şi podul Rialto. însă noi trăiam în mari oraşe, pe vremea maşinismului, a culturii de masă şi a dezvoltării impetuoase a imaginilor: mergeam la cinema.
Era o oază în inima furnicarului uman, era deodată întunericul, pacea sufletească, plecarea, fericirea. Aproape că nu scoteam o vorbă, nc țineam de mână. Lumea era acolo cu noi, ne confundam cu ea şi ca ne purta pe aripile sale. Ava Gardncr sau Humphrcy Bogart erau doar pretexte de care ne agățăm visurile. Timpul se scursese. Se scurgea. Avea să se

scurgă în continuare. Clocotea în noi. Noi eram doar amintiri cu care nu aveam ce face. Eram numai speranță. La cinemato- grafele Agricultori, Ursuline, prin săli întunecoase din inima oraşului, sorbeam puțină lume îmbuteliată pentru noi. Alții au avut războiul, jazzul, credința, tuberculoza, revoluția, pământul sau vița-de-vie, marea, opera, cercetarea ruinelor Antichității clasice, calul, Orientul

pustiu sau suprapopulat, orice, câte puțin din toate. Noi aveam cinematograful, Italia, automobilul, cărțile. între Bcn-Hur, tragicii greci, papii Clement şi noi, nu exista decât consistența timpului, a ocaziei şi a cuvintelor. de când oamenii sunt oameni, ci nu s-au schimbat niciodată. Ei se schimbă. Rămân aceiaşi. Totul se mişcă. Totul rămâne asemănător. Acesta e secretul lumii.
- Da, dar, totuşi, îngână A, între alge şi tine...
-Ai dreptate, am consimțit eu. Decorul se transformă, lucrurile sc modifică. Dar încet, atât de încet... între Avraam şi Ilomcr, între Zoroastru şi Maria, există doar nuanțe. Trec sub tăcere, arunc în întuneric toate aceste miliarde de ani în timpul cărora lumea abia există dc vreme ce nu există nimeni pentru a o gândi, după cum socotesc că nu reprezintă nimic întreg spațiul infinit pe care l-ai străbătut venind încoace. îți vorbesc doar despre oameni: un lîr de praf, un suspin, o lacrimă în ocean - şi cu toate acestea aproape totul. Ai vrea să-ți spun câteva cuvinte despre căderea Constantinopolului, despre evenimentele de la Sorbona din cursul lunii mai 1968, despre moartea lui Boethius, despre înmormântarea lui Alaric? Am să-ți vorbesc despre Maria.
Măria avea o pisică, o bunică, prieteni. Multă vreme am fost singuri, doar noi doi. Eu nu trăiam cu aer: acrul nu le ține oamenilor de foame. Ştii deja că pentru a merge să vedem *Notorious,* căruia noi îi spuneam *Înlănțuiții,* în care Ingrid Bcrgman, agent secret din iubire, otrăvită de soțul ei aliat în solda naziştilor, e atât de frumoasă în timp ce coboară scările împlcticindu-sc, zdrobită, strălucitoare, sprijinindu-se de iubitul ei care nu e altul decât Cary Grant răvăşit de pasiune, sau *Philadelphia Story,* căruia îi spuneam *Curiozități indiscrete,* cu Katharine Hepburn şi iahtul ei atât de *yawr,* pentru a mânca langustine şi a bea cocktailuri, pentru a pleca la repezeală în Toscana sau în insulele Dodecanczului, e nevoie de aur cunoscut sub numele de bani. Aş fi preferat să nu fac nimic, să mă abțin de la orice muncă, să asist la ceea ce se petrece atunci când nimic nu se petrece şi să mă plimb prin lume, cu nasul în vânt, cum fac astăzi cu tine. Dar a trebuit să am un statut. Predam greaca clasică şi filosofia lui Platon, a lui Aristotel, a lui Plotin. Fiecare face ce poate. Maria studiase dreptul pentru a sc face avocat şi a apăra oameni de afaceri nedelicați şi veroşi care încercau să treacă drept văduve şi orfani. Aceasta era viața. Nu conta. Viața adevărată e în altă parte. Visam la altceva. Plecam, după cum ştii,

pentru a scăpa de istoric, de papii Clement, de conetabilul de Bourbon, de Benvenuto Cellini - şi pentru a ne reîntâlni cu ei imediat după aceea. Plecam mai ales pentru a ne schimba viața.
îmi amintesc de o scară - la mai multe luni de la întâlnirea noastră pc strada Dragonului - când nc duseserăm, eu şi Maria, la una dintre acele mari petreceri care aveau loc, la Paris ca şi în altă parte, de-a lungul ultimelor veacuri, sub numele de ceai, de concert, de supeu, de cină, de chef, de masă în miez de noapte, de spectacol de binefacere, de bal mascat, de cocktail, de distracție mondenă, şi care strălucesc în toată splendoarea în romanele lui Petroniu, ale Doamnei de La Fayctte sau ale lui Nancy Mitford, ale lui Maupassant, ale lui Morand sau ale lui Proust, în Memoriile Doamnei de Boigne, ale Doamnei de La Tour du Pin, ale Doamnei de Ciermont-Tonnerre, ale lui Maurice Martin du Gard, în filmele lui Visconti, ale lui bellini, ale lui Rene Clair, în piesele lui Oscar Wilde, în vodevilurile lui feydcau, în operetele lui Ollenbach. Era vorba de un cocktail la un editor stabilit la Paris, pe malul stâng, la întretăierea străzii Università cu strada Sébastien-Bottin. Editorul se numea Gallimard, aşa cum cu mă numesc O iar tu A. Publicase multe cărți dintre care câteva cel puțin - fiindcă, sincer vorbind, uncie nu fac doi bani - nc vor li foarte folositoare pentru raport. El era, în ochii multora, unul dintre centrele lumii.
- Ce-ar fi să mergem să-l vedem? îmi sugeră A.
- Pe cine anume? am întrebat eu.
- Pe editor, îmi spuse cl.
La ce ne-ar folosi'.'' am întrebat eu pe un ton cam aspru.
- La raport, a îngăimat cl. L-am privit cruciş.
- Ți-am explicat deja, i-am amintit cu, că raportul e pentru planeta Urql şi numai pentru Urql.
- Bine, bine, îmi spuse cl. Nu tc supăra. Continuă.

- Era primăvară. Eram tineri şi cam nerăbdători. Maria strălucea de frumuseţe. Ţara în care trăiam era dominată de figura şi, poate chiar mai mult, de vocea unui general legendar, detestat de unii, venerat de alţii. Iar lumea din jurul nostru, de rivalitatea a doi duşmani asociaţi care îşi disputau şi împărţeau puterea. Aceasta era marea afacere a epocii, constelaţia majoră care le domina pe toate celelalte. Fusese anunţată cu mai bine de o sută de ani mai înainte...

- O sută de ani! zise A. E foarte puţin. Nu e un mare merit în asta.
- Pentru oameni e un interval enorm... de nişte genii precum Tocquevillc sau Chatcaubriand. Acum era acolo. Şi astupa orizontul. Nimeni, ei bine nimeni, din toată mulţimea care se înghesuia în acea căldură aproape insuportabilă din saloanele suprapopulate ale editurii Gallimard, nu ar fi cutezat să presupună că, cu câteva zeci de ani mai târziu, echilibrul planetei avea să fie perturbat de sus până jos dc prăbuşirea unuia dintre cei doi uriaşi.
Fiindcă ne aflam în Franţa, la sfârşitul anilor cincizeci sau la începutul anilor şaizeci, fondul spiritelor era tapisat cu o stola impalpabilă pe care erau brodate numele mareşalului Stalin şi ale generalului de Gaulle, secera şi ciocanul, crucea Lorenei, vulturul cu aripile desfăcute, şi poate un pic jumulit, al Statelor Unite ale Americii şi liniile chenarului roşu şi negru de pe coperta albă a editurii Gallimard, numită şi N.R.F. pentru a surprinde ceva mai mult şi a încurca minţile, aşa cum Doamna Verdurin ia numele de Gucrmantes iar abatele Vautrin nu e altul decât Trompc-la-Mort.
Erau mai multe saloane cu plafoanele destul de înalte, cu bufete unde chelneri în bluze albe umpleau paharele invitaţilor, care veniseră în număr mare să se vadă unii pe alţii, şi ofereau melancolicilor torturaţi dc gândul sinuciderii, metafizicienilor absurdului sau ai transcendenţei, revoluţionarilor care cereau în cărţile lor un război de clasă necruţător, sendvişuri cu tomate şi brioşe cu pateu de ficat.
- Era ceva bun? întrebă A.
- Nu nemaipomenit, am răspuns eu. se poate şi mai bine. Insă me- tafizicienii şi melancolicii se mulţumeau cu ce li se oferea şi nu erau pretenţioşi. Saloanele se deschideau spre o grădină unde se plimbau la întâmplare, în mijlocul birourilor unde se îngrămădeau manuscrise care ezitau încă, înainte de lectură, între deşeu şi capodoperă, toţi înalţii funcţionari ai curţii spiritului, toţi demnitarii care domneau asupra cărţilor în epoca industriei şi a publicităţii. Critici copleşiţi de contracte, de prefeţe, de călătorii în Sicilia - sau, mai simplu, de bani lichizi sau de plicuri înmânate şi acceptate cu o fermecătoare simplitate. Scriitori de dreapta care făcuseră carieră în dezinvoltură şi pe care succesul celor mai tineri îi umplea de amărăciune. Filosofi de stânga preocupaţi deopotrivă de onorurile pe care le aveau şi de cele pe care nu le aveau. Poeţi mistuiţi de patima de a reuşi şi de a nu arăta

acest lucru. Doi sau trei tineri ambiţioşi care îşi jurau lor înşişi să nu semene niciodată cu acele spectre vii pe care le admiraseră atât de mult când Ic citeau cărţile înainte de a-i întâlni în carne şi oase. Mai mulţi miniştri daţi la rebut, pândiţi de iminenta lor pensionare sau de dezavuarea lor de către alegători şi care vedeau în câteva amintiri redactate de negrişori o speranţă de supravieţuire în memoria publicului. Şi o mulţime de femei de lume, ahtiate după un pic de cultură la umbra geniului şi după un deget de şampanie pentru a uita o clipă de sexul care le tulbura mintea sau care le dezamăgise. Iui şi Maria rătăceam astfel printre laureaţii premiilor Broquetle-Gonin şi istoricii marxism-leninismului.
Câţiva nori alunecau pe cer, deasupra grădinii. Cădeau deja picuri dc ploaie. Mulţimea invitaţilor se retrase atunci în saloane, în căutarea oamenilor iluştri ale căror cărţi nc fermecaseră. îl ascultam pe Paulhan, cel misterios la vorbă, în timp ce prezenta, cu o voce subţire, în care intra o umbră de ironic şi de accent din Sud, o operă monumentală de cel mai viu interes, pe care o citise cu pasiune, care semăna cu Biblia şi care era urgent să fie trimisă înapoi la Montpellier de unde fusese expediată. II puteam vedea pe Aragon, cu un aer stânjenit, cu părul alb, stând de vorbă cu un tânăr îmbrăcat în haine de piele, de o frumuseţe copleşitoare. Morand, cu înlaţişarc de mongol, se întâlnea cu Caillois, care semăna cu un Buddha. Caillois povestea cum Morand, împotmolit cu o zi înainte într-un banchet dat în cinstea sa, de unde nu exista punte dc retragere şi unde se plictisea de moarte, trecuse până la urmă pe sub masă pentru a-şi recăpăta libertatea. Morand povestea că în perioada suprarcalismului şi a cafenelei Cyrano, în compania lui Aragon, a lui Eluard, a lui Rousscl şi a altor câţiva exploratori de regiuni necu- noscute, nerăbdători să schimbe viaţa, Caillois, de acum înainte la adă- post de griji, instalat mai întâi la UNESCO apoi pe Ouai Conti, intrase în dispută cu Andre Breton referitor la fasolea jucăuşă adusă din Mexic. In numele raţiunii cuceritoare şi a dreptului la adevăr, Caillois propusese

să fie deschisă, pentru a se vedea ce e înăuntru, fasolea pe care Breton, în numele poeziei şi a dreptului la mister, voia să o lase să joace în pace în noaptea spiritului. Umbrele lui Proust şi Valéry, cea a lui Gide, a lui Saint-John Perse, a lui Claudel, a lui Larbaud pluteau în atmosferă alături de bârfe privind relaţiile amoroase ale unora sau altora, de cifre privind drepturile de autor, de speculaţii, cea mai mare

parte dezminţite de realitate, în legătură cu viitorul premiu Goncourt. Intimi, duşmani, certaţi, geloşi, Sartre, Camus, Malraux, treceau cu toţii prin faţa noastră. Şi întreaga armată germană. Şi Dricu La Rochclle. Şi comunismul militant. Şi noul roman. Şi cortegiul fără sfârşit al talentelor şi al modelor.
- Hai să plecăm de aici, îmi sugera Maria.
Ieşeam afară. Vacarmul străzii ne învăluia în tăcere. Aveam un Peugeot vechi, cu capota zgâriată, pe care lipisem abţibilduri.
- Şi acum ce facem? am întrebat-o pe Maria.
- Plecăm.
- Da, dar unde?
- Oriunde. Numai să plecăm de aici.
Aşa se face că cu şi Maria am plecat din nou, pentru a nu ştiu câta oară, înspre Sud, într-o maşină descoperită. Am mers toată noaptea. Era o noapte frumoasă. Acrul era plăcut. Pe cerul care strălucea deasupra noastră, am avut norocul să recunosc Ursa-Marc şi să i-o arăt Măriei. Ceva mai departe, în întuneric, am ghicit umbra primilor măslini şi a primilor chiparoşi.
- E bine? o întrebam eu.
- E bine, îmi răspundea ca.
Ii plăceau mult vântul, noaptea, chiparoşii, măslinii, stelele, Ursa Mare. Din cauza oboselii fără îndoială, sau poate din distracţie, sau poate pentru a se proteja de răcoarea plăcutelor ore ale dimineţii, sc lipea de mine, îşi lăsa capul pe umărul meu. Viaţa era foarte simplă şi, într-adevăr, era frumoasă. Când am ajuns lângă Portofino tocmai răsărea soarele.

XIX

Moarte, unde ţi-e victoria?

Bine, bine, îmi spuse A. Oamenii se trag clin alge şi iubirea c ocupaţia lor. Iii râd. Plâng. Cântă. Scriu romane şi mici lucruri foarte drăguţe de care te-ai putea lipsi.
- (iroseşti vorbind astfel, i-am atras atenţia.
- Umblă încolo şi-ncoacc pe Pământ. Se întâlnesc între ci pe câmpul dc luptă sau la editorul lor. Banii sunt cea mai funestă dintre invenţiile de geniu. Oamenii muncesc pentru a câştiga bani. Niciodată nu eşti prea sigur de sensul în care merge istoria. Şi ceva obscur, despre care nimeni nu ştie nimic, îi atrage pe oameni în altă parte, şi mai departe, şi mai sus.
- Dragul meu A, am intervenit eu, trebuie să-ţi fie milă de oameni fiindcă sunt nefericiţi. Şi trebuie să-i invidiezi fiindcă au geniu. Istoria c plină de pictori, de muzicieni, de căpetenii de război, de profeţi care, dc la Moise la Einstcin, şi înainte şi după, au lăsat nume ilustre pe care copiii le învaţă pe de rost. Şi pe bună dreptate. Căci nu există ceva mai bun decât să modelezi lumea, să o înţelegi, să o transformi, să o învingi, să o faci mai frumoasă. Cred că, mai mult decât bătăliile, tratatele, legile, îndulcirea moravurilor, sau chiar invenţiile care schimbă viaţa de zi cu zi - focul, roata, agricultura, oraşul -, micile lucruri inutile de care vorbeai adineauri fac viaţa suportabilă. Nu e nevoie, pentru a supravieţui, să scrii *Oedip rege* sau *Nunta lui Figaro,* să pictezi *Miracolul profanării ostiei* sau *Bătălia de la San Romano,* cu crupele şi lăncile sale, să scoţi la iveală din marmură pavimentul negru şi alb al catedralei din Sicna. Nu, nu e nevoie. E vorba de altceva. Ca un fel de chemare sau de avânt. Ca o nevoie de a scoate la lumină. Ca o dorinţă de a da unui vis tulbure şi încă neclar soliditatea şi permanenţa pietrei şi a stejarului. Ceea ce era inutil devine atunci mai necesar decât necesitatea însăşi deoarece, printr-un

mister pe care nu ţi-l pot explica fiindcă este inexplicabil, şi frumuseţea c necesară oamenilor. Un fel de gramatică a visurilor omului se consti- tuie astfel veac după veac. Operele nu mai trimit doar la lumea reală din care ies: ele trimit unele la altele.
E un strigat repetat de inii de santinele, Un ordin transmis de mii de portavoce; E un jar aprins pe mii de citadele, E in desişul codrului a vânătorilor voce.
In aceeaşi măsură ca şi religia, tot ceea ce tu consideri inutil cartea sau tabloul, cantata, templul de pe colină sau de pe malul mării este în primul rând o legătură între oameni. Nu există carte dacă nu există cititori. Nu există catedrală dacă nu există credincioşi. Publicul este duşmanul şi condiţia însăşi a artistului. Pentru un scriitor, pentru un muzician, pentru un pictor, e la fel de periculos să cauţi un public sau să nu ai un public. Lucrurile

mari pe lumea asta sunt făcute departe de ceilalţi, în ciuda celorlalţi, adesea împotriva celorlalţi. Şi ele sunt făcute pentru ei. Totul sfârşeşte, în această lume, prin a lî judecat de ceilalţi. Dc cei care sunt în jurul nostru, de cei care vin după noi. Toţi au nevoie de altceva decât de lucrurile necesare care sunt atât de inutile şi e suficient să mori ca să-ţi dai seama de neînsemnătatea lor. Lxistă sunete, forme, culori şi cărţi pentru a-i încânta pe oameni. Şi pentru a-i face un pic mai oameni - sau poate un pic mai puţin oameni. Adică, vreau să spun, pentru a-i ridica deasupra a ceea ce erau.
Se discută mult, la noi, despre realitatea progresului. Unii susţin că, da, există un progres la oameni, că ci înaintează spre ceva, nu se ştie foarte bine spre ce, şi că viitorul e cu siguranţă preferabil trecutului. Alţii afirmă că oamenii nu vor face niciodată mult mai bine decât au făcut deja, că ceea ce se numeşte progres este şi o ameninţare şi că c îndoielnic că Hcgcl sau Picasso ar fi superiori lui Platon sau lui Picro dclla Francesea, care a pictat, la Arczzo sau la Borgo San Scpolcro, îngeri cu sex incert şi împăraţi cufundaţi în visare.
- Şi atunci? întrebă A.
- Şi atunci, am reluat, eu nu dau niciun răspuns. Nu eu, O, dragul meu A, voi da lecţii unui spirit venit de pe planeta Urql. Eu sunt, ceea ce bănuieşti şi tu, de partea neştiutorilor, a scepticilor, a imbecililor.
Vaina Mării
- Da, zise A.
- Consider că lumea e fantastică. Mă amuză la nebunie. Nu ştiu încotro merge. Şi fiindcă eu sunt un neştiutor, un sceptic, un imbecil, cred, în contradicţie cu opinia cvasitolaUtăţii contemporanilor mei, că omul nu este stăpânul propriului său destin, că există ceva deasupra lui care dă un sens universului şi că ceea ce are mai bun de făcut...
fi bine, mă întrerupse A cu o aplecare bruscă a capului, acum îmi spui acel secret al secretelor?
liste tocmai să facă ce poale. ,. *Wcr inuncr slrchcnd sicii bcmiiht, den konncn wir crloscn. "*
Nu ştiu unde se află epoca de aur. In faţa noastră? Mă cam îndoiesc, în spatele nostru, la greci, unde viaţa, la Atena, pe vremea lui Socratc sau a lui Paiele, trebuia să fie foarte plăcută când aveai şansa să fii om liber şi nu sclav? în Renaştere, pe vremea papilor Clement, sau a papei Leon al X-lea despre care n-ai vrut să ştii nimic, sau chiar a lui 1 ıı 1 iıı al 11-lea? în epoca clasică sau în timpul Luminilor? Nu sunt prea sigur. Nu mă nu- măr printre cei care gândesc că ar fi fost mai bine să trăieşti în epoca răz- boiului focului sau a grotelor împodobite cu desene de bizoni şi de cerbi. Mă simt bine unde sunt, accept ceea ce am primit, sunt mulţumit de viaţa pe care o duc, nu caut răspunsuri decât pentru a răspunde la întrebările tale şi îmi repet preceptul unui filosof chinez care a trăit pe vremea mea: „Alături de nobila artă de a face lucrurile prin intermediul celorlalţi, există şi aceea nu mai puţin nobilă de a le lăsa să se facă singure."
Sper, interveni A, că nu ai de gând să laşi raportul să se scrie singur, nu? Şi că nu-ţi trece prin gând să te retragi din moarte şi să mi-l pasezi mic?
Contradicţia domneşte asupra oamenilor şi, în primul rând, asupra mea însumi. De ce, de ce oare, când eram cât se poate de mort şi de liniştit, am acceptat toată această bătaie de cap pe care o presupune raportul? Probabil că mi-a fost dat să cad în cap atunci când am dat peste tine.
- Gloria pe planeta Urql..., îmi aminti A.
Nu cumva râzi de mine? l-am întrebat cu. Cât despre gloria de pc Urql, mă lipsesc cu mare plăcere. Nu, cred mai degrabă că am ţinut să-ţi explic, ţie care veneai de atât de departe şi nu ştiai nimic despre lumea asta, despre ce însemnau viaţa şi oamenii. Fiindcă eu le aparţin şi sunt ceea ce sunt şi ci. Şi tu ştii ce sunt?
- Nişte genii, răspunse A cu un zâmbet ciudat.
- Fi bine, da: sunt genii. Şi degeaba te hlizeşti. Sunt de acord cu tine că au avut noroc. Ba chiar mult noroc. Ne întrebăm oarecum de cc

faimoasa evoluţie a mers mereu în sensul cel bun. Nicio mutaţie nu i-a aservit vreodată. Niciun impas mortal, nicio eroare de ghidaj. De la alga verde la Tolstoi, la Wagner, la Einstein, drumul tot urcă, e nisipos, anevoios, dar nu se pierde niciodată în dune sau mlaştini. Atunci când erau doar câteva mii preumblându-se în toată lumea, o simplă adiere de vânt putea să le stingă flacăra vieţii. se povesteşte că diplodocii au fost distruşi de o catastrofa a cărei natură nu se cunoaşte. Până în prezent cel puţin, nicio catastrofa nu i-a lovit pe oameni. Ceea cc-i ameninţă sunt chiar ci înşişi, precum şi o veche invenţie grecească, de vreme ce grecii au inventat totul. Grecii spuneau că cel mai marc pericol pentru oameni este î)6pic,-ul - orgoliul. Numai u6piq~ul îi mai poate pune pe oameni în pericol. Şi vrei să-ţi spun ceva?
- Spune-mi, încuviinţă A.
- Dacă, într-un caz nefericit, oamenii ar cădea pradă v56pic-ului, ci bine, mă întreb dacă acest lucru nu s-ar întâmpla prea târziu. Ei ar fi arătat astfel dovada a ceea ce ştiau să

facă. Au avut noroc, dar au profitat de acest lucru. L-ar lăsa astfel pe Sofocle în spatele lor, şi pe Cezanne, şi pe Mozart, şi pe Maclui Picchu, şi templul de la Konorak cu roatele sale de piatră, şi Toscana cu viile, măslinii, chiparoşii săi, şi Vama Mării unde ne-am întâlnit noi. Şi iubirea mea pentru Maria. Căci adevărata glorie a oamenilor nu sunt geniile, talentele, cei care sc deosebesc de ceilalţi. Geniile le venerez, iar talentele mă umplu dc încântare. N-aş putea suporta să mă lipsesc de Toulct, de Paganini, de Arsenc Lupin, de Lubitsch, de nuvelele lui Somcrsct Maugham şi dc *Vremea cireşelor.* Fie ci genii ori talente, adevărata glorie a oamenilor e în altă parte. în tăcere, în muncă, în răbdare, în curaj. Adevărata glorie a oamenilor sunt oamenii înşişi, în diversitatea şi totalitatea lor. Miliardele şi miliardele de oameni ale căror nume s-au pierdut dar a căror existenţă, doar ea, a asigurat mersul istorici. Dacă lumea ar fi măturată pur şi simplu, dacă ar fi iremediabil distrusă, şi atunci s-ar mai auzi un strigăt: „Moarte, unde ţi-c victoria?"
- Dar cine ar mai auzi acest strigăt? întrebă imediat A. Şi mai cu seamă: cine ar scoate acest strigăt?
- Aici e toată problema, i-am răspuns eu. Va mai exista oare cineva, va mai exista oare ceva pentru a-şi aminti de lume şi de oameni atunci când oamenii vor fi dispărut?
- Cineva...? Ceva...? A! Poate raportul?
- Exact, am încuviinţat eu. Raportul.
59

XX

Povestiri

Oricât de absurdă mi se părea, căci în materie de modestie nu mă întrece nimeni, ideca că raportul, păstrat în arhivele de pe planeta Urql, ar putea constitui într-o bună zi, peste cinci miliarde tte ani, sau peste cincisprezece, sau poate peste cincizeci, singura mărturie despre acest obiect de artă fără seamăn care va fi fost lumea, nu-mi mai ieşea din minte. Am încercat, precum un client de supermarket care caută să îngrămădească în cărucior cât mai multe produse de primă necesitate, să-i pasez dintr-odată lui A principalele comori ale acestui Pământ. Renunţând, cu părere de rău, la *Diciona şi Enea de* Purceii, resemnat cu absenţa lui Johann Ncpomuk Ilummcl şi a lui Marc-Antoinc Charpentier, am început să fredonez, aşa cum puteam cu, *La Traviata, Cantata cafelei,* o bucată bună din *Mesia,* pasaje lungi din *Don Juan,* prologul la *Tannhauser, Regele bărbos ce se apropie... bos ce se apropie... bos ce se apropie* şi *Ich bin von Kopf bis Fuss auf Liebe eingestellt. de* vreme ce spiritele şi morţii, slavă Domnului, sunt mai vii decât cei vii, îi descriam în acelaşi timp, cu chiu cu vai, subtilităţile fără număr ale compoziţiei *Las Meninas,* de la Prado din Madrid, atât dc frecvent explorate de mulţi comentatori, printre care şi Michel Foucault în *Cuvintele şi lucrurile,* şi *Inventarea corpului Sfântului Marcu,* unde sfântul în persoană arată comandoului de veneţieni debarcaţi la Alexandria pentru a-l aduce la ei acasă amplasamentul propriului său corp. Desenam în linii mari Muntele Sainte-Victoire, nasul frânt al lui Montefeltre, colţişorul de zid galben pe care îl zăriţi la dreapta, pe celălalt mal al râului, înspre Delft, lăncile rondului de noapte ce lucesc în contrasens cu suliţele aversei. îi vorbeam despre doamna, stingheră sub voaleta sa, stând, după actul de dragoste, sau

poate exact înainte, în faţa unui fante cu mustaţă, un pic cam rotofei, cu canotieră pe cap, un tip sangvin fără îndoială, în genul celor care întorc privirea, în timp cc-şi pun cămaşa, pentru a întreba: „Aşadar, fericită?", totul într-o barcă pe apă şi ocupând întreaga pânză. II purtam cu mine peste tot, la Segestc, la Lccce, la Urbino, la Jaisalmer, printre mormintele lycicne pe jumătate scufundate, sau îndreptate spre cer, din golful Kekova, lângă observatoarele din Samarkand sau Fatehpur Sikri, la *Bom Jesús* din Congonhas do Campo unde domneşte gloria şchioapă a lui Aleijadinho. Ii depanam frumoasele povestiri vesele şi triste, înfricoşătoare, romantice pe care oamenii n-au încetat niciodată să le spună oamenilor.
- Poate pentru că fiecare dintre ei este el însuşi o poveste, oamenilor le place la nebunie să li se spună poveşti. Lumea nu e decât o poveste împletită din poveşti. A ta, a mea, a noastră, povestea mea şi a Mariei, cea a lui Don Quijote de la Mancha şi cea a lui (iargantua, cea a lui Sindbad Marinarul şi cea a lui Robin llood, aventurile lui Arsene Lupin şi cele ale Jidovului rătăcitor. Iile încep cu Adam şi Lva, cu Ghilgamcş, cu *MahCibhăraia* şi *Bagliavad-dltă,* cu Ulisc, bineînţeles, şi Agamcmnon, şi Llena din Troia, şi Iason şi Ocdip. Biblia nu e decât o lungă poveste ai cărei eroi sunt Dumnezeu, timpul trecător, Pământul Făgăduinţei şi poporul ales. Episoade dramatice şi lovituri de teatru se succedă într-un ritm ameţitor. Atunci când Eva se naşte dintr-o coastă a lui Adam, numărul oamenilor e dublu. Când Cain îl ucide pe fratele său Abel, jumătate din omenire dispare dintr-un foc: cel mai groaznic genocid din toată istoria lumii. Atunci când Potopul se dezlănţuie şi ucide toate fiinţele ce prosperă pe pământ, parţialitatea lui lehova în favoarea peştilor arc ceva

revoltător. Unul dintre cele mai scurte poeme din limba franceză relatează, fără detalii inutile, cum Loth, ameţit de băutură, a avut ideca consternantă de a se împreuna cu fiica sa:

Bău, deveni iubitor, Apoi, sie însuşi peţitor.

Tragedia clasică, romanul de ucenicie, melodrama de bulevard se deschid în mare pompă cu sacrificarea lui Isaac de către tatăl său Avraam. Povestirile de călătorie, care vor ajunge la cea mai marc strălucire cu *O Mie şi Una de Nopţi,* cu povestirile lui Rubroek sau ale

lui Jcan du Plan Carpin, cu *Milionul* lui Marco Polo, cu aventurile lui Fa-Xicn, ale lui Yi .ling sau ale lui Huan Zang, pelerini budişti veniţi din China, înfruntând deserturile Gobi şi Takla-Makan, înfruntând Pamirul, înfruntând llimalaya, în căutarea lui Buddha, cu Cristofor Columb şi Magcllan, cu epistolele preşedintelui de Brosscs, cu Goethe şi Chatcaubriand, cu Stcndhal şi englezii ce pleacă spre Italia, spre insulele Pacificului, spre defileul Khyber şi spre Afganistan în compania lui Byron, a lui Stcvcnson sau a lui Rudyard Kipling, sunt deja în întregime în *Odiseea* lui Ulise care cade, de la un capăt la celălalt al curcubeului romanesc, din geniul lui Ilomcr în labirintul irlandez şi turmentat al lui James Joycc.

Există ceva şi mai simplu şi chiar şi mai fecund decât Biblia şi *Odiseea.* Un bărbat întâlneşte o femeie, se iubesc, se despart: mai multe milenii ale istorici lumii se învârt în jurul acestui model cu variaţii la nesfârşit, reluat întruna, transformat, complicat de-a lungul generaţiilor şi care ar trebui aruncat, în pachete întregi, în cuptorul raportului tău. Un bărbat, o femeie: ce familie, ce mediu, ce legături de rudenie, ce avere? Cum s-au întâlnit? Datorită cui? de când? In ce loc? întreaga societate e cuibărită în spatele lor. Reguli, interdicţii, interese, pasiuni. Cea mai simplă dintre poveştile de dragoste are legături cu religia, cu banii, cu un trecut imemorial, cu istoria în toate aspectele ei ca şi cu sexul şi cu inima. S-a putut susţine ideea că romanul, gen literar dominant timp de multe secole în Occidentul creştin amplu supus influenţelor grecilor, romanilor şi evreilor, este legat de burghezie, în sânul căreia urmele de sacru se amestecă cu accente de deriziune, iar comunicarea şi relaţiile de schimb se îmbină cu privilegiile şi interdicţia. între bărbat şi femeie, croi prin excelenţă ai oricărei istorisiri pe acest Pământ de când a apărut aici istoria, trebuie, ca să existe istorisire, să se producă o atracţie. E nevoie de asemenea de obstacole. Fără atracţie, nu există povestire. Şi nici fără obstacole.

Toate obstacolele cele mai necugetate pe care le poţi născoci, istoria lc-a şi folosit deja pentru a condamna sexul şi, totodată, a-l ridica în slăvi. Familiile despărţite de o ură ancestrală, fratele şi sora, tatăl şi fiica, soacra şi ginerele, preotul, cardinalul, vestala sau călugăriţa, despărţirea în spaţiu, boala şi moartea, fidelitatea păstrată dincolo de mormânt, iubirea lui A pentru B care iubeşte pe e care iubeşte pe A, impotenţa, frigiditatea, viciul sau ambiţia asaltând nevinovăţia, inconştientul şi crima şi fericirea în crimă, ataşamentul faţă de virtute,

de tron, de patrie, de mamă, de o situaţie economică, de un partid poli- tic, de homosexualitate, celebrată la greci sau la amazoane, clandestină ieri, astăzi declarată, mila, remuşcarca, tandreţea, bestialitatea şi ura de sine şi iubirea suferinţei, toate acestea au fost folosite în peripeţiile inimii care se află chiar în inima istoriei.

Linia norocului se împleteşte întruna cu linia inimii şi cu linia vieţii. Jocurile de noroc şi jocurile sorţii sunt o delectare pentru oameni. Nici să nu mai vorbim de nepotul care se îndrăgosteşte dc femeia pe care unchiul său i-a cerut să o aducă la bordul corăbiei dintr-o ţară străină, şi nici de femeia care se mistuie de iubire în umbra pădurii pentru fiul soţului ci, nici de adolescentul căruia îi cade cu tronc soţia unui soldat plecat la război, nici de văduva care iubeşte un bărbat şi pe care amintirea soţului său o împiedică să i se dăruiască, nici... însă lista e prea lungă pentru cele trei zile pe care le avem la dispoziţie. Miturile fondatoare se învârt pe întrecute în jurul morţii şi iubirii care, mai mult decât orice, îi stăpânesc şi îi învrăjbesc pe oameni. Cutare, care trebuie să moară, dă bir cu fugiţii la Samarkand pentru a scăpa din ghearele morţii - care îl aşteaptă la Samarkand. Altul, care ştie că pruncul căruia i-a dat viaţă trebuie să-i ia viaţa, hotărăşte ca (iul său să piară, iar acesta, scăpând prinlr-o minune de moartea cc-i era pregătită, se întoarce după douăzeci de ani la locurile copilăriei, ucide într-o încăierare un ins necunoscut care nu e altul decât tatăl său şi se căsătoreşte cu soţia acestuia care nu e alta decât mama sa. Un al treilea, căci faptul divers şi cronica judiciară sc amestecă încontinuu cu mitologia, fiind faţa şi reversul, cauza şi efectul acesteia, curtează ani în şir o femeie care îl respinge, nedorindu-l cu niciun chip. Atunci când, istovit de atâtea eşecuri, deja măcinat de nefericire, îşi întoarce în sfârşit privirile de la ea pentru a-şi trăi ultimele zile cu o alta, femeia i se dăruieşte şi îl ucide.

în comedie, în tragedie, resorturile sunt aceleaşi şi Fcydeau, la urma urmei, nu e atât de departe de Racine. în camerele cu eclipse şi repetiţie din hotelul Libre-Echangc, uşile se trântesc cu mai puţină delicateţe şi geniu, dar cu tot atâta rigoare ca şi în palatul lui Ncro. Resorturile omului sunt asemănătoare mecanismelor Universului: limitate şi fără sfârşit.
Aceleaşi resorturi care funcţionează în aventurile lui Moise, ale lui Iosif şi Putifar, ale Estherei, ale ciclopului Polifem, în *Britannicus* sau în *Bajazet,* în *Zadig,* în *Roşu şi Negru,* în povestirile extraodinare ale

lui Edgar Poc, bineînţeles, *Scrisoarea furată,* sau *Dublul asasinat din strada Morgue,* conduc la un alt tip de povestire despre care va trebui să vorbeşti pe Urql şi care dă culoare unei zone întregi de lume modernă: romanul poliţist, romanul-foilcton, *giallo-ul,* thrilIerul. Cheia acestora este teama, surpriza, teroarea, incertitudinea cu privire la ceea ce urmează să se întâmple şi care e întotdeauna neaşteptat, încă imprevizibil, şi deja inevitabil. Cu veşnica întrebare: „Şi după aceea?" Metoda aduce cu arta de a tricota, de a desena un labirint, cu cea a artificierului care dispune la momentul potrivit petardele şi jerbele. Există întotdeauna un secret, un mister, eroi răi sau buni, o intrigă sub forma unei probleme cu efecte în lanţ. Spaimei sacre şi admiraţiei pe care o trezeau marile mituri în spatele cărora se agitau ordinea lumii şi zeii le iau locul acum teroarea simulată şi căutarea amuzantă a unui vinovat care întotdeauna e un om. Trecând de la zei la croi şi de la croi la creaturi, drama Universului a coborât pe Pământ şi până la urmă s-a cantonat într-un loc închis: o curte, un oraş, un grup de prieteni, adesea un cartier, o casă, şi, în ultimă instanţă, o încăpere închisă cu cheia. De-a lungul veacurilor, şi pe măsura complicării crescânde a tehnicii şi a societăţii, identitatea asasinului devine tot mai improbabilă: judecă- torul, soţul, preotul, poliţistul, naratorul însuşi, sau cititorul, trei per- soane complice, sau zece, sau douăsprezece, sau treisprezece, sau, dimpotrivă, una singură ascunsă sub mai multe măşti. Important este să ne jucăm cu destinul nostru pentru a ne distrage atenţia de la scurgerea timpului şi pentru a trece pe o linie moartă spaima proprie condiţiei noastre, mereu asemănătoare cu ea însăşi dar ascunsă în spatele talentului. Sherlock Holmes, Rouletabillc, Arsenc Lupin, Hercule Poirot sunt preoţii laici ai misterelor unei omeniri care a învăţat să râdă de ca însăşi. Ei sunt, într-o lume tehnică, ironică, blazată, deja cam obosită de a înţelege şi de a nu înţelege, străjerii noştri iluzorii în faţa terorii ancestrale.
Totul e povestire. Războaiele, bolile, lacrimile, suferinţele, cunoaşte- rea, inconştientul, moartea, lumile celelalte şi zeii ce coboară pe acest Pământ sfârşesc prin a se transforma în povestire. Există povestiri mai cuprinzătoare, mai închegate, mai coerente decât altele. Există povestiri care trimit cu mai mult stil şi mai multă strălucire, la mai multă realitate sau la mai multe mistere decât altele. Acestea sunt nu- mite capodopere. Capodopera cu adevărat desăvârşită, coerentă, com-

pletă, este povestea lumii ai cărei croi sunt oamenii. pe aceasta o vei povesti pe planeta Urql în aclamaţiile spiritelor, confraţilor tăi.
-Acesta va fi raportul? întrebă A, cu o umbră de nelinişte în glas.
-Acesta va fi raportul, am confirmat cu.
- Şi raportul însuşi va fi oare o capodoperă? Am şovăit o clipă.
-Te-am prevenit deja că, cu toate eforturile noastre, raportul nu va fi niciodată altceva decât un rezumat al totalităţii despre care încerc, aşa cum pot, să-ţi dau o oarecare idee. Va fi o scurtă istorie a infinitului, un rezumat al inefabilului, o biografie a ceea ce e veşnic - sau a ceea ce parc veşnic în ochii a ceea ce e trecător. El nu va vorbi decât despre imaginea pe care oamenii şi-o fac despre ei înşişi şi despre veşnicele lor speranţe, mereu înşelate de cealaltă formă a visului pe care ci o numesc realitate şi mereu gata să renască la nesfârşit. Va fi reflexul unui reflex. O aparenţă înşelătoare. Un eşantion al iluziilor oamenilor care sunt mai mari şi mai frumoase decât cele mai reuşite opere ale lor.
- Atunci, interveni A, va fi ceva mai bun decât lumea?
- Va face mai puţin rău, i-am răspuns cu. Dar totdeauna va lipsi ceva, un nu ştiu cc, un mai nimic care e aproape totul, o deschizătură spre altundeva, o fereastră...
- O fereastră...? întrebă A.
- Da, o fereastră, i-am răspuns eu. O fereastră, o deschizătură, o aşteptare de nesfârşire care face astfel încât lumea e lume iar raportul, un raport.
- O! Doamne! sări ca ars A, va ieşi mai rău decât lumea?
- Mult mai rău, am mărturisit cu. Dar mai scurt şi mai uşor dc mânuit. îl vei putea pune în buzunar şi lua cu tine.

ZIUA A DOUA

Nu cumva să se lase cu bârfa. Răposatului i se făcea greaţă.
MAIAKOVSKI

- Nu ştiu de cc, nu ştiu nici măcar dacă am sau nu dreptate, însă oraşele de ieri, când nu erau prea mari şi nici prea înalte, când erau împresurate de metereze iar străzile înguste, o adiere ameţite, înaintau împleticindu-se, cam la voia întâmplării, fiindcă nu existau maşini şi nici prea multă lume în lume, mi se par mult mai plăcute decât oraşele dc astăzi. Poate, îmi vei spune, pentru că sunt un mort înapoiat. IZ posibil să ai dreptate, ('cea ce îmi plăcea în Italia era faptul că zidurile nu erau noi şi că aveau o viaţă în spatele lor. Şi fiindcă erau în culori galbene şi ocru.
Lin şi Maria ne opream prin scuaruri însorite, unde vorbeam despre orice şi despre nimic uitându-ne la trecători şi la faţadele caselor, unde era întinsă la uscat lenjerie de toate culorile. Lumea, dragul meu A, înseamnă Ilegcl şi Giorgione şi Ilaendel şi aurul sciţilor. Şi mai ales lenjeria atârnată la uscat Ia toate ferestrele planetei.
- Lenjerie? întrebă A. Vom scrie în raport că lumea e lenjerie?
- Fără nicio ezitare. Oamenii sunt mai întâi un corp. Iar lumea e mai întâi lenjerie. Lenjerie, detergenţi, cumpărături, comisioane, bucătărie, reparaţii. Şi pieţe în plin soare. Am o slăbiciune pentru pieţe. Există pieţe mari şi somptuoase pe unde trec şefii de stat şi autocarele cu turişti: ele sunt într-un fel inima şi emblema oraşelor, pline de afaceri şi de crime, şi construite în jurul lor. Piaţa Concorde, Piaţa Vendôme, Piaţa Vosges la Paris. Piaţa Navona la Roma. Piaţa San Marco la Veneţia. Maydân Châh la Ispahan. Piaţa Roşie la Moscova. Piaţa Ti an An Men la Beijing. Preferam pieţele cele mai mici, cărora nu li se cunosc numele, peste care dai din întâmplare, cu o exclamaţie de surpriză, în spatele bisericii sau al pieţei alimentare şi unde soarele şi umbra îşi dispută teii, băncile pe care dorm oameni ai străzii, lângă măsuţele pline de sticle de vin sau de ceşti de cafea. Am alergat mult, cu şi Maria, după aceste pieţe prin oraşele în

care se ascunde fericirea. Şi mi se umplu ochii de lacrimi când îmi aduc aminte de noi doi, ţinându-ne de mână, prin piaţa din Crcmona sau cea din Bergamo, acolo, deasupra câmpiei, în La piazza San Ignazio, la Roma, care aduce cu un decor pentru Marivaux sau pentru Mozart, în piaţa care se întinde în faţa vechilor mozaicuri de la Santa Maria in Trastevere, prima biserică creştină deschisă cultului la Roma, sau în acel campo cu trei platani, care înconjoară, la Veneţia, San Giacomo dell'Orio, în acel cartier izolat care e atât de departe de Lido şi San Marco şi unde nu ajung niciodată turiştii.
în acele pieţe atât de liniştite şi atât de frumoase, lumea tot ne ajungea din urmă. Mi-aduc aminte că într-o zi, cred că era în luna iunie...
- Trebuie să includem asta în raport? mă întrerupse A.
- Nu sunt sigur, am răspuns eu. Nu..., nu cred... îţi povestesc această întâmplare mai curând ca să înţelegi bine care e mersul lumii. O vei putea răspândi tu însuţi pe planeta Urql printre spiritele din anturajul tău, pentru a le distra puţin atunci când îţi vor vorbi despre raportul care îi va fi surprins peste măsură.
- Şi-i va fi lăsat cu gura căscată, adăugă A.
- Şi când îţi vor împărtăşi, clătinând din cap preocupaţi, stupoarea şi neîncrederea lor. se întâmpla aşadar în iunie, la Roma, în La piazza Campitelli, la câţiva paşi de Capitoliu şi de Teatrul lui Marccllus, dacă nu mă înşel spre Campo dei Fiori şi La piazza Farncsc, pe la sfârşitul anilor cincizeci sau începutul anilor şaizeci.
-Ai cui? întrebă A.
-Ai mei, bineînţeles. în inima veacului al XX-lca după Iisus LIristos care, în ciuda budiştilor şi a musulmanilor carc-şi rumegă furia şi crâc- nesc fiecare în parte, lucru de înţeles de altfel, ne serveşte de bornă mili- tară pentru calcularea timpului. Ceea ce înseamnă, într-un alt registru, ceva mai mult de două mii şapte sute de ani după întemeierea Oraşului Etern de către Romulus. Sau, dacă preferi, în jurul anilor 1375 sau 1385 ai hegirei. Mi-ar fi plăcut să cunosc Roma, cu vreo două sute de ani mai devreme, pe la sfârşitul veacului al XVlII-lea, înainte de intrarea trupelor franceze care exportau Revoluţia în vârful baionetelor. Oricum nu era atât de bine ca pe vremea lui Iuliu al 11-lea sau Leon al X-lea...
-A! Vărul lui...
- Exact. Cel despre care, din comoditate, n-ai vrut să afli nimic... Existau mai puţine genii. Aerul era ceva mai greu. Nu mai era aşa de bine. Dar încă nu aşa de rău. M-aş fi descurcat eu într-un fel pentru a

ajunge în slujba, în calitate de momâic, de valet, de sol, unui pictor, unui muzician, unui cardinal, unui mare senior. In slujba cardinalului de Bcrnis, de pildă, arhiepiscop de Albi, prieten al Doamnei de Pompadour, ambasador la Veneţia, secretar de stat la Afacerile Externe, ambasador la Roma pe lângă Clement al XlV-lea...
- Iarăşi! sări A.

- Iarăşi, am răspuns cu, calm. Poezii uşor manieriste în genul acesteia:
UNEI MARCHIZE CARE ÎL ÎNTREBA CE ESTE IUBIREA
Iubirea e un copil, e stăpânul meu. Pe cioban şi pe rege stăpâneşte. Seamănă cu dumneata, ca mine gândeşte. Dar are poate mai mult tupeu.
îi aduseseră din partea lui Voltaire porecla de *Babet la Bouquetière* înainte de a-i netezi drumul spre alegerea sa, la douăzeci şi nouă de ani, ca membru al Academiei Franceze. Ar fi fost o adevărată delectare pentru mine să mă pot plimba de-a lungul Tibrului, pe lângă Trinité des Monts sau pe Via Appia, în compania cardinalului. Sau, în veacul dc după, adică, pentru mine, veacul dinainte...
- Mai încet, zise A.
- E foarte simplu, am precizat cu. Tot de timp e vorba. Fă un mic efort. Către 1840. Să zicem, ca să mai schimbăm puţin, cu acel ştrengar dc consul la Tricstc, apoi la Civitavccchia, care îşi permitea să râdă de superiorul său, doar cu câţiva ani mai devreme, vicontele dc Chateaubriand, ambasador pe lângă Sfântul Scaun al majestăţii sale Regele Preacreştin. Nu ştiu dacă Stendhal - „locotenentul din el", spunea Albert Thibaudet - care nu-l avea deloc la inimă pe autorul *Martirilor* şi al *Geniului creştinismului,* l-a întâlnit vreodată pe Chateaubriand - „vicontele din el". Vicontele, în orice caz, nu menţionează nicăieri, nici în corespondenţa sa cu Juliette Récamier - „Ce fericit mă simt departe de toate acestea, şi fiindcă te iubesc! Al tău pentru toată viaţa! Al tău! AI tău!" - nici în *Memoriile de dincolo de mormânt,* numele tatălui lui Julien Sorel şi al lui Fabrice del Dongo pe care nu-l citise fără îndoială niciodată. În ciuda dispreţului arătat de Chateaubriand pentru relaxarea moravurilor moderne pe ruinele

Capitoliului - „Ceea ce este de-a dreptul jalnic aici, ceca ce nu sc potriveşte deloc cu natura locurilor, este tocmai această gloată dc englezi insipizi şi de dandy frivoli care se înlănţuie cu braţele ca şi liliecii cu aripile" - , nu mi-ar fi displăcut deloc să-i iau pe amândoi dc braţ, gest atât de aspru condamnat, şi să mă plimb cu ci pe sub zidurile castelului Sant' Angelo, în Isola Tibcrina şi în Trastevcrc. Ar fi fost nemaipomenit pentru raport. Ar fi fost o mare plăcere.
- Crezi? întrebă A, cu o uşoară nelinişte în glas.
- Sigur că da. Fiecare, la rândul său, mi l-ar fi vorbit de rău pe celălalt.
- E un pozeur, ar lî murmurat Henri profitând de absenţa lui Rene care, sprijinit de un zid, ar mai lî zăbovit aruncând priviri melancolice asupra cupolei de la Sfântul Petru şi Sfântul Onufrie unde Tasso îşi găsise refugiu. „Luna s-a înălţat în crucea nopţii. îndată a început să răspândească în codri acel mare secret al melancolici pe care îi place să-l povestească bătrânilor stejari şi străvechilor ţărmuri ale mărilor" sau „Transmitc-i mării toată dragostea pe care i-o port. Spune-i că ni-am născut în vuietul valurilor sale, că a fost martoră la cele dintâi jocuri ale melc, că a fost pentru mine izvorul celor dintâi lacrimi şi al celor dintâi zbuciumări, că o voi iubi până la ultima mea suflare şi că o rog să te lase să asculţi câteva din furtunile sale de toamnă": ci! cum ţi se pare?
- Nu e prea rău, aş fi răspuns eu. Nu e prea rău.
- Ai dreptate, zise A. Nu e prea rău.
- Asta-i bună! Cum aşa, nu e prea rău? Cea mai neînsemnată dintre aceste baliverne ar fi de ajuns pentru a mă face să detest întreaga literatură franceză. E un palavragiu, un ipocrit, un mincinos, un părinte al Bisericii înconjurat de femei, un ascet în căutare de bani şi însetat dc onoruri. ce îşi doreşte el oare dacă nu un confesional unde să se culce cu tinere femei care nu-i aparţin şi o cabină într-un teatru unde să facă pe mâţa blândă'? Tot ce poate fi mai detestabil. Seamănă întru totul cu unul dintre acei ticăloşi pe care îi vei întâlni în *Greaţa,* în jurul lui Antoine Roquentin, când va fi şi epoca gloriei mele. Abia îl aştept pe Henri Guillcmin pentru a-l desfiinţa cu totul şi îl felicit dinainte pc Jcan-Paul Sartrc care se va uşura pe mormântul său.
- Fiindcă Sartre...? întrebă A.
- Da, dragul meu, am confirmat cu. Şi chiar se lăuda cu asta.
- Şi Sartre unde e înmormântat'? întrebă A. L-am măsurat cu o privire de gheaţă.
- Asta nu te priveşte, am adăugat eu. De altfel, nimeni nu-şi mai

aminteşte, în ciuda celor mai frumoase funeralii de care a avut parte un scriitor de la Victor Hugo încoace.
Rene nc-ar lî ajuns şi el din urmă, cu acel cap frumos şi zbuciumat pe un corp aproape diform.
- Tânărul acesta, mi-ar fi mărturisit el după câteva cuvinte amabile la adresa mea, şi pe care le meritam de altfel, are mai puţin talent decât îşi închipuie, fi lipsii cu totul de principii. Nu arc nicio idee despre ce înseamnă demnitatea. Pretinde că iubeşte deopotrivă

şi pe Împărat şi libertatea: ce poate li mai absurd? Nu întâmplător va da ochii cu moartea în zona dinspre şosea, acolo unde pândesc din umbră femeile uşoare. Măcăie în gol şi nimic nu mă irită mai mult decât acest succes pc care îl aşteaptă de la viitor.
l-aş li purtat după mine pe amândoi, bombănind fiecare în parte, până la ruinele Colosseuiniiliii. Acolo, în inima Romei, printre urmele de sânge ale martirilor aruncaţi în ghearele fiarelor sau crucificaţi, ci se succedaseră în zilele vieţii lor. Unul ar lî ieşit de la vizită într-un salon dc pe Corso, de la o audienţă la Sfântul Părinte, de la recepţia, compromisă şi iluminată de o furtună violentă, pe care vicontele ambasador, pair al Franţei, fost ministru al Afacerilor Externe, învingător în războiul din Spania, poet cvasio/icial al catolicităţii triumfătoare, tocmai o dăduse, în cadrul somptuos de la Villa Medici, în onoarea marii ducese a Rusiei. Celălalt, încă turist sau poate deja consul, ar li redactat un ghid al Romei şi al patimilor iubirii şi s-ar fi cufundat în visare pe gradenelc amfiteatrului. In ciuda onorurilor care îl copleşeau, ambasadorul catolic avea mintea şi inima lot atât de ocupate de femei ca şi călătorul necunoscut. Şi nu numai de soţia sa şi de marca ducesă.
Cu câteva zile înainte de recepţia de la Villa Medici, în Joia Patimilor, a doua zi după o scrisoare celebră şi adesea revăzută, căci perfecţiunea e perfecţiune, către Juliette Rccamicr- „Tocmai ies de la Capela Sixtină, unde am asistat la *Ténèbres* şi la cântarea *Miserere.* Ziua era pe sfârşite, umbrele cuprindeau înect-încet frescele capelei şi abia dacă se mai zăreau câteva trăsături mai pronunţate lăsate de penelul lui Michclangclo. Lumânările, stinse rând pe rând, lăsau să se înalţe din lumina lor înăbuşită un fum uşor şi alb. Cardinalii erau în genunchi, noul papă într-o atitudine de prosternare. Admirabila rugăciune de pocăinţă şi de milostivire, care urmase jeluirilor prorocului, se înălţa sporadic în tăcerea nopţii. O, dacă ai ii fost şi tu acolo cu mine! Când voi termina oare cu grijile mele de viitor şi când nu voi mai avea oare altceva de

făcut pe lumea asta decât să te iubesc şi să-ţi închin ultimele zile ale vieţii melc? Roma e un lucru atât de minunat pentru a uita de toate, a dispreţui totul, şi în cele din urmă a muri"- ...
- Ei bine, interveni A, scrisoarea îmi place destul de mult. A făcut bine că a mai lucrat la ca. Moare cu adevărat?
-Nici vorbă, am răspuns. Un pic de răbdare. Cu câteva zile înainte de recepţia de la Villa Medici, în Joia Patimilor, a doua zi după scrisoarea trimisă lui Juliette Récamicr, în ajunul prosternării sale la picioarele Sfântului Părinte pentru a comemora moartea lui Ilristos înainte de a celebra învierea sa, Chateaubriand tocmai primise vizita, la recomandarea lui Fortunée llamelin - o creolă din Santo Domingo cu aventuri fără număr, poreclită „frumuseţea urâtă" - unei tinere fermecătoare, pasionată de scris, care va fi ultima sa iubire: tânăra pedantă se numea IIortcnse Allait.
- Nr. 6, îmi suflă A.
-Vezi, i-aş fi spus eu lui Henri, îi plac femeile tot atât cât şi dumi- tale. Un bărbat căruia îi plac femeile la nebunie şi căruia îi place şi să cânte la acordeon...
- îi plăcea acordeonul? întrebă A.
- în orice caz, se străduieşte: patru ani mai târziu, în vechea caleaşca de călătorie a prinţului de Talleyrand cu care se întoarce de la Praga unde s-a dus în vizită la Carol al X-lca detronat...
- Chateaubriand în caleaşca lui Talleyrand? Se prăbuşeşte lumea cu mine, zise A. Sau mai degrabă cu tine.
- Fără Talleyrand, am precizat eu îndată. Fără Talleyrand. Răscumpărase trăsura: „Am reparat-o şi pregătit-o în aşa fel încât să poată merge mai mult decât era în stare: căci, prin natura şi obiceiurile ei, nu prea era dispusă să alerge după regii detronaţi."
-A, de acord! zise A.
- Pe drumurile din Boemia, în caleaşca lui Talleyrand, el va cânta din acest instrument de ultimă oră abia inventat de Buschmann sub numele de *handaoline* sau de *armonică de mână* înainte de a fi botezat *acordeon* de muzicienii austrieci.
- Va figura în anexă la raport, sub rubrica: *Acordeon!* răcni A.
- Despre ce vorbeam? l-am întrebat. A! da: un om care iubeşte şi femeile la nebunie şi să cânte la acordeon nu poate fi rău sută la sută.
- Un snob, ar fi mârâit Henri, un înfoiat, un fariseu, un iezuit, un prieten al Bourbonilor, marele nostru ipocrit naţional. L-am detestat întotdeauna.

- Dar, dacă mă gândesc bine, i-aş fi şoptit lui Henri cu o umbră de invidie, există o legătură între voi doi.
- O legătură? aş vrea s-o văd şi eu.
-Ai văzut-o deja, i-aş fi răspuns cu. Era foarte drăguţă. Era tânăra plină de farmec şi cu veleităţi de scriitoare. Era musafira din Joia Patimilor. Era I lortcnsc Allart.

- Ilortense Allart? Numele nu-mi spune nimic. îmi amintesc dc Alexandrine, de Angelinc şi de Angela, de Malildc şi de Albcrthe, de Menti, de cj iul ia...
- Aha! şi el..., zise A.
-Toată lumea, am adăugat eu. Toată lumea. Scriitorii ca şi ceilalţi. N-ai locuit niciodată pe strada Richclieu, la numărul 71?
- Bineînţeles că da, ar fi răspuns Stcndhal. Dar nu văd deloc...
- îţi adresează o lungă epistolă în care te roagă să te ocupi de ea şi dc manuscrisul său care nu e nici pe departe o capodoperă: „V-aş ruga să-mi faceţi acest serviciu care vă va costa doar câteva cuvinte şi pentru care v-aş rămâne veşnic îndatorată." Garantând păstrarea secretului, la o adică onorarii, sau poate chiar mângâieri drăgăstoase, formula de încheiere este uşor ambiguă: „Nu va şti nimeni, dacă doriţi, că dum- neavoastră aţi fost intermediarul, iar cu voi accepta toate condiţiile."
- Mai simplu de atât nici că se poate, zise A.
- se pare că nu aţi rămas complet surd la aceste rugăminţi de vreme ce, o lună şi jumătate mai târziu, ea îi trimite o nouă scrisoare Domnului Bayle (cu o greşeală de ortografie), pe strada Richclieu, numărul 71: „Am primit scrisoarea dumneavoastră alaltăieri, Domnule, şi în timp ce-mi saltă inima de bucurie vă spun că sunteţi un *om fermecător..."*
- Ptiu, drace! ar fi exclamat Domnul Bcyle.
- Ai fi greşit, de altfel, dacă ai fi profitat de marca sa bucurie pentru a încerca să te culci cu ea, potrivii dorinţei dumitalc secrete, în detrimentul Domnului de Chatcaubriand. Saintc-Bcuve îşi încercase norocul şi se alesese, din partea tinerei femei îndrăzneţe şi totuşi credincioase, cu un răspuns mai curând usturător: „Era un om pe care iubirea l-a sedus în aceeaşi măsură ca şi gloria, care a iubit toată viaţa sa şi care era fiinţa cea mai gingaşă de pe lume. Era bun şi binevoitor. Era foarte mândru, mai ales cu mine care eram mai tânără decât el. Nu-şi închipuia că cineva îl putea iubi atât de mult cu toate că era atât de bun, atât de frumos, atât de supus, atât de iubitor... Aşadar fiţi cu băgare de seamă la ceea ce aveţi de gând să spuneţi."
- Eu nu spun nimic, ar fi replicat Stendhal.

- Şi bine faci, ar fi intervenit Chateaubriand care nu era atât de surd şi de absent pe cât ai putea crede.
- Eu nu cred nimic, zise A. Şi nu spun nimic.
- Şi bine faci, l-am asigurat cu. Trebuie să iii cu mare băgare dc seamă când e vorba de oameni, gata oricând să tc surprindă şi să facă exact contrarul a ceea ce ar fi normal să tc aştepţi din partea lor. îi crezi surzi, dar ei aud foarte bine. îi crezi cinstiţi, când colo sunt nişte pungaşi. îi crezi laşi sau fluşturatici, şi curajul lor te umple de mirare. E mai bine să recunoaştem acum că psihologia, care nu prezice decât trecutul, e cea mai nefolositoare dintre ştiinţele omului, toate la fel dc nesigure. de aceea ţi-am vorbit prea puţin, pentru raport, de acele sentimente închipuite pe care romancierii de ocazie le pun pe scama personajelor lor. Lumea e deja destul de populată, destul de difuză, destul de incoerentă pentru a nu mai fi nevoie să o completezi, să pui incertitudine peste incertitudine, proliferare peste proliferare. Eu nu cred decât în istorioare şi în metafizică. de aceea raportul nostru se va baza pe istoric, care se situează între faptul divers şi filosofic.
- Şi Stcndhal? se interesă A. Ce facem cu cl?
- Nu ne interesează, i-am răspuns. E ca şi Chateaubriand. Nu avem de gând să ne petrecem revelionul luându-i la rost, ocupându-ne dc caleştile lor, de apucăturile lor, de amorurile lor. Nu-i amintesc în raport decât pentru a tc mai distra puţin. Sunt companioni de prima mână şi de la ci vei învăţa mai mult despre lume decât de la bancheri sau de la notari, care se ocupă doar de bani şi care tot timpul repetă aceleaşi lucruri. Cu Stcndhal cel puţin, sau cu Chateaubriand, te distrezi mai mult decât cu ceilalţi. Când te vei sătura de raport până în gât, vei putea citi în schimb *Roşu şi. Negru* sau *Memorii de dincolo de mormânt.* Mult mai bine de atât nu se poate face. însă noi, aici, tu şi cu mine, fiindcă învăţăm să cunoaştem lumea, noi nu avem timp, precum savanţii, biografii, istoricii, să-i urmărim pas cu pas. Sunt mii şi mii de lucruri care ne aşteaptă. Ne aşteaptă chiar aici, la Roma, şi îţi aduc aminte că acum ne aflăm, cu ochii aţintiţi asupra vieţii, în Piazza Campitelli, la doi paşi de Forum şi de Teatrul lui Marcellus, chiar în inima veşniciei.
Dacă aş fi fost în locul tău, dragul meu A, m-aş fi plimbat tot timpul prin Roma cu nenumăraţii călători - amanţi, artişti, pelerini, cuceritori, comercianţi, scriitori sau savanţi - , care, de mai bine de trei mii de ani, s-au perindat pe la poalele celor şapte coline. M-aş fi plim- bat împreună cu Brennus, cu germanii, cu normanzii, şi cu cardinalul

du Bellay, şi cu Luthcr, şi cu englezii participanţi la Marele Tur, şi cu Claudc Lorrain, şi cu Hubert Robcrt, şi cu Byron, şi cu Goethe, şi cu Maupassant, şi cu Zola, şi cu dr. Sigmund

Frcud căruia, din motive obscure şi, cel puţin în sistemul său, cât se poate de clare, i-a fost atât de greu să ajungă până în Oraşul Ftern. M-aş fi alăturat grupului lor, aş fi mers cu ci, aş fi ascultat ce spuneau şi astfel aş fi aliat despre oameni mai mult decât oriunde în altă parte.
- F tocmai ceea ce fac, zise A.
- Tocmai ceca ce faci?
- Bineînţeles, adăugă el. în timp ce mă aflu aici cu tine, planând deasu- pra lumii în lilcle raportului, sunt şi în altă parte, cu ceilalţi. Sunt ceilalţi şi sunt şi tu în aceeaşi măsură în care sunt eu. Asta fiindcă cu sunt un spi- rit, dragul meu O. Iar spiritele, după cum ştii, sunt peste tot în acelaşi timp. Se plimbă în trecut, se plimbă în viitor. Nu ai înţeles până acum că cu sunt toţi oamenii? Mă confund imediat cu cei despre care vorbeşti, in- tru în unu, intru în celălalt, şi ies cât pot de repede pentru a veni lângă tine.
- Ga să vezi şi să nu crezi! m-ani mirat eu. Şi eu ce rost mai am în afacerea asta? Ai putea foarte bine să scrii raportul de unul singur.
- Nici nu se pune problema, spuse el. F, un fel de magmă a nimănui. Tu, în schimb, o pui în ordine.
- Crezi, într-adevăr? l-am întrebat neîncrezător.
- Sigur că da. Mă ghidezi. îmi pui nişte limite.
•■- Fac şi cu ce pot, i-am răspuns coborând privirea.
- Lumea e o harababură înfiorătoare. Cu toate că nu-i nimic dc tine, mic îmi faci un mare serviciu. îmi explici ceea ce sunt, scrii ceea ce sunt. Dar dacă, într-un fel sau altul, eu nu aş fi toţi oamenii, nu aş pricepe o boabă din toate câte mi le povesteşti.
- Asta le întrece pe toate! am exclamat cu. Aşa ceva nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap.
- Mi-ai explicat deja că nimeni nu i-ar putea înţelege vreodată pe oameni decât oamenii. Poate tocmai din acest motiv Dumnezeul vostru s-a tăcut om. Dar, îndată ce eşti om, înţelegi totul despre oameni: Socratc, care era moaşa gândirii celor ce vorbeau cu cl, povăţuia că a şti înseamnă a-ţi aminti şi că fiecare ştie deja totul.
-Atunci, înseamnă că tu ştiai deja totul?
- Aş fi putut să ştiu totul. Dar nu ştiam totul. Partea bună a acestui raport e că mă mir aici, împreună cu tine, de ceea ce aş fi putut să ştiu. Şi nu ştiam.

- în Piazza Campitclli, la câtiva paşi de Capitolio şi de Teatrul lui Marccllus - şi acum înţelegi că întreaga lume e cuprinsă deja în aceste cuvinte aparent fără vreo umbră de mister tot aşa cum e cuprinsă în Edictul de la Milano sau în sacrificiul lui Avraam, după cum e deja cuprinsă în cea mai scurtă privire, în cel mai mic fir de iarbă strivit sub paşii tăi, în primul gând care ne trece dimineaţa prin minte — , mâneam smochine şi şuncă de Parma: *prosciullo con Jichi.* Şi beam lambrusco, un vin roşu sifonat din regiunea Modcna. Hrana îi preocupă mult pe oameni, care au făcut din bucătărie o artă fără îndoială minoră, inferioară ca elevaţie şi farmec dansului sau muzicii, dar mult mai prezentă în existenţa de zi cu zi a celor mai mulţi dintre ei. Căci fiecare este tatăl şi mama sa, este copilăria şi locul său natal, este oamenii pe care-i întâlneşte şi cărţile pe care le citeşte. Fiecare este de asemenea ceea ce mănâncă. Tocmai ne beam cafeaua, un *espresso* fierbinte şi destul de concentrat, căci vinul, alcoolul, cafeaua ocupă în viaţa noastră un loc mult mai important decât imperativul categoric sau efectul Ffubblc...
- Şi totuşi..., mă întrerupse A. Efectul Flubble...! deplasarea spec- trului spre roşu...! Cele şaizeci de mii de kilometri parcurşi în fiecare secundă de galaxiile care o iau la sănătoasa...!
- ... când un băiat destul de şters, cel puţin în ochii mei, şi o tânără blondă cu părul scurt, cum vezi cu sutele pe străzile tuturor oraşelor, au venit să se aşeze la masa noastră. Maria, spre stupoarea mea şi, trebuie să mărturisesc, spre decepţia mea, fiindcă între noi tocmai se spărsese gheaţa şi reintram într-o lume de care voiam să ne izolăm, s-a aruncat cu frenezie în braţele Lisei: acesta era numele blondei.

Nu vreau să-ţi mai explic, lucru inutil pentru raport, ce fel de legături le unea. Amănunte se pot aduce oricând cu lopata. Ceea ce contează sunt întâlnirile. Viaţa şi romanele nu sunt făcute decât din întâlniri.
- Ca şi întâlnirea noastră? întrebă A.
- Ca şi întâlnirea noastră, am confirmat eu. Şi tot ce decurge de aici. Lisa avea, ca toată lumea, un tată, o mamă, o familie, o meserie, aventuri sentimentale şi legături cam peste tot, care ne-ar duce cine ştie unde. Ca nimeni altcineva, ea era mai ales letonă. Letonia e o ţară mică din nordul...
- Din care nord?

- Din nordul Europei, cu o istorie complicată, între Germania şi Rusia. în veacurile noastre, dar şi în celelalte, era o situaţie dificilă. Erau landuri, lacuri, mesteceni, reni, ruşi, polonezi, finlandezi, suedezi, prusaci ceva mai departe, dar înfricoşător de aproape, Cavalerii Săbiei şi Cavalerii Teutoni, cele două bătălii de la Tanncnbcrg, Ivan cel Groaznic şi Petru cel Mare, Carol al Xll-lea şi Lcnin, tratatul de la Brcst-Litovsk şi mareşalul Pilsudski, Eiscnstcin şi Padcrcwski. Lumea aceasta ilustră stătea cu noi în jurul unei calele *espresso* în Piazza Campitelli.
- S-au reîntors papii Clement, se tângui A.
- Marele necaz cu papii Clement, şi cu toţi ceilalţi, inclusiv cei din Nord, ale căror nume încă mai plutesc în minţile noastre înnegurate, este acela că ci nu contenesc să înfigă spini în inimile şi trupurile oamenilor. Un spin de toată pomina - şi încă o întâlnire - , este pactul germano-sovietic, încheiat între Molotov şi Ribbentrop, adică între Stalin şi Hitler, la 23 august '39.
- Mă calci pe nervi cu snobismul tău. Fiecare om are damblaua de a se închipui că se află în centrul lumii şi al timpului. Precizează cel puţin secolul.
- 1939, am completat eu. Pe atunci existau două mari imperii cu o putere extraordinară, şi care l-au moştenit pe Alexandru, pe Iul iu Cezar, pe Carol cel Mare şi pe Frederic al II-lea, pe Qin Shi Fluang Di, pe Genghis-FIan sau pe Tamerlan: Reich-ul german al lui Adolf Hitler, Uniunea Sovietică a lui Stalin. Erau ţări unde retrăia joncţiunea care constituise marea forţă a chinezilor, a romanilor, a mongolilor: cea dintre o castă militară atotputernică şi mase de oameni dominate, reduse la o supunere care putea trece drept voluntară şi în care intra

mândria de a aparţine unei puteri cuceritoare căreia viitorul îi stătea în faţă. Mult mai mult decât gelozia, banii, ambiţia individuală sau sexul care constituie miezul şi materia acelor romane pe care nimeni nu le mai citeşte astăzi, tocmai politica, istoria, ambiţia colectivă sunt resorturile vieţii oamenilor. Cel puţin pe vremea mea, supusă imperativelor lui Hcgel şi ale lui Marx, când statul era totul. Existau închisori imense cu deţinuţi de ordinul milioanelor, poliţii secrete, procese judecate dinainte, parade ale tineretului sub soarele strălucitor al fiecărei primăveri sau solemnităţi cu taciiî, noaptea, în catedrale de lumină, o propagandă continuă care până la urmă reuşea să distrugă însăşi ideea de adevăr, şi două armate, cele mai groaznice pe care lumea le-a cunoscut vreodată. Niciun roman de groază, nicio povestire cu fantome, niciun film poliţist, nicio piesă de Eschil sau de Shakespcarc n-a înfricoşat lumea mai mult decât acei S.S.-işti cu cap de mort sau tancurile sovietice sprijinindu-se pe K.Ci.B. Ţeava pistolu- lui în ceafă şi securea călăului îşi împărţeau Europa. Comunismul ridicase împotriva capitalismului o impresionantă maşină de război, în care filosofia se împletea cu istoria şi cu economia politică. Reich-ul german se clădise împotriva evreilor, învinuiţi de toate relele, împotri- va tratatului de la Vcrsailles, care pusese capăt unui prim război între naţiunile Europei divizate în două tabere, împotriva capitalismului liberal şi împotriva comunismului care pusese stăpânire pe Rusia în 1917. Urmăreşti ce spun?
- Sigur că da, răspunse A. Mergi mai departe.
- Naţional-socialiştii lui Hitler detestau comunismul şi democraţia. Comuniştii lui Stalin detestau naţional-socialismul şi democraţia. Democraţii detestau comunismul şi naţional-socialismul. Era o partidă de biliard pe trei benzi, un joc de-a baba-oarba cu trei colţuri, un joc de bare cu trei tabere, fiecare dintre ele fiind duşmanul celorlalte două. Pc 23 august 1939, naţional-socialismul se unea cu comunismul împotriva democraţiei. Pentru ceva mai puţin de doi ani. Exact atâta timp cât trebuia pentru declanşarea celui mai mare război din istorie.
- Un lucru foarte curios, observă A. Neegalat în privinţa nebunici şi a dimensiunilor, şi totuşi oarecum repetitiv. Oare Tucidide, Carol Quintul, Napoleon...
- Sunt de aceeaşi teapă, l-am asigurat cu. Dar cu mai mulţi morţi, crime cu duiumul, suferinţe fără sfârşit, şi cu ceva subtil şi violent...
- Mai subtil decât politica? Mai violent decât ambiţia?

- Cred că da, am confirmat eu. E vorba de ideologie. în numele rasei şi al naţiunii, al luptei de clasă, al materialismului istoric, al sfâr- şitului istorici, ideologia i-a ucis pe oameni cu zecile de milioane.
- E mult? întrebă A.
- E mult, am răspuns eu. Moartea unui om e o catastrofa.
- Cum aşa? insistă A.
- Fiindcă viaţa e sacră, am replicat cu. Orice viaţă'.-' reluă A.

Orice viaţă. Dar viaţa oamenilor mai mult decât oricare alta. Căci omul nu e doar o făptură printre toate celelalte. El e întru totul diferit. Există un fir unic ce străbate existenţa de la un capăt la celălalt, întreaga existenţă, oricât de felurită ar li ca. Există o legătură între pământ şi apă, între apă şi viaţă, între ţipari şi melci, între stele şi oameni. Omul e înrudit cu bureţii, cu aricii-de-mare, cu raţele sălbatice, cu lamele din America de Sud. Dar el nu e nici burete, nici arici-de-marc, nici raţă sălbatică, nici lamă. Şi, fiindcă este deopotrivă spirit şi corp, el e aproape la fel ca tine.
- Să nu exagerăm de la bun început, zise A.
- în sfârşit, e ceva între un burete şi tine. Viaţa oamenilor este, fără doar şi poale, mai preţioasă decât aurul, decât apa, decât focul. E mai preţioasă decâl iubirea.
- Mai preţioasă decât iubirea'.''
La fel de preţioasă, dacă vrei. De altminteri e probabil acelaşi lucru. Mi-am petrecut timpul explicându-ţi că, în ochii oamenilor cel puţin, şi, îmi imaginez că şi în altă parte, dar în altă parte nu pot să ştiu, nu există nimic mai preţios decât omul, care nu e nimic şi care în acelaşi timp e totul, care e un fir de praf în lume şi totodată lumea întreagă. Moartea unui om e ca sfârşitul unei lumi. Moartea a zece milioane de oameni e ca un sfârşit de lume înmulţit cu zece milioane. Ceea ce se întâmplă atunci este faptul că poţi alege între două atitudini.
- Doar între două? întrebă A. Am ridicat din umeri.
- între multe, fireşte. între o mulţime. între o infinitate. Dar să sim- plificăm în continuare şi să zicem două pentru moment. Poţi lua în considerare marile ansambluri, harta planetei, extinderea germană către Norvegia şi Pirinci, către Caucaz şi Marea Caspică, către lumea arabă cu Rommel, năvala japoneză spre China, spre Singapore, spre Australia şi spre India, strângerea legăturilor între Anglia lui Churchill

şi America lui Roosevelt pentru a domina mările şi petrolul şi opune rezistenţă lui Hitler şi, ca o încununare a acestor lucruri, alianţa victo- rioasă dintre democraţiile liberale şi totalitarismul comunist împotriva totalitarismelor japonez şi naţional-socialist care în cele din urmă sc prăbuşesc după ce au fost la doi paşi de cucerirea planetei - şi înainte dc a se transforma la rândul lor în democraţii liberale pentru a recâştiga în condiţii de pace tot ceea ce pierduseră în război.
- E important pentru raport? întrebă A. Merită?
- E un fapt capital, i-am răspuns. Şi la fel de neînsemnat ca războ- iul din Pclopones sau lupta Romei împotriva Cartaginci. O pagină din istoria lumii - şi una dintre cele mai sângeroase. Dar nu mai mult decât o pagină. Ceea ce contează e suferinţa. de-a lungul istorici şi a peripeţiilor sale, ceea ce se conturează încct-încct, în valuri de sudoare şi lacrimi, e tocmai chipul oamenilor. Bătăliile, picturile, invenţiile, tehnicile nu au sens decât prin om - şi pentru om.
- Atitudine umanistă, pot să pariez?
- Nu e atât de sigur. Nu o lua aşa de repede. Vom vedea mai târziu. Să revenim la cele două atitudini de care vorbeam. Poţi privi armatele străbătând planeta. Poţi intra de asemenea într-o mercerie evreiască din Berlin sau din Vicna unde fiului îi place muzica iar fiicei romanele, într-un gulag din Siberia înţesat de trădători şi de troţkişti, într-o familie franceză de institutori sau de feroviari, zdrobiţi în urma înfrângerii, în care unii se alătură lui Pctain în amintirea grozăviei de la Verdun iar ceilalţi lui de Gaullc în speranţa victoriei de mâine. Singurul lucru care domneşte aici este durerea. Marile planuri ale celor puternici se bazează pe nefericirea unei mulţimi de poştaşi, de cofetari, de mineri din subteran, de grădinari. Familia Lisei, întâlnită din întâmplare în Piazza Campitclli avea şansa şi totodată neşansa de a locui la Riga în 1939.
Era o şansă. In trecutul acestei femei letone cu părul blond existau evrei, germani, polonezi, ruşi, scandinavi, unguri, italieni. Existau chiar şi letoni. Construiseră o casă. Era o casă frumoasă unde locuia dintotdeauna...
- Dintotdeauna? întrebă A.
- Dintotdeauna, în limba oamenilor, are sensul de mult timp, ... bunica Lisei. Era o femeie remarcabilă. Toată lumea, la Riga, o cunoştea după prenumele său: Anna. Intr-o vreme în care femeile stăteau adeseori, atunci când nu erau la biserică, la bucătărie sau la spălătorie - cei trei K, cum spuneau germanii: *Kirche, Kinder, Kiiche,* biserica, copiii, bucătăria

-, Anna era directoarea celui mai mare şi, de altminteri, poate singurului jurnal din Riga. De trei sau patru ori pe an, ea pleca cu ai săi la Berlin, atât de aproape, la Leningrad, şi mai aproape, care se numea altădată Sankt Petersburg, apoi Petrograd, apoi Leningrad, înainte de a se numi din nou Sankt Petersburg, la Moscova, la Paris sau la Londra. Vorbea rusa, germana, engleza, franceza. înţelegea italiana, care era limba ma- mei sale. Peste tot

era ca la ea acasă. Ea singură era întreaga Europă. Far- mecul, ştiinţa, prosperitatea, lunga durată a Europei. Dar şi nepăsarea acesteia în faţa tragediilor care se anunţau. Adesea, lua cu ea în călătorie pe cele două fiice, care erau neînchipuit de frumoase şi, în holul hotelului Ritz, din Piaţa Vendôme, la cazinoul din Monte Carlo, la curtea Angliei, la Opera din Berlin, apariţia celor trei femei atrăgea toate privirile. Era o fericire, la Riga, între cele două războaie, să Iii Anna, sau una dintre fiicele sale, sau una dintre nepoatele sale.
Era o neşansă. Ca şi Armenia, ca şi Libanul, ca şi Kashmirul sau Irlanda de Nord, ca şi Israelul în secolul al XX-lea sau Alsacia şi Lorcna la sfârşitul secolului al XIX-lca, Ţările Baltice erau situate într-o zonă de fractură istorică. Există regiuni de fractură geologică. Există de asemenea regiuni unde istoria a stat multă vreme în cumpănă şi unde amestecul raselor, limbilor, credinţelor, opiniilor creează frământări sociale. Se întâmplă ca lucrurile, din cauza trecutului lor, să capete deodată un aspect haotic. E destul de neplăcut. Se întâmplă ca oamenii, individual sau în masă, să fie prinşi pe picior greşit şi împinşi fără voia lor, căci nimeni nu e rău cu bună ştiinţă...
- Nimeni nu e rău cu bună ştiinţă?
- Da, nimeni nu e rău cu bună ştiinţă: o spune chiar Platon, ... în conflicte ucigătoare. Din care ies prin crimă, prin închisoare, prin psihanaliză, prin sinucidere când e vorba de indivizi - sau prin război când e vorba de naţiuni.
Şi cei patruzeci de mucenici din Sevasta Mai puţin decât viaţa mea martirizaţi.
Bunica Lisei cunoştea mai bine decât oricine politica europeană dintre cele două războaie mondiale. Cunoştea destulă lume la Moscova şi la Berlin. îi cunoştea pe Ribbentrop, pe Rudolf Hess, pe mareşalul Goering care o invitase de mai multe ori la vânătoare. II zărise în două ocazii pe secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice,

care era un fost seminarist georgian cu numele de Iosif Visarionovici Djugaşvili şi care avea să devină curând mareşalul Stalin. îi cunoştea pe Litvinov, pe Molotov, pe Vîşinski, pe alţi câţiva demnitari ai regimului cu care i se întâmpla să vorbească despre Gocring şi Goebbels. Cunoştea de asemenea un intelectual cu ochelari care avea să dobândească mai târziu un fel de celebritate anonimă ca sursă de inspiraţie pentru unul din personajele - un intelectual cu ochelari cc luptă împotriva eroului - unui film de răsunet mondial inspirat dintr-o carte de răsunet mondial: *Doctorul Jivago.* La întoarcerea de la Monte- Carlo şi de la Londra, unde toată familia fusese prezentată reginei în timpul unui bal la care participau novice urâte ca moartea, una dintre cele două fete ale Annci s-a îndrăgostit de comunistul cu ochelari. Vezi cum arată tabloul, camarade'/
- Care dintre ele? întrebă A. Acel *prosciutlo con jîclu* din Piazza Campitelli? Familia Lisei în capitala Letoniei în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial? Situaţia planetei pe vremea lui Hitler şi a lui Stalin? Sau zbuciumărilc iubirii pătimaşe dintre o tânără burgheză din Nord şi un comunist cu ochelari trecut în posteritate datorită unui film american despre Revoluţia din Octombrie?
- Toate în acelaşi timp, i-am răspuns. Acum eşti destul de marc, vreau să spun destul de bătrân pe această afurisită planetă, pentru a înţelege că totul se petrece simultan în această lume în care infinitul este o dimensiune a finitului şi în care cea mai mică clipire de geană pune în mişcare întreg universul. Totul se înlănţuie în spaţiu şi totul se înlănţuie în timp. Fiecare clipă din această lume este rodul trecutului şi fiecare fracţiune din prezent poartă deja povara viitorului. Fiecare dintre noi, din aproape în aproape, este ansamblul lumii, şi un lanţ neîntrerupt, care mătură totul pe suprafaţa globului, care leagă împreună - lucru poate surprinzător pentru un spirit ca tine, care aterizează din acele spaţii îndepărtate unde domneşte simplitatea veşnicului şi a vidului - acel *prosciutto confichi* din Piazza Campitelli, secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi planul cincinal.
Aici se strecoară, în interiorul povestirii decupate cu laserul din visul dureros al totalităţii suferinde, şi care trecea, în crâmpeie, de la Anna la cele două fiice ale sale, de la fiicele sale la Lisa, de la Lisa la Măria, de la Maria la mine însumi şi de la mine la tine, şi poate de la tine la cei de pe Urql, nişte personaje subalterne care forţează destinul să se învârtă pe ţâţânile sale bine unse: un consul general din Germania

- îndrăgostit de mult de Anna - care a înţeles foarte repede, sau poate chiar a aflat prin relaţiile sale la Wilhelmstrassc, că unele negocieri secrete între Hitlcr şi Stal in riscă să rezerve Ţărilor Baltice soarta deloc dc invidiat a unei monede de schimb sau a unei mize între ruşi şi germani; un om de afaceri american, de origine armeană, îndrăgostit şi el de inepuizabila bunică şi cât se poate de ostil, se înţelege, din motive publice şi personale, consulului general; şi un soi de bătrână scrântită, rudă prin alianţă, după spusele ci, fapt

cât se poate de îndoielnic, cu ilustrele familii Sobieski şi Czartoryski, care îşi face veacul prin saloanele baronilor baltici din Riga unde este primită din milă şi i se spu- ne „ghicitoarea": citeşte viitorul în tarot, în palmă şi în ceaşca de cafea.
Anna, care era văduvă, frumoasă, încă tânără, atotputernică în Letonia, şi care îşi conducea jurnalul cu o mână de fier, dădea în fiecare an, în impunătoarea sa casă din Riga, o recepţie la care se îmbulzeau membrii guvernului, corpul diplomatic şi consular, toată crema baronilor baltici şi tot ceea ce conta în presa letonă. La sfârşitul iernii sau în primăvara anului 1939, cu cinci sau şase luni înainte dc încheierea pactului germano-sovictic, exact înainte sau după invadarea Cehoslovaciei de către llitler, a dat această recepţie ca de obicei. Erau prezenţi consulul general al Germanici şi omul de afaceri american care sosea de la Ercvan, *via* Moscova. Era de faţă comunistul cu ochelari, adică amantul mătuşii Lisei. se aflau acolo de asemenea doi membri ai familiei baltice care apare în cartea *Lovitura de graţie* de Marguerite Yourccnar. Mai era de faţă şi bătrâna scrântită care ghicea în palmă.
Spre sfârşitul recepţiei, în momentul în care mai mulţi invitaţi se pregăteau să-şi ia haina sau bastonul de la vestiar, unde veghea, în bluză neagră şi şorţ alb, o tânără cameristă de nouăsprezece ani, originară din Polonia, şi care tocmai fusese angajată, ghicitoarea se apropie de Anna şi îi luă mâna.
- Ei, ce vezi? întrebă Anna.
Femeia se uita în palmă, făcea feţe-feţe, nu scotea o vorbă.
- Ei, ce e? repetă Anna cu o oarecare nerăbdare în glas.
- Văd oameni mulţi... văd nişte lucruri... Ar fi mai bine să plecaţi cât mai repede din Riga, murmură ea deodată.
Apoi o podidiră lacrimile. Printre invitaţi se iscă rumoare.
- Nu-i nimic, zise Anna cu glas scăzut întorcându-se către prietenii săi. Nu prea e în toate minţile.
Nebuna se ridică, galbenă ca turta de ceară, şi părăsi încăperea.

III
Lumea e un spectacol
- Spusă de Maria aşa cum ţi-o spun eu acum, povestea Lisei mă cu- cerea pur şi simplu. Aşa cum m-ar fi cucerit aventurile lui Genghis-I Ian sau ale lui Sindbad Marinarul, sau cele ale unui ţăran din Yang-Tse- kiang pe vremea Regatelor războinice, sau cele ale unui căpitan din Marea Armată a lui Napoleon trecând Nicmenul sau Berezina în toiul iernii lui 1813, sau cele ale lui Candide la bulgari sau la indienii Orejoncs. Aş fi dorit să ştiu totul despre comunistul cu ochelari care ocupa la Moscova posturi din ce în ce mai importante înainte de a fi bănuit de troţkism şi de deviaţionism ideologic şi de care mătuşa Lisei se îndră- gostise. Aş fi vrut să ştiu totul despre mătuşa Lisei care devenise actriţă şi juca în piese de teatru. Aş fi vrut să ştiu totul despre cei doi amorezi care îşi disputau inima Annei. Aş fi vrut să ştiu totul despre Anna, la care mă fascina, nu ştiu de ce, chipul îndepărtat şi deja aproape şters. Aş fi vrut să ştiu totul despre viaţa la Riga, între Hitlcr şi Stalin, despre care ne vorbea Lisa pe la sfârşitul anilor cincizeci sau la începutul anilor şai- zeci, la doi paşi de Teatrul lui Marcellus, devastat şi reconstruit de către Orsini sau Barberini — *quod Barbari nan fecerunt, Barberini fecerunt —,* şi de statuia ecvestră a lui mare Aurel iu care se înălţa încă, pe atunci, în centrul Capitoliului. Ştii de unde veneam, eu şi Maria, atunci când ne-am întâlnit din întâmplare în Piazza Campitelli cu femeia din Letonia?
- De la Portofino, răspunse A. Şi de la un fel de petrecere cu nişte tipi ciudaţi pe strada Universităţii.
- Nimic nu-ţi scapă, am precizat eu. Ai putea jura că, în viaţa ta, n-ai făcut nimic altceva decât să fii un om printre oameni. Mă întreb dacă nu cumva are să-ţi fie greu să redevii un spirit străin de această lume care absoarbe tot ceea ce vine în contact cu ea. Lisa era însoţită de acel tip, ţi-aduci aminte? care mi se păruse insignifiant. Era înalt, slab, arăta

destul de bine, după părerea Mariei. Şi el, la rândul său, avea o poveste, un trecut, o meserie, părinţi - ceea ce e destul de obositor la oameni este faptul că, cel puţin până în vremea de azi când totul se schimbă atât de repede iar copiii se nasc din eprubete, toţi au părinţi - şi am putea porni pe urmele sale în parcurgerea vieţii şi a acestei lumi fără sfârşit care îţi trezeşte interesul. Numele său era Rodolphc. -A! A! exclamă A.
- Maria l-a întâlnit pe Rodolphc la Roma.
- Maria tc iubea, îmi spuse A cu mâna pe umărul meu. îmi închipui că iubirea aduce puţină ordine în viaţa oamenilor, nu?
- Aduce şi dezordine, am completat eu. O iubeam pe Maria. Mă iubea şi ca. A devenit apoi prietena lui Rodolphc. Iar Rodolphc - la urma urmei de ce nu? - s-a îndrăgostit de ca. El trăia cu Lisa. A părăsit-o pentru Maria. Sau pentru imaginea Mariei care trăia cu mine.

Ceea ce s-a petrecut la Roma, la Paris, la Veneţia, pe vremea mea şi după mine, nu pot să-ţi spun fiindcă nu ştiu. Viaţa e făcută de asemenea dintr-un văl fermecat şi crud care se numeşte secret.
- Nu există secret pentru spirite. Vrei să-ţi vorbesc la rândul meu despre Rodolphc?
- Mulţumesc din inimă, i-am răspuns. Nu ţin neapărat. Eu îţi po- vestesc viaţa. Nu mi-o povesti pe a mea. Şi cu atât mai puţin pe a altora. Ceea ce este delicios în moarte este faptul că am sfârşit cu viaţa, adică am terminat cu suferinţa. Orice viaţă este amară fiindcă se termină cu moartea. Viaţa este o boală ucigătoare, sexual transmisibilă, de care ne vindecăm puţin în fiecare zi şi care până la urmă ne ia cu totul. Viaţa e un împrumut gratuit pe care nu-l putem refuza, pe care trebuie întotdeauna să-l restituim, care ne este rând pe rând acordat şi retras, şi la care ţinem mai mult ca la orice. Cel puţin atâta timp cât trăim.
Un singur lucru ar fi mai rău decât cel de a muri: acela de a nu muri. Nu mă arunca din nou în viaţă: ea nu arc preţ decât prin faptul că are un sfârşit. Tuturor, sau aproape tuturor, ne e teamă de moarte. Dar odată în sânul morţii, în lumea păcii, în uitare, am mai avea oare chef să ne întoarcem pe acest Pământ? Iar tu, căruia îi povestesc cum pot ce înseamnă lumea, viaţa, şi iubirea, şi umbrelele, şi pieţele de la Roma şi acele oraşe din Toscana şi din Umbria unde ajungi, atunci când vii dinspre Franţa, prin Valle d'Aosta sau pe lacurile italiene, ai avea oare chef să te transformi în om pentru câteva zeci de ani şi să bei un *espresso,* aşteptând moartea, în Piazza Campitelli?

- Nu ştiu, spuse A. Stau în cumpănă.
- Te înţeleg foarte bine, i-am răspuns. Eu, în ce mă priveşte, mi-am dat deja obolul. Mi-a plăcut la nebunie să cobor spre Italia asemenea lui Hannibal, lui Bonapartc, lui Gocthc şi lui Byron, lui Chatcaubriand, lui Stendhal. Inima mea bătea ca şi a lor, dar fără elefanţi, fără geniu şi Iară ambiţie. Nu aveam elefanţi. Despre geniu prefer să nu spun nimic. Iar ambiţie nu prea aveam.
- Nu prea aveai ambiţie? întrebă A.
- Nu, am răspuns cu, nu prea aveam. Nu aveam chef să devin consul, nici ministru, nici ambasador. Nu aveam chef să câştig averi, să-mi fac o situaţie confortabilă, să ajung un mare proprietar sau un industriaş sau un director de întreprindere. Nu aveam chef să comand armate sau liote, să conduc popoare. Nu aveam nici măcar chef să aleg o stare socială. Cu atât mai puţin să reuşesc. A reuşi e unul dintre cuvintele cele mai mârşave ale timpurilor moderne. Detestam afacerile, dosarele, colocviile, driblingurile, planurile pe termen lung. îmi plăcea mai degrabă să lenevesc, să nu fac absolut nimic, să mă uit la soarele sclipind în apa mării. Am adorat pur şi simplu viaţa atunci când în ca nu se petrecea mai nimic. îmi plăceau înserările şi zorii dimineţii, poemele lui Iloraţiu, ale lui Ilafiz, ale lui Omar Khayyam, ale lui Toulet care cântă vinul şi fetele, nuvelele lui Borgcs cu măştile şi cuţitele lor, cu labirinturile lor, cu loteriile lor, cu maşinile pe care Ic luam pentru a merge cine ştie unde şi care mergeau foarte repede pe şosele cu arbori pe margine de unde porneau drumuri de pământ, îmi plăcea naivitatea Mariei. Chil că trebuia să îmbrăţişez ceva, preferam oricum să nu fie o carieră. A trebuit totuşi să le arăt, celor ce mă iubeau şi celorlalţi, că şi cu puteam să mă zbat ca toţi ceilalţi şi să fac ceea cc făceau ei. Am avut, Dumnezeu să mă ierte, idei, opinii, birouri, meserii. Am câştigat concursuri. Am ocupat posturi. Nu puneam marc preţ pe asta. Am scris câteva cărţi.
- Ştiu, interveni A. Despre Chatcaubriand. Despre Veneţia. Şi despre tine.
- Am făcut ce trebuia să fac. Am tăcut mai ales ce am putut face. Sunt mulţumit că acum sunt mort şi că pot sta de vorbă cu tine care vii în sfârşit din altă lume. Lumea e fără rost. Eu n-am iubit decât pe Maria.
- Nimic altceva? întrebă A. Nimic altceva în această lume? Căutam printre amintiri ceea ce iubisem.
- Poate lumea însăşi, am răspuns eu. Viaţa, bineînţeles. Dar mai

mult lumea. Lumea şi spectacolul lumii. Există în viaţă ceva pretenţios, ceva violent, o latură de autosuficienţă şi de vagă izbândă care nu-mi plăceau decât pe jumătate. Imbecilii repetă întruna că viaţa c o luptă, că trebuie să lupţi pentru a trăi. Aceste sunete de trâmbiţă, aceste chemări la arme, pentru mine erau mai degrabă obositoare. îmi plăcea să privesc lumea de la o oarecare distanţă, aşa cum facem astăzi, cum făcea şi Lucrcţiu de pe faleză - *„Suave mari magno...* " — , ca şi cum aş fi fost doar în trecere. Şi eram într-adevăr. Un fel de turist aflat în vacanţă pe plajele acestei planete, pe colinele sale, pe câmpiile sale. „Şi cât timp rămâneţi pe aici?" „O! dacă nu intervine nimic, o nimica toată, ceva mai puţin de un veac." Vizitaţi lumea primăvara! Vizitaţi lumea toamna! Nu o să vă pară rău: şaptezeci şi cinci de ani dc suferinţe şi de plăceri amestecate şi de delectare garantată! *AH*

llie world's a slage: lumea e o scenă, 'foți ne improvizăm numărul sub proiectoarele istoriei, ne recităm textul, suntem aplaudați, suntem flu- ierați și, după ce am lacul o figurație cât de cât inteligentă în cea mai frumoasă dintre piese - un succes universal, un triumf, o capodoperă: istoria oamenilor pe Pământ - , intrăm pentru totdeauna în lojclc uitării și ale veșniciei.
■- Cu toate acestea, interveni A, trebuie să existe lucruri care îi frământă pe oameni și îi fac să acționeze...
-Ai dreptate, am încuviințat cu. Există totuși în inima oamenilor ceva la fel de puternic ca și dragostea de viață: curiozitatea. Ei vor totdeauna să știe ce se va întâmpla după, ce s-a întâmplat înainte, ce sc întâmplă în altă parte, ceva mai departe, dincolo de mare și de coline. Am simțit în mine toate clanurile obscure ale curiozității. Și, în centrul curiozității, există ceva aidoma sufletului lumii și motorului său: dorința. Dacă am iubit ceva în afară de Maria - și poate că Maria nu era decât imaginea sa întrupată - , acest ceva este dorința. Ea îi aruncă pe oameni în afara lor înșiși. Ea îi face să plece pe mări și până dincolo dc deserturi, în căutarea aurului, a sexului, a puterii, a științei. Dacă nu ar exista dorință, nu ar exista istorie și nu ar exista oameni. Nu ar exista decât animale, plante, mașini. Oamenii, dragul meu A, și asta e singura lor măreție, sunt întotdeauna ceva mai mult decât atât.
- La fel și spiritele, îmi spuse A. Tocmai de aceea am venit aici de pe planeta Urql.
- Și tocmai de aceea eu redactez pentru tine și în folosul alor tăi raportul despre Pământ.

IV
Mersul timpului
Anii au trecut. Cedate Uniunii Sovietice prin pactul Molotov- Ribbentrop, Riga, Letonia, Țările Baltice au fost ocupate de Armata Roșie. Apoi a venit rândul germanilor care, după ce au fost, ceva mai pu- țin de doi ani, aliații Uniunii Sovietice, deveniseră dușmanii ei. Au rămas trei ani. Din vara lui '41, mai puțin strălucitoare decât vara lui '40 dar încă triumfală, până în vara lui '44, deja prevestitoare a crepusculului zeilor și a apocalipsului. După germani, mai întâi învingători, apoi învinși, s-au întors rușii ca stăpâni pentru ceva mai puțin de o jumătate de veac.
Ceea ce a însemnat ocupația germană, ceea ce a însemnat ocupația rusă, putem alia dintr-o sumedenie de amintiri și de cărți. Războiul c întotdeauna crud. E întotdeauna asemănător cu sine. Dar, de la Cain și Abel încoace și de Ia împărații Chinei, tot mai reușește să născocească alte și alte șiretlicuri pentru a provoca suferință, să creeze noi și noi obsesii. Obsesia lui Hitler erau evreii. Obsesia lui Stalin era dușmanul de clasă. Existaseră romanii și cartaginezii, cruciații și musulmanii, aztecii și spaniolii, hunii, mongolii, coloanele lui Turreau în Vcndce și expedițiile lui Simon de Montfort împotriva albigcnzilor. Toți ucideau cu o mare delectare, pârjoleau, răstigneau, împușcau, ghilotinau, înjunghiau, schingiuiau. Exterminarea evreilor era de o simplitate biblică: evreii erau, fără excepție, criminali prin naștere. Prin Europa circula o anecdotă. Cineva anunță: „Au fost arestați toți evreii și toți frizerii." Un altul întreabă: „Dar de ce frizerii?" Ceva din istoria lumii și din subteranele ei se află și în aceste cuvinte. Hitler a cucerit Europa. Evreii din Țările Baltice au fost masacrați ca și cei din Polonia. După ce germanii au fost învinși și au venit rușii, a urmat o altă poveste - și cu toate acestea mereu aceeași: bunica Lisei...
M-am întrerupt brusc. Am clătinat din cap.

- ce c? întrebă A. Ce se petrece? Bunica Lisei...?
- Am impresia că merg prea repede. Trebuie să înțelegi că timpul raportului nu este și timpul vieții. Când îți povestesc mersul lumii, ba încetinesc, ba accelerez, ba scurtez, iuțesc pasul. Mă întorc de unde am plecat, mă năpustesc înainte, tărăgănez, insist, selectez, o las baltă. Petrecem mai mult timp în fața ceștii de espresso din Piazza Campitelli decât la Riga în anii întunecați ai regimurilor lui llitlcr și Stalin. Fiecare dintre istorisirile noastre e decupată din istoric. întreaga artă a celui ce le povestește ține de modul său de a decupa. Lași toată lumea la o parte. Pornești pe urma unei iubiri, a unei familii, a unui soldat, a unei casc. Depeni un fir roșu. Te joci cu timpul așa cum ai cânta la acordeon. Aș susține cu plăcere că a depăna o poveste e doar o chestiu- ne de timp. în toate sensurile cuvântului: verbele și durata.
Trebuie în primul rând să știi dacă vei întrebuința, în povestirea ta, atât pentru oameni cât și pentru spiritele de pe Urql, prezentul, imper- fectul, perfectul simplu, perfectul compus sau mai-mult-ca-perfectul, ba chiar viitorul sau viitorul anterior, timp metafizic prin excelență. „A sc întâlni cu O deasupra Vămii Mării pe 26 iunie către ora prânzului." Sau: „Pe 26 iunie către ora prânzului, deasupra Vămii Mării, A se întâlnește cu O." Sau: „A se va fi întâlnit cu O pe 26 iunie pe la ora prânzului deasupra Vămii Mării." Așadar vezi bine

nuanțele, nu doar de timp, ci şi dc aspect şi de sens pe care Ic creează alegerea modulației verbului.
Perfectul simplu este vioi, iute, milităresc, romanesc şi stendhalian: „Pe 15 mai 1796, generalul Bonaparte îşi făcu intrarea în Milano în fruntea acelei tinere armate care tocmai trecuse podul Lodi şi adusese lumii la cunoştință că, după atâtea veacuri, Cezar şi Alexandru aveau în sfârşit un succesor." Sau: „Când Aurclicn o văzu prima oară pe Bercnicc, el o găsi pur şi simplu urâtă." Eşti îmbarcat fără să vrei. Pleci odată cu ceilalți şi toată lumea e a ta.
Prezentul consemnează totul cu un fel de ariditate. E un proces- vcrbal, o constatare, o evidență: „Există doar o problemă filosofică cu adevărat serioasă: ciceasta e sinuciderea." „Omul s-a născut liber, dar cl se află peste tot în lanțuri." „Familiile fericite se aseamănă toate, familiile nefericite sunt nefericite fiecare în felul său."
,, Veneția roşie, parcă A adormit; nici hârcă"
(trad.: Lazăr Iliescu)

Imperfectul, îndrăgit de Flaubert, este instrumentul pictorului care te face să asişti la o scenă deja închisă şi pecetluită de veşnicie din care, în opoziție cu ceea ce se petrece la Stendhal, tu nu faci parte şi pe care o priveşti din exterior fără a putea schimba ceva: „în ziua de 15 septembrie 1840, pe la ceasurile şase ale dimineții, nava *Ville-de- Montereau,* gata de plecare, scotea mari rotocoale de fum în fața cheiului Saint-Bernard." „Cum afară era o căldură de treizeci şi trei de grade, bulevardul Bourdon era cu desăvârşire pustiu." „Acestea se petreceau la Mcgara, un cartier mărginaş al Cartaginei, în grădinile lui Hamilcar." Sau: „Rene Dubardeau, tatăl meu, mai avea un copil în afară de mine: era Europa." Totul e aranjat dinainte. Nu ai altceva dc făcut decât să priveşti destinul deslăşurându-se sub ochii tăi.
Perfectul compus e o privire înapoi, cu o nuanță de melancolie:
„Ani de-a rândul, ni-ani culcat devreme. "
(trad.: Sorin Mavrodin)
Viitorul anterior, timp cât se poate de misterios, le trimite într-un vii- tor unde nu eşti încă şi de unde priveşti către un trecut care, în momentul în care vorbeşti, e simții ca prezent şi uneori ca viitor. E începutul văzul dinspre sfârşit, e viața văzută dinspre moarte. Trebuie adăugat că timpurile verbale au nuanțe sentimentale cu totul independente de desfă-şurarea timpului: există afecțiune în imperfect - ne adresăm adesea la imperfect animalelor domestice şi copiilor la o vârstă fragedă -, aventură în perfectul simplu şi bănuială, ba chiar amenințare în viitorul anterior.
Mult mai hotărâtoare este alegerea, chiar şi în cea mai scurtă povestire - şi, bineînțeles, în raportul pe care îl scriem privind starea Pământului - , unui anumit ritm al timpului. Dacă aş fi dorit, dragul meu A, să prezint oamenilor de pe Urql spectacolul lumii în integralitatea sa - *AII the world's a .stage...* - , ar fi trebuit, tu şi cu, să retrăim, în timp real, de la începuturi, toate miliardele de ani care s-au scurs de la cele trei clipe ale *Big Bangului.* Şi doar la *Big Bang,* printr-un paradox incredibil, de vreme ce e singurul eveniment la care ştiința nu are acces, am fi putut într-adevăr asista în totalitatea sa. Căci, pentru o mică fracțiune de secundă. Universul se reduce, în momentul *Big Bangului,* la un vârf de ac imperceptibil, incandescent, cu o căldură şi o masă infinite, şi care conține tot ceea ce există. Imediat după aceea,

la o secundă, la o fracțiune de secundă după aceea, ar fi trebuit să ne aflăm în acelaşi timp în toate punctele spațiului. Şi, câteva miliarde de ani mai târziu, ar ti trebuit nu doar să ne întindem la toate orizonturile geografiei şi ale istorici, dar să ne şi strecurăm, sarcină imposibilă, în toate ungherele şi la toate cotiturile fiecărei conştiințe umane. Atâta spațiu! Atâta timp! Atâta gândire împrăştiată peste tot. Avem de făcut doar un raport. Şi el nu trebuie să fie nici prea lung şi nici prea greu pentru a-l putea duce cu tine până pe planeta Urql. Avem doar trei zile la dispoziție. Şi asta nu e mult pentru a putea rezuma lumea. Iată de cc, după ce am zăbovit atâta la o calea *espresso,* trec cu toată viteza...
- înainte de a pleca, îmi spuse A.
- Da, am încuviințat cu, înainte de a pleca, peste anii de groază ai Letoniei sovietice imediat după semnarea pactului între 1 litler şi Stalin la 23 august '39, apoi peste cei ai Letoniei germane şi naziste în urma declanşării operațiunii *Barharossa* în noaptea din 21 spre 22 iunie '41, şi, în sfârşit, peste cei ai Letoniei din nou sovietice după victoria lui Stalin asupra lui I litler şi intrarea, în Riga, a soldaților Armatei Roşii mergând, până în Polonia, până la Elba, până la Berlin, pe urmele unei *Wehrmacht* în derută.
Dacă, stimulați de conversația în jurul ceştii de *espresso* din Piazza Campitelli, am începe, tu şi eu, povestirea aventurilor bunicii Lisei şi am hotărî să le consacram doar lor, aşa cum merită - dar cum merită şi restul: trecerea în revistă, de către Ilomer, a trupelor şi

corăbiilor adunate în fața Troici; evocarea, de către Chateaubriand sau de către Proust, a morților de la Jockcy Club sau a morților în urma Congresului dc la Vcrona; lista pălăriilor, la Rabelais, şi a obiectelor uzuale ce pot servi pentru şters la fund; interminabilul şir al amantelor lui Don Juan - , patru sau cinci volume din raport, ar trebui să începem cu seara de 23 august. Atunci începe totul.
Ziua a fost mai degrabă liniştită. Vremea e frumoasă. Anna s-a întors acasă de la redacție. Stă de vorbă cu cele două fiice ale sale şi cu câțiva prieteni - printre care, desigur, consulul general al Germaniei şi americanul de origine armeană - în grădina spațioasă care înconjoară casa. de un an sau chiar de doi - de la episodul Munchen, în orice caz, în septembrie '38, şi poate de la *Anschluss,* în martie - climatul politic este foarte apăsător în Europa. La fiecare început de primăvară, la fiecare început de toamnă, lumea se întreabă ce o să se întâmple. Iarna şi vara sunt plaje mai senine. Un fel de popasuri într-o cursă cu sufletul

la gură. Atunci când sună telefonul, în casa din Riga, în acea frumoasă şi deosebit de călduroasă seară de august, nimeni nu se nelinişteşte. Când stăpâna casei, chemată din grădină de micuța poloneză, se întoarce la fiicele şi prietenii săi, toată lumea înțelege îndată, după mersul, după acrul său, că se întâmplă totuşi ceva.
- Sper că nu e nimic serios, nu? o întreabă cineva.
- Nu ştiu, răspunde ca. Nu sunt sigură. Ribbcntrop şi Molotov au semnat astăzi la Moscova un pact de neagresiune.
- Asta înseamnă pace! se auzi un glas.
- Ba asta înseamnă mai degrabă război, zise Anna.
Nimeni nu ştie nimic mai mult. Anexele secrete care prevăd împărțirea Poloniei şi care cedează Țările Baltice şi alte câteva teritorii Uniunii Sovietice nu sunt date publicității. Vestea pactului însuşi a ajuns foarte repede la urechile bunicii Lisei fiindcă ca conduce un jurnal şi ocupă la Riga o poziție cu totul excepțională. Poate şi pentru faptul că se numără printre cei care au servit drept legătură între oamenii lui Hitler şi oamenii lui Stalin. A doua zi şi în zilele următoare, când presa şi posturile de radio vor difuza vestea, mulți bărbați şi multe femei din întreaga lume vor fi departe de a-i înțelege imediat semnificația şi gravitatea. Ea a înțeles deja ce înseamnă apropierea dintre Hitler şi Stalin. Ea ştie că Franța şi Anglia negociau de multă vreme cu Stalin şi cu Litvinov, comisarul său pentru Afacerile Externe, înlocuit în luna mai a anului precedent - şi acesta era deja un semn - cu Viaccslav Molotov. Ea ştie deja că Stalin gândeşte că democrațiile au dat, la München, în septembrie '38, măsura slăbiciunii lor. Ea ştie că ocuparea Cehoslovaciei de către Hitler, doar cu câteva luni înainte, în martie '39, i s-a părut urmarea firească a ruşinii de la München şi nu a surprins-o deloc. Ea ghiceşte sensul dublei piruete sovietice şi germane: înțelegerea dintre cei doi şefi atotputernici şi duşmani e dictată, pentru fiecare dintre ei, de o apreciere la rece a intereselor reciproce şi ea arată, cât de curând, o acțiune comună împotriva țării care îi desparte şi a cărei distrugere îi va uni - Polonia.
In seara zilei de 23 august 1939, în grădina casei unde vorbeşte cu fiicele sale, bunica Lisei îşi aduce oare aminte de nebuna din Riga? Există altele de făcut, atâtea hotărâri de luat. Toată noaptea, mama şi cele două fiice îşi frământă mintea întorcând planurile şi riscurile pe toate fețele.
- Asta înseamnă război, zise mama.

- Să plecăm, sugerează una dintre fiice, care e mama Lisei.
- Cu neputință, zise mama. Jurnalul, casa, familia, lumea. Trebuie să plecați voi amândouă. Eu rămân aici.
- Rămân cu tine, zise mătuşa Lisei.
- Nu vreau să rămâi. Trebuie să pleci.
- Nu vreau să plec. Rămân.
Ceea ce stăruia în mod firesc în mintea şi inima mătuşii Lisei era imaginea comunistului cu ochelari. Nu era prea mare distanță de la Riga la Moscova. Şi mult mai mică era distanța dintre Riga şi Leningrad unde comunistul cu ochelari se ducea foarte des. A pleca la Londra sau la Paris însemna să rupă pentru totdeauna legăturile cu Uniunea Sovietică - şi cu iubirile sale. Mama celor două fete era o femeie foarte puternică şi foarte afectuoasă. îşi iubea mult fetele. Voia să le vadă fericite. Avea ca însăşi o legătură cu consulul general sau cu armeanul - sau poate chiar cu amândoi? Tu, fără îndoială, ştii asta sau ai putea să ştii. Dar Lisa nu ştia. Şi nici eu nu ştiu. Ilar Domnului, nu ştiu totul, de vreme ce eram un om.
Consulul general al Germaniei şi americanul din Armenia, care trăgeau, ca toți cei ce erau lucizi, concluziile pactului germano-sovietic, au insistat, fiecare în parte, pe lângă femeia

pe care o iubeau, ca ea să se pună la adăpost, cu întreaga familie, de evenimentele ce se apropiau.
- Ce ați dori să fac? le răspundea ca. Să părăsesc jurnalul, redactorii, tipografii, cititorii săi? Să anunț că dau bir cu fugiții fiindcă mi-e teamă? Știți foarte bine că trebuie să rămân aici.
Știau, bineînțeles. Patruzeci şi opt de ore mai târziu, pe 25 august, mama Lisei şi Lisa, aceasta încă în costumaş dejoacă sau în rochiță cu flori plisată, sau poate aşezată în ceva ce aducea a leagăn sau a rucsac, plecau cu trenul de seară la Berlin, la Paris şi la Londra. Mătuşa Lisei şi mama sa rămâneau în Letonia fiindcă la Riga exista un jurnal şi ceea cc se cheamă o datorie, fiindcă la Moscova exista un comunist cu ochelari şi ceea ce se cheamă o pasiune.
O săptămână mai târziu izbucnea războiul în Polonia, pe care germanii şi ruşii şi-o împărțeau între ei. Țările Baltice deveneau un pământ izolat între comunism şi național-socialism.
Câteva luni mai târziu, generalul Karlis Ulmanis, deopotrivă *Vadonis,* adică Fiihrer sau Duce, prim-ministru, preşedinte al Republicii, un dictator într-adevăr, care conducea Letonia cu o mână de fier şi cu

care Anna se afla în cele mai bune relații, era silit să părăsească puterea şi, punând în aplicare clauzele secrete ale pactului Molotov- Ribbentrop, trupele sovietice pătrundeau în Țările Baltice.
Fiecare s-a descurcat cum a putut. *Vadonis* a fost deportat undeva în Siberia. Letonia a fost anexată Uniunii Sovietice. Comunismul se instala repede. Jurnalul trecea, bineînțeles, sub controlul K.G.B.-ului. Sc putea totuşi supraviețui. Consulul general al Germanici era în continuare pe post. Americanul din Armenia îşi vedea de afaceri. Mătuşa Lisei, care interpreta roluri de prim-amoreză pe scena Teatrului Marc, era topită de dragoste după comunistul cu ochelari şi-i stătea în gând să se căsătorească cu el. Din când în când sosea, pe căi ocolite, prin intermediul consulului, al americanului, câte o scrisoare de la mama Lisei: mama şi fiica erau stabilite amândouă în Anglia, în împre- jurimile Londrei, unde riscurile războiului, care dădea deja târcoale pe Marea Mânecii după prăbuşirea stupefiantă a Franței, apăreau deodată, printr-un neaşteptat paradox, mult mai de temut decât în Letonia. Londra ardea sub bombe. Coventry nu mai exista. întreaga Anglie sc clătina pe malul prăpastiei în care Franța se prăvălise deja.
- Vă mai aduceți aminte, li se adresă bunica Lisei într-o seară prietenilor săi, vă mai aduceți aminte de bătrâna scrântită care pretindea că citeşte adevărul în palmă?
Da, da, îşi aminteau, mai mulți dintre cei de față o cunoscuseră pc ghicitoare. Dar nimeni nu mai ştia nimic de ea.
- Voia să plec din Riga..., zise Anna pe un ton îngândurat. Tare mă tem că viața fiicei melc e mai grea la Londra decât viața noastră la Riga.
- O, Doamne! rosti cineva, e adevărat. Cine şi-ar li putut închipui? Ceilalți clătinară din cap. Aveau noroc în nenorocirea lor. Lumea în
jurul lor ajunsese un iad.
Lacrimile urcau înect-încet în ochii Annci care se gândea la Lisa.

V

Ființa este ceea ce este

- Ah! dragă O, exclamă A, nimic nu mă amuză aşa de mult ca oamenii.
- Oamenii şuieră, i-am amintit eu.
- Știu. Insă istorisirea necazurilor lor este un prilej de bucurie amară, îmi place să mă înduioşez în fața suferințelor prin care trec. Cred că prietenii mei de pe Urql se vor delecta la fel de mult ca şi mine cu războaiele voastre, cu pasiunile voastre, cu eşecurile voastre, cu lacrimile voastre, cu toate nebuniile la care vă împinge dorința. îmi închipui că povestiri precum cele despre doamnele din Riga cunoşti sute şi sute.
- Mii şi mii, am adăugat eu. Fără a le mai pune la socoteală pe toate celelalte — cele care vor exista într-o zi şi care nu există încă. Căci, şi acest lucru trebuie bine precizat în raportul despre Pământ, toate povestirile pe care ți le depăn sunt reflectări ale trecutului. Fiindcă eu eram om, nu ştiu nimic despre viitor. Nu pot decât să-mi aduc aminte de ce a fost. Sau să născocesc pur şi simplu. însă tot ceea ce îşi imaginează oamenii poartă întotdeauna pecetea trecutului. Ei se mulțumesc, pentru a aduce ceva nou, să organizeze altfel ceea ce există deja. Ca să inventezi cu adevărat, nu există decât istoria în desfăşurarea ci, istoria care se face continuu. Iar ceea ce va inventa istoria, nicio ființă vie nu e în stare să imagineze. Viitorul este un monopol al timpului. Tu trebuie să-mi dictezi, pentru raport, ceea ce vor face oamenii şi ceea ce va fi lumea peste un milion de ani.

- Dragul meu O, începu A, tu ai fost foarte bun cu mine. Ştim, şi tu şi eu, şi nu e cazul bineînţeles să menţionăm acest lucru în raport, care trebuie să treacă drept o capodoperă în ochii tuturor cititorilor săi, că nu prea eşti capabil. Dar te-ai străduit să faci lucrurile cât mai bine.

Dacă voi putea, la rândul meu, să te învăţ câte ceva ajutându-te să păşeşti în lumea care va fi după tine, sunt gata şi eu să-ţi servesc drept ghid într-un viitor care îţi este încă şi mai străin decât acest trecut despre care deja nu ştii mare lucru.
Propunerea lui A mă ispitea din cale-afară. Cântăream avantajele şi dezavantajele. Stăteam în cumpănă, ca de obicei.
- Dacă mă gândesc bine, am răspuns eu, prefer să nu ştiu nimic. E oarecum ca şi în cazul lui Rodolphe. Ce va lî după mine nu mă mai priveşte. Deja sunt sătul până peste cap de acest trecut care se ţine iască de mine. Ştiu, de vreme ce totul se leagă, că nu pot să mă spăl pur şi simplu pe mâini cu istoria de după mine. Dar aş vrea să-mi faci acest hatâr, astfel ca raportul nostru despre oameni să se termine în momentul morţii mele. Vei scrie de unul singur, dacă vrei, scurta anexă necesară privind cele cinci miliarde de ani ce vor veni de acum încolo şi care vor face din copiii noştri ceva la fel de străin pentru fiinţele umane de astăzi pc cât sunt străine fiinţele umane de astăzi faţă de alge. Prefer să te las în grija destinului tău, sau al nostru, iar cu să-mi urmez drumul întrerupt dc întâlnirea noastră, care mi-a tăcut atâta plăcere, deasupra Vămii Mării. Am avut deja destule necazuri cu propria mea viaţă, asupra căreia apasă povara întregului trecut al lumii. Renunţ la un trecut de care mă simt totuşi, într-o foarte mică măsură, legat şi responsabil.
Şi asta nu pentru că aş fi orb sau mai laş decât alţii. Trebuie să privim lucrurile în faţă. Ştiu foarte bine că multe lucruri pe care le-am iubit în lumea aceasta riscă să dispară pentru totdeauna într-un viitor destul de apropiat: cărţile, pădurile, un anumit fel de a fi, de a se comporta, de a gândi, Meditcrana însăşi despre care sunt asigurat că, în câteva milioane de ani, nu va mai fi decât o strălucitoare amintire. Ceea ce se va alege, după mine, din ceea ce a fost lumea mea, nu am cum să ştiu. Şi nici nu vreau să ştiu. îmi închipui că tocmai pentru a-i scuti pe oameni de suferinţe groaznice au fost sortiţi morţii înainte ca lumea lor să se schimbe prin exces de violenţă. Există progrese, succese, izbânzi pe care ei nu ar fi în stare să le suporte. Ţi-am vorbit destul de timpul care trece pentru a nu putea uita că trece. Prea am iubit trecerea timpului şi invenţiile sale în trecut pentru a nu iubi trecerea şi invenţiile sale în viitor. Sunt sigur că lumea va fi foarte frumoasă pentru cei care vor veni după mine. Dar sunt prea obişnuit să scriu cu un creion şi să mă plimb prin păduri sau de-a lungul mării pe unde

navigau Ulisc şi Virgiliu şi toată suita dogilor la bordul corăbiei *Bucentaure,* pentru a nu fi cuprins deodată de nelinişte, nu în faţa plecării mele, pe care încă o pot suporta, ci în faţa celor ce se vor petrece după mine - şi care se vor petrece fără îndoială mult mai bine. Lucruri care vor fi altceva, în orice caz, şi cărora nu aş fi în stare să le fac faţă. Trebuie să mă ierţi: eu nu sunt, ca tine, un spirit venit de pe LJrql. Lu nu sunt decât un om care aparţine timpului său. Bietul şi dragul meu spirit de-a pururi veşnic, am să-ţi spun ceva care o să tc facă să râzi cu lacrimi: ceea ce e un lucru bun la oameni e faptul că ci se contopesc cu timpul şi că se duc odată cu el.
Cu un gest de prietenie care m-a înduioşat adânc, A şi-a petrecut braţul după umerii mei. Cred că mi-au scăpat câteva lacrimi.
- Nu-ţi face prea multe griji, îmi spuse A. Ştii bine ce se va întâmpla. Totul se va schimba, însă atât de încet încât totdeauna va exista impresia că nimic nu se schimbă niciodată. Pământul va dispărea, dar atunci când oamenii vor li părăsit de multă vreme această planetă. Pământul este leagănul oamenilor, dar copiii oamenilor nu rămân închişi pe veci în leagănul lor. Progresele vor li uluitoare şi ele nu vor rezolva nimic fiindcă suferinţelor vindecate le vor urma alte suferinţe iar după obstacolele învinse vor urma alte obstacole. Este tot atât de greu pentru tine să-ţi imaginezi Universul peste cinci miliarde de ani pe cât îi era de greu unei roci în fuziune, sau unei alge albastre, sau chiar lui Lucy, micuţa creatură africană descoperită pe vremea ta în sud-cstul Africii, să şi-i închipuie pe Platou, pe Michelangelo sau pc Darwin. Nu toate problemele pe caic ţi Ic pui şi pe care şi le pun semenii tăi, vreau să spun oamenii din jurul tău de trei sau patru mii dc ani, vor fi rezolvate. însă ele vor putea fi ocolite fiindcă mintea oamenilor va li inventat altceva iar istoria Universului va inventa şi ca altceva decât însăşi mintea oamenilor. Va fi din ce în ce mai dur - şi poate, trebuie să recunoaştem, din ce în ce mai înfricoşător. Atunci când oamenii vor II părăsit această planetă deoarece căldura sau frigul sau o explozie atomică sau un accident încă neprevizibil o vor fi tăcut nclocuibilă iar ei se vor fi stabilit undeva într-o galaxie sau alta, ei îşi vor aminti de Pământ ca de un vis de demult. îndoielile,

suferințele voastre, scurtimea vieții voastre, supunerea în fața unei naturi care va fi dispărut sub forma pădurilor, a mărilor, a animalelor sălbatice, a regiunilor necunoscute, ignoranța voastră, naivitatea voastră vor

apărea ca o epocă de aur. Se va vorbi despre Pământ aşa cum vorbiți voi de Atlantida sau de Grădina Raiului. Până la urmă va fi pusă la îndoială existența sa legendară. Viața, sau ceea ce îi va fi luat locul, va fi devenit abstractă, teoretică, dominată cu totul, în secolele viitoare, de către ştiință şi tehnică - şi, mai târziu, de către altceva despre care nu ştii încă nimic şi despre care nimeni nu ştie nimic şi pe lângă care ştiința, aşa cum o venerezi şi cum tc temi de ca astăzi, va fi ceva asemănător cu magia din epoca de piatră sau a războiului focului.
Atunci, poate, într-un timp cât se poate de îndepărtat, într-un spațiu necunoscut, un savant venit de pe Urql, căci Pământul va li murit sau va ii explodat, va regăsi raportul. Creaturile din vremea aceea, sau creaturile creaturilor, nu vor mai cunoaşte fericirea pe care v-o procurau vouă cărțile. Iile vor comunica uncie cu altele prin canale care nu au încă niciun nume în limbile vorbite de tine. Raportul va apărea ca un obiect misterios şi care va provoca puțină teamă. Savantului venit de pe Urql îi va fi greu să-l descifreze şi chiar să înțeleagă despre ce e vorba. După îndelungi eforturi şi căutări, el îi va descoperi totuşi pe papii Clement, pe conetabilul de Bourbon, această ciudată cetate a Veneției construită pe apă şi Meditcrana care între timp va li dispărut. Va descoperi Parisul, care nu va mai fi decât o amintire în amintirea Pământului, şi strada Dragonului, care nu va mai fi decât o amintire în amintirea amintirii. Vă va descoperi, pe Maria şi pe tine, dragul meu O, ca pe nişte lucruri deosebit de prețioase, în genul primatelor şi al diplodocilor.
-Al diplodocilor? am intervenit cu.
- în sfârşit..., adăugă A. La o scară mai mică. Poale nu şi mai puțin stupide. înțelegi ce vreau să spun. Lucruri din negura timpului, un pic caraghioase şi un pic neliniştitoare. se va apleca asupra ta, dragul meu O. Şi tc va găsi de-a dreptul delicios. Va da de Veneția şi va căuta să-şi imagineze cam ce putea fi Vama Mării. Şi palatele dogilor. Şi frescele lui Carpaccio de la San Giorgio dcgli Schiavoni. Toate acestea, bineînțeles, i se vor părea nişte lucruri cam nesăbuite. Şi nu vor lipsi unele spirite cu bun-simț, printre savanți, confrații săi, care să susțină cu încăpățânare că tot ceea ce povesteşte raportul ține de legendă şi dc pură invenție. Un singur personaj îi va fi familiar, aşa cum i-ar fi fost familiar unui țăran din Evul Mediu, unui legionar roman, unui hoplit al lui Alexandru, oricăruia dintre strămoşii tăi în timp ce şlefuia o piatră

sau un os - şi cum îți este şi ție: acela sunt eu. Eu, fiindcă eu sunt veşnic. de-a lungul istorici oamenilor, chiar cei care nu cred în mine, şi cu atât mai mult cei care cred din toată inima, înțeleg foarte bine cine sunt cu. însă tu, dragul meu O, peste cinci miliarde de ani vei fi cu neputință de înțeles.
- Peste cinci miliarde de ani?
- Ba chiar şi peste cinci milioane. Eu însă, eu voi fi mereu aici, imuabil, irevocabil, mereu tăgăduit şi mereu sigur, şi mereu renăscut, într-o lume care se schimbă aşa cum te schimbi tu însuți - şi în câteva zile, ştii foarte bine, te-ai schimbat mult - , e nevoie de ceva care să nu se schimbe. Acela sunt eu. Poate că sunt un vis. Tot un vis eşti şi tu.
Salul, i-am spus cu. Salut nemurirea.
- Salut viața, răspunse el.
- E un salut adresat morții, am adăugat eu. Viața, moartea nu sunt contrare una față de cealaltă. Iile sunt unul şi acelaşi lucru care sc opune veşniciei. Şi totuşi...
- Şi totuşi?
- Şi totuşi, nu cred că eşti atât de departe de mine pe cât crezi şi nici că cu sunt atât de departe de tine pe cât mă tem. Noi aparținem, şi tu şi eu, de ceva imens care e mai mare decât lumea şi mai mare decât această viață pe care o privim ca fiind sacră, mai mare decât istoria oamenilor care în ochii mei este totuşi atât de sus, mai mare decât Universul din care ai descins deasupra Veneției, mai mare decât mine, desigur, şi mai mare decât Maria, mai mare şi decât tine.
- Şi ce e, mă rog, acest ceva? întrebă A cu puțină neîncredere şi iritare.
- E vorba de ființă, i-am răspuns. Viața care urcă atât de vertiginos de patru miliarde de ani nu e decât un subprodus al ființei. Lumea şi Universul sunt fragmente ale ființei. Trecutul şi viitorul şi timpul în întregime nu se înscriu decât în ființă. Pământul aparține ființei. Urql aparține ființei. Iar spiritele ca tine şi toate visurile spiritului nu există decât prin ființă. Chiar încheiată cu moartea, viața e o splendoare. Dar, în nebunia lor, oamenii adoră viața în loc să adore ființa, care este cauza şi izvorul şi garanția şi sfârşitul vieții.

- Dragul meu O, începu A, găsesc că eşti destul de temerar dacă te încumeţi să-mi vorbeşti mic despre fiinţă. Am venit pe acest Pământ ca să te ascult vorbindu-mi despre viaţă. Poate - poate că... - despre viaţă

şi istoric ai avea ceva de spus. Nu mare lucru, de altminteri. Dar despre fiinţă, sigur nu ai dreptul să spui ceva.
- Dragul meu A, am adăugat eu, trebuie să fii un mare învăţat pentru a putea vorbi despre viaţă. Şi pentru a putea vorbi despre istoria ci. Te-am prevenit de la bun început că nu prea ştiu mare lucru. Data atacului Romei,
- 1527.
- prenumele lui Molotov,
- Viaccslav.
- lista papilor Clement, Piazza Campitelli, câteva fragmente răzle- ţe din existenţa pe pământ a vicontelui de Chateaubriand, câteva versuri de Aragon, strada Dragonului pe malul stâng al Senei şi la ce serveşte o umbrelă: aici se opreşte toată ştiinţa mea. Nu puteai găsi, în această lume şi în istoria ci, un ghid mai neştiutor decât mine. Insă despre fiinţă, dragul meu A, află că ştiu tot atât cât ştii şi tu. Fiindcă ştiinţa fiinţei, sau mai degrabă lumina sa, se află în fiecare dintre noi. Şi că Platon, sau Spinoza, sau Hcgel, sau Michclangelo, sau Mozart, sau Tolstoi sau Leonardo da Vinci - sau lisus Ilristos sau Mahomed sau Buddha - nu fac nimic altceva, ştii asta ca şi mine după tot ceea ce ţi-am spus, decât să dezvăluie acest lucru şi celui mai ageamiu dintre noi. Şi cu cât mesajul e mai important cu atât e mai simplu. Nu toată lumea e în stare să-l înţeleagă pe Arislotcl, să-l iubească pe I laydn sau pe Rcmbrandt. Dar toată lumea e în stare să-l înţeleagă pe Buddha, pe Mahomed, pe lisus. Ei le vorbesc mulţimilor, celor sărmani, copiilor înainte de a le vorbi savanţilor. Şi tocmai ci ne vorbesc despre fiinţă cu cea mai mare forţă. Viaţa, această viaţă unică şi de neînlocuit pe care o punem mai presus decât orice, această viaţă care pentru noi e sacră, această viaţă care domneşte, sub formă de conştiinţă, de gândire, dc ştiinţă, asupra lumii şi asupra universului, nu este exclus ca această viaţă să nu ne fi fost dată decât pentru a camufla fiinţa. Viaţa c manifestă, vizibilă. Fiinţa e ascunsă sub viaţă, sub materie, sub legile Universului. Viaţa ţâşneşte de peste tot. Fiinţa se ascunde în spatele măştilor şi tace chitic. Viaţa se mişcă, se schimbă, evoluează, se transformă, capătă fel şi fel de chipuri. Fiinţa rămâne nemişcată şi mereu identică cu ea însăşi. Viaţa trece. Şi fiinţa este. Fiinţa nu este ceea ce apare, ceea ce se mişcă, ceea ce se schimbă, ceea ce se duce. Fiinţa este ceea ce este.

- Dragul meu O, murmură A, eu am venit...
- Ştiu: ai venit de hăt departe şi te-ai întâlnit cu mine deasupra Vămii Mării pentru a căuta să afli ceva mai mult despre lumea asta şi despre viaţă. Şi îţi închipui că despre fiinţă ştii destul de multe, şi în orice caz mult mai multe decât mine care nu eram decât un om purtat dc timp şi legănat de iluziile sale. Şi e adevărat că lumea e un spectacol nesăbuit, seducător şi ameţitor. Dar nu aş vrea să crezi...
- Să cred...? reluă A.
- ... că în această lume de coşmar, stăpânită de hazard şi dc necesitate, viaţa a câştigat, pentru totdeauna, bătălia cu fiinţa. Viaţa a devenit atât de bogată, atât de puternică şi atât de bogată, încât a împins fiinţa în abisuri obscure. Peste tot, oriîncotro priveşti, ne izbim de viaţă, de invenţiile sale de geniu, de puterea sa fără margini. însă fiinţa e întotdeauna prezentă, dedesubt, ceva mai încolo, ascunsă privirilor şi orgoliului algelor în timp. Nu se vede decât lumea şi viaţa. Nu se aude decât lumea şi viaţa. Doar de ele se vorbeşte. Numai ele se simt. Nu mai există decât gândirea şi cuvintele pentru a-ţi mai putea aduce aminte de fiinţă. Ne este îngăduit să susţinem că fiinţa s-a refugiat în gramatică şi în matematică. Şi, de asemenea, în suferinţă, în mirare, în surpriză, în vid. în indigenţă şi în semne.
- A! bravo! spuse A pe un ton acceptabil doar pe jumătate. Foarte bine. Să nc întoarcem cu picioarele pe pământ. Şi lumea? Şi viaţa? Şi raportul nostru despre oameni?
- Lumea şi viaţa sunt lucruri cu totul neînsemnate, care încep cu *Big Bangul* acum cincisprezece miliarde de ani, care ajung la o dezvoltare deplină odată cu oamenii şi care până la urmă vor avea un sfârşit.
-Ah! Oamenii! exclamă A. Micuţii oameni de pe Pământ!
- Când plouă..., am început cu, când plouă în lume, ...
- Pardon? mă întrerupse A.
- ... ei trec sub umbrele pe strada Dragonului.

VI
Lumea se clatină

- Din când în când, lumea se dă peste cap. Adesea, ea dă impresia că doarme. Oamenii se omoară între ci pe ici, pe colo, se iubesc, sc urăsc, construiesc maşini, dar prea mare lucru nu se întâmplă. Apoi, deodată, lumea se dă peste cap. se dă peste cap odată cu primul hohot de râs, cu primul cuvânt, cu primul oraş în care se ridică câteva pietre. Se dă peste cap cu Egiptul. Se dă peste cap cu grecii. se dă peste cap cu Alexandru. se dă peste cap, bineînţeles, odată cu moartea lui I Iristos, care îşi pune pecetea asupra ci atât de adânc încât taie istoria în două. Apoi se parc că ca se dă din ce în ce mai des peste cap. Odată cu adoptarea scării de şa, care întoarce pe dos arta cavaleriei, cu inventarea arbaletei, care îl înspăimântă pe papă, a tunului, a jugului de cărăuşie, a ctamboului cârmei, a tiparului, a maşinii cu abur, a electrici- tăţii. Cu căderea Constantinopoiului. Cu descoperirea Americii, pe 12 octombrie 1492, care duce la decăderea mamei tuturor mărilor şi la sfârşitul Veneţiei. Cu Revoluţia Franceză. Cu Pcarl 1 Iarbour. Cu bomba atomică. Cu automobilul, avionul, televiziunea, pilula, primul om pe Lună, SIDA, Revoluţia din Octombrie şi sfârşitul comunismului în patria socialismului.
In noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, lumea s-a dat iarăşi peste cap. Până atunci, ITitler, aliat în fruntea armatelor germane, a mers din victorie în victorie. Cu câteva excepţii, Europa a devenit germană. De la Cercul Polar la Mediterana, de la Brest la frontiera aisă. Flitlcr are un aliat care se numeşte Mussolini şi care pentru el e mai mult o povară decât un ajutor. Italienilor le e greu să-i învingă pe greci. Germanii trebuie să intervină împotriva Iugoslaviei şi a Greciei, iar rezistenţa c mai puternică decât se prevăzuse. Ofensiva împotriva lui Stalin, aliatul

din vara anului 1939, care trebuia să aibă loc primăvara, e amânată cu câteva săptămâni, până la prima zi de vară. Solstiţiul de vară, cu simbolismul său, nu e o dală nepotrivită pentru urmaşul lui Siegfried, protejatul lui Wotan, stăpânul Nibclungilor. în noaptea de 21 spre 22 iunie '41, cu milioane de oameni şi mii de tancuri şi de avioane desfăşurate într-un secret ce parc aproape de necrezut, operaţiunea *Barharossa* declanşează cel mai mare război, şi cel mai ucigător, din istoria omenirii.
Nimic nu eşuează atât de sigur ca succesul. La sfârşitul lunii iunie '41,1 Iitler, în culmea gloriei, e deja pierdut. LI nu ştie încă, bineînţeles. Crede, şi mulţi cred odată cu el, că a câştigat războiul. împotriva comunismului şi a Uniunii Sovietice, trupele germane sunt, cam peste tot, până şi în Ucraina sovietică, întâmpinate ca eliberatoare. Curând, masacrele şi incendiile vor atrage asupra lor ură şi împotrivire. în primele zile ale ofensivei, ele sunt mai degrabă bine primite. în Ţările Baltice şi la Riga, vestea atacului cade ca un trăsnet. Ca şi în Bucovina sau în Moldova, ruşii sunt consideraţi invadatori şi, cu excepţia unei minorităţi de intelectuali marxişti care vor lua curând puterea pentru ceva mai puţin de o jumătate de veac - dar despre care nimeni nu ştie încă nimic - , comunismul e urât de toată lumea. în ciuda amintirilor legate de bătălia de la Tannenberg şi de Cavalerii Teutoni, o explozie de bucurie cuprinde, pe 22 iunie '41, Lituania, Letonia, Estonia. Când blindatele germane, care înaintează cu toată viteza fără a întâlni multe obstacole, pătrund în Riga, bunica Lisei, care a cunoscut timp de un an o ocupaţie rusă relativ suportabilă, împărtăşeşte sentimentele imensei majorităţi a populaţiei. Timp de trei ani, Ţările Baltice vor constitui spatele frontului pentru trupele germane care cuceresc oraşele Minsk, Pskov, Vitebsk, Smolcnsk, care atacă fără succes Leningradul şi care sunt oprite brusc, aşa e istoria, de alianţa dintre internaţionalismul intonat de Marx şi Lcnin şi naţionalismul rus incarnat de Stalin, care, dc altminteri, e georgian. La care trebuie adăugat capitalismul ameri- can, care furnizează dolarii, tehnica, flota.
Timp de trei ani încheiaţi e război. de la Marea Nordului la Marea Neagră, prin zăpadă şi zloată, pe căldură toropitoare, tunul bubuie iar pământul se cutremură. Nici vorbă să mai pleci undeva. Ca să te duci unde, Dumnezeule marc? Lumea e despicată în două. Anna nu mai primeşte nicio veste de la Londra, de la fiica sa, de la nepoata sa care,

peste cincisprezece sau douăzeci de ani mai târziu, va bea lambrusco cu Maria şi cu mine, într-o lumină de vară, în Piazza Campitelli. în momentul în care cinematograful şi teatrul încep să-i netezească drumul aproape spre celebritate în Letonia, mătuşa Lisei nu mai are nicio veste de la comunistul cu ochelari care luptă probabil la Leningrad împotriva ofiţerilor germani cu cruce de fier şi cap de mort, cu mantale mari cu revere albe, pe care ca îi vede la tot pasul în Riga. Cu aproximativ trei ani mai târziu, în primăvara anului 1944, cam în momentul în care americanii debarcă în sfârşit în Normandia, se produce catastrofa germană. Şi victoria Armatei Roşii. Se instalează ruşii. Şi comunismul. După crucea găinată, lăcută bucăţi şi aruncată pentru totdeauna la coşul de gunoi al istoriei, secera şi ciocanul încep să-şi întindă umbra asupra lumii. Sfârşitul istoriei e aproape.

- îmi vine cam greu să te urmăresc de-a lungul acestor invazii în cascadă, mai complicate decât cele ale goţilor, ale sucvilor, ale vandalilor. Şi în continuare nu ştiu ce e acest comunism despre care îmi vorbeşti fără să dai vreun semn de oboseală. Acum ceva vreme, cred că era ieri, pentru a vorbi ca oamenii, îmi promiseseşi că vei reveni asupra a două lucruri care păreau să te frământe serios, nu ştiu de ce, şi care pentru mine erau un pic neclare: cred că unul dintre ele era comunismul.
- Ce memorie ai! am exclamat eu.
- *E* şi cazul, mârâi cl. Tu, în schimb, nu ai deloc. Uiţi, te repeţi, spui cc-ţi trece prin minte, te pândeşte boala Alzheimcr.
- Nu întotdeauna, am replicat cu triumfător: al doilea dintre cele două lucruri era creştinismul.
- Mi se pare că, oare mă înşel? aproape în aceeaşi măsură ca şi conversaţiile talc în Piazza Campitelli şi umbrelele de pe strada Dragonului, aproape în aceeaşi măsură ca, dacă pot îndrăzni să spun...
- Hai, îndrăzneşte, l-am încurajat cu. îţi dau voie să îndrăzneşti.
- ... aventurile, poate prea des reluate, ale vicontelui de Chatcaubriand cu frumoasele sale Doamne, îşi au locul lor în raport şi cele două lucruri misterioase. Poate a sosit momentul, însă tu hotărăşti, să fiu şi cu pus la curent, ce zici?
VII
Nietzsche a murit
Ai dreptate, am răspuns eu. Raportul nostru despre Pământ ar risca să tic incomplet dacă nu ar figura în el un german născut la Trier, în 1X18, sub numele de Karl Marx, şi mai cu scamă un evreu despre care nici nu e îngăduit să se spună că avea geniu şi căruia îi spunem lisus Ilristos. Stau puţin în cumpănă, mărturisesc, dacă se cade să abordez aceste capitole. Fiindcă Marx şi lisus se a Hă în miezul a ceea ce gândesc oamenii, a ceea ce simt, a ceea ce cred. Le-au fost consacrate nenumărate lucrări şi mulţi oameni au murit, fie pentru unul, fie pentru celălalt. S-au dezlănţuit pasiuni în jurul unuia şi în jurul celuilalt. Şi de două milenii...
- Nu e mult, observă A.
- Mereu aceeaşi poveste, am replicat eu: nu e mult pentru tine, dar c mult pentru noi, căci, de două milenii şi pentru miliarde de oameni, numele lui lisus e sacru.
- Şi pentru tine? dori să ştie A.
- Şi pentru mine, am răspuns eu.
- Dar numele lui Marx, întrebă A, e şi el sacru?
- Nu, am recunoscut cu. Şi nu e pentru nimeni. însă şi-a lăsat amprenta asupra istorici, şi acest lucru nu e deloc de neglijat.
- Pentru cât timp? vru să ştie A.
-A! am exclamat cu. Nimeni nu ştie. Căci, contrar celor susţinute dc el, istoria nu se opreşte. Ea merge înainte. Modifică peisajele şi schimbă proporţiile. Numele lui Marx şi numele lui lisus nu pot fi comparate între ele. Nu pot fi puse pe acelaşi plan. Nu pot sta alături unul de celălalt. Nu e nici măcar imposibil ca noi să fi suferit,

pronunţându-le numele cu acelaşi glas, de o eroare de perspectivă care li se va părea stupefiantă celor care vor veni după noi. Căci unul e filosof. Iar celălalt...
- Iar celălalt...? întrebă A.
- E greu de răspuns, am recunoscut cu. Celălalt este, pentru miliar- de de oameni, un Dumnezeu.
-A! făcu A.
- Ştiu că voi, pe Urql, n-aveţi nici cea mai mică idec despre oa- meni. Dar să nu fi auzit voi oare niciodată, pe planeta Urql, de numele lui Iisus?
- Niciodată, răspunse A. O clipă am păstrat tăcerea.
-Asta nu prea mă miră, am reluat cu. Căci acest Dumnezeu este şi
om.
- Om? întrebă A.
- Da, om, am întărit eu.
- Şi totuşi Dumnezeu?
- Pentru miliarde de bărbaţi şi de femei care cred în el, I Iristos este om şi Dumnezeu.
A tăcu la rândul său.
- Asta înseamnă să-i ridici pe oameni foarte sus, zise el, şi să cobori divinitatea destul de jos, dacă transformi un om în Dumnezeu şi faci din Dumnezeu un om.
Am tăcut din nou.
- Da, am reluat eu. Cu Hristos, Dumnezeu coboară până la oameni. Şi, fiindcă fiul omului este şi fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu, prin Hristos, îl urcă pe om până la Dumnezeu.

Tocmai această legătură între Dumnezeu şi oameni este proprie creştinismului şi constituie măreţia acestuia.
- Cine hotărăşte aceste lucruri? Sunt hotărâte de oameni? Sau de Dumnezeu?
-De oameni, am răspuns. Dar inspiraţi de Dumnezeu tăcut om.
- Văd prea bine, îmi spuse A, că tu nu poţi să-mi spui nimic despre Dumnezeu fiindcă nu le este hărăzit oamenilor să ştie ceva despre Dumnezeu.
- E adevărat, am confirmat eu. Şi totuşi...
-Atunci vorbeşte-mi, ca de obicei, doar despre oameni.

- Din toate timpurile, am început eu - în sfârşit, de când au început să gândească, de când au această nefericire şi această fericire de a gândi - , oamenii şi-au tăcut tot felul de imagini despre unele puteri exterioare şi superioare lumii, care au un potop de nume şi pe care, în cuprinsul raportului destinat oamenilor de pe Urql şi pentru mai multă comoditate, le vom numi divinităţi. La greci, la romani, la azteci, la germani, la populaţiile din Africa şi din Asia, pretutindeni, în culturile cele mai dezvoltate şi la barbarii cei mai înapoiaţi, aceste divinităţi au existat în număr foarte mare. Dar, acum trei sau patru mii de ani...
- A! lăcu A, asta era ieri.
- ... prin părţile Tigrului şi Eufratului, apoi pe malurile răsăritene ale Mcditeranei, pentru prima dată, un om de geniu, unul dintre cei mai mari, unul dinre cei mai iluştri din toată istoria vieţii, adoră un Dumnezeu unic, ascuns, atotputernic, fără început şi fără sfârşit, justiţiar şi răzbunător, al cărui nume inefabil nu poate fi pronunţat şi nici scris. Omul, care se numeşte Avraam, îşi dă fiul lui Dumnezeu aşa cum, două mii de ani mai târziu, Dumnezeu îşi dă fiul oamenilor. între aceste două sacrificii se înscriu originile marii alianţe dintre oameni şi Dumnezeu şi se naşte monoteismul. Chiar fără a mai vorbi de islam, care are aceleaşi legături, aici este întreaga istorie a poporului evreu, atât de evident ales şi atât de evident blestemat, ca şi a începuturilor creştinismului.
Istovit de atâta efort, m-am oprit brusc, dezorientat, ncliind în stare să merg mai departe,
- Continuă, mă invită A.
- Nu mi-c uşor deloc, am mărturisit cu. Trebuie să te anunţ de pe acum că ştiu foarte puţine lucruri despre mecanica ondulatorie, despre navigaţia cu pânze, despre cultura porumbului care nu apare în Europa decât după Cristofor Columb, despre geologie, despre medicină, despre fîlosolîa lui Aviccnna, a lui Avcrroes, a lui Maimonidc, care au jucat un rol atât de hotărâtor în istoria gândirii, dar că nu ştiu absolut nimic, nu numai despre Dumnezeu...
- Bineînţeles, zise A. Niciun om nu ştie nimic despre Dumnezeu. Dumnezeu nu are de gând să se destăinuiască algelor cu timp în ele.
- ... dar nici chiar despre ideile pe care oamenii şi le fac despre Dumnezeu şi care alcătuiesc o ştiinţă numită teologie.
- E o ştiinţă exactă? întrebă A.

- Nu, am reluat eu, nu e o ştiinţă exactă. Ştiinţele exacte trag concluzii riguroase cu consecinţe fără drept de apel din postulate arbitrare pe care nimeni nu le poate dovedi .şi care nu intră în preocuparea lor. Teologia este ştiinţa sfârşiturilor de pe urmă şi a începuturilor absolute. Lia este ştiinţa postulatelor.
- De unde le are? întrebă A.
- Din cărţile sacre, am răspuns eu.
- îmi închipui că aceste lucrări sunt mult mai importante pentru raportul nostru decât regulile jocului de fotbal care figurează în anexă, şi chiar decât *//iada* şi *Odiseea de* care faci atâta caz sau decât *Memoriile de dincolo de mormânt.* Spune-mi, te rog, numele acelor cărţi sacre despre care încep să mă întreb dacă nu cumva ar fi suficiente, chiar şi numai ele, pentru alcătuirea raportului.
- Toate popoarele îşi au cărţile lor sacre, am răspuns: aztecii, hinduşii, budiştii, mongolii, taoiştii, parşii, şi chiar mormonii, sau sfinţi ai zilelor din urmă, care cred că indienii din America sunt rămăşiţele triburilor pierdute ale Israelului, şi al căror şef, Joseph Smith, a descoperit, pe 22 septembrie 1827, pe o colină din sfatul New York, câteva plăci de aur gravate cu hieroglife egiptene pe care a reuşit, din fericire, cu ajutorul a două pietre menţionate în Biblie şi care i-au căzut în mod miraculos în mână, să le descifreze în grabă înainte de dispariţia lor. Musulmanii îşi au cartea lor: Coranul. Evreii îşi au cartea lor: Biblia, din care venerează mai ales începutul sub numele de Tora. Iar creştinii o au şi ci pe a lor: Biblia creştină, fia cuprinde Vechiul Testament, care coincide cu Biblia evreiască, şi Noul Testament, în centrul căruia se află Evangheliile, care povestesc viaţa lui lisus, fiul lui Dumnezeu şi al oamenilor, Mesia anunţat de Sfintele Scripturi. Căci, potrivit propriilor sale cuvinte, Ilristos nu a venit pentru a aboli legea evreiască, ci pentru a o împlini şi a o desăvârşi.
- Toate aceste cărţi, întrebă A, povestesc cumva acelaşi lucru?

- Da şi nu, am răspuns cu. Povestesc lucruri destul de diferite pentru a alimenta astfel duşmăniile care continuă să existe între evrei şi creştini, între creştini şi musulmani, între evrei şi musulmani.
- E de-a dreptul enervant, zise A. Mi-ar plăcea ca raportul să fie cât de cât coerent.
- Şi asta în ciuda unor lucruri destul de asemănătoare despre existenţa lui Dumnezeu, despre fericirea mântuirii, despre rolul

rugăciunii şi al milosteniei. Adevărata diferenţă e o diferenţă de limbaj: Dumnezeu nu poartă acelaşi nume în diferitele religii. Şi există o diferenţă de gramatică, de sintaxă şi de semne: oamenii nu sunt plăcuţi lui Dumnezeu în acelaşi fel, ei nu i se roagă după aceleaşi rituri.
- Tu eşti creştin? mă întrebă A.
Da, sunt. Sau eram: îmi închipui că, acolo unde mă duc după ce ne vom despărţi, etichetele lumii acesteia dispar destul de repede şi că, în lumea morţilor, nu există deosebire între creştini şi ceilalţi. Sau mă străduiam să fiu. Părinţii mei erau. Şi părinţii părinţilor mei. înainte dc a fi dat la şcoala unor învăţători laici şi progresişti, care îşi închipuiau la rândul lor că deţin adevărul, dar care îi dădeau un sens nou asociindu-l cu toleranţa, fusesem crescut, fără exces de rigoare, în religia catolică, apostolică şi romană. Şi dacă ar trebui într-adevăr, în tot decursul veacurilor, să urmez pe cineva până la capăt, cred că pe lisus aş prefera să-l urmez. Lira fiul unei fecioare, a înviat din morţi după ce a fost răstignit sub domnia lui Tibcriu, trupul său se înalţă la ceruri sub privirile discipolilor săi şi, până la sfârşitul veacurilor, trupul său se preface în pâine, sângele său se preface în vin.
Crezi în toate aceste lucruri? întrebă A.
Nu ştiu, i-am răspuns. Mi se întâmplă să stau în cumpănă. Ilristos, într-adevăr, nu a propovăduit decât două lucruri: că trebuie să-i iubeşti pe ceilalţi şi că trebuie să-l iubeşti pe Dumnezeu.
ii iubeşti? mă întrebă A.
— îl iubesc mult pe Dumnezeu, i-am răspuns. A iubi pe Dumnezeu e un lucru cât se poate de comod. Ii mult mai uşor decât să-i iubeşti pe ceilalţi. Dumnezeu e un vis. Iii e departe. Lil e în altă parte. El călăto- reşte mereu. Nu se ştie nimic despre el. Seamănă puţin cu tine, dar cu multe trepte mai sus, bineînţeles. Ceilalţi sunt aici şi mă omoară cu zile. Tot timpul cer câte ceva, ocupă mult loc, fac gălăgie, miros urât. Li se întâmplă, din când în când, să scrie cărţi mai bune decât ale mele. Ceilalţi mă stânjenesc tot timpul. Dumnezeu nu mă stânjeneşte niciodată. Când totul merge bine, îi aduc mulţumiri. Când totul merge prost, îi adresez rugăciuni. Ştiu că Dumnezeu are alte lucruri de făcut decât să se ocupe de nişte alge cu timp în ele. El se ocupă de miliarde dc stele în miliarde de galaxii şi de miliarde de particule în miliarde de molecule. Dar tocmai oamenii îi dau de furcă. Tocmai de aceea, îmi închipui, ni l-a trimis pe fiul său sub numele de lisus.

El, lisus, nu se ocupă decât de oameni. El ne ia de mână. El se gândeşte la noi întruna, de vreme ce s-a tăcut om înainte de a muri pentru noi şi ştie cum se petrec lucrurile atunci când cari un corp după tine în spaţiu şi în timp. Datorită lui Dumnezeu a coborât până la suferinţele oamenilor. El nu e un şef, un rege, un împărat, un bogătaş, un patron. El e o fiinţă sărmană, o fiinţă firavă, un osândit la moarte. Cel care vrea să-şi salveze viaţa o va pierde, spune lisus cu gura unuia sau altuia dintre discipolii care vorbesc în numele său. E lovitura dc geniu a creştinismului şi a Bisericii catolice, care a iubit atât de mult, după aceea, puterea şi gloria: ceea ce triumfă, cu lisus, este eşecul, mizeria, suferinţa. Fiindcă, pe acest Pământ, există mai multă iubire dc partea învinşilor decât de partea învingătorilor. S-ar spune că iubirea îşi ia tălpăşiţa atunci când se ivesc cei puternici, lisus fuge de putere aşa cum alţii fug de mizerie. de îndată ce nu mai e un copil, sc transformă în victimă. Chiar dacă lisus nu ar fi decât un mit - iar savanţii ne asigură că el nu este un mit în mai mare măsură decât Alexandra sau Cezar sau Cleopatra sau Moise - , mi se pare că atâţia bărbaţi şi atâtea femei s-au gândit la el cu atâta iubire încât un pic din iubirea lumii îmi revine şi mie sub numele său.
Câteodată îmi spun că, chiar dacă creştinismul şi religia catolică, apostolică şi romană...
- Sună frumos, îmi spuse A. Merge ca uns.
- Ştiu, am răspuns. Aici e tot geniul Bisericii... ar ajunge să dispară...
- Vor dispărea oare? întrebă A.
- Habar n-am, am răspuns. Tu trebuie să ştii. Nu eu. Dar chiar dacă creştinismul şi religia catolică ar ti să dispară, măturate de timpul care spulberă oamenii şi instituţiile lor, religia celor săraci, celor învinşi şi a celor slabi nu ar dispărea niciodată. Gloria lui llristos este mai curând în suferinţa decât în izbânda sa. Izbânzilc trec. Suferinţa rămâne. de-a lungul veacurilor, cu Inchiziţia, cu faimoasa mârşăvie a familiei Borgia şi a atâtor altora, cu stupiditatea prelaţilor legaţi de trecut, cu un prinţ de Bourbon care la opt ani primeşte

pălăria roşie de cardinal, cu pompa şi purpura Bisericii pe care o întemeiase alături de pescari şi de prostituate, Hristos a suferit din cauza izbânzii sale. E învingător în suferința sa. Şi poate în înfrângerea sa. îmi imaginez foarte bine, într-o lume bogată şi dură care până la urmă s-ar fi descotorosit de absurditățile dogmelor noastre, un mic grup de

sceptici, scârbiți de conformism şi de prosperitate, însetați în sfârşit de paradoxuri, vag ispitiți de altceva, care s-ar aduna într-o pivniță, ar frânge pâine şi ar bea vin în amintirea lui Iisus Hristos despre care ei nu ar mai şti nimic în afară de faptul că el îi iubea pe cei săraci, pe cei învinşi, pe cei răzvrătiți, pe cei înlăcrimați. Atunci poate că lisus, în care nimeni nu ar mai crede, şi nici chiar ci desigur, s-ar întoarce printre ei.
Mai mult ca oricare altul, Iisus introduce în istorie ceva sublim despre care va trebui să scriem în raport, fiindcă numai oamenii practică acest lucru sublim care e bunul lor propriu în aceeaşi măsură ca şi gândirea, dar cu o treaptă mai sus: e vorba de iertare. Mai mult decât porunceşte şi impune, Hristos uită şi şterge cu buretele. Dumnezeului răzbunării şi resentimentului din Vechiul Testament îi ia locul un om iubitor şi milostiv. Nu întâmplător i se spune Mântuitorul: cl mântuieşte şi el iartă. Odată cu cl, crucea încetează de a mai fi un instrument de supliciu pentru a deveni un semn de răscumpărare.
- Nu înțeleg, interveni A. Ce anume răscumpără?
- Păcatele lumii, i-am explicat cu.
- Cum adică, le vândusc?
- însuşi faptul de a fi pe lume e deja un păcat. Pentru Biserică, toți oamenii - cu excepția Fecioarei, mama lui Dumnezeu - se nasc cu un păcat. Acesta e păcatul strămoşesc.
- Oare trebuie să notăm în raport că, cu excepția Fecioarei, bineînțeles, toți oamenii sunt vinovați şi că toți sunt înclinați să fie răi?
- Aceasta e o mare problemă, am răspuns cu. Au existat filosofi care au susținut că omul este bun prin natură. Biserica e mai puțin angelică decât filosofia. Omul nu este decât păcat din perspectiva unei doctrine care urcă până la Adam şi în care fiul omului moare pentru a-i mântui pe copiii lui Dumnezeu. Iar el nu e decât iertare. Păcatul se află în centrul tuturor religiilor. Iertarea păcatului se află în centrul creştinismului. Şi, mai concret, în inima religiei catolice care îi iubeşte atât de mult pe păcătoşi încât e în stare să ierte, într-o clipă de pocăință, o viață întreagă de crime. Unui om care vine să-i mărturisească: „Părinte, am ucis", preotul catolic răspunde cu o întrebare: „De câte ori, fiule?" Şi un ultim suspin de speranță şi de credință e suficient pentru a şterge astfel o întreagă carieră de dezmăț. Tocmai de aceea atâția libertini au fost catolici. Şi atâția catolici au fost libertini.

- Chateaubriand, interveni A. Şi abatele de Rance.
- Şi tot şirul celorlalți. Există o vorbă a lui Luther...
- Era catolic?
-Tocmai aici e problema, nu mai era. Şi asta, dintr-o sumedenie de motive care sunt mereu aceleaşi şi dintre care primul...
- ... este acela că tu nu ştii nimic...
- Iar tu, tu ghiceşti totul... nu vom intra în dispute religioase care le-au dat oamenilor de turcă la fel de mult şi chiar mai mult decât iubirea sau decât aurul şi care au făcut să curgă valuri de sânge pentru nişte teze obscure pe care nimeni nu le mai citeşte, pentru nişte fraze ambigue, pentru nişte cuvinte contestate, pentru o singură vocală - acel *iota* din 'opoouaioc, sau din 'oțioioooioc; care declanşa pasiuni pe care nu le mai înțelegem astăzi.
- Poți să-mi spui odată, mă întrerupse A puțin nerăbdător, acea vorbă a lui Luther?
- *„Peccate fortiter. Credite fortius":* „Păcătuiți zdravăn. Dar credeți şi mai zdravăn." Lucrul cel mai frumos în creştinism, care a dat lumii, sub speciile purpură şi aur ale Bisericii catolice,
- apostolice şi romane,
- cel mai impresionant exemplu de instituție reuşită şi durabilă, cu fastul său nemaiîntâlnit şi compromisurile sale, cu voința sa de putere şi bogățiile sale nelimitate, sunt fiicele sale pierdute şi fiii săi rătăciți.
Cu întruparea, cu Sfânta Treime, cu Duhul Sfânt care face legătura între Tatăl şi Fiul, Biserica noastră catolică, dragul meu A, este un lucru atât de măreț, iar creştinismul, care răstoarnă ordinea lumii şi care îi îngenunchează pe regi, pe cei puternici, pe cei bogați în fața unui instrument de tortură care nu e nici mai mult nici mai puțin decât o ghilotină sau o spânzurătoare sau un pluton de execuție, este un simțământ al inimii de o cutezanță atât de uluitoare încât chiar totalitatea raportului, care ar acoperi, dintr-odată, totalitatea omului, le-ar putea fi într-adevăr consacrată. Stau şi mă întreb oarecum de cc, de la întâlnirea noastră deasupra Vămii Mării, am putut vorbi despre altceva.

- Dar Dumnezeu? întrebă A. Apare el cumva, din când în când, în aceste palate de idei, în aceste construcții de cuvinte, în această religie a oamenilor concepută de oameni spre gloria oamenilor cel puțin tot atât cât spre slava lui Dumnezeu?

- Oare oamenii vorbesc despre Dumnezeu? Au ei dreptul să vor- bească despre Dumnezeu? Ei se roagă la Dumnezeu, asta e tot. I sc închină, îi adresează rugăminți, se aruncă la picioarele sale. Ei nu au nimic de spus despre ceea ce nu pot concepe. Dumnezeu are grijă de oameni şi le hotărăşte soarta. Nu oamenii trebuie să aibă grija lui Dumnezeu şi să lic preocupați de soarta sa. Dumnezeu nu există în istorie şi în timp de vreme ce este veşnic. Iar oamenii nu sunt decât oameni în istoric şi în timp.

Acum câțiva ani, cu prilejul unui congres de filosofic care tivea loc la Moscova, pe atunci capitala unui comunism care, dacă nu avea un stăpân, era cel puțin fără Dumnezeu, preşedintele şedinței, un profesor de la Universitatea din New York sau din Chicago, după ce s-a uitat la ceas, le-a spus delegaților: „Mai avem cinci minute. Poate am putea aborda acum problema existenței lui Dumnezeu." Nu prea lua în serios evenimentele ce se petreceau, cam tot pe atunci, prin amfiteatre şi prin campusuri universitare. Pe zidurile Facultății de Filosofic atrage atenția o inscripție cu litere uriaşe, trasate cu markerul sau cu spray-ul:

DUMNEZEU A MURIT

semnează: NIETZSCHE

O mână misterioasă şterge inscripția şi, în locul ci, scrie:

NIETZSCHE A MURIT

semnează: DUMNEZEU

Există o mulțime de lucruri geniale în creştinism şi în Biserica noastră catolică. însă lucrul genial între toate este, cu siguranță, acela dc a-l fi coborât pe Dumnezeu, despre care nu e îngăduit să spui nimic, printre oamenii pe care toată lumea îi cunoaşte. E vorba de ceea ce se numeşte întrupare. Dumnezeu e în afara timpului şi în afara istoriei.

Dar iată că el intră în timp şi intră în istorie sub numele de lisus. Poate nu ar fi cu totul nepotrivit să ne gândim că, bunăoară, creştinismul, cu o sumedenie de precauții, şi poate fără să ştie, în ideca că face din Dumnezeu un om, a făcut din om un Dumnezeu.

Nenumărate erezii, cu răbufniri şi lovituri de teatru demne dc filmele de la Hollywood, se învârt în jurul acestui mister: lisus este în primul rând un Dumnezeu sau este în primul rând un om? Toate întrebările anexe, de care se leagă numele lui Arie sau numele nestorienilor, conciliile ecumenice de la Niceca, de la Constantinopol, de la Efcs sau de la Calcedon - Fiul este oare de o ființă cu Tatăl? Există oare două firi în persoana lui Hristos? Fecioara Maria e născătoare de Dumnezeu sau doar născătoare de om? Şi polemica iscată de formula *FUioque...* - toate decurg din această întrebare unde se află în joc, într-adevăr, întregul sens al raportului nostru despre lume şi oameni. Răspunsul Bisericii este că lisus este în mod indisolubil Dumnezeu şi om. Un Dumnezeu Tatăl - care este în acelaşi timp Fiul şi Tatăl dc vreme ce Fiul este şi Tatăl şi de vreme ce cele trei Persoane sunt totdeauna un singur Dumnezeu - domneşte mereu necunoscut, inefabil, pe veci imuabil, identic cu sine din vecii vecilor, în afara lumii şi a timpului. El s-a trimis pe sine însuşi, în întruchipările Fiului, fiu al lui Dumnezeu şi fiu al omului, în spațiul şi timpul create de *Big Bangui* inițial. Pentru a trăi aici ca oamenii. Şi pentru a muri aici ca oamenii.

- Cam asta ar fi, întrebă A, ceea ce tu numeşti teologic?

între timp zburam peste mări, peste insule, peste lacuri mari de pc insule şi peste vulcani, în largul mării.

- Niciodată nu voi îndrăzni să pretind că aceste povestiri în plin zbor ar putea fi asimilate teologici: parcă aud urcând încoace, din augustele locuri în care se întrunesc, hohotele de râs ale teologilor. însă îmi închipui că teologia trebuie să se ocupe ca şi noi - altfel, însă ca şi noi - de întrupare şi de Sfânta Treime.

- Atunci ar putea fi oare, întrebă din nou A, ceea ce tu numeşti filosofie?

- La aşa motiv, aşa pedeapsă. Raportul destinat planetei Urql este față de filosofic ceea ce este Courteline față de Shakespeare, ceea ce este Guignol față de Al Doilea Faust. Dar nu atât de nostim, din nefericire. Raportul e prevăzut cu un mâner, pentru a-l putea duce mai uşor. Ştii deja că filosofía se întreabă, cu mirare, de ce există ceva în

loc de nimic şi ce rost avem noi pe acest Pământ unde tu ai norocul, sau nenorocul, de a nu fi decât în trecere.

- Acum stau în cumpănă, îmi mărturisi A. Să fie oare acesta noroc sau nenoroc? Nu sunt deloc sigur. La început m-am gândit, aşa cum ştii, că e o mare nenorocire să fii om pe Pământ în inima Universului. Acum încep să mă întreb dacă nu cumva e o bucurie, amestecată cu o umbră de deznădejde, să fii, din veci şi în vecii vecilor, aidoma unui erou,

uşor nedumerit, de roman poliţist sau de roman de aventuri, un fel de enigmă într-o enigmă în sânul altei enigme.
- latā-nc în sfârşit la subiect! am exclamat eu. Aceasta e filosofia: enigmă, stupoare, disperare, veselie. Aici intră de toate. Filosoful e vesel fiindcă el ştie că nu ştie nimic şi că, spre deosebire de ceilalţi, el nu mai aşteaptă de la lume decât un pic de mirare. Până când ne vom mira oare de noi înşine? Până unde ne va duce uimirea în faţa condiţiei noastre? Filosoful e la fel de uluit în faţa lumii şi a oamenilor pe cât erai tu însuţi deasupra Vămii Mării.
- Mi-aduc aminte..., îmi spuse A. Şi nerăbdarea de a cunoaşte se amesteca cu uimirea în faţa a ceea ce vedeam.
- Iris este fiica lui Thaumas. Cunoaşterea se naşte din mirare. Toată partea lumii care se întinde în jurul Vămii Mării şi căreia îi spunem Luropa - un promontoriu neregulat şi minuscul la capătul extrem al Asiei - a fost construită pe doi piloni: filosofia greacă, ce va încerca să răspundă prin tragedie, prin istoric, prin geometric, prin ştiinţă - şi prin atâtea statui - mirării metafizice în faţa acestei minuni care este omul; şi teologia creştină, încununare şi răsturnare a tradiţiei evreieşti, ce va cerc iubirii unui Dumnezeu căzut în timp şi întrupat în istorie un răspuns acestui mister care este omul şi o consolare pentru suferinţele sale.
- Ei bine!..., interveni A. -Ai de ce să te miri, nu?
- Ceea ce mă nedumereşte..., începu el.
- ce nu mai merge iarăşi? l-am întrebat eu. Nu totul e scăldat în lumină? Nu totul e limpede ca lumina zilei?
- Ceea ce mă nedumereşte încă, reluă A, este faptul că Dumnezeu vine în lume într-un anumit moment şi într-un anumit loc. De ce nu vine mai devreme sau mai târziu? Şi de ce nu în altă parte?
- Nu-mi vorbi de asta, i-am răspuns. E o problemă spinoasă. Dumnezeu descinde la evrei - şi, cu ajutorul romanilor, e sortit morţii

de către evrei. Nu-ţi poţi închipui câte catastrofe a provocat acest omor. E un război al gangurilor la scară planetară. Lucrul cel mai curios este faptul că evreii, care în Vechiul Testament se considerau deja poporul ales prin excelenţă, sunt confirmaţi de Noul Testament în acest destin de excepţie de vreme cc, pentru a relua o formulă a Monseniorului de Quclcn, arhiepiscop de Paris pe timpul Restauraţiei, predecesor, sub Cupolă, al prietenului nostru Mole...
- Aşa şi tot aşa! exclamă A, care nu se purta întotdeauna cum s-ar fi cuvenit.
- ... lisus nu e numai fiul lui Dumnezeu prin tatăl său, el aparţine de asemenea, prin mama sa, unei foarte bune şi unei foarte vechi familii din neamul lui David. Poporul ales se transformă, desigur, în popor blestemat de îndată ce îl trimite pe Mesia la spânzurătoare, la ghilotină, la plutonul de execuţie. Dar ar putea exista vreun mijloc de a intra în istorie şi în timp fără a fi prins în tumulturile unei situaţii politice, economice, sociale, fără a face parte dintr-un popor, fără a aparţine unei epoci? lisus se naşte sub Augustus şi moare sub Tiberiu, reprezentat de Pilat din Pont pe lângă regele Irod, care colaborează lără ruşine cu trupele de ocupaţie. Şi, mai ales, întemeietor al întregului creştinism, părinte al Bisericii catolice, al Bisericilor ortodoxe, al Bisericilor protestante, al tuturor sectelor schismatice sau eretice care se revendică din creştinism, lisus este în primul rând evreu. Protestanţii sunt catolici care s-au îndepărtat de Biserică. Catolicii sunt evrei care s-au îndepărtat de Israel.
- Mi-ai explicat deja că, la voi, copiii înseamnă moartea părinţilor.
- lisus se supune acestei reguli. Odată ce a intrat în istoric, şi nu ştiu dacă îţi dai scama de excepţionala catastrofă - folosesc cuvântul catastrofă în sens de răsturnare - care este intrarea unui Dumnezeu în istoric, el urmează legile istoriei. Le urmează întocmai - cu bobârnacul de rigoare, fiindcă acest om este Dumnezeu. El se naşte dintr-o femeie - dar aceasta e fecioară. Trăieşte ca toţi ceilalţi - dar face minuni. Moare - dar înviază.
Pentru ca lisus să fie Mesia anunţat de Sfintele Scripturi şi fiul omului, trebuia ca Maria să fie o femeie şi, de asemenea, ca ca să poată fi mama lui Dumnezeu: de aici Neprihănita Zămislire care face ca Măria să fie, în doctrina catolică, singura femeie din istoria oamenilor care s-a născut dintr-o femeie fără păcat. Pentru ca lisus să fie fiul

omului şi Hristos Mântuitorul, trebuia ca el să tic răstignit de ai săi: de aici trădarea lui luda. Dacă Iuda, cuprins de remuşcări, ar li renunţat în ultimul moment să-l dea pe Iisus pe mâinile romanilor şi evreilor, nu ar mai 11 existat creştinism. Succesul zeloţilor, al celor ce voiau totul imediat, ar li însemnat picirca creştinilor în vecii vecilor. Triumful creştinismului - cheia şi sufletul său - trebuia să treacă prin eşec; iar viaţa sa, prin

moartea sa. Vezi bine că aici ajungi la ceva care merge mult mai departe decât doctrina religioasă pentru a atinge însăşi natura şi rădăcina a ceea ce este omul în istoria sa: Moarte, unde ți-c victoria?
Şi autorul acestei victorii a eşecului asupra victoriei, este tocmai acela care nu înțelesese că moartea e mai puternică decât viața pentru a asigura veşnicia în amintirea oamenilor: e vorba de Iuda. Trădătorul este piatra unghiulară a intrării lui Dumnezeu în istoric. Dumnezeu pătrunde în istoria oamenilor datorită Mariei care îi dă viața şi datorită lui Iuda care îi dă moartea. Răul colaborează cu binele pentru a face din istoria oamenilor ceva divin. Şi luda, trădătorul, poate singurul om hărăzit de-a pururi iadului veşnic, este, în aceeaşi măsură ca şi Fecioara Măria, aşezată în Rai la dreapta lui Dumnezeu Tatăl, care este tatăl Fiului lor hărăzit călăilor pentru a mântui lumea şi istoria, autorul întunecat al mântuirii noastre.
Şi nu e de ajuns să spunem că Iuda, ca şi Maria, ia parte la intrarea în timp, plină de iubire şi de sânge, a Fiului lui Dumnezeu. întreaga istoric o anunță şi o pregăteşte. Adam, înainte de păcat, este deja imaginea lui Iisus, de vreme ce el este fiul lui Dumnezeu. Eva, prima femeie, care nu se naşte precum celelalte şi care se lasă în voia răului ca să se poată împlini istoria, este deja Maria şi Iuda deopotrivă. Şi Noe, şi Avraam, şi Isaac, şi Moise, şi David, şi Solomon nu sunt, ca şi Sfântul Ioan Botezătorul, decât vestitorii lui Hristos şi ai pogorârii lui Dumnezeu în istoria obscură a oamenilor.
- Ceea ce mă nelinişteşte, atunci când vorbeşti de evrei, de catolici, dc protestanți, de musulmani, e diversitatea interpretărilor posibile ale istorici. Nu aş dori ca raportul să poată fi confiscat de o religie şi nici să poată li acuzat de parțialitate metafizică. Mă întreb dacă aurul, despre care mi-ai vorbit îndelung, este atât de important pe cât mi-ai povestit şi dacă oamenii nu sunt divizați de ideile lor cel puțin în aceeaşi măsură în care sunt divizați de interesele lor. Să existe oare, la oameni, tot atâtea religii câte limbi?

- Până în prezent există, în orice caz, slavă Domnului, mai puține religii decât limbi. însă există mai multe, şi uncie dintre ele sunt foarte frumoase. Iar cei care cred într-o religie, cred în acelaşi timp şi în modul cel mai firesc că e singura adevărată. Ei ar fi în stare să-şi dea viața pentru ca - şi cine i-ar putea condamna pentru asta? - mult mai sigur decât ar facc-o pentru aur.
- Crezi cumva că religia ta era singura adevărată?
- Nu ştiu, am răspuns eu. Nu credeam că numai familia mea c bună. Nu credeam că numai patria mea e cea a dreptății.
- însă ți-ai da viața pentru ele, nu?
- Fără nicio umbră de îndoială, i-am răspuns. Aş fi fost cât se poate de fericit să-mi dau viața pentru religia catolică, apostolică şi romană, în care nu credeam pe deplin, după cum aş fi fost foarte fericit să-mi dau viața pentru familia mea care mă irita întruna sau pentru patria mea, despre care vei afla până la urmă, din spusele unuia sau altuia, că e cu neputință de suportat.
- Şi de ce te-ai bate, mă rog, pentru nişte cauze de care nu crai nicidecum sigur?
-Tocmai fiindcă erau ale melc, i-am răspuns. Ştii acum că oamenii au un timp, şi un loc, şi prieteni, şi sentimente. Şi că totul e doar o întâmplare îmbinată cu necesitate. Dar mai există şi ceva care se numeşte amintire, onoare, fidelitate, în virtutea cărora oamenilor le place să se bată şi să moară pentru ceea ce cred şi pentru sentimentele lor. Nu există ceva mai rău pentru un om decât să nu creadă în nimic. Tocmai de aceea unul dintre filosofii noştri cei mai mari, tatăl lui Fichte şi al lui Sendling, bunicul lui 1 Icgcl, străbunicul lui Marx, a pus limite cunoaşterii pentru a face loc credinței.
- Numele! exclamă A. Vreau numele său pentru raport!
- Se numea Kant, am răspuns, Immanuel Kant, şi s-a născut la Königsberg, în Prusia Orientală, în Epoca Luminilor, la sfârşitul Vechiului Regim, în ajunul Revoluției Franceze care a întors lumea pe dos poate în aceeaşi măsură ca şi PIristos. El face să se învârtă lucrurile în jurul spiritului în loc să facă spiritul să se învârtă în jurul lucrurilor şi revoluția sa copernicană este la fel de radicală ca şi cea a revoluționarilor sanculoți: lăsând în beznă secrete de nedezvăluit, arătând că fenomenele au nevoie, pentru a se manifesta, de spațiu şi de timp, el întemeiază un sistem extraordinar care prefigurează multe alte sisteme.

- Spunc-mi adevărul, mă imploră A. Nu te lăsa orbit de admirația ta pentru Kant, de iubirea ta pentru Hristos. Nu cumva există, în istorie, o sumedenie de filosofi, de savanți, de sfinți, de profeți şi de religii care au întors lumea pe dos?
- Bineînțeles că da, i-am răspuns. Ai dreptate. O sumedenie. Einstein întoarce lumea pe dos. Şi Mahomed întoarce lumea pe dos. Şi Buddha întoarce lumea pe dos. Tocmai fiindcă părinții mei erau creştini, ca şi părinții părinților mei, ți-am vorbit de Hristos despre care

îmi vorbeau ei înşişi. Există multe alte sisteme, la fel de puternice, la fel de subtile, şi despre care discipolii cred nestrămutat că dețin adevărul. Nu ştiu mai nimic despre mărețiile creştinismului, despre transsubstanțicre, despre har, despre parusic, despre Sfântul Duh şi despre conciliilc fără sfârşii în cadrul cărora oamenii au votat privitor la Dumnezeu aidoma unor deputați privitor la o taxă sau la o lege agrară şi din care s-a născut Sfânta Biserică. Abia dacă ştiu cât de cât că există ceva foarte frumos care se numeşte, cred, comuniunea sfinților şi care permite iubirii şi meritelor să circule prin rugăciune printre toți cei ce cred: în starea în care mă aflu, aştept totul de la ajutorul celor pe care i-am iubit şi care, poate, m-au iubit şi ei. Despre islam sau despre budism, a căror istoric, mai lungă pentru budism şi mai scurtă pentru islam, e la fel de complicată ca şi cea a creştinismului, cu schisme, şi cu erezii, şi cu înțelepți, şi cu şcoli în continuă dispută, nu ştiu absolut nimic.

- ce ghinion! se **vaită** A. ce vom lăcc cu raportul? Nu pot totuşi să mă arunc, pentru a umple aceste lacune, asupra tuturor sufletelor morților care-mi ies în calc şi dintre care câteva, îmi închipui, sunt musulmane sau budiste, nu?

- Situația nu e atât de gravă, i-am răspuns. Te prevenisem, de la bun început, adică de la stingerea mea din viață, că nu ştiu nimic despre mai tot. Acesta e mai curând un noroc. Dacă aş fi ştiut câte ceva despre cearta învestiturilor, despre originea operei, despre cultura viței-dc-vic, despre precambrian, despre Tucidide sau despre Vivaldi, bietul nostru raport ar fi atins foarte repede dimensiuni monstruoase. Neştiind nimic despre nimic, trec, alunec, survolez, mă grăbesc - alunecați, muritori, nu zăboviți - şi un fel de echilibru dăinuie astfel în subțirenie. Şi te vei întoarce pe Urql uşor ca un fulg, ținând între degetele tale de foc umbra unei tentative de încropire a unei schițe de proiect de raport.

Şi nu trebuie să-ți faci niciun fel de iluzii - oare trebuie să-ți mai spun asta o dată şi să ți-o repet neîncetat? - asupra valorii raportului. Nu ştiu nimic despre viitor: va îmbătrâni foarte repede. Ți-am spus de atâtea ori că oamenii există în spațiu şi în timp. Raportul va exista şi el în spațiu şi în timp. Eu eram alb, burghez, francez, european, creştin. Un muncitor musulman, un țăran budist ți-ar fi dat un raport cu totul diferit. Apoi, eram în primul rând în timp. Un raport, dragul meu A, degeaba vorbeşte de veşnicie, el nu e niciodată veşnic, liste datat în timp şi de către istoria autorilor săi. îmi place să cred că tu eşti veşnic. însă eu, eu nu sunt veşnic. Dovada e faptul că sunt mort. Dalele vieții mele vor trebui să figureze în raportul a cărui copertă va purta numele noastre:

A & O

RAPORT ASUPRA LUMII ŞI A OAMENILOR

Vezi bine că viața mea, biata mea viață, îşi pune amprenta pe întreaga noastră lucrare şi că în curând o va face caducă. Ar trebui, pentru a face totul cum trebuie, ca raportul să fie revăzut şi completat, se-nțelege că nu de mine ci de alții, o dată la patru sau cinci ani.

- O dată la patru sau la cinci ani! te-ntreci cu gluma! Nu am numai asta de făcut. Te-ai gândit vreodată, dragul meu O, la durata călătoriei, chiar şi pentru un spirit ca mine care se deplasează, har Domnului, ceva mai repede decât viteza luminii?

- Nu vei fi obligat să vii de fiecare dată în persoană. Grosul raportului e deja făcut. Ai putea trimite pe unul dintre asistenții tăi - dacă cumva există, eu n-am cum să ştiu, asistenți în lumea spiritelor. Un tânăr spirit, poate, la sfârşit de studii?

- încetează cu prostiile. Raportul trebuie întocmit o dată pentru totdeauna. Eu îl văd ca pe o operă clasică, ca pe Biblie, ca pe *Don Quijote,* ca pe *Iliada* sau *Odiseea. A t/ung of beauty is joy for ever. Opus aere perennius.* Şi *xxf\\ia* eiț'aei.

- Această lucrare neperisabilă ar 11 bine să fie remaniată la intervale regulate. Ar 11 şi mai bine să avem tot atâtea rapoarte câți morți pe Pământ, fiecare mort ar avea astfel raportul său, fiecare mort ar face raport, fiecare mort ar li un raport. La urma urmelor, e aproape ceea ce se petrece cu istoria lumii, care ea însăşi nu e nimic altceva decât un raport scris la nesfârşit de către toți oamenii. Şi tocmai fiindcă tu nu poți duce cu tine până pe planeta Urql lumea şi trecutul său, cu accept să fiu aici, pentru tine, grefierul istoriei. Dar tu trebuie să ştii că, prin forța lucrurilor, conceput fără documente, fără arhive, Iară anchete, de către un ignorant cu idei foarte înguste, raportul e mai aproape de opera de imaginație decât de proccsul-verbal. Să spunem lucrurilor pe nume: e un roman ale cărui personaje ar 11 algele, timpul, spațiile nemărginite din care ai căzut printre noi, şi oamenii.

- Un roman! izbucni A. ce oroare! Nu cumva să laşi, te implor, să se strecoare această vulgaritate în raport.

~ O retrag, am răspuns. O şterg. O bifez. Dar asta nu schimbă şi nu va schimba nimic: mai mult de-atât nu ştiu despre islam şi nici despre budism.
- încă un mic efort, se rugă A. Caută să-ţi aminteşti. Există, în budism, un Dumnezeu ce coboară pe Pământ? Iar Mahomed este oare, ca şi Iisus, fiul lui Dumnezeu (acut om?
......Nu, nu, am răspuns. Mahomed e doar un profet şi nu există decât
un Dumnezeu în cerul islamului. Iar numele său e Allah. S-ar putea susţine chiar că islamul este un monoteism mai radical decât creştinismul cu Trinitatea sa şi o religie mai abstractă, mai pură, mai degajată.
La numai câţiva ani de la moartea Profetului, islamul se răspândeşte cu o viteză ameţitoare din Spania până în Pcrsia. Două dintre cele mai mari bătălii ale istoriei - Al-Qadisiyya şi Nehavend - cedează Persia indo-europcană a suveranilor sasanizi arabilor musulmani, sub ordinele lui Omar, al doilea calif al credincioşilor. Tocmai în acel moment perşii se transformă deodată în persani - înainte de a deveni sau de a redeveni iranieni. Şi, de cealaltă parte a lumii viţei-de-vie şi a măslinului, cuceritorii islamului traversează nordul

Africii şi pun stăpânire pe Spania. Mi s-a dat să înţeleg că această extraordinară cavalcadă, în care erau antrenaţi fără îndoială un număr restrâns de războinici, fusese posibilă datorită ereziei lui Arie care, punând în discuţie, în favoarea lui Dumnezeu Tatăl, divinitatea lui Iisus, pregătea astfel terenul, în Meditcrana şi în Orient, pentru monoteismul riguros al islamului.
Complexitatea islamului nu provine din doctrina sa, care e mai simplă decât cea a Bisericii, ci se datorează interpreţilor săi şi diviziu- nilor sale. Istoria islamului este şi mai agitată decât istoria creştinismu- lui şi ar trebui anexate volume întregi la raport pentru a putea da cât de cât o idee despre ca. Fiindcă chipul lui Dumnezeu, bineînţeles, dar şi chipul omului nu au dreptul de a fi reproduse, tu nu vei găsi în islam echivalentul unora ca Tizian, ca Giorgione, ca Michclangelo, ca Leonardo, ca Rafael...
- Din fericire, mormăi A.
- însă caligrafia, arabescurile, miniaturile, şi mai cu scamă comen- tariile şi glosele Coranului, şi glosele gloselor, şi comentariile comen- tariilor, ar fi suficiente pentru a ne da de lucru pentru o bucată bună dc veşnicie. Şi, cu o puzderie de povestiri despre negustori şi cămilari, care se îmbină unele cu altele şi pe care le deapănă, pentru a nu muri, crudului său soţ, frumoasa sultană Şchcrazada, cele *O Mie şi Una de Nopţi* sunt o capodoperă în aceeaşi măsură ca şi *Iliada.* sau *Odiseea.* N-ai vrea să-ţi povestesc la rândul meu, pentru a le cuprinde în raport, povestea lui Aladin şi a lămpii sale fermecate sau cea a lui Aii Baba şi cei 40 de hoţi?
- La anexă cu ele! ţipă A. La anexă! îţi închipui cumva că o să ne pierdem vremea cu poveşti de adormit copiii şi cu hârţoage îngălbenite cu neputinţă de citit?
- Sunt cât se poate de citeţe, dimpotrivă, şi dacă raportul, printr-o minune, ar ajunge să semene cu ele, nu ai mai avea de ce să-ţi faci griji în ce priveşte întoarcerea ta pe planeta Urql şi felul în care vei fi întâmpinat de ai tăi.
-Am alte lucruri de făcut, protestă el enervat la culme. Trebuie să mă duc să văd cum merg treburile la Bursă, să mă întâlnesc cu avocaţii, să-i văd pe soldaţi luptându-se în câmp deschis sau de-a lungul marilor fluvii, să dau ochii cu prostituatele, cu medicii, cu arhitecţii, cu direc- torii de cabinet de la principalele ministere, cu patronii de întreprindere

despre care aproape că nu sufli o vorbă - nu cumva ai căzut în cap? - şi care, după cât îmi pot da seama, fac nişte lucruri ce merită toată consideraţia, şi să văd de asemenea vitele din Kobc - de care ferească sfântul să fi adus măcar vorba - pe care japonezii le masează cu berc, ştiu acest lucru din sursă sigură. Pentru tine, după cum văd eu, nu există decât filosofii şi oamenii de litere: s-ar crede că lumea a fost construită din şiruri de poveşti la şezătoare, din basme, din romane şi din sisteme nebuloase. înţeleg, ascultându-te, că acestea există doar pentru Fericitul Augustin şi Sfântul Toma d'Aquino, pentru Finstein, pentru Spinoza, pentru Ilcgcl şi pentru Proust. Şi iată că îmi vii acum cu Şcherazada. Frivolitatea asta, bietul meu prieten... în fine... să trecem peste asta... Spune-mi repede, ca să nu mai lungim vorba, câteva cuvinte, dar nu mai mult, după care ne vom despărţi de religie, care nc-a reţinut atât de mult, pentru a ne întoarce la lucruri serioase, despre Buddha şi despre budism.
lui nu cred că budismul este cu adevărat o religie. Mai curând ar putea fi vorba de o înţelepciune. se poate, se întâmplă în mod curent, să fii şintoist şi budist totodată. S-ar putea, la rigoare, să fii deopotrivă creştin şi budist. Dintre toate marile sisteme, care constituie fiecare un fel de raport asupra stării Pământului, dar de data aceasta destinat oamenilor şi nu celor de pe planeta Urql, mi se pare că budismul este cel mai tolerant. îmi reproşezi faptul că iubesc povestirile. Toate religiile sunt povestiri minunate. Nu există poveste mai frumoasă decât povestea lui Buddha.
- Bine, bine, spuse A pregătindu-se parcă de somn. Tc ascult. Povcsteştc-o.

vin

Surâsul lui Buddha

- Era odată, într-un ținut de coline unde, la umbra munților înalți cu crestele veşnic acoperite de zăpadă, viețuiau maimuțe, tigri, elefanți şi oameni, o mică împărăție în care domnea un prinț deosebit de bogat şi de drept. Prințul şi prințesa, care, bineînțeles, era nemaipomenit de frumoasă, căci, în poveşti, prinții au întotdeauna soții foarte frumoase, erau părinții unui fiu pe care îl botezaseră (iautama. II iubeau nespus de mult pe acest fiu care, de la o vârstă fragedă, dovedise că are multe virtuți. Se povestea, de pildă, că statuile de piatră dintr-un templu pe care îl vizitase în copilărie îngcnunchcascră la trecerea sa. fanarului prinț îi plăcea viața şi îi plăcea să petreacă, aşa cum le place tuturor tinerilor. Pentru a-l feri pe cât era cu putință de primejdiile acestei lumi, care e nedreaptă şi crudă, de ispitele sale, care sunt nenumărate, tatăl şi mama îl creşteau pe (iautama sub supravegherea unor numeroşi slujitori devotați, înăuntrul zidurilor unui palat şi ale unei grădini întinse, plină de flori, de plante rare, de fântâni şi de pavilioane unde evoluau dansatoare grațioase şi te îmbătau sunetele muzicii.

Prințesa era adesea îngrijorată, ca toate mamele, de soarta fiului ci.

— Ah! spunea ca uneori, dacă s-ar întâmpla cumva să se îndră- gostească de vreuna dintre aceste dansatoare, nedemnă de cl, ce s-ar alege oare de tron şi de țară? Şi dacă, dus la vânătoare călare pe elefant, s-ar întâlni cumva cu vreunul dintre acei tigri care mănâncă oameni tară a alege între prinți şi simpli soldați, asta ar fi, vai! nenorocirea mea!

Şi atunci se sfătuia cu prințul, soțul ei, astfel încât gărzile care lc supravegheau fiul să fie strunite de căpitanii lor pentru a-şi spori vigilența şi a arăta mai multă severitate.

Or, într-o zi, pe când privea pe fereastra palatului cuprins de o uşoară melancolie, căci i-ar fi plăcut şi lui să se alăture mulțimii de

tineri de vârsta sa care mergeau la vânătoare sau la dans, Gautama fu martorul unui spectacol în patru scene care îl uimi şi îl înduioşa atât de mult, fiind sensibil şi bun din fire, încât ochii i se umplură de lacrimi.

Zări mai întâi un bătrân umblând de colo-colo prin mulțime cu un blid în mâna întinsă. Era un milog împovărat de ani. Avea fața plină de bube şi îngropată în barbă. Mâinile îi tremurau. Hainele îi erau numai zdrențe. Mergea anevoie, sprijinindu-se pe un toiag. Trecătorii îşi întorceau privirile de la el, uneori cu un aer scârbit. Unii chiar îl insultau şi îl dojeneau fiindcă cerşea în loc să muncească cum făcea toată lumea. însă povara anilor şi infirmitățile de care suferea nu-i îngăduiau să muncească asemenea sacagiilor, țesătorilor, pescarilor din largul mării, conducătorilor de elefanți. Câinii lătrau şi mârâiau după el. Din când în când, câte o femeie miloasă îi dădea un bănuț sau îi turna în blidul de lemn pe care îl întindea spre trecători câteva linguri de orez sau de lapte de bivoliță.

- O, Doamne! exclamă atunci Gautama. Omul acesta ar putea fi tatăl meu, sau bunicul meu, sau străbunicul meu. Cum se poate ca eu să fiu fericit atunci când sunt oameni atât de nefericiți? în fața vieții de mizerie a acestui om viața mea de plăceri e o nişine. Va trebui să vorbesc despre acest lucru cu mama astfel încât eu, care mă bucur de toate într-un palat al deliciilor de tot felul, să pot face ceva pentru a alina suferința bătrânilor şi a bieților cerşetori din împărăția tatălui meu.

Abia luase această hotărâre când, aplecându-se din nou pe fereastră, văzu câțiva inşi ducând o targa pe care era întins un bolnav. O femeie în vârstă, care era probabil mama sa, îl ținea de mână. La fiecare pas al celor care îl duceau cu multă băgare de scamă, bolnavul scotea strigăte de durere.

-Ah! se văita el, sufăr îngrozitor, sufăr atât de tare încât aş vrea să mor! Omorâți-mă odată! Omorâți-mă sau vindecați-mă!

Iar mama îi ştergea mereu, cu un şervet de mătase, fața scăldată de sudoare.

- E de-a dreptul înfiorător! îşi zise Gautama. Suferința e o nenoro- cire atât de mare încât nici toate plăcerile Pământului nu sunt de-ajuns pentru a o face să dispară. O simt plutind deasupra mea ca deasupra tuturor oamenilor.

în timp ce era măcinat de aceste gânduri sumbre, afară se auzi un fel de rumoare. Era un alai de oameni avuți, în haine strălucitoare, ce înso- țeau un mort spre locul incinerării. în urma defunctului venea întreaga

familie vărsând lacrimi de jale, rupându-şi hainele şi smulgându-şi părul din cap. Moriştile şi instrumentele de muzică nu izbuteau să acopere bocetele tuturor celor ce jeleau un copil, un tată, un soț sau un frate.

Gautama plecă fruntea şi se îndepărtă încet de fereastră. **I se** părea atât de ciudat să poată trăi fără griji, în mijlocul florilor şi al celor mai alese mâncăruri, când moartea bătea deja Ia uşă! Moartea nu era un accident pe care l-ai putea evita cu o minimă precauție şi puțin

curaj. Era inevitabilă pentru toţi laolaltă şi pentru flecare în parte şi sc confunda cu viaţa întunecându-i plăcerile.
îngrijorarea care îl cuprindea tot mai mult în faţa mizeriei, suferinţei, scurgerii timpului şi în faţa morţii era atât de copleşitoare încât simţi deodată nevoia de a se răcori şi de a respira aer proaspăt. Se apropie din nou de fereastră. Şi atunci văzu jos, în stradă, un călugăr rătăcitor adâncit în rugăciune. Călugărul nu vedea nimic, nu auzea nimic, nu spunea nimic. Spectacolul străzii, atât de însufleţită, atât dc vie, îi era cu totul străin. El privea înlăuntru. Trăia într-o altă lume, care nega lumea de-aici. Radia de fericire, de o fericire care nu datora nimic plăcerii şi nici iluziilor existenţei. Ieşise din viaţă şi ieşise din lume.
Aceea a fost ziua în care Gautama a renunţat la rangul său, la palatul său, la bunurile sale şi s-a lepădat de viaţa sa de până atunci pentru a pleca în pribegie, pentru a propovădui adevărata învăţătură şi pentru a deveni în cele din urmă Buddha - sau Iluminatul. I s-a spus şi Sakya Muni, adică înţeleptul tribului Sakya, fiindcă era fiul căpeteniei tribului Sakya. Astfel că, în Asia dar şi în lumea largă, el a zdruncinat existenţa a multor sute de milioane de oameni, care au hotărât să întoarcă spatele lumii şi amăgirilor sale pentru a intra în ei înşişi şi a păşi pe urmele învăţătorului legii.
- Bravo! exclamă A. Bravo ţie! E cea mai drăguţă poveste pe care mi-ai spus-o vreodată.
- Nu e o poveste, am precizat eu. în afară de câteva amănunte, căci nu aveam cum să mă aflu în palatul tribului Sakya, aceasta e chiar realitatea.
- Nemaipomenit! adică fiul căpeteniei tribului Sakya a trăit cu adevărat? Era un om ca şi tine?
- Ca şi mine, am răspuns eu. Ca Iisus şi ca mine. E ceea ce noi numim un personaj istoric.
- Eşti cumva şi tu un personaj istoric?

- Nu, am recunoscut eu. Trebuie să fi schimbat lumea pentru a avea dreptul la titlul de personaj istoric.
- Raportul..., începu A.
- Nici chiar raportul nu va face din autorii săi personaje istorice.
- Eşti sigur? întrebă A.
- Mă tem că da, am răspuns eu. Vom fi probabil aclamaţi de spiritele alese de pe Urql, dar nu vom ti schimbat o lume pe care ne vom fi mulţumit să o descriem după puterile noastre. Alexandru cel Mare şi Platou sunt personaje istorice. Şi lisus, de asemenea, este un personaj istoric. Şi Mahomcd. Şi Buddha. însă înainte de a fi, unul sau altul, personaje istorice, ci sunt în primul rând oameni care au intrat în timp şi au trăit pe acest Pământ. Şi eu, de asemenea, eram un om. Sunt un ins în genul lui lisus şi al lui Buddha.
A fluieră din nou printre dinţi. Această purtare mă scotea din sărite.
- Şi cum se poate şti că Buddha a trăit într-adevăr pe Pământ? -Avem sute, mii, milioane de mărturii.
- Ca pentru Veneţia? întrebă A.
- Dacă vrei. Ca pentru Veneţia. Dar e cu totul altceva. La Veneţia tc poţi duce oricând, le poţi plimba prin oraş, poţi admira palatele, poţi vizita bisericile. în ceea ce îi priveşte pe Buddha şi pe lisus, existenţa lor nu o cunoaştem decât prin mărturia celor care au trăit şi i-au însoţit şi au suferit împreună cu ci. Există şi savanţi - un anume Couchoud, dc pildă — care au pus sub semnul îndoielii existenţa istorică a lui lisus. Există şi iluminaţi care au pus la îndoială existenţa lui Napoleon. Ei au văzut în împărat, născut pe o insulă în mijlocul mărilor, mort pe o insulă în mijlocul mărilor, înconjurat, în timpul vieţii, de prinţi şi de mareşali ca de tot atâtea planete, întruchiparea unui mit solar. Unii au stat în cumpănă în legătură cu existenţa reală a lui Romulus sau a lui Zoroastru - care se mai numeşte şi Zarathustra. Dar nimeni nu se îndoieşte astăzi de existenţa lui lisus şi nici de cea a lui Buddha.
- Şi atunci? întrebă A. -Atunci, ce?
- lisus şi Buddha?
- Ce anume, lisus şi Buddha?
- Ei bine, vorbeşte-mi puţin despre ei, spune-mi ce ştii în legătură cu ei, compară-i unul cu celălalt. Nu mai lua aerul ăsta de prostănac. La urma urmei, şi unul şi celălalt le propun oamenilor în suferinţă ceva care seamănă a mântuire. Mi-ar plăcea să am în raport o paralelă ceva

mai vioaie între Iisus şi Buddha. Nu ştiu de ce, dar simt că isprava asta ar trebui să-i intereseze pe oamenii de pe planeta Urql. M-am uitat cu atenţie la A. îşi ascuţea creionul.
- Ia spune...
- Da, ascult, zise el.
Sufla aşchiuţclc de lemn căzute din vârful creionului pe filele carneţelului de notiţe.

- Nu cumva mă ici drept redactorul rubricii culturale a unei reviste de modă? Am acceptat, din slăbiciune, să te însoțesc în plimbările talc printre oameni. Dar nicidecum pentru a relua, pentru a nu ştiu câta oară, în ideca vagă de a fi pe placul cititorilor de pe Urql, paralela răsuflată dintre Alexandru şi Cezar sau dintre Corneillc şi Racinc. Am tăcut-o pentru a mai vedea o dată lumea pe care a trebuit să o părăsesc. Tare mult am mai iubit lumea. Mi-aş fi dorit să străbat, încă o dată, împreună cu tine, câmpia toscană, să parcurg drumurile podgoriilor de chianti înspre Castellina sau între Arezzo şi Sicna, sau între Montepulciano şi Pienza, unde ne-am fi plimbat pe strada Iubirii şi pe strada Săruturilor. Sau chiar în Umbria, unde ne-am fi aşezat pe treptele scărilor din Todi sau am fi admirat fațada catedralei din Orvicto la asfințitul soarelui. Sau la Ravcllo, un oraş atât de liniştit şi de frumos...
- Ştiu, mă întrerupse A, ştiu asta. Wagncr. *Parsifal.* Villa Rufolo.
- Sau la Udaipur...
- Ştiu şi asta. Există acolo un lac. Şi o insulă pe lac. Şi un hotel pc insulă. Şi palatul rajahului pe mal în fața insulei.
- Sau în Sporadelc nordice, pline de verdeață şi răcoroase şi care sc numesc Skyros, Skiathos, Skopelos, şi pe care nu le voi mai vedea niciodată fiindcă numai cei vii au dreptul să meargă pe mare şi să ajungă pe insule la apusul soarelui, sau la Patmos unde a trăit Sfântul Ioan...
- Care dintre ei? întrebă A. Cel cu Irod şi Salomeea, cu capul tăiat şi prezentat pe o tipsie, sau discipolul îndrăgit care îşi sprijinea fruntea de umărul lui Iisus?
- Cel cu părul lung şi blond, am răspuns eu, şi cu fruntea sprijinită pe umărul lui Hristos. Nu mai avea părul acela blond, ce cade jos la piciorul crucii într-un tablou de Masaccio pe care îl admiram atât de mult pe vremea când eram viu, şi era deja un moşneag atunci când a scris *Apocalipsa* acolo sus pe Patmos, unde aş fi dorit atât de mult, pentru ultima oară, cum făcusem cu Maria, când cerul era de un albastru intens iar soarele ardea foarte tare şi noi eram nespus de

fericiți fiindcă eram bărbat şi femeie şi ne iubeam, da, aş fi dorit să urc pe jos cu tine. Sau poate călare pe măgari, care ar fi fost mulțumiți să ducă şi ei măcar o dată o povară uşoară: un spirit venit de pe Urql şi umbra unui mort. Şi de acolo am fi privit în jos şi am fi văzut strălucind Marca Bgec. Marea Egcc... Ai auzit?... Marca Egee!... Sau la Kalymnos, unde casele sunt zugrăvite în fiecare an în bleu, în roz, în verde de către pescuitorii de bureți. Sau poate la Symi...
- Ştiu, suspină A. Mi-ai vorbit deja de Symi.
- O, dragul meu A! l-am rugat cu, dă-mi voie să-ți mai vorbesc puțin de Symi. Sunetele bieților morți sunt legate de acele locuri unde au fost fericiți şi unde şi-ar dori să se mai întoarcă. Fără tine, eu n-aş mai ti putut niciodată reveni la Symi. Dacă am fost de acord să-ți fiu călăuză, am tăcut-o cu speranța tainică de a mă mai întoarce o dată la Symi. Pe vremea când eram om, am locuit la Symi într-o casă marc, albă, pe malul unui golfulcț rotund şi aproape închis care se numea golful Pcdi. Casa avea o grădină. Grădina era împrejmuită de un zid dc-a lungul căruia răsuna clinchetul de tălăngi al caprelor ce coborau dimineața de pe coline. în grădină era un pom iar sub pom era o masă. Acolo am petrecut, cu Maria, câteva luni din viața mea care, dispărute dc mult, veşnice, vor rămâne pe veci cele mai frumoase.
- Şi ce tăceați, mă rog? întrebă A jucându-se cu creionul şi pe un ton în care suspiciunea se amesteca cu vagi accente de interogatoriu.
- Absolut nimic, am răspuns. Nu tăceam nimic.
- Făceați dragoste? întrebă A.
- Făceam dragoste, am confirmat eu. Dimineața, devreme, după tre- cerea caprelor, coboram pe jos până în portul Symi unde ne duceam să cumpărăm pâine, vin, apă, miere, orez, paste, şuncă presată. Ne întor- ceam acasă tot pe jos. Dormeam pe săturate. Făceam baie în golf. Apa era liniştită şi albastră. Vedeam nisipul şi pietrele la câțiva metri sub noi. Când ne opream din înot, ne întindeam pe galeții de pe mal, lipiți unul de altul ca nişte statui, şi priveam în largul mării, la orizont, pe unde tre- ceau vapoare, de cealaltă parte a grumazului ce închidea golful nostru. Iar deschizătura era atât de îngustă încât trebuia, pentru a le surprinde o clipă în dreptul crenelului, să pândeşti trecerea velierelor liniştite sau detunăturile de pe ambarcațiile pescăreşti care lăsau pe cer rotocoale de fum: abia îşi făceau apariția încet, aproape cu un aer de solemnitate, în acel unghi îngust ce se deschidea spre larg, că şi începeau să dispară.

- Există ceva despre care nu mi-ai vorbit, ceva care, asemenea râsului şi iertării, mi se pare specific omului: e vorba de plictiseală. Oare nu vă plictiseați deloc?
Am început să râd uşor.

- întrebarea ta mă face să zâmbesc fiindcă nc-a fost pusă adesea mic şi Mariei. „Cum e cu putinţă? eram întrebaţi, ca fiind atât dc departe de presă şi de prieteni, fără a fi la curent cu nimic din cele cc se petreceau în lume, cum de nu vă plictiseaţi?" Ei bine, nu, nu ne plictiseam. Trăiam din plin. Eram tineri. Contemplam lumea. Ne iubeam. Ne feream să facem ceva. Eram întru totul mulţumiţi de noi înşine. Aveam două sau trei cărţi pe care Ic citeam seara, în grădină, înainte de a merge să luăm cina, formată din *suvlaki,* din *tzatsiki* şi din ardei copţi, la bistroul din colţ, unde veneau pescari, un cuplu dc suedezi, o franţuzoaică cam trăsnită, care trăise multă vreme, la Paris şi la New York, cu un pictor aproape celebru, şi necunoscuţi care sc iveau de nicăieri, pentru o seară sau două, înainte de a pleca din nou spre nicăieri. Cărţile erau bune. Erau romane engleze de Wodehousc în care un *butler* cu numele de Jeeves se afla cu patronul său, elegantul Bertram Wooster, în relaţii cu neputinţă de descris şi care nc tăceau să râdem cu lacrimi, povestiri de călătorie de Eric Ncwby - *O raită prin Hindu Kuch* - sau de Lcigh Fermor - *Vremea ofrandelor —, Cronicile italiene de* Stendhal sau *Memoriile* lui Dumas. Celelalte cărţi, cele care figurau de săptămâni întregi pe lista succeselor, publicată de hebdoma- darele pariziene, şi pe care le luascrăm cu noi din distracţie sau din laşitate, le abandonaserăm în toaleta vaporului cu care călătoriserăm.
într-o zi, cuprinşi de o frenezie pe care nu o mai puteam stăpâni sau de mania grandorii, am închiriat o barcă pescărească pentru a face turul insulei. Eram trei: pescarul, Maria şi eu. Barca era micuţă. Motorul făcea un zgomot îngrozitor. Peste tot erau pete de ulei. Trei zile la rând, în timp ce marinarul dormea în barcă, noi am dormit sub cerul liber, pe stâncile de pe mal. La celălalt capăt al insulei, pe o înălţime abruptă, se afla o mănăstire unde am ajuns în a treia zi. Ne-am căţărat până sus pe nişte scări deosebit de frumoase pe unde urcă pelerinii. După două zile de singurătate aveam impresia că ne întorseserăm printre oameni. Mănăstirea era albă şi curată, cu o bisericuţă şi o curte mare, năpădită de buganvilea, spre care se deschidea o cămăruţă. Poate pentru că şi ei fuseseră cuceriţi de farmecul Mariei, popii s-au oferit să ne închirieze

camera. Vederea spre mare era uluitor de frumoasă. Casa noastră din Pedi părea, prin comparaţie, un coteţ de iepuri, o maghernită. Am stat în cumpănă. Am petrecut mai multe ceasuri admirând insula şi marea de la fereastra camerei. Insă trusa mea de bărbierit şi Jeevcs ne aşteptau la Pedi. Nc-am întors acasă cu barca pescarului.
- Dar Buddha? mă întrebă A.
- Buddha surâdea, i-am răspuns.
- Cum adică, surâdea?
- Toată lumea ştie dintotdeauna că 1 Iristos nu a râs niciodată. A râde nu este un atribut propriu lui Dumnezeu. Zeii greci râdeau, zeii germanici râdeau, iar zeilor azteci li se întâmplă să râdă cu un râs care îţi dă fiori. Dumnezeul Bibliei nu râde. Iar I Iristos nu râde niciodată. Nici nu surâde. Dacă există un umor al lui Dumnezeu pentru a întreţine iubirea de Dumnezeu, acesta este un umor usturător. Râsul Dumnezeului Bibliei nu radiază în lume, iar mizeria oamenilor nu e niciodată luminată de vreun surâs al lui Iisus, a cărui iubire, la Matei, la Marcu, la Luca sau la Ioan, este întotdeauna aproape de lacrimi. Peste lucrurile acestei lumi, şi peste iluziile sale, pluteşte surâsul lui Buddha. Darului de lacrimi al lui I Iristos îi răspunde şi i se opune surâsul lui Buddha.
- Iii bine, îmi spuse A, cam asta voiam să aflu. Vezi şi tu că dacă îţi dai cât de cât silinţa...
- Nu mă mai sâcâi atâta, i-am răspuns. Nu e deloc uşor să fii om, sau să fi fost om. Nu căuta să întreci măsura. în ceea ce te priveşte, tu faci exact ce vrei, eşti ba ici, ba colo, pleci, tc întorci, pluteşti în văzduh, spui ce-ţi trece prin minte, ca un spirit ce eşti, sau ca acest personaj de roman care ai fi vrut să fii. Eu, în schimb, fiindcă sunt om, sau fiindcă am fost, mă zbat cum pot cu amintirile mele, cu regretele mele, cu rcmuşcărilc mele, cu contradicţiile mele. Mă lupt cu dificultăţile acestui raport. Mă lupt cu tristeţea vieţii.
- Cu speranţele talc, adăugă A.
- într-adevăr. Câtă vreme am fost om, întreaga mea fire era conto- pită cu ceva minunat, care se numea speranţă. O, dragul meu A! Cât de fericit am fost la Symi! Nu-mi doream nimic altceva în afară de iubirea Măriei. Aveam ceea ce doream. Lucrul cel mai frumos în iubirea împărtăşită este tocmai acesta: nu-ţi mai doreşti nimic altceva. Lumea îmi era indiferentă. Ea se reducea la Maria. Şi cred că, pentru Maria, lumea se reducea la mine. Strada Dragonului dispăruse cu totul. Nu

mai existau papii Clement, chiar şi Chateaubriand arăta o discreţie care nu-i stătea în obicei. Eram numai noi doi. Şi râdeam amândoi la soare.
Viaţa e tristă, dragul meu A. Acum nu mai sunt la Symi. Şi de ce crezi oare că nu mai sunt acum la Symi? Fiindcă există ceva care trece, şi care nu e iubirea, ci timpul, în care iubirea

e prinsă aşa cum sunt prinse toate lucrurile de pe lumea asta. Cred cu toată convingerea că tocmai timpul îl face pe Buddha să surâdă. Şi nu există ceva mai trist decât surâsul lui Buddha. Nimic nu e atât de reconfortant ca lacrimile lui Hristos. Fiindcă ele sunt Îngăduința unei alte lumi, unde va domni iubirea. Unde nu va mai fi tristețe, unde totul va fi iertat, unde iubirea va domni peste tot. Nimic nu poate fi mai trist decât surâsul lui Buddha. Fiindcă el ne spune că lumea aceasta şi fericirea acestei lumi nu sunt nimic altceva decât o amăgire. Şi că singura mântuire se află în neant.
Ceea ce Buddha, după ce părăsise palatul tatălui său din Kapilavastu, descoperise în Iluminare, sub un smochin pippala cu rădăcini masive, aeriene, numit în amintirea *sa, ficus ivligiosa,* este aceea că simplul fapt de a trăi, fie şi la Symi, era un lucru de-a dreptul cumplit. Din moment cc, într-o bună zi, suferința apare în viață ca din senin, pe calea bătrâneții, a bolii, a despărțirii, a morții, chiar şi existența celor bogați, a celor puternici, a prinților, chiar şi existența celor ce se iubesc, chiar şi existența zeilor este sortită eşecului. Originea oricărei nefericiri se află în ceea ce nc însuflețea, pe mine şi pe Maria, cu o forță de nestăvilit sub soarele din Symi: în necontenita căutare a fericirii.
- Fericirea nu se bucură de o bună reputație, observă A, printre profeții şi zeii voştri.
- Asta fiindcă, pentru Buddha, nefericirea este legea existenței iar fericirea nu poate dura. Şi fiindcă aceasta se află, potrivit lui Hristos, în contradicție cu iubirea față de cei sărmani şi cu milostenia. De aceea, spune Hristos, le va fi atât de greu celor bogați, celor puternici, celor fericiți pe lumea asta, care au ales fericirea pământească în locul iubirii aproapelui, să intre în împărăția cerurilor. Şi tocmai de aceea, potrivit lui Buddha, omul trebuie să înceteze de a mai întreține în sine setea de a exista, care se află la rădăcina iluziei fericirii.
- Ei bine, în ceea ce te priveşte, îmi spuse A, totul se petrece cât mai bine în una dintre cele mai bune lumi - sau mai degrabă în cea mai rea dintre ele, căci ceea ce recomandă înainte de toate atât Hristos cât

şi Buddha, din motive diferite, este tocmai părăsirea acestei lumi şi moartea. Iar tu eşti mort. Totul e în regulă. Dă-mi voie să-ți prezint urările şi felicitările melc.
- Da şi nu, am răspuns eu. Lucrurile nu sunt chiar atât de simple. E adevărat că orice creştin ar trebui să îndrăgească moartea, pe care nu are dreptul să şi-o dea singur, dar care este poarta deschisă spre cealaltă lume şi spre cealaltă viață pentru care lumea şi viața de aici nu sunt decât o prevestire şi o făgăduință. pe cel ce crede în lisus moartea îl aruncă la pi- cioarele unui Dumnezeu de care îl desparte lumea. întreaga speranță a creştinilor este în nemurirea sufletului şi în viața veşnică. A muri, pentru un creştin, înseamnă a se naşte întru adevărata viață. „Eu sunt, spune 1 Iristos, învierea şi viața." Iar pe mormântul lui Claudcl este gravată ur- mătoarea inscripție: „Aici odihnesc cenuşa şi sămânța lui Paul Claudcl." A crede în I Iristos şi în cuvintele sale înseamnă a crede că cei ce se iu- besc se vor regăsi într-o lume în care trupul, în sfârşit, plăcerile sale înşe- lătoare, suferințele sale, minciunile sale nu vor mai fi o stavilă pentru iubire. înseamnă a crede că, pentru totdeauna, în veci, la nesfârşit, înțe- legi cum vine asta, îmi închipui, o voi revedea pe Maria în slava Domnului, într-un loc de lumină şi de pace alături de care Symi va fi asemenea iadului.
Crezi acest lucru? întrebă A.
- Sper să fie aşa, i-am răspuns. Credința mea nu e nimic altceva decât forma speranței melc. Ceea ce propovăduieşte Buddha e ceva mai complicat.
- Mai complicat decât creştinismul?
- într-un sens, da. Mai complicat. îți mai aminteşti că Reforma se naşte din Biserica catolică aşa cum Biserica catolică se năştea din Vechiul Testament'?
- Mi-amintcsc foarte bine, zise A. Am observat deja că la voi, oamenii, totul se naşte întotdeauna din tot.
- E vina timpului. Ei bine, tocmai că budismul se naşte din brahma- nism, cu multe veacuri mai vechi decât el. El moşteneşte o idee la fel de ncverificabilă ca şi viața veşnică sau nemurirea sufletului: ideea ciclului renaşterilor. Există mai puține suflete în lume decât făpturi ce trec prin lume. Eu mor, apoi renasc sub forma unui om, a unui animal, a unui osândit sau a unui înțelept. Fiecare dintre renaşteri şi partea sa de fericire sau de nefericire în această lume este determinată, potrivit unei justiții imanente, retrospective şi ineluctabile, de către valoarea morală a faptelor săvârşite în viețile anterioare.

- Nemaipomenit! exclamă A. Iată o idee de geniu!
-Acum înțelegi foarte bine că unicul scop al tuturor religiilor este de a explica inexplicabilul. de ce există bogați şi săraci, lacrimi şi suferințe, oameni puternici şi oameni sărmani? Hristos îndeamnă la răbdare: veți muri cu toții iar celor bogați le va fi mai greu decât celorlalți să intre în împărăția cerurilor unde suferințele şi lacrimile vor fi cel mai bun paşaport. Cei dintâi vor fi cei din urmă, fericiți cei săraci şi cei înfometați, vai de cei bogați şi de cei puternici căci ei au avut par- te pe acest Pământ de ceea ce credeau că este

fericirea. Şi pentru a arăta mai convingător că lacrimile şi suferința sunt cea mai bună garanție pentru viața veşnică, se lasă răstignit şi nu râde niciodată. Soluția lui Buddha este cu totul diferită. Tu nu mai eşti răspunzător decât de o parte infimă din destinul tău pe acest Pământ: ceilalți, de dinaintea ta, sunt răspunzători de el. Tu nu trebuie decât să accepți destinul care îți revine şi care nu depinde de tine în spirala vremurilor. Tot ceea ce poți face e să te străduieşti ca viața care va veni după tine să fie mai bună decât a ta. Vezi cum morala e impusă de religie: de pregătirea şi teama pentru viața veşnică în sânul vieții fiecăruia, în cazul creştinismului; de ciclul renaşterilor succesive în cazul budismului. Dacă îi voi supune pe ceilalți la cazne, dacă mă voi culca cu propria mea mamă, dacă am tăcut avere din hoție şi dacă sunt creştin, voi fi lipsit în veci de viața veşnică, unde sufletul curat al Mariei mă va aştepta în zadar la umbra Sfintei Treimi şi a lui Iisus Hristos şi a Fecioarei, maica sa. Dacă vei măcelări oameni nevinovați, dacă îți vei viola fiica, dacă îți vei trăda prietenii şi dacă eşti budist, vei fi transformat în broască râioasă.
-Nemaipomenit! repetă A.
- Nu lua scama prea mult la concilii, la bule papale, la lunga listă de erezii şi de schisme care conferă o bună parte din măreția şi complexitatea sa Bisericii catolice, şi nici nu ține cont de acele vocabule obscure precum karma, dharma, kalpa, samsara, care sună atât de bine pentru urechile noastre. Hristos îți spune doar să iubeşti cu aceeaşi iubire pe Tatăl, pe Fiul, pe Sfântul Duh care nu sunt decât un singur Dumnezeu şi să-i iubeşti pe ceilalți ca pe tine însuți pentru a intra pe veci în viața veşnică. Buddha îți spune doar că totul e trecător, amăgitor şi schimbător, că nu există nici suflet nemuritor, nici Dumnezeu veşnic, atotputernic, creator, şi că trebuie să ai grijă să nu cumva să striveşti vreo furnică pentru că în ca ar lî putut trece inima fratelui tău.
- Mi se parc, interveni A, că ritmul budistului este mai domol decât cel al creştinului şi că respirația sa spirituală cere ceva mai mult timp.

- Dacă vrei, i-am răspuns. Destinul creştinului se hotărăşte în timpul unei vieți. Acesta e pariul lui Pascal: veşnicia în schimbul unui mănunchi de ani. Şi soarta unui suflet în suflul căinței. Destinul budistului se întinde pe durata unor vieți fără număr. Scopul lanțului dc vieți este de a ajunge la momentul stingerii setei de a exista. „Stingere", în sanscrită, se spune *nirvana.* Calea eliberării nu prea poate fi urmată decât de călugări cerşetori care sunt numiți *biksu.* După o viață de sărăcie, de sacrificii, de înălțare spirituală, acel biksu, în loc să se mai transforme o dată în libelulă sau în tigru, va intra în sfârşit în neantul urmărit cu atâta ardoare. Sfântul şi călugărul biksu se abțin de la rău şi lac numai bine. Şi unul şi celălalt au un vis care se numeşte mântuire. Mântuirea sfântului creştin este viața veşnică. Mântuirea biksu-ului budist este sfârşitul oricărei vieți.
Zburam prin văzduh. Pământul se rotea sub noi.
- Mă întreb, îmi şopti A întorcându-se către mine, dacă această risipă de idei, dacă aceste jocuri atât de savante nu au în primul rând drept scop să-i facă pe oameni să accepte lumea în care trăiesc.
Am păstrat din nou câteva clipe de tăcere. Eram sătul să tot vorbesc întruna, să iau note în vederea raportului, să-l văd pe A enervându-se şi jucându-se cu creionul. Lumea se perinda pe sub ochii noştri. întrezăream oraşe, câmpii, munți şi mări. Acesta era Pământul. Era albastru şi frumos. Era cât se poate de mic. Oamenii se succedau aici cu talent, cu geniu, fără a şti nimic despre ci înşişi. Erau prinşi în plasa spațiului şi a timpului, a efectelor şi a cauzelor, lisus nu se putea naşte în sudul Nepalului. Buddha nu ar fi putut niciodată să vadă lumina zilei printre rabinii din Israel. Şi unul şi celălalt se iveau în necesitatea mediului şi a timpului. Pâinea şi vinul lui Hristos aparțineau tărâmului viței-de-vie şi al grâului, al chiparoşilor şi al măslinilor. Ciclul renaşterilor era legat de popoare la care viața în comun apăsa ca o povară strivitoare asupra indivizilor.
- între sfârşitul copilăriei şi ultimii săi ani, i-am spus cu glas şoptit lui A, există o lungă perioadă din viața lui lisus despre care nu ştim nimic. Unii au pretins, fără multe probe de fapt, că fiul Fecioarei plecase în India unde, de cinci sute de ani, budismul era în continuă înflorire.
- Ei bine, zise A, întinzându-şi picioarele - ghicind momentul în care avea sâ-şi aprindă pipa - , va trebui să revenim asupra acestor lucruri.
Am tăcut din nou.
- O, Symi!..., m-am trezit eu murmurând. O, Symi... Symi!...

IX
Sfârşitul istoriei
- Nu cumva am rămas la momentul în care Armata Roşie tocmai pătrundea în Riga?
- Exact, am confirmat eu.

- Iar Karl Marx şi comunismul, despre care mi-ai vorbit adesea într-un mod tot atât de aluziv ca şi despre lisus Ilristos, nu sc ascundeau cumva în spatele Ţărilor Baltice?
- E cât se poate de adevărat, am încuviinţai eu.
- Oare va trebui să consemnăm în raport că, bunăoară, Karl Marx, ca şi lisus, ca şi Maliomed, ca şi Buddha, ca şi Joseph Smith, era şi el, acum vreo sută cincizeci de ani, un întemeietor de religie?
- „O, suflete al meu, nu năzui la viaţa nemuritoare, ci epuizează domeniul posibilului!"
- Ce mai e şi asta'? mormăi A.
- Pindar, am răspuns eu. Sau Hesiod, nu mai ştiu. Ba mai curând Pindar. Şi tradus de Valéry, al cărui nume ţi-c deja cunoscut. Toate se repetă ca într-un ecou. Geniul lui lisus, al lui Mahomcd, al lui Buddha se datora faptului că aceştia făceau să se înalţe speranţele oamenilor spre alte vieţi decât cea de aici. Geniul lui Karl Marx a făcut să coboare cerul pe Pământ. Religiile promit întotdeauna că totul va lì mai bine în altă parte şi mai târziu. Strigătul de război al lui Karl Marx, care avea să străbată lumea ca o torţă aprinsă, este: „Aici şi acum!"
Niciodată nu a mai avut parte filosofia de o astfel de sărbătoare. S-a putut afirma că Hegel încheie marele circ al filosofici care fusese deschis de către presocratici şi inaugurat sub aclamaţiile mulţimii de către Platon şi Aristotel. Cu Husserl, cu Jaspers, şi în primul rând cu Heidegger, se mai produc câteva numere drăguţe după închiderea

oficială. Există mai cu scamă două jerbe orbitoare ce încheie focul de artificii: prima e trasă de către Marx, cea de-a doua de către Nictzsche. Lovitura de geniu a lui Marx, care a făcut să se clatine din temelii Bisericile şi statele, a constat în făptui de a fi înţeles că, până la el, filosofia nu făcuse decât să gândească lumea şi că acum era vorba de a o schimba.
Să schimbi viaţa! Să schimbi lumea! Oamenii nu-şi doreau altceva. Dc când oamenii sunt oameni, lucru pe care mă tot străduiesc să ţi-l explic, ei năzuiesc la altceva. Acest preaplin de energic, acest supliment de speranţă, religia îl deturna către lumea de dincolo, cea a vieţilor renăseânde sau a vieţii veşnice. Karl Marx vine şi Ic spune celor săraci: „Chiar în viaţa aceasta şi chiar în lumea aceasta veţi fi fericiţi." Cum ai vrea atunci ca mulţimea muncitorilor şi a ţăranilor să nu se precipite pe urmele sale? Filosofia, până la Marx, se adresa unui mic grup de bogătaşi şi de cărturari, printre care se amestecau împăraţi precum mare Aureliu sau Frcdcric al Il-lea, ultimul IIohcnstaufcn, cel numit *Stupor miindi,* papi, călugări, institutori, cerşetori şi nevoiaşi la limita anarhiei şi la capătul extrem al individualismului precum Diogene în butoiul său, sfinţi precum Francesco d'Assisi. Geniul lui Karl Marx constă în descoperirea unui adevăr de o simplitate fulminantă: bogaţii sunt din ce în ce mai bogaţi iar săracii sunt din ce în ce mai numeroşi. Odată cu el, filosofia ţâşneşte ca un uragan din cabinetele de lucru şi din biblioteci: ea pune în mişcare mulţimi enorme ce capătă numele de mase. Marxismul nu e nimic altceva decât masele populare conduse de filosofic la cucerirea acestei lumi care face obiectul raportului tău destinat autorităţilor de pe planeta Urql.
- Foarte bine, zise A. Datorită ţie, am trecut de la o convingere la alta. Am fost puţin creştin. Am fost puţin budist. Islamul m-a impresio- nat. Stoicismul m-a ispitit. Epicureismul de asemenea. Nu am arătat vreun resentiment faţă de şcoala de dezinvoltură pe care ai făcut-o să sc perinde sub privirile mele. Iată că acum mă simt şi marxist. Poate că aş putea chiar converti la materialismul dialectic un anumit număr de spirite pure...
- Nu e deloc exclus, am răspuns cu. Nu au lipsit afinităţile între marxism şi spiritele pure.
- ... şi să întemeiez astfel pe Urql prima democraţie populară din ceea ce voi numiţi o galaxie îndepărtată.

- Te felicit din toată inima, i-am urat cu. de la Spartacus, şeful gladiatorilor şi al sclavilor răzvrătiţi împotriva Romei, la Pancho Villa şi la Emiliano Zapata, revoluţionari mexicani care, pe la începutul acestui veac, atrag după ei, purtaţi de mari speranţe, zeci şi zeci de mii dc ţărani exploataţi, trecând prin taboriţii din Bocmia, Icvcllcrii din Anglia, babuviştii din Franţa, şi prin nenumărate mişcări mai mult sau mai puţin mesianice cam peste tot în lume, săracii, năpăstuiţii s-au răzvrătit tot timpul împotriva celor bogaţi şi celor puternici. Ceea ce Ic lipsea era tocmai o justificare, o teorie, un aparat ideologic, un corpus universitar. Tocmai ceea ce Karl Marx le oferă din plin.
Le oferă toate acestea fiindcă el are talent, are o viziune despre lume, o formidabilă capacitate de muncă. le oferă aceste lucruri mai cu scamă fiindcă el apare la momentul potrivit. Grecii aveau un mic zeu pe care îl numeau Kairos. Era zeul oportunităţii şi al momentului potrivit. Micul zeu Kairos intervine adesea în lume. Karl Marx se situează la răscrucea a numeroase curente care parcă îl duc de mână - dar să nu fim prea marxişti pentru a-l explica pe Karl Marx şi să-i recunoaştem, pe deasupra, un pic de ingeniozitate şi

de libertate individuală - până la teoriile sale. El îşi face apariţia la capătul faimoasei genealogii despre care ţi-am vorbii deja...
- Kant qui genuit Flchtc qiu gemul Schelling qui gemut llegel qui gemut Marx, îngână A.
- E de ajuns să-l răstoarne pe 1 legel şi să-l pună din nou în picioare pentru ca idealismul absolut să se schimbe deodată - aşa cum aurul sc schimbă în plumb sau cum plumbul se schimbă în aur, la alegere, potrivit părerilor tale - în materialism dialectic. Există faimoasa filiaţie a economismului englez. Există filiaţia socialismului francez. Există mai ales materialul uman necesar pentru a introduce masele în filosofic şi pentru a permite cerului să coboare pe Pământ: proletariatul industrial şi urban, creat de maşinism, ci însuşi tiu al ştiinţei şi al progreselor tehnice. La confluenţa dintre proletariat şi filosofic, cu aportul râurilor economiei politice şi mişcării socialiste, se află imensul fluviu al marxismului. El duce cu sine întreaga tinereţe a lumii.
Nu-ţi poţi închipui ce a însemnat pentru oamenii din vremea mea revoluţia comunistă. Prezenţa oamenilor pe acest Pământ căpăta o altă înfăţişare. Era ca şi cum ai fi distrus şi aruncat la lada de gunoi a isto- riei toate rapoartele vechi despre lume pentru a redacta unul nou. Cel

nou era constituit din *Capitalul* şi din *Manifestul partidului comunist.* Lumea se schimba din temelii, viaţa îşi schimba sensul. Poate că ar trebui să consemnăm în propriul nostru raport, sub o rubrică de genul „Gropari", sau - mai puţin sinistră, văzută din faţă - „Spre noi tără- muri", sau — poetică şi îmbietoare - „Pământul tremură sub paşii lor", numele a cinci nesăbuiţi, printre alţii, care au rupt-o definitiv cu bunele maniere şi cu tot ce se tăcea până atunci în cele mai bune familii: Darwin, care pustieşte trecutul omului şi înlocuieşte mâna lui Dumnezeu cu nişte lighioane dezgustătoare; Marx, care răstoarnă ordinea lucrurilor, aruncă vesela pe fereastră şi introduce proletariatul în palatele filosofilor, arhiepiscopilor şi regilor; Freud, care cotrobăic prin alcovuri şi prin infirmerii pontai a aduce la lumină cât mai multe secrete cu putinţă; Picasso, care desfigurează şi distruge chipurile lumii şi ale omului; Linstcin, care năruie evidenţa, atât de armonioasă şi atât de simplă, a unui spaţiu şi a unui timp jucând fiecare în colţul său, pentru a înlăţişa o lume absurdă în care nişte observatori lipsiţi dc scrupule urcă deodată în timp îndcpărlându-se totodată în spaţiu. Chiar şi A se schimba la faţă ascultând asemenea grozăvii.
- Mă tem că am sosit într-un moment nepotrivit pentru o fotografie dc familie a afurisitei talc planete. Totul se năruie.
- Totul se năruie. Niciodată nu a înaintat lumea aşa de repede, într-un ritm atât de vioi, cu atâtea speranţe. Şi tot ce credea lumea, acum e praf şi pulbere. Dacă ai fi venit, dragul meu A, pe vremea lui Voltairc, sau chiar a lui Chateaubriand, şi dacă am fi întocmit atunci un raport despre starea Pământului, acesta ar fi tocmai bun, ca majoritatea cărţilor pe care cu şi Maria le adusesem la Symi, de aruncat în closet.
- Crezi, cel puţin, că raportul de faţă...?
- Tare mă tem, dragul meu A, şi ţi-am tot spus acest lucai în fel şi chip, că acest raport are tot atâtea şanse să se poarte, ca să folosim limba- jul negustorilor de haine, câte a avut şi funestul raport de care am scăpat acum o sută cincizeci sau două sute de ani. Totul se năruie. Totul o ia la sănătoasa. Totul se prăbuşeşte la nesfârşit. Fiindcă totul s-a prăbuşit mereu şi continuă să se prăbuşească. Şi însuşi marxismul, care făcuse să se prăbuşească lumea veche de altădată, a ajuns să fie o lume veche pră- buşită la rândul său. Orizontul de nedepăşit a fost depăşit şi se târăşte în spatele nostru precum decorul dislocat al unui vechi film de groază fără succes. Istoria a sunat sfârşitul a ceea ce trebuia să sune sfârşitul istoriei.

Secolul lui Einstcin, al lui Picasso, al lui Frcud, al lui Stalin şi al lui Hitler a cunoscut multe drame. Două drame gemene îl încadrează şi îi marchează cu un semn de foc anii de tinereţe şi maturitatea. în 1917, Revoluţia din Octombrie, sub conducerea lui Lcnin, aduce la putere, la Moscova, filosofia lui Karl Marx, care era făcută mai curând pentru a cuceri capitalele marilor ţări industrializate, Anglia sau Germania. Tocmai la Moscova, în orice caz, filosoful înarmată pune stăpânire pe un stat modern. Nu e vorba, precum în cazul lui Hitler, dc începutul unei ere noi ce trebuie să dureze **o** mie de ani. E un alt capitol al raportului şi al istorici oamenilor - sau, mai degrabă, e vorba de un alt raport. E o etapă nouă care întoarce **o** filă pentru totdeauna, li **o** altă lume, de acum şi pentru totdeauna, care se va întinde încct-încct pe tot cuprinsul planetei. Şaptezeci şi patru de ani mai târziu, în 1991, comunismul se prăbuşeşte în patria socialismului. Prin el însuşi. Din interior. Timp de trei sferturi de veac, marxism-lcninismul, incarnai şi deturnat de către Stalin, va acumula întruna victimele şi ruinele. El va rezista, triumfător, duşmanilor săi externi - armatele albe, *Wehnnacht-v*\\ hitlerist, democraţiile occidentale - şi va cădea sub loviturile singurului dintre adversarii săi cu care nu se putea lupta: el însuşi. După Lcnin, Stalin, 1

Iruşciov, Brejnev, Andropov şi Cernenko, partidul comunist al Uniunii Sovietice ajunge să se lase în scama lui Mihail Gorbaciov, care îşi înscrie pentru totdeauna numele pe dublul tablou dc onoare al partizanilor lui Karl Marx şi al celor mai înverşunaţi adversari ai săi, închipuindu-şi că sistemul se va putea vindeca de bolile sale şi va începe să funcţioneze în transparenţă şi libertate. Abia desprins de teroarea care îl ţinea în picioare, comunismul se prăbuşeşte chiar în ţara în care fusese victorios, antrenând în căderea sa pe cel de-al şaptelea şi ultim secretar.

Filosofia se sprijinea pe tancuri. Potrivit unei formule celebre, dictatura proletariatului se transformase în dictatură asupra proletariatului. Intelectualii din Vest erau încă marxişti în intimitatea sufletului lor, în timp ce proletariatul din Rusia nu mai era de mult. Niciun pumn, oricât de mic, nu s-a ridicat în Uniunea Sovietică în apărarea comunismului. Regimul care trebuia să schimbe lumea, să marcheze sfârşitul istoriei şi să deschidă o eră nouă, dispărea astfel fără a lăsa vreo urmă. Stalin, care fusese adulat ca un împărat roman de către tot ceea ce conta în lumea asta, era târât în noroi. Iar statuile sale

erau demontate. Lenin murea a doua oară. Karl Marx, care hrănise generaţii în şir de discipoli extaziaţi şi de comentatori entuziaşti, se trezea căzut la nivelul lui Paul Bourgct, al unui om de litere de mâna a doua, al unui profesor de morală surprins într-o casă de toleranţă - aceasta era U.R.S.S. - şi fluierat de propriii săi elevi. Toată lumea fusese comunistă şi nimeni nu mai era. S-a putut spune despre Hitler că nu va lăsa în istoric decât imaginea unui agitator din vremea lui Stalin. Iată însă că Stalin şi Hitler apar amândoi, ca nişte şefi de bandă rivali într-o epocă de propagandă, de minciuni de stat, de iluzii spulberate şi de sânge.

în primăvara anului '44 comunismul e triumfător. Americanii de- barcă pe plajele din Normandia. Stalin l-a învins deja pe Hitler. Cea mai puternică maşină de război din toate timpurile, armata germană a lui I litler, a fost învinsă de spaţiu, de maşinile capitalismului servite de către soldaţii nenumăraţi ai marxism-leninismului, de iarnă, de zăpadă şi de ger, de căldura verii, de praful câmpiilor întinse la nesfârşit, întreaga Luropă de Lst şi Centrală ajunge la cheremul lui Stalin. Ceea ce a însemnat ocupaţia germană în Europa, precum şi masacrul evrei- lor, al comuniştilor, al ţiganilor, al homosexualilor, este scris în istorie cu litere de foc şi de sânge. Năvălirea Armatei Roşii, aliată din vina lui Hitler şi prin cruzimea istoriei cu democraţiile liberale, cu americanii lui Rooscvclt, cu Anglia lui Churchill, istovită de războiul pe care l-a dus de una singură, în insula sa, timp de optsprezece luni, împotriva germanilor atotputernici, cu Franţa liberă a Generalului, care se opune Mareşalului şi statului de la Vichy, este pentru toţi cei care au trăit-o o amintire de coşmar. Asia se năpusteşte asupra Europei. Iadul se dezlănţuie peste tot iar popoarele nu mai ştiu, prinse între ciumă şi holeră, în ce parte să-şi caute salvarea. Pentru bunica şi mătuşa Lisei e deja prea târziu. Ele asistă, ferecate în casa lor din Riga, la întoarcerea Armatei Roşii.

Armata Roşie! întreaga speranţă a unei lumi se întemeiază pe aceste două cuvinte în care radiază triumful filosofici şi istoria pe cale de a se încheia. Armata Roşie! Umbrele lui Karl Marx, Lenin, Troţki, Stalin îi însoţesc pe mongoli, pe kalmuci, pe tătari, pe kirghizi, care se năpustesc asupra Ţărilor Baltice, asupra Poloniei martirizate, asupra Prusiei Orientale unde totul a început cu plimbările la ore fixe pe aleile din Königsberg şi sistemul fără falie al realismului practic şi al

idealismului transcendental, inventat, pornind de la Hume şi de la somnul său dogmatic, de către un profesor obscur cu numele de Immanuel Kant. Armata Roşie! O şapă de plumb o înlocuieşte pe cealaltă iar cortina de fier, botezată astfel de Churchill, cade cu un uruit de sfârşit de lume, peste jumătate din Europa.

Consulul general al Germanici la Riga fusese ucis la Stalingrad, unde ajunsese din cauza ideilor sale cam timide despre nazism. De la Washington, de la Moscova, unde mergea deseori de vreme ce Statele Unite şi U.R.S.S. erau de acum înainte aliate cu toată ura pe care şi-o purtau reciproc, americanul de origine armeană a tăcut tot ce i-a stat în putinţă - dar în zadar - pentru a salva femeia pe care o iubea. Intelectua- lul comunist cu ochelari din *Doctorul Jivago* căzuse în dizgraţie şi fusese împuşcat pentru deviaţionism şi activităţi fracţioniste. Bunica şi mătuşa Lisei au fost arestate de K.G.B. şi trimise în Siberia. în gulag, aproape de Irkutsk, unde aveau să~şi găsească moartea amândouă, Anna dădu nas în nas, într-o frumoasă dimineaţă în care temperatura se apropia de - 30 de grade, cu o bătrână necunoscută.

- Nu mă recunoaşteţi? o întrebă bătrâna.
- Deloc, răspunse ca. Cine eşti dumneata? Era nebuna din Riga.

X

Cinci povestiri şi un idiot

- Viața..., începu A.
- Viaja, bietul meu prieten, am zis eu, e ca timpul, ca totul, ca nimic. E prea evidentă .şi prea aproape, e prea goală, e prea plină pentru ca raportul să poată fi în măsură să vorbească despre ea.
- E de-a dreptul trist, zise A. Dacă raportul nu e în stare să vorbească despre viață, atunci noi ce facem?
- Depanăm povestiri pentru a încerca să le oferim celor de pe Urql, pe drumuri de pământ şerpuind prin câmpie, o vagă idee despre ceea ce sunt oamenii. Aş putea, cât de cât, iar dacă tu ai chef să ieşi şi să te relaxezi un pic nu trebuie decât să ridici mâna, aş putea să-ți povestesc *îndură Bebe!* sau *Ai grijă de Ainelie!* care te fac să tc prăpădeşti de râs sau Războiul celor Două Roze, care e ceva mai puțin comic, între casa de York şi casa de Lancastcr, un fapt divers, o anecdotă, descoperirea Americii sau a penicilinei, o carte, o trădare, catalogul Manufacturii franceze de arme şi (bi)cicluri de la Saint-Etienne, o conversație, seara, într-una dintre acele casc coloniale din Atlanta pe la sfârşitul verii anului 1864, sau pe terasa unei cafenele de lângă muzeul din Cairo în ajunul ofensivei mareşalului Rommcl, deja la El-Alamein sau la Marsa Matruh şi aşteptat cu atâta nerăbdare de naționaliştii ce confecționau drapele cu crucea gamată, sau chiar, la rigoare, să-ți spun povestea algelor şi a primatelor, sau pe cea a bunicilor mei. Ți-am vorbit despre marxism cu ceva mai multe amănunte - şi poate chiar cu prea multe...
- Ba nu, zise A cu multă curtoazie, n-au fost deloc prea multe.
- ... fiindcă el a constituit pentru oamenii din vremea mea ceea ce se numea în mod obişnuit un orizont de nedepăşit şi fiindcă el a fost

depăşit. Aş putea decupa din povestea vieții oricât de multe povestiri ai vrea pentru încântarea populațiilor de pe Urql. Viața pur şi simplu, lumea întreagă, e cu totul altceva. Viața nu se povesteşte. Lumea nu se povesteşte. Suntem în interiorul lor. Asta e tot. Viața e suma torțelor ce rezistă în fața unei morți care până la urmă tot vine, iar lumea e totalita-tea a ceea ce există şi se petrece sau nu se petrece la suprafața acestei planete pe care ai aterizat tu.
- în loc să-mi suceşti mintea în fel şi chip şi să mă amețeşti cu amă- nunte care nu-mi spun nimic, poate că ai putea totuşi încerca, sugeră A, dacă nu cumva îți cer prea mult, căci bunăvoința nu parc să-ți priso- sească, să-mi spui în câteva cuvinte cam cu ce semăna lumea pe vremea când trăiai în sânul ci, ce zici? Mi-ai vorbit de cinematograf, de lisus, de Stalin şi de I litlcr, de bani, de farmecul zorilor, de două sau trei piețe vechi de la Veneția sau de la Roma. Trebuia să mai lîe şi altceva. Dar ce anume? E o întrebare atât de simplă că mi-c şi ruşine să ți-o pun. Ii suficient să-ți aduci aminte ce vedeai atunci când deschideai ochii şi ce auzeai atunci când treceai printre oameni pe vremea când crai în viață.
-Nu e chiar aşa de simplu, l-am asigurat cu. Nu e suficient să auzi, trebuie să înțelegi. Nu e de ajuns să vezi, trebuie să alegi, să construieşti, să organizezi. Nu e de ajuns să povesteşti, trebuie să dai un sens la ceca cc povesteşti. Fără acest comandament lăuntric ce transfigurează haosul, lumea, aşa cum purcede ea în propria-i istorie şi în spațiile necuprinse, riscă să le apară locuitorilor de pe Urql ca o poveste spusă de un idiot...
- Evident, murmură A, există şi riscul acesta.
- ... plină de zgomot şi de furie şi lipsită de semnificație. Cheia raportului este tocmai sensul. Căci universul nu are sens, însă lumea îi dă un sens. Căci lumea nu arc sens, însă viața îi dă un sens. Căci viața nu are sens, însă gândirea îi dă un sens.
- Ceea ce povesteşti e foarte frumos, îmi mărturisi A, dar cu nu înțeleg ce povesteşti.
-Am să încerc să-ți explic, l-am liniştit cu.
Un bărbat în propria sa casă. E îmbrăcat în robă cu centură şi epoleți destul de mari, ca nişte aripi. Are o sabie la şold. Primeşte un sol, îmbrăcat în haine strălucitoare, abia sosit în curtea impozantei case de lemn cu acoperiş lăcuit şi răsfrânt, coborât de pe calul său, ținut de

dârlogi de slujitori, pentru a-i înmâna un obiect, de formă alungită, învelit cu grijă într-o stoß prețioasă. Dezveleşte obiectul şi descoperă o spadă destul de scurtă, mai curând un pumnal lung, cizelat cu o splendidă măiestrie şi împodobit cu pietre prețioase. Pumnalul e însoțit de o scrisoare pe care solul i-o întinde cu ambele mâini, aşa cum tăcuse şi cu pumnalul, plccându-se până la pământ. Scrisoarea vine de la împărat. E scrisă cu caractere superbe, fiecare reprezentând un desen, într-o limbă rafinată. Se apropie de fereastră pentru a cili cu respect misiva imperială. Aceasta e doar elogii şi complimente. Ar fi nevoie de multă bunăvoință - sau mai curând de rea-voință - pentru a descoperi cea mai mică rezervă printre atâtea cuvinte de curtoazie: „Ați ajuns atât dc departe cu virtuțile de

curaj şi de supunere faţă de împărat, care sunt tradiţionale în familia dumneavoastră, încât nimeni nu va mai putea, după dumneavoastră, servi cu atâta onoare..."
- Vă mulţumesc, i se adresă el solului. Binevoiţi a închina toată gratitudinea şi fidelitatea mea Majestăţii Sale hupcrialc şi a-i recomanda bunătăţii sale, despre care îmi oferă încă o dovadă, pe toţi cei care îmi sunt dragi.
Solul se retrage cu spatele, înclinându-se de trei ori. Omul îşi chea- mă soţia, copiii, soldaţii, slujitorii. Le spune câteva cuvinte într-o limbă guturală. Toată lumea ascultă, cu privirile în pământ. Câteva lacrimi sc preling pe furiş din ochii soţiei. Aceasta le şterge îndată pentru a împăca un copil care se porneşte pe plâns. Toată lumea se îndepărtează în tăcere, femeile şi copiii cu paşi mărunţi şi grăbiţi, soldaţii şi slujitorii cu paşi mari ce răsună în casa de carton şi de lemn în care tocmai se lasă seara. Bărbatul rămâne singur într-o încăpere aproape goală. Se aşază pe jos, nemişcat, cu picioarele strânse sub cl. Fără să scoată vreun cuvânt sau să facă vreun gest, cu mâinile pe genunchi, e cufundat în gânduri. Prin faţa ochilor săi se perindă bătălii în zorii zilei, incendii, marşuri prin pădure, dimineţi de mari izbânzi alături de împărat.
In curtea casei, sub un portic cu coloane, câţiva slujitori aştern o rogojină groasă, peste care întind un cearşaf roşu. Se înnoptează. Peste tot e linişte. Se aprind câteva lumini. Stăpânul casei îşi face apariţia dezbrăcat până la brâu. E îmbrăcat în pantaloni. Şi-a tăiat coada care îi cădea pe ceafă şi s-a ras în cap. E urmat de un însoţitor, prietenul său dintotdeauna, care poartă o sabie încovoiată. Ţine cu amândouă mâinile, cu palmele întoarse spre cer, pumnalul împăratului. Păşeşte pe

rogojina acoperită cu cearşaful roşu pentru a estompa sângele. Apucă pumnalul împăratului cu amândouă mâinile, stă o clipă în cumpănă, apoi apasă pe plasele din toate puterile şi-şi spintecă încet pântecul.
Celălalt, în picioare în spatele lui, ridică sabia spre cer. Aşteaptă. Când sângele începe să curgă şiroaie pe cearşaf, îi taie capul stăpânului cu o mişcare iute ca fulgerul.
Iată o femeie al cărei soţ a murit alaltăieri scară. E o căldură înăbu- şitoare. Toată lumea aşteaptă să plouă. în faţa oglinzii, cu slujnicele în jurul ci, femeia se găteşte ca pentru o sărbătoare. Nu-şi iubea soţul. Acesta era bogat, puternic şi bătrân. Avea cu patruzeci şi opt de ani mai mult decât ca. A murit destul de repede şi corpul său s-a înnegrit cu totul. Şi-aduce aminte de căsătoria ci, cu mai puţin de patru ani în urmă. Abia se desprinsese de lumea copilăriei. Făcuse, şi de data aceea, ceea ce îi impuneau părinţii, cei doi unchi şi fraţii săi. Cortegiul, cu elefanţii, trecuse prin faţa zidurilor roşii ale oraşului, cele pe lângă care va trece din nou peste câteva clipe. Tot timpul a avut sentimentul că era alături de propria sa viaţă, că nu păşise niciodată înăuntrul ci. Avea în minte sărbătorile, plimbările, ceremoniile, nopţile de groază. Apoi a fost cavalerul acela, venit de la Jaisalmcr, cu care schimbase câteva vorbe în grădina cu trandafiri. Erau mai ales cei doi copii, un băiat şi o fată, pe care tocmai se dusese să-i îmbrăţişeze.
Coboară în grădină unde o aşteaptă o mulţime de lume. Cortegiul se aşază în ordine şi se pune în mişcare. E o abundenţă de culori, în care domină galbenul şi roşul, un tumult întretăiat de tăceri bruşte. Preoţii merg în fruntea cortegiului, precedaţi şi urmaţi de un mare număr de cântăreţi. Apoi vin elefanţii, gărzile a căror uniformă atrage toate privirile, baiaderele, vestite de-a lungul şi de-a latul ţării. Sicriul e purtat pe braţe de bărbaţi. Ea înaintează în urma coşciugului, spriji- nită de fratele şi de unul dintre fiii defunctului. Fratele, pe jumătate idiot, e măcinat de ambiţie. Fiul, care şi-a pierdut mama, a detestat-o dintotdeauna. Oare la ce se gândeşte pe tot parcursul ceremoniei?
Spectatorii sunt din ce în ce mai numeroşi. S-au adunat de pe coline, de pe malurile fluviului, din oraşe atât de îndepărtate precum Gwalior sau Chittorgar, poate chiar din Ranakpur - poate şi din Jaisalmer. Oare acel cavaler din grădina cu trandafiri nu se ascunde cumva pe undeva? Cortegiul se opreşte brusc. Apare rugul, sub

privirile tuturor, în mijlocul pietrelor uşor înclinate, ce servesc drept perne pentru elefanţii adormiţi. Se aşterne o tăcere desăvârşită. Căldura zilei pare să fi devenit insuportabilă. Targa e înălţată deasupra grămezii de surcele şi de lemn înmiresmat. Peste corpul defunctului lumea aruncă petale de trandafir. Văduva, ameţită de licorile sacre cu care au îmbiat-o preoţii, urcă la rândul său pe o scară şubredă, pentru a-i da o ultimă îmbrăţişare soţului ci, pe care l-a urât atâta vreme. Fiul defunctului aprinde rugul din care se înalţă îndată un fum gros, cu miros plăcut şi ameţitor. Flăcările ţâşnesc cu putere. Ea nu coboară.
Era un ţăran cam simpluţ care trăia departe de oraş. Cei din familia sa muriseră cu toţii. Cu un cuţit de obsidian, preoţii îi tăiascră pieptul şi-i smulseseră inima unuia dintre fiii săi. Singurătatea şi mizeria îi luaseră minţile. Până la urmă, autorităţile îl lăsaseră în voia sorţii, să rătăcească sus pe platou, unde se hrănea cu rădăcini şi bea apă de izvor. Din

când în când, i se întâmpla să-i iasă în cale războinici, pelerini, ţărani ca şi el ce se întorceau de la piaţă şi-i lăsau câteva roşii şi câţiva ştiuleţi de porumb. îngâna cuvinte fără noimă şi o rupea la fugă.
într-o dimineaţă, a avut parte de o întâlnire care l-a lăsat fără glas. în depărtare înainta o trupă cum niciodată nu mai văzuse de când se ştia. în frunte, călare pe trei animale fabuloase care l-au încremenit de spaimă, mergeau trei personaje care aduceau a oameni, dar atât de nefireşti încât a trebuit să-şi treacă mâna de mai multe ori prin faţa ochilor ca pentru a alunga o vedenie. Unul dintre ci avea barbă albă, ceilalţi doi aveau barbă neagră, iar trupul lor era închis într-un corset dc metal ce strălucea în lumina soarelui. Pe cap purtau pălării mari de fetru împodobite cu pene în timp ce o sabie lungă atârna pe coasta lighioanei înspăimântătoare ce le servea drept animal de călărie. în spatele lor mergeau vreo douăzeci de soldaţi, cu suliţa pe umăr.
Se aruncă la pământ. Privi cum trece pe sub ochii lui acea trupă ieşită din iad şi înţelese îndată că a trăit prea mult de vreme ce era martorul unei groaznice catastrofe. Ideile i se învârteau în cap cu o viteză ameţitoare. îşi aminti deodată ceea ce îi povestise un preot din Tenochtitlân, într-o seară de furtună, cu mulţi ani în urmă: Quetzalcoatl plecase pe mare spre soare- răsare şi făgăduise că se va întoarce. Acum era sigur de un lucru: fiinţele pe care le văzuse, care nu semănau cu nimeni şi cu nimic din ceea ce cunoştea el, şi care se pierdeau deja în depărtare cu un zornăit de metal ce-ţi îngheţa inima în piept, erau mesagerii zeului. Doar dacă... abia

îndrăznea să-şi mărturisească în cuvinte ceea ce îi trecea prin cap... doar dacă nu cumva personajul din fruntea trupei, mai măreţ şi mai tulburător decât ceilalţi, copleşit cu semne de respect de către toţi însoţitorii săi, nu era chiar zeul în persoană. Mai aşteptă acolo multă vreme, pitit în spatele unei tufe de spini, între două pietre care îl fereau de privirile şi de furia zeului. Apoi sări în picioare şi porni într-o fugă nebună sub soarele arzător, strigând cât îl ţinea gura:
- S-a întors Quctzalcoatl! S-a întors Quctzalcoatl!
Verdunul continua să reziste. Prestigiul coroanei impunea succesul ofensivei germane conduse de Kronprinz. Pentru a rezista, francezii tăceau mari sacrificii. Fiecare unitate angajată în luptă avea să piardă un om din doi, uneori chiar doi din trei. Pentru cei doi adversari, care vor lăsa pc câmpul de luptă morţi, răniţi, dispăruţi, adică un milion de oameni ca cifră rotundă, Verdunul devenise simbolul războiului şi însăşi inima Franţei.
Reduta 304 căzuse. Căzuse şi Mort-Hommc. Fortul Douaumont îşi schimbase stăpânul de mai multe ori: fusese cucerit de germani, recucerit, pierdut din nou. După ce rezistase mai bine de şase luni, colonelul Raynal, care era sufletul fortului Vaux, fusese nevoit să capituleze. Zăvoarele Vcrdunului cedau unele după altele. Doar fortul Souville mai ţinea piept bombardamentelor, apărând astfel Verdunul.
-Alo! Mangin? Petain la telefon.
- Nu se aude bine, domnule general. încerc să vă fac legătura cu domnul general.
- Repede, dragul meu. Nu am timp.
Se scurg câteva secunde. Paraziţi pe fir. în depărtare se aud bubuituri de tun.
-Alo! Mangin la telefon.
-A! Mangin! Cum stau lucrurile la Souville?
- Situaţia e disperată. Toate legăturile sunt întrerupte. Alo!... Mă auziţi?... Nu ne mai vin întăriri. Suntem bombardaţi încontinuu.
- Cine comandă acolo?
-Aproape toţi au fost omorâţi. Alo!... Acum e la comandă locote- nentul Dupuy.
- Dupuy?
-Alo!... Da. Kleber Dupuy.
-A! Kleber Dupuy. Da..., da... Am auzit de pezevenghiul ăla... Alo!... Mangin!... Alo!... Alo!...

Kléber Dupuy ura războiul. îi detesta pe generali, pe militari. Era institutor. Făcea parte dintr-o familie în care cu toţii erau republicani, laici, socialişti din tată-n fiu. Singurii militari care se bucurau de trecere în ochii lor erau soldaţii Anului II. Tocmai din acest motiv, aşa cum alţii sc numesc Marceau, i se dăduse prenumele de Klcber. Străbunicul lui Kléber fusese ghilotinat împreună cu Gracchus Babcuf. Bunicul fusese amestecat în Atelierele naţionale. în timpul Comunei din Paris, tatăl său trecuse de partea iui Rossel şi a lui Clcmcnceau. Klcber fusese crescut, nu numai cu vechile metode şi cântecele, cu accente surprinzător dc moderne, ale institutorilor de stânga:
L-ai cunoscut pe Kléber Kléber Kléber
Când mergea kilometri întregi L-ai cunoscut pe Kléber Kléber Kléber
Călare pe un cangur galben cu verde Kléber Kléber Cu chipiul pe cap Kléber Kléber
Călare pe un cangur galben cu verde...,

dar şi în cultul lui Proudhon, al lui Marx, al lui Jaurcs, al Internaţionalei Socialiste în care milita tatăl său. Era prieten cu Barbussc, care încă nu scrisese *Focul* şi, cînd fusese surprins în timp ce împărţea oamenilor broşuri şi ziare pacifiste, avusese necazuri serioase cu Nivelle şi Mangin, care voise să-l trimită în faţa plutonului de execuţie. îl salvase Pétain. După o muştruluială de pomină, câteva săptămâni de arest sever şi un pic de închisoare, fusese trimis pe front în prima linie, pentru a da piept cu moartea, la fortul Souville.
Socialist, pacifist, antimilitarist până în măduva oaselor, Kléber Dupuy nu ştia ce e frica. Ura războiul. Bombardamentele îl amuzau grozav.
- Tâmpenii peste tâmpenii, îl auzeai spunând. Poziţie de drepţi, salut militar, înălţarea steagului, *Marsilieza* lu' Peşte şi, imediat după asta, şrapnelele şi *Die Grosse Bertha.*
Când ofiţerii de la fortul Souville, complet izolat, părăsit de Dumnezeu şi de oameni, fuseseră ucişi până la ultimul, el luase

comanda cu gradul de locotenent. Rămăseseră şaptezeci şi şase de oameni. Cea mai mare parte dintre ci erau soldaţi scncgalezi, spaima germanilor.
Atunci s-a petrecut ceva oarecum neaşteptat. Să se fi legat oare afectiv locotenentul Kleber Dupuy de vlăjganii aceia negri care porneau la asalt râzând cu gura până la urechi şi slobozind un potop dc obscenităţi pe care nimeni nu le înţelegea? Să-şi fi spus el cu înţelepciune că nu-i mai rămânea nimic altceva de făcut decât să joace rolul la care îl îmbia destinul, atât de drag acelor stoici din care avea totdeauna un volum în buzunar şi pe care îl citea bucuros, sprijinit în coate în cazemată, între două bombardamente? Sau să fi avut parte, precum Saul pe drumul Damascului, de o adevărată revelaţie care să-l facă să ardă ceea ce adorase şi să adore ceea ce arsese? Dintr-un motiv sau altul, în faţa trupelor de asalt ale Kronprinz-ului, locotenentul Kleber Dupuy, socialist, pacifist, de meserie institutor, se transformă pe neaşteptate în erou naţional.
Atunci când generalul Mangin, în fruntea trupelor de întărire france- ze, izbuti în sfârşit să dcsclcştcze lălcilc menghinei Kronprinz-ului şi să despresoare Souville, în fort se mai aflau, care răniţi, care buimăciţi, care scuturaţi de friguri, care în pragul nebunici, paisprezece soldaţi scncga- lezi - şi locotenentul Kleber Dupuy. Ţinuseră piept întregii armate ger- mane. Generalul Mangin îşi smulse Legiunea de Onoare şi o fixă pe pieptul celui pe care voise să-l condamne la moarte. Institutorul plângea.
- Peste douăzeci şi cinci sau treizeci de mii de ani...
- Adică mâine, preciza A.
-Adică mâine, am confirmat cu, Parisul, Londra şi Veneţia nu vor mai fi decât fabule în memoria oamenilor. Ceva precum Efcs, Lfalicarnas, Babilon, Kadcsh sau Karkemiş. Catastrofe nemaipomenite vor fi spulberat totul. Atlantidclc vor înflori. între Alexandru şi Hcrcule, Carol cel mare şi preotul Jean, nimeni nu va mai şti care dintre ei e realitate şi care e legendă. Cele trei mari războaie franco-germane, care au frământat atâtea spirite, vor ajunge să fie unul singur, şi poate vor fi puse la un loc războaiele lui Napoleon şi cele ale lui Ludovic al XlV-lea. Poate că era cărţilor, a războaielor, a pădurilor nu va mai fi decât un singur capitol, şi gata! asta-i tot! nu are rost să mai vorbim de manualele viitoare - sau de ceea ce le va înlocui. Vor fi atâtea lucruri

dc aliat despre o istorie a omenirii cu dimensiuni copleşitoare încât, din motive diferite, oamenii epocii respective vor şti despre trecut, în ciuda tuturor casetelor şi a arhivelor, tot atât de puţin cât ştim şi noi astăzi. Poate că, dragul meu A, şi mă cutremur la aceste cuvinte, vor fi uitat chiar şi raportul destinat oamenilor de pe Urql asupra stării Pământului şi pe iluştrii săi autori. -A! Dumnezeule! exclamă A.
- Nu face nimic. Să continuăm. Peste douăzeci şi cinci sau treizeci dc mii de ani, cercetători veniţi din altă parte...
-- Şi de unde anume? întrebă A. Habar n-am de unde, i-am răspuns eu. Din altă parte. Să zicem că de pe Urql, de pildă.
De pe Urql? întrebă A.
- Ei bine, da. De ce nu?... se vor agita pe ruinele New York-ului sau ale Parisului. Vor fi ruine minunate. Tot ceea ce ni s-a părut atât dc urât în comparaţie cu Partcnonul sau cu Pcrscpolis va purta pecetea unei măreţii despre care nu ai nici cea mai mică idee.
- Nici tu nu ai, îmi spuse A.
- Nici eu nu am, bineînţeles. Empire State Building sau Grand Central din New York sau Centrul Pompidou sau Maison de l'Unesco din piaţa Fontenoy vor face obiectul unor săpături cât se poate dc savante, realizate cu mijloace pe care nici măcar nu ni Ic putem închipui şi prin care se va încerca să se înţeleagă cum erau oamenii din vremea noastră, cu ce se îndeletniceau şi în ce credeau.
- Cam cum încerc şi cu, zise A.

- Aşa cum este şi pentru tine astăzi, şi pentru mine va fi o sarcină supraumană. însă, de vreme ce peste treizeci de mii de ani oamenii vor li supraoameni, nu fiindcă vor fi superiori în raport cu ce vom fi fost noi, ci pentru că vor fi renunțat să mai tic oameni în beneficiul unor maşini din ce în ce mai rafinate şi din ce în ce mai eficace, ce vor face din ei supraoameni, misiunea supraumană va fi totuşi îndeplinită. Bazându-se pc roboți şi pe tinichigeria lor nucleară, supraoamenii care vor face săpături, arheologii, epigrafiştii, istoricii, filosofii vor descoperi că din Grand Central plecau trenuri şi că nişte funcționari de stat, plătiți de la buget, ocupau birouri la Maison de l'Unesco şi la Centrul Pompidou. Ceea ce făceau la UNESCO sau la Centrul Pompidou funcționarii de stat - sau de state - va fi deja mai greu, peste treizeci de mii de ani...

- Peste treizeci de mii de ani?
- Da, am întărit cu, peste treizeci de mii de ani, ... de stabilit cu certitudine. Dar în sfârşit, îți poți închipui că spirite dintre cele mai mari, gen Champollion, gen Lévi-Strauss sau gen Dumézil, vor emite ipoteza că exercitau funcții la jumătatea drumului între magie şi comerț, între bancă şi religie, într-un domeniu cât se poate de obscur, pe care le va fi greu să-l delimiteze şi care purta numele de cultură. Unii vor susține că era vorba de călugări, adesea iluminați, care repetau la nesfârşit aceleaşi incantații şi aceleaşi litanii despre intercultural şi despre toleranță; iar alții că erau nişte cinici şi nişte profitori cc constituiau, precum haruspicii pe vremea Imperiului Roman de Apus, o clasă de exploatatori ai poporului nevoiaş şi care pufneau în râs când se priveau în față. Le va fi greu să înțeleagă la ce puteau servi arhivele impunătoare păstrate în locuri numite altădată biblioteci — o expresie desuetă ce venea, potrivit savanților, de la vechiul cuvânt б 1. flAor;, care însemna carte, vechi mijloc de difuzare al faimoasei culturi, ea însăşi obiect al atâtor speculații contradictorii. Nenumărate sisteme, de o complexitate ncamaiîntâlnită, vor fi construite unele după altele. Pentru unii, cultura va aparține definitiv domeniului religiei. Pentru alții, ea va aparține unei cunoaşteri acumulate de mandarini în scopul menținerii lor la putere. In timp ce pentru alți câțiva va fi vorba doar dc un joc, de o mistificare sau de un sport în care învingătorii, aclamați dc mulțime, primeau medalii de aur şi cununi de lauri.
în toiul acelor divagații frenetice şi al acelor investigații, doi arheologi, unul foarte tânăr şi celălalt mai în vârstă, se vor afla într-o bună zi, aproape simultan, din pură întâmplare, pe ruinele de la Grand Central şi de la Maison de l'Unesco, pe aşa-zisul sit din New York şi pe aşa-zisul şantier din Paris, la originea unei duble descoperiri, destul de neînsemnată, şi totuşi capitală, care va face mare vâlvă în mediile savante.
Va face mare vâlvă fiindcă va fi înconjurată de un mister. Trenurile, se ştia limpede: oamenii urcau în ele pentru a merge în altă parte pe vremea când aveau timp de pierdut şi când, în loc să se dezintegreze aici şi să se reintegreze dincolo, săreau ca puricii, pe acelaşi corp, între un oraş şi celălalt. Cărțile, se ştia limpede: oamenii îşi stricau ochii citind aventuri, adesea de o inepție rară, tipărite pe hârtie în caractere care, fiecare în parte nu însenina nimic, dar care luate în ansamblu constituiau un sistem de o dificultate infernală, cunoscut sub denumirea

de alfabet. Scaunele, birourile, scările, ascensoarclc, parkingurile auto, până la urmă li se înțelesese rostul. Singura nccxplicată, şi poate inex- plicabilă, va rămâne dubla şi neînsemnata, dar fără îndoială hotărâ- toarea descoperire a celor doi arheologi ai noştri.
Va 11 un disc de format mic. Aproape acelaşi la New York şi pe malurile Senei. Printr-o minune pe care ştiința nu o va binecuvânta niciodată îndeajuns, cele două exemplare vor fi descoperite într-o stare de conservare aproape perfectă. în centru, discul va fi străpuns de o gaură. Marginea exterioară a două treimi din suprafața sa va fi colorată o parte în verde, o parte în roşu.
Reproduceri ale discului vor fi trimise, peste tot în Univers, la toate parcurile de atracții şi la bazele folclorice ce vor servi de muzee pentru principalele galaxii. se vor putea vedea chiar şi în cooperativele dc aprovizionare unde vor fi stocate pilule nutritive precum şi în centrele spațiale unde vor deveni o temă pentru animațiile muzicale şi jocurile nucleare. Din ele se vor confecționa broşc, sigilii, motive decorative. Femeile le vor purta la gât sau la haină. Bărbații le vor folosi drept cuțit dc țigări sau portchei. O colonie spațială nouă, vecină cu galaxia noastră, va lua discul drept emblemă şi îl va orna cu o deviză, împrumutată de la Michclangclo, care va fi înscrisă de jur împrejur cu litere de aur: „Dumnezeu i-a dat o soră amintirii şi a numit-o speranță."
Datorită dezvoltării mijloacelor de comunicare, venerarea obscură a unei istorii despre care nu se va mai şti mare lucru se va răspândi în toate colțurile Universului. Obiectul va deveni simbolul trecutului omenirii. de asemenea, simbolul cunoaşterii acestui trecut - şi al necunoaşterii sale. Va fi mai cunoscut, în acele timpuri îndepărtate, decât sunt pentru noi

vasul de la Vix sau *Pariziana de* la Cnossos cu nasul ci răsfrânt sau chiar războinicii de la Xian, din lut ars, ale căror reproduceri au circulat din mari magazine în mari magazine. Va fi, la

103
scară mai mică, echivalentul Piramidelor, al Acropolei, al Picţii Capitoliului, al templului de la Angkor Vat sau de la Borobudur, al catedralei din Chartrcs, al jocului de pelotă de la Chichcn Itza.
-Al Vămii Mării, interveni A.
- Al Vămii Mării, am încuviinţat cu.
Şcolarii îl vor desena odată cu imaginea acestui Pământ de unde va ti venit. Discul va deveni un nume propriu, miezul şi esenţa unei poveşti care se va răspândi şi va prolifera peste tot - şi până la urmă se va cufunda în uitare. Va face obiectul admiraţiei mulţimilor şi al unui fel de cult. Şi nimic nu va li mai familiar pentru aceşti oameni ai viitorului decât forma Discului, de o simplitate perfectă, reprodusă la nesfârşit pe toate zidurile, pe hârtie, pe ţesături, pe obiecte, multipli-cată continuu de maşinile electronice şi nucleare. Semnul cel mai răspândit al istoriei omenirii va li de asemenea şi cel mai înconjurai de mister. Se vor înmulţi teoriile în jurul culturii şi a rolului acesteia în societate. Iile vor înflori cu atât mai mult în jurul Discului şi a semnificaţiei sale.
Ani de-a rândul, poate chiar mai multe veacuri, întemeiată pe o epigrafie despre care nu avem nici cea mai mică idee şi pe un marc număr de texte, de regulamente, de circulare, de manuale administra- tive ale timpului nostru, descifrate neîncetat de calculatoarele noastre, va domni o teză clasică, numită „teoria comunicaţiilor": Discul va apărea ca un semnal utilizat de două mijloace de locomoţie de multă vreme dispărute - calea ferată şi automobilul. Va li limpede ca lumina zilei că menţiunea de „lumină verde" şi cea de „lumină roşie" era frecventă în milioanele şi milioanele de tone de arhive repertoriale în marile centrale electronice ale spaţiului. Lumina verde permitea circulaţia vehiculelor, lumina roşie o interzicea.
Primul atac îndreptat împotriva teoriei funcţional iste a comunica- ţiilor va veni din partea unor specialişti ai marilor organizaţii internaţio- nale - Sfântul Imperiu Romano-Gcrmanic, iezuiţi, francmasoni, Tribunalul de la Rote, Inchiziţia, Societatea Naţiunilor, aristocraţii şi socialiştii, Mafia, comerţul cu femei albe, Naţiunile Unite, UNESCO... - care vor afirma că, dacă existau într-adevăr multe trenuri la Grand Central din New York, în schimb nicio urmă de calc ferată nu fusese descoperită vreodată în ruinele din piaţa Fontenoy de la Paris. pe de altă parte, Discul va 11 de dimensiuni atât de modeste încât conductorii ar fi trebuit să aibă ochi de vultur pentru a-l putea vedea de la o distanţă ceva

mai marc. Câţiva filosofi şi savanţi vor propune atunci o ipoteză revoluţionară, care va face mare vâlvă şi va marca o reîntoarcere, salutată de multă lume, la spiritualitate. Discul nu va mai avea nicio legătură cu circulaţia automobilelor sau a trenurilor: el va căpăta — ca şi cultura însăşi - o semnificaţie religioasă şi, în mod necesar, ambiguă. Unii vor presupune că era vorba de o farfurie liturgică unde erau depuse alimente spirituale - probabil o legumă verde şi vin roşu. Alţii, că Discul era o ruletă rusească de care depindeau viaţa şi moartea şi pe care împăraţii o consultau înainte de a ridica sau a coborî policarul în semn de graţiere a gladiatorilor sau de osândire a acestora la moarte.
Interpretări dintre cele mai subtile vor li altoite pe această teorie. Unii vor vorbi de o activitate religioasă şi magică, în mod ciudat amestecată cu preocupări financiare, care purta numele de politică şi în care, potrivit unor texte vechi destul de greu de descifrat, se regăseau într-adevăr, în jurul unui pivot central numit *democraţie* şi reprezentat dc gaura din mijloc, *Roşiii* şi *Verzii.* Alţii, sprijinindu-se pe pergamente-obscure, vor stabili o relaţie între discul verde şi roşu şi semnul yin-yang din lllosolîa tao. Iar alţii vor atrage dezbaterea spre literatură şi vor dezgropa amintirea unei lucrări celebre...
- Raportul cumva? întrebă A cu un zâmbet larg.
- Nu, am răspuns cu. *Roşu şi Negru.* Ei vor şti că literatura, prin ace- le timpuri, devenise o ramură a publicităţii. îşi vor închipui că discul era o vitrină sau un motiv de vânzare pentru o lucrare al cărei titlu ar II fost *Roşu şi Negru,* care va deveni atât de cunoscută încât ar II trebuit să 11 văzut cândva lumina zilei cu adevărat şi ale cărei urme de negăsit vor li căutate pretutindeni şi mereu în zadar. Oameni şi femei de litere vor lansa pe ecranele nucleare seriale intitulate *Romanul Roşului şi Verdelui, Aventurile Roşului şi Verdelui, întoarcerea Roşului şi Verdelui,* în care viaţa intelectuală a timpului nostru va II reprezentată sub aspecte halucinante. Vor inventa un conţinut pentru neant şi îl vor numi literatură. Savanţi eruditi vor descoperi, pe cele două maluri ale Senei, urmele unor sărmani bătrâni îngropaţi sub puzderia de documente putrezite, expuşi ironici şi sarcasmului public sub numele de oameni în verde. Iar un arhivist- paleograf va dezgropa o dramă a cuiva cu numele de Hugo

în care va exhiba un vers - un „verde", după o nouă şcoală de critici şi de filosofi - care îi va aduce tot atâta glorie ca şi cum l-ar fi conceput el însuşi:
Priviți cu toții! Priviți cum trece omul roşu!

Discul va fi cunoscut, timp de un secol sau două, sub numele de „Discul oamenilor verzi şi al oamenilor roşii".
Istoria unui trecut imens va continua să furnizeze, în jurul discului de la Grand Central şi de la Maison de l'Unesco, materialul multor edificii de o minunată fragilitate. Vor 11 evocate jocurile de la Dcauville, de la Monte-Carlo, de la Las Vcgas unde, la masa verde, ieşeau de jur- împrejur numere roşii. Se vor descoperi cursele de care de pe hipodro- mul din Bizanț, unde se întreceau Albaştrii, Verzii, Albii şi Roşiii. Atunci când unele spirite mai meticuloase vor semnala că între împăratul Justinian şi Maison de l'Unesco, între împărăteasa Teodora şi Grand Central de la New York se scurseseră un mileniu sau două, se va apela la Nostradamus, ale cărui *Centurii,* traduse în limba nucleară, vor li tot timpul la modă, vor 11 invocate mistere şi societăți secrete ce vor li dăinuit veacuri şi veacuri de-a rândul - în timp ce tu ştii foarte bine că singura societate secretă cu adevărat este istoria oamenilor de-a lungul mileniilor - şi obiecția va li măturată cu un simplu gest.
Discul roşu şi verde va cunoaşte în continuare, de-a lungul veacurilor, nenumărate avataruri. Gramaticieni - „a vedea roşu", „a nu avea verde", „roşu de ruşine", „verde de furie", „a duce la roşu", „a sc face verde" - mistici, fizicieni, psihanalişti farsori - „verde de Pământ" şi „mamă roşie" - , jucători, nebuni, militari la pensie, cercetători şi spirite curioase îşi vor da fiecare cu părerea. Niciunul nu va descoperi cheia, atât de simplă, a enigmei. Discul verde şi roşu — însă acest secret va 11 pierdut pe veci pentru oameni - comanda...
- Respectul? sugeră A.
- Fără îndoială, am confirmat cu. Fără îndoială. Altceva?
- Tăcerea?
- Vorbeşte fără teamă.
- Retragerea?
- Nu e greşit ce spui. Dezvoltă puțin. Inventează, imaginează, tă presupuneri.
-Accesul la ceva?
- Eşti pe-aproape! Arde!
- Nu ştiu, mărturisi A dând din cap. Nu ştiu.
- Uşa de la closet, l-am lămurit eu.

XI

Eu şi **A** *ne certăm*

- îți pierzi timpul tot repetând că timpul este întotdeauna timp şi că timpul se schimbă tot timpul.
- Am spus cu astfel de lucruri? l-am întrebat.
- Le-ai spus. Le-ai şi scris. Iile figurează deja în raportul în care oricine le va puica citi. pe mine, care am spiritul cel mai simplu de vreme ce nu aparțin istorici şi sunt veşnic, tocmai schimbarea asta mă umple de mirare. Mă miră diversitatea lumii. Mulțimea evenimentelor, a perspectivelor, a privirilor. Această legătură între unul şi altul prin imaginație şi amintire. Şi faptul că putem trece, în mintea noastră, de la samurai la azteci şi de la viitor la trecut.
- Aşadar ai înțeles că e vorba mereu de acelaşi circ? Oamenii succedă algelor, iar romanii succedă grecilor, şi Bizanțul succedă Romei, însă efectul provine întotdeauna dintr-o cauză şi istoria e mereu prezentă. Lumea e întotdeauna lumea, nimeni nu ar putea să o confun- de cu altceva şi ca rămâne asemănătoare cu sine.
- Am înțeles de asemenea că mereu e altfel. Oamenii nu mai sunt alge, iar romanii nu sunt greci, după cum Bizanțul nu este Roma. Lumea se mişcă întruna.
- Ca şi cuțitul lui Jeannot. îi schimbi lama. Ii schimbi mânerul. Şi e mereu acelaşi cuțit: cuțitul lui Jeannot.
- Nu există oameni printre cei despre care mi-ai vorbit deseori, precum Tucidide, Xenofon sau Tacit, care se interesează în lucrările lor de lama şi mânerul cuțitului lui Jeannot şi de schimbările survenite în istoria oamenilor?
- A! acum văd la cine te gândeşti, am replicat eu: la istorici. Ei scriu rapoarte despre oameni în particular aşa cum noi întocmim un

raport despre oameni în general. Ei explică de unde vin francii, hunii, mongolii lui Genghis-Han, şi Genghis-Han însuşi, sau Lawrence al Arabici, sau Annettc von Drostc-Hulshoff, şi

ceea ce au sperat şi au înfăptuit înainte de a dispărea. Iar noi, noi explicăm de unde vin oamenii şi ceea ce speră şi înfăptuiesc înainte de a dispărea.
- Istoricii povestesc bătălii, vorbesc de tratate, de căsătorii, dc cariere...
- ce oroare! l-am întrerupt eu. Să lăsăm palavrele la o parte.
- ... de răzmeriţe şi de revoluţii, de inundaţii, de timpurile dc foamete, de cărţi şi de piese de teatru, de preţul grâului şi al aurului, de originea furculiţei şi a velei latine, de dezbaterile clericilor şi ale savanţilor despre credinţe şi instituţii...
- Despre papii Clement, am adăugat eu.
- între alţii, încuviinţă el. Şi e cam prea mult. Ceea ce aş dori cu să pun în raport e tocmai ceea ce nu pun istoricii în lucrările lor: culoarea lucrurilor, mirarea de a exista, familiaritatea universului şi îndepărtarea sa, felul de a fi, de a vorbi, de a gândi, imaginea pe care v-o faceţi despre o lume căreia îi aparţineţi şi care vă aparţine, melancolia, plictiseala, ambiţia, dezgustul, speranţele ascunse ale tinerilor. Tot ceea ce se petrece în taină, şi fără ca cineva să bănuiască ceva, în minţi şi în inimi. înţelegi ce vreau să spun: pulsul vremii.
A venit rândul meu, abia aşteptam, să şuier printre dinţi.
- Ai cu ce te distra, am replicat cu. Abia dacă reuşesc să înţeleg cc simţea Maria în curtea cu buganvilca a mănăstirii Symi. Abia dacă reuşesc să înţeleg ceea ce gândeam eu însumi. Şi cu atât mai puţin să traduc şi să explic aceste lucruri. Cum vrei atunci să înţeleg şi să explic în raport sentimentele şi gândurile unui samurai, ale unui boşiman, ale soţiei unui războinic aztec sau ale unui bancher din timpul Renaşterii, ale unui astronom din Samarkand, ale lui Uccello, la Florenţa, în atelierul lui Ghiberti, sau ale lui Carpaccio, la Veneţia, în timp ce pictează curtezanele?
- Până la urmă ajung să-ţi dau dreptate, mârâi A: am dat peste un incapabil ca tine.
- Să nu ai nicio îndoială în privinţa asta, i-am răspuns eu.
- Dacă, în locul tău, l-aş fi întâlnit pe Tucidide, sau pe Hugo... -Ah! am murmurat eu, o să-mi vorbească acum de *Lucruri văzute...*
- Sau pe Samuel Butler, sau pe Pepys, sau pe Dumas, sau pe Mérimée...

- Sincer vorbind, i-am spus eu, e imposibil de găsit cineva mai bun.
- ... problema ar fi deja rezolvată, iar eu mi-aş lua zborul spre Urql cu o capodoperă care mi-ar atrage stima şi admiraţia tuturor spiritelor, confraţii mei. Din nefericire...
- Din nefericire...
- Din nefericire, tu nu ai nici cea mai vagă idee despre ceea ce ar trebui să punem în raport pentru a trezi în ochii oamenilor de pe Urql o licărire de interes.
- Ştii ce, i-am spus atunci, raportul tău...
- Cc-i cu cl? mă întrebă mirat.
- Poate să-l ia naiba.
- Ce formulare delicată! spuse el. Nu mă miră deloc din partea ta. Tc ştiam un neisprăvit. Acum aflu că eşti un derbedeu. îmi recunosc greşeala; ar fi trebuit să fiu cu ochii în patru chiar de la primele talc vorbe, care lăsau să se vadă un spirit de talie mediocră şi să nu-ţi încredinţez niciodată o sarcină de anvergura acestui raport. Aproape tot ceea ce povesteşti, cu un talent moderat, nu are nicio noimă, iar lumea, ascultându-te vorbind despre ca, ar fi o adevărată harababură. Bălmăjeşti vrute şi nevrute, te împleticeşti în vorbe, te împotmoleşti, baţi pasul pe loc, spui ce-ţi trece prin minte. Mă tem că lectura raportului, care ar ti trebuit să fie o adevărată încântare, asemenea, dc pildă, lucrării despre Sirius a confratelui meu Urxulzkromlcch...
- Să-i spunem U, am sugerat cu.
- ... impregnată de ştiinţă şi de bun-simţ, se va dovedi de-a dreptul decepţionantă. Niciun spirit de pe Urql, de asta poţi li sigur, nu va putea înţelege ceva, iar oamenii, din vina ta, vor trece, în ochii noştri, drept fiinţe misterioase pline de mândrie şi de contradicţii. Ar fi fost mai bine să mă adresez unei instituţii serioase unde lucrează oameni cu experienţă şi cu greutate: poate Harvard University, sau Polytechnicum din Zurich, sau Academia de Ştiinţe morale şi politice, care ţine, cred, de Institutul Franţei...
- Excelentă idee, i-am spus eu. Ea te va invita cu siguranţă, în schimb, să susţii o comunicare despre problemele monetare de pe planeta Urql şi despre valorile sale etice.
- ... sau chiar UNESCO, care a întocmit, pe bani grei, cu sprijinul guvernelor din lumea întreagă, o *Istorie culturală a omenirii,* care trebuie să facă inutile, îmi închipui, toate celelalte lucrări de acest gen.

- Nu ezita nicio clipă, l-am îndemnat eu.
- Sau Massachusetts Institute of Technology, sau London School of Economics, sau Institute for Advanced Studies din Princcton, a căror reputaţie a ajuns până la mine.
- Mulţumită cui? am murmurat eu.

- în ceea ce tc priveşte, tu nici măcar nu eşti în stare să răspunzi la întrebarea pentru copii de grădiniță pe care ți-am pus-o adineauri şi să-mi spui prin ce anume lumea în care ai trăit tu se deosebea de cea a lui Esop sau a Iui Horațiu, a lui La Fontainc, a lui Voltaire, a scumpului tău Chatcaubriand, care toți au vorbit atât de nostim şi cu atâta talent despre ceea ce văzuseră. Şi chiar de lumea bunicilor tăi, care au evocat, probabil în fața ta, în ciuda stupidității tale ce le pricinuia poate o mulțime de griji, amintiri din propria lor viață.
- Ascultă, i-am spus eu, nu avem prea mult timp la dispoziție. Să nu ne mai certăm. Nu ți-am ascuns niciodată faptul că nu ştiu aproape nimic. Mi-am petrecut vremea pe acest Pământ tăcând ceea ce îmi plăcea şi de aceea viața a fost atât de delicioasă pentru mine.
Suntem micuții iepuraşi, Străini complet de scriitură Şi încălțați cu adidaşi Primiți în dar de la natură.
Cum Dostoievski n-am citit. Nu ne purtăm cu superbie Şi sigur că nu ne-am gândit Să învățăm psihologie.
Suntem micuții urecheați Din blană avem şi cizmulițe Dar carnețele nu ne dați, Că noi nu vrem să luăm notițe.
- Ce te-a apucat? izbucni A. Nu cumva ți-ai pierdut mințile?
- Tu mă faci să-mi ies din minți. N-ar fi trebuit să te ascult nicio- dată. Atunci când te-am întâlnit acolo sus, la Vama Mării, m-am lăsat ispitit de ideea de a retrăi, în moarte, împreună cu Maria şi cu tine, ceea

cc iubisem atât de mult în zilele vieții mele. Dar acum văd cât se poate de limpede că raportul nu poate reda cu niciun chip tot ceea ce era mai bun pe această planetă pe care m-am plimbat atât de mult: o măreție, un anumit farmec, o veselie, o afecțiune... Ai dreptate: nu sunt la înălțimea sarcinii mele. Vei transmite scuzele melc celor de pe Urql. Spunc-lc să coboare data viitoare împreună cu tine şi să aprecieze ei înşişi. Nu e deloc uşor să explici cuiva care nu arc nici cea mai vagă idee despre ceea ce înseamnă trecerea timpului, mirosul de fân cosit deasupra lacurilor din Bavaria, culoarea apei la Naxos sau în golful Felhyie, căderea Imperiului Roman de Apus în timpul lui Alaric, al lui Odoacru sau al lui Tcodoric precum şi râsul Mariei.
Acum, înainte de a nc despărți şi de a pleca fiecare către ceea ce ne aşteaptă, tu în direcția planetei Urql iar cu nu se ştie unde, o să încerc totuşi să-ți explic în două cuvinte, dacă am să pot, şi fiindcă îmi ceri acest luciu, cum era lumea pe vremea când trăiam cu. Mulțumesc, îmi spuse A.
Şi îmi întinse mâna.
lira un băiat drăguț.
XII
Stăpânirea lumii
M-am tras mai aproape de el. Am coborât glasul ca să nu fiu auzit din 1 Ionshu sau din Shikoku pe care tocmai Ic survolam:
- De vreo trei sau patru secole, nişte făpturi misterioase au ajuns stăpânii lumii. Au pus mâna pe lume, au pus stăpânire pe ca. liste cel mai mare dezastru din istoria universală.
- Drace! exclamă A aşezându-se şi sprijinindu-şi bărbia cu o mână. Şi pe cine cade bănuiala?
- Ghiceşte! i-am spus eu.
- Pariez că e vorba de invadatori veniți din altă parte şi care îi fac să viseze pe oamenii cumsecade? Sau nişte extraterestri coborâți din farfuriile lor zburătoare? Sau nişte tipi cam în genul meu?
Mi-am dus un deget la buze. Am privit în jurul meu.
- Nicidecum, i-am şoptit cu. Sunt nişte tipi în genul meu. Sunt oamenii înşişi.
- Oamenii înşişi! exclamă A.
- întocmai, am adăugat eu. E oficial. Oamenii au fost multă vreme mai presus, sau mai degrabă, dincoace de orice bănuială.
- Atunci când erau alge, zise A.
- Şi chiar mai târziu, am adăugat eu. Viața țâşneşte din lume, oa- menii țâşnesc din viață, şi între lume şi oameni se încinge o luptă pe viață şi pe moarte.
De douăzeci de ori, de treizeci de ori, nc putem gândi că lumea, care şi-a dat un nume fals şi îşi spune natură... -Asta e uzurpare de identitate! exclamă A.
- Ei nu dau înapoi în fața a nimic, am precizat eu,... îi va învinge pe oameni aşa cum a învins diplodocii, arheoptericşii, cum a învins

triburile rătăcite din Israel, cum a învins tot ceea ce a pierdut pe parcurs. Nu s-ar putea pune nici cel mai mic pariu pe oameni, aceştia fiind mai slabi, mai prost înarmați pentru a dăinui decât atâția alții dintre confrații lor în istoria vieții. E o bătălie în toată regula, o luptă de gladiatori, o cursă în genul lui Ben-llur. Acolo, în lume, gâfâind, puțin aplecat în

față, Ic uiți la oamenii care se luptă cu lumea sub nasul ei fals de natură. -A! Chiar îi văd! exclamă A.
- Urcă, coboară, câştigă, pierd. E Potopul, care îneacă pe toată lumea, sau aproape; e Atlantida, care dispare; e Marea Ciumă, care, ici sau colo, ucide aproape un om din doi.
- Precum Cain şi Abcl.
- Oamenii se luptă. Scapă. Când începe istoria...
- Stai puțin! Nu mi-ai povestit că a început cu *Big BanguH*
- Vreau să spun istoria oamenilor, adevărata istoric, istoria scrisă, cu documente şi arhive, cea care vine după caverne şi după piatra cioplită, fiindcă atunci când începe această istoric, omul a ieşit deja din încurcătură. Iii se uită în jur. E încântai de propriile sale puteri. Şi, asemenea unui speculant din America sau din Orientul Apropiat, care sc bucură bătând toba la primul său milion de dolari, asemenea unui scriitor care-şi sărbătoreşte premiul Goncourt, omul îşi permite sărbă- tori cu surle şi trâmbițe pentru a-şi celebra izbânzile.
- Sărbători cu surle şi trâmbițe?
- Grădinile suspendate de la Babilon sunt o sărbătoare. Piramidele sunt o sărbătoare. Templul Artemidci din Efes e o sărbătoare. Olimpia şi Delphi şi Panatencclc sunt sărbători. In ochii celor care vor veni după aceea, întreaga Grecie e o sărbătoare. Grecia este balul de la logodna istorici cu omul. O! desigur, chiar şi în momentul logodnei, există trageri la sorți şi drame. Nu totul este roz pe vremea cetății Atena, pe vremea lui Pcriclc, a lui Alcibiade, a Erehtcionului, a ivirii filosofici, a strălucirii tragicilor greci. însuşi Socrate e condamnat la moarte pentru coruperea tinerilor. Tucididc este istoricul unui război care abundă în masacre, pe care îl numim războiul din Pelopones. Iar în Grecia clasică, pentru a dansa după poftă la marele bal al istoriei, e mai bine să fii un om liber decât un străin şi, mai ales, decât un sclav. Şi perşii sunt deja la pândă. Şi Alexandru al Macedoniei. Şi Roma, ceva mai departe. însă, mai târziu, când oamenii răsfoiesc albumul cu fotografii de familie, imaginile din timpul logodnei păstrează un

parfum de fericire. Dacă i-ai întreba pe oameni care e amintirea cea mai plăcută din lunga lor existență...
- Lungă? întrebă A.
- Sau scurtă, dacă preferi, Ia alegere, îmi închipui că mulți ar răspunde: Grecia.
- S-ar putea face un sondaj? sugeră A.
- Aşa ca la jocurile de la televiziune, seara? Cea mai frumoasă amintire a omenirii? secolul al XlX-lea: 7%; Primul Imperiu: 5%; Revoluția: 10%; secolul al XVMI-lca: 6%; Renaşterea italiană: 23%; Grecia antică: 37%; nu ştiu: 12%. întreaga familie se năpusteşte în fața camerei pentru a-l îmbrățişa pe învingător. Asistența aplaudă. Animatorul e copleşit de emoție simulată. Confuzie. Pălăvrăgeală. Cunoaşteți bine Grecia? Nu, însă cumnata mea... Bravo! Sunteți formidabil. Ați câştigat un cuptor cu microunde şi un bilet pentru două persoane cu destinația Epidaur.
Mai simplu spus: Grecia e tinerețea lumii. De aici surpriza, mirarea, grația, tot ceea ce am povestit până acum. însă esențial este faptul că, în Grecia antică, omul face încă parte din natură. E o minune, dar o minune a naturii. Cea mai marc, cea mai frumoasă, cea mai rară minune a naturii. Omul e un miracol. Dar un miracol al naturii.
Momentul în care lumea trece de la natură la oameni nu-l cunosc. Ştiu însă când lumea se învârte în jurul axului său şi când centrul lumii trece de la Veneția şi de la Mcditcrana pe cele două maluri ale Atlanticului...
- 1492, zise A. Octombrie 1492. 12 octombrie 1492.
- Bravo! Un televizor în culori. Şi un bilet pentru Hollywood. Nu ştiu când se rupe echilibrul instaurat de Grecia între lume şi om. Presupun că undeva, între Renaştere şi maşina cu abur. Atunci se naşte lumea modernă, care, în momentul în care cu mor, e deja îmbătrânită. Această lume modernă poate fi definită într-o sută de feluri. Una dintre cele mai bune definiții este dată de cel mai mare filosof francez...
- Descartes? sugeră A.
- Bravo! Un calculator.
- Numărul lor nu e prea mare, adăugă el.
- Al calculatoarelor?
- Nu, răspunse el. Al filosofilor francezi.
- E mai mare decât crezi, l-am asigurat eu. Ar fi nedrept să uităm, pentru raport, numele lui Malebranche, care este rigoarea însăşi într-un

transport divin, sau pe cel al lui Bergson, care are fluiditatea experienței imediate. Dar cel despre care vorbim e Descartes. El ne face să vedem în oameni stăpânii şi posesorii întregii naturi. Ieri, lumea îi domina pe oameni. de acum încolo, oamenii vor domina lumea. S-a

vorbit mult, pe acest Pământ, de un veac şi jumătate, de un sens al istoriei. Istoria nu prea a urmat sensurile obligatorii care îi erau arătate de gânditori şi de autorităţi. Ea s-a aventurat mai degrabă, stricând regulile, în sensuri interzise. Marx nu e mai prejos de Inchiziţie şi tocmai răzvrătiţii împotriva ideologiei dominante au arătat căile ce duc spre viitor. Dacă, cu toate războaiele şi catastrofele fără cea mai mică importanţă...
- Nu şi pentru cei morţi, observă A.
- Şi pentru cei care le iubeau... dacă există totuşi o direcţie pe care istoria a urmat-o cu îndărătnicie, aceea duce către o răscruce plină dc maşini şi de oameni ce se foiesc încolo şi-ncoacc într-un vacarm infernal. Răscrucea poartă un nume: stăpânirea lumii. Oamenii au cucerit lumea în care ei erau doar un fruct, o floare, un mugure, o excrescenţă printre altele.
într-un timp mai lung sau mai scurt, natura din care s-au ivit oamenii va 11 distrusă de oameni. Fiindcă ei sunt cei care au câştigat războiul. Cunoşti deja situaţia pădurilor, a animalelor sălbatice, a petelor albe de pe hartă care se şterg până la dispariţie, a Mcditeranei care nu o mai duce mult timp.
- E adevărat, zise A. Doar câteva milioane de ani.
- Acolo unde omul prosperă, natura se ofileşte. Omul merge înainte: în faţa lui se află pădurea; în spatele lui, deşertul. Să mergem până la capăt: omul devine atât de puternic încât aruncă planeta în aer. Cercul se închide: natura l-a tăcut pe om iar omul desface natura.
Omul era o ramură a vieţii, care era o ramură a naturii. Iată că acum el domneşte asupra vieţii după cum domneşte şi asupra naturii. Domneşte cu atâta putere încât întregul regat se reduce doar la persoana regelui. Stăpân şi posesor al naturii întregi, omul este acum singur pe un Pământ pe care l-a redus la sclavie şi din care face ce-i pofteşte inima.
Aşa arăta lumea în care am trăit. Ţi se va vorbi de mari războaie, de obiceiuri dispărute, de credinţe care se ofilesc, de Revoluţia Franceză, de maşinismul industrial. Toate aceste lucruri, deosebit de importante, sunt consecinţa unei singure cauze: luarea în stăpânire a

universului de către om. Omul, atunci când mai era o parte din natură, se sprijinea pe natură. Veacuri de-a rândul străluceşte un simbol al acestei naturi care îi aduce omului un sprijin zilnic, de care nici Alexandru, nici Hannibal, nici Cezar, nici Cicero, nici Montaignc, nici Chateaubriand, nici Stcndhal, nici chiar Flaubcrt sau tânărul Maupassant, dar acesta e un caz limită, nu se pot lipsi: acesta e calul, îndată ce omul a reuşit să pună stăpânire pe lume, el nu mai arc nevoie dc cal. se desparte de cl. Secolul în care am murit cu este cel dintâi, după atâtea milenii, în care omul înaintează fără cal spre cucerirea planetei.
Ceea ce s-a substituit calului îţi este bine cunoscut. E vorba de ceea cc a înlocuit orice. E chiar sunetul lumii de astăzi despre care îmi ceri să-ţi vorbesc. E ceea ce ai venit să cauţi tu însuţi luându-mă de mână deasupra Vămii Mării. Este...? Ia spune!... E rândul tău acum să arăţi că pricepi mai repede decât alţii şi că ştii aproape totul. Este...?
- Eh..., îngăimă A.
- E vorba de ştiinţă, i-am spus cu. Ştiinţa învinge calul. Calul capătă numele de cal-putere. Lumea nu mai e decât ştiinţă. Şi, în cea mai mare parte a timpului, o ştiinţă despre o ştiinţă. Natura s-a subţiat ca zahărul de orz în ultima fază. E ca pădurile pe care oamenii le traversează în maşină pe făgaşele autostrăzilor: e transparentă până la inexistenţă. Ştiinţa a preluat ştafeta şi a dat-o Ia o parte. Victorioasă asupra naturii din care a ţâşnit ca o floare înainte de a o masacra, ştiinţa este, în epoca modernă, veste, aşteptare, promisiune - dar şi ameninţare. Ea este numele pe care l-a căpătat istoria în timpul vieţii melc şi imaginea spaimelor ca şi a speranţelor noastre.
Ea marchează triumful omului. Şi, prinlr-un formidabil paradox, începutul sfârşitului său. Ştiinţa îi vine omului de hac. Ea îl înalţă pc culme şi se pregăteşte deja să-l prăvălească în hăuri. Omul c transformat, operat, modelat, înlocuit. Roboţii vin spre noi în rânduri strânse de dincolo de orizont. Astfel s-a ajuns să se intoneze moartea omului după moartea lui Dumnezeu. între natură şi ştiinţă, între zei şi maşini, domnia omului de unul singur nu va fi fost de lungă durată.
A mă trage de mânecă.
- Ia spune, nu ar trebui oare ca raportul nostru despre om să sosească chiar în momentul în care omul îşi ia rămas-bun?
- Ştii ce, am început eu, cred că omul e în stare de orice. Mă cam îndoiesc de faptul că el le-ar face pe plac celor care vor să-l alunge. Omul e un rod al naturii, ştiinţa e un rod al omului; omul a alungat

natura, deci natura îl alungă pe om: nu sunt întru totul sigur că evenimentele se supun acestui paralelism şi urmează acest drum croit dinainte. Cred că omul este altceva decât o simplă etapă într-o istorie. Cred că el este finalitatea acestei istorii. Şi tocmai din acest motiv viaţa sa e sacră.
- Există un Dumnezeu care s-a tăcut om, zise A. Şi, în schimb, omul s-a tăcut Dumnezeu.
- Dacă vrei, am murmurat cu, extenuat.
Şi, cu mâinile în buzunare, fluierând aria trompetelor din *Aida,* am început să fac câţiva paşi. A alergă după mine.
- Cum adică: „Dacă vrei"? Tu ai spus-o. Nu mai lua acrul ăsta dc om exasperat. Eu nu fac decât să repet ce ai spus tu.
E adevărat, am mărturisit eu. Am să-ţi explic ce se petrece: consider că există multe cuvinte. Sunt aproape două zile de când încerc să-ţi arăt lumea. „Căci, scrie Calvin în comentariul său despre Facere, Moise a vrut pur şi simplu să spună lumea." Cu toată modestia, eu sunt un alt Moise în folosul tău personal. Şi tot ceea ce reuşesc să fac e să adun mormane de cuvinte. Dacă ai fi sosit de pe Urql acum zece sau douăzeci de mii de ani, sau poate doar acum cinci mii, am fi vorbit mult mai puţin. Te-aş fi luat cu mine la vânătoare sau la pescuit. Am fi admirat copacii, lacurile, munţii, norii. Am fi fugit de animalele sălbatice. Am fi adus ofrande sau chiar sacrificii câtorva divinităţi având ca atribute ploaia sau fecunditatea. Am fi tăcut multă vreme, însă de câtva timp, de câteva mii de ani încoace, şi mai ales de două sau trei sute de ani, oamenii cărora ai bunătatea să le arăţi interes...
- Fără atâtea fraze, interveni A. Te plângi de cuvinte, în schimb te pierzi în fraze.
- ... oamenii au început să comenteze lumea şi să se comenteze pc ci înşişi. Lumea a fost înlocuită de această cunoaştere a lumii despre care îţi vorbeam adineauri şi pe care o numim ştiinţă. Despre lume şi despre noi ştim din ce în ce mai multe lucruri, ştim aproape totul. în afară de esenţial, bineînţeles, care rămâne la fel de ascuns ca în vremurile cele mai obscure şi mai îndepărtate: de unde venim, încotro mergem, ce rost avem pe acest Pământ. în această privinţă, dragul meu A, astăzi ca şi ieri, astăzi ca şi mâine, raportul va rămâne mut.

XIII
Ruperea vrăjii
- Eşti fericit, cel puţin? mă întrebă A.
-Aici e o mare problemă, i-am răspuns. într-un fel sau altul, toată lumea aspiră la fericire. Epicureul, în mod firesc, ambiţiosul, avarul, masochistul, răufăcătorul, omul mediocru din colţul străzii, dar şi soldatul, sfântul, martirul, mama ce se sacrifică pentru fericirea fiului său. „Toţi oamenii caută să fie fericiţi", nc spune Pascal, care a scris un nemaipomenit raport sub titlul *Cugetări...*
- Un confrate! exclamă A.
- Exact, am întărit eu. Un confrate... „Şi asta fără excepţie, oricât de diferite sunt mijloacele Ia care recurg. Cu toţii tind spre acest scop. Acesta e motivul oricăror fapte ale tuturor oamenilor, până şi al celor ce merg la spânzurătoare." Dar, în această căutare fără sfârşit a unui vis ce nu se arată, oare oamenii îşi ating ţinta? Eu mă cam îndoiesc. Ceea ce au oamenii de astăzi la dispoziţie i-ar fi lăsat cu gura căscată pe oamenii de ieri. însă nu e de-ajuns, pentru a-şi asigura fericirea, ca oamenii dc astăzi să dispună de ceea ce ar fi făcut fericirea oamenilor de ieri. Căci nebunia oamenilor este aceea de a crede că fericirea e legată doar dc succes, pe când ea e legată şi de vis. „în pofida a ceea ce cred bogaţii, a scris un autor din vremea mea, banii aduc fericirea săracilor. în pofida a ceea ce cred săracii, banii nu aduc fericirea bogaţilor."
Ştiinţa răspunde unei dorinţe, unei curiozităţi, unor nevoi. Ea a dat totul peste cap. Intri, de pildă, într-o casă. învârteşti un robinet sau apeşi pe un buton: apa curge, lumina străluceşte, hainele tale sunt curăţate, farfuriile sunt spălate, nu-ţi este nici cald, nici frig, ştii ce se petrece la Tokyo, la Sydney, la Rio de Janeiro, în satele cele mai îndepărtate şi în văile cele mai izolate. Mergi din ce în ce mai repede

dc la un capăt al Pământului la celălalt. Iar maşinile nu te ajută numai în viaţa de fiecare zi şi în deplasările tale. Ele te ajută să şi gândeşti. Dacă te-ai mai întoarce peste douăzeci de ani...
- Nu merită osteneala să pleci.
-... nu i-ai mai cerc unuia ca mine să te ajute, ci unei maşini. Ea n-ar avea nevoie pentru asta de trei zile: în doi timpi şi trei mişcări ţi-ar şi întocmi raportul despre Pământ şi oameni. Insă ea nu ar face nimic altceva, fireşte, decât să-ţi restituie, transformat, dezvoltat, accelerat, într-un alt ordin şi alt ritm, ceea ce i-ai li dat deja dinainte. Deviza ştiinţei, strigătul ei de război, refrenul ei, este succesul. Ea se pricepe la succese. Tot ce atinge îi reuşeşte. E o pârghie formidabilă. Dar e o pârghie oarbă. Ştiinţa e în măsură să urmeze orice drumuri şi să traseze altele noi. Dar fără să ştie unde duc ele şi nici cât de atractive vor fi. Vor merge drept înainte şi cât se poate de departe. însă nu vor mai merge de-a lungul râurilor, nu vor mai avea platani pe margine, nu vor mai străbate podgoriile sau plantaţiile de chiparoşi. Nu se vor mai pierde în zori prin luminişuri neştiute. Tragedia ştiinţei constă în faptul că ea găseşte ce caută. Fericirea oamenilor provine adesea din

păcatele lor, din erorile lor, din neaşteptata descoperire a Americilor pe care nu le căutaseră. Maşinile inventate de oameni sunt în stare să facă totul şi să dea totul — în afară de fericire. Căci fericirea nu prea locuieşte în casele succesului.
E îndoielnic că oamenii, care au tăcut, de câteva milioane de ani, şi ceva mai mult de câteva mii, şi ceva mai mult de câteva sute, şi ceva mai mult de câteva zeci de ani, progrese uimitoare, şi într-adevăr zdrobitoare, ar fi mai fericiți astăzi decât erau alaltăieri. Nu le mai e la fel de foame. Nu le mai e la fel de frig. Nu mai mor atât de repede. Se deplasează ceva mai uşor. Şi au mai mulți bani.
- Toți? întrebă A.
- Nu. Nu toți. însă un număr destul de marc. E deja mult. Ba chiar enorm de mult. Şi prima obligație a oamenilor este aceea de a-i împiedica pe alți oameni - fiindcă viața e sacră - să mai sufere de foame, să mai sufere de sete şi să moară atât de tineri. Prima datorie a oamenilor şi de altminteri probabil singura, este aceea de a ne aminti de *Big Bang,* de alge, de firul care străbate existența, şi de a încerca să înțelegem că fiecare dintre noi este şi puțin din ceilalți şi că ceilalți sunt şi ei puțin din noi. Pentru cei care nu au nimic, fericirea constă în a avea ceva. Dar lucrurile sunt astfel făcute pe acest Pământ, dragul meu A, şi de

altminteri nu sunt tăcute prea rău, încât cei care au deja totul nu au şi fericirea pe deasupra. Fericirea e altceva decât o sumă de satisfacții, o acumulare de succese şi de plăceri. Totul se petrece ca şi cum fericirea ar fi mereu ceva mai departe.
Niciodată speranțele nu au fost atât de mari şi atât de justificate ca pc vremea când eram cu în viață. Muribunzii erau readuşi la viață, se mergea pe Lună, maşinile trebuiau să muncească în locul nostru. Mulți îşi închipuiau că suferința şi războiul vor fi eliminate. Puterea ştiinței nu cunoştea limite. O lume nouă se năştea în locul celei vechi. Şi deodată oamenii începeau să ducă dorul celeilalte.
După cum binefacerile tuturor zânelor poftite la o naştere sunt anulate de blestemul unei singure vrăjitoare care fusese uitată, speran- țele aduse de istorie şi de ceea ce numim progres sunt măcinate pe dinăuntru de o nelinişte pe care o trage după sine. S-ar zice că lumea nouă nu mai are acelaşi farmec ca lumea veche. Nu era atât de bine înainte, desigur. Lumea merge înainte, lucrurile merg mai bine, nu am vrea să dăm înapoi pentru nimic în lume şi nici să ne întoarcem în trecut. Ținem la butoanele şi la robinetele noastre. Dar până şi în nefericirea lumii există ceva pe care ştiințele şi tehnicile, cu puterile lor nelimitate, nu sunt în stare să ni-l ofere. ce anume? Poate pur şi simplu speranța. Printr-un formidabil paradox, ştiința a fost multă vreme un alt nume al speranței. Va trebui cumva să spunem că speranța succesului era mai frumoasă decât succesul? „Aurora" este unul dintre cuvintele care revine cel mai des sub pana lui Hugo. liste şi cuvântul cu care se încheie una dintre cele mai vestite piese ale unui anume Jcan Giraudoux, care cucerise cu farmecul său lumea de dinainte de al Doilea Război Mondial.
- Merge pentru raport? întrebă A.
- Ei bine..., cred că da, deşi Giraudoux era, când am murit cu, aproape uitat:
FEMEIANARSES: Unde am ajuns, biata mea Elcctrc, unde am ajuns! ELECTRE: Unde am ajuns?
FEMEIA NARSES: Da, explică-mi! Nu înțeleg niciodată atât de repede. Simt fireşte că se petrece ceva, dar nu-mi dau prea bine seama ce.
- Ah! exclamă A. Sută la sută eu însumi.
- Nu-i aşa? am adăugat eu. Am să reiau:

FEMEIA NARSES: Da, explică-mi! Nu înțeleg niciodată atât de repede. Simt fireşte că se petrece ceva, dar nu-mi dau prea bine seama cc. Cum se numeşte asta, când se ivesc zorile ca astăzi, şi când totul e ratat, cînd totul e distrus, şi când acrul e cu toate acestea respirabil?
ELECTRE: întreabă un cerşetor. El ştie sigur.
CtiRŞETORUL: Arc un nume foarte frumos, femeie Narses, sc numeşte aurora.
Astăzi, s-ar zice că aurora nu mai atrage după sine acelaşi simțământ de bucurie, acelaşi avânt de speranță. Asta fiindcă am cunoscut prea multe aurore care nu au adus cu ele decât nopți. S-ar spune că lumea în care am trăit, şi cu atât mai mult cea care îi aşteaptă pc oamenii de după mine, este la fel de plină de deziluzii ca şi dc speranțe împlinite. S-ar spune că, în spatele lor, ştiința şi tehnica vin agale, precum o remuşcare, precum un revers al succeselor lor şi ca propria lor negație. Lumea, care e tânără, e deja cam bătrână. Dinspre viitor, cu progresul său, nu mai vede decât amenințările. Dinspre trecut, cu erorile sale, nu mai vede decât farmecul. Lumea, plină dc ştiință şi de oboseală, păşeşte în etapa pierderii iluziilor.
- însă nu cumva lumea, întreabă A, a păşit dintotdeauna pe calea pierderii iluziilor? Nu şi-a petrecut ca oare existența mergând din catastrofe în catastrofe, care s-au produs de altfel fără a o împiedica vreodată să-şi urmeze drumul? N-a regretat ca oare întotdeauna un trecut care o umplea de spaimă atâta timp cât era încă un viitor? N-a înclinat ea oare întotdeauna între teamă şi speranță? După cele ce mi-ai povestit, se parc că, de la Eden şi Amcnophis al III-lca încoace, pentru a nu mai aminti de Talleyrand şi de deliciile veacului tău, viitorul nu mai este ce a fost, iar plăcerea de a trăi se conjugă la timpul trecut.

-Ai dreptate, i-am spus. Lumea n-a încetat niciodată să regrete un trecut din care se gândea cum să scape mai repede şi să se teamă de un viitor de la care aştepta totul. Dacă vreodată ne vom reîntâlni, într-o bună zi, după terminarea raportului, ne vom putea înhăma amândoi la o carte care va rămâne de pomină în lumea oamenilor.
-A! aceea nu va mai fi destinată numai populaţiilor de pe planeta Urql?
- Nu. Aceea va fi pentru toată lumea. Şi în primul rând pentru oameni. Va avea un titlu foarte frumos. Se va numi *Istoria viitorului din cele mai străvechi timpuri.*

XIV
Un monstru rece
- Acum, când ţi-ai tăcut deja o idee despre viaţa pe acest Pământ, a venit momentul să-ţi dezvălui o taină despre care nici oamenii înşişi nu prea se sinchisesc şi care se află totuşi în inima acestei lumi pe care ai venit s-o cercetezi.
- Ei bine, zise A, te ascult.
- Ştii că oamenii trăiesc la răscrucea a două regate care, dc altminteri, formează doar unul singur, dar pe care, deocamdată, e mai simplu să Ic deosebim unul de celălalt. Cel dintâi este nemărginit. Şi c cât se poate de simplu. E material şi sensibil. Se întinde sub privirile noastre. II poţi vedea şi atinge, îl poţi cutreiera în lung şi-n lat şi te poţi întoarce de unde ai plecat după ce l-ai străbătut astfel. Oamenii îl cuceresc, îl domină şi, cu fiecare zi ce trece, devin stăpânii şi suveranii săi. Acest regat este spaţiul.
- O.K., tăcu A.
- Ce de-al doilea regat e un regat mistic.
- Mistic? se miră A.
- E impalpabil ca şi tine. Moartea îl cruţă ca şi pe tine. E pretutin- deni în acelaşi timp. Este invizibil pentru toate privirile, nimeni nu l-a văzut vreodată, nu l-a simţit, nu l-a atins. Şi totuşi el există, se confun- dă cu existenţa şi tot ceea ce are viaţă îi aparţine. Nu-l parcurgi decât o singură dată, nu te întorci niciodată de unde ai plecat. Celor care îl străbat, el le oferă totdeauna o singură şansă, astfel că prima trecere este şi ultima. Cei care se prezintă la hotarele sale sunt siliţi îndată să meargă până la capăt, fără răgaz, fără oprire. Nimeni nu l-a cucerit vreodată până acum. însă el a dominat, a aservit, a devorat oameni de tot felul care porneau pe dramurile sale. Acest regat e timpul.

E de-a dreptul ciudat să vezi că nişte oameni care trăiesc în timp şi-au putut închipui o clipă că lumea în care locuiau ţinea în primul rând de materie. E greu să atribui timpului, atât de sprinten, atât de subţirel, şi totuşi inuzabil, un caracter cât de cât material. însuşi spaţiul, în care se întind substanţele şi corpurile, se revarsă peste tot dincolo de materie: spaţiul poate cuprinde vid. Timpul, care e ţesătura din care e tăcut universul, şi care ocupă în orice viaţă un loc mult mai hotărâtor decât oricare altă combinaţie a oricăror substanţe, nu este nici corp, nici substanţă, nici materie, nici chiar viaţă. Ar fi mai aproape dc o radiaţie, de o energic, de un suflu, adică de orice, sau mai aproape dc un spirit ca tine, decât de materie. S-ar zice că timpul, care e lumea însăşi şi universul, şi fără de care nu ar exista nici viaţă, nici lume, nici univers, nu aparţine nici lumii şi nici chiar universului însuşi.
Despre timpul însuşi, ca şi despre Dumnezeu, nimeni nu poate spune nimic. Pentru a-l mânui, oamenii au trebuit să treacă prin spaţiu: nisiparniţa, cadranul solar, mersul limbilor pe cadranele orologiilor noastre. „Dacă nu mă întrebi ce este timpul, scria Fericitul Augustin, ştiu ce eslc. îndată ce mă întrebi ce este, nu mai ştiu." Tot ceea ce pot face e să-ţi vorbesc despre imaginea pe care oamenii şi-o fac despre timp. Ea e simplificată de o evidenţă, cât de banală cu putinţă, care pentru ei se confundă cu viaţa, cu lumea, cu universul, cu ei înşişi, cu totul, şi care este ceea ce îţi poţi închipui că poate fi mai complicat şi mai simplu totodată: prezentul.
îndată ce e vorba de oameni, totul, absolut totul, lără nici cea mai mică excepţie, este întotdeauna dat la prezent. Niciun om n-a văzut, n-a auzit, n-a simţit, n-a făcut, n-a gândit vreodată ceva decât la prezent. Un om nu iese niciodată din prezent. El se hrăneşte în prezent, doarme în prezent, se luptă în prezent, se gândeşte la treburile sale, la iubirile sale şi la Dumnezeu în prezent. Oamenii, care se plimbă în voie prin toate punctele unui spaţiu pe care pun stăpânire încet-încet, trăiesc pentru totdeauna într-un veşnic prezent.
Timpul trece totuşi. Există lucruri care erau şi care au încetat să mai fie. Există lucruri care nu sunt încă şi despre care ne putem închipui că vor exista. Există amintiri şi există planuri. însă omul nu e ca tine. El nu se întoarce niciodată la ceea ce a fost şi nu mai este, el nu se plimbă niciodată în ceea ce va fi şi nu este încă. El îşi petrece timpul în prezent. îşi aminteşte de ce a fost. Dar îşi aminteşte de asta în prezent. El anticipează ce va fi. Dar anticipează asta în prezent.

Nimeni nu ştie unde s-a dus ceea ce a încetat să mai fie. Nimeni nu ştie unde stă ascuns ceea ce va fi mâine. în regatul timpului nu împărăteşte decât prezentul.

Din turnul atât de abrupt al veşnicului prezent în care este prizonier, omul zăreşte, în două direcţii opuse, doi monştri formidabili a căror poftă nesăţioasă - fie că viaţa e vis sau realitate - nu poate fi pusă de nimeni la îndoială. Cel dintâi este viitorul. Am zice că e în faţa noastră. Celălalt e trecutul. Am zice că e în spatele nostru. Din clipa în care soseşte pe lume, chiar de la naştere sau poate chiar din clipa zămislirii sale - şi această dezbatere e departe de a nu-şi avea importanţa sa - fiecare om are un trecut. Până în clipa în care moare, şi care marchează pentru el sfârşitul oricărui viitor în spaţiu şi timp, fiecare om are un viitor. De-a lungul întregii lor vieţi, şi de la înălţimea prezentului lor, oamenii au un trecut după cum au şi un viitor. Şi cei doi monştri sfâşie prezentul şi şi-l împart între ci.
- Şi care dintre cei doi monştri, întrebă A, este cel mai ameninţător'? Trecutul sau viitorul?
- Iată o întrebare bună, am spus cu. Răspunsul pare să vină de la sine: viitorul. Viitorul este locul aşteptării, dar şi al pericolelor. Trecutul este un cimitir în care morţii îngroapă morţii.
Totul se joacă în viitor fiindcă acolo oamenii, cu fiecare clipă ce trece, îşi pun în gând să petreacă restul zilelor. Din trecut urcă imagini, amintiri, regrete, remuşcări care până la urmă ajung să se topească în melancolia şi nostalgia universurilor dispărute: un fel de afecţiune moartă şi de farmec desuet. Viitorul e mai viril, e aproape militar: el trezeşte trupele în sunete de fluier şi bătăi de tobe, el vesteşte pornirea la asalt, merge la luptă cu steagurile în vânt. E plin de speranţe. Dar şi de ameninţări.
Trecutul e de partea serii, a femeilor, a lungilor şezători la vatra focului, a parfumurilor şi a trandafirilor, a pălăriilor mari de altădată, a evantaielor, a colonialelor, a sclavelor negre de la tropice. Viitorul e de partea dimineţii, a bărbaţilor, a bătăliilor îndârjite sub potopuri de foc, a săbiilor, a Bursei, a profeţilor de pe coline. Trecutul are tristeţea şi mirosul călduţ al paturilor desfăcute în grabă şi al focurilor stinse în vatră. Viitorul e un gheţar ce străluceşte sub soare.
- înţeleg asta, îmi spuse A. Trecutul e cât se poate de paşnic. Viitorul e cu mari riscuri.
- Aşa crede lumea, i-am răspuns eu. E ceea ce repetă cât e ziua de

lungă cei care nu pot vedea mai departe de vârful nasului. Trecutul doarme. Viitorul dă în clocot. Navigaţia cu pânze, lămpile cu ulei, bunele maniere, plăcerea de a trăi, presele manuale, trăsurile, ghetele cu vârf întors în sus, incunabulele, templele dorice, animalele preistorice care nu mai sperie pe nimeni şi toate fosilele Pământului somnolează în trecut. Maşinile infernale sunt depuse în viitor. Nerăbdarea, poate fi ceva mai evident? aparţine viitorului. Catastrofele de asemenea. Ne agităm în viitor, suntem bogaţi în viitor, suntem fericiţi în viitor - şi murim în viitor. Trecutul toarce. Viitorul e tot ce aşteptăm ca să facem mai bine ca în trecut. Trecutul este un abolit bibelou de inanitate sonoră. Triumful este al viitorului.
- Hi bine, da, zise A. Nimic mai clar.
- Nimic mai fals, am replicat cu. în înfruntarea dintre cei doi monştri pc care îi contemplă prizonierul de la ferestrele celulei veşnicului său prezent, cel învins este viitorul. Triumful este al trecutului.
- Aş vrea să văd şi eu asta, mormăi A.
- Aşteaptă puţin, i-am spus eu.
Şi am tras aci' în piept ca un alergător gata de start, ca un scufundător pe trambulină.
- Pentru Pământ, ca şi pentru oameni - căci întotdeauna vorbesc dc oameni - , există ceva care se numeşte început. Oamenii se nasc. Pământul se formează. Şi Universul însuşi, aşa cum îl cunoaştem noi, începe cu *Big Bangul.* îndată după început, trecutul şi viitorul îşi iau avânt împreună.
Potrivit legii Universului, acolo unde există un început, există şi un sfârşit. întrucât ne naştem, viaţa noastră nu este veşnică. Ne naştem, aşadar vom muri. Nici viaţa Pământului nu va fi veşnică. Nimeni nu se îndoieşte că într-o bună zi Soarele se va uza iar Pământul va dispărea. Nu ştim când, după cum nu ştim, graţie Domnului, nici ora exactă a mor- ţii noastre. Dar ştim că va exista un sfârşit pentru lume, după cum există un sfârşit pentru viaţa noastră. Astfel, pe de o parte, trecutul lumii şi al nostru nu încetează niciodată să crească şi, pe de altă parte, durata viito- rului, oricât de nedeterminată poate fi, nu încetează niciodată să scadă.
- A! Dumnezeule! exclamă A. De când lumea e lume, viitorul nu încetează să bată în retragere în faţa invaziei trecutului, o adevărată nenorocire!
- Tocmai aici e problema! am sărit eu. Nu viitorul, ci trecutul este

cel care ne scufundă. în lupta pe viaţă şi pe moarte dintre cei doi balauri, monstrul cu adevărat ameninţător nu este viitorul. E trecutul. Contrar aparenţelor, tocmai el conduce atacul. Cu acrul său absent, cu ochii închişi, el câştigă teren pas cu pas, centimetru cu centimetru, în faţa unui viitor focos, aducând cu un ofiţer de cavalerie care s-ar arăta mai degrabă falnic şi frumos şi ar face pe viteazul, dar care ar da mereu înapoi sub presiunea duşmanului, bătând până la urmă în retragere. în viaţa acestei lumi, ca şi în viaţa fiecăruia, presiunea trecutului e de o regularitate, de o putere, de un tragic irezistibil. Nu există decât două tragedii în lume. Cea dintâi e individuală:

suferința. Cea de-a doua c colectivă, şi mult mai mult decât colectivă: faptul că universul cade necontenit în trecut.
- Asta e o tragedie? întrebă A. Nu e mai curând o şansă să vezi lumea dispărând dar şi mergând totodată înainte?
- E într-adevăr o şansă. Dar şi o tragedie. Pentru universul care se îndreaptă spre sfârşitul său şi pentru fiecare dintre noi, care se vede, clipă de clipă, minut cu minut, alunecând într-un trecut care ia chipul morții sale. într-o bună zi, în viața fiecărui om, rezerva de viitor ia sfârşit. Trecutul a acoperit totul. Viitorul moare.
Până în clipa morții, atâta timp cât o redută de viitor continuă să reziste în fața asaltului dat de batalioanele trecutului, atâta timp cât pata trecutului nu s-a întins asupra întregii hărți a unui viitor măcinat încetul cu încetul şi izolat într-un colț, atâta timp cât valurile trecutului nu au acoperit totul, un pic de libertate tot mai flutură pe suprafața mării, asemenea unui înotător pe calc să se înece şi din care se mai zăresc, printre valurile care până la urmă îl vor înghiți, capul ce parc să strige după ajutor şi brațele ridicate deasupra apei. Căci libertatea oamenilor, despre care am vorbit atâta şi care le aparține ca un bun propriu, în aşa măsură încât unii filosofi au putut susține că libertatea este omul însuşi şi că omul nu e nimic altceva decât libertatea în luptă cu lumea, această libertate nu se exercită decât pe linia de întâlnire deosebit de subțire dintre trecut şi viitor.
Propriu trecutului este absența libertății. Trecutul este un monstru rece din care niciun element nu mai poate fi modificat. Ai încă dreptul, la o adică, să-i transformi sensul acționând asupra viitorului. Dar nu mai ai puterea să modifici ceva din structura sa şi nici din evenimentele care l-au constituit. Lumea întreagă, ceilalți, planetele îndepărtate, universul, veacurile viitoare, nimic nu scapă oamenilor şi ambițiilor

lor. Trecutul, în schimb, le scapă.
Oamenii păstrează din trecut imagini inevitabile şi forțate în care libertatea nu mai intervine şi pe care ei le numesc amintiri. Poți să-ți alegi amintirile, poți încerca să le îmblânzeşti, să aştepți să dispară, să construieşti cu ajutorul lor universuri de ficțiune. Asta nu foloseşte însă la nimic: trecutul e o masă imensă ce se întinde necontenit în timp, aşa cum Universul însuşi, cu galaxiile sale în expansiune, doritoare să se îndepărteze tot mai mult, se întinde necontenit în spațiu. Şi e vorba de un bloc înghețat şi încremenit, de un vis *ne varietur,* asupra căruia nicio forță, niciun Dumnezeu atotputernic nu mai e în stare să acționeze. Cei ce cred în Dumnezeu îi atribuie o putere asupra viitorului. Nimeni nu atribuie vreodată lui Dumnezeu o putere, fie ca cât de mică, asupra trecutului.
- Ştii că mă cam sperii? îmi mărturisi A. Vrei cumva să mă faci să înțeleg că trecutul e cel care domneşte asupra universului?
- Nu vreau să spun asta. Trecutul nu este rege. El nu exercită niciuna dintre puterile legate de domnie. Nu porunceşte, nu hotărăşte nimic, nu ia nici cea mai mică inițiativă. Dacă ar fi rege, ar fi un rege leneş. Tot ceea ce e în stare să facă, fiindcă nu există viitor care să nu fie comandat de trecut, este să nu dea voie viitorului să fie orice.
- Nu e un lucru lipsit de importanță, observă A.
- Nu e un lucru lipsit de importanță, am reluat eu, dar nu e destul. Trecutul se mulțumeşte să înmagazineze viitor schimbai brusc în prezent, condamnat imediat la dispariție şi dat la rebut. Şi să-l distrugă.
- Să-l distrugă? întrebă A.
- In sfârşit... într-un fel, să-l distrugă. E o problemă atât de gravă încât nu o vom putea rezolva acum. Poate să-l distrugă şi să-l şi păstreze totodată. Să-l pună deoparte, să zicem. Unii au putut vorbi despre univers ca despre o maşină de fabricat zei morți. Dar el e mai degrabă o maşină de fabricat trecut.
- Asta merită reținut, interveni A: lumea e o maşină de fabricat trecut.
- Acesta e un fapt, am întărit eu. Şi nu e adevărat doar pentru fiecare dintre ființele vii care au trecut pe acest Pământ...
- Ce-ar fi să subliniem cuvântul *trecuți* sugeră A.
- Ar fi o idee trăsnet, am încuviințat eu... înainte de a se cufunda pentru totdeauna în trecutul imobil. E adevărat şi în ceea ce priveşte Pământul, lumea, Universul însuşi. Universul e o maşină ce se aruncă

în trecut.
- Oare ar trebui să înțeleg, întrebă A, că acele galaxii pe care voi le numiți îndepărtate, vor fi şi ele înghițite de trecut?
- Te îndoieşti cumva de asta? l-am întrebat eu.
- Nu se poate! Vrei să spui că chiar Urql...
- Sunt puțin mirat că îmi revine sarcina să-ți dau această veste. Oare ce învățați voi în şcolile voastre de spirite? Ca şi Roma, ca şi Parisul, ca şi New York-ul, ca şi Pământul, Urql va fi

transformat bineînţeles în trecut. Singura problemă care se pune este fixarea datei. Ne putem închipui că ea este destul de îndepărtată.
- Câteva miliarde de ani? sugeră A într-o doară.
- N-am nici cea mai vagă idee, i-am răspuns cu. Poate zeci, sau sute, sau mii de miliarde de ani. Dar la capătul lor e sfârşitul. Iar trecutul aşteaptă. Are o răbdare nemărginită. Dar nu cunoaşte mila.
- Dar eu? întrebă A.
- în ceea ce te priveşte, am început cu, nu ştiu ce să spun. Spiritele pure îmi scapă. Urql, în orice caz, nu va face excepţie de la regulă. Urql nu va scăpa nicicum de monstrul rece care este trecutul. de vreme ce Universul întreg, care s-a născut din *Big Bang,* se îndreaptă, încet dar sigur, către sfârşitul său necesar. Ceea ce mă întreb cu...
M-am întrerupt o clipă. Dacă aş fi fost încă viu, aş fi băut cu plăcere un pahar cu apă sau poate un pic de şampanie cu o picătură de zmeură.
- Ei bine? întrebă A, puţin aplecat în faţă.
- ... este ceea ce se va întâmpla atunci când trecutul va cuprinde totul. Când un om pătrunde, la rândul său, în trecut, există alţi oameni pentru a-şi aminti de acest lucru.
- Sau femei, sugeră A.
- Sau femei, bineînţeles. Una dintre obsesiile oamenilor a fost, veacuri de-a rândul, milenii de-a rândul, de a face în aşa fel încât amin- tirea lor să nu dispară imediat. Au tăiat coada câinelui propriu, au dat foc la temple, s-au aruncat în craterul vulcanilor, au cucerit imperii, au măsurat distanţa de la Pământ la Lună, au zugrăvit şi sculptat chipuri şi corpuri, au pus laolaltă sunete care ni se par armonioase, au pus cuvinte cap la cap astfel încât oamenii de după ei să le mai păstreze amintirea. Chiar şi cei care nu făcuseră mare lucru mai sperau că iubirea pe care le-o purtau cei vii le va permite să supravieţuiască ceva timp. „Amintiţi-vă, în rugăciunile voastre, de Sosthene de Plessis-Vaudreuil, sau de Albert Remy-Michault, sau de Jean Christophe Comte... ", suna

o inscripţie care se vedea adesea, pe vremea mea, pe mormintele din cimitire sau sub rubrica necrológica a ziarelor, sau pe imaginile pioase pc care credincioşii le strecurau, unele în spatele altora, în cărţile lor de rugăciuni. Atunci când lumea va fi dispărut, când va fi fost prinsă în gheţurile trecutului, cine îşi va aminti de lume?
- Tiii! zău că ai dreptate, exclamă A. Cine oare? Poate că nimeni.
- Posibil, am întărit eu. E o întrebare care îmi stăruie în minte.
- Aceeaşi cu a şti dacă trecutul va fi distrus, astfel că totul se petrece ca şi cum el n-ar fi existat niciodată.
-- Da, am recunoscut eu. întrebarea e aceeaşi. Lumea a fost, este, va fi. într-o zi, lumea va fi fost. Asta e sigur. Oare nu va fi într-adevăr nimic şi nimeni pentru a-şi aminti de ea? Nu ştiu de cc, dar îmi vine greu să cred acest lucru. Mă alin cu speranţa, care e poate o amăgire, că amintirea lumii va fi păstrată undeva, aşa cum amintirea unui mort nu piere întru totul din mintea celor care l-au iubit.
- Dar raportul? sări A. Ai uitat raportul! Raportul va exista.
- Asta nu rezolvă situaţia. Ar trebui ca cineva să-l citească. Atunci când universul va dispărea, raportul, vai! e mai bine să te împaci de pe acum cu ideca, va dispărea odată cu el. Nu, ceea ce ar trebui...
- Cineva ca mine, spuse răspicat A, cu o simplitate fermecătoare.
- Exact! am confirmat eu. Cineva ca tine. Un fel de spirit pur, eliberat de spaţiu şi de timp, mai iute ca lumina. în plus, nici nu ştiu dacă tu nu cumva eşti legat, într-un fel sau altul, de universul din jurul nostru. Nici măcar nu este exclus ca vreo legătură de care nu ştiu să te facă să depinzi de mine.
- Câtă mândrie pe tine! exclamă A.
- Distanţa infinită care mă separă de tine să existe oare, înmulţită cu o sută, cu o mie, cu milioane şi miliarde, cu cifre infinite, şi între tine şi cineva care ar fi pentru tine ceea ce eşti tu pentru mine, şi pentru care tu nu ai fi, tu care eşti miracol pentru ceilalţi, enigmă pentru tine însuţi, mizerabilă puzderie stelară aruncată ca şi mine în valuri de necunoscut, decât ceea ce sunt eu pentru tine?
- Acestea sunt secrete, îmi mărturisi el, despre care nu am dreptul să vorbesc.
- Nici chiar cu sufletele morţilor?
- Nici chiar cu sufletele morţilor.
- Bănuiam eu ceva, i-am răspuns.

XV
A fi in ceea ce nu este
- Există un lucru care îmi scapă şi pe care trebuie să mi-l explici. Acum îmi vorbeşti despre trecutul care se precipită asupra viitorului şi-l consumă la foc mic: totul se mişcă. Acum îmi vorbeşti de turnul veşnicului prezent: nimic nu se clinteşte din loc. Oare timpul e pentru oameni, ca şi pentru

mine, un ocean încremenit pe care ne deplasăm? Sau, dimpotrivă, el aleargă şi înaintează fără oprire?
- Se mişcă tot timpul. Aleargă întruna. Istoria oamenilor şi a lucru- rilor nu încetează niciodată să meargă înainte. O fiinţă vie care nu ar face absolut nimic, care nu ar mişca un deget, care şi-ar petrece zilele şi nopţile dormind, ar fi totuşi împinsă spre moarte cu aceeaşi viteză uluitoare ca şi un cuceritor de imperii sau un artist de geniu care ar fi schimbat imaginea pe care ţi-o poţi face despre viaţă. Asta fiindcă niciodată nu încetează bătălia dintre cei doi monştri rivali care asediază prezentul. Ei se împung unul pe celălalt şi întregul teren abandonat în fiecare clipă de către viitor e ocupat îndată de trecutul învingător. Linia frontului se deplasează mereu, cu o regularitate implacabilă, pe care nimic nu o poate contraria, care e sursa oricărei dezamăgiri, şi care nu mai lasă loc la nimic. Există viitorul, există trecutul, iar între cele două nu există nimic.
- Nu înţeleg, zise A. Intre trecut şi viitor nu există nimic? -Absolut nimic. Trecutul muşcă necontenit din viitor şi ceea ce nu
mai e viitorul e deja trecut.
- Nu înţeleg, reluă A. Atunci unde mai e prezentul?
- Nu mai e nicăieri, l-am lămurit eu. Unul dintre secretele acestei lumi pe care ai venit să o cercetezi este faptul că prezentul nu există. Nimeni n-a putut izola vreodată prezentul. E o substanţă mai volatilă

decât gazul cel mai uşor, un spaţiu mai îngust decât punctul geometrilor care nu are nicio grosime, o realitate mai evanescentă decât quarcul cel mai nesecabil. Borges, care ar fi fost pentru tine o călăuză nesperată...
- Borges? întrebă A ridicând privirea cu o mişcare bruscă.
- Un argentinian cosmopolit care povestea lumea printr-o mulţime dc paradoxuri. Lui Borges îi plăcea să citeze versul unui poet francez, căruia un gâscan furios îi înfulecase sexul în anii copilăriei, şi care avea să Ic fie în acelaşi timp maestru şi prieten lui Racinc, lui Molicrc, lui La Fontaine, precum şi multor altora.
- Mi-ar plăcea tare mult ca numele său să figureze în raport. Mai întâi fiindcă m-ai asigurat că Racinc, Moliere, La Fontaine sunt poeţi foarte mari. Dar mai ales fiindcă locul unui om al cărui sex a fost înghiţit de un gâscan este, cu siguranţă, într-un raport.
- L vorba de Boileau, am precizat eu.
- Şi versul?
- L foarte simplu, dar te face să visezi:
Momentul în care vorbesc e deja departe de mine.
Prezentul e o fiinţă fugară ce nu se lasă niciodată oprită din drum. Această nerăbdare de a dispărea cât mai repede a servit drept temă, pe lângă Boileau, unei puzderii de poeţi care s-au plâns mai ales de durata efemeră a iubirilor lor, dar care ar fi putut la fel de bine să verse lacrimi pentru soarele care răsare, pentru apa care curge, pentru noaptea care se aşterne sau pentru orice altceva, de vreme ce totul pe lumea asta nu apare decât pentru a dispărea şi fiindcă e întotdeauna prea târziu ca să prinzi din zbor ceea ce este şi care, deja, nu mai este.
Există, în istoria noastră, o serie de mari mituri dintre care cea mai mare parte sunt greceşti şi dintre care fiecare reprezintă un fel de raport despre lume şi despre pasiunile oamenilor: Oedip, Ahile, Ulise, Iason, Hercule, Medeea, Ifigenia şi atâtea altele. Specificul epocii în care am trăit, în care domneşte, după cum ştii, nemărginita tristeţe a pierderii iluziilor, este absenţa miturilor. Există, cu toate acestea, două sau trei mituri care au marcat lumea modernă: Don Juan, care, sub privirile unui Dumnezeu pe care îl sfidează, domneşte asupra frontierelor neguroase dintre iubire, plăcere şi transgresiune, Dr. Faust, imagine a

ştiinţei cuceritoare şi a ştiinţei despre ştiinţă, Isaac Laqucdcm, pe care îl numim Jidovul rătăcitor. Germanii, care au avut mari soldaţi, mari filosofi şi mari muzicieni, au de asemenea mari poeţi. Ei se numesc Goethe, Novalis, Hölderlin sau Heine - pentru a nu vorbi de Otto Julius Bierbaum, care nu făcea doi bani, dar care mie îmi plăcea la nebunie şi care scria poezioare în genul acesteia:
Charlotte, Lotte, Lotte tleisst meine Wäscherin. Sie bringt mir meine Wäsche Weil ich ihr Liebling bin. Und hat sie nichts zu bringen. Da kommt sie ohne Was. Kein Tag geht ohne Lotte. Auf Lotte ist Verlas s.
- E povestea unei spălătorese? întrebă A.
- Bravo! E vorba de o maşină de spălat. De o spălătoreasă. De o spălătoreasă îndrăgostită. Goethe, care avea geniu, scrie un *Faust,* ba chiar doi, pe care raportul nu-i poate lăsa să treacă sub tăcere. Dr. Faust e un fel de filosof, un intelectual, un cercetător care îşi vinde sufletul diavolului în schimbul ştiinţei şi puterii. într-o poveste cam încurcată dc ale cărei amănunte tc scutesc, e vorba deodată de a opri mersul timpului şi de a cere clipei trecătoare: „Oprcşte-te! eşti atât de frumoasă!" Clipa, bineînţeles, nu ţine deloc scama de aceste rugăminţi şi continuă să treacă. Căci întreg Universul, lumea în special, şi mai cu seamă oamenii, care sunt fără îndoială singurele făpturi conştiente de dubla catastrofa, sunt antrenaţi necontenit într-un spaţiu care se dilată şi într-un timp care merge înainte.

Atât de plin de ameninţări şi de speranţe, viitorul aşteaptă în faţa noastră să fie secerat de un prezent cu lama fină până la inexistenţă şi să fie astfel transformat în trecut. îngropat sub gheţuri şi pândit de uitare, trecutul îşi întinde întruna regatul în spatele nostru, în aşa măsură încât peste câteva milenii, istoria, excesiv dilatată de actori şi evenimente noi, va fi cu neputinţă să fie mânuită şi predată copiilor în totalitatea ei. Şi, la mijloc...
- La mijloc...? întrebă A aplecându-se în faţă.

-Absolut nimic. Nu există nici măcar grosimea unei foi de ţigaretă între terenul abandonat de viitor şi terenul ocupat de trecut. Niciun fir dc păr. Nicio adiere.
- Nicio adiere?
- Da, nicio adiere.
Momentul în care vorbesc...
Nimeni n-a putut înfige vreodată un steag cât de mic pe teritoriul prezentului. La fel şi cu trecutul. 11 explorăm, îl studiem, vorbim despre el, îl îndrăgim. întregul trecut al Universului este aidoma acelor fluturi, dragi lui Jungcr, lui Nabokov, lui Caillois, ţintuiţi în sfârşit în cutia şi veşnicia lor, şi printre care tc plimbi revărsând valuri dc cuvinte ce nu sunt lipsite de farmec. Viitorul, de asemenea, fie la viitor sau la condiţional, în modalităţile irealului ncintrat încă în funcţie, poate fi jalonat, măsurat, visat îndelung pe colinele sau plajele sale, dc o frumuseţe care îţi taie respiraţia, iar în câmpiile sale virgine şi aparent indestructibile se pot înălţa - dar acum tu ştii cum stau lucrurile - adăposturi, hanuri, castele iluzorii şi fortificaţii, a căror viitoare fragilitate nimeni nu o ghiceşte încă, cu atâţia ani înainte. Nu există decât prezentul despre care e interzis să spui ceva. De vreme ce el nu există.
A se uită la mine cu acea privire pe care începeam să o cunosc şi care nu-mi voia nicidecum binele.
- te-am prins! exclamă cl. de o bună bucată de timp te bănuiesc că îmi îndrugi verzi şi uscate. Adineauri m-ai asigurat că prezentul nu există.
- încearcă să-l sesizezi, l-am îndemnat cu.
- Nu mi-ai spus tu cu aceeaşi cutezanţă că omul este închis pe veci în turnul imobil al veşnicului prezent?
- încearcă să ieşi din el, l-am îndemnat eu.
-Atunci, izbucni el, cum împaci tu aceste două propoziţii: prezen- tul nu există şi omul se instalează în prezent?
Dacă ar fi existat un pian deasupra insulelor Pacificului pe care le survolam în momentul acela, cred că m-aş fi sprijinit de el.
- Dragul meu A, am început eu, aici tu pui degetul pe unul din misterele cele mai adânci ale acestei lumi pe care ai venit să o cercetezi. Nu puteam să-ţi vorbesc despre asta chiar de la începutul

întâlnirii noastre: m-ai fi luat drept un iluminat. De aceea te-am amuzat mai întâi cu papii Clement...
- Amuzat? întrebă A.
- în sfârşit..., am reluat cu, cu strada Dragonului, cu descoperirea Amcricii, cu o mulţime de amănunte fără importanţă care te puteau introduce, fără a tc tulbura prea mult, în simplitatea abisului pe care îl priveşti cu stupoare şi pe care îţi va fi greu să-l pătrunzi: omul e instalat în ceva care nu are nici cea mai mică existenţă.
Unii cred că lumea este o realitate solidă, alţii susţin că e un vis. Lumea nu este un vis - sau dacă da, atunci ca este acest vis pe care îl numim realitate. Suferinţa, tristeţea, lacrimile, amintirea, speranţa, constituie un sistem de o coerenţă fără cusur. Mergi şi cxplică-i unui om căruia îi e foame sau sete, care i-a pierdut pe cei dragi, care tocmai c măcinat de o boală periculoasă sau care şi-a pierdut jumătate din corp, că viaţa e un vis.
Te va trimite la toţi dracii. Lumea e o realitate. Iar realitatea e crudă.
însă această realitate nu arc nici cea mai mică consistenţă. La e prinsă într-un vârtej. E în echilibru deasupra unei prăpăstii. Fiecare clipă din viaţa noastră e un paradox, un miracol, o lecţie de metafizică. Cum să susţii că lumea nu e lăcută decât din materie, când ea este, de la un capăt la celălalt, traversată de timp? Şi că oamenii locuiesc pe veci în splendoarea unui palat, ce se defineşte în primul rând prin faptul că el nu există? Oamenii nu trăiesc decât în prezent. Şi nu există prezent. Iată imaginea cea mai simplă pe care o putem da, în raport, despre această făptură plină de orgoliu pe care ai venit să o studiezi.

XVI

Elogiul corpului

- Tot nu se leagă lucrurile, începu A. Deja, cu papii Clement, nu înţelegeai cine ştie ce. Iată că, din cauza timpului care o străbate şi o duce cu el, viaţa zilnică a unui ţăran din Bcauce, a unui broker din New York, a unui călăraş din 11oarda de aur, a unui vopsitor din Bruges sau din Veneţia mi se pare un joc de o cruzime care face să se ridice părul măciucă pe capul unui spirit venit de pe planeta Urql.

- Viața e foarte simplă, am precizat eu. E miracolul cel mai banal dintre toate. pe vremea mea, viața era complicată de războaie ucigătoare şi de o proliferare de hârtii numită administrație, care era mai degrabă enervantă decât dureroasă. Ea a fost vitregă pentru Cartagina distrusă de romani, pentru romanii măturați de marile invazii, pentru germanii înfometați de Războiul de Treizeci de Ani, pentru evreii şi țiganii masacrați de germani, pentru țăranii chinezi sau pentru populațiile indiene de la un capăt la celălalt al istoriei, pentru cei care erau aşezați pc şevalete de tortură, sau rătăciți în deşert, sau asediați într-un oraş fără a putea spera într-un ajutor. Dar întotdeauna şi pretutindeni, ea a purtat pe valurile sale câtă fericire tot atâtea lacrimi. Faptul că prezentul nu există nu are nici cea mai mică importanță pentru oamenii care se bucură de cl: nici măcar nu Ic trece prin minte aşa ceva. Pentru a parcurge existența nu e nevoie să-ți pui întrebări. Mă tem că tot încercând să-ți explic ce înseamnă lumea şi oamenii să nu cumva să-ți dau o idee care să nu fie întocmai în favoarea lor.
Viața e un sistem, un cod secret, un mister în plină lumină. E şi un camuflaj. „Oamenii, care sunt nefericiți prin esență", scrie Leopardi, un poet italian, pesimist şi savant, de la începutul veacului al XlX-lea, „vor să creadă că sunt printr-o întâmplare". Oamenii, care nu sunt

fericiți, fac tot posibilul mai ales să uite şi să ascundă viața, adică suferința şi moartea, sub o avalanşă de plăceri. Ei dispun, în acest sport care se confundă cu ei înşişi, de un instrument uimitor: corpul.
-A! da, sări deodată A, începând să-şi dea aere şi să se strâmbe în toate felurile tacându-se ghem, vorbeşte-mi puțin de corpuri. Nimic nu e mai simplu pentru voi. Nimic nu e mai plin de taină în ochii unui spirit pur.
- Nu există om lără corp. Pe acest Pământ, cel puțin, nu există sullct fără maşinărie. De la Virgiliu la Maria, de la lisus la Marcel Prousl, toți oamenii despre care ți-am vorbit, fără nicio excepție, dispuneau de această maşinărie pe care noi o numim corp. Corpul oamenilor care, după cum ştii, e o invenție destul de recentă, abia dacă e mai veche cu câteva milioane de ani decât literatura, muzica, agricultura sau focul, are numeroase întrebuințări. El serveşte la aşezat, la mers, la mâncat şi la băut, la reparat alte maşini, la fabricat copii, la purtat războaie, la dansat. Serveşte mai ales la suferit. Serveşte de asemenea şi la plăcere. Plăcerea nu valorează cât fericirea. Dar o înlocuieşte destul de bine.
Tu ai şansa, dragul meu A, de a nu avea corp. E un avantaj imens. Nu mergi la dentist, nu te îmbolnăveşti de râie, nu suferi de cofiză spasmodică, de reumatism, de *zona de* colici nefritice, nimănui nu i-ar trece prin cap să-ți amputeze vreun picior, poți fi pretutindeni în acelaşi timp. E o mare fericire. Dar e şi o infirmitate.
„Eram foarte ataşat de corpul meu", scrie, referitor la anii de tine- rețe, un Chatcaubriand devenit ambasador, ministru, academician, pair al Franței, poet oficial al tronului şi al altarului, „care se cufunda în plăcere până peste cap". Plăcerea corpului îmbracă forme nenumărate, în ciuda misticilor şi a teologilor, ceea ce este mai material în om e plin de subtilitate şi de contradicții. Efortul e o plăcere, odihna e o plăcere. A te îmbrăca e o plăcere, a te dezbrăca e o plăcere. A bea când ți-c sete şi a dormi când ți-e somn sunt plăceri pe care îți este la fel de greu să le explici celor care nu ştiu nimic despre ele ca şi parfumul trandafirilor sau spectrul culorilor ori trecerea timpului.
Corpul oamenilor, după cum ştii, e constituit dintr-un trunchi, din patru membre prevăzute cu extremități pe care le numim picioare şi mâini şi dintr-un cap legat de trunchi printr-o scurtă coloană, uneori ceva mai lungă la unele femei care se pot mândri cu această elongație, şi pe care o numim gât.

- Ştiu asta, zise A, ştiu: am văzut-o pe Maria dormind.
- Capul e prevăzut, în partea dinainte, cu o față. în spate, în partea de sus, creşte părul. Acesta e atât de des, cel puțin în tinerețe, încât nimeni, după câte ştiu eu, nu cunoaşte numărul exact de fire de păr pe care le duce pe cap. Fața se bucură, la oameni, de multe privilegii. Aici este concentrat esențialul instrumentelor ce ne furnizează informații despre lumea exterioară şi pe care le numim simțuri. Fața e în primul rând un fel de tablou de bord. Vedem cu fața, auzim cu fața, respirăm cu fața, mâncăm şi bem cu fața. Instrumentele se numesc ochi, urechi, nas, gură. se întâmplă ca ele să cadă în pană. Orbii şi surzii sunt luați în grijă de însoțitori care îi ajută să treacă strada, de organisme de binefacere publice sau private şi de psihologi care se interesează de cazul lor şi trag de aici învățăminte pentru maşina umană.
Fața oamenilor nu e doar o consolă de calculator. Ea exprimă sentimente, emoții, pasiuni. Ochii şi gura joacă, în stadii diferite, un rol esențial în iubire. La fel şi urechile, şi nasul, ca tot restul de altminteri, dar într-o mai mică măsură.
- într-o mai mică măsură? întrebă A.
- Cu uncie excepții, am adăugat eu. Dar cred că nu ți-ar plăcea să-ți vorbesc prea mult despre aceste lucruri.
- Şi de cc, mă rog? întrebă A.
- E vorba de sex, am precizat eu.

- A!... murmură A.
- Fiindcă atâtea lucruri importante se înscriu pe fețele oamenilor, o făptură umană e în primul rând chipul pe care îl arc. Toate chipurile se aseamănă. Şi toate sunt diferite. Dacă te-ai plimba prin lume arătând acest desen, oricine ți-ar spune imediat că e vorba de portretul unui bărbat. Care bărbat? Oricare.

- Seamănă cu Chateaubriand? întrebă A.
- Bineînțeles, am răspuns eu. Sau aproape. Şi cu Mole.
- Şi cu tine? continuă A.
- Şi cu mine, am răspuns cu.
- Dar cum reuşeau oamenii să vă deosebească unii de ceilalți?
- Fără nicio greutate, am răspuns. Există întotdeauna doi ochi, două urechi, un nas, o gură, şi cu toate acestea oamenii se recunosc între ei Iară cea mai mică dificultate. Nimeni nu va confunda vreodată chipul lui John Wayne cu cel al lui Gary Cooper, care nu se deosebeşte de primul decât prin câteva detalii infime. Nu e exclus să fie doar o problemă de obişnuință. Europenii cred de altfel că toți chinezii seamănă între ei şi c posibil ca şi chinezilor să le fie greu să deosebească un alb de un alb sau un negru de un alt negru. De altfel, aş li ispitit să cred că în spatele fiecărui chip se ascund abisuri de metafizică şi întreg misterul lumii.
Surpriza, teroarea, dorința apar pe chipul omului. Ceea ce spun chipurile nu e chiar la fel de clar ca tabla înmulțirii şi nici ca paleta de culori a unui Gauguin sau a unui Vcronesc. Orice chip este ambiguu. Nu e sigur că ai fi în stare, din exterior şi fără nicio altă informație, să descoperi cu adevărat pe un chip sentimentele care îl însuflețesc. Nu numai că oamenii, bărbați şi femei deopotrivă, învață să ascundă ceea ce simt, însă plăcerea extremă se poate confunda cu durerea. Şi un exces de bucurie cu disperarea. Contemplând, la Roma, în capela Cornaro de la Santa Maria dclla Vittoria, extazul Sfintei Tcrcza în viziunea lui Bcrnini, preşedintele de Brosses, despre care ți-am vor- bit deja, exclamase: „Dacă aceasta e iubirea divină, atunci o cunosc!"
Un chip singur e deja complicat. Două chipuri față în față ar li pc deplin suficiente pentru a ilustra raportul şi poate chiar pentru a-l consti- tui. Dacă lumea întreagă e deja cuprinsă în Capitoliu sau în Teatrul lui Marcellus, ea este cu atât mai mult cuprinsă în chipul unui bărbat - sau al unei femei - care priveşte un bărbat — sau o femeie — care tocmai îl pri- veşte. Am putea susține poate, cu un pic de exagerare poetică - însă vei recunoaşte că eu nu am abuzat de lirismul marilor spații şi de marile senti- mente - , că odată cu fiecare privire schimbată între două dintre aceste ființe vii pe care le numim în mod obişnuit oameni şi care târăsc după ei, în lumina conştiinței sau în bezna inconştientului, atâta trecut, atâtea amintiri, atâtea imagini, atâtea speranțe, se re-creează însuşi universul.
- Mă întreb, murmură A, dacă nu ar fi fost mai simplu să iau cu mine şi să duc, printre confrații mei de pe Urql, două exemplare din
Vama Mării
aceşti oameni care şi-ar fi putut petrece timpul privindu-se în fața noastră şi povestindu-ne lumea prin chipul lor, aşa cum încerci tu să o faci cât de cât în raportul tău.
- Nu poți face asta, l-am asigurat eu. Pe lângă faptul că trupul oamenilor putrezeşte foarte repede, acestuia nu îi este îngăduit, până în prezent cel puțin, să se îndepărteze de Pământ şi de periferia sa imediată. Poate că, peste mii şi mii de ani, căci nimic nu e cu neputință pentru puterea spiritului şi de altfel noi ne plimbăm deja puțin prin împrejurimile imediate, unul dintre noi va debarca pe Urql aşa cum mi-ai apărut şi tu deasupra Vămii Mării. Tot ceea ce îți cer este să păstrezi atunci un gând pentru vechiul tău prieten O, care făcea tot ce-i sta în putință pentru a întesa raportul cu toate lucrurile pe care nu le ştia.
- S-a lacul, răspunse A. Insă, atenție, fără emoție. Cred că pe Urql emoția ar fi considerată ca deosebit de vulgară. Acum continuă.
- De acord, am suspinat eu. pe vremea când trăiam eu, corpurile erau legate de Pământ. Exista un fel de acord între Pământ şi corpul oamenilor. Corpurile trăiau din pământ şi se reîntorceau în pământ. Şi se plimbau Ia suprafața Pământului. Corpurile oamenilor se aşezau pe terasa cafenelelor. Ele beau, mâncau, se întindeau pe plajă de-a lungul mării. Şi făceau sport. într-o veselie generală, ele săreau, alergau, urmăreau, potrivit unor reguli arbitrare şi fixate dinainte, mingi sau baloane care fuseseră aruncate de alții şi pe care ci, la rândul lor, le aruncau din nou.
- Chiar aşa? îacu A.
- Chiar aşa. Urcau pe cai ce nu mai serveau la altceva decât la alergat cât de repede cu putință printre rânduri de spectatori care strigau cât îi ținea gura. Urcau pe plaiurile munților, apoi coborau în mare viteză pe scândurclc lungi şi destul de înguste ce alunecau pe zăpadă.
- E foarte ciudat, observă A.
- Era o fericire, l-am asigurat eu. Noi am schiat, eu şi Maria, pe flori, primăvara, printre pârâiaşe subțiri care ieşeau din gheață. Zăpada strălucea sub soare. Eram copleşiți de o fericire vecină cu amețeala. Oamenilor le place amețeala. Pe timp de război sau de pace, ei se ser- vesc adesea de corp pentru a lupta unii împotriva altora şi a ajunge astfel la o amețeală care îi face să uite de toate. Ca

şi teatrul, dansul sau literatura, sportul e un fel de joc care nu e necesar pentru continuarea vieţii, dar în timpul căruia, pentru motive care au fost deseori studiate de filosofi şi de savanţi, oamenii simt plăcere. Partea corpurilor e mai

mult sau mai puţin însemnată în funcţie de jocurile la care participă. Ea e foarte mică în jocuri precum bridge-ul, gin rummy, la cuvintele încrucişate, în scrierea unei nuvele sau a unui roman. E considerabil de mare în ciclism, în tenis, în fotbal, la rugby, în toate formele de atletism, şi în sporturi în general, care nu sunt nimic altceva decât o încercare de reabilitare a bietului nostru corp, atât de calomniat de sufletul nostru.

Corpul este pentru oameni o sursă de delicii şi de satisfacţie. Iţi mai aduci aminte de Symi?

- Dacă e vorba, începu A, să-mi amintesc de Symi, ci bine, îmi amintesc foarte exact. Mi se întâmplă să mă întreb dacă spiritele de pe Urql, citind raportul, nu vor vedea cumva lumea exclusiv sub speciile reprezentate de papii Clement, vicontele de Chatcaubriand şi insula Symi.

- E o formă de idiotism, i-am explicat eu, şi de idiosincrazic. Toţi oamenii pe care îi vei întreba îţi vor vorbi despre aceeaşi lume în termeni diferiţi şi fiecare va vedea în ca ce a iubit el cel mai mult. Despre papii Clement nu ştiu, însă eu l-am iubit mult pe Chatcaubriand şi rai-a plăcut foarte mult Symi. Când eram, cu şi Maria, pe malul golfului Pedi, soarele ardea puternic fiindcă era vară.

- Ştiu asta, zise A. La voi, iarna e rece, vara e caldă.

- Şi era foarte cald. Era căldura aceea, erau corpurile noastre, şi era marea. Era o mare legendară, pe unde trecuseră atâţia navigatori şi cuceritori. Trecuseră pe acolo Ulisc, şi Iason, şi vencţicnii, şi Andrea Doria în fruntea genovezilor săi şi teribilul Khayr al-Dîn pe care noi îl numim Karaddine sau Carradine sau Barbarossa şi care comanda galerele flotei otomane. Prea puţin ne păsa nouă de toţi aceştia. Toţi papii Clement erau daţi uitării. Exista doar marea şi existam noi. Iar noi eram propriile noastre corpuri.

Alergam spre mare. Ne aruncam în apă. Soarele pe mare, ca şi soarele pe zăpadă, e imaginea unei fericiri care le este necunoscută spiritelor. înotam unul lângă celălalt. Apa, care pentru tine e o taină, este poate cel mai puternic dintre toate locurile de fericire. Ne strecuram în apă, ea ne acoperea cu totul. Ne întorceam la mare ca la sânul mamei, ca la originea noastră. Dacă m-ai întreba ce am făcut în viaţă înainte de a te întâlni, nu ţi-aş vorbi nici de posturi, nici de funcţii, nici de studii, nici de lupte. Aş vorbi de câteva cărţi, de Maria, de soare, de zăpadă, de mare. M-am scăldat în mare fiindcă eram un corp.

- A! exclamă A, mi-aş dori să am un corp, să mă bucur de soarele strălucind pe zăpadă şi să mă scald cu tine în marea zeilor şi a oamenilor.

- Nu te pripi cu vorba, l-am prevenit eu. Aproape întotdeauna, la oameni - priveşte puţin istoria lor şi această istorie degradată pe care ei o numesc politică - rezultatul este exact contrarul a ceea ce sperau ci. Fiindcă timpul e forma contradicţiei. In corpuri mai ales, contradicţia e la ea acasă. Corpul, care e fericire, e şi suferinţă. Corpurile sunt tăcute pentru a suferi. Corpul e o maşină. Maşina se strică. I se întâmplă să nu mai fie nimic altceva decât un aparat de produs durere. Corpul care aluneca pe zăpadă şi se strecura în apă este pândit de cancer, de suferinţă, de moarte.

Cu puţin înainte de întâlnirea noastră, te bucurai de suferinţa care îi ţine pe oameni înrădăcinaţi în acest vis fără consistenţă pe care îl numim realitate. Tocmai corpul ne leagă de acest Pământ pe care ai descins tu. Iii ne leagă de Pământ prin plăcere, ne leagă de el şi prin suferinţă. Dacă tu ne vezi ca pe nişte maşini, noi suntem oameni fiindcă suntem şi spirite. Dacă tu ne vezi ca pe nişte spirite, noi suntem oameni deoarece corpul nostru ne leagă de Pământ.

- Nu mai ştiu, zise A. Nu mai ştiu dacă mi-ar plăcea sau nu mi-ar plăcea să fiu un om.

- Nici noi, l-am consolat cu, nici noi nu ştim. Tocmai de aceea iubirea, în care corpul joacă un rol atât de mare, ocupă atâta loc în viaţa noastră. Corpurile nu sunt decât plăcere, corpurile nu sunt decât suferinţă. Iubirea e plăcere şi suferinţă. Corpul, la oameni, este locul iubirii deoarece, în iubire ca şi în corpuri, suferinţa se amestecă cu plăcerea. Corpurile oamenilor sunt în primul rând făcute pentru iubire fiindcă ele sunt făcute pentru suferinţă după cum sunt făcute şi pentru plăcere.

- De notat asta în raport! exclamă A.

- Dacă vrei, am spus eu. Poţi menţiona în raport că oamenii sunt corpuri legate de Pământ prin suferinţă şi prin plăcere.

-A! foarte bine! îmi spuse el.

- Şi lăsându-se purtate de iubire.

- Purtate unde? întrebă A.

- In suferinţă, am precizat eu. Şi în plăcere.

- Ce oroare! murmură A.

- Dincolo de plăcere, am adăugat eu. Şi dincolo de suferinţă. Căci nu suntem aruncaţi pe Pământ nici pentru suferinţe nedemne de noi şi nici pentru o biată fericire.

XVII

- Dar atunci, începu A, dacă nu sunteţi nici pentru nefericire, nici pentru fericire, de ce mai sunteţi oare pe Pământ?
- Cât despre asta, dragul meu...
- Dragul meu?... reluă A ridicând o sprânceană.
- Iartă-mă, am spus eu cu limba împleticită, e din cauza entu- ziasmului, a temerii, a îngrijorării de a fi om - sau de a fi fost... nimeni nu-ţi poate spune de ce. Mulţi cred că aşa stau lucrurile şi că ne aflăm aici din întâmplare. Alţii susţin că există un Dumnezeu - sau poate mai mulţi, un Tată, un Fiu, un Olimp, o întreagă familie de zei — care a pus totul la calc şi care ne lasă să credem, pe drept sau, nu se ştie, pe nedrept, că acţionăm prin noi înşine. Culmea culmilor este că această capcană este întinsă cu atâta iscusinţă iar maşina e montată cu atâta rigoare şi precizie încât nimeni nu are vreo posibilitate de a hotărî cu certitudine dacă suntem propriii noştri stăpâni sau jucăriile altcuiva. în această privinţă, geniile ştiu la fel de puţin ca şi proştii satului şi toţi, pe Pământ, se află în aceeaşi situaţie. Cred că ţi-am vorbit deja de toate aceste lucruri care îi frământă pe filosofi şi pe teologi şi cărora restul oamenilor nu le acordă cine ştie ce atenţie.
- Cum îţi explici faptul că oamenii se sinchisesc prea puţin de originea lor şi de soarta lor viitoare pentru a profita doar de cele câteva luni pe care le au de petrecut pe acest Pământ? E ca şi cum un călător aflat într-un tren ar uita deodată de unde vine şi încotro merge.
- Fiindcă au altceva de făcut, i-am răspuns eu.
- Şi ce anume? întrebă el.
- Grădinărie, am precizat eu.
- Grădinărie'?

Şi întinse mâna după carneţel. L-am oprit cu o mişcare a mâinii.
- Grădinărie. Drumuri de colo-colo. Opera bufa. Pateuri de raţă. Mo- dificări de frontieră. Statui de marmură. Jocuri de cuvinte. Toate acestea se înlănţuie la nesfârşit în angrenaje subtile pe care Ic numim destin. Vrei să- ţi spun o poveste din care ies la iveală meandrele destinului?
- De ce nu? încuviinţă el. O poveste despre Chatcaubriand şi despre una dintre Doamnele sale? Povestea unui aztec sau a unui samurai? O poveste despre Bcnvcnuto Cellini şi despre una dintre solniţele sale, despre unul dintre preţioasele sale bibelouri pe care Ic cizela pentru papă, pentru împărat sau pentru familia Medici?
- Nu, nu, l-am asigurat eu. E vorba de alta. O poveste cât se poate dc simplă. S-ar putea petrece la Franklini sau la Londra. Dar se petrece la Paris, la cotitura veacului.
- Care veac? întrebă el.
- Tot acelaşi. Veacul meu. Sau puţin înaintea mea. Pe la finele vea- cului trecut. Când triumfă burghezia. Sprijinită pe maşinile aservirii şi deziluzionării lumii, ea pune stăpânire pe Pământ. Banii contează mult. Iii capătă cele mai diverse forme. Terenuri, ferme, păduri, case, uzine, acţiuni, obligaţii, colecţii de obiecte rare. Se colecţionează aproape orice: tablouri, vaze, statui, monede, timbre. Am putea petrece mai multe orc ocupându-nc de timbre... Ce zici?... Dar să vorbim mai degra- bă de monede. Sunt mai drăguţe. Sunt rotunde. Datează din timpuri străvechi. Şi îndeamnă mai mult la visare.
- Să alegem monedele, îmi zise cl. Mi-ai spus de atâtea ori că banii guvernează lumea...
- Nu o guvernează, am precizat cu. Nu, nu o guvernează. O copleşesc. Domnul marchiz de Chamilly provenea din ceea ce numim de obicei
o veche familie. Ştii foarte bine că nu există o familie mai veche decât toate celelalte, fiindcă toate urcă pe firul timpului până la Lucy, strămo- şul nostru din Africa de Est din care ne tragem cu toţii, până la primate, până la lemurieni şi, în sfârşit, până la *Big Bang.* Există însă familii ale căror vlăstare au câştigat cândva bătălii sau au avut demnităţi importan- te, au purtat haine frumoase, au tăcut parte din suita prinţilor, au luat în căsătorie prinţese. Şi ele păstrează amintirea trecutului lor. Există familii în sânul cărora copiii sunt ajutaţi atât de mult de trecut încât viitorul le este asigurat sau li se pare asigurat. Domnul marchiz de Chamilly apar- ţinea uneia dintre aceste familii numite familii bune sau vechi.

- De ce nu spui din capul locului că sunt oameni bogaţi?
- Fiindcă nu ar fi adevărat. Domnul de Chamilly, desigur, nu ducea lipsă de nimic. Dar nu banilor le datora Domnul de Chamilly atâta împăcare sufletească şi seninătate. Le datora educaţiei sale, familiei sale, trecutului său. Existau în Franţa, între războiul din 1870 şi Primul Război Mondial, o mulţime de proprietari, de industriaşi, de comercianţi, de bancheri care erau mult mai bogaţi decât Domnul de Chamilly. însă numele Domnului de Chamilly figura deja în *Memoriile* lui Saint-Simon. El nu apare aici sub aspecte dintre cele mai măgulitoare: „Vârsta şi tristeţea, scria micul duce despre acel Chamilly din vremea sa, tăcuseră din el aproape un imbecil." Nu contează. La capătul unui anumit număr de veacuri, stupiditatea însăşi continuă să lic o onoare. O forţă. O moştenire cu care e cazul să te mândreşti. Mulţi bancheri şi industriaşi ar fi dat jumătate din aurul lor pentru a

avea viața pe care o ducea marchizul, care nu era nici pe departe atât de bogat ca ei, sau pentru a se căsători cu una dintre fiicele sale. Domnul de Chamilly purta favoriți, un guler scrobit, o redingotă. El prezida cu eleganță o societate de bibliofili şi una de numismați, care se întruneau pe rând, la două sau trei luni, într-un mic hotel de pe strada Chanalcilles.
Dc unde îi venise gustul pentru monedele vechi, care se transfor- mase repede în pasiune, n-am de unde să ştiu. Până la urmă dobândise, în cercul numismaților, o anumită reputație care îi satisfăcea orgoliul. Avea o monedă din Corint cu Pegas în efigie, o drahmă a lui Alexandru, bătută cu un bot de leu, un denar al Republicii Romane care îl reprezenta pe Apollo, doi sesterți ai lui Augustus, un solidus de aur al lui Teodoric cel Mare, o tetradrahmă de argint de Naxos, din Sicilia, pe aversul căreia figura un cap bărbos al lui Dionysos, iar pe revers un satir itifalic aşezat şi bând dintr-un cântar. Biblia sa era celebra lucrare a lui Mionnet, *Descrierea medaliilor antice,* care nu părăsea niciodată masa sa de lucru, şi se mândrea cu existența, în biblioteca sa, unei ediții originale din *Doctrina numorum veterum de* Eckhel şi mai ales a studiului, mai degrabă economic decât morfologic, de Guillaumc Bude: *De asse.*
Domnul de Chamilly legase prietenie cu cei trei frați Reinach, care se numeau Iosif, Solomon, Teodor şi care se aleseseră toți trei cu porecla *Eu-Ştiu-Tot.* Domnul de Chamilly privea cu oarecare nemulțumire desele lor vizite pe strada Chanaleilles. Marchizul, căruia îi plăceau lucrurile spiritului şi care se va împrieteni de asemenea, în

diferite momente ale existenței sale, cu Robert de Montesquiou, cu Robcrt de Flers, cu David Halevy, cu Marcel Proust, punea conveniențele cu mult dincolo de plăcerea pe care i-o ofereau ştiința şi conversația celor trei frați. Cel mai mare dintre ci făcea politică şi susținea cauza lui Dreyfus. Cel de-al doilea era absolvent al Şcolii Normale Superioare, titular al unei agregații de gramatică, membru al Şcolii din Atena, arheolog şi filolog. Al treilea, Teodor, era istoric şi numismat. Adesea, în tinerețe, Domnul de Chamilly, al cărui prenume era Edouard, cobora împreună cu Teodor, a cărui companie o prefera, spre malul mării, care era atât de frumos între Marsilia şi Monaco. Li sc întâmplase să navigheze amândoi pe iahtul unui tânăr scriitor de talent, ceva mai în vârstă decât ei, căruia îi plăceau la fel de mult Sudul, Corsica, Algeria, Italia. Tânărul scriitor se numea Guy de Maupassant iar iahtul său, *Bel-Ami.* Teodor Rcinach avea o predilecție pentru capul Fcrrat şi pentru Bcaulicu unde îl bătea deja gândul să construiască, în stil grec, o casă care mai târziu va fi vila Kcrylos.
într-o scară în care Teodor Rcinach cina pe strada Chanaleillcs, felul principal de mâncare era o becață de toată frumusețea trimisă celor doi de prietenul lor Guy de Maupassant. Au început să vorbească despre *Casa Tellier,* despre *Bel-Ami,* despre *Pierre şi Jeun,* despre Afacerea Dreyfus, despre Boulanger, despre ducesa de Uzcs, despre familia Brissac. Apoi despre familiile Rothschild şi Cphrussi, care erau aliate cu frații Rcinach. în sfârşit, conversația a ajuns, ca de obicei, la medalii şi monede. Rcinach vorbi despre cuvântul medalie, care nu e folosit curent în Franța decât prin secolul al XVI-lca, susținând că acesta nu vine, cum s-a afirmat, din latinescul *metallia* sau *metallum,* metal, ci din italianul *meduglia,* care la rândul său vine din latinescul *medius,* jumătate, şi însemna *jumătate-denar. Monedă,* în schimb, este un cuvânt francez foarte vechi, pe care îl găsim în textele de pe la o mie o sută şi ceva şi care e legat de cuvântul latinesc *Moneta,* „Sfătuitoarea", poreclă dată zeiței Junona, al cărei templu servea în acelaşi timp, în Antichitatea romană, de atelier monetar.
-Apropo, zise Rcinach, există la Angouleme un tânăr despre care am auzit numai cuvinte de laudă. A lucrat la Bordeaux împreună cu Waddington şi Blanchet. Tânărul ar avea pasiunea monedelor, de care sc ocupă cu multă pricepere şi onestitate.
- Cum se numeşte tânărul? întrebă Chamilly.
- Esticnnc, cred. Charles Estienne.

- Ei bine, zise Chamilly, poate că într-o zi îl vom putea avea ca oaspete.
Şi trecură la alt subiect.
După un oarecare timp, Teodor Rcinach primeşte un răvaş de la Chamilly, scris pe o hârtie mov şi pe care era imprimată o coroană dc marchiz:
«Dragă prietene,
Am acum în mână o piesă rară, deosebit de rară, care mi-a fost încredințată pentru câteva zile de cumnatul meu, prințul Makinski, conservator al Cabinetului de medalii de la palatul Ermitaj din Sankt Petersburg. A cumpărat-o la Berlin şi mi-a lăsat-o în grijă pe durata şederii sale la Montc-Carlo şi la Nisa. Nu-ți spun acum mai multe pentru a-ți lăsa plăcerea surprizei. N-ai vrea să vii să-mi vezi comoara miercuri sau joi?»
Teodor Reinach răspunse imediat că invitația prietenului său îl tă- cuse să ardă de curiozitate şi propunea, dacă marchizul avea să fie dc acord cu ziua respectivă, să vină în vizită joi seara, când ieşea de la biblioteca Mazarine, unde lăcea cercetări. Cerea îngăduința de a-l adu- ce cu el pe tânărul Esticnnc despre care vorbiseră la întâlnirea trecută şi care se alia din întâmplare la Paris.
Joi, la orele şase după-amiază, Charles Esticnnc s-a întâlnit cu Teodor Reinach la biblioteca Mazarine. Au luat o trăsură şi, la orele şase şi jumătate fix, şi-au anunțat sosirea la micul hotel de

pe strada Chanaleilles printr-un valet îmbrăcat în livrea franţuzească. Marchizul de Chamilly le veni imediat în întâmpinare.
- E o mare plăcere pentru mine, i se adresă el curtenitor companio- nului lui Reinach, să fiţi oaspetele meu în această casă unde prietenii lucrurilor vechi sunt întotdeauna bine-veniţi.
Charles Estienne era un om la vreo treizeci sau treizeci şi cinci de ani, mai curând scund, îndesat, nu prea arătos, ale cărui gesturi neînde- mânatice şi haine neîngrijite contrastau cu înfăţişarea şi distincţia marchizului şi ale marelui burghez cultivat. Nu păşise fără îndoială niciodată într-o reşedinţă particulară din foburgul Saint-Germain şi părea intimidat atât de decor cât şi de interlocutorii săi.
- Ei bine, începu Reinach adresându-se marchizului, poţi fi mândru de arta dumitale de a păstra efectul surprizei. Stau ca pe jar de la primirea scrisorii dumitale şi sunt măcinat de curiozitate.

- înainte de a merge în cabinetul meu, propuse Chamilly pe un ton maliţios, îmi veţi face plăcerea să beţi o ceaşcă de ceai sau un păhărel de porto.
Se aşezară toţi trei în fotolii, în mijlocul salonului. Şi, ascunzân- du-şi nerăbdarea sub farmecul manierelor, începură să vorbească despre lucrările lui Reinach şi despre îndeletnicirile lui Estienne la Angouleme şi la Bordeaux, unde îşi tăcuse studiile şi unde acum făcea comerţ cu antichităţi.
Era sfârşitul toamnei. în timp ce toţi trei erau absorbiţi în conversa- ţie începu să se înnopteze. Marchizul sună şi îndată fu adusă o lampă. Domnul de Chamilly le mai arătă oaspeţilor câteva tablouri de familie şi câteva cărţi vechi. în sfârşit, toată lumea trecu apoi în cabinetul de lucru al marchizului.
Pe masă, într-o cutiuţă de catifea albastră, se afla una dintre cele mai frumoase piese pe care Teodor Reinach le văzuse vreodată. Era un stator de aur de la sfârşitul veacului al VI l-lea, având o formă rotundă neregulată şi uzat de timp, şi care reprezenta o mască contorsionată şi grotescă.
- O! O! exclamă Reinach. Iată, într-adevăr, ceva care îţi taie pofta dc râs.
Ceru permisiunea de a examina staterul.
- Cu mare plăcere, răspunse marchizul.
Reinach se apropie de piesă într-o stare de excitaţie şi cu o pornire de om lacom la care îţi făcea plăcere să asişti. Luă piesa, o cântări, o mângâie, o privi îndelung.
- Ei bine? întrebă Chamilly.
- O adevărată splendoare, zise Reinach. Din secolul al Vll-lea. Din Atena, sau poate Egina. Sau poate Efcs. Da..., mai curând Efcs. într-o stare de conservare remarcabilă. O piesă unică.
l-o întinse lui Estienne.
în clipa aceea, Estienne, sub imperiul emoţiei, făcu o mişcare cam bruscă şi răsturnă gheridonul pe care se afla lampa ce lumina cabinetul. Lampa căzu pe jos şi se tăcu ţăndări. Preţ de câteva clipe, cabinetul rămase cufundat în beznă. Alertat de zgomot, valetul venea deja în fugă, aducând o altă lampă. Aşeză gheridonul la loc şi puse lampa pe el.
- Iertaţi-mă, bâlbâi Estienne, stânjenit la culme. Am... am...
- Nu-i nimic, zise marchizul cu delicioasa sa curtenie.

Şi, adresându-se valetului:
-Auguste, vrei să iei de aici lampa spartă? O să faci curat mai târziu.
Valetul s-a înclinat, s-a strecurat afară din cabinet închizând uşa după el. Cei trei îşi rcluară locurile. Mâna lui Rcinach se sprijinea pe umărul lui Esticnnc când marchizul, pălind brusc, strigă deodată:
- Statorul de aur!
Piesa nu mai era nici pe masă, nici în mâinile lui Rcinach, nici în cele ale lui Esticnnc. Dispăruse.
Toţi trei s-au repezit să caute pe jos, s-au uitat sub masă şi sub gheridon, au ridicat covorul persan care era întins pe parchetul de lemn. Nimic. Au căutat în şănţuleţele parchetului, într-un sertar rămas deschis, prin colţuri, sub perdele. Nimic.
- Valetul...? murmură Rcinach.
- Nici vorbă! Rcinach! protestă marchizul pe un ton cam sec. Sunt gata să pun mâna în foc pentru el. Auguste se află în serviciul familiei noastre de patruzeci şi doi de ani. îi încredinţez tot ce am. E dincolo dc orice bănuială.
L-au chemat totuşi pe Auguste. Marchizul l-a întrebat dacă văzuse piesa de aur.
- Care piesă? a întrebat Auguste.
- Cea care se alia în cutiuţă.
- N-am văzut absolut nimic, bodogăni Auguste. N-am intrat în cabinet decât atunci când am auzit zgomotul.
L-au lăsat să se retragă.
- Domnilor, zise atunci marchizul, îmi parc nespus de rău de acest incident. Veţi înţelege însă în ce încurcătură mă aflu acum. Dacă ar li vorba doar de mine, aş trece această situaţie în contul profituri şi pierderi. Dar nu e vorba de mine. Piesa aceasta nu îmi aparţine. Ea este proprietatea

cumnatului meu, prinţul Makinski, care a cumpărat-o pentru Cabinetul de medalii al palatului Ermitaj. Răspund de ca în faţa lui. Voi fi nevoit să recurg la un procedeu aparent foarte neplăcut. E posibil ca piesa să se fi strecurat în hainele unuia sau altuia dintre noi. Fără voia cuiva, bineînţeles. Vă propun să purcedem cu toţii la un control amănunţit al hainelor noastre. Şi se înţelege de la sine că eu mă voi supune ca şi dumneavoastră acestui control.
- Cum să nu! exclamă Rcinach. E cât se poate de firesc. Şi începu îndată să-şi scoată haina neagră.

în clipa aceea îl văzu pe Estienne în picioare, nemişcat, palid ca turla de ceară, tremurând din toate încheieturile.
- Ei bine? îl întrebă el. Ce se petrece?
- Nu se poate, murmură Estienne cu vocea sugrumată. Nu sunt dc acord. E nedemn. Eu sunt un om cinstit.
- Nimeni nu se îndoieşte de asta, zise Reinach. Nu vreau să fiu controlat.
Urmă o lungă tăcere.
Domnul marchiz, de Chamilly era un gentilom de şcoală veche. Educaţia pe care o primise îl făcea să se simtă superior majorităţii celor din jurul său. El avea de asemenea un mare respect pentru ceilalţi, pentru ştiinţa lor, pentru demnitatea lor. El era acum gazda acestui om pc care nu-l cunoştea. Stătu în cumpănă. Se gândi o clipă dacă avea să-l cheme pe Auguste şi să-l controleze cu forţa pe Charles Estienne. îi aruncă o privire lui Reinach.
Reinach depărta braţele, nu pentru a se pregăti de control, ci într-un gest de neputinţă. Estienne, sugrumat de emoţie, în pragul leşinului, se lăsase să cadă pe un scaun.
Tăcerea se aşternu iarăşi asupra cabinetului unde acum lampa împrăştia o lumină sinistră pe masa de lucru unde se afla, deschisă şi goală, cutiuţa de catifea albastră, văduvită de statorul său de aur.
- Cum doriţi, zise Chamilly.
- O clipă..., zise Reinach cuprins de agitaţie.
- Nu e nimic de (acut, zise Chamilly. Dacă Domnul refuză să sc lase controlat, cu nu-l voi controla cu de-a sila.
Estienne se ridică. Mergea împleticindu-sc.
- Mulţumesc, zise el. Şi părăsi cabinetul.
întâmplarea a făcut mare vâlvă. Prinţul Makinski şi marchizul de Chamilly au luat în sarcina lor suma care fusese consacrată, în Germania, cumpărării stalcrului de aur. Era departe de a fi neînsemna- tă. Teodor Reinach a propus să contribuie şi el la cheltuială şi să îm- partă pierderea în trei. însă Chamilly a refuzat.
Teodor Reinach şi fraţii săi reprezentau, în Franţa de la finele ulti- mului veac, o putere reală. Ei au pornit o campanie necruţătoare împo- triva lui Estienne. în ceea cc-l priveşte, Chamilly i-a pus în gardă pe oamenii din cercul său. Cariera lui Estienne a fost distrusă dintr-odată.

Prietenii i-au întors spatele. A trebuit să-şi vândă întreprinderea. Soţia sa, care era fiica unor negustori de vinuri foarte onorabili din Bordeaux, în cele din urmă l-a părăsit. Estienne a plecat în Indochina, care devenise franceză. Dispăru fără urmă.
Anii trecură. Izbucni războiul. Au venit apoi automobilul, telefo- nul, tratatul de la Vcrsailles, nebunia anilor douăzeci, marea criză din '29, jazzul, cinematograful, romanele lui Proust şi ale lui Morand. Susţinându-se unul pe celălalt, Teodor Reinach şi marchizul de Chamilly deveniseră membri ai Institutului Franţei. pe la sfârşitul anilor douăzeci, după ce a ridicat Ia Bcaulieu, într-un peisaj fermecător de lângă capul Fcrrat, vila Kerylos pe care oricine o poate vizita, Teodor Reinach s-a stins din viaţă. Domnul de Chamilly era un bătrân venerabil. Numele lui Charles Estienne căzuse în uitare şi nimeni nu-şi mai amintea de el.
La începutul anilor treizeci, puţin înainte de venirea lui Ilitler la putere, consecinţele Joii Negre de pe Wall Street s-au resimţit serios în Franţa. Domnul marchiz de Chamilly a trebuit să facă faţă unor serioase dificultăţi financiare. El şi-a păstrat obişnuita atitudine elegantă şi a preferat să se despartă mai curând de locuinţa sa de pe strada Chanalcillcs decât de monedele sale. Şi-a vândut casa şi s-a instalat într- un apartament din Passy sau din Autcuil. în momentul în care îşi golea casa şi-şi muta de acolo comorile, a făcut o descoperire care i-a îngheţat sângele în vine. în tivul uneia dintre perdelele groase de la cabinetul său de lucru, el a descoperit staterul de aur.
îmbătrâni brusc. Vârsta, necazurile, războiul, problemele financia- re îl lăsaseră rece. Bănuielile nedrepte pe care le avusese în privinţa Iui Charles Estienne i-au zdruncinat sănătatea. A trebuit să stea la pat. Medicilor care veneau să-l îngrijească, le spunea:
- Nu e nimic fizic. E vorba de o remuşcarc.
Remuşcările Domnului de Chamilly au ocupat atenţia timp dc câteva seri pariziene. Apoi au fost date uitării. însă el continua să rumege o durere care îl măcina întruna. Pentru a încerca să-l regăsească pe Charles Estienne, care dispăruse fără urmă, şi care probabil că şi murise între timp, el s-a adresat uneia dintre acele firme de detectivi particulari la care recurgeau soţii geloşi şi victimele şantajelor.

Pentru el a fost un demers cât se poate de penibil. S-a pomenit în fața unui individ dubios şi obtuz căruia i-a vorbit, fără mari speranțe şi

fără a intra în amănunte care riscau să pară de necrezut, despre o vagă problemă de moştenire şi de despăgubire. La trei săptămâni după aceea, spre marca sa mirare, individul dubios şi obtuz, pe a cărui hârtie de corespondență erau imprimate o mască şi o lupă, îl informa că dăduse dc urma lui Charles Estienne: era crescător de oi în Alpii Provenței.
Domnul de Chamilly i-a scris o scrisoare. Acesta a fost, din toată existența sa, actul care l-a costat cel mai mare efort. Ii mărturisea că era măcinat de supărare, că se alia la sfârşitul vieții şi că avea să moară. Dar că nu voia să dispară fără a-i spune adevărul şi fără a-i cerc iertare: statorul de aur fusese găsit.
li mai spunea că era conştient de acea reparație morală care venea prea târziu. Distrusese o viață. Nu ştia ce să facă pentru a obține o iertare la care nu îndrăznea să spere. Avea să-şi consacre restul zilelor pentru a îndeplini poruncile pe care ar binevoi să i Ic dea Charles Estienne. Căruia îi revenea şi ceea ce mai rămânea din averea sa.
„îmi e din cale-afară de greu să vă scriu ceea ce vă scriu acum. Până în momentul în care veți accepta să-mi acordați iertarea, eu trebuie să mă socotesc un fel de asasin, mai crud, mai odios decât cei ce ucid cu un cuțit în mână. Ați pierdut totul. Din vina mea. Şi cu toate acestea, cu sunt cel care vine să vă ceară să aveți milă de mine."
Apoi aşteptă. Nu multă vreme. După vreo zece zile primi, din I Iaulcs-Alpes, răspunsul lui Charles Estienne. Hârtia era de proastă calitate iar scrisul şovăitor.
„Domnule marchiz,
Vă mulțumesc pentru scrisoare. Vine târziu. O aştept de patruzeci şi cinci de ani. E adevărat: am pierdut totul. Soția, meseria, prietenii, onoa- rea. A fost cumplit, fiindcă eram nevinovat. Despre ce mi-a fost dat să trăiesc din clipa în care am ieşit din casa dumneavoastră în seara aceea de toamnă când totul s-a oprit în loc, nu e cazul să vă povestesc: ştiți totul. Acum mi-am recăpătat liniştea. Să dea Domnul să v-o recăpătați şi dumneavoastră. Curând am să mor. Dumneavoastră la fel. Muriți în pace. Altceva nu vă pot spune. Eu nu vorbesc mult. Şi nu mai ştiu să scriu."
Ochii marchizului se încețoşau. îi era greu să continue lectura. îşi scoase ochelarii, şi-i puse din nou, încercă să citească mai departe.
„Aş vrea totuşi să vă explic de ce am refuzat să fiu controlat. Nu am tăcut-o din simțul onoarei. Ci fiindcă nu puteam. Şi de ce nu puteam? Fiindcă aveam în buzunarul hainei staterul de aur din Efes."

Inima marchizului bătea să-i spargă pieptul. Crezu că o să i se facă rău. Se ridică. Se duse să bea un pahar cu apă. Se aşeză la loc. îşi puse din nou ochelarii.
„Piesa pe care ne-ați arătat-o nu era unică, aşa cum credea domnul Reinach. Mai exista un exemplar. Printr-o întâmplare, oricât de neînchipuită mi se parc, o aveam în buzunar. O cumpărasem cu cincisprezece zile înainte de la un englez cam trăsnit, care avea nevoie dc bani. O adusesem de la Angoulcmc pentru a vă face o surpriză, domnului Reinach şi dumneavoastră. Cât despre surpriză, a fost una dc pomină. Când am văzut piesa dumneavoastră m-au trecut amețelile, am crezut că leşin pe loc şi am răsturnat lampa. O! cele două monede nu erau întru totul identice: a mea era uzată pe partea opusă şi se deosebea prin câteva detalii. Dar cine şi-ar fi dat seama de asta în agitația de atunci? Nu puteam să mă las controlat fără a risca să trec drept un hoț. Acum nu ştiu cui - dumneavoastră'? mie? - acest adevăr venit prea târziu ar putea face un pic de bine. Vă relatez întâmplarea fiindcă e adevărată şi fiindcă, de-a lungul întregii existențe pe care am dus-o cu chiu cu vai de atunci încoace, mi-am spus-o de-atâtea ori şi mie însumi cu un fel de spaimă, fără a cuteza să o spun vreodată cuiva, căci nimeni nu m-ar fi crezut - şi fiindcă pot în sfârşit, datorită dumita- le, să împart această povară care, numai din pură întâmplare, a atârnat atât de mult asupra vieții melc.
Vă rog să binevoiți a accepta, Domnule marchiz..."
însă marchizul de Chamilly scăpase scrisoarea din mână. Şi, ca atâția bătrâni care se frământă dintr-o nimica toată, plângea.
-A? tăcu A mirat. Plângea?
- Oamenii râd mult, i-am spus eu. Şi, uneori stai să te întrebi de cc îşi petrec timpul plângând.

XVIII

Bazilici şi buburuze

- Văd prea bine cum stau lucrurile, zise A. Adevărul e trist. Moar- tea e o uşurare. Eu aş lî făcut mai bine să nu vin aici. Lumea ar fi lacul mai bine să nu existe niciodată. Şi fiecare dintre voi ar fi tăcut mai bine să stea departe de acest iad de orgoliu şi de complicații căruia îi spuneți viață. Chiar când sângele nu curge, chiar fără a avea vreun picior lipsă, chiar lără un biet ochi scos, chiar fără suferință fizică, tot ce-mi povesteşti tu nu e decât oroare şi eroare. S-ar spune că până şi plăcerile nu sunt pe lume decât pentru a se ofili şi a servi drept scrin, înainte de a dispărea cu totul, pentru durere şi lacrimi. Ar fi trebuit să-mi spui de la bun început, din primul moment al întâlnirii noastre

deasupra Vămii Mării, că lumea e o maşină de fabricat durere. Ar fi fost ceva mai simplu. Ar fi fost mai corect. Şi am fi câştigat mult timp.
- Dacă asta e imaginea pe care ţi-o dau eu despre lume, înseamnă că sunt cel mai nepregătit dintre ghizi şi cel mai ncloial. Viaţa e binele suprem la care oamenii ţin mai mult ca la orice şi, pierzându-şi viaţa, fiinţele vii pierd totul. Oare trebuie să-ţi mai spun acest lucru o dată şi să ţi—1 repet pe toate tonurile: lumea e frumoasă? Da, lumea e frumoasă. Ea îi adună laolaltă pe cei care se iubesc, ea e locul plăcerii, al talentului, al geniului, al fericirii. Aici şi numai aici întâlneşti oleandri, buburuze, bazilici romane, ciocolată cu alune şi carne de raţă la borcan, vin château-lafite 1961, *clas Lob des zweiten Tages* exact în miezul *Creaţiunii* lui LIaydn, dulăpioare de Boulle, de Jacob, de Riesener, golfuri cu pini ce coboară spre mare, şi nimic nu poate fi mai presus decât lumea căci nu există nimic altceva sub soare.
- Câtă îndrăzneală! exclamă A. Câtă mândrie! Câtă înfumurare!

- Suntem oameni, i-am replicat cu. Şi nici spiritele însele nu au demnitatea noastră. Şi nici plăcerile noastre. Suferim, e adevărat, ne înşelăm, nu ştim nimic, ne petrecem timpul zbătându-ne în bezna istorici. însă avem o idee despre fericire şi despre perfecţiune şi în asta constă măreţia noastră: în contrastul dintre mizeria noastră şi aspiraţiile noastre. Ne însufleţeşte o speranţă. întotdeauna credem că vom face lucrurile ceva mai bine.
- Iluzie! mormăi A. Iluzie!
- Şi ce dacă? am replicat eu. Dacă iluzia e frumoasă? Şi dacă iluzia şi realitatea nu ar fi decât un singur şi acelaşi lucru văzut din două părţi opuse? Sau poate că, de altminteri, nu e vorba de nicio iluzie iar noi nu încetăm să urcăm, dincolo de deserturile şi de mlaştinile pestilenţiale, pe cărări de munte de-a lungul prăpăstiilor, către ceva necunoscut. De la Lucy la Platon, de la alga verde la Einstein, sau la mine, cum doreşti...
-Voi n-aveţi niciun amestec aici. Nu voi mergeţi. Ori dacă într-adevăr voi mergeţi, nu voi sunteţi cei care vă croiţi drumul. Nu voi vă hotărâţi itinerarele pe hărţi despre care nu se poate spune nimic, şi nici în legătură cu misterul şi cu visul. Totul se petrece în afara voastră şi mai presus de bietele voastre capete.
- Dar împreună cu noi, în orice caz. Dacă nu am fi aici, nu numai lu- mea noastră, dar nici întregul tău univers nu ar avea niciun sens. Fiindcă nu ar fi nimeni pentru a-i căuta un sens. Hărţile talc despre care nu se poate spune nimic nu ar mai fi citite de nimeni. Noi suferim, plângem, ne petrecem timpul tăcând greşeli peste greşeli pentru ca Universul să capete un sens. Căci oamenii sunt cei care dau sens primatelor din care sc trag, algelor din care se ivesc, *Big Bangului* care a creat totul.
- Un sens..., un sens... Dar, bietul meu prieten, voi nu aveţi nici cea mai mică idee despre ceea ce a fost înaintea voastră şi despre ceea ce vă înconjoară. Nu aveţi nici cea mai mică idee despre ceea ce vă aşteaptă. înaintaţi pe bâjbâite, sunteţi ca nişte orbi mergând în beznă, nişte idioţi care nu pricep nimic, nişte înfumuraţi care îşi închipuie că sunt singuri în Univers şi că spaţiul şi timpul se rotesc în jurul biluţei lor din care au făcut centrul a tot ce există şi unica referinţă.
- Nicidecum, am intervenit eu. Eu nu cred că oamenii sunt centrul lumii şi dacă există un cuvânt pe care îl detest - şi o distincţie la care renunţ - , acesta este cuvântul umanist. Ştiu doar că e bine să fi trecut prin această lume şi să fi luat parte la această viaţă atât de plină de

sânge şi de suferinţe şi în care statcrelc de aur au tendinţa neplăcută de a se ascunde în tivurile perdelelor, cu tot ceea ce decurge de aici. Există puţină demnitate, există puţină onoare în faptul de a fi fost, la bine şi la rău, un om printre alţi oameni. Onoare, dacă mă gândesc bine, e poate prea mult spus. Şi demnitate, de asemenea. Există o oarecare emfază în această formulă, ceva pompos. Să zicem pur şi simplu că mi-a tăcut plăcere. Şi e deja un câştig.
- A! îmi spuse el atunci, dacă e vorba că alergi după plăcere, dacă tu tocmai plăcerea o cauţi...
Am iubit tare mult plăcerea, am mărturisit eu plecând fruntea. Nu e întru totul sigur însă tc prevenisem asupra acestui lucru - că tocmai cu aş lî omul nimerit pentru pregătirea raportului. îmi lipseşte demnitatea şi îmi lipseşte seriozitatea.
- *Charlolte, Lollc, Lotte...,* murmură A.
Vai, da! am exclamat eu. Şi iepuraşii... Ţi-am dat deja numele celor care au încercat să scrie un raport. Biblia e un raport bun. *Divina Comedii' e* un fel de raport.
-A! interveni A rânjind. Cu D şi V.
- 1) şi V?
- Danie şi Virgiliu, ce naiba!... Şi Beatrice în rolul Mariei... Am înălţat din umeri.
- *Cugetările* lui Pascal, *Etica* lui Spinoza, *Memoriile* lui Saint- Simon, *Fenomenologia spiritului. Memoriile de dincolo de mormânt, Comedia umană, In căutarea timpului pierdut* au ceva dintr-un raport. Poate că şi *Edda* scandinavilor şi *Popol Vuh* a poporului maya-quiche.
- Biciul meu prieten, spuse A.

- Desigur, am reluat eu. E vorba de lucruri mult mai mici pe care ar fi trebuit şi mi-ar lî plăcut să le fac: în genul *Nu mai există un mâine,* dc pildă, sau *Prietena mea Nane.* Acestea nu sunt rapoarte, dar...
- Bietul meu prieten, repetă A.
Mă străfulgera gândul, şi nu era deloc plăcut, că tocmai spusesem o gogomănie.
- Sau poate chiar în genul *Molinoff, Indre-et-Loire,* am adăugat eu în grabă, ori *Parfum din insule/e Borromee.* Unul dintre acele romane englezeşti pe care nimănui nu i-ar trece prin cap să-l păstreze în biblio- tecă şi să-l recomande altora, dar pe care nu le poţi lăsa din mână până nu le termini de citit.

- Din când în când, îmi spuse A, mă bucur pentru tine că eşti mort. Crede-mă: e mai bine aşa.
- A! chiar crezi? l-am întrebat eu.
- Mult mai bine. Şi poate acum, că tot eşti mort, ai mai putea să-mi spui vreo poveste din timpul vieţii talc? Nu că ar fi doar poveştile tale. Dar, în sfârşit, sunt poveşti. Şi cred că, asemenea oamenilor înşişi, şi mie îmi plac poveştile oamenilor.

XIX

Portofelul

- Lumea e Unită. Şi e infinită totodată. Labirintul ci nu e decât limite, dar ea nu are limite.
- E greu de înţeles, murmură A, pontai un spirit venit de pe planeta Urql.
- Şi pentru oameni, l-am asigurat eu. Şi totuşi e o evidenţă care sare oricui în ochi. Sentimentele, emoţiile, pasiunile, toate aceste frământări sulletcşti care îi agită pe atâţia oameni sunt în număr limitat. Aşa cum sunt în număr limitat cifrele de care ne servim sau literele alfabetului. Nelimitate sunt combinaţiile lor. Poţi spune totul cu douăzeci şi şase de litere, poţi calcula totul cu nouă cifre având zero lângă ele. Oricât de uriaş ar fi un număr, întotdeauna putem obţine un număr mai mare ca el. Şi nicio carte nu epuizează lumea.
- Nici chiar raportul? întrebă A.
- Nici chiar raportul, i-am răspuns eu. Şi numai pentru descrierea unui eveniment unic sau a unui singur şi acelaşi om, oricare ar fi el, şi pc care l-am avea la îndemână, ar trebui să consacram multe ore şi multe volume. O infinitate de volume şi o infinitate de ore. Căci fiecare om e închis în sine însuşi. Dar pentru a se deschide către o lume ce se întinde la nesfârşit.
Temperamentelor, întâlnirilor, întâmplărilor existenţei, trebuie să le adăugăm tot ceea ce e legat de istorie şi care dă culorile sale unui mediu, unei ţări, unei epoci. Starea ştiinţei, bineînţeles. Ştiinţa, tehnica, drumurile, comunicaţiile. Comerţul, industria, situaţia economică. Religia. Cultura. Chiar şi evoluţiile modei care joacă un rol decisiv. Nu poţi gândi, în vremea lui Hegel sau a lui Nietzsche, cu maşini cu aburi şi curând cu trenuri, cum se gândea pe vremea lui Leibniz sau a Sfântului Toma d'Aquino. Există un climat al ideilor aşa cum există un

climat al perioadelor geologice şi al geografiei. Există straturi, cruste, curenţi, dominaţii şi regnuri. Episteme, ca să vorbim pedant. Prejudecăţi, locuri comune, obişnuinţe, ochelari de cal.
In fiecare epocă supravieţuiesc urme din epocile precedente şi se ivesc deja semnele epocilor următoare. In miezul unui fel de ghiveci care nu mai are niciun sens astăzi, găsim la filosofii greci de dinainte de Platon prefigurarea ştiinţei moderne, iar la un al-GhazălT, care introduce dialectica greacă în ideile islamice şi care, înainte de a se converti la misticism şi de a deveni derviş rătăcitor, îşi face cunoscută învăţătura la Bagdad, în veacul al XI-lca, un spirit critic foarte apropiat dc scepticism, ceva care sună deja precum îndoiala lui Dcscarles. O parte din geniul oamenilor constă în a ghici şi uneori în a inventa resorturile timpurilor viitoare. Spiritelor care rămân în urmă şi care îşi întemeiază toată măreţia pe fidelitate li se opun cele ce sunt în faţă şi care răstoarnă obişnuinţele, tradiţiile, confortul, continuitatea. Toate acestea provoacă mari tulburări şi câteodată fac mult rău. A trece de la ziua de azi la ziua de mâine şi din prezent în viilor e la fel de greu, pentru oameni, ca şi cum ar veni pe această lume. Odată ce intrăm în prezent, şi îţi aminteşti că a ne naşte înseamnă a intra într-un prezent dc care nu vom mai scăpa până la moarte, prezentul ne cufundă în cl. Nimeni nu poate gândi decât aşa cum se gândeşte în timpul său. Aristotcl, Fericitul Augustin, chiar şi Bossuet, care sunt spirite de o forţă excepţională, nu sunt în stare să se ridice până într-acolo încât să condamne sclavia: câteva secole mai târziu aceasta va apărea ca o evidenţă chiar şi pentru spiritul cel mai obtuz. E nevoie de un efort supraunan pentru a gândi puţin dincolo sau deasupra mediului său şi a timpului său. Şi este de-a dreptul cu neputinţă pentru un om să gândească altceva decât gândesc oamenii. Aici e întreaga învăţătură a acestui geniu despre care ţi-am vorbit deja şi care se numeşte...
- Immanuel Kant, murmură A coborând privirea.
- O maşină de prelucrare a textului! am exclamat eu în culmea entuziasmului. Şi un bilet de două persoane la Königsberg, care a căpătat numele de Kaliningrad atunci când, după căderea lui Hitler, oraşul a devenit rus. Omul este un miracol fragil şi care se strică dintr-o nimica toată. El se confundă cu conştiinţa sa, cu judecata sa, cu voinţa sa, cu libertatea sa, care nu cunosc limite, care

sunt precum pasărea cerului, aproape ca tine pe planeta Urql, şi e aruncat într-o lume din care nu poate ieşi, care îi impune regulile sale şi căreia i se supune.

Scena se petrece la Paris, în ultimii ani ai veacului al XX-lea după trecerea lui Hristos pe acest Pământ. Ea s-ar putea petrece la Londra, la Roma, la Frankfurt, la Marsilia. Insă trebuie să se petreacă în Europa sau într-o ţară ocupată de multă vreme de creştini privilegiaţi, sau mai mult sau mai puţin privilegiaţi, care se simt ameninţaţi de venirea unor timpuri noi. Şi e cu neputinţă ca ca să aibă loc într-o altă epocă. Sau, dacă nu, atunci tebuie schimbate personajele şi cadrul acţiunii. Căci aceleaşi sentimente şi emoţii comparabile capătă chipuri diferite de-a lungul timpului.
E un om încă tânăr. îi vom spune Jcan-Louis. El s-ar fi numit Amedeu sau Arthur pe la începutul secolului, Victor cu o sută de ani mai târziu, Oskar, sau Gcrhardt, sau Raincr-Maria de cealaltă parte a Rinului, Abigail, Algernon, Alistair sau Evclyn dincolo de Marea Mânecii, Marcus Tullius, sau Lcntulus, sau Tiberiu sub împăratul 1 Iadrian. Jcan-Louis nu mai este soldat, ţăran, buticar, seminarist cum ar li fost în ajunul sau ulterior Revoluţiei. E ceva în genul unui cadru mediu sau al unui tehnician cu înaltă calificare. E în şomaj fiindcă afacerile merg prost. E o perioadă dc criză. Are apartament, telefon, o soţie, o maşină şi pleacă în vacanţă, vara, în Spania sau în Grecia. însă el nu arc o slujbă din motive ceva mai complicate, care sunt legate de progres, derivă din acesta şi care îi dau bătaie de cap. Arc un tată care la vârsta de douăzeci de ani a trăit momentele de iluminare ale rezistenţei împotriva ocupanţilor şi o soţie al cărei tată a colaborat cu germanii. Numele ci e Yvonne. Fratele tatălui lui Jcan-Louis era militar de carieră. A luptat în Indochina. A luptat în Algeria. A murit într-un accident de maşină, lângă Avallon. Fratele Yvonnci a murit dc curând de cancer. Din când în când, Jcan-Louis o duce pe Yvonne la cinema. Caută mai ales de lucru. Şi nu e deloc uşor. Din fericire, soţia sa lucrează. Cu jumătate de normă, însă lucrează. El, în schimb, citeşte anunţurile de publicitate din *Le Figura* şi *Le Monde.* I se întâmplă să citească şi *Le Point, L 'Express, Le Nouvel Observateur.* E mai degrabă de stânga. Veştile îl irită adesea. Serile sunt lungi: stă în faţa televizorului.
Jean-Louis fumează *gauloises.* într-o seară, în timp ce se uita la tele- vizor, constată că nu mai are ţigări. Atunci îşi pune haina, pe care o avea deja pregătită pe spătarul unui scaun în faţa micului ecran. Acestea sunt gesturile zilnice ale oamenilor din vremea mea. A sosit primăvara. E noapte. Speră că tutungeria e încă deschisă. Cam la jumătatea dramului dintre casă şi tutungerie, între două felinare, îl opreşte un bărbat. Foarte brunet, nu prea înalt, cu o ţigară în gură. Cere un foc, cu o umbră de accent străin ce aproape că nu se observă. Jean-Louis are la el una dintre

acele mici folii de carton care au înlocuit vechile cutii de chibrituri. El scapără un chibrit, îl adăposteşte cu ambele mâini, îl apropie de ţigara pe care celălalt o ţine în gură. Omul are un miros destul de neplăcut, e foarte aproape de corpul lui Jcan-Louis, aproape că se sprijină de el, şi acest contact atât de apropiat îi provoacă silă. Deodată îi trece prin gând, e o evidenţă, un fapt, nu e o judecată de valoare şi nici un verdict, că omul c arab. Arabul se îndepărtează cu paşi mari, repede, alergând aproape. Punctul esenţial este că Jcan-Louis nu se gândeşte la nimic. îşi vede dc drum. se duce să-şi cumpere pachetul de *gauloiscs.* Şi, tot cu gândul în altă parte, îşi palpează, cu un gest maşinal, buzunarele hainei. Simte cum i se opreşte sângele în loc: i-a dispărut portofelul.
înţelege imediat totul. Nu stă o clipă în cumpănă. se întoarce din drum, porneşte în direcţia inversă, pe urmele arabului care nu trebuie să fie prea departe. Aleargă cu sufletul la gură. Zăreşte undeva o siluetă îndepărtându-se. Iuţeşte pasul. îl ajunge din urmă pe omul care merge cu pas vioi, dar care nu mai pare grăbit. Furia îl orbeşte pe Jcan-Louis dar nu-l împiedică să-l recunoască pe arab care, cu două minute mai devreme, sau poate trei, sau patru, îi ceruse un foc. El este. Da, el este. Se aruncă asupra omului, îl scutură zdravăn, strigând:
- Portofelul!
Celălalt, ferindu-şi ochii cu braţele, cu o faţă fără expresie, nu schiţează nici cel mai mic gest. Atunci Jcan-Louis se înfurie cumplit, îl loveşte pe arab în bărbie şi în burtă. îl doboară la pământ. Un fir de sânge se prelinge de pe buzele omului prăbuşit la picioarele sale.
- Portofelul!
Arabul face o mişcare, duce mâna la buzunar. Jcan-Louis intuieşte că omul caută o armă, un cuţit, poate un revolver. Atunci îi expediază un picior în faţă şi omul îşi pierde cunoştinţa. Louis se apleacă, îi scotoceşte buzunarele, nu găseşte nicio armă, însă dă de portofel, negru şi cam uzat. îl ia în grabă şi-l pune în buzunar.
E puţin ameţit, îl lasă pe arab întins în şanţ, îşi ia adio de la ţigările pe care plecase să le cumpere, şi se întoarce acasă într-o stare dc agitaţie pe care nu reuşeşte să şi-o potolească. Tremură atât de tare încât cu greu introduce cheia în broască. Se năpusteşte înăuntru pentru a povesti ce s-a întâmplat şi strigă:
- Yvonne! Yvonne!
apoi aude vocea soţiei dinspre bucătărie:
- A! tu eşti. Ţi-ai uitat portofelul pe televizor.

XX
începutul sfârşitului

Sc scurseseră două zile. A treia era pe drum. Asemenea acelor tineri cărora nu Ic vine să se mai despartă şi care se conduc unul pe celălalt după ieşirea de Ia liceu, eu şi A, tot llecărind, tot oprindu-nc, luând-o de la început, zburând în loc, tăcuserăm de mai multe ori înconjurul lumii.

- Cât de mic este! exclama A în timp ce se îndepărta de Pământ, apoi se întorcea cu un fâlfâit de aripi. Atenţie! Nu cumva să trecem pe lângă el!

Iată că, aplccându-se puţin, el recunoştea Elveţia, ascunsă la poalele Alpilor, de-a lungul lacurilor şi al gheţarilor, în nodurile autostrăzilor, în tunclclc şi schimbătoarele sale de circulaţie, apoi China cea atât de întinsă şi jalonată de zidul ci, Canada, Brazilia între mare şi pădure, Australia singură în colţul ci. El nu se mai mira de aceste forme şi aceste culori care ar fi putut lî diferite dar care, cel puţin pentru o vreme, pentru câteva zeci sau câteva sute de mii de milenii, şi pentru fiecare dintre făpturile antrenate de planetă în cursa ei veşnică, adică temporară, erau ceea ce erau, sau ceea ce păreau să fie: necesitatea însăşi, o hotărâre luată de undeva de foarte departe, un destin o dată pentru totdeauna. Nu puteai decât să fii de acord cu el: aşa stăteau lucrurile. Mcditcrana, cu porturile şi insulele ei, cu templele, cu marinarii, cu vapoarele ei, cu pieţele ei în plin soare, îl amuza din plin.

- Totul e atât de vesel! se bucura el.

- Fii cu băgare de seamă, îl sfătuiam eu. E marea zeilor. A profeţilor. A cuceritorilor. Şi a morţilor.

Oraşele mari îl ameţeau. Deserturile îl reconfortau. Oceanele, de asemenea. Fiindcă, liniştite sau agitate, era ceva în mare, în apă şi în transparenţa lor, ceva care aducea cu nimic.

- Se apropie momentul, dragul meu A, în care va trebui să te părăsesc. Cât de curând, ne vom despărţi şi fiecare dintre noi îşi va continua drumul singur, tu din galaxie în galaxie prin imensitatea despre care oamenii nu ştiu nimic, iar eu în această tainiţă umbroasă unde sfârşim cu toţii. Iată că acum, după surpriza întâlnirii cu tine, mă simt cuprins de melancolia despărţirii, deja pitită într-un viitor dinspre care umbra se aşterne asupra noastră. Căci tu ai căzut pe un Pământ unde totul sfârşeşte prin a avea un sfârşit. Eu nu aş îndrăzni să spun că noi am trăit împreună de vreme ce tu, tu nu trăieşti, iar cu, cu nu mai trăiesc, însă noi am străbătut unul lângă altul întinderi de spaţiu şi de timp care nu sunt deloc o glumă.

- Crezi?... în sfârşit... dacă vrei tu...

- Mă obişnuisem cu tine. îmi eşti tare drag. Dacă va mai exista ceva, acolo unde mă duc, care să mă poată ajuta să-mi amintesc, atunci mă voi gândi deseori la tine.

- Şi eu te iubesc, îmi spuse A. Gândeşti ca o cizmă, nu pot să nu-mi aduc aminte de Virgiliu servindu-i de călăuză lui Danie, nici de Ariadna în labirint venindu-i în ajutor lui Tczcu, şi nici de toţi acei maeştri care îşi călăuzesc discipolii prin vicisitudinile existenţei, iar lumea pe care mi-ai zugrăvit-o tu îmi apare mai degrabă ca o paparudă. însă ai lacul tot ce ţi-a stat în puteri şi rezultatele nu sunt de dat la coş. Şi păstrez o amintire deloc neplăcută despre acest bob de nisip în spaţiu, despre această ocheadă în timp pe care tu o numeşti viaţă. Dacă am să pot spune, în sferele înalte, câteva cuvinte despre lume, şi chiar despre tine, Iii sigur că o voi face. Şi, după atâtea iluzii sub rubrica existenţă, îţi doresc o mie şi una de drăgălăşenii în neantul în care păşeşti.

- Mai vrei cumva să-mi pui vreo întrebare cu privire la iluziile acestei lumi?

-Nu ştiu, îmi răspunse el. Oare nu e mereu acelaşi lucru? încep să înţeleg cam cum merg toate. Lumea e exagerat de înfumurată şi de complicată. Şi e proastă ca noaptea. Creşte, se dezvoltă, o ia la vale, ajunge dincolo. Şi asta continuă veacuri de-a rândul, în şir indian. Mai bine hai să bem ceva. Şi dacă am putea cumva să ne întâlnim cu Maria, nu ar fi un lucru prea rău.

ZIUA A TREIA

Ei bilie, o sci rămână de pomină planeta asta.

BARBEY D'AUREVILLY

I
Hanul Marelui Văl

- Lumea e o (arsă tristă şi o splendoare obscură pe care o numim realitate. Oamenii locuiesc în lume şi nu înţeleg nimic. Tu nu eşti pri- mul, nici ultimul care îşi pune întrebări privind istoria sa, tainele sale şi sensul său. Gândirea iese din lume, dar ca cuprinde lumea. Lumea face gândirea, gândirea face lumea. Nu ar exista gândire dacă nu ar 11 existat materie, un Soare, oceane, alge, primate şi oameni. Ar exista oare o lume dacă nu ar exista gândire? Nimic nu epuizează lumea şi nimic nu epuizează gândirea. Oamenii se distrează şi plâng, ei sunt ţesători şi bru- tari, se plimbă încolo şi-ncoacc pe Pământ, scriu tragedii, aleargă după bani fiindcă trebuie să mănânci pentru a trăi şi ai nevoie de un acoperiş pentru a dormi, ci ajung miniştri, vagabonzi, ambasadori, pictori de curte, asasini, muzicieni, se îndrăgostesc de cineva, scriu rapoarte şi mor.

- Sunt preocupaţi de fericire, dar şi de pasiune. Nişte mecanisme nesigure îi incită unii împotriva altora şi adesea împotriva lor înşişi. Nefericirea îi trage la fund, ci suferă nespus, nu mai înţeleg nimic, mintea li se tulbură, urăsc, le e teamă, trag nădejde că mâine va fi mai uşor decât ieri.

Altceva le ațâță curiozitatea. Şi-ar dori tare mult să ştie dc unde vin şi încotro se duc. Ei construiesc sisteme. Ştiința e un sistem. Religia e un sistem. Arta e o specie de sistem dintre cele mai subtile. Moise, Platou, Aristotel, Buddha, Confucius, Mahomed, Sfântul Toma şi Descartcs, Spinoza şi Hegel construiesc sisteme. La fel şi Ptolemcu, şi Copernic, şi Kepler, şi Galilei, şi Newton, şi Albert Einstein care a ajuns celebru fiindcă a scris că *E = mc'* şi pentru că, idee de geniu, a scos limba la un jurnalist care îl fotografia. Fiecare dintre ei îşi închipuie că descoperă adevărul. Or ei nu fac decât să ridice, unul după altul, un alt colț al marelui văl.

- Ridici cumva şi tu un colțişor din marele văl?
- Glumeşti? l-am întrebat eu. Eu nu ridic absolut nimic. Nu fac decât să te plimb prin lume aşa cum alții se plimbă pe Champs-Elysccs, în grădinile Boboli sau pe colina Pincio, pe Zatterc sau prin Central Park. Eu sunt oricine, sunt primul venit, sunt ultimul sosit. îți povestesc ce se petrece pe acest Pământ unde oamenii vin şi pleacă unii după alții şi unde tu ai ajuns după o lungă călătorie, asemenea unui călător care se opreşte, la ieşirea dintr-o pădure sau de pe nesfârşitele poteci de munte, într-un han necunoscut.
- O ciudățenie de han! spuse A.
- O ciudățenie de han, am reluat eu. Un han familiar şi despre care nimeni nu ştie nimic. Soseşti. Te instalezi în el. Aproape că te-ai crede la tine acasă. Totul parc simplu şi liniştit, lucrurile par să meargă de la sine. Apoi iată că, deodată, ceva începe să scârțâie. O! nu mare lucru. Aproape nimic. Un robinet care nu se închide bine. O crăpătură în perete. Un zgomot imperceptibil în camera de alături. Mai puțin grav, bineînțeles, decât atunci când casa s-ar prăbuşi sau ar lua foc. Dar enervant. Insidios. Curând insuportabil. Intri la gânduri, tc cuprinde panica. Te întrebi unde te afli. Apare o stare de indispoziție. Unde ne aflăm oare? Ce facem? ce e cu clădirea asta ciudată unde toate sunt anapoda? E hotelul Amețelii. E hanul Marelui Văl.
Nu stăm prea rău aici. Țipăm, urlăm, facem tărăboi, ne plângem la direcție: perele nu mai sunt ce au fost odată, căpşunile nu mai au acelaşi gust. Suntem asigurați că nimic nu merge cum trebuie şi că hotelul s-a schimbat mult: şi-a pierdut cele trei stele, e amenințat de faliment şi de desființare. însă, îndată ce ai ajuns aici şi te-ai instalat cu bagaje cu tot, parcă nu ți-ar mai surâde ideca de a încerca în altă parte. Pentru un motiv foarte simplu: acest în altă parte nu exislă. Nimeni nu mai ştie de unde venim, nimeni nu mai ştie încotro mergem. Am uitat totul. Nu există nimic altceva nicăieri. Există într-adevăr o grădină care, din veac în veac, datorită unei administrări înțelepte care trece din tată în fiu, se măreşte încet-încet şi în care poți face câțiva paşi, sub soarele arzător al verii, sub stelele nopții. întreaga grădină aparține hanului. Hanul c confortabil, nu ştii unde te afli şi un altundeva nu există.
Patronul nu e niciodată la han. îi lasă pe clienți să se descurce între ei. Călătorii care trag la han, sosesc aici unii după alții. S-ar spune că nou-veniții îi alungă pe cei care sunt aici şi că încearcă să le ia locul,

să se instaleze în camerele lor. întrebi cu glas tare: „E cineva aici?" dar nimeni nu răspunde. Nimeriți peste cei dinainte, care se întrec în a fi serviabili şi încearcă, care mai de care, pentru a se arăta oameni cu experiență şi bunăvoință, să vă strecoare la ureche informații confiden- țiale, de cele mai multe ori răsuflate, în legătură cu ceea ce se petrece la han. Apoi dați cu ochii de subrete. Acestea sunt de-a dreptul ferme- cătoare, cu acrul lor de îndrăzneală .şi timiditate. Surâd, sunt pline de amabilități. Vă duceți la barul hotelului să bețí un pahar în compania lor. Nu sunt bune la mare lucru, nu ştiu mai nimic. Vă ies în calc liftieri, portari cu galoane ce se iau în serios, boy, contabili. E cu neputință să obții de la ei informații cât de cât serioase despre han şi conducerea acestuia. Ei vă arată tarife, meniuri, pliante. Vă îmbată cu vorbe. Dar nu pricepeți nimic. Clromii vă iau bagajele, vă conduc la cameră, vă dau de băut. Toți vă asigură că vorbesc în numele proprietarului. Nu toți spun însă acelaşi lucru, e acolo un talmcş-balmcş de nedescris. Atunci călătorii - călătorii, adică dumneavoastră, adică noi toți, adică dumneata - se resemnează şi încep să se organizeze singuri. încearcă să-şi ocupe timpul liber. Unii joacă tenis.
Joacă tenis! protestă A. Eu unul nu joc tenis.
- Nu-i nimic, l-am liniştit eu, călătorii joacă şi în locul tău, ceilalți fac box sau scrimă, unii se ceartă la crochet în timp ce alții se duc să înoate în piscina hotelului. Poți face alergări prin pădure. îți poți încerca norocul la şah. Unii se închid în camera lor şi scriu un raport despre starea hanului.
O venerabilă doamnă cu pălărie mare, câțiva tineri hirsuți pictează în acuarelă sub arborii de pe alee. Cei mai rezonabili întocmesc devize pentru înălțarea unor clădiri noi. Scara, toți se adună laolaltă pentru a recita versuri, a cânta la pian, a face puțină muzică. Viața se scurge astfel, delicioasă, inutilă, necesară, contradictorie. Câtorva li se face rău, îi doare capul, îi doare ficatul, îi doare inima. Câțiva, fireşte, sunt mai simpatici decât ceilalți, mai nostimi, mai inventivi. Fetele îi admiră. Sc improvizează jocuri. se organizează concursuri. Spectacole de loterie, de tombolă. învingătorii obțin premii şi cântă din fluiere, sub pălării de hârtie. Se schimbă priviri, mâinile se ating în treacăt. Se stabilesc întâlniri în grădină, sub elarde lună, printre tufele de trandafiri din

parc. Cei mai înfierbântaţi cântă la trompetă. se pot vedea copii certându-se între ci sau cu puştanii veniţi acolo din sat.

Lucrul cel mai amuzant e poate acela că fiecare arc propria sa idee despre povestea hanului. Unii povestesc anecdote despre călătorii din trecut, unii născocesc basme, fabule, legende, iar alţii scotocesc prin pivniţe sau se caţără prin poduri pentru a încerca să descopere cine a construit casa şi cum se numeşte patronul. Nimeni nu ştie vreodată ceva definitiv sau sigur. Dar se întâmplă ca unul sau altul să dea peste câteva piese de aur îngropate sub un copac sau peste vreo hartă veche a domeniului, deja roasă de viermi.
Se pot vedea câţiva maniaci ocupaţi cu măsurarea distanţei dintre uşă şi fereastră, dintre planşcu şi plafon. Sau îndrăgostiţi plimbându-sc în jurul lacului. Auzi glasuri de femei cântând romanţe vechi sau nimereşti peste inşi ce se bat în duel. Nişte străini veniţi de departe ar putea crede că pătrund într-o casă de nebuni. Insă bucătăriile sunt în funcţiune, în fiecare baie curge apa iar în vatră arde veşnic, cu vâlvătăi, un foc de vreascuri.
Clienţii se plâng tot timpul. de calitatea mâncării. de servicii. Dc ascensorul mereu în pană. De tariful pensiunii ce tinde să crească întruna. Dar, în afară poate de câţiva bolnavi care se aruncă pc fereastră, toţi caută să stea aici cât mai mult cu putinţă. se bat pe cele mai bune camere, pentru o vedere spre grădină, pentru apartamentele princiare, pentru cabinete particulare şi pentru un telefon în stare dc funcţionare. Există şi nebuni, bineînţeles. Aceştia vă iau de mână, vă trag după ei, vă deapănă ore întregi poveşti de adormit copiii, vă şoptesc în taină la ureche că hotelul e bântuit şi că, cu o noapte în urmă, au putut vedea fantome şi fiinţe venite din altă lume.
-A, bun! zise A. Aceştia sunt prin urmare nebuni?
- Fireşte, am confirmat eu. Mulţi dintre ci nu fac absolut nimic. Stau întinşi pe gazon sau pe lângă piscină, beau câte ceva şi aşteaptă să treacă timpul. Şi timpul trece. Unele doamne ronţăie fursecuri şi beau o ceaşcă de ceai. Ele mărturisesc că la han timpul e întotdeauna frumos şi temperaturile sunt plăcute. Şi e întru totul adevărat. Grădina, piscina, întregul complex se bucură de un microclimat favorabil. în altă parte, e prea cald, altundeva e prea frig. La han, în schimb, te simţi bine. Clădirea e climatizată. Ea le oferă călătorilor ceea ce numim de obicei condiţii ideale. S-a reparat acoperişul, s-a zugrăvit faţada. în zadar protestează familiile, verişorii, întregul cerc de relaţii, căci micul grup de oameni se perindă prin aceste locuri

fermecătoare cu cea mai mare plăcere. Până la urmă ajungi să crezi că nu tc simţi bine decât la han.
Fiecare face în aşa fel, la hotel, încât să-şi ocupe tot timpul. Oamenii se plimbă în voie, meşteresc câte ceva, se deghizează, se ocupă de copii, dau o raită pe la bucătărie. Există o moschee pentru unii, o sinagogă pentru alţii, o biserică pentru ceilalţi, unde merg vinerea, sâmbăta sau duminica. Fiecare îşi organizează viaţa cum vrea şi, adesea, cum poate. Până la urmă toată lumea se pregăteşte de plecare.
Soseşte momentul în care trebuie să ceri nota de plată. „Nota, vă rog." Sau: „Chelner! Nota de plată." Se poate întâmpla ca aceasta să tic piperată. ce naiba! Doar nu călătoreşti în fiecare zi! Trebuie să ştii să tc distrezi atâta timp cât ai norocul să tc bucuri de o mâncare bună, de confortul saloanelor, de piscină, de terenurile de tenis, pe bună dreptate renumite, de hanul Marelui Văl. Inima nu prea îţi dă ghes să pleci: peisajul e atât de frumos! Unii pleacă în mod elegant, împărţind bacşi- şuri, strângând mâinile tuturor. Alţii sunt cuprinşi de neastâmpăr şi li sc umezesc ochii de lacrimi. Plecarea e cel mai greu de suportat pentru copii, pentru cei mai tineri. Ei au chef să se distreze, să se mai arunce în apă de pe trambuline, să se plimbe prin pădure, să se întâlnească cu prieteni pentru a merge împreună seara la dans, în faţa tonomatului de la hotel. însă aici nu există clienţi permanenţi, de aceea, vrei nu vrei, sejururile se succedă într-un ritm susţinut. Trebuie să pleci, aceasta e regula. Iar cei care se pregătesc să urce în tren, în micuţa gară nu prea îmbietoare, se întâlnesc cu valurile de nou-veniţi ce par, la rândul lor, uşor buimăciţi în faţa a ceea ce îi aşteaptă la hanul Marelui Văl.
- E cât se poate de amuzant, îmi zise A. Dacă mi-ai 11 povestit toate aceste lucruri ieri sau alaltăieri, nu aş fi înţeles nimic. Acum însă mi sc parc că văd destul de bine ce se întâmplă la hanul Marelui Văl şi cum sc descurcă oamenii acolo.
- Asta fiindcă acum cunoşti codul, l-am lămurit eu.
II
Râsul Mariei
- de vreme ce acum cunoşti codul, trebuie să începi să înţelegi câte ceva din ceea ce se petrece pe această planetă pe care noi o numim lume şi care nu e decât o părticică din necuprinsul univers pe care l-ai străbătut pentru a ajunge la Vama Mării, etravă triumfătoare faţă în faţă cu Piazzetta, gheretă a istoriei la intrarea în Marele Canal. Sau poate că, dimpotrivă, şi pe bună dreptate, nu mai înţelegi absolut nimic, fiindcă şi tu faci parte, la rândul tău, dintr-un mecanism care se închide în sine şi nu mai lasă niciun loc pentru o privire din exterior? Ai început să intri şi tu în sistemul din

care nu mai poţi ieşi, căzând astfel prizonier acestui cod universal şi totuşi atât de limitat, construit în jurul timpului, al gândirii, al vieţii. Una dintre cheile sistemului, şi unul dintre paradoxurile sale, constă în aceea că, cu cât sfera cunoaşterii se extinde, cu atât se lărgeşte şi cercul a ceea ce rămâne încă necunoscut. E vorba să înţelegi că, cu cât înţelegi mai mult, cu atât înţelegi mai puţin.
-Atunci, ripostă el cu o umbră de umor, să ne oprim aici. Raportul e gata.
-Cu neputinţă, l-am contrazis cu. Sistemul vrea să mergem înainte. Codul nu se opreşte niciodată. El funcţionează, înghite mereu, se repro- duce, progresează. Tragedia noastră, acum, este aceea că nu ne este îngăduit să tragem dintr-un condei cuvântul *Sfârşit.* Dorinţa oamenilor nu ştie ce e odihna. Mătură totul în calc. Nimeni nu ştie cum ar putea fi stăvilită. De aceea e atât de bine - atât de greu şi atât de bine - să existe termene provizorii, obstacole, încercări necesare în existenţa fiecăruia: acestea sunt foamea, setea, boala, durerea, somnul, insuccesul. Şi mai cu seamă moartea. Moartea e o oroare. A nu muri ar fi şi mai rău: o nebunie sigură într-un timp nemilos. Pentru a supravieţui, oamenii au

nevoie de borne unde să se poată opri. Alături de borna cea mare pe care o numim moarte, există o bornă mică pe care o numim iubire. Cât despre borna mea, aceasta avea ochii albaştri, părul negru şi se numea Maria.
- O bornă? întrebă A.
- în sfârşit, ceva unde să te poţi odihni. Un capăt de linie. Un tam- pon. Ceva care nu opreşte scurgerea orelor, fiindcă nimic nu le opreşte, dar care le organizează. Cineva care să pună un pic de ordine în curgerea timpului. Maria magnetiza lumea şi timpul. Ea le dădea un centru, o direcţie. Suspenda istoria şi fărâmiţarea ci. Poţi pune în discuţie orice, cu excepţia durerii, a morţii, a iubirii. Pentru mine, Maria era în afara oricărei discuţii. Ce sentiment de uşurare! Ce fericire pe mine! Era învingătoare în lupta cu istoria. O împiedica să curgă printre degetele timpului.
Oare există vieţi, dori să ştie A, care să nu se fi oprit niciodată? Oare sunt vieţi în care să nu existe iubire?
Nu ştiu, am recunoscut cu. îmi închipui că banii sau puterea, sau ştiinţa, care nu pot opri lumea în loc dar care contribuie dimpotrivă la precipitarea ci într-o cursă fără sfârşit, pot ţine loc de iubire. Iubirea mea pentru Maria era un sfârşit al istorici. Nu aveam ce căuta mai departe. Nu voiam mai mult de atât. Lumea îi săruta picioarele. Eu intrasem în port.
- Tc prindea somnul, zise A.
- Poate că da, am mărturisit cu. Sau poate că nu. Ea punea capăt istoriei. Dar nicidecum viselor, amintirilor, imaginaţiei. Lumea continua să se învârtă: se învârtea în jurul ei. Cel puţin în măsura în care era un sfârşii era şi un început. Mă întreb chiar dacă raportul nu e scris pentru ea: pentru a duce astfel pe planeta Urql câte ceva din imaginea ei şi câte ceva din frumuseţea ci. Pentru a i se face auzită vocea. Pentru a vorbi dc mâinile ei. Pentru ca hohotele ci de râs să aibă răsunet şi dincolo de acest Pământ pe care, ca noi toţi de altfel, ca se simţea închisă. Tocmai pentru a vorbi de Maria pe ocolite, prin Tamcrlan, prin dantelăreasa pictată de Vcrmccr, prin *Big Bang* şi prin Symi, am acceptat să scriu împreună cu tine raportul despre Pământ. Atunci când te-am întâlnit, deasupra Vămii Mării, lumea se reducea, pentru mine, numai la Maria.
- Dar ia spune-mi, vorbi încet A, coborând puţin glasul ca şi cum vreun defunct sau poate un alt spirit venit din alte galaxii ne putea auzi, n-ai mai iubit niciodată pe nimeni înainte de a o iubi pe Măria?
Am ezitat o clipă.

- Bineînţeles că da, am răspuns apoi. Ştii cum merg lucrurile pe lumea asta.
- Şi cum merg? întrebă el.
- Târâş-grăpiş, am reluat eu. Nu e nimic simplu sub soare, nimic care să fie la adăpost de îndoială sau de incertitudine. Mulţi dintre noi, aici pe Pământ, au văzut lucrurile schimbându-sc, şi din ce în ce mai repede, adevărurile spulbcrându-sc, faptele evidente ncluate în scamă şi multe iubiri veşnice pierdute în negura trecutului. Trebuie să fim cu multă băgare de scamă atunci când vorbim de durată, trebuie să fugim dc cuvintele mari şi de sentimentele puternice. In iubire, ca şi în politică, angelismul e cel mai mare duşman. Oamenii sunt departe de a fi perfecţi, sunt şovăitori, pândiţi de miopie şi de şchiopătat, poate aproape neterminaţi. Dacă ţi-aş spune că, pentru mine, Maria tuşesc dintotdeauna unică pe lume, dacă ţi-aş spune că, pentru Maria, nu existam decât cu pe lume, atunci angelismul ar bate la uşă. Nu suntem îngeri. Suntem oameni. Ne întâlnim pe vreme de ploaie, pe strada Dragonului. Pentru noi, inevitabilul se naşte din accidental, din fatalitate, din întâmplare. Plecăm spre Todi, spre Symi, spre vila Rufolo unde Wagncr...
- Ştiu, mă întrerupse A: *Parsifal.*
- Suntem prinşi în mrejele pasiunii. Dar nu ne lăsăm păcăliţi. Să spunem, mai simplu, că cu o preferam pe Maria tot restului vieţii. Şi că Măria mă prefera poate celorlalţi.
- Lui Rodolphe? întrebă A.
- Da, lui Rodolphe, am încuviinţat eu. însă eu am murit, mai ţii minte? Iar viaţa merge înainte. Nu ştiu ce aş fi făcut dacă ar li murit Măria. Poţi, fireşte, aştepta cu încredere să mori la rândul tău. Ba

chiar te poţi omorî. Dar, în cazul în care nu te omori, trebuie să-ţi ocupi timpul până în ultima clipă. Viaţa e de o banalitate şi de o repetitivitate care te umplu de consternare. Şi de o inventivitate ce nu cunoaşte limite. Nu îndrăznesc să-mi imaginez ce s-a putut petrece între Rodolphe şi Maria.
- Eu ţi-am propus deja...
- Nu vreau să ştiu nimic. Rodolphe are un singur avantaj în preaj- ma Mariei, însă hotărâtor: el e viu. Eu sunt mort. Numai cei vii se înscriu în mersul lumii, pentru a face ca istoria să continue. Nu vreau să spun că noi ceştilalţi, dragul meu A, spiritele şi morţii, noi nu am fi absolut nimic. Noi suntem altceva. Şi poate e mai bine cum suntem noi. Nu e întru totul exclus ca noi să fim mai aproape de fiinţă, de

profunzimea ci, de necesitatea ei - de veşnicia ei, desigur: când eşti mort, eşti mort de-a pururea - decât bietele fiinţe vii, prinse în vârtejul Iară sfârşit, şi cu toate acestea limitat, al iluziilor, al aparenţelor şi al contradicţiilor. Insă tocmai cei vii fac acest lucru abject şi totuşi minunat pe care îl numim istoric. Tocmai cei vii trăiesc.
Rodolphc este cel ce se plimbă acum alături de Maria - fapt pentru care mă cuprinde o tristeţe ce aproape că mă împiedică să vorbesc şi să mă gândesc la raport - prin acele orăşele ale Italici şi prin salba de insule greceşti pe care Ic ghiceşti sub ochii tăi dacă tc apleci un pic.
- Unde anume? întrebă A.
- Acolo... jos... spre stânga... Pentru el, pentru ei amândoi, strălu- ceşte acum marca sub razele soarelui la Atnorgos, la Symi, la Castcllorizo care a aparţinut cândva cavalerilor din Rhodos şi ai cărei locuitori au plecat cu toţii în Australia. Pentru ei a scris I laydn acel *Lob des zweiten Tages* care îmi plăcuse atât de mult. Iar Benozzo Gozzoli a reprezentat, la Florenţa, pe câţiva dintre membrii familiei Medici...
- Clement al-VIl-lca, murmură A.
- Bravo! am exclamat eu... de la Pictro de Medici, poreclit il Cîottoso, la Lorcnzo Magnificul, lără a se uita pe el însuşi, cu numele său înscris pe bonetă, în fresca atât de veselă care zugrăveşte, pe pereţii capelei zidite de Michclozzo la primul cat al palatului Mcdici- Riccardi, procesiunea Regilor Magi. Rodolphe este cel care - ah! încă nu simt această durere - păşeşte acum pe străzile din Saint-Germain- dcs-Prcs sau din Trastcverc, ţinând-o pe Maria de mână. El mănâncă acum langustinc sau crab cu maioneză şi bea un pahar de vin alb cu Măria în faţa lui, de cealaltă parte a mesei, în timp ce ca aprinde o ţigară înainte să vină cafeaua şi începe să râdă.
- Tc simţi bine? întrebă deodată A, cu o voce cam îngrijorată care mi-a încălzit inima.
- O, dragul meu A! am oftat eu. Râsul acela al Mariei... închipuie-ţi că se vor duce, amândoi, să vadă, pe strada Christine sau în Cartierul Latin, pe Laurcn Bacall cxplicându-i lui Flumphrey Bogart, în *To Have and. Have Not,* alias *Portul spaimei,* cum să înveţe să fluiere - *You know how to whistle, don 't you? You just put your lips together, and you blow...* - sau *Casablanca,* îmi vine să leşin, cu Ingrid Bergman.
- Acum suferi, îmi zise A. Dar tu ai trăit toate astea.
- Ai dreptate, am recunoscut eu. Tu, în schimb, nici măcar nu ai ştiut că viaţa e frumoasă.

Dumnezeu e în amănunte
-Cărţile, filmele, muzica, pictura, dansul, arhitectura, bucătăria de asemenea, precum şi plantele, animalele, stelele, fizica şi metafizica, totalitatea naturii şi totalitatea istorici deschid un câmp destul de cuprinzător pentru ceea ce va fi acest raport care se confundă cu lumea însăşi. Timpul trece, dragul meu A, şi curând va trebui să te părăsesc pentru alte tărâmuri.
- Nu mă părăsi! exclamă A cu un glas plin de deznădejde. Ce o să mă fac fără tine? O să rătăcesc ca un suflet de pripas pe nesfârşitele coridoare ale hanului Marele Văl, în lumea asta de coşmar pe care, cu toate străduinţele tale, mi-e încă destul de greu să o înţeleg. Din când în când, prin străfulgerări, mi se pare că înţeleg câte ceva. Ajung la mine unele licăriri. Ghicesc că timpul trece şi că nu se poate spune nimic despre trecerea lui. Simt trecând printre cei vii o mare legătură dc iubire care salvează din mizeria în care se află ei ceea ce poate fi salvat. îmi amintesc că ci se ivesc din nimic doar pentru a se prăbuşi într-o prăpastie despre care nimeni nu ştie nimic. Simt pentru oameni şi pentru tot ceea ce au făcut ei...
- Se spune: opera lor, am precizat cu. Oamenii se îmbată oarecum astfel: operele oamenilor. îl citează pe Bach şi pe Michclangelo. Şi pe Leonardo da Vinci. Nu e deloc de prost gust să-l adaugi pe dr. Freud. Se spune de asemenea: cultura. Sau: civilizaţia. Şi deseori: progresul. Cultura e opusă naturii: e mult mai comod astfel.
- ... o imensă curiozitate şi o compasiune fără margini. Nu voi şti nicidecum, dacă tu o să mă laşi baltă, cum să le prezint oamenilor mei acest ghiveci de evidenţe arbitrare şi de divagaţii organizate cu o îngâmfare şi o subtilitate de necrezut pe care voi o numiţi lumea. Când mă voi întoarce pe planeta Urql...

132

- Când te întorci? l-am întrebat eu pe un ton uşor monden.
- Nu ştiu încă, îmi răspunse el contemplându-şi unghiile. Nu ştiu dacă nu cumva, după ce ne despărţim, nu-mi voi petrece câteva zile în Toscana sau în Rajasthan. Am de asemenea o mare dorinţă de a merge să dau o raită prin Grecia lui Pcriclc, la Tenochtitlân de pe vremea aztecilor şi pe la Friedrich al Il-lca.
- Care dintre ci? am întrebat eu.
- I lohenstaufen, bineînţeles. Prusacul e de-a dreptul odios. Rival al sfântului Francisc din Assisi, prieten şi duşman al papilor, sicilian şi german deopotrivă, fascinat de islam, nepotul lui Barbarossa şi al normandului Rogcr al ll-lca este cât se poale de fermecător. Dar dacă tu vei pleca, cum o să mă descurc fără tine?
- Credeam, am murmurat eu, că în ochii tăi sunt pur şi simplu un cretin, nu?
- Nici vorbă! îmi spuse el. Nu că m-ai impresiona prin capacităţile tale...
- Nu bineînţeles, am încuviinţat eu.
însă ai călătorit mult, cunoşti multă lume şi e atât de comod cu
tine!
- Adevărat? am întrebat eu.
- Da, mi-a răspuns. Fără tine, nu exista nicio şansă să văd raportul ieşind la lumină şi căpătând formă.
- Poate că ai dreptate, i-am spus cu. Dacă acest raport va exista vreodată, el îmi va datora fără îndoială şi mic ceva. în multe privinţe îmi eşti cu mult superior mie. însă eu am un mare avantaj de care nimic şi nimeni nu m-ar putea lipsi: am fost un om, am trăit, am fost rostogolit ca o piatră de râu de câteva valuri ale istoriei.
- Cam puţin, observă A.
- Chiar foarte puţin, am precizat cu. O viaţă nu e nimic în lumina toiului. în ochii noştri, acest nimic este totul. Orice ar putea acum să-mi cadă în cap, cu am trecut totuşi prin această lume în care tu eşti doar în vizită. Tu eşti afară, eu sunt înăuntru. Tu vii din altă parte, eu plec de aici. Eu spun despre oameni şi despre viaţă lucruri adesea fără noimă şi poate inexacte, dar tu, care eşti atât de sclipitor, tu nu poţi spune absolut nimic fiindcă nu faci parte din lume. Tu ştii tot atât de puţine lucruri despre Pământul pe care am trăit eu câte ştiu şi eu despre planeta Urql de unde ai venit tu. Dacă nu m-aş fi aflat acolo, deasupra

Vămii Mării, pentru a-ţi face cunoştinţă cu fluviile, cu geometrii, cu patimile iubirii, cu umbrelele, te-ai fi întors poate pe planeta Urql fără să fi înţeles nimic din Veneţia şi din Herodot, iar lumea ar fi rămas pe veci opacă pentru tine.
-Nu mi-e prea clară, într-adevăr, mormăi A, dar în sfârşit, datorită ţie, îmi fac cât de cât o idec.
- Mai mult decât o idee, am replicat eu. Ştii că, prin corpul lor, oamenii se înscriu în spaţiu la fel ca o piatră, un arbore, un burete, sau un struţ. Şi că, prin gândirea lor, ci se pot plimba, dacă nu pretutindeni, cel puţin prin alte locuri. Ei au noţiunea imposibilului, a absolutului, a infinitului. Ei merg prin ploaie, pe străzile marilor oraşe. Mănâncă alune de pământ. Făuresc imperii. Compun concerte. Se iubesc. Mor. Şi timpul îi duce cu el. îmi închipui că, bunăoară, cu un astfel de bagaj, pe care niciun spirit nu l-ar fi putut inventa vreodată, poţi pleca liniştit pentru a te întoarce pe planeta Urql.
- Din când în când, observă A, lumea pare foarte simplă. Şi, din când în când, lumea se complică într-un grad de nesuportat. Mi se parc că raportul s-ar putea limita la câteva cuvinte. Şi că s-ar putea extinde la dimensiunile universului şi ale istorici sale fără sfârşit.
- Raportul e ca şi lumea: porneşte în toate direcţiile. se coboară până la nivelul moleculelor, al atomilor, al protonilor, al neutronilor, al electronilor, al quarcurilor. Se urcă până la Imperiul Roman şi Ia ideca pc care oamenii şi-o fac despre istorie şi despre Dumnezeu. Te poţi consacra lingvisticii, scufundărilor submarine, arheologici, golfului, muzicii concrete, picturii în ulei. Poţi să bei şi să dormi. Lumea, ca şi Dumnezeu, este în amănunte.
- Tocmai aceste detalii, zise A, aş vrea să le cunosc.
- Pentru aceasta ar trebui să fii om, i-am spus cu. Ar trebui să ştii să nu faci nimic şi să te plimbi pe străzi frământat de visuri nesăbuite şi de griji legate de bani.
- Şi dacă aş câştiga bani? sugeră A.
- Dacă ai suferi de un cancer, am reluat cu, dacă ai fi părăsit de o femeie, dacă ai fi copleşit de tristeţe, dacă ai avea nepoţi, strămoşi, un avocat, creditori, dacă ai conduce o maşină, dacă te-ar interesa inscripţiile de la Ebla sau de la Dura-Europos şi bucătăria din Sud- Vest, atunci ai fi un om. Ar trebui să suferi, să ai speranţe, să uiţi, să nu ştii nimic. Ar trebui să înţelegi măreţia eşecului.

- Nu pot, îmi spuse A. Sunt un spirit pur.
- Oamenii sunt spirite închise într-un corp. Când corpul lor dispare, dispar şi ele odată cu cl. Oamenii sunt foarte mari fiindcă sunt foarte mici. Cred că lisus, despre care ţi-am vorbit atât de mult, înţelesese că gloria oamenilor se află în smerenia lor. Şi că ci câştigă în măreţie atunci când încetează să dorească mai mult decât au.

- îi destul de complicat, zise A.
- li foarte complicat. Şi foarte simplu totodată. Moartea pune capăt la toate. Şi totuşi, ultimul cuvânt nu e niciodată al morţii.
- li cumva al vieţii? întrebă A.
Pământul era ca o portocală albastră. Obosisem puţin tot învârtindu-mă în jurul lui. Zarva oamenilor ajungea până la noi.
- Nu ştiu, i-am răspuns eu, nu sunt prea sigur. Viaţa e o minune. De când am părăsit-o mă cam oboseşte. Iată că acum imensitatea nu mi se parc mare lucru. Iar istoria, doar un amănunt.
- Iarăşi amănunte, spuse A cu o voce rugătoare. Mai degrabă istorisiri. Ceva din viaţă.
- Nu mai spune! am replicat cu. Să fie despre sex? Despre sânge? Despre hazard? Despre pasiuni?
- Dacă trebuie..., suspină A.

Sex, minciuni şi compasiune

- Ce mai e şi cu drăcovenia asta? bodogăni Pierre Domberlcs. Ţinea într-o mână două fişe, în cealaltă două paşapoarte, iar
privirile sale alunecau iute de la cele două paşapoarte la cele două fişe şi de la cele două fişe la cele două paşapoarte. Un rid vertical se tot adâncea deasupra nasului său. Era comisar de bord pe *Ville-de-Murscille* care tocmai ridicase ancora în direcţia Genova, Palermo, Taormina şi Coi fu.
Unul dintre cele două paşapoarte purta numele lui Paul Dave/.y. Iar celălalt, pe cel al Iui Hélène Fourmes, soţia lui Davezy. Paul Davczy locuia la Salon-dc-Provence, pe şoseaua Camcrone, numărul 22. Printr-o stranie coincidenţă, adresa lui Hélène Davezy era aceeaşi: şoseaua Camcrone, numărul 22, Salon-dc-Provcnce. O legătură dc rudenie între Paul şi Hélène părea inevitabilă.
- Mamă şi fiu? murmură Pierre.
Această soluţie genială era din nefericire imposibilă: Hélène Davezy avea cu trei ani mai puţin decât Paul Davezy. O probabilitate dezolant de simplă se impunea din ce în ce mai mult spiritului logic al lui Pierre Domberles care făcuse studii serioase şi obţinuse o licenţă în Drept la universitatea din Aix-en-Provcncc: Paul Davezy şi Hélène Davezy prezentau toate aparenţele pentru a fi soţ şi soţie. Tulburător era însă faptul că Paul era instalat în cabina 123 iar Hélène în cabina 42.
Pierre Domberlcs se lăsă să cadă pe un scaun. O greşeală de genul acesta era cât se poate de supărătoare. Era încă o gafă a însoţitoarei de bord, proaspăt ieşită din şcoala hotelieră şi pe care Compania o angajase fiindcă era drăguţă la faţă şi, se pare, la recomandarea unui naş sau al unui unchi care juca probabil bridge cu Preşedintele. Marina nu mai

era ce fusese odată. Pierre Dombcrlcs ridică receptorul telefonului interior şi o sună pe Monica.
Fata sosi aproape imediat. Avea un aer deosebit de vioi şi părul strâns în coadă de cal.
- Monica, urlă la ca Pierre Dombcrlcs, nu mai suport, nu mai suport!...
- Dar ce se întâmplă? dori să ştie Monica.
- Se întâmplă că iar ai tăcut o tâmpenie. Uită-tc la cabinele 42 şi 123 şi spune-mi ce crezi.
Şi în acest timp flutura cele două fişe şi cele două paşapoarte pe sub ochii căprui ai însoţitoarei care se simţea strânsă cu uşa.
- Dumnezeule! se sperie Monica.
Cercetă din priviri un sul destul de lung de care era nedespărţită, care ieşise probabil dintr-o maşină şi care se citea cam în felul manuscriselor din Antichitate din mâinile oratorilor sau ale poeţilor tragici, aşa cum sc pot vedea în filmele lui Cecil B. de Miile.
- 42... 42..., murmură ea urmărind cu degetul rândurile imprimate care îi jucau în faţa ochilor. Nu înţeleg...
Mare idioată, bodogăni el. Şi luă hârtia din mâinile fetei.
Ceea ce văzu nu a fost de natură să contribuie la scăderea ritmului său cardiac şi nici a tensiunii arteriale. Dl Paul Davczy era instalat într-adevăr în cabina 123, iar Dna Ilelcne Davczy în cabina 42. Diabolic era însă faptul că aceasta din urmă, care era o cabină mare şi frumoasă, fusese atribuită şi numitului Robert Peyrimont. Ceea ce era şi mai rău venea acum: Dna Roselync Peyrimont fusese expediată, nici mai mult nici mai puţin, decât în cabina 123, cea a Dlui Davczy.
- pe toţi dracii! se trezi înjurând Pierre. O să iasă un scandal de toată frumuseţea. Trebuie să aranjăm lucrurile numaidecât.
Exact în momentul acela, Pierre Dombcrlcs văzu înscriindu-sc ceva în cadrul uşii de la cabina pe care Monica, în graba ci, o lăsase deschisă: era un cap cu privirea fixă ce părea să iasă dintr-o veche peliculă de groază de pe vremea filmului mut.
- Da, vă rog...? începu Pierre, pe un ton scorţos.
- îl caut pe comisarul de bord, gângavi figura aceea cu ochii ficşi.
- Eu sunt, răspunse Pierre continuând să cerceteze lista pasagerilor. -A! dumneavoastră sunteţi, zise figura.

Aceasta se lăsă să alunece într-un fotoliu de piele care mobila cabina comisarului şi se şterse cu o batistă.

- Cu ce vă pot fi de folos? întrebă comisarul care, de-a lungul celor treizeci de ani de carieră, dintre care douăzeci şi doi în Extremul Orient, văzuse multe la viaţa lui.
- Sunt Dl Robcrt Peyrimont, zise figura. Pierre Dombcrles ridică privirile.
- Ei bine, zise el, aţi căzut la ţanc! -Aşa credeţi? reluă Dl Peyrimont.
- Tocmai voiam să vă văd, zise Pierre.
- Şi cu, răspunse Dl Peyrimont.
Avea un chip rotund şi roşcovan, o bluză sport de culoare verde cu un pantalon de stofa, şi transpira abundent. Ca întotdeauna, acrul obosit şi aproape şleampăt al pasagerului aliat în vacanţă contrasta cu ţinuta foarte strictă a comisarului şi a adjunctei sale care, în principiu, erau la dispoziţia sa.
Urmă o tăcere lungă.
-Am o problemă, începu Dl Peyrimont.
- Ştiu, zise comisarul. Sc lăsă o altă tăcere.
-A! zise Dl Peyrimont, ştiţi deja?
- Asta ne este meseria, răspunse Pierre, vizibil uşurat că scapă dc
o scenă şi de o puzderie de insulte care intrau în obiceiul pasagerilor potrivit cărora Compania nu le oferea servicii corespunzătoare pentru banii pe carc-i încasa. Şi aş dori înainte de toate să vă prezentăm scuzele noastre.
- Dumneavoastră nu aveţi nicio vină.
- în sfârşit..., zise comisarul care începea să creadă că celălalt exagera cu o curtoazie şi o modestie pline de afectare.
-Nici măcar nu sunt sigur de... Dna Davczy... doamna cu care sunt în cabină...
- Ştiu, zise comisarul, ştiu. îmi pare foarte rău. -A! murmură Peyrimont. Atunci are dreptate!
- Cum? zise comisarul. Nu înţeleg bine ce...
- Dnci Davezy - toate astea, fireşte, trebuie să rămână între noi -
1 s-a părut că-l zăreşte pe soţul ei pe puntea principală... mai întâi am crezut că visează... dar a insistat atât de mult!... De aceea am venit să

vă întreb dacă, din întâmplare, un oarecare Domn Davezy... Paul Davezy... figurează pe... După ceea ce îmi spuneţi, vai! se pare că...
Comisarul îşi trecu mâna peste frunte. Monica deschidea nişte ochi cât cepele.
- Nu mai înţeleg nimic, zise el.
A fost nevoie de îndelungi explicaţii pentru a se ajunge în sfârşit la dezlegarea enigmei. Dl Paul Davezy, care locuia la Salon-dc-Provence, era amantul Dnei Peyrimont. Dl Peyrimont, care locuia la Lambesc, era amantul Dnei Davezy. Şi toţi cei patru, doi câte doi, fără să ştie ceilalţi doi, fiecare spunând în familia sa minciuni pe care celălalt le înghiţea cu atât mai uşor cu cât el însuşi minţea la rândul său, se îmbarcaseră, pentru o croazieră de vis, pe *Ville-de-Mar.seille.* Toţi patru au debarcat, doi câte doi, la prima escală. Genova e un oraş superb, cu palate neasemuit de discrete, cu un cimitir surprinzător.
La cinci sau şase sute de kilometri spre vest de oraşul Chcyennc, capitala Wyomingului, mergând către Idaho sau Utah din apropiere, la sud de celebrul parc naţional din Ycllowstone, orăşelul Green River, pe râul cu acelaşi nume, duce o existenţă destul de liniştită, ritmată mai ales de exigenţele, obişnuinţele, riscurile crescătorilor de bovine. Ziua în care se răspândi zvonul că Suc Lyonns era însărcinată a iscat un mic cutremur printre crescătorii de animale şi proprietarii de garaje din Green River şi din împrejurimi. Trebuie să spunem că Sue Lyonns aducea cu acele imagini de publicitate care lăudau, la televiziune, calităţile alimentelor pentru câini şi pisici sau pe cele ale maşinilor de spălat. Avea părul blond, ochii verzi şi nişte sâni - vă vine să credeţi? - numai buni să-i împingă la păcat pe cvanghcliştii care veneau din când în când, înconjuraţi de un adevărat circ din Plymouth şi din Cadillac, să propovăduiască sfârşitul lumii şi necesitatea unei vieţi virtuoase.
Sue Lyonns avea şaisprezece ani. Mama ei era mormonă şi originară din Salt Lakc City. Mama tatălui ei venise din Polonia în vremurile marii crize. Toţi erau oameni cumsecade, cu principii mai degrabă stricte, fără bani prea mulţi, bucurându-se de stima vecinilor, iar Suc fusese crescută după vechile metode. In ziua în care tocmai împlinea şaisprezece ani, în timp ce tăia tortul în aplauzele tuturor - *Happy Birthday Io von!* -, fata izbucni în hohote de plâns. Mama o luă în braţe şi o rugă să-i mărturisească motivul unei nefericiri atât de bruşte şi neprevăzute. Fata murmură, printre lacrimi, că aştepta un copil.

Dacă mareşalul Stal in în persoană ar fi intrat în încăpere repezindu-se să ia o felie de tort, surpriza şi consternarea familiei nu ar fi fost mai mari. Suc!... Micuţa Suc!... Prima întrebare pe care şi-au pus-o mama şi tatăl letci, bunica şi cele două mătuşi, şi, două sau trei zile mai târziu, totalitatea populaţiei din Grccn River, care nu era prea numeroasă şi care, prin canale misterioase, aflase totul aproape imediat, era aceasta: „Cine e tatăl?" Şi asta cu un accent, din partea tuturor, de uimire şi aproape de incredulitate. Fiindcă nimeni, la Grccn River, unde nu domnea dezmăţul care lăcea ravagii la Dcnvcr sau la Fort Worth, pentru a nu mai aminti de Dallas, nu era mai cuminte, mai

înțeleaptă, mai cuviincioasă, mai frecvent dată ca exemplu de către bătrânele doamne din Grccn River, cu care nu era de glumit, decât tânăra Suc Lyonns.
Zilele treceau. Şi săptămânile. Tânăra Suc Lyonns, care se obişnuise cu starea sa şi se pregătea să lîe mamă fără vreun aer de afectare sau de teamă, refuza cu încăpățânare să dezvăluie numele seducătorului. Vicleşuguri, capcane, rugăminți, reproşuri, amenințări, toate acestea nu au dat niciun rezultat.
— Spune-mi cine c, o implora mama sa. De ce să nu te căsătoreşti cu cl?
Vremea lacrimilor trecuse. Suc surâdea şi tăcea în continuare.
Intre şcoală, unde nu strălucea, altfel decât prin farmec şi bună-crcştcrc, şi serile în care lucra ca babysittcr la fermele din regiune, nu atât pentru a câştiga bani cât pentru a le fi de ajutor vecinilor, Suc ducea aceeaşi viață ca şi înainte de mărturisirea pe care o tăcuse. Era greu, totuşi, să pui lacăt la gura lumii. Toți bărbații din oraş şi din împrejurimi, inclusiv bătrânii, logodnicii, pastorii, infirmii, au fost suspectați rând pe rând că ar putea lî tatăl copilului pe care îl aştepta Suc.
în timp ce Sue se rotunjea, atmosfera era din ce în ce mai încărcată în căminele liniştite din Grccn River. Nevestele îşi bănuiau soții. Familiile se certau. Vreo doi sau trei vagabonzi în puterea vârstei au fost luați la întrebări. Autoritățile religioase şi municipale au fost nevoite să cerceteze cazul. Doi membri ai clubului Rotary, un pastor, un colonel în retragere, o candidată, învinsă ce e drept, la Congresul Statelor Unite, au stat de vorbă cu Suc Lyonns. Tot în zadar.
Sue Lyonns nu era niciodată singură. Nu prea mergea la cinema. La dans nu ieşea niciodată. Făcea călărie cu fratele ei care nu o scăpa din ochi. La piscină, la tenis, nu vorbea niciodată cu nimeni. A fost analizat cazul paracliserului, la templu, al garajistului unde se ducea

din când în când pentru a umila camerele bicicletei, al băcanului şi al ajutorului de farmacist. Totul era limpede ca apa de izvor.
Singurele locuri unde, prin definiție, Sue petrecea câteva ore tară martori, erau cele două ferme unde lucra ca babysittcr la nişte prieteni ai părinților săi. Tații lui Jane şi ai lui Jimmy au trecut prin momente neplăcute. Nu le-a fost prea greu să arate că la plecarea şi la întoarcerea lor acasă nu se aflau niciodată față în față cu Suc şi că soțiile lor erau mereu acasă. Jane, care avea zece ani, stătea singură cu Suc. însă, în casa lui Jimmy, de unsprezece ani, exista un grădinar care era francez şi ori- ginar din Bourgognc. Se numea Jcan-Pierrc. Avea douăzeci şi cinci sau douăzeci şi şase de ani. lira fermecător. Juca mingea cu Jimmy. Accentul său le înnebunea pe toate femeile clin (ircen River. îi plăcea să bea.
într-o seară, Jcan-Piorre, care băuse mai mult decât trebuie, a fost luat la rost de câțiva locuitori din (ircen River. Mulțimea şi-a îngroşat repede rândurile. S-au dus cu toții în piața mare unde, la început în glumă, apoi ceva mai în serios, s-au constituit în tribunal. Jcan-Pierrc sc împleticea pe picioare din cauza oboselii şi a beției. Acela fiind drumul ei obişnuit, Suc Lyonns tocmai trecea pe acolo. Era pe bicicletă. S-a oprit o clipă. A dispărut imediat. După douăzeci de minute, s-a întors, cu fața uşor îmbujorată. în piață, temperatura urcase cu câteva grade. Jcan-Pierrc era încolțit. în momentul în care au auzit răsunând soneria bicicletei lui Suc Lyonns, toți judecătorii de ocazie şi-au întors privirile spre ea. Oprise bicicleta şi se uita la oameni, care nu-şi mai dezlipeau ochii de la ea, aşa cum stătea acolo, proptită pe cele două picioare, care nu aveau nimic respingător. în spatele ei, pe portbagaj, stătea un băiețel pe care câțiva îl recunoscură imediat: era puştiul Jimmy Carpcntcr, fiul lui John Carpenter şi al frumoasei Barbara.
~ Terminați odată, le spuse Sue. Lăsați-l pe Jean-Picrrc în pace. *Le ave Jean-Pierre atone.*
Ea pronunța „Jean-Pierre" cu un accent american care era la fel de neobişnuit ca şi accentul lui Jean-Pierre însuşi când vorbea englezeşte.
- Eu sunt tatăl, spuse Jimmy cu o voce de copil.
Sc aşternu o lungă tăcere.
Izbucniră câteva râsete. O tânără bătu din palme. Apoi un bărbat. Apoi cinci sau şase.
Atunci Suc lăsă bicicleta jos şi se întoarse spre Jimmy, care îi ajungea la unui*. Se apropie de el şi îl sărută pe obraz.
Jean d'Ormesson
Dacă nu ar exista autobuzele, troleibuzele, automobilele, motoci- cletele, care se ivesc de pretutindeni într-un vacarm internai, Bologna ar fi unul dintre oraşele cele mai delicioase din Italia. E frumos, rotofei, roşcovan, savant, împânzit cu turnuri şi campanile, şi se mănâncă foarte bine aici. *Don Chisciotte, Danie, Notai,* şi mai ales *Al Pappagallo* sunt locuri pe care ți le recomand din toată inima.
-Vai!... regretă A. E prea târziu.
-Atunci data viitoare, l-am consolat cu. Oraşul nu te lasă chiar cu gura căscată, precum Veneția sau Sicna. Nu am de acolo aceleaşi amintiri pe care le am de la Positano sau de la Trani, de la Castellina in Chianti, de la Soglio...
- de la Syini. De la Sambuco. De la Udaipur. De la Bitonto.

- într-adevăr, am încuviinţat cu. însă aici au studiat şi au lacul şcoală Rossini şi Donizetti. Iar fântâna lui Ncptun, datorată lui Jcan de Bologne, un flamand născut la Douai, Palazzo comunale, bazilica San Petronio unde Carol Quintul a fost încoronat împărat de papa Clement al VH-lea.
- Nu! exclamă A.
- Ba da! am precizat eu... şi cele două turnuri înalte din Piazza di Porta Ravcgnana nu arată deloc rău. Avvocato Mário Rospogni este una dintre luminile oraşului Bologna.
E ceea ce numim un bărbat frumos, cu o mustaţă neagră. Are ceva din Vittorio Gassman în // *Sorpasso, pe* care francezii îl traduc prin *Le Fanfaron.* Numele soţiei sale e Paola. Şi ca este o femeie frumoasă. Şi ca are o umbră - doar o umbră - de mustaţă. Este originară din Sicilia şi seamănă cu una dintre acele femei pe care Vittorio de Sica le cară adesea după el, în filmele sale, fără prea mare entuziasm.
Acest avvocato Rospogni este adesea prost dispus. El seamănă, în această privinţă, cu acei francezi mereu recalcitranţi, în care Cocleau vede nişte italieni arţăgoşi. Sunt ani buni de când - *an ni fa* - dintr-un motiv sau altul, relaţiile dintre Mário şi Paola au început să se răcească. Cred, cum să-ţi spun... că ceea ce Paolei îi place cel mai mult la Mário nu mai e nicidecum prezenţa sa.
-Văd despre ce-i vorba, zise A. Cunosc bărbaţii. Cunosc şi femeile.
- Viaţa lui Mário, din fericire, e luminată de câtva timp încoace de nurii unei tinere blonde care nu ar tî deloc opusul Silvanei Mangano, atât de frumoasă în *Orez amar.* Sau poate, dacă vrei, al Anitei Ekberg în *La Dolce Vita.* îţi dau aceste detalii tocmai pentru a te ajuta să-ţi fixezi ideile.

- înţeleg, spuse A. îţi mulţumesc mult.
- Nimic nu merge niciodată prea rău în această lume care ţi-a devenit familiară. Şi nimic nu merge niciodată aşa cum trebuie. Lui Mário i se parc că, de câteva săptămâni, frumoasa Caria începe, la rândul ei, să se îndepărteze de el. Nu e vorba chiar de o grijă. E vorba de o nelinişte. Simte în continuare plăcere în patul amantei sale, însă uncie semne, pe care le recunoaşte, par să reprezinte pentru el un semnal de alarmă: Caria nu mai arc pentru el acele priviri pe care le are Alida Valii pentru Fairley Granger la începutul filmului *Senso,* nici cele pe care le arc Claudia Cardinale pentru Alain Delon - sau poate pentru Burt Lancaster? Ah! Acel schimb de priviri între Burt şi Claudia... - la sfârşitul valsului, plutitor şi faimos, din timpul balului în // *Gattopardo.*
în acea după-amiază de miercuri, după o masă de prânz într-o ambianţă plicticoasă, faţă în faţă cu o Paola mai ţâfnoasă ca oricând, Mário parcurge drumul până la cabinetul său pe jos, trecând prin Piazza del Ncttuno. S-a descotorosit de soţia sa care, din fericire, a dat în patima jocului de cărţi şi s-a dus, ca de obicei, să joace bridge la o prietenă cu numele de Cristina, la celălalt capăt al oraşului. A fumat o *toscani,* şi-a clătit gura cu apă de Floris, pe care o stagiară, cu numele de Pia, îndrăgostită de cl, i-a adus-o de la Londra, şi-a pomădat părul negru ca pana corbului, iar acum merge pe stradă tăcând cu ochiul femeiuştilor blonde şi scandinave care dau năvală în Bologna la apropierea verii. Adie un vânt uşor. Vremea e foarte frumoasă. Ce păcat că trebuie să se ferece în cabinetul său cu acele dosare dezgustătoare! Deodată îi vine ideea să se ducă să-i facă o surpriză Cariei.
Coteştc la stânga în loc să cotească la dreapta. Simţindu-se brusc mai tânăr cu câţiva ani, mai străbate câteva sute de metri. Şi sc pomeneşte la intrarea imobilului în care locuieşte amanta sa.
Urcă scările pe care le cunoaşte treaptă cu treaptă. Se opreşte la etajul al treilea. înainte de a apăsa pe butonul soneriei, scoate din servietă un spray şi apasă în faţa gurii, de care nu e destul de sigur din cauza ţigărilor *toscani,* mecanismul salvator. în timp ce se priveşte în micuţa oglindă de care nu se desparte niciodată, îi ajung la urechi nişte voci care se ceartă. Recunoaşte îndată vocea mamei Cariei. E o adevărată scorpie. O împroaşcă pe fiica ei cu tot felul de ocări.
Prinde din zbor cuvintele de „târâtură", de „curvă", de „ruşine a familiei". îşi lipeşte urechea de gaura cheii. E cuprins de oroare auzind-o pe mamă reproşându-i fiicei sale că primeşte în pat, îndată ce-şi închipuie

că e singură, „acea scârbă de dragon". Un dragon? Care dragon? Abia are timp să se lipească de perete când vede uşa dându-se în lături şi ţâşnind afară ca o furie, o făptură cu părul în neorânduială care se aranjează în grabă. E vorba de dragon, bineînţeles. E aruncat în stradă de mama amantei sale. Avocatului nu-i este deloc greu să-l recunoască imediat dc vreme ce chiar Paola, soţia sa, e cea care iese din patul Cariei.
Dacă contesa Bathory e o unguroaică însetată de sânge, Dracula, potrivit legendei, este un crai din Carpaţi. El bântuie prin Transilvania. Tratatul de la Saint-Germain nu lasă loc la niciun fel de îndoială: astăzi cel puţin, Dracula e român. Românii sunt irezistibili. Sunt latini get-beget care se trag din romani, care s-au luptat cu turcii, care au avut de furcă cu ruşii şi printre care se amestecă şi unguri. Ei se nasc divorţaţi, antisemiţi şi francofili. A fi român nu este, după Paul Morand, o naţionalitate ci o profesie. Paul Morand are geniu. El introduce în literatură viteza, jazzul, cinematograful, boxul, cabrioleta decapotabilă. Cade dintr-o greşeală într-alta. Spune vrute şi nevrute. Românii sunt fermecători.

Marika Vulcarcsco, sau Vulcărcscu, dacă vrei, avea acrul unei fecioare coborâte dintr-o icoană. Era blândă şi timidă. Prietenii săi îi spuneau Bambi. Puţin după sfârşitul lui Carol al 1l-lea, rege al României, care nu tăcea multe parale şi care avea o amantă cu numele de Lupesco, pe care multă vreme jurnaliştii americani l-au distins cu greu de UNESCO, cu puţin înainte de venirea la putere a lui Nicolac Ccauşescu, un monstru având alături o femeie care era mai rea decât el şi care sc numea Elena, ca locuia într-un oraş de vreo sută de mii de locuitori, în inima Transilvaniei, în marginea Carpaţilor: Târgu-Mureş.
Bambi a avut parte de o întâmplare îngrozitoare: inima, ficatul, creierul, nu ştiu, dar a căzut lată pe stradă. Au ridicat-o câtiva trecători şi au dus-o la morgă. Se întâmpla scara, ceva mai târziu. La morgă sc mai afla doar un paznic cu mintea dusă cu sorcova, care se numea Radu Brabcsco, sau poate Brăbescu. Acesta era îmbibat cu ţuică. Ţuica este, în raport cu vodca sau cu şlibovița, ceea ce mămăliga este în raport cu polenta sau ceea ce căciula, calota de blană a românilor, este în raport cu venerabila noastră şapcă.
Radu Brabcsco, sau Brăbescu, o aşeză, cum se cuvine, pe Marika Vulcaresco, sau poate Vulcărcscu, în camera frigorifică prevăzută în acest scop. O dezbrăcă cu gesturi neîndemânatice. O întinse pe un cearşaf alb. Se jucă câteva clipe cu frumosul ei păr blond. O acoperi cu

un alt cearşaf alb. Apoi se întoarse la iubirea sa care avea gustul acriu al ţuicii de prună.
Rămase multă vreme visător asupra paharului care avea tendinţa supărătoare de a se goli şi de a se umple înainte de a se goli din nou. Vaporii de alcool se ridicau din acest pahar sub aspectul şuviţelor blonde de pe frumosul cap al Marikăi. Repeta, în limba ţării sale: „Şuviţele mă fac şuviţe", şi se pornea pe un râs de om nebun. în cele din urmă se ridică, se îndreptă spre camera frigorifică şi o violă pe tânăra moartă.
Ceea ce se întâmplă atunci nu se putea întâmpla decât în ţara lui Dracula, a castelului din Carpaţi şi a Vampirului Nosfcratu. Moravurile, în acea parte a lumii evident înapoiată, nu erau încă cele de la Londra, dc la Roma, de la Frisco, de la Paris: Marika era fecioară. Când, într-un fel de ameţeală ce se transforma în voluptate, după ce i-a mângâiat părul, chipul de înger, sânii perfect rotunzi, pântecele neted, coapsele calde încă, Radu Brabcsco, sau Brăbescu, o penetra cu brutalitate, moarta deschise ochii şi scoase un ţipăt.
Părul lui Radu Brabcsco, sau Brăbescu, se făcu măciucă. Cu ochii scoşi din orbite, cu mâinile ridicate în faţă într-un gest de oroare, se trase îndărăt. Capul blond cu ochii mari şi negri se legăna de la dreapta la stânga şi ţipa: „Nu! nu!" Radu rămase câteva clipe ţintuit locului, clătinându-se pe picioare. pe urmă, fantoma se ridică în capul oaselor murmurând: „Unde mă aflu?" Ţinându-şi cu ambele mâini pantalonii care îi cădeau pe genunchi şi-l împiedicau să fugă, Radu Brabcsco, sau Brăbescu, se repezi în stradă ţipând ca din gură de şarpe.
-A! Dumnezeule! exclamă A. Voi aveţi fantome?
- Nicidecum, am replicat eu. Bambi era cât se poate de vie. Şocul
o lăcusc să revină din adâncurile în care coborâse. Privi decorul din jur, nu prea atrăgător şi necunoscut pentru ea, şi începu să plângă. După ce a plâns pe săturate şi, cu cearşaful pe care era culcată, şi-a şters sângele care
1 se prelingea dintre coapse, şi-a dat seama că bestia care abuzase de ea lăsase, din fugă, toate uşile deschise. Atunci ieşi şi se întoarse acasă.
- Cum s-a întors'/ întrebă A. Cu taxiul, cu metroul, făcând autostopul, pejos?
-Mare sâcâitor mai eşti! am izbucnit eu. Cred că nicio întreprindere franceză nu s-a gândit încă să sape un metrou în măruntaiele oraşului Târgu-Murcş. Iar taxiurile de noapte, căci nc aflăm în toiul nopţii, nu pot ti prea numeroase pe străzile întunecate ale oraşului. Să zicem că se întoarce acasă pe jos şi să încheiem cu acest capitol.

Radu rătăci toată noaptea prin micul orăşel. în zori, se repezi în prima cârciumă deschisă pentru muncitorii de la prima oră. Şi bău, bău zdravăn. Striga întruna: „Moarta vorbea! Moarta vorbea!" A trebuit să vină poliţia. Doborât de alcool şi de spaimă, povesti cu de-amănuntul întreaga sa noapte de coşmar şi că moarta înviase din morţi.
întâmplarea, chiar şi în România obişnuită cu tot telul de orori, a stârnit un scandal enorm. Presa română, bineînţeles, şi chiar presa inter- naţională, şi mai cu scamă gazetele cam îndoielnice care pun în aceeaşi oală ghicitul norocului şi scandalurile, prinţesele şi pornografia, au con- sacrat coloane întregi violului de la Târgu-Mureş şi nopţii morţilor-vii.
A avut loc un proces, bineînţeles. Familia lui Bambi, care era minoră, s-a constituit parte civilă. Au venit jurnalişti din toate colţurile lumii: sângele, moartea, sexul, votca sau ţuica, toate astea le plac la nebunie. Au fost văzuţi francezi, germani, spanioli, italieni, americani şi chiar japonezi, străbătând străzile din Târgu-Mureş, care niciodată nu mai avusese parte de o asemenea sărbătoare. Sala era prea mică pentru a-i primi pe toţi înăuntru. Procesul a durat două zile. Radu Brabesco, sau Brăbescu, risca o pedeapsă aspră. Violul comis asupra unei moarte aliate în grija sa şi care, culmea ghinionului, nici măcar nu era moartă, cumula crima cea mai îngrozitoare şi greşeala profesională

cu neputinţă de iertat. Către sfârşitul celei de-a doua zile, înainte de rechizitoriu şi pledoarie, preşedintele se întoarse către Marika, care nu scosese niciun cuvânt în timpul procesului, şi îi prezentă, alcgându-şi cuvintele, întreaga compasiune a juriului. Apoi o întrebă dacă are ceva de adăugat la ceea ce auzise până atunci.
Bambi se ridică în picioare. Da, avea ceva de adăugat. în sală se aşternu o tăcere de mormânt. Oamenii se ridicau pe vârfurile picioarelor şi se răsuceau în fel şi chip pentru a putea zări ceafa sau profilul de înger al Marikăi Vulcaresco, sau Vulcărcscu. Acuzatul privea în pământ. Ţuica nu-l mai purta pe braţele ei fermecate. Se auzeau zburând toate muştele scandalului şi ale morţii.
Cu o simplitate care încerca în zadar să lupte cu emoţia, Bambi de- clară că Radu Brabesco, sau Brăbescu, o violase în stare de beţie şi că aceasta era o crimă greu de iertat. Dar că, în acelaşi timp - şi în acel mo- ment în sală au apărut zâmbete curmate imediat de ciocanul preşedinte- lui de juriu - el o salvase de la o moarte sigură. Şi că niciodată şi nicăieri nu a existat vreodată ceva mai bun decât viaţa care învinge moartea.

Apoi se aşeză la loc. Toată lumea era cu ochii în lacrimi. Şi Radu. Şi ea.
Radu Brabesco, sau Brăbescu, care violase o moartă şi o readusese la viaţă, a fost achitat de tribunal.
- Nu-l ia cumva în căsătorie? şopti A cu un fel de lăcomie care m-a nedumerit puţin.
- Despre asta, i-am răspuns cu cu multă demnitate, despre asta povestea nu spune nimic.
- Văd prea bine, îmi mărturisi A, şi aveam eu o oarecare bănuială, că ceea ce te amuză pe tine e sexul. Ceea ce te interesează e doar sexul. Restul... Mi-ai povestit deja patru întâmplări pentru a mă lămuri ce e cu oamenii, şi toate cele patru se învârt în jurul sexului. Aşadar nu mai există nimic altceva pentru a-i stimula pe oameni?
- Există şi multe alte lucruri, i-am răspuns eu. Cele mai frumoase sunt curajul, spiritul de sacrificiu, mila faţă de aproapele.
- însă sunt gata să pariez că tu nu cunoşti întâmplări în care aceste nobile sentimente să joace acelaşi rol ca sexul, care face ce vrea din voi toţi, nu-i aşa?
- Ba cunosc, bineînţeles, am replicat cu. O sumedenie. Te asigur că nu am decât să aleg... Ascultă! în marele război dintre germani şi ruşi, care a fost poate, aşa cum a fost el dus prin praf şi zăpadă, cel mai cumplit din întreaga istoric a lumii, era o mână de francezi. Grupul de aviatori din Normandia-Nicmen. Grupul de vânătoare „Normandie" fusese constituit la Rayak, în Siria, în luna septembrie 1942, sub comanda maiorului Pouliqucn, apoi a maiorului Tulasne. A ajuns la Moscova cu avionul. în martie 1943, a fost angajat pe frontul germano- sovietic în apropiere de Kaluga. Integrat ca regiment în divizia 303 aeriană sovietică, el a participat la ofensivele de eliberare a Rusiei Albe, iar trecerea Niemen-ului în octombrie '44 i-a adus numele, celebru în lumea întreagă, de „Normandie-Niemen". Formaţia a părăsit Armata Roşie în iunie 1945. Ea câştigase mai mult de două sute de victorii. Un pilot din doi fusese omorât. Citată de şapte ori pe ordinul Armatei Sovietice, ea a fost decorată, în Rusia, cu ordinele Drapelul Roşu şi Alexandru Nevski şi, în Franţa, cu Legiunea de Onoare, cu Medalia Militară şi cu Ordinul Eliberării.
- Felicitări, zise A.

- Locotenentul Aymard de V... era unul dintre piloţii grupului „Normandie-Niemen". Fusese crescut, cu tot tacâmul, într-un castel de pe lângă Anjou. Sabia şi sfcştocul domneau asupra familiei sale care reprezenta tot ceea ce îţi poţi închipui că poate fi mai reacţionar. Tatăl său, care era un afemeiat şi pierduse la joc două averi la rând - a sa şi a soţiei sale - , era un admirator al lui Maurras şi al lui Léon Daudet şi citea *L'Action française.* Cele dintâi versuri pe care le învăţase Aymard când era copil, erau din La Fontaine:
Voluptate, voluptate, cândva stăpână
Pe sclipitorul spirit din Ţara Elină,
Nu mă dispreţul, caută-ţi sălaş la mine;
Unde nu-ţi va lipsi tot ce se cuvine.
îmi place totul: joc, iubire, cărţi, muzică,
La oraş şi la ţară, în fine totul; pentru mine
Totul este suveranul bine,
Chiar şi aleanul dintr-o inimă melancolicei.
şi din Charles Maurras:
Măslina e în teasc, vinul e în bulie. Un zâmbet de copilă cu muscat ne îmbie. Din urzicuţă şi izmă boarea a împletit cunună Şi ne-a învăluit cu milostiviri de mai an. Prietene, să cugetăm la omeneasca furtună Ca doi mateloţi ce s-au întors la liman.
Tatăl lui Aymard era un prieten al lui Détroyat, care cunoscuse mo- mentele sale de glorie zburând pe spate, spre uimirea mulţimii, şi stabi- lind, în 1928, împreună cu comandantul Weill, prima legătură aeriană de noapte între Paris şi Marsilia. Détroyat îl învăţase pe Aymard să piloteze încă de la vârsta de cincisprezece ani. Astfel că Aymard de V... era, la Londra, încă din vara anului 1940, cel mai tânăr aviator din Forţele franceze libere. In primăvara anului 1941, trecuse printr-o întâmplare care îi cucerise pe toţi francezii de la Londra. Era sfârşitul marelui *Blitz* care, timp de mai bine de

un an, cu patru ani înainte de reluarea bombardamentelor cu VI şi V2, distrusese o bună parte din oraş. Pe cerul Londrei, V…, la comenzile avionului său de vânătoare,

sc angajase în luptă cu un aparat german. După urmăririle, fentele, acrobaţiile tradiţionale, la care V… era as din fragedă copilărie, cei doi piloţi, care erau atât de aproape unul de celălalt încât mai că-şi deslu- şeau trăsăturile feţei în spatele cabinei şi măştii, s-au mitraliat reciproc. Cele două avioane, în flăcări, s-au prăbuşit aproape în acelaşi timp.
Cei doi piloţi au sărit şi unul şi altul cu paraşuta. Vântul i-a împins unul către celălalt. S-au zărit în aer. Germanul a ridicat mâna în semn dc salut. Fidel tradiţiilor care nu aveau nevoie să 11c reglementate pentru a avea forţă de lege, V… i-a răspuns la salut. Au atins solul aproape în acelaşi timp, cu o rostogolire impecabilă, la câţiva metri unul de celălalt. Fiecare, potrivit regulilor, şi-a strâns paraşuta. Apoi s-au îndreptat unul spre altul şi au pufnit în râs.
Cei doi piloţi căzuseră într-un fel de parc întreţinut cu atâta grijă încât ai fi zis că e o grădină. în spatele unui pâlc de arbori înalţi era o casă. Din care ieşi un ins şi se îndreptă spre ci. Purta o haină de tweed şi trăgea dintr-o pipă. Când ajunse în faţa lor, cei doi au salutat şi s-au prezentat.
- Locotenent Gerhardt Weber, ţipă germanul luând poziţia de drepţi.
- Sublocotenent Aymard de V…, a spus francezul tărăgănând cuvintele cu un accent de foburg altoit cu unul de Faubourg.
- *Well, well,* răspunse cel de-al treilea măsurându-i rând pe rând cu privirea asemenea unui entomolog pe calc de a examina într-un *herhaceous border* nişte insecte sau Hori rare, *a German, a Frenchman... I assume I have to play my part as an Englishman. Have a eup of tea?*
Michel Detroyat, căruia nu-i plăcea deloc Stalin, n-a fost prea încântat aflând că Aymard avea să lupte alături de Armata Roşie. Tână- rul locotenent nu se încurca însă în sentimente. S-a înţeles de minune cu sovieticii. în patria socialismului domnea o disciplină de fier. în compa- raţie cu comuniştii, care nu glumeau deloc cu valorile lor şi nici cu mijloacele folosite pentru a le asigura victoria, iezuiţii din anii copilăriei sale puteau trece drept nişte visători cumsecade, adevărate modele de indulgenţă. S-a împrietenit cu mai mulţi aviatori care o rupeau pe en- gleză, pe franceză sau pe germană. S-a înţeles foarte bine, dacă se poate spune astfel, mai ales cu un grup de mecanici însărcinaţi cu întreţinerea aparatelor: erau băieţi foarte tineri şi foarte îndemânatici care nu înţelegeau nicio altă limbă în afară de rusă, pe care Aymard nu o vorbea. Comunicau prin gesturi şi mergeau să se îmbete împreună cu votcă.

într-o zi în care locotenentul de V… trebuia să efectueze o misiune de rutină spre Voronej şi Tuia, un mecanic, care obţinuse o permisie şi voia să se ducă la familie, i-a cerut să-l ia cu el. Era o practică curentă în armata sovietică. Traseul era scurt. Aymard a fost de acord. Aparatul locotenentului de V… era un avion de vânătoare monoloc, prevăzut cu un fel de ladă în care erau îngrămădite uneltele, muniţiile, bagajele. Potrivit obiceiului, mecanicul s-a strecurat în ladă. La douăzeci de minute de la decolare, avionul a fost doborât de un avion de vânătoare german.
Ca prin minune, niciunul dintre cei doi oameni nu fusese rănit. Aymard, bineînţeles, avea paraşută. Insă mecanicul, în lada sa, nu avea. în timp ce avionul cădea în vrie, mecanicul rus, prin strigăte, prin gesturi, l-a implorat pe locotenent să sară cu paraşuta. Aplecat pc manşa de comandă, Aymard înjura şi flutura mâna în semn de refuz. în cele din urmă, mecanicul s-a târât până la cabina de pilotaj şi a încercat să-l împingă afară din avion. Aymard se crampona însă de scaun: nu putea fi vorba să se salveze singur. Printre resturile aparatului, s-au descoperit cele două corpuri, aproape intacte, cel al vicontelui Aymard de V…, locotenent în grupul de vânătoare „Normandic-Nicmcn", şi cel al lui Serghei Uvlanov, originar din Tuia şi strungar la Voronej. Cei doi oameni abia se cunoşteau. se ţineau de mână.
-A! acum înţeleg, zise A. Când nu e sexul la mijloc, e moartea. Şi când nu e iubirea, e prietenia.
- Sau curiozitatea, sau ambiţia, sau gustul plăcerii, sau aviditatea, sau generozitatea, sau sfinţenia, sau nebunia frumuseţii, sau nebunia pur şi simplu: există multe motive pentru faptele oamenilor. Şi aş avea multe să-ţi povestesc despre ei: întâmplări care sunt tot atâtea episoade, tot atâtea fragmente şi crâmpeie din marca istorie a lumii. Cele mai simple şi cele mai scurte sunt adesea cele mai frumoase, iar iubirea şi moartea ocupă întotdeauna în ele un loc important.
Mi s-a povestit că, în cursul unuia dintre acele îngrozitoare războaie civile dublate de războaie străine pe care le-a cunoscut planeta noastră, se aflau, într-o închisoare, doi condamnaţi la moarte. Erau doi tineri, aproape doi copii. Pentru unii erau trădători, pentru alţii erau eroi. Erau eroi care, în ochii judecătorilor lor, deveniseră trădători. întreaga închisoare trăia agonia lor. Există, în închisori, un fel de suflet colectiv care face ca toţi să sufere pentru fiecare în parte. Ceea ce transformă închisorile, unde sunt adunaţi laolaltă asasini şi hoţi, într-un fel de lăcaş

O, Fecioară Maria, maică a Mântuitorului.

sfânt. în ajunul zilei în care cei doi osândiți la moarte trebuiau să fie împuşcați, în celula lor a intrat un preot.
Era un preot ciudat. Un fost sindicalist. Un om plin de patimi şi ahtiat după plăceri. se plimba cu motocicleta. Consuma alcool. Fuma havane. Ierarhia oficială nu-l vedea deloc cu ochi buni. Când veni să se aşeze lângă ei, cei doi tineri abia ridicară privirile.
Deodată răsună în celulă un cântec de răzbunare şi libertate: era un cântec de război. Era cântat pe trei voci: o voce de bărbat cât se poate de gravă şi două voci ca de copii. întreaga închisoare asculta, uluită.
După cântecul de război se auziră cântece de iubire. Cântece de altădată, romanțe, ritorncle de la răscruci de drumuri. în celulele veci- ne, ucigaşii, eroii, cei care îndurau suferința de atâta timp, îşi aminteau dc iubirile şi de tinerețea lor fericită. începură, cu glas scăzut, să cânte şi ci împreună cu ceilalți. Un cântec profund străbătu închisoarea.
Paznicii, nemişcați, ştiau că aceasta era ultima sărbătoare a celor cc aveau să moară înainte de a fi trăit. Nu au reacționat în niciun fel. Poate că şi ci cântau, împreună cu ceilalți, propria lor tinerețe călcată în picioare.
Cântecele de moarte au alternat, toată noaptea, cu cântecele de iubire. întreaga închisoare era un singur cântec. Din când în când, tăcerea se aşternea iarăşi peste oamenii în lanțuri. Apoi, câte un glas relua un cântec bisericesc sau un cântec de pahar. Şi, din celulă în celulă, focul deznădejdii amestecat cu cel al bucuriei ardea iarăşi cu vâlvătăi.
Au cântat *Vremea cireşelor* şi *Internaționala.* Au cântat *Fetele din Camaret* şi imnuri închinate Fecioarei. Au cântat *Cântecul Partizanilor* şi *Mareşale. aici suntem!*
în mai multe celule, chiar şi cei mai duri au început să plângă. Le veneau în minte chipuri pe care le ținuseră între mâini în primăverile fericirii, poduri peste râurile unde inimile se aprinseseră, unde corpurile se îmbrățişaseră, zorii unor dimineți de-a lungul lacurilor sau pe străzile din marile oraşe.
în închisoare, unde nu răsunau de obicei decât mârşavele zgomote ale găleților şi ale uşilor trântite, se auzeau glasuri pure înălțându-se în noaptea încă ferecată:
Jean d'Ormesson
sau:
Când se va întoarce, vremea cireşelor, Privighetoarea veselă, mierla hazlie...
sau:
Prietene, auzi cumva Sumbrul zbor al corbilor Deasupra, câmpiilor noastre...
sau:
E lupta finală. Hai să ne unim Şi, mâine, Internaționala...
sau:
La noi, fii Regină...
Fii Madona adorată
La care în genunchi ne rugăm
Care surâde şi iartă
Şi la noi, la noi o aşteptăm...
Când se făcu ziuă, epuizată, la capătul puterilor, închisoarea tot mai cânta. Cei doi tineri au plecat împreună, radioşi, spre moartea care continua să cânte. Un glas se înălța singur, pentru a-i însoți în ultima lor călătorie în această lume vrăjită. în numele tuturor acelor brute, care îşi întindeau, printre zăbrele, mâinile goale în semn de adio, el făcea să răsune cântecul de slavă, *Ma.gnificat*-\\\.
-A! da, zise A. Oamenii sunt o inimă rătăcită într-un corp. - Nu, l-am contrazis eu pe A. Sunt corpuri din care iese deodată o inimă.

V
Asediul
Oraşul continua să reziste. Apa se împuțina în fântâni. Femeile înălțau privirile către cer pentru a vedea dacă cumva nişte nori aveau să aducă ploaia. însă cerul era în continuare senin, dureros de senin, iar soarele strălucea în voie deasupra oraşului asediat unde nu mai era nici carne, nici grâu, nici lapte şi unde aurul, devenit inutil, nu mai servea la nimic.
Cum se întâmplase că oraşul, de atâția ani atât de puternic şi de bogat, ajunsese în acea stare, mulți aproape că nu-şi mai aminteau. Armatele oraşului fuseseră multă vreme victorioase. Ajunseseră până în Caucaz, până la Indus, până în deserturile de dincolo de Nil şi tăcuseră să domnească ordinea şi pacea în țări foarte îndepărtate. în toate familiile din oraş era cel puțin un soldat care luase parte la acele expediții fabuloase din care unii nu se mai întorseseră niciodată. El, căpetenia, generalul, stăpânul oraşului, prințul mai câştigase câteva victorii fulgerătoare în care geniul său se manifestase, o dată mai mult, în toată amploarea sa. însă norocul armelor obosise până la urmă. Forțele duşmanului crescuseră întruna. îi veniseră întăriri de peste tot. Tăiase drumul spre mare. Obosită, victoria trecuse în tabăra cealaltă. Trebuiscră să bată repede în retragere şi până la urmă să se replieze în spatele zidurilor oraşului. Şi astfel începuse asediul.
Acesta dura de mai bine de trei ani. Avuseseră parte de zăpadă, de ploaie, de un soare mistuitor şi din nou de frigul care îi omora pe cei mai săraci, precum şi de căldura aducătoare de ciumă. Autoritățile mențineau o ordine aspră pe care toată lumea o accepta fiindcă era singura şansă de

supravieţuire. întregul oraş asista, ca altădată, la marile sărbători religioase şi civile, la care mizeria şi spaima erau mascate oarecum de riturile respectate dintotdeauna. Preoţii, şi mai

ales marele preot, care era unchiul prinţului, erau înconjuraţi de veneraţia generală: mulţi, în oraş, nu mai sperau decât într-o minune.
Unii, altfel deasupra oricărei bănuieli - şi chiar fratele prinţului însuşi - , îşi pierduseră orice speranţă: trecuseră la duşman. Doi sau trei dintre transfugi fuseseră prinşi asupra faptului şi arestaţi la timp, unul pe când încerca să trimită mesaje duşmanului, printr-un porumbel călător sau prin focuri aprinse pe vreun turn sau vreo colină, celălalt exact în momentul în care se strecura, dis-dc-dimineaţă, spre o trecere secretă care dădea în câmp liber aproape de oraş. Trădătorii fuseseră aduşi în faţa unui tribunal militar care nu tărăgănase lucrurile: în mai puţin de douăzeci şi patru de orc fuseseră judecaţi şi arşi de vii în piaţa publică.
Foamea, setea, teama domneau, alături de prinţ, asupra oraşului asediat. Pivniţele şi podurile erau, din fericire, pline nu numai cu arme şi haine, dar şi cu seminţe, cu vin, cu legume uscate şi cu ulei. în adă- posturi, în interiorul meterezelor, erau găini, capre, oi, boi şi vaci care, la început în număr mare, ajunseseră înect-încet să devină adevărate comori. Proprietarii lor tăcuseră avere - dar la ce le puteau servi oare, în oraşul sub asediu, munţi de monede de aur? - până la hotărârea auto- rităţilor de a trece sub control direct tot ceea ce putea servi la hrana locuitorilor. pe măsură ce libertatea se subţia în oraş, egalitatea şi frater- nitatea începeau, încet-înect, să domnească nestingherite. La răscruci dc drumuri apăreau iluminaţi care le dădeau trecătorilor vestea că împără- ţia cerurilor tocmai avea să coboare peste oraşul asediat. Tot mai puţine detalii îl distingeau pe senior de valetul său, pe bancher de bărbierul său, pe proprietar de un coate-goalc. Viaţa este cea care deosebeşte şi stabileşte diferenţe între oameni. Moartea îi apropia şi îi unea.
După un an de asediu, un lucru capital pentru asediaţi dar şi pentru asediatori a fost acela de a şti câte ceva despre sentimentele şi moralul duşmanului. Oraşul a trimis iscoade printre rândurile asediatorilor, iar asediatorii au trimis iscoade în oraş. Unele dintre iscoade au fost recunoscute, demascate, arestate. Au fost tratate ca trădători. Altele au reuşit să se întoarcă acasă şi să dea informaţii despre ceea ce se petrecea în cealaltă tabără. Aceste informaţii erau, de cele mai multe ori, contradictorii: unii susţineau că duşmanul se află la capătul puterilor şi e pe punctul de a capitula. Alţii susţineau, dimpotrivă, că el se pregătea pentru înfruntări hotărâtoare.

Esenţialul, pentru fiecare din cele două tabere, era să o facă pe cealaltă să creadă că forţele sale erau intacte. Asediatorii bombardau oraşul cu legume, adesea putrede, şi cu **halci** de carne stricată. Asediaţii revărsau asupra trupelor adunate sub metereze butoaie întregi de ulei clocotit şi de smoală în flăcări. Curând au apărut şi proiectile de alt gen: asediatorii au aruncat în oraş, peste metereze, cadavre de ciumaţi pe care asediaţii se străduiau să Ic ardă cât mai repede.
După doi ani şi jumătate de asediu, s-a organizat o întâlnire între prinţii celor două tabere. Ea a cerut multe eforturi şi multe tratative între locotenenţi. Câţiva dintre soli şi-au pierdut viaţa cu acest prilej. Dar, în sfârşit, înconjurată de o parte şi de alta de o sumedenie de precauţii nemaiîntâlnite, întâlnirea a avut loc pe marea câmpie din faţa oraşului. Un număr egal de ostatici fusese încredinţat de fiecare dintre cele două tabere celeilalte, iar aceştia răspundeau cu viaţa lor pentru buna desfăşurare a întâlnirii.
In umbra măcelurilor, întâlnirea a fost o sărbătoare la care fiecare s-a străduit să-şi impresioneze rivalul şi să-l convingă să se retragă dintr-o luptă în mod evident inegală. S-a mâncat şi s-a băut la adă- postul unor corturi ţesute cu aur, s-au pronunţat discursuri, s-a vorbit despre posibilitatea unor căsătorii între prinţii asediatorilor şi fetele celor din oraş, şi-au făgăduit unul altuia munţi de piese de aur şi provincii întregi. Au fost turniruri şi muzică. Preoţii au încercat să se pună de acord fară ştirea războinicilor. Veniţi dintr-o tabără şi din cealaltă, unii negustori au tăcut avere, vânzând blănuri celor asediaţi, care sufereau din cauza iernii, şi icoane sacre, provenind din templele oraşului, femeilor asediatorilor şi consilierilor acestora. De două sau de trei ori, adversarii s-au aflat pe punctul de a se înţelege şi de a pune capăt războiului. Şi până la urmă n-au căzut la pace.
Fiecare s-a întors în tabăra sa şi s-a angajat şi mai vârtos într-o luptă de lungă durată. Profitând de informaţii culese în timpul armistiţiului, trupele din oraş au organizat expediţii în afara zidurilor şi au luat prizonieri. Atunci asediatorii au început operaţii pe termen lung. într-o dimineaţă, oamenii din oraş au zărit în mijlocul câmpiei, înspre pădurea dc stejari din faţa porţii de vest, un turn de lemn care se înălţa văzând cu ochii. Era o maşină de război de pe care aveau să fie aruncate asupra asediaţilor proiectile în flăcări. în fiecare zi, tot oraşul urca pe ziduri pentru a constata progresele ameninţării ce avea să însemne sfârşitul său.

Generalii oraşului s-au adunat la stat şi au hotărât că maşina infernală trebuia distrusă cu orice preţ. Au fost postaţi arcaşi în turnuleţele de pe metereze: aceştia au tras asupra turnului de lemn săgeţi muiate în smoală şi aprinse în ultimul moment. Turnul luă foc şi se prăbuşi.

Asediatorii au reluat lucrările postând arcaşi şi bombarde la fiecare nivel al turnului pe măsură ce îl construiau. Două dintre turnuleţele dispuse în consolă au fost distruse de ghiulele. Celelalte au devenit repede cu neputinţă de apărat. Turnul continua să se înalţe. Un comando sinucigaş, format din bătăuşi profesionişti, din exaltaţi, din osândiţi la moarte, cărora li se făgăduise că vor rămâne în viaţă dacă reuşeau să se descurce, a fost trimis să distrugă turnul. Oamenii au ieşit noaptea pe una din porţi, au înjunghiat gărzile duşmane, au ajuns până la turn şi l-au distrus dându-i foc. Doi inşi din comando au izbutit să sc întoarcă în oraş unde au fost sărbătoriţi ca nişte eroi.
Duşmanul a încercat a treia oară să reconstruiască turnul. de data aceasta din piatră şi din fier. Şi chiar mai aproape de ziduri. Oamenii din oraş au doborât vreo patru duzini de muncitori. însă, după patru luni, turnul domina meterezele. Oraşul vedea cum moartea capătă formă sub ochii săi.
Pc toată durata asediului s-au succedat fapte de vitejie şi aventuri dc dragoste care au inspirat, veacuri de-a rândul, poeţii şi istoricii dintr-o tabără sau din cealaltă. Doi fraţi se băteau pentru oraşul asediat împotriva asediatorilor. Unul dintre ei a fost făcut prizonier după ce a fost rănit. Celălalt s-a dus după el, i-a omorât pe paznici, l-a adus în spate până la metereze şi şi-a dat sufletul odată cu el intrând în oraş. Una dintre fiicele prinţului oraşului fusese reţinută câteva zile ca ostatică de către duşman cu ocazia întâlnirii dintre căpitanii celor două armate. Una dintre căpeteniile asediatorilor simţise, văzând-o, o dragoste la prima vedere din cauza frumuseţii sale. se îndrăgosti şi ca de cl. în fiecare seară, timp de patru luni, ci s-au întâlnit într-o grădină ascunsă sub zidurile oraşului de la care prinţesa avea chei. Au fost descoperiţi într-o dimineaţă, adormiţi după ce tăcuseră dragoste. Cu toate lacrimile şi tânguielile ei, oamenii din oraş l-au măcelărit în braţele sale pe străinul pe care încerca în zadar să-l apere cu propriul ei corp. A fost închisă în una dintre mănăstirile din partea de sus a oraşului, unde şi-a pierdut minţile trei zile mai târziu.
Existau oameni fericiţi în oraşul asediat. Aventurieri care iubeau războiul şi dispreţuiau frica, doi sau trei nefericiţi care trăgeau nădejde

să moară, un mare matematician, care era şi geometru, şi pe care asediul nu-l stânjenea nicidecum: trăia în lumea cifrelor, a cercurilor, a triunghiurilor, a sferelor, şi îşi continua cercetările trasând pe sol figurile sale vrăjite.
Cam în momentul în care turnul de piatră şi de fier începu să domine meterezele, oraşul începu să ducă lipsă de apă, iar A mă întrerupse:
- la spune, exclamă el, când arc loc asediul tău? Şi unde anume? Oriunde, am răspuns eu. Oricând. La Troia, la Cartagina, la Roma,
la Paris, la Stalingrad, la Berlin. Armele diferă, spiritele la fel. Peisajul. Clima. Limbajul. Obiceiurile. Deznodământul luptei. Dar situaţia e aceeaşi. In loc să-ţi povestesc aventurile oamenilor, care decurg la nesfârşit unele din altele, mereu diferite, şi mereu identice, aş putea să- ţi descriu, pentru colegii tăi, situaţii şi mecanisme care formează, în istoria oamenilor, un fel de constelaţii ce se repetă la infinit. Am avea astfel războiul, pasiunea, comerţul, toate tipurile de călătorie - cucerirea, pasiunea pentru artă, credinţa, curiozitatea, interesul - , şi apoi nebunia, eşecul, boala, plictiseala...
- Plictiseala? întrebă A.
- Plictiseala, am întărit cu. Ca şi speranţa sau istoria, ca şi ambiţia, ca şi minciuna, plictiseala este proprie oamenilor. Şi este un zeu sumbru şi foarte puternic.
VI
Elogiul plictiselii şi al imbecilităţii
Plictiseala umblă prin lume cu ochi bulbucaţi şi gură de rechin. O vezi lâncezind pe câmpurile de curse, la întâlnirile de familie, prin saloanele la modă, prin preajma marilor bănci şi administraţii, pe la dezbateri şi colocvii, precum şi la banchetele de sfârşit de an. E o obişnuită a confortului şi a dorinţelor împlinite. Cel mai mic necaz o pune pe fugă, aşa cum usturoiul şi crucifixul sau ţăruşul înfipt în inimă la răsăritul soarelui spulberă fantomele şi alungă vampirii. Ocoleşte războaiele civile, catastrofele, perioadele de foamete din China şi din Sahcl, inundaţiile din Bengal. îşi plimbă mutra în prosperitate. Li un parvenit, un rentier, un epicureu obosit căzut pradă oboselii, un aventurier în retragere, un industriaş fără industrie, o falcă deschisă peste o tribună aţipită, un mandarin sub cupola palatului. Rătăceşte pe bulevarde, se închide prin cafenele şi cinematografe, aţipeşte în faţa cărţilor pe care nu reuşeşte niciodată să le citească până la capăt. Istoria e o solă cât se poate de plată, o limandă stricată, un cilindru compresor pe întinsele câmpii din Nord înecate de ploaie, oglinda unui eleşteu sub negurile toamnei. Şi zilele seamănă toate între ele.
Prea puţin îi pasă de trecut, nu aşteaptă nimic de la viitor. Iar prezentul e atât de leneş. Din moţăiala sa se naşte o lume fără contur, fără culori, unde nu se întâmplă niciodată nimic. Nu ştie ce sunt pasiunile, crizele de furie, indignarea, tristeţea. Ar vrea să-şi iasă odată din pepeni. Ar prefera să moară.
Plictiseala şterge cu un deget şovăitor aburul respiraţiei sale de pe geamul ferestrei. Ea desenează ccrculeţe, pătrăţele, inimi străpunse de o săgeată unde nu figurează niciun nume,

osândiţi atârnând în ştreang şi în care se recunoaşte.

Cântă melodii din copilărie de care îşi aminteşte şi pe care le repetă întruna:
La ce mă gândesc? Poate la nimic. Privesc vacile păscând Şi râul susurând.
Istoria, astronomia, fotbalul, lumea finanţelor: doar câteva caravane prizărite la celălalt capăt al deşertului, frânturi de glas îndepărtare şi care se pierd pe drum.
Ziua de mâine o copleşeşte. Ziua de ieri o năuceşte. Ziua de azi o spulberă cu totul. Trăieşte într-un prezent interminabil care se întinde continuu asupra viitoailui şi a trecutului. Singura companie pe care o suportă este aceea a leneviei cu care împărtăşeşte multe dintre gusturile sale - şi mai ales dintre repulsii: şi una şi cealaltă detestă isteria motivelor şi a scopurilor, a hotărârilor, a îndemnurilor, a poruncilor, şi

tot ce este imperativ le întoarce pe dos. Modul plictiselii este interogaţia: „Ce să ajung?", „La ce bun?", „Dar ce caut eu pe lume?" Plictiseala e o nadă în care se lasă prinşi toţi oamenii, o maşinărie extrem de bine unsă care îi sustrage acţiunii şi istorici în devenirea lor.
- Am observat deja, îmi mărturisi A, că ţie îţi place paradoxul. Aş fi dorit, visez cumva?...
M-am înclinat, cu o discretă modestie.
- ... să îmi vorbeşti de Vitruviu, de Paracclsus, de Auguste Comtc, dc Garibaldi, de Lenin, de preşedintele Wilson şi de acele mari spirite care le fac cinste oamenilor. Iar tu mă faci să alunec pe cărările plictiselii, asociată cu lenevia şi abrutizarea, care îi aduce pe oameni, dacă înţeleg bine, la starea de stridie, de burete, de morcov, de pietricică vag prevăzută cu memorie şi imaginaţie.
-A! am replicat eu, asta fiindcă, printr-o curioasă răsturnare, şi care merită toată admiraţia, metafizica se instalează uluitor de repede în vidul plictiselii. Istoria şi acţiunea nu au probabil alt scop decât pe acela de a camufla prăpastia dezvăluită de plictiseală. Iată că petrecăreţul leneş e mai aproape de esenţial decât bancherul, ministrul, administra- torul cu delegaţie, exportatorul zelos care reglează turaţia maximă pentru comerţul exterior şi afacerile naţiunii.
Plictiseala este omul fără istoric şi fără preocupare. El se apleacă asupra lui însuşi. E cuprins de îndoială, de deznădejde. îşi petrece timpul care îi provoacă silă şi pe care nu-l stăpâneşte pentru a medita asupra lui însuşi. El este lîlosolia sub forma ci mocirloasă, sub forma mlaştinii. Atunci când dă glas, pe plajele nesfârşite din lungul oceanului, acelei melopei sfâşietoare care i-a adus celebritatea: „Nu am nimic de făcut... Ce-aş putea să fac eu?... Habar n-am ce să fac...", el îngână deja formula acelor sceptici pândiţi de misticism: „Cc caut cu pc lume?" Există ceva care iese la lumină în plictiseală: e vorba de fiinţa în stare pură care s-a săturat de viaţă şi căreia îi e lehamite dc istoric. Plictiseala intră cu drepturi depline, pe uşa din spate, în împărăţia spiritului.
- încă niţel, interveni A, şi, după ce vei fi mobilat plictiseala ca anticameră a filosofici, după ce vei fi zugrăvit-o în culorile unei meta- fizici care nu avea atâta pretenţie, vei lăsa baltă raportul, te vei lăsa în voia visurilor de lenevie pe insulele scăldate de soare şi vei face din insul ratat, din cel abrutizat, din imbecil - fiindcă îmi dau prea bine

seama că eşti cucerit de ei - un fel de ideal al năzuinţei, un fel de arhetip al omului.
- De ce nu? am replicat cu. îmi place nespus de mult să tai frunză Ia câini. Am o slăbiciune pentru oamenii rataţi. Plictiseala se ţine scai de mine şi mă relaxează. Eşecul, de ce m-aş ascunde? Mă interesează mai mult decât succesul. Eu nu-l consider pe imbecilul care până la urmă a reuşit mai presus decât imbecilul care a dat chix toată viaţa. îi pun pe amândoi în aceeaşi traistă, la jumătatea drumului dintre grupul restrâns al celor care, toţi o apă şi-un pământ, se cred din cale-afară de deştepţi, şi grupul, încă şi mai restrâns dar care deţine supremaţia, al celor care sunt într-adevăr deştepţi. Nu la înălţimea unui Flaubert, unui Erasm, unui dr. Freud, care aparţin categoriei geniului - şi care de altfel aveau o mare afecţiune pentru idioţi şi nebuni - , dar mai presus decât un şef, un ministru, o vedetă, un patron, un secretar general, un preşedinte, un expert, un om important, un îngâmfat, un fandosit: tot ceea ce lumea modernă admiră sub eticheta succes, sub lozinca reuşită, sub rubrica putere. Definiţiile omului ratat şi ale talentului distins mi se par adesea permutabile. E o chestiune de mediu, de situaţie, de ocazie. Vama Mării, unde ai debarcat tu, are deasupra un glob, susţinut dc doi atlanţi, care reprezintă lumea. Iar în picioare, deasupra lumii, sub aspectul unei giruete, tronează statuia Fortunei. Aceasta e suverană peste destinele celor vii.
In vântul sprinten al lagunei Care o îndreaptă pe cale Ţi-atn văzut rotirea. Fortunei O Dogana di Mare!
Multe nume celebre ar fi rămas necunoscute dacă nu ar fi fost favorizate de întâmplare şi de noroc. Mulţi dintre proştii satului sau dintre vagabonzii trataţi cu dispreţ ar fi ajuns să se bucure de reputaţie dacă şi-ar fi găsit drumul. La sfârşitul Vechiului Regim, cu greu ai putea descoperi în Franţa un căpitan de renume. îndată după Revoluţie, pe toată durata războaielor Imperiului, păşeşti peste generali de geniu care ar fi rămas fiecare pe ogorul său sau în dugheana sa dacă vremurile nu s-ar fi schimbat. Potcovarii, hangiii, negustorii de faină dau mareşali destoinici şi regi care nu sunt mai prejos decât alţii.

Căpetenii de război nebănuite de nimeni stau peste tot în adormire pe timp de pace şi nu puţini sunt poeţii, artiştii, filosofii, savanţii care au fost ucişi în faşă de convulsiile istoriei. Eu nu

tăgăduiesc nici pc departe talentul, inteligența, virtutea, tenacitatea, însă cred că totul este în primul rând o chestiune de împrejurări şi că istoria împarte după bunul-plac succesele şi eşecurile, pe unii îi trece în tabăra celor puternici, iar pe alții în cea a sărmanilor. Dincotro bate vântul, de-acolo vine totul.

Cheia problemei este aceea că oamenii atârnă la fel între ei. Şi în fiecare dintre ei se regăseşte câte puțin din toți. Ceea ce strecoară între ei o umbră de diferență este întâmplarea, ocazia. Ogor fertil pentru filosofic, pentru poezie, pentru arte în general, plictiseala nu e nimic altceva decât nuditatea ființei care nu şi-a găsit jucăria preferată.

- Mă tem, observă A, că atenția colegilor mei, spiritele de pe pla- neta Urql, ar putea fi atrasă în primul rând de această umbră dc diferență. Plictiseala îi va face să caşte unul după altul. Ii vor compătimi pc cei ratați. Imbecilii îi vor călca pe nervi. Ceea ce îi va amuza, şi poate la nebunie, sunt tocmai aceste - bătălii, dregătorii, instituții, puteri, şi poate căsătoriile dintre vedete şi prinți - jucării ale istoriei.

- Seamănă cu oamenii, i-am răspuns cu. Oamenilor le plac jucă- riile la nebunie.

VII

Jucărioarele

- Lucrul cel mai important, pentru oameni, este în primul rând să intre în lume. Să se nască. Atâta timp cât nu te-ai născut, atâta timp cât nu ți-ai ocupat locul în spațiu şi timp - şi începi să ştii că spațiul nu c decât timp degradat - , nimic nu s-a tăcut şi nimic nu e de făcut. Abia tc-ai născut însă şi circul îşi deschide uşile. Lampioanele se aprind. Publicul dă năvală. Tobele încep să bată. Şi spectacolul începe. Fiecare om e un poem recitat de destin. Şi toate viețile oamenilor sunt numere de circ mai mult sau mai puțin aplaudate de mulțimea de gură-cască.

Oamenii, până astăzi - şi mă întreb dacă nu cumva lucrurile sunt pc calc să se schimbe destul de repede - , au un tată şi o mamă. Regula - există desigur şi excepții - este că tatăl şi mama se îngrijesc încă de la naştere de viitorul copilului lor pe scena de teatru a lumii. Multă vreme, ei i-au fixat dinainte rolul pe care avea să-l joace în lume. în realitate, nici măcar nu exista un rol de definit: totul era reglementat dinainte de climă, de regiune, de ceilalți, de istorie. Şi, de cele mai multe ori, rolul copilului era acelaşi ca şi al părinților. Oamenii nu aveau alt destin decât cel al speciei lor. Tocmai din aceste motive istoria a părut multă vreme imobilă.

Un progres hotărâtor s-a realizat în momentul în care mersul istoriei şi schimbarea obiceiurilor - noi spunem mai degrabă, cu acel simț al emfazei care ne caracterizează: evoluția moravurilor - i-au ajutat pe părinți să-şi închipuie vag că destinul copiilor ar putea fi diferit de desti- nul părinților. Libertatea câştiga teren în fața fatalității. Un pas, apoi încă unul, şi părinților le-a venit ideea cutezătoare că ar fi întru totul po- sibil să-şi consulte copilul în legătură cu ce avea de gând să facă cu tim- pul care îi era acordat pentru a se amuza pe scenă înainte de a ieşi din

teatrul în care tocmai intrase. Un refren binevoitor şi sinistru, care este unul dintre resorturile marelui roman al lumii, a apărut atunci în acel cân- tec lung al părinților adresat copiilor: „Ce ai de gând să faci cu viața ta?" O opțiune de neînchipuit acum trei mii de ani. Un progres. Şi o tragedie.

Majoritatea copiilor nu au nici cea mai vagă idee despre ceea cc vor să facă mai târziu. Şi nimic nu e mai frumos, mai frumos şi mai înspăimântător, decât îndelungile tatonări ale copiilor, apoi ale tinerilor, în confruntarea cu viața. Acestor strădanii şi acestor descoperiri li s-a dat un nume: au fost numite studii.

Apariția şcolii, a universității, a studiilor este unul dintre semnele distinctive ale lumii moderne. Ele constituie, de la Platon încoace, de la Aristotel, de la Virgiliu şi de la Horațiu, şi de la Carol cel Marc, una dintre temele dominante ale planetei pe care o studiezi acum. Cu cât studiile sunt mai orientate spre universalitate, cu cât sunt mai lungi şi mai deschise, cu atât mai mult se instalează progresul în lume.

- Dar copiii, întrebă A, sunt ei dornici să facă studii?

- Eu cred că ei detestă studiile, i-am răspuns cu. Ar prefera să facă ce facem şi noi, adică aproape nimic. Şi să se plimbe prin lume.

-Aproape nimic! exclamă A mirat. Ai haz, nu glumă! Şi raportul? îl consideri cumva nimic sau aproape nimic? Crezi că efectul pe care aştept să-l aibă asupra spiritelor, colegii mei, şi asupra populațiilor de pe Urql ar fi nimic, sau aproape nimic?

- Linişteşte-te, am adăugat cu. Raportul este lumea însăşi. Lumea nu e poate mare lucru, însă, cu siguranță, ea nu este nicidecum nimic. Şi nici raportul nu e chiar nimic. E puțin lucru poate, dar nu nimic. Există, c aici, şi toate spiritele de pe Urql vor avea, într-o zi sau alta, fericirea dc a-l răsfoi. Şi eu ştiu prea bine că munca noastră pentru a face o prezen- tare a acestei lumi cere multe eforturi. Şi că ca seamănă oarecum cu studiile copiilor: e vorba de o atenție, de o răbdare, de o cercetare fără sfârşit.

- Foarte bine, zise A.

- însă tu eşti un spirit venit din altă lume. Iar eu mă aflu în acea stare delicioasă, atât de aproape de odihnă, de plictiseală, de somn, de aproape nimic, pe care o numim moarte. Copiii sunt în viață. Ei se luptă cu ea. Ceea ce este înfiorător în privința morții e faptul că ea se agață încă de viață.

Odată dobândită, moartea e mai liniştită decât viaţa. Viaţa este o caracatiţă, un vârtej. Noi avem şansa, tu şi cu mine, de a fi în afara vieţii: tu nu ai cunoscut niciodată viaţa - şi acum ea se află în spatele meu. Ea stă în faţa tinerilor. Ei trebuie să se arunce în ea

ca într-un ocean. E o aventură nemaipomenită. Viaţa îi atrage, le dă bătaie de cap, răscoleşte în ei acele mari speranţe şi acei fiori de teamă ce apar în romanele noastre. Cred că, de multe ori, le-ar plăcea să se plictisească şi să se plimbe fără scop de-a lungul fluviilor sau printre coline, să privească în jurul lor şi să se lase, ca şi noi, în voia farmecului pur al fiinţei. însă trebuie să înveţe să-şi aleagă jucăriile. -Ce jucării? interveni A.
-Jucării precum banii, am reluat cu, finanţele, administraţia, arma- ta, clerul, muzica, balonul rotund, aventura, arheologia, pictura, lucră- rile publice, politica, furtul din buzunare, bucătăria, teologia şi toate celelalte din acest tren fantomă, din această galerie a oglinzilor şi acest tobogan rusesc pe care îl numim lumea. Oamenii, dragul meu A, trebuie să facă ceva cu viaţa lor. Şi dacă cumva stau în cumpănă, o fac cu forţa. Printr-un verdict divin şi uman totodată, ci trebuie să se apuce de muncă. Religiile cer asta, guvernele o impun, societatea o pretinde, egoismul o recomandă. Şi dacă cumva refuză, li se pun beţe în roate în viaţă. Sunt hrăniţi dacă muncesc. Sunt îmbrăcaţi dacă muncesc. Sunt protejaţi împotriva frigului dacă muncesc. Sunt apreciaţi dacă muncesc. Şi, printr-un sistem minunat de subtil, li se dau bani în schimbul muncii, astfel încât să se hrănească, să se îmbrace, să-şi găsească o locuinţă pentru a se întoarce cu mai mult zel la muncă.
Unii, printre oameni, văzând ci ce rol joacă munca în istorie şi banii în cadrul muncii, au luat-o pe drumul cel mai scurt: s-au învârtit în jurul banilor astfel încât banii să se învârtă în jurul lor. Au ajuns bancheri, cămătari, împrumutători pe gaj, finanţişti. Au făcut averi imense, care le-au îngăduit să se dedice muzicii sau bele-artelor, ori au ajuns săraci lipiţi pământului şi de multe ori s-au sinucis atârnându-se de vreo grindă, aruncându-se din tren sau tăindu-şi venele atunci când corabia încărcată cu mirodenii naufragia înainte de a ajunge în port sau când se prăbuşeau acţiunile la Bursă. S-au văzut jucători trăgându-şi un glonţ în cap în grădinile din Monte-Carlo fiindcă numerele 6 şi 24 nu se grăbiseră să iasă la timp. însă majoritatea oamenilor nu sunt jucători. Şi nu sunt nici bancheri. Ei coboară în mine, construiesc maşini, vând brânzeturi, pălării, biciclete, cultivă grâu, cartofi, viţă-de-vie, navighează pe mare. Rar se întâmplă să facă avere. Sunt călăuziţi de o regulă generală: cu cât munca e mai grea cu atât câştigă mai puţini bani.
- îmi vorbiseşi deja despre muncă şi cu greu înţelesesem ce înseamnă să munceşti. Spiritele pure nu muncesc. Ca să existe muncă, trebuie să

existe o istorie şi corpuri. Eu nu am istorie, nu am nici corp. îmi dau bine seama că munca e un fel de blestem şi că ea înseamnă sufletul şi sfârşitul oamenilor. Poate le-am putea semnala spiritelor de pe Urql faptul că timpul i-a tăcut pe oameni şi că oamenii îşi fac munca lor, ce zici?
- E cât se poate de adevărat că munca e un blestem. Există un prim blestem: naşterea. Există un al doilea blestem: munca. Există un al treilea blestem: suferinţa şi moartea. însă odată ce lumea şi istoria s-au angajat în cursă, vântul începe să-şi schimbe direcţia, blestemul se inversează. Cel mai mare blestem este să nu tc naşti pe lumea asta atât de plină de soare şi de frumuseţe încât chiar şi oamenii cei mai oropsiţi sunt mai puţin de compătimit decât spiritele...
- Chiar şi spiritele de pe Urql? vru să afle A.
- Chiar şi spiritele de pe Urql, i-am răspuns eu: ele nu cunosc Vama Mării, nu au văzut-o pe Maria, nu ştiu nimic despre istorie, despre măcălendri, despre torenţii de munte, despre golful Pcdi, despre descoperirea ti paiului, despre bătălia de la Watcrloo văzută de Fabrice del Dongo, ele nu cunosc nimic despre măslin, despre căldură, despre culoarea albastră, despre cântecul lui Barbcrine, ele nu au tăcut baie în mare.
- Vor avea raportul, preciza A.
- Mă tem că raportul le-ar putea da o idee prea puţin precisă şi o imagine destul de vagă despre această planetă. Ele nu vor simţi nici fericirea de a tc scula dimineaţa pentru a merge să tc plimbi pe sub pini, şi nici ruşinea şi tristeţea care fac parte din această lume şi din frumuseţea ci fără seamăn. Lumea aceasta e atât de frumoasă şi atât dc crudă încât cel mai mare blestem, după cel de a nu tc fi născut, ar fi acela de a nu muri. Cel dintâi dintre aceste drepturi ale omului cu care timpurile moderne ne-au împuiat urechile este acela de a ne pregăti de plecare şi de a ne despărţi de această maşină rotundă pe care am iubit-o atât de mult. Toţi oamenii, har Domnului!, au dreptul să moară. însă, înainte de a porni spre acele pajişti verzi ale sufletului unde zburdăm de fericire, cel mai mare blestem, pentru oamenii de pe acest Pământ, este acela de a vedea că li se refuză accesul la muncă, a cărei necesitate, totuşi, e deja un blestem pe care întregul efort al ştiinţei, secole de-a rândul, a căutat să-l îndepărteze.
- Ce oroare! sări deodată A. De vreo trei sau patru ori deja, mi-ai povestit lucruri odioase care m-au făcut să exclam: ce oroare! Iată că acum o iei din nou de la capăt şi îmi explici cu de-amănuntul, pe tonul cel mai firesc, că, în această lume fără cap şi coadă, totul e un blestem:

a te naşte şi a nu te naşte, a muri şi a nu muri, a munci şi a nu munci. Dc ce ar începe să lipsească munca? Oare nu e nevoie, la voi pe Pământ, din moment ce oamenii au nefericirea de a avea un corp, ca ei să cultive legume, să croiască haine şi să înalţe casc?
- Ştii foarte bine că lumea e un sistem, sau un lanţ de sisteme, şi că toate sistemele se deregleaza. Vine un moment în care munca, în loc să producă bani, începe să coste bani. Atunci munca nu mai arc sens. Şi ca le este refuzată oamenilor.
- Cine o refuză? întrebă A.
- Cine vrei să o refuze? am răspuns cu. Sistemul, fireşte. Şi apoi, alţi oameni, evident.
Mă tem ca raportul, suspină A, să nu reprezinte o mare lovitură pentru moralul spiritelor de pe Urql. fie vor crede că lumea nu e bună dc nimic altceva decât să fie aruncată în foc.
- O, nu! am protestat cu vehement. Ştii şi tu, vezi şi tu: lumea e frumoasă. Oamenii iubesc viaţa la nebunie. Sunt fericiţi că s-au născut. Le e teamă de moarte. se leagă afectiv de ceca ce fac. Şi chiar atunci când nu mai au de lucru, tot mai visează la această muncă, chiar dacă ca nu e decât un blestem. Ei au găsit un nume pentru brazda care, continuând brazda moştenită de la cei dinaintea lor, pregătind brazda celor care vor veni după ei, le va ocupa toată viaţa: ei numesc asta o carieră.
- O carieră? reluă A cu un fel de stupoare în glas.
- Da. Au cariere de inginer, de soldat, de avocat, de marinar, dc muncitor, de funcţionar, de diplomat, de miner, de instalator, dc infirmieră, şi atunci când ajung la capătul carierei li se acordă medalii.
- Râzi de mine? mă întrerupse A. Jucării peste jucării?
- le plac mult jucăriile, i-am explicat eu. Fiindcă, aşa cum au nevoie de pâine, de haine, de case, oamenii simt nevoia să se investească în ceva, şi poate în orice, care să-i depăşească oarecum. Pentru bani, bineînţeles. Şi mai mult decât pentru bani. Nu e întru totul sigur că nu ar exista în muncă un fel de elan obscur spre o formă de mântuire. Banii sunt ceva accidental în istorie, şi de dată mai recentă decât muzica, pictura sau literatura. Şi atunci când carierele aduc foarte puţini bani se vorbeşte de vocaţie. A fi preot e o vocaţie. A îngriji pc ceilalţi e o vocaţie. A merge la moarte sigură e o vocaţie. A fi pictor e o vocaţie. A fi muzician e o vocaţie. A scrie cărţi e o vocaţie.
- Dar raportul? întrebă atunci A.

- Mă tem, i-am mărturisit eu râzând, că e o vocaţie. Nici măcar nu sunt sigur, ascultându-te, că acea glorie pe care mi-ai tăgădui t-o va aştepta într-adevăr numele meu în reuniunile de pe Urql, care nu vor vedea decât aiureli - şi poate că au dreptate - în povestea depănată de mine. Tu trebuie totuşi să pricepi că această lume atât de complicată c mai simplă decât crezi. Există o fericire legată de efort, de curaj, dc munca depusă. Ţăranul pe ogorul său, marinarul pe mare după nopţile de iarnă, contabilul în mijlocul calculelor sale, negustorul în dugheana sa: după ce-şi termină munca, omul e fericit ca un rege.
- Cu atât mai bine pentru voi, interveni A.
- Spre deosebire de spiritele venite de pe Urql... -Adică de mine, preciza A.
- Da, am confirmat eu, de tine... oamenii îşi pun foarte puţine întrebări despre spaţiu şi timp, despre fiinţă, despre moartea lor. Ei sunt prinşi în vârtejul jucăriilor. Jucăriile îi transportă într-o altă lume. Le servesc de pasiune şi de uitare. E o salvare derizorie - dar e totuşi o salvare. Lucrul care contează, pentru ei, e ca o haină să cadă bine, ca nava să ajungă în port, ca masa să nu se clatine, ca să se extragă cărbunele din mine, ca maşina să poată merge, ca pictura să fie frumoasă, ca o carte să fie terminată. Cei mai buni dintre ci şi-ar da viaţa pentru munca pe care o fac. Soldaţii se omoară între ci pe câmpurile de bătaie, marinarii se scufundă cu navele lor, revoluţionarii sunt împuşcaţi în zori cu zâmbetul pe buze, iar poeţii mor de foame. Aceasta e viaţa. E simplă de tot.
- Gata! mă întrerupse A. Am glumit destul. Trecem la raport! Va trebui să pui lucrurile în ordine. Aşa cum arată sfidează bunul-simţ. E vorba de a mai tăia din el. Şi de a nu păstra decât esenţialul.
M-am prins cu mâinile de cap.
- Poate am putea lua în consideraţie ceva de genul acesta: „Oame- nii trec din neant în spaţiu şi în timp pentru a se descurca apoi cum pot în lumea în care s-au pomenit, înainte de a ieşi din nou din spaţiu şi din timp pentru destinaţii necunoscute."
- îmi închipui, zise A ridicând privirile spre cer, că voi fi întrebat de colegii mei în legătură cu „a se descurca apoi cum pot". „Destinaţiile ne- cunoscute" nu-i vor surprinde deloc. Despre acest subiect cel puţin, ei mai ştiu câte ceva. însă „a se descurca apoi cum pot în lumea în care s-au po- menit" li se va părea cât se poate de ciudat. Oare ce răspuns le voi putea da?
- Ai puţină răbdare, l-am rugat eu.

VIII
Vârtejul vieţii
Lumea se astenica în faţa noastră. Am pornit împreună să-i vedem pc oameni prinşi în activităţile lor. Am întâlnii preoţi, judecători, oameni ai străzii, îndrăgostiţi, ciclişti străbătând câmpiile şi luând cu asalt urcuşurile, diplomaţi lucrând sub bolţi pictate de Rubcns sau Michclangclo, bandiţi la liziera pădurilor, boiangii, curieri, ocnaşi legaţi de banchetă pe nave în curs de scufundare, brutari,

notari, prezentatoare de televiziune, magicieni, cântăreţe de operă, femei mânuind otrava în folosul unor împăraţi, a unor amante părăsite şi a clanului Medici. Fiecare se agila în colţul său, preocupat de succesul acţiunilor în care era implicat. Am văzut soldaţi în munţii din Tonkin şi în jungla din Laos, legionari romani asediind Massada, franciscani sub corturile Marelui Han, personaje din Kipling la intrarea în defileul Khyber. Am fost de faţă la tabăra de la Drap d'or, la congresul de la Vcrona cu prinţul Mettcrnich şi vicontele de Chatcaubriand, la asasinarea lui Rohm şi a S.A. într-o scară de primăvară pe malul unui lac din Bavaria. Am descins în taverne din Calabria, în palate luxoase la Londra, la Roma, la Dai las, la Calcutta, unde vedeam oameni sărmani murind pe străzi. Am mers alături de grevişti în spatele drapelelor roşii, de Spartacus în Puglia şi în Lucania, de Pancho Vi Ha şi Emiliano Zapata sub soarele arzător din Durango sau din Cuernavaca, de trupele lui Simon de Montfort la asedierea catarilor şi a castelelor lor cocoţate pe stânci. Am aprins un foc în savanele Africii de Est împreună cu câţiva verişori ai lui Lucy, am întreţinut un altul în compania vestalelor, ne-am încălzit la un al treilea sub iurtele uigurilor. Am văzut regi în timpul ceremoniei de încoronare în bisericile din Reims, din Milano sau din Roma, precum şi regi fugari în urma unor

mari bătălii care lăsau în urmă o puzderie de leşuri pe câmpurile de bătaie unde vedeam rătăcind reginele văduve. Am fost răstigniţi pe cruce alături de sclavi, am triumfat alături de împăraţii ajunşi în culmea gloriei înainte de a fi străpunşi cu pumnalul şi aruncaţi în apele râului. Am servit drept martori la jurămintele iubiţilor.

Oamenii îndurau multe suferinţe. în faţa copiilor care îşi dădeau sufletul deoarece căzuseră de pe cal sub ochii mamei lor sau fiindcă erau călcaţi de o maşină, în faţa ciumaţilor de la Jaflă, în faţa nomazilor rătăciţi în deşert din cauza mirajelor sau a furtunilor de nisip, în faţa victimelor marilor masacre ale lui Gcnghis-I Ian sau ale lui Ilillcr, A îşi ascundea chipul îndărătul braţului îndoit în chip de pavăză. I Iazardul şi necesitatea nu erau suficiente pentru a produce suferinţă: cu natura şi cu accidentele sale se amestecau doctrine ale morţii şi planuri bine ticluite. Maşinile, bolile, sabia, puşca, gazele, apa şi funia, ţeapă, ghilotina, securea, pumnalul, ga rota şi crucea, roata, cuţitul de obsidian, toate acestea erau bme-venite pentru cei vii pentru a tortura alte fiinţe vii şi a le trimite la moarte. Moartea era chemată cu chiote de cei care nu mai puteau îndura suferinţe peste suferinţe. Mila şi ura îşi disputau istoria. Răzbunarea, dreptatea, iertarea, cucerirea, remuşcarea, speranţa tăceau de-a lungul istoriei un vacarm de nedescris.

Nc-am întâlnit cu sfinţi, cu oameni drepţi, cu croi. Unii aveau inima de piatră, ceilalţi iertau totul. Lui A i-a sărit muştarul de vreo douăzeci de ori, spunând că vrea să se întoarcă la el acasă, pe planeta Urql, şi să uite de oameni. de vreo douăzeci de ori, aceiaşi oameni i-au stors lacrimi prin faptele lor de bunătate şi de măreţie.

Am luat parte la intrigi, la uneltiri, la comploturi, la baluri. Nc lăsam prinşi în valsuri, respiram parfumuri, dezlegam enigme, asistam la lovituri de teatru. Se spuneau o sumedenie de anecdote şi de calambururi care mai de care cu tâlc. Oamenii se mişcau, doreau altceva, căutau gloria, dreptatea, adevărul, frumuseţea. Dar urmăreau şi puterea. Şi banii. Banii domneau pretutindeni. Cu banii se construiau drumuri, poduri, imobile, maşini, teatre, avioane, maşini de ucis şi maşini de salvat vieţi. Oamenilor le plăcea să verse sânge şi totodată să-l împiedice să curgă. Cheltuiau comori de energic pentru a-i măcelări pe oameni, pentru a răni cu cruzime cât mai mulţi dintre ei şi pentru a-i îngriji apoi ' :'ate.

Iubirea punea stăpânire pe ci sub forme de necrezut şi nu-i mai lăsa să scape din mrejele ci. Mamele îşi iubeau copiii, taţii îşi iubeau fiicele, fratele îşi iubea sora, victima îşi iubea călăul. Sexul se amesteca cu iubirea, cu ura, cu puterea, cu banii şi dansa în compania lor. Obstacolul, interdicţia, distanţa, sancţiunea erau tot atâtea atracţii. Lumea era plină de resorturi şi de mecanisme care îi asigurau funcţionarea.

Contradicţia era prezentă pesle lot. F,a se strecura în simplitatea cerului, a nopţii, a apei, în elanurile inimii. Şi până la urmă se rezolva în viaţă şi în timp. Oamenii se luptau între ei şi se împăcau. se iubeau şi se părăseau. Noi intram prin case, prin buticuri, prin gări, prin muzee, prin şcoli, mergeam pe stadioane. Dansau, citeau, tăceau sărituri cât mai departe şi cât mai sus cu putinţă, întocmeau legi, sc aruncau în taxiuri strigând către şofer: „Urmăreşte această maşină!"

Erau roşi de gelozie, de ambiţie, de răzbunare, de aviditate. Cădeau pradă nebunici. O apucau pe căi dintre cele mai subtile şi laceau lucruri obscure pe care nu le înţelegeau. Se transformau. Erau liberi. Erau prizonieri. îşi treceau mâna prin faţa ochilor şi se întrebau în şoaptă, dar destul de tare ca să poată fi auziţi, dacă nu cumva visaseră.

îngenuncheau în faţa altarelor. Urcau pe scaune, în grădinile publice, pentru a ţine discursuri care schimbau mersul istoriei după care le aruncau în bazine, la discreţia peştilor. Sărutau mâna tinerelor femei, a pontifilor, a naşilor, a celor pe care aveau să-i lichideze a doua zi. Zburau în balon. Se întorceau mereu la locul crimei. „Ştii dumneata, murmurau ci scara, la lumina lumânărilor şi a lămpilor, în saloanele în care dansau tinerii, că cu te-am detestat dintotdeauna?"

îşi aminteau de trecut şi uitau trecutul. îşi închipuiau viitorul. Din negura timpurilor, viitorul era diferit de ceea ce fusese şi de ceea cc prevăzuscră ei. Istoria era mai puternică decât oamenii şi îi

purta pe valurile ei. Nimeni nu putea să-şi facă o idee, pe vremea când apăreau focul, agricultura, oraşul, despre ceea ce va părea atât de evident în timpul marilor imperii şi a maşinismului industrial. Nimeni nu putea să-şi facă o idee, pe vremea marilor imperii şi a maşinismului industrial, despre ceea ce se va petrece cu o mic de ani mai târziu, care va părea atât de necesar şi care nu era încă posibil. Din când în când, spirite geniale inventau roata, roaba, tiparul, zeroul, paraşuta, maşina cu abur, scara de la şa, submarinul, umbrela şi transformau astfel viaţa oamenilor. Iar şcolarii învăţau cum îi cheamă, învăţând în acelaşi timp

numele întemeietorilor de religii, ale poeţilor, ale pictorilor, ale muzicienilor şi ale cuceritorilor atunci când aceştia ajunseseră destul de departe şi ucisescră mulţi oameni.

Am coborât în India, în China, în Mexic, în Peru, în saloanele palatului Hotburg, în castelele din Carpaţi şi de pe Loara, în castelele din Spania şi în cele ale regilor Christoph şi Ludovic al 11-lea dc Bavaria, în templele din Efcs şi din Agrigcntc, în pagodele din Pagan şi din Chiang-mai, în colibele căutătorilor de aur şi ale vânătorilor de animale sălbatice din Klondikc şi din Wyoming. Oamenii purtau haine. Şi niciodată orice haine. în epoci îndepărtate, în regiunile cele mai calde, unii dintre ei erau goi-puşcă. Dar chiar şi atunci când corpurile nu erau acoperite cu haine, ele erau împodobite cu imagini pictate, cu bijuterii, cu semne secrete sau vizibile care le deosebeau unele de celelalte. Oamenilor le plăcea să se deosebească de duşmanii lor, şi poate, mai ales, de vecinii lor. Vârsta, sexul, rasa, Familia, averea, îi îndemnau să se îmbrace potrivit unor rituri şi obiceiuri pe care era greu, şi aproape cu neputinţă, să nu le respecţi. Toga, platoşa, roba, pieptarul, pantalonii bufanţi, peruca, redingota, gulerul întors, jobenul, melonul, sariul, djcllaba, boubou-ul, haina de twccd, blazerul bleu, pentru a nu mai vorbi de veşmintele mai mult sau mai puţin somptuoase şi adesea sacre ale preoţilor din diverse religii, nici dc uniformele militare care constituiau prin ele însele o impresionantă tipologic ierarhică şi clasificatoare, toate acestea erau legate fiecare de o epocă a omenirii şi de roluri ocupate în societate. de la grotele de la Altamira sau de la Lascaux la turnul Babei, de la ziguratclc regilor din Elam şi de la mausoleul din Halicarnas sau de la biblioteca din Alexandria până la catedralele Evului Mediu şi la Empirc State Building, casele oamenilor şi monumentele lor ofereau deja un exemplu de continuitate şi de mare diversitate. Enumerarea hainelor lor concura, prin lungime şi monotonie, cu listele interminabile ale numelor de peşti sau de flori. Fiecare dintre aceste case, fiecare dintre aceste haine răspundea unei utilităţi, unei meserii, unei activităţi. Oamenilor le plăcea să acţioneze aşa cum le plăcea să facă dragoste sau să spună poveşti. în aşa măsură încât era îngăduit să susţii, la alegere, că esenţial în om era sexul, acţiunea sau vorbirea. Erau gladiatori, notari, ajutori de bucătari, judecători la curtea de apel şi la Curtea de Casaţie, pompieri, coşari, logotheţi ai dromos-ului, scribi,

stând uneori pe vine, episcopi, şamani, poştaşi, marinari, şi îi recunoşteai după mers, după limbă şi după portul fiecăruia.

Dansau, plângeau, cântau, râdeau, fugeau de incendii, de inundaţii, de avalanşe, de invazii, se băteau între ei, desenau, pe pereţi, pe lemn, pe pânză, bizoni sau sfinţi, dar şi mere, sau tablouri cu femei la scăldat care ajungeau să se vândă foarte scump unor negustori de arme sau unor bancheri, făureau state care nu năzuiau decât să devină din ce în cc mai puternice şi să se extindă cât mai mult înainte de a se prăbuşi. După ce se ivise nu se ştie prea bine unde, poate în Africa, sau în Mcsopotamia, sau poate în altă parte, şi după ce s-a răspândit pe întreaga planetă, istoria înainta încet-înect, sub simpaticul nume de entropie, către unificare şi platitudine.

Zvonurile se răspândeau peste tot. Gog şi Magog sau preotul Jcan care nu existaseră niciodată şi pe care credinţa populară îi situa pe undeva în Caucaz sau în Etiopia, sau poate chiar prin misterioasele şi îndepărtatele Indii, frământau popoarele în aceeaşi măsură ca şi asasinarea lui Iul iu Cezar, moartea lui Alaric, căderea Constantinopolului, descoperirea Amcricii, bătălia de la Austerlitz, condamnarea lui Dreyfus, tragedia de la Mayerling. Realitatea era inepuizabilă, iar imaginarul completa realitatea care nu era probabil decât o idee concentrată şi solidificată.

Oamenii se hrăneau cu miere, cu fructe, cu pâine, cu orez, cu oi, cu apă şi cu vin. Se hrăneau şi cu visuri, cu idei neclare, cu aiurări organi- zate şi cu speranţe nebune. Moartea unui prinţ sau a unui rege, căsă- toria oamenilor de vază, războiul bineînţeles, jocurile, sărbătorile, performanţele fizice, dansul şi muzica, religia evident, şi poate în primul rând aurul, banii, rarităţile, tot ceea ce era aparte şi deasupra celorlalţi îi punea pur şi simplu pe jar. Interesul particular şi măruntele griji de zi cu zi se combinau cu speculaţiile despre mersul istoriei, despre univers şi despre Dumnezeu pentru a capta atenţia oamenilor şi a-i îndemna să meargă tot înainte. Erau ştafete ce plecau din Roma, din Bizanţ, din Veneţia, din Londra, din Moscova, din Beijing, din Samarkand. Erau navigatori care mergeau dincolo de Africa, spre Indii şi spre China. Adolescenţi abia ieşiţi din copilărie se îndrăgosteau nebuneşte de sora sau de mama celei care le era hărăzită. Un tăietor de lemne îşi reteza cu barda piciorul prins sub copac. Mulţi mureau pentru ca alţii să poată trăi.

Oamenii vorbeau între ci. Atâta timp cât nu exista limbaj, nu exista nici istorie. în momentul în care limbajul se ridica deasupra lumii, poemele de dragoste, ucazurile imperiale, dogmele religioase, regulile jocului de baseball, secretul, informaţia, lcgămintelc, istoria îşi tăceau intrarea pe scena istoriei: istoria întâmpina istoria. Prin limbaj, prin memorie, prin gândire, prin imaginaţie, lumea înainta triumfătoare, fără gând de întoarcere, spre complexitate. Schimburile se intensificau, conversaţiile se încrucişau, popoarele se amestecau, totul circula într-un vârtej care era însuşi vârtejul gândirii şi al vieţii.
Toate se amestecau. Numai ficţiunea izola evenimentele, destinele, statele, perioadele. Scriitorii se deghizau în artilcrişti, filosofii îşi pierdeau minţile, Ccrvantcs îşi pierdea un braţ în bătălia de la Lcpanto, iar Chatcaubriand, în războiul din Spania declanşat de el însuşi, nu se gândea decât la Cordclia. în grădini, la banchete, se ţeseau în acelaşi timp intrigi de iubire şi conspiraţii. Lumea era condusă deopotrivă de idei, de bani, de sex, de iubire, de forţă, de zei sau de Dumnezeu, de întâmplare, de numere, de aştri, de progres, de evrei şi de francmasoni după spusele unora, de Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană în mintea altora, de comunism, de stat, de aproape orice, şi de nimic.
Puteai foarte bine să nu faci nimic. Sau să faci cât mai puţin cu putinţă. Nu era nevoie să laşi urme pe lumea asta. Ba chiar puteai să le ştergi pentru a încerca să te strecori prin ochiurile năvodului istorici şi ale memoriei oamenilor. Mulţi necunoscuţi erau aruncaţi de întâmplare direct în nemurire. Cu toate strădaniile lor, amintirea multor ambiţioşi dispărea odată cu ci. Lumea nu cunoştea vreo reţetă sau vreun mod dc folosire universal. întotdeauna puteai să o apuci de capătul celălalt. Mulţumită Domnului, interesul personal al fiecăruia punea puţină ordine în această dezordine şi depăna un fir în întregul labirint. Universul dispunea de tot atâtea perspective câte spirite întrupate existau în spaţiu şi în timp. Fiecare dorinţă, fiecare voinţă, fiecare conştiinţă era un centru al lumii.
Oamenii se gândeau în primul rând la ei înşişi. Şi în primul rând la corpurile lor. Pentru ei acestea erau cel mai preţios capital. Cu excepţia cazurilor de delir sau tragedie care îi tăceau să se urască între ei, a situaţiilor de exaltare naţională sau mistică ce îi îndemnau la sacrificiu şi la spirit de abnegaţie, ei se străduiau, în funcţie de temperamentul şi mijloacele fiecăruia, să păstreze într-o bună stare de funcţionare
Vama Mării
maşina ce le aparţinea şi căreia, la rândul lor, îi aparţineau şi ei. Am văzut cranii şi pântece despicate, picioare şi braţe tăiate, artere reparate şi viscere cusute la loc. Medicina era una dintre îndeletnicirile cele mai serioase şi mai constante ale oamenilor. Ea utiliza aproape aceleaşi metode ca şi tortura. Tăia corpurile, le făcea să sângereze şi să sufere, Ic dezarticula. însă pentru a le vindeca. de-a lungul istoriei, corpul, starea sa, echilibrul său constituiau pentru oameni, sub numele de sănătate, o preocupare permanentă. Ei îl protejau, îl îngrijeau, se temeau ca de ciumă de dispariţia sa sau de momentele în care cădea în pană, se străduiau să-l distrugă la cei pe care nu-i iubeau şi cărora le dădeau numele de duşmani, iar prietenilor Ic urau să-l păstreze sănătos cât mai multă vreme.
Un picior, o mână, un ochi, sexul, mai ales la masculi, fiindcă la aceştia era, dacă nu mai fragil, cel puţin mai aparent şi mai expus loviturilor şi agresiunilor din exterior, inima şi capul, erau pentru toţi o proprietate exclusivă şi fără preţ. Oamenii îşi petreceau timpul cu folosirea acestor unelte care jucau un rol mai mult sau mai puţin hotărâtor, dar întotdeauna considerabil, în ansamblul tuturor ocupaţiilor a căror listă îl intriga serios pe A. Oamenii se confundau cu corpul lor şi, în această lume cel puţin, un om lipsit de corp nu mai era bun de nimic. Corpul le deschidea oamenilor imensul câmp al istoriei. Ei zburdau aici după bunul-plac, sub toate măştile posibile, mereu îngrijoraţi la gândul de a vedea şi de a simţi ceea ce avea să fie într-o zi trupul lor, degradat încetul cu încetul sub efectul timpului, al anotimpurilor, al anilor, liberi şi fericiţi fiindcă aveau un corp care li sc supunea, trebuie să recunoaştem, aproape fără să crâcnească, prizonieri şi nefericiţi fiindcă aveau un corp căruia îi erau deopotrivă pradă, victimă şi zălog. pe cele mai neaşteptate căi, şi adesea cele mai nesăbuite, precum gheparzii sau caprele, precum apa, şi poate, cine ştie? precum pietrele şi galaxiile, care le serveau cel puţin de decor, oamenii, suflet şi sens al unui univers fără a fi cauza şi nici sfârşitul acestuia, întreţineau în ei înşişi, fie ploaie fie vânt, flacăra delicată a unei vieţi care ilumina Universul.
IX
Duminica istoriei
- Vai, O! exclamă A, nu vom reuşi niciodată. Am vizat prea departe, şi prea sus. Degeaba ne plimbăm noi în voie - tu fiindcă ai devenit un spirit, eu fiindcă sunt spirit dintotdeauna - , prin epoci şi continente, lumea ta, deşi caraghios de mică, e încă prea vastă şi prea complicată pentru ca noi să o putem contura şi închide în limitele unui raport. Ea ne scapă din toate punctele de vedere. Ne fuge printre bietele noastre degete. Nici măcar nu ştiu dacă trebuie să ne includem şi pe noi doi, pe tine şi pe mine, în catalogul care trebuie prezentat autorităţilor de pe planeta Urql. Dacă vom renunţa să ne includem în el, raportul va fi incomplet de vreme ce noi facem parte din lumea pe care vrem să o studiem şi fiindcă nu ar exista acest raport dacă noi nu am fi aici. Dar dacă ne vom include în raport, cum am putea face ca să-l terminăm din moment ce vom avea tot timpul posibilitatea să mai schimbăm câteva vorbe după ce am scris ultimul cuvânt şi din moment ce,

chiar şi după trecerea noastră, lumea va continua să existe? Stau şi mă întreb dacă nu ar fi cumva nevoie de un alt spirit pentru a ne gândi pe amândoi, apoi de un altul pentru a ne gândi pe toţi trei, şi încă un altul după el pentru a ne gândi pe toţi patru, şi aşa mai departe, vai! fără a exista vreodată un sfârşit. Atâta timp cât lumea însăşi nu va fi căzut în neant, nu va exista nicio concluzie la vârtejul vieţii. Ar trebui să aşteptăm să nu mai existe nimic pentru a putea vorbi atunci de tot.
- Tocmai din acest motiv, am precizat eu, nouă, oamenilor, ne plac atât de mult începuturile. Viaţa e un torent. Din această cauză istoria nu se termină niciodată. Totdeauna ni se pare că, pentru a înţelege câte ceva din valul care ne poartă cu el, trebuie să urcăm până la origini, începuturile sunt simple. în ele vezi limpede. Nu eşti distras de

sumedenia amănuntelor. Departe de deltele suprapopulate şi de şesurilc unde se înalţă oraşele cu pasiunile lor fără număr, noi urcăm pe firul fluviilor până la izvoare, ne îndreptăm către aerul curat şi către simplitate, căutăm originea familiilor şi a războaielor, începem din nou total de la zero. de aceea ţi-am explicat că oamenii se trag din primate, că primatele provin din alge, că algele provin din materie şi că, într-un punct minuscul ce conţinea Universul, materia provine din *Big Bang.*
în absenţa *Big Bangului,* oamenii încearcă mereu să înceapă sau să reînceapă ceva. Să redea, printr-un început, un pic de puritate lumii. Sc trezesc dimineaţa. O nouă iubire şterge totul din trecut. Şi fiecare dintre noi incarnează, la naştere, noutatea şi nevinovăţia celei dintâi aurore şi a celei dintâi grădini. Oamenii sunt prada multor ispite. Una dintre ispitele lor este tocmai ispita începutului. Fiindcă ci sunt întotdeauna doritori să recreeze o lume care nu mai conteneşte să se complice şi să scârţâie din toate încheieturile. Atunci când am început raportul... „Pământul e un globuleţ rotund în spaţiu şi în timp..."
- ... toiul era nou şi posibil. Dar acum, după două zile şi jumătate dc anchetă, şi câteva sute de pagini dintr-un raport imposibil, totul c mult mai greu. Timpul trece. Amănuntele ne sufocă. Suntem asaltaţi de imagini, de idei, de pasiuni, de amintiri. Dar şi de regrete şi de remuşcări. Avem nostalgia plăcerii de la începuturi când totul era atât dc simplu şi atât de bogat în făgăduinţe.
- Toate astea din vina timpului, exclamă A. Camuflat în spatele vieţii, el duce cu sine prea multe lucruri ameninţate de moarte şi care sc înmulţesc în zadar pentru a căuta să lupte împotriva ei. Timpul este cel care vă ucide.
- Sigur că da, am confirmat eu. începi să înţelegi: timpul e totul. Dc aceea oamenii caută să stăpânească timpul şi să-l îmblânzească. Pentru a lupta cu avalanşa a tot ceea ce se naşte din viaţă în direcţia morţii şi pentru a o canaliza, ei au inventat ceva ce se află în centrul existenţei lor şi pe care, fiind atât de banal, nici măcar nu-l mai observă: calendarul.
Ascultând de poruncile naturii, anii, anotimpurile, lunile şi zilele încep şi reîncep întruna. Oamenii au adăugat săptămâna pe care au scos-o din mânecă. Ansamblurile de ani, ei le-au grupat în mod arbitrar în secole, în milenii, în perioade şi în epoci, pe care le fac să înceapă în virtutea fanteziei şi a voinţei lor de putere. Căci cine stăpâneşte timpul stăpâneşte şi lumea.

în Mesopotamia, în China, în Pcrsia şi în Indii, în Egipt, în Grecia, la romani şi la azteci, calendarul şi preoţii care îl organizează şi îl corectează în raport cu cerul domnesc în atotputernicia şi în misterul a ceea ce este sacrul absolut. Unii cred într-un timp ciclic, fără început şi lără sfârşit, care se întoarce în sine, alţii într-un timp liniar şi ivit din neant care aleargă spre nu ştiu ce sfârşit în chip de catastrofă. Moştenitoare a oricărui sacru, Biserica catolică impune pecetea sa timpului punându-l pe Iisus Hristos la originea calendarului. împreună cu, la sfârşit, învierea din morţi şi Judecata de apoi. Lumea, timp dc două mii de ani, şi ciclul nu e încheiat, n-a avut decât vârsta lui I Iristos.
Atunci când, introdus de Mahomcd sub numele de Allah, un alt Dumnezeu s-a ivit din deserturile Arabici pentru a domni asupra acestei lumi, el aduce, bineînţeles, propriul său calendar care se deschide cu hegira - cu plecarea profetului la Mcdina, pe care, probabil prin analogic cu fuga Sfintei Familii în Egipt, noi o numim fuga la Medina. Iar sistemul cronologic al hegirei nu coincide cu sistemul cronologic al Bisericii catolice, apostolice şi romane. Chiar în sânul Bisericii, cei care hotărăsc sunt în cumpănă: anul începe în martie, apoi în sâmbăta sfântă, înainte de a începe, în mod arbitrar, în ianuarie. Căci natura nu permite ignorarea anotimpurilor, însă ea nu impune anului niciun început obligatoriu.
Un joc subtil se stabileşte între mersul aştrilor şi calendarele oficiale. El se învârte multă vreme în jurul fixării datei, cea mai sacră dintre toate, privind învierea lui Iisus, „reluare contemporană, potrivit unui istoric al miturilor şi religiilor, a unui moment transistoric", desemnare a unui „destin divin" în scurgerea cenuşie a zilelor. Această înviere se înscrie în mod cu totul firesc în calendarul poporului evreu căruia îi aparţinea Iisus. Cronologia Patimilor după Sfântul Ioan, discipolul cel mai drag, fixează ziua de Paşte pe data de Î4 a lunii Nisan din calendarul evreiesc, adică la Pastele evreiesc. Cei care respectau această dată de 14 din luna Nisan, şi cărora li s-a dat numele de „quartodecimani", legau calendarul creştin de calendarul evreiesc din care provenea.

Preocupată de desprinderea calendarului creştin de calendarul evreiesc, Biserica fixează succesiv data învierii lui Hristos în prima duminică de după 14 Nisan, apoi în prima duminică după luna plină din aceeaşi lună lunară, ceea ce are ca avantaj evitarea oricărei raportări la calendarul evreiesc. însă, în urma unor calcule nemaipomenit de complicate...

- Nu mă îndoiesc, zise A.
- ... sărbătoarea creştină a Paştilor, desprinsă de Pastele evreiesc, devine o sărbătoare mobilă, distinctă până şi ortografic de rădăcina sa ebraică.
Episodul, hotărâtor pentru Biserică, al fixării datei învierii Mântuitorului fiind astfel reglementat cât de cât, o altă încercare cronologică aştepta lumea creştină.
Ca şi grecii, ca şi chinezii, ca şi aztecii, ca toată lumea, romanii îşi aveau, bineînţeles, calendarul lor. Punctul de plecare al acestui calendar coincidea cu întemeierea Romei de către Romulus, descendent din Eneas, alăptat de lupoaică, asasin al fratelui său Remus. Insă calculele savanţilor dau mult de furcă atunci când se confruntă cu legile astrelor şi ale naturii. La vreo şapte sute de ani după originea, pe jumătate istorică, pe jumătate mitică - şi fără îndoială, până la urmă mai curând istorică decât mitică - a Oraşului Etern, sub domnia lui Iuliu Cezar, anul fusese dereglat în aşa măsură încât, datorită decalajului dintre natură şi calendarul oficial, lunile de primăvară cădeau în toiul iernii. La doi ani după bătălia de la farsala - şi această dată ignorată e mult mai importantă decât cea a bătăliei -, cu doi ani înainte de asasinarea sa în plin Senat, lângă statuia lui Pompei, de Brutus şi Cassius, Iuliu Cezar, după ce consultase un filosof originar din Alexandria, comentator al lui Aristotcl şi ilustru astronom, care se numea Sosigcncs, a hotărât că anul în curs - care avea să capete în istorie numele de „an de confuzie" - avea să aibă **455** de zile şi că toţi anii următori vor 11 de **365** de zile cu, o dată la patru ani, o dublare a zilei a şasea precedând idcle de martie - de unde cuvântul *bisect.* Astfel se născuse calendarul iulian.
La ceva mai mult de o mic cinci sute de ani de la reforma lui Iuliu Cezar...
I-am aruncat o privire lui A: se uita în gol în direcţia Tigrului şi a Eufratului deasupra cărora tocmai pluteam.
- Tc plictisesc cumva? l-am întrebat.
- Nicidecum, îmi răspunse A cu multă curtoazie în glas. încerc să înţeleg cu ce vă distraţi. Poţi continua.
- ... papa Grigorc al XlII-lea, al două sute douăzeci şi treilea succesor al Sfântului Petru...
- Iarăşi papii Clement! sări A. Nu vom scăpa niciodată de ei.

- Ce vrei acum?... i-am spus eu. Am intrat în horă, trebuie să jucăm... a constatat că fiecare an din calendarul iulian era cu unsprezece minute înainte faţă de anul real. Acest exces de unsprezece minute era neglijabil pe durata unui an. însă peste zece secole, sau, mai mult, peste o sută, el risca să provoace catastrofe sau încurcături de nedescris. Trebuia, cu orice preţ, redus avansul calendarului iulian faţă de mersul aştrilor. Trebuia să se mai taie din stofa prea largă a calendarului oficial. Grigorc al XlII-lea a hotărât că ziua următoare de după 4 octombrie 1582 va fi 15 octombrie şi că un număr de zece zile, dacă nu din istoria lumii, cel puţin din calendarul oamenilor, vor dispărea în neant.
- Nu se poate! protestă A surescitat la culme şi trezit brusc. Zece zile care nu există, care nu au existat niciodată, care nu vor exista niciodată?
- Acesta e începutul calendarului gregorian. Ca toate începuturile adevărate, el se iveşte din nimic, dintr-un abis, din neant. Dintr-o ruptură radicală. Nimeni nu se naşte, nimeni nu moare, nu se schimbă niciun sărut, niciun legământ, nicio vorbă, între 4 şi 15 octombrie 1582. E o pană de viaţă, o grevă a istoriei. E gaura neagră a cronologici. Dc zece ori douăzeci şi patru de orc nu au văzut lumina zilei. îmi închipui cc veşti îngrijorătoare, ce piese de teatru minunate, ce bătălii de vis, ce descoperiri de coşmar s-ar putea situa în acele zile care nu au existat niciodată şi care sunt cufundate ca un colţ de neant şi de tăcere în tumultul lumii. între 4 şi 15 octombrie 1582 e marea duminică a istoriei. Dumnezeu ia zece zile de vacanţă şi face ordine în timp.
- Continui să mă uimeşti, îmi zise A. Credeam că am făcut deja turul surprizelor de care eşti în stare. Dar îmi dau bine seama că istoria nu e zgârcită deloc. Tu nu eşti bun la mare lucru, însă lumea e inepuizabilă.
- Nu am avut niciodată pretenţia de a te epata prin mine însumi. Nu sunt decât călăuza ta în lume şi nedemnul purtător de cuvânt al unei istorii mai mari decât mine. Mulţumită papei Grigore al XlII-lea, mersul istoriei oamenilor intrase în pas cu mersul aştrilor în jurul Pământului - sau cu mersul Pământului în jurul Soarelui şi cu cel al Lu- nii în jurul globuleţului nostru. Mai rămânea problema celor unspreze- ce minute pe an. La nimic nu servea potrivirea după ceas a calendarului istoriei dacă bomba celor unsprezece minute rămânea disimulată în angrenajele orologiului. Nu era posibil să reîncepi o dată la zece sau la cincisprezece secole numărul de magie albă destinat spălării timpului murdar care polua istoria. Concomitent cu cele zece zile pe care le

ştergea din istoria lumii, Grigore al XIII-lea a decretat, pentru a le veni de hac celor unsprezece minute care dereglau sistemul, că anii seculari nu vor mai fi bisecţi. Se câştigau astfel cele unsprezece minute anuale care aduceau o dereglare în timp. Din nefericire, se câştiga ceva mai mult de unsprezece minute pe an. Trebuia accelerat cu măsură după ce s-a încetinit brusc. Sau trebuia poate să se încetinească mai prudent după ce s-a accelerat în forţă. în înţelepciunea sa inspirată, încurajată de savanţi sau de astronomi care dublau Sfântul Duh, Grigore al XIII -lea a hotărât că anii seculari nu vor mai fi bisecţi - cu excepţia celor cu milesimul divizibil cu 400. Anul 1600, anul 2000, anii 2400 şi 2800 vor fi ani bisecţi. însă 1700, 1800, 1900, 2100, 2200, 2300 nu vor mai fi bisecţi. Istoria schimba pasul şi intra în cadenţă cu aştrii.
-Aşa da, bravo! mă felicită A. Cum au primit oamenii acest hocus- pocus cosmic, acest număr de magie de două ori ceresc de vreme ce la el participă deopotrivă Sfântul Părinte papa şi bolta constelată?
- Asta e deja o altă poveste, i-am spus eu. Spania, Portugalia, diversele teritorii care formau Italia au adoptat în aceeaşi zi reforma Sfântului Părinte. Regele Franţei - pe atunci Henric al III-lea - a hotărât că ziua următoare după duminică 9 decembrie va fi luni 20 decembrie, în statele catolice ale Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană, în Germania şi în Ţările de Jos, s-a şters, dintr-o trăsătură de condei, cu o fermecătoare dezinvoltură, tot ce mai rămânea din an: 21 decembrie a fost ultima zi a anului 1582. în Bavaria, de-a lungul Rinului, în episcopatele catolice din Malines şi din Bruges, prin hotărârea Sfântului Părinte, nu a mai fost Crăciun în anul de graţie 1582 după Iisus Hristos.
Aici vezi deja în ce măsură, spre deosebire de luni, de anotimpuri, de ani, care sunt realităţi atât de exigente încât ele constrâng calendarele să se supună legilor lor, zilele săptămânii sunt invenţii arbitrare. Căci dacă nu ar fi fost întrerupt cursul zilelor de suveranul pontif, în Franţa ziua de 20 decembrie ar fi trebuit să cadă în mod normal într-o joi. însă, deoarece erau suprimate zece zile, a doua zi după duminică trebuia să se schimbe neapărat în luni. îţi poţi închipui acum şi tulburarea celor cu ordinea zilelor şi imaginaţia temporală dată peste cap. Seamănă oarecum cu situaţia călătorilor care, precum Phileas Fogg şi credinciosul său Passepartout, sunt complet întorşi pe dos de jocul fuselor orare, cea mai elementară ilustrare a legăturilor dintre spaţiu şi timp. însă cazul victimelor din toamna ucigaşă şi din

iarna anului 1582 este deosebit de patetic, fiindcă timpul îi copleşeşte cu sarcasmele sale şi îi zdrobeşte cu loviturile sale fără ca ele să poată mişca un deget. Un martor din epocă dă frâu liber zbuciumului său: „Vreau să spun următorul lucru: că noua eclipsă a celor zece zile ale Papei m-a lovit atât de tare încât nu mă pot pur şi simplu acomoda cu ea. Eu sunt din anii în care se socotea altfel. Un obicei atât de vechi şi de îndelungat mi se impune fără voia mea. în această privinţă sunt nevoit să fiu un pic eretic, neputincios în faţa noutăţii, fie şi corectivă; imaginaţia mea, în ciuda dinţilor, o ia mereu cu zece zile înainte, sau rămâne în urmă, şi îmi bâzâie în urechi."
- Nu e Chateaubriand, nici Aragon, nici Proust. E cumva Rabelais? E cumva Pascal?
- Nici unul, nici altul, am precizat eu. însă ai lacul, în trei zile, progrese destul de serioase, lată că începi să faci deja deosebirea între epoci şi stiluri. Eşti un elev bun. Poţi face lucrurile cum trebuie. Nu, nu e Pascal, dar e un maestru al lui Pascal, chiar dacă Pascal nu-l recunoaşte. E autorul unui raport despre Pământ şi oameni pe care raportul nostru, vai, nu-l va putea da uitării.
-Atunci cine e? întrebă A nerăbdător.
- E vorba de Montaigne, am precizat cu. O spune în *Eseurile* sale, Cartea III, capitolul X: *Despre menajarea voinţei.* Ai reţinut aluzia la riscurile de a fi învinuit de erezie. Asta fiindcă ne aflăm, în perioada aceea, la douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani după conciliul de la Trento, în plină Contrareformă. în statele germane protestante, reforma calendarului făcută de către papa Grigorc al XH-lca a fost asimilată cu Contrareforma şi respinsă fără drept de apel. Nu exista altă soluţie decât să fii duşmanul unui Soare şi al unei evoluţii a aştrilor care pactizau cu Roma. Vor trebui să treacă mai bine de o sută de ani pentru ca statele protestante din Germania, strânse cu uşa de un cer care se îndepărta tot mai mult de tablele lor astronomice, să adopte până la urmă, de voie, de nevoie, în ziua de 13 septembrie 1699, pentru a se înscrie exact în ritmul anotimpurilor şi al lunilor de care erau legate Patimile lui Iisus Hristos, calendarul gregorian.
Lucrurile nu se opreau însă aici. Bisericile ortodoxe, născute din ruptura doctrinară dintre Constantinopol şi Roma, s-au arătat şi mai intransigente decât protestanţii germanici. Ele aveau motive întemeiate pentru a se feri de tot ceea ce venea de la Biserica catolică, apostolică

şi romană: în 1204, cea de-a IV-a cruciadă, care îşi fixase drept scop să recucerească, de la musulmani, Ierusalimul şi mormântul lui Hristos, ajunsese să pună stăpânire, din distracţie fără îndoială, şi în trecere, pe Constantinopol, capitală religioasă a Orientului ortodox, să-l jefuiască de la un capăt la celălalt, să transporte capodoperele sale la Veneţia sau în altă parte şi să înalţe pe ruinele sale, pentru câteva zeci de ani, Imperiul Latin de Răsărit. După cucerirea Constantinopolului de către turci, în 1453, Bisericile ortodoxe din Orient au rămas despărţite de Roma, nutrind o ură

plină de vigilenţă. Ele nu aveau ce face cu Reforma şi Contrareforma. Deviza lor era: „Mai degrabă turbanul turcesc decât tiara latină."
Tocmai din aceste motive, legate de o îndelungată istoric religioasă şi sacră, de o întreagă seric de certuri şi rupturi răsunătoare şi, în cele din urmă, de neîncrederea faţă de Roma şi de iniţiativele sale, Revoluţia din Octombrie, din Rusia, a avut loc în noiembrie. Decalajul dintre calendarul iulian, păstrat de ortodocşi, şi calendarul gregorian, care era de zece zile la sfârşitul secolului al XVI-lea, ajunsese la treisprezece zile la începutul secolului al XX-lea din cauza celebrelor unsprezece minute care se ascundeau în fiecare an. Atunci când, venit din Elveţia printre liniile germane datorită bunăvoinţei Berlinului, Lcnin coboară din faimosul său vagon blindat, care nu era de fapt decât un compartiment obişnuit separat de restul trenului printr-o simplă linie trasă cu creta, pentru a cerc sus şi tare, în *Tezele din aprilie,* taxate drept „delir" de socialiştii revoluţionari şi de menşevici, pacea imediată, pământul pentru ţărani, uzinele pentru muncitori, întreaga putere pentru soviete, acea zi strălucitoare de la Petrograd e 3 aprilie 1917. Şi 16 aprilie la Paris, la Londra, la Berlin şi la Roma.
în curând, Lenin şi Zinoviev trebuie să se ascundă în Finlanda, Troţki şi Lunacearski sunt întemniţaţi, social-democratul Kerenski îl înlocuieşte în fruntea guvernului provizoriu pe Lvov, conservator liberal, ostil socialiştilor. Pe 10 octombrie - 23 în altă parte - , Comitetul central bolşevic, format din Lenin şi Zinoviev, întorşi clandestin în Rusia, din Troţki, eliberat pe cauţiune şi ales preşedintele sovietului din Petrograd, din Kamenev, din Stalin, din Dzerjinski, din Alexandra Kollontaî şi din alţi câţiva, votează cu zece voturi contra două pregătirea imediată a insurecţiei armate, încredinţată unui comitet militar revoluţionar, condus de Troţki. Pe 25 octombrie 1917, atacat cu

tunurile din fortăreaţa Petru şi Pavcl şi de pe crucişătorul *Aurora,* Pala- tul de Iarnă, sediul guvernului provizoriu, este luat cu asalt de Garda Roşie întărită cu soldaţi, cu mateloţi, cu muncitori instigaţi de bol- şevici. Kerenski reuşeşte să fugă. Treisprezece miniştri sunt arestaţi. Revoluţia din Octombrie înscrie pentru totdeauna - şi pentru şaptezeci şi patru de ani - numele ci fatidic în calendarul iulian al Bisericii ortodoxe. Suntem pe 7 noiembrie după calendarul gregorian: Revoluţia din Octombrie, care schimbă istoria lumii, se desfăşoară în noiembrie. Va trebui să se aştepte până la începutul anului 19IX pentru ca Rusia lui Lenin să adopte oficial reforma gregoriană. Grecia ortodoxă va rămâne fidelă cu tenacitate calendarului iulian până în 1923.
- Dar Anglia? întrebă A.
- Potrivit afirmaţiei lui Kcpler, protestanţii englezi preferau şi ci să fie în dezacord cu Soarele decât de acord cu papa. Hi nu şi-au călcat pc inimă pentru a accepta reforma gregoriană decât în 1752. Tocmai acest lucru explică un mister din istoria noastră literară. Două mari genii ale literaturii universale, Shakcspcare şi Ccrvantcs, autori, şi unul şi celălalt, sub formă de teatru sau de ficţiune romanescă, a unor rapoarte întru totul remarcabile...
- Mai ceva, mă întrerupse A, decât...?
- Da, l-am asigurat eu, mai ceva decât... despre iluziile şi pasiunile oamenilor, mor la aceeaşi dată: pe 23 aprilie 1616. Dar nu mor în aceeaşi zi: Shakcspcare se retrage de pe scena unei lumi pe care o populase cu numeroase personaje pe 23 aprilie 1616, iar Ccrvantcs i sc alătură lui Don Quijote de la Mancha în visurile veşniciei sâmbătă 23 aprilie 1616.
- Oare devin om? se întrebă A. Am impresia că-mi pierd minţile.
- Soluţia enigmei constă în faptul că Cervantcs moare primul, la Madrid, în inima Bisericii catolice, sâmbătă 23 aprilie 1616, după calendarul gregorian. Iar Shakcspcare moare cu zece zile mai târziu, la Stratford-on-Avon, Warwickshire, în Anglia protestantă şi după calendarul iulian, pe 23 aprilie stil vechi, adică pe 3 mai, după calendarul gregorian.
- Cât se poate de amuzant, zise A.
- Dacă vrem, am răspuns eu. Oamenii nici măcar nu ştiu când mor. Tot ce ştiu ei este că vor muri într-o bună zi. Mai mult: ei ştiu acest lucru, dar nu le vine să creadă. Ei ştiu acest lucru din singurul şi

evidentul motiv că toţi oamenii au murit întotdeauna. însă viaţa fiecăruia dintre ei constă în primul rând în a nu ţine seamă de moarte şi în a sta cât mai departe de fantoma ei. Lucrul cel mai groaznic în cazul bolilor de care nimeni nu se vindecă este acela că fiecare ştie, şi însuşi cel în cauză, că bolnavul va muri. Toţi ştim că vom muri, dar uităm acest lucru. Şi vrem să uităm. De aceea oamenii aleargă după plăcere, după iubire, după putere sau după bani fără a se gândi prea mult la moarte. Li aleargă după distracţie pentru a-şi schimba gândurile. Printr-o binecuvântare cerească, ci nu ştiu când vor muri. Aceasta este însăşi condiţia vieţii: ea le permite să trăiască de parcă ar li nemuritori. Şi să moară ca din întâmplare.
- De acum încolo, îmi închipui, după calendarul gregorian, nu? mă întrebă A.
- Sau după alt calendar, am răspuns cu. Ce importanţă are? Toate lucrurile pe care le-au tăcut nişte oameni, alţi oameni le pot schimba, sau cel puţin uita. Tocmai ceea ce nu au făcut ci - moartea, anotimpurile, oceanele, zăpada, ca şi pasiunile şi visurile - durează cel mai mult şi se impune fără drept de apel.

X

Un Tc Deum *la Notre-Dame*

- Ceea ce impresionează în mânuirea timpului şi a calendarelor este faptul că aici se combină libertatea, arbitrarul, hazardul - şi necesitatea. Pentru oameni cel puţin, prima necesitate, de departe mai evidentă decât evidenţa şi necesitatea matematicii sau a geometrici, care presupun postulate mereu nedemonstrabilc şi care devin destul de îndepărtate de îndată ce nu ne mai gândim la ele, este faptul că există timp, şi că timpul trece.

în ciuda durităţii şi a prezenţei sale brutale - atunci când mă lovesc, mă doare - , putem oricând pune la îndoială realitatea materiei şi să nu vedem în ca decât un fel de vis. Timpul, în schimb, nu arc nimic îndoielnic. El este de neînţeles, dar nu e îndoielnic. Dacă lumea, după cum ne vine să credem, este o realitate dură, această realitate se lasă purtată pe aripile timpului. Dacă, dimpotrivă, lumea nu e decât un vis, şi acest vis zboară pe aripile timpului. Nu e întru totul sigur că timpul, numai timpul singur, ar fi suficient pentru a alcătui o lume. însă nu ar exista lume, şi nu ar mai exista nimic - dacă nu eternitatea, dacă nu un nimic care ar fi totul - dacă timpul nu ar exista. înainte de a se întrupa, ici sau colo, în timp, Dumnezeu, care nu există de vreme ce el e veşnic, este absenţa oricărui timp. îmi închipui că pentru spiritele de pe planeta Urql există o necesitate divină a veşniciei şi a totului care nu e poate decât un nimic în faţa ochilor noştri orbi. Pentru oameni, necesitatea poartă numele de timp.

Libertatea oamenilor decupează necesitatea timpului după bunul-plac.

- După bunul-plac? întrebă A neîncrezător.

- Nu chiar după bunul-plac, am precizat eu. Revin asupra afirmaţiei. Ştii deja că există zile, luni, anotimpuri, ani şi că nimeni nu poate face nimic în această privinţă. De când lumea e lume, există zi şi noapte.

Există primăvară şi toamnă. Iar zăpada cade iarna şi rareori vara. Dar în ceea ce priveşte zilele lunii, orele zilei, minutele orei şi secundele minutului - la fel şi cu secolele, şi cu mileniile, la celălalt capăt al evantaiului - , oamenii fac cu ele ce cred de cuviinţă. Aici e domnia arbitrarului după domnia necesităţii. Există un timp al naturii şi un timp al culturii: oamenii sunt ţinuţi în frâu de timpul naturii - ziua care răsare, noaptea care se lasă, Soarele şi Luna, fluxul şi refluxul, căldura şi frigul - , dar ci mânuiesc cum li se parc lor că ar fi mai bine timpul culturii.

Anul egiptenilor, care începea, ca şi cel al caldccnilor sau al perşilor, la cchinocţiul de toamnă, număra douăsprezece luni solare de treizeci de zile. Fiecare lună era împărţită în trei grupuri de zece zile. Pentru a prinde din urmă Soarele, preoţii egipteni instituiseră, cu o ştiinţă aproape infailibilă, cinci zile complementare, numite „epagomene" - adică „adăugate". Grecii aveau luni Lunare compuse din trei serii de nouă sau de zece zile. In schimb, calendarul roman se baza pe luni Lunare în care zilele erau împărţite în trei grupuri. Primul grup se deschidea cu o zi numită calende şi se încheia cu o zi purtând numele de none: nonele cădeau în a cincea zi a fiecărei luni, cu excepţia lunilor martie, mai, iulie şi octombrie, când ele cădeau în a şaptea zi. Al doilea grup se termina cu idele, care împărţeau luna în două şi care erau fixate la data de 13a fiecărei luni, cu excepţia lunilor martie, mai, iulie şi octombrie, când erau fixate la data de 15: idclc evitau cu grijă ziua de 14, socotită nefastă. Al treilea şi ultimul grup cuprindea restul zilelor, până la calendele lunii următoare. Cuvântul calende, din care provine în mod evident cuvântul calendar, provine cl însuşi din cuvântul *calare,* a chema, deoarece, în prima zi a fiecărei luni, populaţia Romei era adunată, cu solemnitate, pentru a afla, din gura preoţilor şi a autorităţilor, datele zilelor de sărbătoare. Cuvântul none vine de la nouă, fiindcă nonele cădeau întotdeauna în ziua a noua înainte de ide. Iar cuvântul ide înseamnă a împărţi. Grecii nu aveau nici ide, nici none, nici calende. De aici expresia „a amâna la calendele greceşti" pentru a evoca un eveniment care nu va avea loc niciodată.

- Doamne Dumnezeule!... rosti A într-un murmur.

- La Dumnezeu am şi ajuns! am exclamat la rândul meu. Tocmai Domnului Dumnezeu, lui Ichova, lui Iahve îi datorăm săptămâna aşa cum o cunoaştem, adică frumoasă şi rotundă, închisă în ea însăşi, aproape veşnică în ochii noştri, şi în orice caz imuabilă cu cele şapte zile bătute pe muchie.

„La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul." El le face în şase zile şi se odihneşte în ziua a şaptea: aceasta e originea săptămânii noastre, a celor şase zile de muncă şi o zi de odihnă. învăţăturilor Bibliei li se adaugă contribuţii babiloniene, alexandrine, elenistice. De aceea, zilele săptămânii sunt puse, când sub semnul religiei, când sub semnul astronomiei. Luna, Marte, Mercur, Jupiter, Venus se află la originea zilelor noastre de luni, de marţi, de miercuri, de joi, de vineri. Biblia îşi ia revanşa la sfârşitul săptămânii: ziua Sabatului, *sabuto* în italiană, *sabado* în spaniolă, şi ziua Domnului, *dies dominica,* nu fac decât să perpetueze astfel lupta dintre iudaism şi creştinătate, deja prezentă în antagonismul dintre Pastele evreilor şi sărbătoarea Paştilor la creştini. Şi aici ca şi în altă parte, lumea creştină iese din lumea ebraică înainte de a se opune acesteia şi

atât caldeenii cât şi egiptenii, pentru a nu mai vorbi de greci şi de romani, contribuie cu toţii la opera comună, atât de greoaie şi atât de complicată, de împărţire şi de reglare a unui timp asupra căruia se va extinde până la urmă controlul Bisericii.
- Mi se-nvârte capul, zise A.
- Şi asta nu e totul, am continuat eu. Pe 20 septembrie 1793, Gilbert Romme, deputat de Montagne, de profesie matematician, fost preceptor, în Rusia, al contelui Stroganov, se urcă la tribuna Convenţiei Naţionale: aici prezintă un proiect de reformă al calendarului tradiţional. După doborârea monarhiei, îi vine rândul Bisericii. Biserica este atotputernică fiindcă ea este cea care, cu o autoritate arbitrară, impune propriul său ritm timpului: întregul an este organizat pe baza sărbătorilor religioase de la Crăciun şi de la Paşti, în timp ce duminica, o dată la şapte zile, este ziua Domnului iar sfinţii ocupă tot calendarul cu numele şi virtuţile lor.
Cu sprijinul unui personaj seducător şi dubios, actor, poet, autor de succes, câştigător al Jocurilor Florale de la Toulouse unde a câştigat floarea de măceş de aur pe care a adăugat-o numelui său, creator al romanţei populare „Plouă, plouă, ciobăniţă, mână albele oiţe...", traficant şi oportunist, purtând frumosul nume de Fabre d'Eglantine, Romme adoptă calendarul republican, o mare izbândă a Raţiunii şi a sistemului decimal.
Calendarul revoluţionar, care se substituie nomenclaturii ignoranţei şi a aservirii, începe cu întemeierea Republicii pe 22 septembrie 1793: aceasta coincide, printr-o întâmplare extraordinară, cu echinocţiul de toamnă. Calendarul are douăsprezece luni egale de

treizeci de zile fiecare, la care se adaugă, pentru completarea anului, cinci zile care nu aparţin niciunei luni şi care sunt numite „zile complementare". Acestea sunt fireşte, căci Romme era un învăţat, zilele epagomene ale vechilor egipteni.
Astrologia era respinsă de Convenţia Naţională din aceleaşi motive ca şi religia. Nomenclatura planetară a zilelor săptămânii „vulgare" era surghiunită din istoric. Pentru numele zilelor decadei, ca şi pentru lunile anului, Romme prevăzuse mai întâi o simplă numerotare ordinală: prima, a doua, a treia..., etc, lună a anului; prima, a doua, a treia..., etc., zi a decadei. Apoi, pentru numele lunilor, el sugerase denumiri istorice şi abstracte: Rcunion, Regenerare, .leu de Paume sau Bastilia... însă, ca poet, scriitor, jucător, om imaginativ şi sensibil, Fa bre d'Eglantinc a susţinut cu succes necesitatea de a se introduce în noul calendar imagini colorate şi accesibile oamenilor din popor. Pentru zilele decadei, el a propus şi a obţinut adoptarea, de către acest formidabil creuzet de idei, de pasiuni, de nesăbuinţe care era Convenţia Naţională, termenii de primidi, duodi, tridi, quartidi, quintidi, sextidi, septidi, octidi, nonidi şi decadi. Iar pentru numele lunilor, având ambiţia de a indica dintr-un foc anotimpul, temperatura şi starea de vegetaţie, a propus: vendemiar, brumar, frimar pentru toamnă; nivoză, pluviosc, ventosc pentru iarnă; germinai, Horeai, prairial pentru primăvară; messidor, termidor, fructidor pentru vară. Sub aparenţele calendarului revoluţionar, Fiinţa supremă a lui Rousseau, cu atmosfera şi roadele sale, câştiga în faţa Dumnezeului creştinilor, moştenitor al istoriei şi al mitologiilor Antichităţii clasice.
Cele cinci zile complementare care încheiau anul erau numite „sans-culottides". Ele serveau la celebrarea, fără a se ţine prea mult seama de simţul ridicolului, sărbătorilor republicane care erau Virtutea, Geniul, Munca, Opinia şi Recompensele. Mai târziu, sub Directorat, desele sărbători comemorative ale unei Revoluţii care combina cu nonşalanţă vechiul sistem al timpului cu cel nou: 14 iulie, căderea Bastiliei; 10 august, constituirea Comunei insurecţionale din Paris; 1 vendemiar, ziua noului an republican; 21 ianuarie, aniversarea executării tiranului; 9 termidor, termenul final impus Terorii de Revoluţia victorioasă - şi putredă.
„Preoţii, scrie Fabre d'Eglantine într-un text remarcabil din mai multe puncte de vedere şi care va lămuri spiritele de pe planeta Urql, preoţii atribuiseră fiecărei zile a anului comemorarea unui aşa-zis

sfânt: acest catalog nu făcea dovada utilităţii sale şi nici a metodei; era repertoriul minciunii, al îmbrobodirii şi al şarlatanismului. Noi ne-am gândit că naţiunea, după ce alungase acea sumedenie de canonizaţi din calendarul său, trebuia să aibă acum în faţă toate obiectele, dacă nu cele de cult, cel puţin ale culturii sale, atât de folositoare produse ale pământului, uneltele de care ne folosim pentru a-l cultiva, şi animalele domestice, servitorii noştri credincioşi pentru aceste îndeletniciri, animale fără îndoială mult mai preţioase, în ochii raţiunii, decât scheletele beatificate scoase la lumină din catacombele Romei." In concluzie şi în chip de punere în practică a acestui discurs atât dc sensibil, lipifania, Sărbătoarea tuturor sfinţilor, Naşterea Maicii Domnului şi Buna Vestire lăsau locul liber pentru găină, pentru salsifi, pentru alune, pentru piatra-de-var.
Duminica, adică ziua Domnului, fusese aruncată de ziua decadi la lada de gunoi a istorici. La 7 octombrie 1793 - a şaisprezecea zi din prima lună a anului II al erei francezilor Convenţia Naţională decretează că funcţionarii nu vor putea lua concediu decât în zilele de 10, 20, 30 ale fiecărei luni. Insă foarte repede, după patru sau cinci luni, concediul cedează locul uncia dintre fantasmele majore ale Revoluţiei, uneia dintre obsesiile sale permanente: sărbătoarea. Toate zilele decadi ale anului vor fi consacrate unor sărbători menite să-i ajute pe toţii cetăţenii „să prindă drag de natură şi de virtuţile sociale".

Acum tu ştii cât de cât cum merge lumea. Poţi înţelege că, la câţiva ani de la marile frământări ale Convenţiei Naţionale pe calc să dea naştere unei lumi noi şi fascinată de sărbători, un scriitor celebru şi subtil, însă monarhist, dar şi burghez, moderat, progresist, liberal, egoist, schimbător şi contradictoriu până la incoerenţă, partizan şi admirator al împăratului Napoleon, amant al Doamnei de Stacl şi îndrăgostit lulea de Juliette Recamier, spirit nervos şi lin, uşor impresionabil, uscăţiv, elveţianul cel mai francez care a existat vreodată, poate mărturisi într-un suspin: „Statul să se rezume la a li un stat drept. Noi ne angajăm să fim fericiţi." Acesta era Benjamin Constant, şi nu văd de ce nu s-ar putea ca numele său să figureze alături de cele ale unui I Ioraţiu, unui Degas, unui Oscar Wilde în raportul menit să-i instruiască şi să-i distreze totodată pe oamenii de pe planeta Urql.
- Ce li se întâmplă, dori să ştie A, lui Fabre d'Eglantine şi lui Romme?
- încearcă să ghiceşti, l-am îndemnat eu.

- Mor, spuse A hotărât.
- Mare vulpoi mai eşti! i-am spus eu. După ce a acordat rămăşiţelor lui Marat onorurile Panteonului, Romme se aşază în fruntea insurgenţilor în una dintre acele zile revoluţionare care continuă să agite Convenţia termidoriană. Pierde lupta. R arestat. E osândit la moarte şi atunci îşi înfige un pumnal în inimă. Philippe Fabre, zis Fabre d'Eglantinc...
- Din cauza fiorii de măceş de aur pe care a câştigat-o la Toulouse, îngână A.
- ... e compromis în scandalul legat de Compania Indiilor pe care l-a denunţat el însuşi şi, acuzat de corupţie, este ghilotinat împreună cu clanul Danton, pe 5 aprilie 1794. Calendarul, care era opera lor, a supravieţuit câţiva ani lui Fabre d'Eglantinc şi lui Romme.
în 1802 a revenit pacea, atât cu Austria, prin tratatul de la Luneville, cât şi cu Anglia, prin tratatul de la Amiens. Napoleon Bonaparte nu e încă la apogeul puterii sale: dar el e în culmea fericirii. Totul parc să meargă în direcţia stabilită de el şi totul îi reuşeşte: averea trage la avere aşa cum nefericirea trage la nefericire. După doisprezece ani de nesiguranţă, încrederea a revenit în forţă. Succesele se succed în sunet de fanfară. Ultimii bandiţi care bântuiau prin Franţa profitând dc tulburări sunt arestaţi în Provcnţa. Pentru prima dată, de ani de zile, renta începe să crească. Prin saloanele Parisului umblă zvonul că în curând va li creat un ordin nou: acesta va 11 Legiunea de Onoare. Pe 8 aprilie, ratificarea Concordatului, semnat deja de un an de zile, pecetluieşte împăcarea oficială dintre Franţa şi Biserică. pe 14 aprilie apare, ca o lovitură de teatru şi de altar, *Geniul creştinismului.* Pc 18 aprilie, zi de Paşti, o ceremonie stupefiantă reuneşte la catedrala Notre-Dame din Paris, pentru un *Te Deum* solemn, pe toţi demnitarii unui regim care s-a născut din Revoluţie, care a trăit de pe urma ci şi care o încheie - care o încununează şi o ucide.
înconjurat de generalii săi, printre care se află cea mai mare parte a mareşalilor şi a prinţilor Imperiului ce va să vină, ba chiar şi câţiva regi potenţiali, apăruţi după căderea şi martiriul monarhici legitime, Primul Consul, îmbrăcat în roşu din creştet până-n tălpi, protejat de Roustan şi de trupa sa de mameluci, coboară din trăsură. înaintează, sub un baldachin, până la jilţul fastuos care îl aşteaptă în corul catedralei. însoţit de legatul papei şi de Monseniorul de Boisgelin, arhiepiscop de Tours, care va rosti predica, se află aici, pentru a-l întâmpina, arhiepiscopul Parisului. Numele său este Monsenior de

Belloy şi e cu mult departe de a fi un om tânăr: are aproape de trei ori vârsta Primului Consul de vreme ce s-a născut sub Ludovic al XIV-lca. în jurul acestor vedete în robele lor de un roşu aprins, se află vreo treizeci de episcopi funcţionari, ascultând deopotrivă de ordinele Primului Consul şi ale Sfântului Părinte. Tăcute de atâta amar dc vreme, clopotul cel mare cât şi celelalte de la catedrala din Paris bat a mare bucurie şi sunetul lor acoperă totul. Câteva draperii ascund, din pudoare, statuile suveranilor decapitaţi. Sufletele lui Gilbert Rommc şi Fabre d'Églantinc n-au decât să respecte buna-cuviinţă. Un vânt puternic suflă vijelios peste resturile împrăştiate ale Raţiunii şi ale Fiinţei supreme: este acela al sfintei Biserici şi al tradiţiei, cel al ignoranţei şi al aservirii pe care le denunţaseră. în rândul întâi al asistenţei tronează un seminarist regicid şi un episcop apostat. Printre atâţia revoluţionari convertiţi fără voie şi atâţia soldaţi ai anului II şi ai Convenţiei Naţionale cărora li se cam învârte capul, ci sunt aproape singurii în stare să urmărească o slujbă care Ic aduce aminte de trecut. Aceştia sunt Fouchc şi Tallcyrand.
Centrii opoziţiei faţă de Primul Consul şi restauraţia religioasă sc află în sânul Institutului şi printre intelectuali. Membrii Institutului sunt cuprinşi de mânie văzându-l pe confratele lor Bonaparte -•■ de la secţia de Ştiinţe - că „duce Republica Ia spovedanie". Dintr-un foc acum mut tura - , au pus în joc elogiul Reformei. Dintr-un foc — acum mut regele - , Primul Consul a extins şi la Bisericile protestante beneficiul măsurilor pe care urma să le ia. Femeile joacă un rol important în bătălia dintre moştenirea Revoluţiei şi moştenirea Bisericii: văduvele filosofilor Helvetius şi Condorcet primesc întăriri din partea Doamnei de Staël care sună în zadar toaca pentru a încerca să acopere dangătele clopotului mare de la Notre-Dame: „Doar o clipă de răgaz mai aveţi, mâine tiranul va avea patruzeci de mii de preoţi în slujba sa."

Opoziția intelectuală, care combate eforturile lui Bonaparte de a redeschide bisericile şi a reveni, în pofida lui Fabrc d'Églantinc şi a Convenției Naționale, la tradițiile religioase şi la vechiul calendar, găseşte sprijin chiar şi în Consiliul de Stat, recent înființat, şi chiar în sânul armatei, unde generalul corsican nu duce lipsă nici de adepți fanatici, nici de adversari hotărâți. Pentru a se duce la Notre-Dame şi a asista la *Te Deum,* generalii Augereau, Lannes, Macdonald şi Bernadotte s-au înghesuit în aceeaşi trăsură. Pe tot parcursul drumului, ei au dat frâu liber nemulțumirii lor la adresa organizatorului restaurației religioase.

Cum spiritele se încingeau, au fost cât pe ce să oprească trăsura pentru a face cale-ntoarsă şi să continue să bombănească la ei acasă sau, şi mai rău, cât pe ce să coboare în mijlocul mulțimii şi să încerce să o ridice împotriva mascaradei clericale şi a întoarcerii trecutului. însă rațiunea a ieşit triumfătoare. Ei nu sunt cei mai puternici. lată-i acum pe toți patru, sub înaltele bolți ale catedralei Notre-Dame care răsună de predica Monseniorului de Boisgelin şi de vechile imnuri sacre ce reiau cu îndrăzneală locul cântecelor revoluționare *Ca ira* şi *La Carmagnole.* îşi rumegă oful în tăcere. Numai Augereau, cel mai îndârjit din grupul celor patru împotriva Primului Consul, bodogăneşte întruna şi nu se sfieşte să-şi arate fățiş nemulțumirea.
Generalul Morcau, în ceea ce îl priveşte, străluceşte prin absență. Foarte frumos, foarte elegant, adversar declarat al Primului Consul, el se plimbă ostentativ încolo şi-ncoace în Palatul Tuilcrics, fumând o ți- gară de foi, în timp ce spre rivalul său şi spre toată pompa din jur se înalță valuri-valuri efluviile de tămâie ale tradiției şi ale nomenclaturii religioase. De o inteligență de temut, Morcau nutreşte față de Bonaparte aceeaşi antipatic ca şi Augereau. Cu câteva zile în urmă, pentru a lua în bătaie de joc Legiunea de Onoare atât de dragă Primului Consul, el a decernat cu mare pompă o cratiță de aur bucătarului său. Aşadar, cum să vină să ia parte la ceea ce el numeşte marea maimuțăreală sau fățărni- cie? Un alt general, Delmas, rezumă destul de bine opinia opozanților privind acel *Te Deum* de la Notre-Dame: „Mai lipsesc doar cei o sută de mii de oameni care şi-au dat viața pentru a desființa toate astea."
Totul se duce pe aripile vântului. Sub porticul de la Notre-Dame, în timp ce urcă în trăsură, Primul Consul este ovaționat de mulțime. Opoziția nu cântăreşte prea mult în fața entuziasmului popular. Ceea ce poporul reține mai cu seamă din restaurația religioasă este revenirea la sărbătorirea duminicii. Suprimarea zilei decadi, restabilirea duminicii au o primă consecință: lumea se va odihni o zi din şapte în loc să se odihnească o zi din zece. Progresul e destul de sensibil. Mulțimea din jurul catedralei aplaudă cântând:
Vom prăznui duminica! Aleluia!
Văduvit de săptămâna de zece zile şi de ziua decadi, calendarul revoluționar va mai avea o existență teoretică încă vreo câțiva ani. Pe

data de 1 ianuarie 1806 - 11 nivoză, anul XIV - , el va fi în mod oficial şi definitiv abolit de un senatus-consult potrivit căruia calendarul grego- rian va fi restabilit pe tot cuprinsul Imperiului Francez. Calendarul revoluționar trăise ceva mai bine de treisprezece ani. Fusese folosit - în cea mai mare parte a timpului, şi mai ales către sfârşit, la concurență cu calendarul tradițional - timp de ceva mai puțin de zece ani.
A reuşit să retrăiască, sub o altă formă, datorită geniului lui Stalin. Pe 1 octombrie 1929, la ceva mai mult de zece ani după decretul lui Lenin care înlocuia calendarul iulian cu calendarul gregorian, Stalin suprima în Uniunea Sovietică sâmbăta şi duminica şi instaura săptămâna productivă de cinci zile. Cele cinci zile ale săptămânii erau numerotate de la unu la cinci, existau şase săptămâni pe lună, douăsprezece luni de treizeci de zile pe an, plus cinci zile libere sovietice - şi un cetățean din cinci se odihnea în fiecare zi, când îi venea rândul. Săptămâna de cinci zile nu a trăit prea mult înainte de a se alătura, în mormântul zeilor morți, calendarului revoluționar al Convenției Naționale. Şi, din Japonia până la Țara de Foc, de la Washington până la Moscova, de la Barbizon până la Taşkcnt şi la Ulan Bator, calendarul gregorian a început din nou să domnească asupra lumii, asupra execrabilei memorii a lui Stalin şi a amintirii şterse a lui Fabre d'Eglantine şi a lui Romme, care pieriseră, şi unul şi celălalt, de moarte violentă. Căci aici, în această lume, nu e deloc bine să te joci cu timpul.
- Uf! făcu A uşurat.

XI

*Discursul lui **A** adresat spiritelor de pe planeta Urql*

- M-ai convins pe deplin, îmi mărturisi A: mă voi întoarce pe planeta Urql cu sentimentul că oamenii sunt preocupați cu toții de istoric şi de timp.
- Dar nu sunt, am precizat eu. Ei sunt prinşi în mrejele timpului şi ale istoriei. însă îşi petrec viața, viața lor atât de scurtă şi de faimoasă, gândindu-se la altceva.
- Dar la ce anume'? întrebă A pierzându-şi răbdarea. La ce? Iată ce trebuie să ştiu şi să le povestesc celor de pe Urql!

- Mai la nimic, l-am încredinţat cu. La bani. La muncă. La confort, la plăcere. La vremea de afară. La hainele cu care se îmbracă. La oamenii pe care trebuie să-i vadă. La afacerile de rezolvat. La toate regulile jocului. Aproape la nimic. Şi la tot. Lumea e o maşină de fabricat hazard după legi riguroase: oamenii înaintează în acest hazard lăsându-se în voia dorinţelor lor. Lumea e o conspiraţie: oamenii se zbat cum pot în mijlocul capcanelor şi al dezastrelor care se ivesc de peste tot. Lumea e o taină: iar oamenii, dintotdeauna şi în vecii vecilor, se străduiesc să-i afle dezlegarea.
Lumea e mai cu seamă o fericire printre atâtea nefericiri. E o sărbătoare scăldată în lacrimi. E un eşec radios. Eu ştiam prea bine că într-o zi sau alta aventura mea în această lume avea să se sfârşească destul de rău şi că aveam să mor de vreme ce eram un om. Am făcut ce mi-a stat în putinţă cu această uimire înflăcărată care mi-a fost dată sub formă de zile şi de nopţi, de păduri prin care să mă plimb, de mări în care să mă scald, de cuvinte pe care să le citesc sau să le scriu, de frumuseţe şi de râsete de fericire. într-o zi când ploua, am întâlnit-o pe Măria pe strada Dragonului. Şi am fost fericit împreună cu ea în multe

locuri de pe acest Pământ. Pentru aceste crâmpeie de spaţiu, pentru aceste licăriri de timp, este bine că am avut parte de acest lucixi necunoscut care îmi este la fel de obscur privit dinăuntru pe cât îţi este şi ţie privit din afară şi pe care noi îl numim viaţă.
Te poţi întoarce pe planeta Urql cu ecuaţii şi formule ce vor dezvălui o parte din taina acestui detaliu din Univers unde s-au ivit oamenii. Te poţi întoarce la tine acasă cu imagini care vor putea da o idee despre frumuseţea Pământului şi despre geniul locuitorilor săi vremelnici. Poţi să te întorci acolo cu cuvinte în genul celor din raportul pe care îl întocmim împreună. Cuvinte, imagini, ecuaţii îşi vor pierde suflarea tot alergând după acest vis fără sfârşit care este realitatea. E mai bine să te întorci pe Urql cu numele Mariei. Dacă nu vei duce decât un lucru din expediţia ta către această planetă stranie dintr-o galaxie îndepărtată unde eu te aşteptam di întotdeauna, e bine ca acest lucru să fie amintirea încântătoare despre Maria. Vei aduna spiritele, confraţii tăi, şi, după ce le vei fi distribuit exemplarele din raportul pe care tu şi cu mine îl vom fi dus cât de cât până la capăt, vei cere să se facă linişte şi vei începe să povesteşti cu glas şoptit:
„Am întâlnit pe Pământ, deasupra Vămii Mării, un om ca oricare al- tul: numele său era O. Se născuse, din întâmplare, mai curând aici decât în altă parte. A trăit, din întâmplare, în anii aceia şi nu în alţii. A murit, din întâmplare, într-un oraş de piatră şi de apă care va pieri şi el, undeva între Palatul Dogilor şi Isola di San Giorgio. Şi această suită de întâm- plări este chiar necesitatea sa: el este O din întâmplare şi de-a pururea. El era totul pentru el însuşi, fiindcă fiecare om este pentru sine însuşi totalitatea Universului şi că, cu fiecare om care moare, se stinge din via- ţă Universul însuşi. Marea taină a acestei lumi, despre care vă vorbeşte raportul pe care îl aveţi în mâini" - şi în acel moment se va produce un mare foşnet de pagini răsfoite şi de hârtie îmboţită - , „este..."
- Chiar crezi asta? mă întrebă A neîncrezător.
- Nu ştiu, i-am răspuns. îmi închipui. Se va restabili liniştea. Şi atunci vei continua: „Marea taină a acestei lumi este aceea că ea nu există decât în mintea oamenilor. Există oameni fiindcă există o lume. însă nu există o lume decât fiindcă există oameni. Oamenii sunt un fel de zei cufundaţi de corpul lor în ignoranţă şi în teamă. Fiecare om îşi creează propria sa lume despre care noi credem cu o credinţă nestrămutată - dar nimeni nu poate jura - că e lumea celorlalţi. Fiecare

om este afundat în el însuşi şi lumea întreagă este afundată odată cu el. Lumea este ansamblul tuturor acestor singurătăţi şi al acestor închisori.
Oamenii îşi petrec timpul meşterind tot felul de chei pentru a-şi părăsi închisoarea, pentru a pleca în altă parte şi a se întâlni cu ceilalţi şi cu lumile lor necunoscute. Acele chei se numesc cunoaştere, frumu- seţe, speranţă sau pasiune. Există cheia ştiinţei: ea explică, prin jocul efectelor şi al cauzelor, desfăşurarea evenimentelor care se situează în spaţiu şi mai ales în timp. Există cheia artei: ea precipită sufletele oamenilor în visuri de fericire şi uneori de teroare, ea deschide spaţii întinse imaginaţiei privind sensul, sunetele, culorile şi formele. Există cheia religiei: ea promite altceva decât realitatea, ca le permite celor care suferă să-şi poată îndura suferinţele. Există cheia iubirii. într-o zi, la Paris, pe strada Dragonului, pe la sfârşitul veacului al douăzecilea după Ii sus Hristos, care a ieşit din veşnicie pentru a cădea în timp şi a-l face să se rotească în jurul său, O, adăpostit sub o umbrelă, a întâlnit-o pe Maria. Lumea, în ochii lui O, a căpătat înfăţişarea Mariei.
In ochii lui O, Maria era mai frumoasă decât războaiele, decât melcii, decât spălătoresele, decât tipăriturile. Ea era mai presus, după părerea lui, de geometrie, de templul din Karnak, de frumuseţile perspectivei la Masaccio sau Uccello, de asediul Troici de către aheii şireţi şi cu corăbii fără număr, de descoperirea, într-o zi de toamnă, sub Carol al VTII-lea în Franţa, sub Ferdinand de Aragon şi Isabela Catolica, sub un papă Borgia, simoniac şi dezmăţat, a oricărui nou teritoriu de un genovez rătăcit. Comoara din inima ei era mult mai preţioasă decât fântânile de la Versailles, decât comorile din valea râului Golconda, decât toţi arborii din pădurea din Paimpont, din pădurea Broceliande şi din cea din Troncais. Din motive mecanice care sunt legate de plăcere, bărbaţii, pe planeta Pământ, joacă un rol important pe lângă femei. Şi femeile pe lângă bărbaţi. Şi adesea femeile pe lângă femei. Şi bărbaţii pe lângă bărbaţi. Corpul Mariei era acela al unei femei. Până la urmă el

a ajuns să acopere întregul orizont al lui O. Este ceea ce ei numesc iubire, iar iubirea îi preocupă mai mult decât orice altceva pe lume.
O mânca şi bea fiindcă avea un corp. Şi dormea destul de mult. El stătea de vorbă cu mine fiindcă era un spirit. Şi fiindcă, lipsit de corpul său, el nu mai era nimic altceva decât un mort care petrecuse ceva timp, câteva anotimpuri, câțiva ani în memoria lumii. Era legat de

Măria, în vecii vecilor, prin acel elan impalpabil, la fel de fluid ca şi timpul şi la fel de puternic ca şi el, care se află în inima lumii şi care, în fiecare clipă, îi permite să supraviețuiască.
OENONE Nu se vor mai vedea vreodată.
P1IEDRE
Se vor iubi mereu.
Iubirea se împlineşte între corpuri. Şi ca domneşte asupra spiritelor."
- Le voi spune aşa ceva? mă întrebă A.
- Tu hotărăşti, i-am amintit eu. Nu hotărăsc eu. le vei spune ce crezi de cuviință. Ce se petrece în afara lumii sau, dacă preferi, în afara timpului, nu mă mai priveşte pe mine. în ideea pe care mi-o fac eu despre tine, este tocmai ceea ce le vei spune. însă, odată întors pc planeta Urql unde eu nu voi mai fi decât o amintire topită în timp şi în absența de timp, vei face cum vei crede de cuviință. Cât despre ceca cc vor gândi ci despre tine, şi despre noi, eu nu am nici cea mai vagă idec. Oamenii trăiesc în lume, ci nu vorbesc despre nimic altceva. Iar lucrurile despre care nu poți vorbi trebuie să le păstrezi sub tăcere. Tăcerea le deschide oamenilor, închişi în lumea lor, închişi în ci înşişi, un tărâm al visurilor fără de sfârşit.

XII

Tăcerea

- N-am fi făcut cumva mai bine, întrebă A, să începem cu tăcerea decât să sfârşim cu ca?
- Dacă vrei să-mi atragi atenția că ar fi trebuit să tac de la bun început, n-ai decât să mi-o spui: sunt de acord cu tine fără nicio problemă. Oamenii vorbesc întotdeauna prea mult şi aproape tot ceea ce spun ei nu merită să fie spus. Ar fi fost mare păcat ca Platon, sau Spinoza, sau Shakespeare, sau Racine să se fi hotărât să tacă. Tot ceea ce ți-am povestit eu, în schimb, după cum ai observat tu însuți de atâtea ori, nu prezintă prea mult interes. Să zicem că nu am spus nimic. însă tu voiai să ştii totul despre această lume unde tocmai veniseşi. Fiindcă eu cunoscusem această lume şi fiindcă nu se cuvine să vorbeşti decât despre ceea ce cunoşti, am încercat să ți-o descriu şi să te fee s-o înțelegi.
Aş 11 putut la fel de bine să o las să se povestească singură. Ne închipuim că noi suntem cei care vorbim, dar în realitate lumea este cea care vorbeşte prin noi. Lumea e mai elocventă decât Demostene şi Flugo, decât discursul lui Marcuş Antonius aplecat deasupra cadavrului lui Cezar. Lumea ne învață totul mai bine ca nimeni altcineva. Noi nu inventăm niciodată nimic: doar transformăm ceea ce există, prezentăm lucrurile altfel. Este tocmai ceea ce fac savanții, poeții, istoricii, filosofii. Şi romancierii. Aş fi putut să mă lipsesc de plăcerea de a adăuga propriul meu grăunte de sare la spectacolul continentelor, al oraşelor, al bătăliilor dintre oameni, al patimilor iubirii.
- Acum nu exagera, îmi spuse A. Cam întreci măsura. Ți-am repe- tat de zeci de ori că, chiar aşa de doi bani cum eşti, pe mine m-ai ajutat

mult. Şi nu este deloc exclus să cer să ți se ridice pe planeta Urql ceva de domeniul inefabilului, ceva care să semene cu o statuie. Voi avea grijă ca pe soclu să fie gravat, în ceea ce ne serveşte nouă drept limbă:
LUI **O**
PRIETENUL SĂU A
- Iți mulțumesc, i-am spus cu, cu vocea sugrumată de emoție, lată într-adevăr o recompensă pentru toate strădaniile melc. Cred că după atâta vorbărie pentru a-ți face intrarea în lume, voi tăcea pentru mult timp de-acum înainte, cu statuia de pe Urql în minte şi cu numele tău în inimă.
- Mai încet cu vorbele, mormăi A. Cunoşti bine regulile raportului: nu vorbe de clacă, nu sentimentalisme, doar lumina strălucitoare a adevărului.
- O, A! am început cu atunci. Eu țin mult de tot la tine. Sunt un egoist care a iubit-o pe Maria şi care l-a iubit pe A. Mi-aş li dorit atât de mult să-i pot oferi lumea Mariei şi să ți-o ofer şi ție. E o misiune grea. După ce mi-am târât picioarele pe ici pe colo, fiindcă sunt greoi nu doar din cauza egoismului ci şi a leneviei, şi cu aş li vrut să-ți ridic un fel de statuie. Cea mai frumoasă, cea mai trăsnită dintre toate: lumea, sub formă de raport, în centrul căreia ai fi fost tu. Am li pornit astfel amândoi — tu sub trăsăturile lui Socratc din *Dialogurile* lui Platon, cu sub cele ale interlocutorului său, un nătâng cam încuiat la minte, plin de bunăvoință, care spune lucruri ieftine - spre marile spații şi spre eternitate. Te rog să mă ierți, dragul meu A. Ai fi meritat ceva mai mult decât sărmanul tău prieten O, pe care-l pândesc deja, slavă Domnului, tăcerea şi neantul.
- Vei trăi, îți promit solemn, în amintirea oamenilor de pe Urql.
- Chiar crezi? am îndrăznit eu să întreb.

Şi tare mă tem că ochii mei deja începuseră să strălucească în timp ce zburam peste Ispahan şi Persepolis, spre Hindu Kuch a cărui siluetă impunătoare se prefira deja în depărtare.
- Sunt sigur de asta, mă asigură A. Nu ştiu nimic despre oameni, însă pe confraţii mei îi cunosc bine: vor găsi că eşti de-a dreptul absurd, însă se vor minuna de tine.
-Asta e o mare fericire pentru mine. Ţi-o datorez în întregime. Aş putea îndrăzni să-ţi mai spun că nu sunt numai un egoist şi un leneş...?

- Ce altceva? întrebă A.
- Aş fi vrut..., am început cu. Simţeam că roşesc.
- Hai, curaj! mă îndemnă A. Păşeşte spre logos.
- Aş fi vrut să las măcar o urmă în lumea asta pe care am iubit-o atât de mult. Aici am dat chix. Nu am tăcut mare lucru: nu am ocupat un loc decât în inima Mariei. Datorită ţie, poate, departe în spaţiu, în afara timpului, la o parte de societăţile noastre trecătoare şi schimbătoare, care se fac şi se desfac întruna, câteva zeci de spirite de pe Urql îşi vor aminti de mine.
Lumea e prea populată pentru a putea trage nădejde să supravieţuiesc aici. La se transformă prea repede. Zarva ci e prea mare. Tocmai din acest motiv nu voiam, dacă îţi mai aminteşti, ca raportul să tic cunoscut aici, pc Pământ. Atunci când Homcr sau Virgiliu, şi poate Shakespearc şi Rabclais, îşi scriau rapoartele despre pasiunile oamenilor, ei erau aproape singuri în tăcerea lumii. Lumea, şi aşa stau lucrurile fiindcă tot ceca ce se petrece în istorie, chiar şi cele mai cumplite monstruozităţi, nu poate fi altfel, a devenit un adevărat loc de pierzanie. Totul se petrece aici cu o viteză ameţitoare. Totul se uită în clipa următoare. Oamenii strigă toţi unii la alţii în acelaşi timp. Şi nimeni nu mai are timp să vadă lumea şi frumuseţea ei. Şi nu e deloc imposibil ca tăcerea să devină singura portiţă de salvare într-o lume atât de zorită şi de gălăgioasă. Sunt fericit că amintirea mea porneşte spre planeta Urql împreună cu tine. O să mai trăiesc ceva timp aici, în memoria Mariei. Apoi voi trăi cu tine, pe veci, printre spiritele de pe Urql.
- Ţi-am promis deja acest lucru, îmi spuse A pe un ton cât se poate dc natural. Eu îmi ţin întotdeauna promisiunile.
- Atunci, l-am rugat eu, dă-mi voie să tac. De când lumea e lume, întotdeauna a făcut zgomot. Există o rumoare a Universului, există o muzică a stelelor. Insă oamenii vorbeau puţin. De când au cucerit puterea şi de când au pus stăpânire pe pietre, pe arbori şi pe animale, ci nu se mai opresc din piuit. Eu nu prea mai am chef să iau parte la piuitul lor. Cel puţin pentru o clipă, hai să tăcem amândoi. Să coborâm puţin în noi înşine. Să ne pregătim de plecare. De vreme ce tu, spirit de pe Urql, urmează să te întorci acasă. Iar eu, om al acestui Pământ, care ieri eram viu şi care astăzi sunt mort, am să plec şi eu fără să ştiu încotro anume.

Nu se mai auzea nimic altceva în afară de talazurile mării, de larma oraşelor şi de muzica sferelor.

- Mai stai puţin, mă rugă A. Mai spune-mi câteva lucruri despre ceea ce ai văzut. Mai vorbeşte-mi puţin despre arbori, despre umbrele, despre pasiunile oamenilor. O să taci pentru totdeauna. Câteva orc numai, după care ne vom despărţi. Tăcerea te va purta cu ca tot atât dc sigur în lumea spre care te îndrepţi după cum timpul te purta cu el în lumea din care vii...
- Ce fericire! am exclamat cu sincer. După ce am vorbit atât dc mult pentru a spune lucruri fără folos...
- Tc rog să nu mă calci pe nervi! mă avertiză A scrâşnind din dinţi. N-o ţine mereu una şi bună numai ca să tc acopăr cu flori!
Am ridicat mâna în semn de protest.
- N-o ţin deloc una şi bună. Oricine, de pe acest Pământ, ar fi fost în stare să-ţi servească drept ghid. Un miner din subteran a cărui mină şi-a închis porţile. Un mic-burghez retras la pensie. Un supravieţuitor din gulag sau din lagărele de concentrare. O indiancă din Amazonia. Un bancher din Hong Kong sau din Singaporc. Un ţăran din Yunnan sau din Cuernavaca. Un centurion al lui Pompei, un marinar al lui Magcllan, un cavaler al lui Gcnghis-Han, un tăietor de piatră din Verona, din Konarak sau din Borobudur. Am avut bafta să mă despart dc lume chiar în momentul în care soseai tu deasupra Vămii Mării. M-am aflat din întâmplare acolo, asta e tot. Şi ţi-am vorbit despre aventuri şi domenii de cunoaştere trecătoare de care ai fi putut să tc lipseşti în viaţa ta veşnică. Iar acum, după ce am vorbit despre vrute şi nevrute, înainte de a intra la rândul meu în ceea ce nu se mai schimbă, ceea ce nu s-a schimbat niciodată şi nu se va schimba în veci, las lumea pradă vacarmului în care se scaldă, iar cu îmi caut refugiu în tăcere. Tăcerea face şi ea parte din ceea ce e posibil şi din puterile oamenilor.
- Ei bine! interveni A, vorbeşte-mi puţin de tăcere. Am pufnit în râs. Şi am tăcut mâlc.
între noi a apărut ceva asemănător unui mare spaţiu alb.

XIII

Soarele la Sambuco

- Asta nu e totul, îmi spuse A. Ne mai rămân doar câteva ceasuri. Nu mai e nimic de salvat de la naufragiu înainte de a ne scufunda pentru totdeauna? Niciun gând de căință, nicio remuşcarc? Nicio scăpare chinuitoare pentru tine?
- Bineînțeles că da, am murmurai eu. Dar el nici nu m-a auzit.
- Nimic esențial de adăugat în raport pentru a oferi oamenilor de pe planeta Urql câteva lămuriri despre o planetă rătăcită printre cele o sută dc miliarde de stele ale unei galaxii printre alte galaxii? îmi închipui că nu ai vrea să mă vezi întoreându-mă la locuitorii de pe Urql cu un raport incomplet care nc-ar face de ruşine pe amândoi?
- Dragul meu A, am început cu pe un ton îngăduitor, ar trebui să începi să-ți dai scama că niciun raport despre Pământ nu va putea fi vreodată complet. Singurul raport complet despre lume şi istoria sa, este lumea şi istoria sa: nici chiar ție, spirit pur, fără limite şi fără corp nu-ți este îngăduit să le ici cu tine pe planeta Urql. Vei pleca de aici cu câteva cuvinte, cu câteva imagini, cu un sentiment de stupoare şi două sau trei scurte priviri asupra lumii. Le vei putea spune celor de pe Urql că pe Pământ se petrece ceva deopotrivă obscur şi deosebit de luminos. Şi asta va fi aproape tot.
- Aş vrea să-ți dau de veste că într-o bună zi, nu ştiu exact când, între lumea ta şi planeta Urql se vor stabili legături foarte strânse, că pc Pământul vostru vor veni confrații mei cu duiumul şi că apa, gelozia, calendarul şi aurul vor fi lucruri familiare pentru noi. însă am oarecare îndoieli în această privință. Eu, care la voi pe Pământ pot fi ; -"ițindeni în acelaşi timp, am avut nevoie de milioane şi milioane de

ani de-ai voştri ca să ajung până la tine. Atunci când un alt spirit de pe Urql va veni să se plimbe prin părțile Galaxiei voastre şi ale Căii Lactee, tare mă tem ca Pământul să nu fi încetat să mai existe. Va mai trece ceva timp până când oamenii de pe Urql vor mai avea, prin altcineva decât mine, veşti de pe Pământ. De aceea, te implor, încearcă să-mi spui în două cuvinte, pentru a informa la rândul meu spiritele de pe Urql, ceea ce constituie după tine inima şi sensul lumii şi al vieții.
Am căzut pe gânduri. Această responsabilitate mă copleşea. „Cum aşa? mă întrebam eu, mii de spirite de pe Urql îşi vor face o idee despre lumea în care trăim ascultându-l pe A povestindu-le ceea ce îi voi fi povestit eu? Oare n-ar fi trebuit să mă mulțumesc să-i înmânez un simplu dosar cu date şi fotografii, cu hărți geografice, efemeride, casete, cifre şi eşantioane?" Mi se părea totuşi că nişte grafice şi nişte liste de evenimente erau departe de a putea să le dezvăluie spiritelor de pe Urql secretul vieții. Mult mai mult decât nişte simple calcule şi planuri, mai mult decât nişte genealogii, mai mult decât nişte fapte şi înlănțuirea lor, viața era o vorbă, o amintire, o speranță, un avânt. O deznădejde, poate, o uitare, o revoltă. Ceva pe care oamenii îl asemuiau cu o flacără şi care era mai curând un foc decât un document.
- Măria! am strigat eu deodată.
Măria era acolo. Lângă mine. Pe balconul camerei **5** de la Caruso Belvedere, de unde ieşea, cu părul răsfirat, pe jumătate adormită. Cu ochii somnoroşi, orbită de lumina de afară, se rezema de mine.
Căldura urca dinspre valea Dragonului. Cobora de asemenea din văzduh. Se lăsa peste vii, peste măslini, peste portocali, peste lămâi, peste migdali, peste oleandri. Peste mare, în depărtare. Peste acoperişurile de țiglă de culoarea mierii. Peste trandafirii din Ispahan şi peste camelii. Eram în luna aprilie. Pe cer nu era nicio umbră de nor.
Sosiserăm la Sambuco cu avionul, cu trenul, cu maşina. Uitaserăm de toate. Lăsaserăm în urma noastră tot ceea ce spiritele de pe Urql nu e nevoie să ştie. Merseserăm, de-a lungul unei coaste stâncoase, pe una dintre cele mai frumoase şosele de pe Pământ. Se însera. Se vedeau stânci cu forme neobişnuite gata să se prăvălească în mare. Citisem undeva...
- Poate într-un raport, sugeră A.
- Poate într-un raport, că nişte pirați, cândva, se postaseră pe culmile ce dominau văile şi pe stâncile de care se izbeau corăbiile. Pirații dispăruseră fără urmă. Noi eram acolo, doar noi doi. Şi ne iubeam.

Trecuserăm prin târguşoare de pescari şi oraşele complet albe, pitite prin golfuri. întâlneam în dramul nostru plaje, turnuri, mănăstiri, poduri amețitoare peste defileuri sau lunci presărate cu măslini, sate ale căror nume te îmbiau să fredonezi: Sant'Agata sui Due Golfi sau Colii di San Pietro. Vedeam prin porturi nave sosite de la mari depărtări.
Noaptea se lăsase de-a binelea atunci când am luat-o pe drumul în serpentină care urcă, de-a lungul văii Dragonului, de la Scala la Sambuco. Am intrat în Sambuco ca într-o oază de prospețime şi de linişte. Mai degrabă ghiceam decât vedeam, în întuneric, vile, grădini, străduțe destul de abrupte, scări, pasaje cu boltă înfipte în pantele prăpăstioase ale văii Dragonului. Nc-a fost cam greu să găsim hotelul al cărui nume flamboaiant - Caruso Belvedere - ne cucerise din primul moment sub ploaia Parisului. Nc-am aruncat în pat, un pat *matrimoniale* din fericire, şi am adormit unul în brațele celuilalt. A doua zi dimineața, un soare puternic strălucea peste valea Dragonului, peste Scala, peste Sambuco.

O, A! tu ştii deja acest lucru: odată întors pe Urql va trebui să vorbeşti mai ales despre Maria. Şi mai ales despre soare. Vei putea lăsa în plata Domnului Sfîntul Imperiu Roman de Naţiune Germană, cretacicul şi jurasicul, proiecţia Mercator, cele o mie şi unu de feluri de asezonare a tomatei, cele două bătălii de la Tannenberg, poeziile lui Auguste Bărbier şi acel Cartel des gauches, jocurile de circ din Bizanţ şi motorul cu explozie, maşinile de prelucrare a textului şi cuptoarele cu microunde. Va trebui să vorbeşti despre soare. Despre soare şi despre timp. De altfel, e acelaşi lucra: nu există timp, pentru oameni, decât pentru faptul că există un Soare. La Sambuco, în acea dimineaţă de aprilie, timpul se oprise în loc. Soarele era deja sus pe cer. Era atotputernic. Când am ieşit pe balconul camerei **5** de la hotelul Caruso Belvedere unde dormisem în braţele Mariei, soarele învăluia lumea. Lumea toată se schimbase în soare.
El strălucea peste vii şi peste pomii fructiferi. Strălucea pe coasta mării. Strălucea pe pantele văii Dragonului, pe mănăstiri, pe capele, pe casele unde locuiau oameni. Strălucea pe fântâni, peste grădini, peste schituri. Maria se strângea la pieptul meu. Lumea întreagă era cu noi. Se încingea la soare. Se contopea cu el. Viaţa mea plutea în soare şi putea să se sfârşească acolo. Fericit că am văzut soarele strălucind la Sambuco.
Era inutil să ştiu câte ceva despre Sambuco, despre istoria sa, despre oaspeţii de seamă şi fermecători care se perindaseră pe acolo,

despre nenumăratele aventuri cărora valea Dragonului le servise de decor. Mâna Mariei nu se mai desprindea din mâna mea. Soarele zdrobea totul sub razele sale. Mătura trecutul. Ignora viitorul. Distrugea spaţiul. Curăţa Universul de tot ceea ce nu era Sambuco. Important, la Sambuco, nu era să-ţi aduci aminte de ceea ce se petrecuse la Sambuco, ci să-ţi aduci aminte de Sambuco. Mi-aduceam aminte cu atâta forţă de acel prezent veşnic, mi-aduc aminte de el cu atâta forţă în momentul în care te părăsesc şi plec, nici cu nu ştiu încotro, poate acolo unde nu mai există soare, încât mi-aş dori ca spiritele de pe Urql care nu cunosc Sambuco, să-şi amintească totuşi dc el la rândul lor - şi poate în locul meu - şi să vadă în el, datorită ţie, poate un pic datorită şi mie, ca o inimă a acestei vieţi pe care o trăim amândoi de trei zile-ncoacc. O, A! află că lumea nu este nimic altceva decât soarele la Sambuco.

XIV

Inima lumii

- Credeam, murmură A, că e vorba de soarele la Symi.
- Caută să înţelegi..., l-am îndemnat eu.
- Asta-i bună! tăcu el.
- Da, am reluat cu, caută să înţelegi. Lumea e soarele la Symi. Du- pă cum e şi soarele la Sambuco. Aşa cum e şi toate celelalte. E zăpada, furtuna, violenţa, crima. E totuna cu zorii dimineţii, cu farmecul serilor la umbra teilor. E fericirea sub toate formele. E înmormântarea copiilor plecaţi la mijitul zorilor şi bătăliile în câmp deschis sau de-a lungul marilor fluvii. E sosirea, cu toate pânzele sus, a oricărui marinar în oricare golf al oricărei insule din oricare ocean. Sau chiar intrarea, pe o ploaie torenţială, în portul New York, când vezi acea *skyline,* cu băncile sale, cu asigurările sale, cu consiliile sale de administraţie, cu gangsterii săi şi cu oamenii străzii, desluşurându-se sub ochii tăi. Lumea este visul Sfintei Ursula şi canişul alb al lui Carpaccio care se uită la Fericitul Augustin în momentul în care acesta află, printr-o inspiraţie divină care îi vine pe fereastră, moartea Fericitului Ieronim. E doamna cu voaletă dintr-o barcă, înaintând pe apă, în compania unui fante despre care ţi-am vorbit deja. E *Lauda zilei a doua,* e *Miserere* de Allegri ascultat de un copil care îl transcrie din memorie în camera sa de la han. Şi e tot ceea ce copilul, mai târziu, va scrie pentru eternitate - sau, dacă nu pentru eternitate, cel puţin pentru toţi oamenii atât timp cât vor exista ei pe acest Pământ.
Lumea înseamnă piramidele egiptenilor precum şi cele ale azteci- lor, deopotrivă cu mulţimea celor ce au trebuit să moară pentru a putea fi construite. înseamnă toate monumentele de pe coline sau din văi, înseamnă marile oraşe şi mizeria lor, înseamnă ceea ce moare şi

dispare, retorii din vechea Grecie, galerele, caravelele, truverii şi trubadurii, morarii, ţesătorii, ţăranii de pe ogoare. înseamnă ceea ce se naşte şi se dezvoltă înainte de a părăsi această lume, înseamnă zile după zile, nopţi după nopţi, cantitatea uriaşă de invenţii şi idei de geniu, dar şi de erori, de uitări, de secrete, precum şi oazele dc frumuseţe unde oamenii se retrag să viseze.
Lumea are multe aspecte pentru fiecare dintre noi. Arc o mulţime şi aproape o infinitate pentru întreaga masă a oamenilor. Există o lume pentru fiecare om şi pentru fiecare clipă a fiecărui om. Tocmai fiindcă tu nu ai putut să-i întâlneşti pe toţi oamenii din toate epocile şi din toate ţările, te-ai mulţumit să te întâlneşti doar cu mine. Lumea mea se află la Sambuco, la Symi, în jurul Vămii Mării, în preajma lui Chatcaubriand, a lui Aragon, a lui Toulct. Există multe alte lumi. Există tot atâtea lumi câte spirite pentru a le vedea şi a vorbi despre ele. Şi, printr-un fel dc miracol, toate aceste lumi diferite fac în aşa fel încât să se poată lipi unele de altele pentru a nu forma decât o singură lume. Soarele de la Sambuco este soarele de la Symi. Fiindcă Soarele este unic.

Poți lua aproape totul din această lume: ca va rămâne lumea. Poți lua fluviile, munții, pădurile, vai! şi maşinile care au devenit una dintre cheile şi simbolul epocii în care am trăit. Poți lua preoții, judecătorii, preşedinții, soldații. Poți lua cărțile, muzica, tablourile, vinul saint- emilion şi vinul nuits-saint-georges: lumea va 11 mai puțin veselă, însă va fi tot lumea. în ultimă instanță, i-ai putea lua şi pe oameni. N-ar mai rămâne nimic - totuşi ceva tot ar rămâne: ar rămâne lumea aşa cum era ea înaintea oamenilor, ar rămâne lumea care era în aşteptarea oamenilor. Există cel puțin două lucruri pe care nu le poți lua din lume fără a distruge lumea însăşi. Nu poți lua timpul. Şi nu poți lua Soarele.
Dacă ai lua timpul, întregul Univers ar exploda. Dacă ai lua Soarele, catastrofa ar fi ceva mai mică: nu ar mai exista lumea. Lumea şi viața sunt anexe ale Soarelui, sunt foburgurile sale, periferia sa. El este foarte departe de noi, este deja o etapă pe drumul către planeta Urql şi către întregul Univers.
- Mda..., zise A neîncrezător. în sfârşit... dacă spui tu...
- Soarele e foarte aproape de noi, este ce avem noi mai apropiat. Noi trăim în el. Atunci când dispare, ne căutăm refugiul în somn, care este un fel de absență. Atunci când apare din nou, ne trezim din somn şi intrăm iarăşi în lume. Lucrul cel mai natural ce merită a fi adorat sub

soare, este Soarele. Popoarele primitive nu s-au privat de acest lucru. Aztecii ucideau oameni pentru ca soarele să catadicsească a străluci din nou pe cer. Iar Platon vedea în Soare imaginea supremă a Binelui.
Mult timp şi multă istoric au trecut pe sub soare - şi peste el. Oamenii aproape au uitat că-i datorează totul. In aceeaşi măsură ca şi apei din care provin şi care te umpluse de mirare. Şi aproape la fel de mult timpului. Apa, soarele, timpul: iată aşadar viața, iată lumea. Focul, bineînțeles, limbajul, roata, muzica, agricultura, oraşul, pictura, motorul şi maşinile au ajuns să eclipseze soarele. Când ai sosit deasupra Vămii Mării, eu nu te-am întâmpinat cu acea urare de pc afişele agențiilor de voiaj: „Bine ați venit în țara soarelui!" Ți-am vorbit în primul rând despre oameni şi despre istoria lor, despre femei, despre sex, despre aur, despre matematică, despre pasiuni, despre putere. însă, în spatele acestei spume care a ieşit din viață şi care a transformat-o, se afla Soarele.
Acum fiecare om îşi arc soarele său. Banii sunt un soare. Literatura e un soare. Statul e un soare. Arta e un soare. Viitorul e un soare, întreaga istoric a oamenilor nu constă probabil decât în încercarea de a camufla Soarele şi de a crea alți sori care să-l înlocuiască. însă dacă Soarele, adevăratul Soare, singurul Soare al Bunului Dumnezeu, ar dispărea ca prin farmec, nu ar mai exista nici viață şi nici lume. Şi nu ar mai exista oameni.

XV

Sfârşitul a toate

- Dar, bietul meu prieten, spuse atunci A, tu ştii lucrul acesta la Ici de bine ca şi mine: Soarele vostru va dispărea.
- Ştiu, i-am răspuns. Toți ştim asta. Ştim de asemenea că vom muri. Dar ne prefacem că nu ştim. Cred că ți-am explicat deja că există ceva, în inima oamenilor, care se numeşte dorință. Şi aceasta luptă necontenit împotriva morții. Dar lupta pe care o duce e o luptă fără speranță. La capătul vieții fiecărui om se **alia** moartea. La capătul isto- rici lumii se **alia** moartea Soarelui. Peste cinci miliarde de ani, sau pc undeva pe aproape, nu va mai exista Soare. Şi nu va mai exista Pământ. în clipa în care părăsesc lumea pe care am încercat să ți-o descriu, ne aflăm poate cam la jumătatea vadului istoriei Pământului: la câteva milioane, la câteva zeci sau sute de milioane de ani, cinci miliarde de ani deja traşi pe răboj, şi încă cinci miliarde rezervă. Şi, la mijloc, Vama Mării unde am căzut lat într-o dimineață.
îmi închipui că sfârşitul va fi la fel de greu ca şi începuturile. Nu prea ne place să ne gândim la vcrdclc-albastru şi la supa primitivă din care au ieşit oamenii. Nu prea mi-ar plăcea să văd Soarele micşorându-se ca o lampă gata să se stingă. Prefer să mă despart de această lume mai degrabă astăzi decât peste cinci miliarde de ani fiindcă ştiu că viitorul, aşa cum a făcut-o mereu în trecut, dar poate şi mai mult decât în trecut, ne anunță zile atât de frumoase încât vom muri de spaimă. Căci, pentru a mă exprima precum un cardinal care trăia pe vremea lui Rance, vom vedea lucruri pe lângă care cele trecute nu vor fi decât păşuni verzi şi păstorițe.
Ne lemem deja de ceea ce oamenii ne pregătesc pentru secolul următor şi pentru cele care vor urma, adică pentru mâine şi pentru

poimâine: creiere care îşi vor schimba corpul, corpuri care îşi vor schimba creierul, amestecuri de porci şi de oameni, rezerve vii de plămâni şi de ficat, bombe având capacitatea, pentru mai multă siguranță, de a distaige dintr-un foc câteva mii de planete. Ceea ce se pregăteşte pe termen lung, dintotdeauna, fără ca noi să bănuim ceva, este de-a dreptul cumplit. Nu sunt deloc nemulțumit că plec odată cu tine spre destinații necunoscute înainte de a mă usca pe loc, potrivit făgăduințelor pe

care ni le fac savanții noştri cei mai puțin exaltați, pe de o parte, preasfintcle noastre Scripturi, pe de altă parte.
- Eşti atât de sigur, mă întrebă A, de sfârşitul Pământului?
- A! am răspuns eu imediat, ai dreptate: nu sunt deloc sigur dc acest lucru. Ceea ce e sigur, cred cu, e faptul că Soarele va avea un sfârşit: stelele strălucesc multă vreme, dârele nu sunt veşnice. Soarele, într-o bună zi, se va sătura să tot dea căldură, lumină, energie, frumu- sețe. Şi să asigure viața. Dar există ceva, sau poate cineva care, spre stupefacția generală, mai are încă puterea să schimbe regulile jocului. Acest magician, tu l-ai ghicit deja după tot ceea ce ți-am spus, acest magician...
- E omul! rosti triumfător A.
- Bineînțeles, am confirmat eu. E omul. Peste cinci miliarde de ani, ți-am spus deja câteva cuvinte despre asta, el va fi atât de departe dc imaginea noastră de astăzi pe cât e de departe imaginea noastră de astăzi de bacteria sau de alga din care ne-am ivit. îmi imaginez, nu prea ştiu cum, că el va fi fost în stare să lanseze în spațiu un soare de rezervă. Sau că va fi ştiut să modifice corpurile noastre într-un mod atât de radical încât Soarele, vai! nu le va mai fi necesar. Sau că oamenii, aşa cum mi-ai sugerat tu, vor fi părăsit Pământul înainte ca Soarele să-i părăsească pe ei. Nu e imposibil ca la sfârşitul sfârşiturilor Soarele să ajungă să se stingă iar Pământul să dispară, dar ca oamenii să fie tot aici - sau mai degrabă în altă parte. Oamenii, sau ceva cu neputință de numit care se va trage din oameni aşa cum noi înşine ne tragem din acele lucruri cu neputință de numit care se bălăceau în supa primitivă şi în care necunoscutul s-a făcut viață.
- Mă voi întoarce să văd, zise A.
- întocmai, am încuviințat eu. Bună idee. Nu ştiu dacă lucrurile de nenumit care vor descinde din noi vor păstra amintirea Pământului şi a oamenilor aşa cum arătau ei pe vremea mea. Mă tem că peste cinci

miliarde de ani chiar raportul, în ciuda speranțelor tale, va fi dat uitării. La o dată viitoare cât mai îndepărtată cu putință, îmi închipui că trecutul, adică prezentul nostru de astăzi, va fi redus la starea de mit sau de legendă minunată. La ceva, poate, asemănător unui paradis pământesc get-beget, unui eden populat cu mulți de-aldc Adam şi Eva cu nevinovăția lor primitivă şi care, cu toată mizeria acțiunii lor asupra universului, vor începe să întruchipeze în ochii amintirii însăşi imaginea fericirii. Vor fi invidiați fiindcă sufereau şi mureau cu simplitate, fiindcă ştiau lucruri inutile, fiindcă nu intraseră încă în epocile infernale ale complexității.
- Chiar în felul acesta, zise A zâmbindu-mi cu indulgență, vezi tu viitorul acestor oameni cărora le aparții?
Am ridicat din umeri.
- N-am nici cea mai mică idee, bineînțeles. Nu ştiu absolut nimic. Mai puțin decât nimic. Oamenilor le este deja greu să ghicească câte ceva din viitorul lor imediat. Noi am avut, în țara mea, care se numeşte Franța...
- Ştiu, zise A cu un gest de nerăbdare, ştiu: Franța. Numai de Franța vorbeşti.
- ... un Prim Război Mondial care ne-a costat mulți morți şi pe caic l-am câştigat. Oare cine ar fi îndrăznit să spună sau să gândească, în 1918, că douăzeci de ani mai târziu, Franța va li învinsă în patruzeci dc zile şi distrusă complet? Iar lovitura genială a unora - şi nu erau mulți - a fost aceea de a susține, încă din primăvara radioasă şi sinistră din '40 care asista la triumful acelor *Panzer* şi *Stuku* intrând ca în brânză în Franța radicală şi radical-socialistă, că Germania hitleristă va fi la rândul ci învinsă. Şi, odată Germania învinsă, Rusia comunistă deve- nise atotputernică. Ea semăna teroare înjur şi domnea asupra spiritelor: profesorii erau comunişti, savanții erau comunişti, poeții erau comunişti. Când mecanismele obscure şi aproape misterioase au tăcut să cadă şi ca la rând, lumea a fost cuprinsă de stupoare. Istoria arc mai multă imaginație decât toți oamenii la un loc. Un celebru raport...
- Al cui? întrebă A cu interes.
- Dragul de tine, am reluat cu, al prefectului de poliție... prevedea, la Paris, pe la sfârşitul secolului precedent, o mulțime de dificultăți generate de tăvălugurile tot mai mari de baligă de cal, din cauza intensificării circulației. Câțiva ani mai târziu, problema insolubilă era rezolvată, ca printr-o minune, prin dispariția cailor şi invadarea oraşului cu automobile. Remediul, bineînțeles, era mult mai rău decât

răul. Se va găsi, de asemenea, în timp, atunci când situația va ajunge dc nesuportat, un remediu la remediu şi istoria va înainta astfel din catastrofa în catastrofă şi de la un progres la altul.
- Vrei să spui cumva, dori să ştie A, că fiecare progres ajunge încet dar sigur să se transforme într-o catastrofă?
- Nu, am răspuns eu. Sau nu întocmai. întotdeauna se urcă cu o treaptă, fu cred cu încăpățânare în progres. Eu cred că nu ar exista viață dacă nu ar exista progres şi că întreaga istoric a lumii nu e decât un imens progres. Dar nu se ştie spre cc.

Tu ştii acum că Picasso nu pictează mai bine decât Tizian iar Kant sau I Icgel nu sunt mai mari decât Platou. însă omul a străbătut un drum lung de la Neandertal încoace. Şi un drum mult mai lung de la Lucy încoace. Omul merge înainte — dar spre cc? Faptul că înaintăm e în afară de orice îndoială: doar scopul rămâne ascuns. Ştii deja că Lucy nu a putut niciodată să-şi imagineze, chiar şi de foarte departe, ceva precum sistemul lui Aristotel, precum pictura lui Rcmbrandt sau a lui Tintoretto, precum cucerirea Lunii. Nu-ţi pot spune nimic şi nimeni nu ţi-ar putea spune ceva despre viitorul destin al oamenilor. Cinci miliarde de ani reprezintă un pic prea mult pentru mine. Nici cinci milioane de ani nu m-ar ajuta prea mult. Şi cinci sute de ani, adică de zece milioane de ori mai puţin decât cinci miliarde de ani, înseamnă deja mult pentru mintea mea slabă. Nu ştiu, dragul meu A, unde voi fi peste câteva clipe, când te voi părăsi şi voi pleca cu adevărat. Atunci cum ai vrea să ştiu cu ce se va întâmpla cu oamenii atunci când Soarele nu va mai străluci pe cer? Ceea ce ştiu este faptul că oamenii, care s-au schimbat atât de mult în câteva milioane de ani, în care lucrurile se schimbau atât de încet, se vor schimba şi mai mult şi mult mai repede ca până acum în miliardele de ani viitoare.
Ceea ce mai ştiu este faptul că, printr-un har divin, oamenii nu ştiu unde se duc. Dacă viitorul ne-ar fi cunoscut, viaţa ar deveni imediat imposibilă. Ştim că vom muri, dar nu ştim când anume vom muri. Iar dorinţa ne poartă pe aripile ei ca şi cum am fi nemuritori. Ştim că într-o bună zi Pământul va dispărea şi el. Dar nu ştim cum şi nu ştim dacă oamenii vor dispărea şi ei odată cu el. Avem mai mult decât o simplă bănuială că, dacă oamenii au intrat în timp, până la urmă vor trebui să iasă din el. Dar nu suntem întru totul siguri şi, la fel ca şi propria noastră moarte pentru fiecare din noi, sfârşitul timpurilor şi ororile acestui sfârşit rămân ascunse ochilor noştri. Viitorul e o taină. Iar lumea e o enigmă.

XVI

Enigma şi taina

- Stop! sări deodată A. Dacă lumea e o taină, iar noi nu o putem desluşi, ce vom pune atunci în raport?
- Totul, l-am liniştit eu. Absolut totul. Ca şi în viaţă. Arborii, plajele, peştii, gelozia, bicicletele, ofensiva de la Reichshoffen. Absolut totul. Cu excepţia tainei. Ca şi în viaţă. Lumea în care ai nimerit e o enigmă care nu va fi niciodată dezlegată înăuntrul acestei lumi. Chiar şi celor care susţin cu încăpăţânare că nu există taină şi că totul e simplu ca bună ziua le va fi greu să-ţi explice de unde vine timpul şi încotro merge el. Şi la ce servesc lichenii, raţele şi oamenii.
- Poate la nimic? sugeră A.
- Mă tem, i-am spus eu atunci, că tu îi judeci după mine.
M-am întrerupt câteva clipe pentru a încerca să reflectez la întrebarea pusă de A. Merita să te opreşti puţin asupra ci. Dacă raţele nu serveau la nimic, la ce mai putea servi raportul?
- Nu e imposibil, la urma urmei, ca nimic să nu servească la nimic şi ca universul să fie absurd. Mari spirite...
- Spirite de pe planeta Urql? întrebă A.
- Nicidecum! l-am corectat eu. Spirite de pe Pământ... au explicat cu o forţă şi o subtilitate admirabile că nu există nicio taină. Au găsit un sens pentru viaţa lor în această lume tocmai susţinând că lumea nu are niciunul. Au dat un sens vieţii lor refuzând acest sens lumii. Şi au fost copleşiţi de aplauze. Ca şi gândirea însăşi, ca şi imaginaţia, ca şi amintirea, spaţiul şi timpul erau pentru ei proprietăţi ale materiei. Iar materia era rezultatul hazardului şi al necesităţii. Iar necesitatea căzuse din cer. Sau mai curând cerul căzuse din necesitate.
A înălţă privirile.

- Dar atunci, îmi spuse el, iată-ne în situaţia unei vârtelniţe. Ne întoarcem mereu la acelaşi punct şi ne învârtim în cerc: enigma e tocmai necesitatea.
- Mai bine decât atât, am răspuns eu, nici nu s-ar putea pune problema. Nu văd de ce necesitatea ar domni singură asupra absurdului. în orice mod ai privi lumea şi viaţa, aici se ascunde ceva suspect. Există ceva care scârţâie. Lumea merge prea prost faţă de ceea cc are bun în ea. Şi merge prea bine pentru ceea ce are rău în ea. Atunci când o. albină a descoperit nişte flori care ar putea da miere, ea dansează în faţa celorlalte albine după un cod anume. Acest cod a fost descifrat, precum limba maya sau liniarul B, mai bine decât limba etruscilor care e încă străină pentru noi. Acest cod indică distanţa la care se află şi bogăţia comorii meliferc, precum şi direcţia sa în raport cu soarele. Furnicile, care, ca şi albinele, au fost studiate de oameni prestigioşi, oferă şi ele exemplul unei organizări ireproşabile şi mai curând misterioase. La fel şi castorii, lupii, caracatiţele, florile carnivore care înghit tot ceea ce pot, şi toate părticelele minuscule care se învârt înăuntrul atomilor, şi galaxiile pe care le cunoşti mai bine decât mine şi care o iau la sănătoasa cu o viteză ameţitoare...
- în sfârşit..., zise A. Nu cine ştie cc: cam a cineca parte din viteza luminii.
-Ai dreptate, nu e cine ştie cc. Şi totuşi: lumina se deplasează cu o viteză de trei sute de mii de kilometri pe secundă. Iar pentru noi, cel puţin, e o viteză record, de vreme ce niciodată şi nicăieri nu

există ceva mai rapid. La toate întrebările pe care le pun albinele, furnicile, galaxiile, neutronii, se ajunge până la urmă - e vorba de ştiinţă şi de progresele ştiinţei - să se răspundă cum se întâmplă lucrurile. însă nimeni, niciodată, nu a putut răspunde de ce. Eu pot să-ţi vorbesc despre tatăl meu şi mama mea, despre inima mea care a încetat să mai bată, despre ceea ce făceam la Veneţia, despre Maria şi despre Rodolphe şi chiar despre alţi câţiva, despre algele din care mă trag şi despre cărţile pe care le-am citit. Dacă mă vei întreba de ce fac parte dintre aceşti oameni care fac parte din această lume, nu voi putea să-ţi spun nimic. Asta e situaţia. E o taină. E o enigmă de nedezlegat.
A tăcu o clipă.
- O taină, întrebă el pe gânduri, nu presupune pe cineva care să păstreze taina?

- Ai perfectă dreptate, am recunoscut eu. Ai şi de data asta drep- tate. De aceea cuvântul „taină", care este atât de drăguţ şi de ispititor, este fără doar şi poate exagerat. El presupune că problema e deja rezolvată şi că cheia misterului este depusă undeva. E mai bine să ne întoarcem la enigmă: există mereu cineva care să deţină taina şi nu e imposibil ca enigma să rămână pe veci nedezlegată. Niciun om, înainte de a muri, nu a izbutit să dezlege enigma propriei sale existenţe. Există toate şansele, sau mai degrabă un risc, ca lumea să dispară fără să fi lăsat cheia enigmei sale.
- Totdeauna am bănuit lucrul acesta, îmi spuse A: sunteţi pe o cale greşită.
- Mă tem că da, am mărturisit cu. La drept vorbind, te obişnuieşti. Oamenilor le place să se plângă de starea corpului lor, de lipsa banilor, de eşecurile lor în iubire, de mersul afacerilor şi de politică: toate acestea au mers dintotdeauna prost şi au dat naştere la multe probleme. Ei sunt prea puţin preocupaţi de enigma lumii şi de propria lor existenţă. Totul se petrece ca şi cum ar îi vorba mai întâi de a camufla enigma sub o avalanşă de preocupări. Nu ai timp să meditezi asupra enigmei fiindcă trebuie să stropeşti grădina. Trebuie să duci scrisorile la poştă, trebuie să treci pe la medic, pe la avocat, pe la bancă, trebuie să aprinzi focul în sobă, trebuie să treci pe la garaj, trebuie să pleci la război, trebuie să prinzi trenul. Ceea ce e urgent continuă să fie mai important decât esenţialul. Enigma se îndepărtează până la dispariţia totală. Ea este dată la o parte de nevoie şi de divertisment.
Eu nu arăt drumul care te poate scoate din labirint. Susţin doar că există un labirint şi că există o enigmă. Tocmai fiindcă există o enigmă, există ceva care se numeşte ştiinţă şi ceva care se numeşte artă şi încă ceva care se numeşte religie. Dacă totul ar fi dat dinainte, nu ar exista nici ştiinţă, nici artă, nici religie. Cheia lumii e ascunsă. Trebuie neapărat să încercăm să o găsim.
Unii îşi închipuie că cheia e pierdută. Ceea ce ar presupune că ea exista înainte de a fi fost pierdută. M-aş mira tare mult ca oamenii să o fi ţinut vreodată în mâinile lor. Cred pur şi simplu că e ascunsă. Mai mult: cuvântului „ascuns" i se poate aduce acelaşi reproş evident pe care tu i-l aduceai deja cuvântului „taină". Poate că ar trebui să ne mulţumim să recunoaştem că cheia nu este aici. Sau poate că nu există o cheie? Sau poate că ea rămâne ascunsă pentru privirea noastră slabă?

Ori poate că e ascunsă tocmai pentru a ne sili să o căutăm? Nu ştiu. însă cheia nu e aici.
- E neplăcut, constată A.
- Foarte neplăcut, am întărit eu. Şi captivant totodată. Oamenii trăiesc într-o lume a cărei cheie nu o deţin. Acest lucru le permite să fie liberi. Sau să-şi imagineze că sunt. Ei caută cheia lumii aşa cum căutau copiii cândva ouăle de Paşti sub scaunele din bucătărie, în fânul din grajd sau la rădăcina stejarilor din pădure. E o căutare a Graalului care nu se termină niciodată şi căreia îi datorăm atâtea concerte, naturi moarte, amfore şi tapiserii, dansuri ale morţii în cimitire, tratate de metafizică şi sisteme ale Universului.
Ceea ce cauţi tu însuţi, pentru a o duce pe planeta Urql, este cheia acestei lumi. Am încercat să-ţi întind o legătură întreagă de chei pentru a deschide câteva uşi. însă cheia donjonului din inima fortăreţei nu o vei primi de la nimeni. Lumea nu este un oraş învins al cărui prinţ nefericit ar înmâna cheia, ca într-o pânză flamandă, învingătorului său în armură, cu o eşarfă albă, şi cu lăncieri în jurul său. Eu nu-ţi înmânez absolut nimic în afara unei enigme.
Ceea ce vei duce pe planeta Urql reprezintă chiar inima şi esenţa acestor oameni despre care ai vrea să ştii totul cu atâta ardoare: e vorba dc o incertitudine, de un disconfort, de o frământare a cugetului. E vorba de îndoială. Acum ştii esenţialul: faptul că oamenii nu ştiu. Lc scapă atâtea lucruri, pe care întotdeauna le vor urmări fără a le obţine vreodată! însă esenţialul nu constă poate în faptul că ştiinţa e Iară sfârşit şi că arta renaşte din propria sa cenuşă. Esenţialul nu rezidă nici măcar în faptul că există ceva care ne îndeamnă să cunoaştem ceea ce nu vom cunoaşte niciodată şi că alergăm după o dreptate, un adevăr, un bun, lucruri care se îndepărtează mereu de noi şi se ascund privirilor noastre. Esenţial, în îndoială, nu este faptul că nu ştii - ci faptul că există ceva de ştiut. Lumea e o enigmă despre care există ceva de ştiut - dar noi nu ştim ce.
Nu ştim ce. Nu vom şti niciodată. Dar există ceva. Noi nu suntem nici cauza noastră, nici scopul nostru. Cauza e în altă parte, iar scopul de asemenea. Cauza este înaintea *Big Bangului* care, pentru a putea scăpa de investigaţii, este, în jargonul fizicienilor - îţi aminteşti? - o „singularitate", adică

legile fizicii, aşa cum le-am construit noi, nu i se aplică şi lui. Şi scopul nu e decât în aparenţă mai întâi să trăieşti apoi

să mori. Dacă scopul vieţii oamenilor nu ar fi decât viaţa acompaniată de moarte, oamenii nu s-ar putea distinge de algele din care se trag, de bureţi, de otarii. Oamenii pictează lucruri drăguţe pe pânză sau pe lemn, ei adună laolaltă sunete sub numele de lieduri, de fugi, de recviemuri sau adună cuvinte sub numele de raport, fiindcă au în mintea lor un fel de tărâm obscur pe care le e greu să-l exprime ca atare. Oamenii au idei despre care nu ştiu de unde vin. Ei sunt uşor străini de această lume din care nu pot ieşi cu niciun chip. Raportul despre lume şi oameni, destinat locuitorilor de pe Urql, va fi plin de la un capăt la altul de ceva despre care nu-ţi pot spune nimic: altceva decât oamenii şi altundeva decât în lume.

XVII

Şi blestemat fie numele Domnului!

- Aoleu! exclamă A.
- Aoleu! am răspuns cu ţinându-i isonul. Acesta e refrenul oameni- lor. Vom muri, aoleu! Nc-am născut, aoleu! Nu mai sunt bani, aoleu! Ficatul nu mai rezistă, inima cedează, plămânii se opacizează, reuma- tism, febră de fân, aoleu! Iubirile care tărăgănează înainte de a se stinge, aoleu! Rar se întâmplă ca oamenii să nu se trezească rostind: „Aoleu!" Intre două răsărituri de soare la Symi sau la Sambuco, între *Sfântul Augustin* al lui Carpaccio şi *Crea(lunea* lui Flaydn, între un meci de rugby şi a doua zi după alegeri într-un club din West-End sau în fruntea unei societăţi secrete de la periferia unui oraş precum Chicago sau Napoli, ci îşi duc mâna la frunte şi se tânguie: „Aoleu!" Există un „Aoleu!" al hainei rupte sau pătate printr-un gest neîndemânatic şi un „Aoleu!" al suferinţei şi al despărţirii de fiinţele iubite. Există un „Aoleu!" al înfrângerilor suferite de amorul-propriu şi un „Aoleu!" al accidentelor de maşină. Există un „Aoleu!" al marilor bătălii pierdute şi un „Aoleu!" al spaimelor ancestrale în faţa apei, a focului, a lupilor, a pământului care se cutremură. Există un „Aoleu!" al celor bogaţi atunci când se prăbuşesc valorile la Bursă şi un „Aoleu!" al celor săraci care nu găsesc un loc de muncă. Există un „Aoleu!" al bolnavului îndată ce a aliat din gura medicului numele destinului său şi un „Aoleu!" al picoliţei de la braserie care sparge o farfurie. Există mai ales acel „Aoleu!" al iubirilor destrămate.

Acesta e mai sfâşietor şi mai puternic decât celelalte. E mai aproa- pe de o moarte la care tragi speranţă. Iar cărţile de istorie, romanele, poemele, jurnalele intime, scrisorile de dragoste - căci bărbaţii, şi femeile, timp de câteva secole care se încheie acum, sub ochii noştri,

au tot scris şi trimis, au rupt, au citit, au sărutat şi au aruncat în foc destule scrisori de dragoste - păstrează urmele...
- Pentru raport, îmi tăie vorba A.
- Da, am confirmat cu, pentru raport... acelor „Aoleu!" ale inimii.
- Excelent, zise A aprobativ. Asta înseamnă oarecum o schimbare după taina şi enigma de adineauri.
- Nu prea, am reluat cu. Mai curând ar fi vorba de acelaşi lucru, întreaga fericire a oamenilor, întreaga lor nefericire, tot misterul destinelor lor, toate secretele speranţelor lor se află deja în scrisorile cu care îşi potolesc unii altora dorinţele. De-a lungul celor câteva secole care se încheie sub ochii noştri, de la Cicero, de la Sencca, de la Pliniu cel Tânăr la Doamna de Sevigne, la Voltaire, la prinţul de Lignc sau la Flaubcrt, scrisorile sunt oglinda oamenilor şi a condiţiei lor. Şi, mai ales când sunt de dragoste, ele nu pot nicidecum scăpa de acea atracţie spre uzură şi spre zahariscală care e pecetea timpului şi a corpurilor. Nimeni nu a vorbit mai bine decât pramatia noastră îndrăgită...
- Pramatia noastră îndrăgită...? reluă A.
- Chatcaubriand, i-am amintit cu,... despre funestul lor destin: „La început scrisorile sunt lungi, pline de suflet, scrise una după alta; lumina zilei nu ajunge: scrii la asfinţitul soarelui; aşterni câteva cuvinte la lumina lunii. te-ai desprins de fiinţa iubită în zori şi, chiar atunci, pândeşti cea dintâi licărire a zilei pentru a aşterne pe hârtie ceca ce ţi se parc că ai uitat să spui în ceasurile de fericire. Nu există vreo idee, vreo imagine, vreo clipă de visare, vreun accident, vreo îngrijorare care să nu-şi afle slova proprie.

Şi iată că într-o bună dimineaţă ceva aproape imperceptibil trece peste frumuseţea acestei iubiri aidoma primului rid pe fruntea unei femei adorate. Scrisorile sunt tot mai scurte, tot mai rare, se umplu cu veşti, cu descrieri, cu lucruri străine; încredinţat că iubeşti şi că eşti iubit, ai devenit mai înţelept; te familiarizezi cu absenţa. Jurămintele îşi urmează cursul firesc; se repetă aceleaşi cuvinte, dar ele sunt moarte; nu mai au inimă în ele: *te iubesc* nu mai e decât expresia obişnuinţei, un protocol statornic, acel *am fericirea de a fi* din orice scrisoare de dragoste."
- Nu e prea rău, recunoscu A.
- Un fel de curs practic, am adăugat eu: pe 11 martie 1833...

- Ce mai e şi asta? întrebă A.

- E o întâmplare, l-am lămurit eu.
- Pentru planeta Urql?
-A, da! am încuviinţat eu. Pentru Urql.
- Bine, consimţi el. Poţi începe.
-Pe 11 martie 1833, Cîorgc Sand îi scrie prietenului său Saintc-Beuve: „Apropo, dacă stau să mă gândesc, nu vreau să-l aduceţi aici pe Mussct. Arc un aer prea dandy, nu nc-am potrivi şi eram mai degrabă curioasă decât interesată să-l văd. In locul lui, aşa vrea să vă rog să mi-l aduceţi pe Dumas, în arta căruia am găsit suflet, făcând abstracţie de talent."
Saintc-Beuve aparţinea rasei nefericite a criticilor. Suferea mult din cauza asta. Şi-ar fi dorit să fie poet, filosof, romancier, să dea viaţă unor pasiuni şi unor personaje, li părea rău, pe nedrept, că nu era un creator, ca şi cum marea critică nu ar fi, la rândul ci, un fel de creaţie. Era un spirit sensibil şi subtil, plin de curiozitate şi de delicateţe. Avea geniul formulelor şi al portretelor literare. El este cel care îi reproşa lui Vigny că face „obelisc separai". Tot el vorbea despre teatrul lui Ilugo ca despre nişte „marionete pentru insula ciclopilor". Iar în Ilugo însuşi vedea un „Caliban care pozează pentru Shakcspcarc". El este cel care spunea despre Julictte Recamicr: „Ar fi vrut să încheie orice activitate în aprilie." Tot el găsise pentru Chaleaubriand expresia fulgurantă: „lira un epicureu cu imaginaţie catolică."
- Mi-aduc aminte, zise A.
- Vezi, am adăugat cu: Pământul e o minge rotundă învârtindu-se pe loc. Saintc-Beuve avea faţa rumenă a unui heruvim pe care o zână rea, din răzbunare sau din gelozie, l-ar fi transformat într-un canonic. Era rotofei şi circumspect ca un călugăr, iar faţa sa rotundă, bărbierită, şircată era departe de a fi frumoasă. îţi atrăgea atenţia, la el, ceva gras şi albicios: parcă era un burete pe care afurisita zână îl cufundase într-o apă deja folosită. Părea concupiscent, era tandru şi grosolan. Oricât dc ciudat poate părea acest lucru pentru un om care se prezintă pentru totdeauna în faţa posterităţii sub trăsăturile unui bătrân portar cu o tichie neagră pe cap, pe vremea când Gcorgc Sand îi trimite biletul cl avea douăzeci şi nouă de ani.
Amator de opere scrise de alţii, broască înspăimântată de iubire şi adesea îndrăgostită, paracliser al templului din Cnid, Saintc-Beuve se avântase nu o dată în căutarea iubirii prin preajma confraţilor săi. îţi aduci aminte de Hortense Allart?

- Bineînţeles, îmi răspunse A puţin agasat, am tot timpul impresia că mă iei drept un ramolit. Chateaubriand. Stendhal.
- Sainte-Bcuve i-a făcut curte. Ba chiar a încercat să o influenţeze împotriva lui Rene care, cu moartea la orizont — „E o cruzime să-mi vorbeşti de călătorie. Curând o voi face pe ultima" - , îi trimitea în continuare scrisori pline de deznădeje şi de iubire: „Vei fi muza mea cea de pe urmă, ultima mea mângâiere, ultima mea rază de soare. Inima mea îţi stă la picioare." Sau: „Mi-aş dori să mă iubeşti mereu un pic în amintire. Nu ar trebui să mă încred prea mult în timpul care m-a înşelat întotdeauna; dar îl iert aşa cum te iert şi pe tine. Sunt atât dc fericit că-mi acorzi încă puţină atenţie încât trebuie să-ţi mulţumesc în genunchi. Ingăduic-mi să-mi sprijin, măcar şi în vis, viaţa mea de viaţa dumitale." Hortcnsc, care îl înşelase berechet pe bătrânul conte, dar care îi păstra cu sfinţenie amintirea, nu s-a lăsat influenţată de mârlănia canonicului, f-a scris o lungă epistolă în care l-a trimis la plimbare şi în care îi vorbea de René: „Era un om pe care iubirea l-a captivat aproape la fel de mult ca şi gloria, care a iubit toată viaţa şi care era fiinţa cea mai tandră de pe lume..."
- Cunosc scrisoarea, îmi tăie vorba A.
- E adevărat, am răspuns cu. Ştii deja aproape totul. Pus la colţ dc amanta unei legende, Saintc-Bcuvc şi-a luat revanşa cu femeia unui uriaş. Se strecurase în familia Hugo, se împrietenise cu Adele, îi pusese coarne şi îl urase pe I lugo. Abia devenise, nutrind o pasiune oarecum prudentă, amantul soţiei lui Victor Hugo, că George Sand a început să-l ispitească.
George Sand fuma ţigări de foi. Era o răzvrătită de geniu, „lai nu mă număr, spunea ea, printre acele inimi răbdătoare ce întâmpină nedreptatea cu faţa senină." S-a luptat toată viaţa. împotriva altora. Pentru ea însăşi. Pentru cei săraci. Pentru femei. A întruchipat vocea femeilor într-o perioadă în care femeile nu puteau alege decât să tacă.
- Da, da, murmură A, încep să înţeleg cum merge înainte lumea voastră.
- se trăgea dintr-o familie de regi, de soldaţi, de canonice, de actri- ţe, din frumoasa Aurore de Koenigsmark şi din mareşalul de Saxa, care avea vocaţie pentru război şi care scria epistole delicioase într-o ortografie delirantă: „Ei vrea să mă punnă la Cademie, assta-mi cadde miie ca inellul Ila un cânne." îşi pierduse tatăl, care avea trăsături din Fabrice al lui Stendhal. îşi adora mama care era dansatoare, sau ceva

mai puţin decât dansatoare, şi ţinea de rasa nestatornică a gitanilor din această lume. Preceptorul ei era smintit. Fiindcă avea o inimă largă, a devenit socialistă şi a rămas creştină. A încălcat, în viaţa publică dar şi în cea personală, toate convenţiile societăţii vremii sale şi s-a bucurat chiar şi de

stima adversarilor săi, cărora Ic-a impus prin muncă şi curaj. „Avea, spune Charles Maurras, care nu e deloc tandru cu ca, nu ştiu ce poftă nesăţioasă în manifestarea dorinţei."
Gcorgc îi abandonase pe rând, fără să mai vorbim de alţi câţiva, pe soţul ei Dudcvant şi pe amantul ci Sandeau. Cu îndrăzneala ci nesăbuită şi cu ochii ei mari şi migdalaţi sub un păr aproape negru, Sainte-Bcuvc a găsit-o deosebit de atrăgătoare. Trebuie să spunem că ea tăcuse lotul pentru a aţâţa dorinţa paracliserului şi a-l atrage în micul ei apartament de pe cheiul Malaquais numărul 19: „Dacă sunt cumva prea insistentă, vă rog să-mi spuneţi, dar veniţi să-mi spuneţi asta personal... Puteţi veni la orice oră veţi găsi de cuviinţă; voi fi mereu acasă pentru dumneavoastră."
Saintc-Beuve a fost cuprins de panică în faţa acelui torent în care se amestecau pasiunea şi o răceală de marmură. în zadar i-a scris ea, cu o doză apreciabilă de naivitate: „Mi-aţi spus un lucru care m-a făcut să sufăr: mi-aţi spus că vă este teamă de mine. Vă rog să alungaţi acest gând din minte... Şi să nu credeţi alât de mult în aerul meu satanic: vă jur că e un gen pe care doar îl cultiv... Dumneavoastră sunteţi mai aproape de natura îngerilor: aşadar întindeţi-mi o mână şi nu mă lăsaţi la voia Satanei", fratele îngerilor a scrutat adâncurile prăpastiei şi a bătut în retragere. I-a propus lui Gcorgc o prietenie „serioasă", care excludea orice altceva. George Sand a trebuit să se încline, cu o resemnare amestecată cu ironic: „La urma urmei, dragă prietene, dacă nu vă plac, păstraţi-vă libertatea... Nu vă voi mai stânjeni de acum încolo. Sunteţi un om fericit? Cu atât mai bine! Binecuvântat iîc cerul, iar cu socotesc că bine faceţi că mă ocoliţi."
Conştient pesemne de o umbră de ridicol, Saintc-Beuve a încercat să-şi răscumpere atitudinea prezentând pasiunii sale abandonate diverşi candidaţi la aventură. Din prea multă sete de iubire, George Sand nu putea să rămână o vreme îndelungată fără bărbat. Când lui Sainte-Beuve i-a trecut prin minte ideea năstruşnică de a depune candidatura filosofului Jouffroy, care tocmai susţinuse la Sorbona o teză remarcabilă despre Frumos şi Sublim, ea se supuse cu modestie şi

cu o falsă rezervă: „Dragă prietene, îl voi primi pe domnul Jouffroy din mâinile dumitale. Oricât de puţin dispusă sunt să mă înconjor de figuri noi, îmi voi învinge desigur acest prim impuls de sălbăticie şi voi găsi fără îndoială în persoana recomandată de dumneata cu atâta căldură toate calităţile demne de stimă." Cu toate acestea, ca şi în cazul lui Musset sau Dumas, nici Jouffroy nu a fost ales.
La trei săptămâni sau poate o lună de la biletul care îl condamna pe Musset, George Sand a început o legătură cu un alt prieten al lui Sainte-Beuve, despre care ţi-am mai vorbit. Era uscăţiv, plin de el, ironic, un pic dezamăgit. Scria nuvele şi scrisori delicioase. Se numea Prosper Mérimée.
- E adevărat, constată A: lumea voastră se învârte pe loc.
- Nici nu s-ar putea spune altfel, am confirmat cu. Lumea trimite mereu la ca însăşi. Atunci când George începu să depene platitudinile prieteniei din dragoste şi să se refugieze în spatele soţului sau migrenei sale, şi unul şi cealaltă doar în închipuire, Prosper s-a prăpădit de râs: „V-aş ruga tare mult să-mi spuneţi dacă v-aţi însănătoşit, dacă soţul dumneavoastră iesc uneori singur, în sfârşit dacă aşa putea avea cumva norocul să vă văd fără să vă deranjez..." Mai limpede nici că se poate. Reţeta nu era deloc rea: „Am crezut, îi scria ca lui Sainte-Beuve, că deţine secretul fericirii şi că mi-l va împărtăşi şi mic."
„Foarte bine, îi răspunse ca lui Mérimée, sunt de acord să facem aşa cum vrei dumneata de vreme ce asta îţi face atâta plăcere, căci, în ceea ce mă priveşte, trebuie să-ţi mărturisesc că cu sunt cât se poate de sigură că nu am niciuna." Nici Mérimée, din păcate, n-a avut. Au urcat amândoi în apartamentul de pe cheiul Malaquais. Mai întâi au luat supeul. Ea şi-a chemat camerista pentru a-şi pune un dezabie care o tăcea să pară pc jumătate turcoaică, pe jumătate spanioloaică. Mérimée îşi înghiţea supărarea. Va pretinde după aceea că purtarea lui George Sand fusese lipsită de pudoare şi de tact şi că alungase astfel dorinţa. A fost unul dintre acele fiasco care îl preocupau pe Stendhal. Lui George Sand, în lacrimi, îi va lăsa un gust înfiorător de cenuşă şi o amintire amară.
Timpul ne hărţuieşte şi ne zoreşte: cu nu mai am dreptul să mă plimb, la întâmplare, prin lumea necuprinsă a albinelor, a galaxiiilor, a umbrelelor şi a amanţilor. Trebuie să merg drept la ţintă: pe 20 iunie 1833, bunătatea de om care era Buloz, director al publicaţiei *La Revue des Deux Mondes,* îi invită pe colaboratorii săi la restaurantul Lointier, strada Richelieu, numărul 104.

- Cunoşti meniul? mă întrebă A. Dacă vrei, am putea să-l punem ca anexă.
- îmi pare rău, i-am răspuns eu. Nu-l cunosc. Acesta e un exemplu dintre acele uluitoare căderi în uitare cu care lumea se arată atât de generoasă. La restaurantul Lointier, pe 20 iunie, George Sand şi Alfred de Musset stau unul lângă altul, aşa cum Juliette şi René stăteau alături pe 28 mai 1817, acasă la Doamna de Staël, în ultimele sale clipe de viaţă. E prima dată când se întâlnesc cei doi. Alfred are douăzeci şi doi dc ani. Iar Gcorgc arc douăzeci şi nouă.
Alfred de Musset era un amestec de Chérubin şi de Rimbaud. La şaptesprezece ani era un copil genial şi, totodată, un dandy. Avea ochii albaştri, părul lung şi blond. Purta o redingotă cu guler de catifea până la centură, un pantalon strâns pe picior de culoare albastru-dcschis, un joben lăsat pe o ureche. Modelul său era Byron. Autorul lui *Chilele Harnici* iubea deopotrivă bărbaţii şi femeile şi avusese un copil de la sora sa Augusta. Poet şi dandy, Musset, fără a se culca cu sora sa, era şi el

un libertin. Juca, bea, se dedica cu patimă şampaniei, opiului şi fetelor de stradă, îl târa cu el prin casc de toleranţă pe bietul şi speriatul novice Saintc-Beuve - căruia îi spunea Sainte-Bévue înainte ca Hugo să-i spună Saintc-Bavc. în saloanele din cartierul Marais, de pe strada Clichy şi din foburgul Saint-Germain, el era visul tuturor fetelor. însă mult mai multă plăcere îi tăcea compania prostituatelor despre care spunea pe un ton afectat: „Lc poţi mângâia şi le poţi insulta totodată". El iubea femeile nu pentru a fi fericit, ci pentru a le face să sufere până la moarte.
Un paj tandru şi sensibil coabita în el cu acest libertin blazat şi puţin ostentativ. Tocmai din acest contrast şi din această disonanţă se năştea poezia sa. Voia să fie Shakespeare sau să tacă. Fiindcă dragostea se ţinea de el ca scaiul, a scris versuri de dragoste care l-au făcut celebru la şaptesprezece ani. în mai 1833, *Capriciile Marianei* era publicată în *La Revue des Deux Mondes.* O lună mai târziu, Musset stătea, la restaurantul Lointier, alături de George Sand.
- Lointier, observă A cu fineţe, era pentru ei strada Dragonului, Piazza Campitclli.
- Aşa se fac întâlnirile..., am precizat eu. Ce fac scriitorii? îşi petrec timpul vorbind unul cu altul despre cărţile lor. Alfred, în loc de flori, i-a trimis lui George Sand câteva versuri referitoare la un capitol dintr-un roman furtunos şi plin de defecte pe care ea îl publicase cu un an în urmă şi care se numea *Indiana:*

Sand, când o scriai, văzuseşi tu vreodată,
In acea scenă de groază, pe Noun dezbrăcată.
In patul Indianei cu Raimon căzând beată?
Cine-ţi. dicta ţie, acea scenă aprinsă
Unde zadarnic iubirea, stătea cu mâna-nti.nsă,
Către fantoma scumpă a unei. iluzii, fireşti?
Ai visat scena, George, sau doar ţi-o aminteşti?
Gcorgc i-a răspuns lui Alfrcd cu platitudini bine întoarse din condei: „Pc lângă geniul care a fost chezăşia creaţiilor Domniei Voastre, aceste creaţii sunt prin ele însele cu mult mai frumoase decât ale melc..." Şi aşa şi pe dincolo. însă la sfârşitul scrisorii literare şi morale, unde se amestecă o umbră de prostie cu o linguşeală în toată regula, figurau ci- nic rânduri ucigaşe: „Când am avut onoarea să vă cunosc, n-am îndrăz- nit să încerc să vă invit la mine acasă. Mă tem şi acum ca sobrietatea locuinţei mele să nu vă sperie sau să vă stânjenească. Cu toate acestea, dacă într-o zi de oboseală şi de lehamite faţă de viaţa activă, aţi 11 ispitit să pătrundeţi în chilia unei pustnice, aţi li întâmpinat aici cu recu- noştinţă şi cordialitate." Mecanismul infernal este astfel pus la punct.
- Aoleu! se tângui A.
- lată ce-i scrie ea, în iulie, probabil la cincisprezece zile sau la trei săptămâni de la prima lor întâlnire: „Aţi putea să-mi faceţi o vizită mâine, sâmbătă, după ora nouă? Dacă aveţi altceva de tăcut, scrieţi-mi câteva cuvinte ca să nu vă mai aştept şi să mă pot cufunda în cerneală fără grijă; astfel ca nimic să nu-mi tulbure augusta continuitate." Augusta permanenţă era un laitmotiv familiar care îi amuza pe amândoi şi o aluzie transparentă la solemnitatea lui Saintc-Beuvc.
Istoria..., ştii?... istoria...
- Ştiu, mă întrerupse A.
- Istoria îi ajunge din urmă pe eroi. A treia aniversare a revoluţiei care i-a alungat pe Bourboni pentru a-i înlocui cu Ludovic Fi lip va fi sărbătorită în iulie. El către Ea: „Mă simt nevoit, Doamnă, să vă fac cea mai tristă mărturisire: joia viitoare sunt de gardă. în oricare altă zi din săptămână, sau chiar în seara asta dacă aţi fi dispusă, sunt întru totul la dispoziţia dumneavoastră şi deosebit de recunoscător pentru momentele pe care veţi găsi de cuviinţă să mi le sacrificaţi." Acum vezi cum se pun lucrurile în mişcare la oameni?

- Văd foarte bine, zise A. Dorinţa, istoria, obstacolele, agitaţia. Toate acestea sunt foarte obositoare.
- Aşteaptă puţin, l-am rugat eu, povestea continuă. La sfârşitul lui iulie, George Sand termină un nou roman, cam în genul peltea, al cărui titlu este *Lélia.* Şpalturile romanului îi sunt trimise lui Alfred. El îi scrie pentru a-i mulţumi şi, după câteva baliverne literare - „Există în *Lélia* câte douăzeci de pagini pe ici pe colo care îţi merg drept la inimă..." -, o asigură de prietenia sa şi îi declară dezinvolt: „Mă cunoaşteţi destul de bine pentru a putea li sigură că niciodată propoziţia ridicolă: *Vreţi sau nu vreţi?* nu va ieşi de pe buzele melc în prezenţa dumneavoastră... Eu pot li, nu doar prietenul dumneavoastră, ci un fel de companion fără angajamente şi fără drepturi, prin urmare fără gelozie şi fără motive de ceartă, gata să fumez din tutunul dumneavoastră, să vă şifonez capotul, şi să mă aleg cu un guturai tot lilosofând împreună pe sub toţi castanii Europei moderne."
George Sand a lacul apel la companionul fără angajamente şi fără drepturi pentru a obţine de la el un cântec blasfcmator pe care unul dintre personajele romanului *Lélia* trebuia să-l declame cu o voce alterată de vaporii alcoolului. Musset i-a trimis câteva versuri pe care lc-a introdus în şpalturile romanului.
Cântecul începea cu următoarele cuvinte în care retrăi a tot trecutul libertinului romantic:

Dacă privirea mea se ridică. în toiul orgiei, Dacă buza mea tremurândă sub spuma beției Tot caută după un sărut...
Şi se termina cu acestea, care erau premonitorii:
Intr-un sărut de adio buzele să ni se frângă, într-un somn înghețat dorințele-mi să. se stingă, Şi blestemat ție numele Domnului!
Alfred sosea în vizită pe cheiul Malaquais, numărul 19. George îl întâmpina în aceeaşi ținută care îi tăiase pofta lui Prosper Mérimée: capot despicat de mătase galbenă şi fileu spaniolesc. Ea îi oferea tutun fin din Egipt şi se aşeza pe jos, pe o pernă, pentru a fuma dintr-o pipă

lungă din cireş de Bosnia, pe care şi-o treceau de la unul la altul şi din care trăgeau alternativ câte un fum lung, păstrând tăcerea. Alfred îngenunchea la picioarele lui George Sand şi îi mângâia papucii turceşti, admirându-le, spunea el, broderiile orientale.
„Nu cred nici în prietenia şi nici în iubirea dintre o femeie şi un bărbat", îi mărturisea Alfred. „Iar eu, îi răspundea George, simt pentru dumneata interes şi afecțiune." „Eu iubesc toate femeile, exclama el provocator, şi le dispretuiesc pe toate!" Şi atunci începea să vorbească despre viermele nesățios care îi devora inima. Te simțeai înaintând pc marginea prăpastiei când Musset declara: „Nu lucrez ceva mai bine decât atunci când sunt frânt de oboseală." Când era frânt de oboseală... Care oboseală? George reflecta visătoare la această enigmă şi-şi mărturisea afecțiunea pentru „acest copil nefericit şi pentru ceea ce ar fi putut el să fie."
în ultimele zile ale lunii iulie, când Parisul era încins de căldură, doamna brunetă de pe cheiul Malaquais a primit prin poştă o scrisoare de la copilul nefericit:
„Draga mea George,
Trebuie să-ți mărturisesc un lucru prostesc şi totodată ridicol. îți scriu acum, prosteşte, în loc să fi vorbit despre asta, nu ştiu de ce nu am făcut-o, după plimbarea noastră. O să mă simt jenat în seara asta. Dumneata o să-mi râzi în nas, luându-mă drept un ticluitor de cuvinte goale în toate relațiile noastre până astăzi. O să mă dai afară pe uşă şi o să crezi că sunt un mincinos. Sunt îndrăgostit de dumneata."
Ea nu i-a râs în nas şi nici nu l-a dat afară. Dar nici nu s-a aruncat imediat în brațele lui. A stat în cumpănă. El i-a scris o altă scrisoare:
„Iubiți-i pe cei care ştiu să iubească, eu nu ştiu decât să sufăr. Sunt zile în care mi-aş pune capăt vieții, însă mă aştern pe plâns, sau pufnesc în râs, dar astăzi, de pildă, nu a fost cazul. Adio, George, te iubesc ca un copil."
Mult mai mult decât declarația de iubire care îl precedase, acest bilet puțin incoerent a tulburat-o adânc pe George Sand. Strângea biletul cu mâini tremurânde şi repeta: „Ca un copil! Mă iubeşte ca un copil! Ce poate spune, Dumnezeule! Oare îşi dă seama ce-mi face?" în ultimele zile ale lunii iulie, George l-a invitat pe Musset la ea acasă, la miezul nopții. îl aştepta sus, pe scări, pe cheiul Malaquais, numărul 19. Cum l-a zărit, s-a aruncat în brațele lui. A dus-o în cameră, a tras zăvorul şi au devenit amanți.

- Aoleu! spuse A cu un geamăt.
- Ei nu bănuiau deocamdată că aveau să fie, cu Samson şi Dalila, cu Antoniu şi Cleopatra, cu Philemon şi Baucis, cu Romeo şi Julieta, cei mai iluştri amanți din întreaga istorie a oamenilor. Şi nici nu ştiau că, prin mecanisme dintre cele mai simple şi mai necruțătoare, iubirea lor avea să se transforme în iad şi că îl vor blestema pe Dumnezeu. „Dacă n-ar fi fost tinerețea ta şi slăbiciunea pe care mi-au pricinuit-o lacrimile tale, îi mărturisi ea, am fi rămas frate şi soră..." Mai mult decât amanta lui, ea devenise acum şi mama lui, mama copilului nefericit. Scriitorii nu pregetă să amestece iubirile lor cu literatura şi literatura cu iubirile lor. La câteva orc după prima lor noapte pe cheiul Malaquais, numărul 19, Gcorgc i-a dedicat amantului său cele două volume ale romanului *Lelia,* care tocmai apăruse. Pe primul volum, a scris: „Domnului meu puşti Alfrcd. George." Iar pe al doilea: „Domnului viconte Alfrcd de Musset, omagiu respectuos din partea servitorului său devotat. George Sand."

XVIII

Un anotimp în iad

- Eşti prost ca noaptea, îmi spuse A. Dar te iubesc mult. O iubesc mult şi pe Maria. E mai presus de tine. îmi plac mult llortense Allart şi Juliettc Rccamicr. îmi plac mult vicontele tău, şi Rance, şi Musset, şi chiar Saintc-Bcuve şi Mole cu care nu ți-ar plăcea să iei masa zilnic, îmi place mult Gcorge Sand. Dar de ce naiba trebuie să-mi spui povestea ei?
- Dintr-un singur motiv, i-am răspuns cu. Şi care e mereu acelaşi. Fiindcă cu îți vorbesc despre oameni. Şi fiindcă îți povestesc istoria lor. Ceea ce fac, ceea ce îi frământă, lucrurile de care se tem, lucrurile la care năzuiesc. Nu poți găsi, pentru a ilustra viața oamenilor, un exemplu mai bun decât doamna Sand. E liberă şi virtuoasă...
- Virtuoasă? întrebă A.
- Exact, am întărit cu. Virtuoasă. Iubeşte viața şi e nefericită. Atunci când moare...
- Fiindcă moare?

- Nu face pe prostul, l-am prevenit cu. Atunci când moare, pe 8 iunie 1876, Flugo trimite un mesaj: „Plâng o moartă şi salut o nemuritoare... Oare să fi pierdut-o? Nicidecum. Marile figuri dispar, dar ele nu mor... Forma umană este o ocultarc. Ea ascunde adevăratul chip divin, care este ideea. Georgc Sand era o idee; ca este acum în afara trupului, e liberă; a murit, dar e vie."
Flaubert şi Renan asistau la înmormântare. Textul lui Flugo i s-a părut lui Flaubert foarte frumos. Renan, în schimb, a spus că era o inepţie, un ghiveci de locuri comune. în momentul în care corpul autoarei romanului *Lei ia* era coborât în groapă, s-a auzit cântecul unei privighetori. Flaubert i-a scris atunci prietenului său Turgheniev:

„Moartea mamei Sand, sărmana, mi-a pricinuit o suferinţă fără margini. Am vărsat la înmormântarea ei o mare de lacrimi... Biată, dragă şi atât de mare femeie!... Trebuia să o cunoşti aşa cum am cunoscut-o eu pentru a vedea tot ceea ce putea fi mai feminin în marele om, imensa tandreţe din geniul său."
- Vorbcştc-mi puţin de Turgheniev, mă rugă A. -Turgheniev, am început cu, era amantul Paulinci Viardot, care era
soră cu Malibran. Când Turgheniev... M-am oprit brusc.
- Când Turgheniev...? reluă A.
- Nu, am răspuns cu, nu pot. de data aceasta, sincer, nu mai avem timp. Cum aş putea să-ţi vorbesc de Turgheniev (ară să-ţi vorbesc dc Flaubcrt, prietenul său, un uriaş printre uriaşi? Cum ţi-aş putea vorbi de Flaubcrt fără să-ţi vorbesc de Louisc Colet care scrisese, sub titlul *El,* o carte detestabilă despre aventurile trăite de Mussct şi de Sand şi care fusese amanta filosofului Victor Cousin - *Despre Adevăr, despre Frumos, despre Bine* - , a lui Mussct însuşi şi a autorului *Educaţiei sentimentale* înainte de a deveni amanta lui Alphonsc Karr pe care până la urmă va încerca să-l înjunghie şi căruia îi va lăsa pumnalul acasă, la vedere, cu următoarea inscripţie:
Dăruit în spate dc
Dna Louisc Colet
Cum aş putea să-ţi vorbesc de Flaubert fără să-ţi vorbesc de Maxime du Câmp, prietenul său cel mai bun, companionul său dc călătorie în Grecia şi în Egipt, unde au petrecut amândoi o noapte dc febră, pe malurile Nilului, în prezenţa curtezanei Kuchiouk-FIanem, o făptură înaltă şi splendidă, ai cărei sâni tari aveau un iz de terebentină dulceagă, şi unde plana tot timpul în aer riscul febrei de izmene? Fără să mai vorbim de Louis Bouilhet, companionul său dintot- deauna, autorul unor versuri al căror ecou, datorită ţie, va ajunge poate până la Urql:
Eşti mai aproape de inimă când pieptul e plat

sau:
Lampa ta a ars din inima-mi înflăcărată. Ca şi marele oaspete la nunta din Cana odată, Eu prefăceam în vin curat inima ta necurată, Şi de acel ospăţ lumea şi acum e mirată.
Totdeauna ai fost în zilele tale rare Un banal instrument sub arcuşu-mi neînvins Şi precum aerul sunând. în. lemn gol de chitare, Mi-am pus visul să cânte în sufletul tău stins.
- E adevărat? întrebă A, prea puţin încrezător. Sunt pentru Urql?
- Şi eu mă cam îndoiesc, i-am răspuns. Insă în lume e loc pentru toate şi lucrul cel mai rău poate avea farmec după cum lucrul cel mai bun poate provoca plictiseală. Poate ar fi fost mai bine ca cu să nu cedez nici într-un caz nici în celălalt şi să-ţi încredinţez, pentru a le lua cu tine la plecare, povestea vieţii lui Regulus sau a Sfântului Francisc din Assisi, schiţa manevrelor lui Alexandru cel Mare la Isos sau la Arabela, ale lui Cezar la Pharsala, ale lui Napoleon la Austerlitz, *Predica de pe munte,* opera *Nunta. Iui Figaro,* una sau două Fecioare italiene şi câteva mere de Cezannc, un dialog de Platon şi un buchet dc versuri de Racine, de Verlaine, de alţi câţiva:
Dă-mi să beau din căuşul palmelor tale Dar apa lor nu cumva să topească zăpada.
sau:
Cu inima plină de iubire şi melancolie
Şi culcat pe flori şi sub portocali
Mi-am arătat rana celor două mări ale Italiei
Şi am şoptit numele tău ecourilor străine.
sau:
Mi-ai fost drag, uşuratec; cât mi-ai fi fost, fidel!
(trad.: Petru Manoliu)

sau:
Aceste zile, prea lungi pentru mine, îi vor părea prea scurte.
sau:
Era senină zarea în răsăritul lor! (traci: Tudor Măinescu)
sau:

Sosesc udat de roua pe care-o rece boare Pe frunte mi-a-nghețai-o şi inima-mi răci. îngăduie ca truda-mi să-ți cadă la picioare, Visând la clipe drage, care-o vor hodini.
Pe sânu-ți tânăr lasă-mi deci fruntea mea târzie, Sonoră de săruturi, arzând de ochii tăi, Să odihneasc-o clipă din dulcea, vijelie, Şi. să-ți sărut prin somnu-mi, a inimii, bătăi.
(Vcrlainc, *Green,* trad.: Nicu Porscnna)
Dar, de vreme ce am început să-ți vorbesc de umbrele, de Piazza Campitclli şi de pasiunile oamenilor, acum nu mai pot nici să merg mai departe, nici să mă opresc. Cum să nu vorbesc de Lucreția Borgia, fiica papei, şi de fratele său Cezar care a poruncit să-i fie strangulat soțul sub ochii ei? Cum să nu-ți vorbesc despre acei suverani din Egipt care se însoțeau cu propria soră din porunca zeilor sau, probabil, nu se ştie, pentru a uni toate pământurile într-o singură mână şi a-şi consolida astfel şi mai mult puterea? Cum să nu-ți vorbesc despre asasini şi despre şiretlicurile lor geniale, despre călătorii prin deşert şi prin văile din Himalaya sau din Alpi, despre eroii şi sfinții care ştiu să moară aşa cum ştiu să râdă şi, printr-un mister de nepătruns şi cu toate acestea plin de lumină, îi preferă pe ceilalți lor înşişi? Şi cum să-ți vorbesc despre toate acestea din moment ce nu avem timp?
- Cel puțin caută să duci până la capăt povestea cu Musset şi George Sand..., sugeră A.
- De ce nu? am încuviințat eu. Aceea sau alta...

- Ştiu, bodogăni el, ştiu: e totuna. Există însă un fel de farmec atunci când îi vezi pe oameni zbătându-se între pasiunile care nu le dau pace şi timpul care îi construieşte înainte de a-i distruge.
- Iți stau la dispoziție, am adăugat cu. Iți stau la dispoziție până la capăt. Parisul nu vorbea decât despre *Lei ia.* întreaga presă s-a dezlănțuit împotriva operei lui Gcorgc Sand. Cartea nu era genială, dar nu merita atâta onoare şi nici atâtea strigăte de indignare. *Le Figaro* din 18 august 1833 avea doar patru pagini. El a rezervat pentru *Lei ia* - ce vis pentru un romancier! - toată pagina întâi şi jumătate din pagina a doua. Cartea era pur şi simplu desființată. *„Lei ia,* decreta *Le Figaro,* te face să roşeşti până la genunchi." într-o altă gazetă, un anume Capo de Fcuillide a comparat romanul cu „o carte a dlui de Sade", căreia, din pudoare, refuza să-i citeze titlul. „în ziua în care veți deschide *Lei ia,* scria el, încuiați-vă în cabinetul de lucru pentru a nu contamina pe nimeni. Dacă aveți o fiică, şi doriți ca inima ci să rămână feciorelnică şi naivă, trimiteți-o să se joace cu prietenele ei în poiană." Şi, după ce a pronunțat numele lui George Sand şi al eroinei sale, a cerut un cărbune aprins pentru a-şi purifica buzele.
Dar aceste incidente, aceste pălăvrăgeli nu au nici cea mai mică importanță. Ce fac îndrăgostiții noştri?
- Pleacă! rosti A cu toată convingerea. Şi de preferință spre Sud.
- Bravo! l-am felicitat cu. George Sand şi Mussct au plecat în Italia pc 12 decembrie 1833. E dat ca sigur faptul că o doamnă cu voaletă a trecut într-o scară în vizită pe la doamna de Mussct, mama: aceasta era George Sand care, cuprinsă brusc de scrupule, venise să-i smulgă permisiunea de a-i lua băiatul cu ca, în Italia. Doamna de Mussct ar fi vărsat câteva lacrimi înainte de a-i fi dat încuviințarea.
în ziua plecării, George schimbase voaleta cu un pantalon gri- perlat, cizme din piele de Rusia şi o şapcă de catifea cu canaf. Lucrurile nu au început tocmai bine. Diligenta în care s-au urcat, pentru direcția Lyon, şi care pleca din curtea Poştei, era a treisprezecea din ziua aceea. în momentul plecării, aceasta a agățat o bornă şi a răsturnat un sacagiu. de la Lyon s-au îmbarcat şi au coborât pe Ron până la Avignon. La bordul navei mai era un pasager, cu care au discutat fără prea mare entuziasm şi care nu era altul decât Stendhal.
-Am impresia că exagerezi în mod intenționat, îmi spuse A, pentru a mă amuza şi a-mi face mie plăcere, pentru a da spiritelor de pe planeta Urql o idee frumoasă despre lumea ta.

- Nici pe departe, l-am asigurat eu. Chiar aşa este viața. Cei doi amanți l-au lăsat pe Stendhal să-şi continue drumul pe uscat şi s-au îndreptat spre Marsilia. George Sand nu a uitat să-i scrie câteva cuvinte lui Boueoiran, preceptorul copiilor, pentru ca acesta să poată pune la adăpost, de privirile indiscrete, şi mai ales de căutările soțului ei, scrisorile, poate compromițătoare, pe care le lăsase în neorânduială în secreterul locuinței de pe cheiul Malaquais, numărul 19. Apoi s-au îmbarcat în direcția Genova.
In timp ce George contempla marca şi fuma pe punte, Alfred, bolnav rău, stătea în cabină.
George stă pe covertă Trăgând din țigaretă. Musset. bolnav săracul Suferă, cu stomacul.
La Genova, apoi la Florența, s-a întâmplat invers: George, care avea de terminal un roman pentru Buloz şi care, spre disperarea lui Musset, lucra opt ceasuri pe noapte în camera de hotel, s-a îmbolnăvit de febră şi de diaree. pe jumătate din cauza oboselii, pe jumătate din cauza bolii, l-a refuzat pe Musset. Acesta a făcut-o în toate felurile: plictiseala întruchipată, visătoarea, dobitoaca, pustnica. Ea l-a îndem- nat să-i urmeze exemplul şi să lucreze la o piesă de teatru care fusese ideca ei şi care avea să fie *Lorenzaccio.* Atunci, la capătul nervilor, el a început să umble prin cârciumi şi după femei, care nu lipsesc nicăieri.
La Florența, George Sand s-a dus să vadă sculptura *Perseu,* dc Benvcnuto Ccllini...

-A! Dumnezeule! izbucni A. Benvcnuto Ccllini...
- ... şi statuile lui Michclangclo, care reprezintă Ziua şi Noaptea, Aurora şi Crepusculul, Acţiunea şi Contemplaţia în capela Medici din biserica San Lorcnzo. „Mi se părea, în unele momente, scrie ca, că cu însămi eram o statuie." La Florenţa, au stat în cumpănă, între Veneţia şi Roma. Au tras la sorţi pentru continuarea călătoriei. A ieşit câştigă- toare Veneţia. Au intrat, în gondolă, în cetatea dogilor şi în bazinul San Marco. Luna lumina domurile vechii bazilici, încovoiată sub povara veacurilor, şi palatul ducal, zvelt şi masiv. George nu se simţea bine. Domnul de Chateaubriand tocmai părăsise oraşul cu palatele roz şi alb,

unde ei se duceau pentru a-şi ascunde iubirea deja în curs de ofilire chiar înainte de a fi înflorit şi unde el, pentru a eclipsa amintirea lordului Byron, strălucise în toată splendoarea prin saloanele rivale, cel al doamnei Albrizzi şi cel al contesei Benzoni, înainte de a grava pentru totdeauna pe nisipul de la Lido, unde valurile ştergeau în zadar, unul după altul, cele şaisprezece litere adorate ale numelui Julicttc Rccamicr.
Gondola i-a dus până la Riva dcgli Schiavoni şi au tras la hotelul Danieli. Li s-a dat o cameră cu o vedere admirabilă spre Isola di San Giorgio şi spre Vama Mării. Era camera numărul 13. George era bol- navă în ultimul hal. Alfrcd voia să iasă şi să se plimbe prin Veneţia la care visa de atâta vreme. Era chinuit de acele sentimente violente şi adesea contradictorii care pun stăpânire pe inima oamenilor şi care îi determină să se pedepsească pe ci înşişi pedepsindu-i pe ceilalţi. Se apropie de patul unde zăcea amanta sa, se aplecă puţin spre ea şi îi spuse:
— George, m-am înşelat, îţi cer iertare, însă nu te iubesc.
— Aoleu! se **vaită** A.
— Din momentul acela începea iadul. Alfrcd frecventa teatrele, ac- triţele, dansatoarele, bordelurile, în compania consulului Franţei care îi servea drept ghid. George auzea din pat larma Veneţiei. Nu o ţineau puterile să meargă până la fereastra care dădea spre atâta frumuseţe. Totuşi, într-o scară, sau mai curând într-o dimineaţă, situaţia s-a schimbat din nou. George se restabilise, iar Alfrcd se întorsese cu faţa plină de sânge: petrecuse o bună parte din noapte în încăierări. George a trebuit să-l culce. N-a mai reuşit să se ridice din pat: febra, probabil febra tifoidă, un fel de delir şi de nebunie pusese atât de mult stăpânire pe el încât voia să-şi pună capăt zilelor. George chemă medicul care o îngrijise pe ea atunci când Alfred frecventa lupanarele şi prostituatele din La Fenice. Se numea Pietro Pagcllo. Avea douăzeci şi şase de ani. I-a vorbit acestuia despre Musset ca despre persoana pe care o iubea cel mai mult pe lume şi i-a mărturisit îngrijorarea de care era cuprinsă văzându-l în starea în care se afla.
Restul, tot ceea ce va urma, l-ai ghicit deja. Mii de cărţi şi de articole s-au scris despre amanţii de la Veneţia. Li s-au răspândit portretele peste tot. S-au făcut filme cu ei. Unii îi ridicau în slăvi, alţii îi condamnau văzând în ei imaginea întruchipată a decadenţei **şi** a depravării. Unii erau de partea Lui, alţii o apărau pe Ea. în timpul

atâtor nopţi şi nopţi de delir şi de convulsii, George Sand şi Pagello l-au îngrijit pe Musset cu dăruire. Pagello admira poetul din care citise câteva pagini. Ea purta o lavalieră, un guler alb gen Byron, şi ieşea pe balcon pentru a fuma o ţigară. Noaptea stăteau amândoi de veghe la căpătâiul bolnavului adormit, schimbau în şoaptă câteva cuvinte în italiană iar mâinile lor se atingeau în treacăt. în delirul său, lui Alfred i s-a părut că-i vede pe George şi pe Pagello bându-şi ceaiul din aceeaşi ceaşcă, în care se învolburau valuri de cerneală de toate culorile. Pagello avea amante. George era amanta bolnavului îngrijit de Pagello. Dar, într-o seară, tristeţea dovedindu-se a fi un proxenet, doborâtă dc oboseală şi de deznădejde, George îl dori deodată pe Pagello.
într-o noapte în care Musset dormea, George se apucă să scrie o scrisoare lungă, compusă din fraze delirante, gâfâite, presărate cu întrebări la tot pasul: „Şi tu, tu cum iubeşti?... O să fii pentru mine un sprijin sau un stăpân?... Vei şti oare de ce sunt tristă? Cunoşti compasiunea, răbdarea, prietenia? Ai fost crescut poate în credinţa că femeile nu au o inimă. Oare ştii că au o inimă?... Oare o să fiu compania ta sau sclava ta? Mă doreşti sau mă iubeşti? Când pasiunea ta va fi satisfăcută, vei şti oare să-mi mulţumeşti? Când te voi face fericit, vei şti oare să-mi spui asta?... Când amanta ta adoarme în braţele talc, rămâi oare treaz rugându-te la Dumnezeu şi plângând?... Nu învăţa limba mea... Aş vrea să nu-ţi cunosc numele..." Luă foile pc care le scrisese o oră întreagă într-un fel de furie, le strecură într-un plic pe care i-l întinse lui Pietro.
- Dar..., bolborosi Pagello, pentru cine c?
în clipa aceea, George, cu o mişcare mai reuşită decât întreaga scrisoare, îi smulse plicul din mână şi scrise într-o clipită: „Idiotului Pagello."
- Aoleu! zise A, întorcând privirea, cu un suspin aproape imper- ceptibil.
- Nu există altă poveste, l-am lămurit eu. Există alte versiuni, dar povestea e mereu aceeaşi. Ea poate căpăta alte forme, dar povesteşte mereu acelaşi lucru. Versiunea amanţilor de la Veneţia este aproape perfectă prin complexitatea şi simplitatea ei. De aceea i s-au consacrat atâtea cărţi şi de

aceea numele lui Musset şi numele lui George Sand nu vor fi uitate atâta timp cât vor exista oameni cărora să le placă poveştile.
- Există şi alte poveşti, protestă A: chiar tu mi-ai spus asta.

- Există o sumedenie de poveşti, am confirmat cu, unde îşi au locul lor hazardul, curajul, ambiţia, răzbunarea. Dar există în primul rând două tipuri de poveşti, fiindcă există două mari pasiuni care îi frământă pe oameni: cunoaşterea şi iubirea. Există cunoaşterea care sc răspândeşte în toată lumea, care se strecoară în ca şi o transformă încet-înect; şi există iubirea dintre oameni, despre care e inutil să mai spun ceva fiindcă tu ştii deja că ca este inima şi sensul vieţii. Există savanţii şi îndrăgostiţii.
Restul le ocupă oamenilor timpul, dar nu contează. Puterea, bătălii- le, comerţul, banii, vanitatea, lăcomia... nu vei pune, în raport, un mare căpitan sau un director din administraţia centrală cu mult deasupra unui bucătar: acestea sunt merite ce ţin de instituţie şi de comoditatea vieţii şi care nu valorează nici cât cel mai neînsemnat gest de caritate faţă de ceilalţi sau de curiozitate în faţa ordinii lumii. Vezi, de asemenea, că ceea ce oamenii numesc artă se situează undeva între ştiinţă şi iubire, fiind legată şi de una şi de cealaltă. Există ştiinţă şi iubire în *Bătălia de la Sau Romano* sau în *Mesa încoronării,* în dansatoarele lui Dcgas, în *Memoriile de dincolo de mormânt,* în /// *căutarea timpului pierdui,* în *La Beauce înfăţişată la Notre-Dame de Chartres.*
- Şi în raport'.-' întrebă A.
- A! da, am spus cu, nu ştiu. Aş vrea ca el să conţină, în folosul oamenilor de pe Urql, întreaga ştiinţă a oamenilor şi întreaga iubire a lumii.
Mussct s-a vindecat în sfârşit, datorită îngrijirilor amantei sale şi ale amantului amantei sale. Au trăit la Veneţia câteva săptămâni toţi trei. Alfrcd o rănise adânc pe George. Ea se răzbuna pe el prin Pagcllo. Sentimentele oamenilor nu sunt în culori alb şi negru. Ele oscilează neîncetat între ceea ce nu e încă şi ceea ce nu mai este, între acel nu ştiu ce şi acel aproape nimic, între umbră şi lumină, între evidenţă şi contradicţie: ele plutesc în incertitudine ca şi cuantele. Alfrcd nu o mai iubea pe George şi totuşi o iubea în continuare. George îl iubea pe Alfred şi îl iubea şi pe Pagello. Pagcllo nu ştia, îl admira pe poet, dama îi plăcea şi îi tăcea jocul.
Pe 29 martie, vindecat, dar tot suferind, cu un aer de viteaz, un pic laş, Alfred de Musset a părăsit Veneţia şi a plecat la Paris. Pe George o încredinţase dragostei lui Pietro. George l-a însoţit, în gondolă, până la Mestre. După care s-a întors să se arunce în braţele lui Pietro care o aştepta în La Piazzetta. Şi au vorbit împreună despre Musset care

suferise între ei amândoi, care îi făcuse să sufere şi pe care, în schimb, îl făcuseră la rândul lor să sufere.
George, care nu mai avea niciun ban, s-a mutat la medic. Pagello, care era sărac, mergea două leghe pe jos pentru a culege flori din grădinile de la periferie şi a face un buchet pe care îl oferea amantei sale. George muncea pe rupte pentru a obţine ceva bani de la *La Revue des Deux Mondes* şi de la directorul acesteia. îşi tăcea timp să şi tricoteze, să coasă perdele şi să decoreze, cu energia sa obişnuită, interiorul locuinţei medicului: avea chemare, cum spune atât de frumos dl Andrc Maurois, spre adulterul casnic. Dar cum dispunem noi dc această puzderie de amănunte privind viaţa lui George şi a lui Pagello la Veneţia? Tocmai fiindcă ca îşi povestea noile cuceriri în scrisorile de dragoste adresate fostului său amant.
George îi scria lui Alfred. Alfred îi scria lui George. Era sublim şi ridicol totodată. E vorba de pasaje întregi pe care doamne căzute în extaz şi tineri subjugaţi le vor aplauda frenetic, timp de două sau trei veacuri, în sălile de spectacol cuprinse de entuziasm - „Am suferit adesea, m-am înşelat uneori, dar am iubit. Eu sunt cea care a trăit şi nu o fiinţă artificială născută din orgoliul meu..." - , şi care se regăsesc în schimbul de scrisori dintre George Sand şi Musset de pe vremea când nu se mai iubeau şi când totuşi continuau să se iubească.
Iubirile de altădată alimentau aceste schimburi de scrisori de unde sc ivea, şi mai puternică, o iubire renăscută. „Mi-ai spus să plec, scrie Alfred, şi am plecat; mi-ai spus să trăiesc, şi trăiesc." „Adio, adio îngerul meu, scrie George. Adio, puişorul meu drag." „Tc iubesc şi acum din dragoste, scrie Musset. Te-ai crezut amanta mea, dar erai doar mama mea." „Că am fost amanta sau mama ta, răspunde George, nu contează. Ştiu că te iubesc, şi asta înseamnă totul."
Musset îi povestea lui George Sand că se cufundase din nou în viaţa de plăceri din care ea voise să-l scape. „O! te rog în genunchi, îl implora George Sand, deocamdată nici vin, deocamdată nici fete, nu-i aşa? E prea devreme!" „Vorbeşte-mi de plăcerile *tale",* îi replica Musset. După care tăia cuvintele şi scria în grabă: „Nu, asta nu!"
Pe 24 iulie 1834, George Sand părăsea la rândul său Veneţia şi se întorcea la Paris. Era însoţită de Pagello, care îi scria tatălui său: „Mă aflu în ultimul stadiu al nebuniei mele... Mâine plec la Paris unde mă voi despărţi de Sand."

XIX
La tot ce am iubit, adio!

- Iată cum stau lucrurile, i-am spus în încheiere lui A. Asta e tot. Ne aflăm cu toţii, chiar şi cei mai tineri dintre noi, chiar şi nou- născuţii, în ultimul stadiu al acestei nebunii colective pe care o numim viaţă. Oamenii nu încep niciodată decât pentru a termina imediat. Gcorge Sand l-a părăsit pe Mussel. Pagcllo o va părăsi pe Georgc Sand. Iar cu te părăsesc, Ia rândul meu, dragă A, pentru a pleca nu ştiu unde. Lumea merge înainte, bineînţeles. Georgc Sand, înainte de a muri având ca o ultimă mângâiere afecţiunea şi stima lui Flaubert, mai are în faţa ci alte noi aventuri: Chopin o aşteaptă în viitor, o aşteaptă la Mallorca, o aşteaptă pe strada Pigallc, o aşteaptă pe strada Taitbout. Şi, cu cinci ani înaintea morţii sale, la patruzeci şi şase de ani, în culmea deznădejdii, distrus de alcool, ruinat, plin de datorii, părăsit de geniul care îi luminase tinereţea, Mussct va fi ales membru al Academiei Franceze. George Sand şi Mussct continuă să se agate unul de celălalt pentru a-şi înteţi suferinţa şi a-şi alimenta pasiunea. Cele trei zile ale noastre s-au terminat. După noi, vor urma alte întâlniri şi alţi oameni, alte iubiri, alte aventuri, alte înfrângeri şi alte victorii. Raporturile noastre sunt pe sfârşite, far raportul nostru, aşijderca.
- Nu mă poţi lăsa aşa, hodoronc-tronc! se tângui A. Mai ai atâtea lucruri să-mi spui despre care n-ai suflat un cuvânt! Nu vezi că lucrarea e departe de a fi încheiată? Mai acordă-mi trei zile!
- Cu neputinţă, i-am răspuns. Sunt aşteptat.
- Nici măcar nu ştii cine te aşteaptă, mârâi A printre dinţi.
- E un motiv în plus, am adăugat eu. Orice întâlnire e o altă surpriză. Dar o întâlnire despre care nu ştii nimic şi pe care nu ştii cu

cine o ai e o surpriză în surpriză. Cred că nu ai vrea ca O, prietenul tău, să întârzie din cauza lui A, nu? A ridică din umeri.
- Dacă ai şti tu..., spuse el.
- Nu vreau să ştiu nimic din ceea ce nu face parte din această lume, am continuat cu. Sunt unul dintre acei oameni ale căror limite sunt trasate de spaţiu şi de timp. Despre ceea ce se află în afara timpului eu nu pot spune nimic. Mi-c total necunoscut. Dar mă-ndrept într-acolo.
- în acest caz, zise A, totul s-a terminat?
- Da, am răspuns eu. Totul s-a terminat.
M-a privit o clipă, tăcut, încremenit. După care, deschise aripile către mine. M-am aruncat între aripi fără un cuvânt, cu fruntea sprijinită pe umărul său.
- E inutil, şopti el, să îndrugi vrute şi nevrute pe seama infinitului despre care nu ştii o boabă. Oamenii - cu excepţia lui Kant, poate - nu spun decât prostii atunci când vorbesc despre acel undeva unde timpul nu mai e suveran. însă aş dori tare mult să aflu de la tine, fiindcă Dumnezeu este în amănunte şi numai acestea contează în ochii unui spirit care scrutează oamenii, ce se întâmplă cu Pagello.
- Ai dreptate, am încuviinţai cu, îţi voi vorbi de lucruri mărunte până la ultima mea suflare. Georgc Sand s-a ocupat de Pagello la Paris aşa cum un cavaler întreţine o dansatoare. în timp ce ca s-a întors în locuinţa de pe cheiul Malaquais, numărul 19, pe Pagello l-a instalat într-o cămăruţă de la etajul trei al unui hotel din cartier. Preţul camerei era de un franc şi jumătate pe zi.
Alfrcd şi Georgc s-au văzut din nou. Ca prieteni. în compania unor prieteni. Musset a anunţat că era hotărât să plece în Spania. Şi a plecat la Baden-Badcn. Patru zile mai târziu, ca a plecat la Nohant, în Berry, care era pentru ca un liman şi o oază de linişte şi unde o aşteptau soţul, copiii, mama şi prietenii, în număr mare şi fideli dintotdeauna. Casimir, soţul, care avea să ceară, mai târziu, Legiunea de Onoare lui Napoleon al lll-lea pe motiv de necazuri în căsnicie, se arătase atât de îngăduitor încât îl invitase la ei pe doctorul italian. însă Pagello declinase invitaţia.
George şi Alfrcd au început să-şi scrie din nou. Musset îi povestea lui George despre încercările unor tinere femei de a-l trage de limbă în legătură cu ei doi: „Cântă, cântă, viteazule cocoş, îmi spuneam în sinea

mea, Sfântul Petru tot nu va tăgădui." Voia să scrie o carte despre ea: „Nu voi muri fără să fi scris cartea despre mine şi despre tine (despre tine mai ales). Posteritatea va repeta numele noastre ca pe cele ale îndrăgostiţilor nemuritori, care nu mai au decât un singur nume pentru amândoi, precum Romeo şi Julieta, precum Hcloise şi Abclard. Niciodată nu se va vorbi de unul fără să se vorbească de celălalt."
- Ca A şi O? sugeră A.
- După câte ştiu, noi nu suntem amanţi, nu? Eu sunt mort. Tu eşti un spirit. George Sand şi Mussct erau fiinţe vii în puterea vârstei. Georgc împlinise treizeci de ani şi îi scria lui Sainte-Beuve: „Sunt tristă până la moarte, şi nu ştiu într-adevăr dacă voi puica ieşi din această îngrozitoare criză din al şaselea cincinal de viaţă." Acea criză din al şaselea cincinal de viaţă, Alfred tăcea toi posibilul ca să o atenueze - sau să o exacerbeze. Pe 1 septembrie 1X34, el îi trimitea lui George, din Badcn-Badcn, unde se parc totuşi că nu s-a plictisit deloc, o scrisoare pe lângă care epistolele sale precedente par de-a dreptul sobre şi aproape seci:
„Voiam să-ţi vorbesc numai de iubirea mea. Ah! George, ce iubire! Niciun bărbat n-a iubit vreodată aşa cum tc iubesc cu. Sunt îndrăgostit lulea, vezi tu, sunt topit, sunt potopit de iubire; nu mai ştiu

dacă sunt în viață, dacă mi-e foame, dacă mă mişc, dacă-mi bate inima, dacă mai am darul vorbirii; ştiu că tc iubesc. Te iubesc, o, trupul şi sângele meu! mor de iubire, de o iubire fără **de** sfârşit, fără nume, nesăbuită, deznădăjduită, rătăcită... îmi spun unii că ai un alt amant. Ştiu şi cu acest lucru, mor de durere, însă iubesc, iubesc, iubesc, n-au decât să mă împiedice odată să mai iubesc!"
- Cred că e o mare baftă, murmură A, să nu fii un om.
- în această privință, am precizat eu, părerile sunt împărțite. Georgc i-a răspuns, scriind cu creionul, dintr-o pădurice unde se dusese singură la plimbare şi unde a citit, zdrobită de durere, scrisoarea sosită de la Baden-Baden: „Ah! mă iubeşti tot aşa de mult, nu trebuie să ne mai vedem... Nu vreau să mă mai iubeşti, înțelegi cc-ți spun? Nu mai e nimic de capul meu... Trebuie să ne despărțim, vezi tu, trebuie neapărat de vre- me ce te-ai convins până la urmă că nu tc poți vindeca de această iubire pentru mine care îți provoacă atâta suferință... Adio, bietul meu copil..."
în aceeaşi scrisoare ce părea să dea lovitura de grație iubirii nefericite a lui Musset, exista totuşi pentru Alfred, care se plictisea de

moarte în singurătatea Pădurii Negre, un crâmpei de curcubeu: George se săturase de Pagello. „El care înțelegea totul la Veneția, din clipa în care a pus piciorul în Franța, n-a mai înțeles absolut nimic." în ce stare dc exaltare avea să citească Alfred aceste rânduri în hanul său înnegrit de fum! Dincolo de condamnarea iubirii lui Musset se profila deja condamnarea iubirii lui Pagello: „Totul din partea mea îl răneşte şi îl irită, şi trebuie oare să-ți spun? are de gând să plece, poate a şi plecat acum când îți scriu, iar cu nu am de gând să-l rețin."
Pagello a părăsit Parisul iar Alfred s-a întors. George a tăcut drumul de la Nohant la Paris pentru a-l consola pe doctor şi a-l trimite la plimbare. l-a dat bani, într-un mod cât se poale de delicat, pentru drumul de întoarcere la Veneția. „O scrisoare a lui George Sand, scrie acest nătâng de Pagello, m-a înştiințat de vânzarea tablourilor melc contra sumei de o mic cinci sute de franci... Nc-am despărțit în tăcere, l-am strâns mâna. Era vizibil stânjenită; nu ştiu dacă suferea. Prezența mea o incomoda..."
Pc la jumătatea lunii octombrie, Musset, întors la Paris, i-a scris lui George Sand în chip de răspuns la o scrisoare precedentă:
„Dragostea mea, sunt aici... Cred că ai vrea să nc vedem - iar cu cum aş putea să nu vreau!... Aşa că, doar un cuvânt, spune-mi o oră. Poate în seara asta? sau mâine? Atunci când o să vrei tu, când vei avea un ceas la dispoziție, câteva clipe de pierdut cu mine. Răspunde-mi într-un rând. Dacă o să fie în seara asta, cu atât mai bine. Dacă se va întâmpla într-o lună, voi veni atunci. Atunci când nu vei avea nimic de făcut. In ceea ce mă priveşte, eu nu am altceva de făcut decât să tc iubesc.
fratele tău Alf[1]"
Erau frate şi soră. Au ajuns din nou amanți. Iadul se deschidea iarăşi în fața lor.
-Aoleu! îi compătimi A.
- Oamenii nu ştiu ce vor. în politică, în iubire, în literatură şi în artă, în viața lor de zi cu zi, ei merg pe drumuri de la care sunt nevoiți să nu se mai abată, fiindcă, într-o bună zi, din întâmplare, din distracție, pentru a vedea încotro duc, dar şi din convingere sau entuziasm, au hotărât să facă câțiva paşi într-o direcție sau alta. Pagello avusese norocul de a se retrage la timp de pe câmpul de bătălie minat unde se aventurase. Mai rămâneau aici Musset şi George Sand. Au tras unul în celălalt fără milă.

Au existat seri pline de lumină, precum cina, pe cheiul Malaquais, către sfârşitul toamnei 1834, când Gcorge Sand şi Musset s-au înconjurat de un muzician francez de vreo treizeci de ani care se numea Hector Berlioz, de un tânăr pianist ungur de douăzeci şi trei de ani cu numele de Franz Liszt şi de poetul german I Icinrich Hcinc. Lui Hcinc George Sand i s-a părut la fel de frumoasă precum Venus din Milo.
îndată ce a regăsit-o şi recucerit-o pe Gcorge Sand, Alfred de Musset a dovedit că nu era în stare să-şi stăpânească gelozia retrospectivă pe care i-o trezea Pagello, deşi acesta dispăruse cu totul dc pe scena pariziană. Ceea ce îl frământa mai ales era dorința de a cunoaşte momentul în care Gcorge Sand şi medicul deveniseră amanți. Visase oare atunci când i se păruse că-i vede, în penumbra camerei cu numărul 13 de la hotelul Danieli, pe Riva dcgli Schiavoni, în fața Vămii Mării, bând amândoi din aceeaşi ceaşcă? Oare ajunseseră amanți înainte sau după propria sa plecare de la Veneția? O supunea la o adevărată tortură, o hărțuia cu întrebări, eu bănuieli, reproşuri, îi cerea amănunte, se delecta cu propria sa suferință.
Ciclul infernal al scenelor de gelozie şi al scrisorilor pasionale era amplificat de cercul prietenilor. Sainte-Beuve, Alfred Tattet, Gustave Planchc şi alți câțiva au fost prinşi rând pe rând în circul de cancanuri. Alfred Tattet, un prieten al lui Musset, devenise un prieten apropiat al lui Pagello. El i-a transmis lui Musset secretele de alcov pe care i le dezvăluise medicul din Veneția. Musset a spus că avea de gând să-l provoace la duel pe Gustave Planchc, critic la publicația *La Revue des Deux Mondes,* care răspândea zvonuri provenind fără îndoială de la Tattet. Pe la jumătatea lunii noiembrie, tânărul .lean-Jacqucs Ampcrc, fiul inventatorului clectrodinamicii, îndrăgostit lulea de

Juliettc Recamier, care devenise prietenul lui Chateaubriand de la care primea scrisori sublime despre Grecia şi despre bătrâneţea...
- Asta în anexă! exclamă A.
- Prea târziu! am răspuns cu. Prea târziu. Data viitoare.
- Data viitoare? întrebă A mirat.
- Da, l-am asigurat eu. Peste cinci miliarde de ani. Când te vei întoarce pe Pământ... tânărul Jean-Jacques primea o scrisoare de la Sainte-Beuve: „Dragă prietene, lucrurile merg ca de obicei şi cele mai mari furtuni după ştiinţa mea sunt scenele de despărţire dintre Lclia şi Rolla care şi-au petrecut toată luna din urmă blestemându-sc,

împăcându-se, sfâşiindu-se, suferind." Şi pe un bileţel pe care i-l trimisese Georgc pentru a-l invita la cină cu copiii la Pinson, pentru cincizeci de centime de căciulă, preabunul Buloz scria în grabă câteva însemnări care nu au ajuns până la noi decât pentru a merge direct pe planeta Urql odată cu tine:
Ceartă cu A. Peripeţia Pagello. Taliei îi. face mărturisiri lui Alf. Scene înfiorătoare Ea mărturiseşte în lacrimi, agăţându-se de genunchii lui Alfred şi implorând: Lartă-măl S-a cumpărat un cap de mort pentru a băga în el Ultima, scrisoare a lui A. şi din nou. valuri de lacrimi La mine acasă pe 13 nov., S. Beuve intervine între G. şi A.
- O, dragul meu O! exclamă A. Aş vrea să mai rămâi câteva zile cu mine pentru a-mi mai povesti despre aceşti oameni atât de fascinanţi!
Am clătinat din cap. A şi l-a plecat pe al său, sau ceea ce îi ţinea loc de cap.
- La cererea lui Buloz, care (acea portretele colaboratorilor pentru *La Revue des Deux Mondes,* Gcorge s-a dus să pozeze la Delacroix, al cărui atelier, situat pe cheiul Voltairc, numărul 15, era la doi paşi de locuinţa sa. Pe jumătate pentru a semăna cu acele femei pictate de Goya şi admirate de Alfred, pe jumătate din sacrificiu şi protest împotriva cruzimii destinului, ea îşi tăiase buclele lungi şi negre, precum Mathilde de La Mole din *Roşu şi Negru,* şi i le trimisese lui Musset. Portretul lui Delacroix prezintă imaginea patetică a unui tânăr paj aiurit şi palid după multe nopţi de veghe, a unei Ioana d'Arc slăbite de o pasiune nefericită, a unei Maria Magdalena tunse, dar în lacrimi, cu cruce şi cap de mort. Ea i-a arătat lui Delacroix - căruia îi spune tot timpul Lacroix - crochiurile albumului pe care i-l lăsase Alfred. Pictorul i-a spus că Musset avea mult talent şi că, dacă ar fi vrut, ar fi ajuns un mare pictor. A încercat, în fel şi chip, să o distragă pe George de la gândurile ei triste şi să-i aline suferinţa. „Lasă lucrurile în legea lor, o sfătuia el. Eu când sunt în această situaţie, nu mă ţin deloc mândru. Nu m-am născut cetăţean roman. Mă las copleşit de deznădejdea care mă macină, mă doboară, mă ucide. Când ea se satură,

oboseşte la rândul ei, apoi mă lasă-n pace." Dar, vai! tristeţea nu o mai părăsea pe George Sand.
Au mai fost şi momente plăcute. într-o zi în care, cum se întâmpla adesea, Musset se îmbolnăvise, George şi-a pus şorţul şi boneta servitoarei sale, care se numea Sophie, şi a dat fuga la familia Musset pentru a-l îngriji pe Alfrcd care plecase de pe cheiul Malaquais şi sc refugiase acasă la mămica. Totul s-a petrecut minunat. Sora lui Alfrcd nu o văzuse niciodată, iar mama sa s-a prefăcut că nu o recunoaşte. A stat la căpătâiul lui toată noaptea.
Au fost chiar şi momente de mare succes. în decembrie, ajunsă la capătul puterilor, istovită, resemnată, se întorsese la Nohant. Musset i-a trimis acolo - iritat - o buclă din părul ci. A primit, în schimb, o frunză din grădina lui George. Pe 14 ianuarie 1835, revenită la Paris, George îi trimitea un aviz de victorie lui Tattet, unul dintre autorii recentei sale înfrângeri:
„Domnule,
Există operaţii chirurgicale executate desăvârşit şi care fac cinste îndemânării chirurgului, dar care nu împiedică revenirea bolii. în virtutea acestei posibilităţi, Alfrcd e din nou amantul meu. Cum presupun că va fi bucuros să vă vadă la mine acasă, vă invit să luăm cina împreună în prima zi liberă de care veţi dispune. Dea Domnul ca jignirea pe care am dat-o uitării să poată readuce prietenia între noi. La revedere, dragul meu Tattet. Cu toată prietenia.
George Sand."
-Aoleu! se vaită A.
- Răgazul de pace şi linişte nu a durat mult. Au reînceput scenele, lacrimile, efuziunile pasionale, despărţirile şi insultele urmate de bileţele delirante, alternanţele, din ce în ce mai dese, de sărutări şi injurii. Pe vremea lui Pagello, Musset era cel care scria epistolele cele mai aiuritoare. Erau frumoase până la insuportabil. Dar acum ea era cea care suferea şi se zbătea pentru a evita despărţirea, venise şi rândul ei. în corespondenţa sa cu Alfred, în *Jurnalul intim,* tânguielile ei aduc a icnete de agonie: „Am treizeci de ani, sunt încă frumoasă, cel puţin aş putea fi în două săptămâni dacă aş putea să mă opresc din plâns. Ah! dacă aş putea să încep să iubesc pe cineva! Doamne, dă-mi iarăşi acea vigoare feroce de la Veneţia, dă-mi iarăşi acea aprigă dragoste de viaţă care m-a cuprins atunci ca un acces de turbare în

toiul unei disperări cumplite. Fă-mă, Doamne, să mai iubesc! Dragostea de viaţă e oare o crimă?"

- Aoleu! scânci A.
- Ceea ce auzi acum, l-am lămurit cu, sunt gemetele vieţii. Poţi scoate gemete şi altfel. Cu mai puţină violenţă. Cu mai multă reţinere. Dar acestea sunt destul de reuşite. Cât despre romanele doamnei Sand, tc scutesc de ele cu plăcere. Nu vei avea nevoie să figureze *Indiana* sau *Lelia* în anexele raportului. Şi nici chiar *Micuţa Fadetle,* nici *Balta diavolului,* nici *Francois le Champi,* care sunt nişte cărţi frumoase: Ic-ai căra cu tine degeaba. însă vorbele pe care George i le aruncă în faţă lui Alfred, care a încetat să o mai iubească după ce îi făgăduise marca cu sarea, asta e chiar viaţa oamenilor. O vei lua cu tine şi o vei duce ca atare locuitorilor de pe planeta Urql.
„Şi dacă m-aş duce într-o fugă la el când dragostea mă pune pe jar? Dacă m-aş duce să stau atârnată de cordonul soneriei până o să-mi deschidă uşa? Dacă m-aş culca de-a curmezişul pragului aşteptând să treacă cl? Dacă m-aş arunca în braţele lui? Atunci i-aş spune: Tu tot mă mai iubeşti. Vezi bine că cu te iubesc, că nu pot iubi pe altcineva decât pc tine. Sărută-mă, şi să nu spunem nimic, să nu discutăm. Spune-mi câteva cuvinte plăcute. Mângâie-mă din moment ce găseşti că sunt încă drăguţă cu toate că mi-am tăiat părul şi în ciuda celor două riduri adânci care s-au format pe obrajii mei chiar de data trecută... Când te vei simţi din nou iritat, dă-mă pe uşă afară, bate-mă, dar nu cumva să rosteşti vreodată acel cuvânt înfiorător: *ultima datăl* Voi suferi cât mă vor ţine puterile, dar lasă-mă câteodată, măcar o dată pe săptămână, să vin la tine după o lacrimă, după un sărut care să-mi dea viaţă şi curaj. Dar tu nu poţi face asta! Ah! ţi-e atâta lehamite de mine! Şi ce repede te-ai vindecat de iubire!"
încerca şi ea să se vindece la rândul ei. Dar nu izbutea. Se năpustea asupra lucrurilor pe care ştia să le facă. îşi făgăduia că va scrie o carte. Pentru prima dată în viaţa ei, îi era greu să lucreze. îşi dădea seama că Franz Liszt se uită la ea cu o oarecare atenţie. Ea nu reuşea însă să-i acorde atenţie. „Oare ce tot îmi spunea ieri Buloz de domnul Liszt?... Oare s-a gândit vreo clipă în mod serios că o să mă îndrăgostesc de domnul Liszt?... Dacă aş fi putut să-l iubesc pe domnul Liszt de furie, l-aş fi iubit, dar nu puteam... Nu mi-ar cădea deloc bine să-mi placă spanacul deoarece, dacă mi-ar plăcea, aş mânca, dar nu pot să sufăr

spanacul." De altminteri, „Domnul Liszt nu se gândea decât la Dumnezeu şi la Sfânta Fecioară care nu-mi seamănă absolut deloc". Liszt, despre care Fleine scria că îi plăcea „să-şi bage nasul în toate oalele în care Dumnezeu pregăteşte la foc mic viitorul lumii", se va hotărî totuşi să iubească o muritoare: aceasta va fi Maric d'Agoult. Şi fiindcă lumea nu încetează niciodată să ofere material pentru raport, fiica lui Liszt şi a Mariei d'Agoult se va căsători într-o bună zi cu Richard Wagner.
- Wagner!... gemu A. *Parsifăll...* Ravcllo!... Vi 11 a Rufolo!... Spu- ne-mi, o să-mi vorbeşti de Wagner? Şi spunând asta mă trăgea de mânecă.
- Exact, l-am liniştit eu. Poţi conta pe mine.
Era cea mai puternică dintre ei doi. Dar era la capătul puterilor. Trebuia să înceteze odată şi-odată acea luptă istovitoare cu îngerul care se sfârşea în agonie. Se întorcea din nou la acel Dumnezeu în care nu mai credea: „Ah! Doamne, redă-mi amantul şi atunci voi fi o femeie cucernică, iar genunchii mei vor toci lespezile bisericilor." El continua să scrie: „Te iubesc, te iubesc, te iubesc, adio. Adio, viaţa mea, binele meu. Adio, buzele melc, inima mea, iubirea mea." Mai întâi a plecat ea. A fugit la Nohant, pe ascuns. Scrisese, în *Jurnalul intim,* una dintre cele mai frumoase pagini de iubire din istoria acestor oameni de care te interesezi şi cărora le aparţinea, mai mult ca oricine, această femeie cu părul scurt prinsă în mrejele pasiunii:
„O, ochii mei albaştri, nu mă veţi mai privi niciodată! O, cap frumos, n-am să te mai văd aplecându-te asupra mea umbrit de acea galeşă tandreţe! O, trupuşor suplu şi călduţ, nu te vei mai întinde peste mine, precum Eliseu deasupra copilului mort, pentru a mă readuce la viaţă! Nu-mi vei mai atinge mâna precum lisus atingând mâna fiicei lui Iair şi spunându-i: „Fiică, ţie zic, scoală-te!" Adio, părul meu blond, adio, umerii mei albi, la tot ce am iubit, adio, la tot ce era al meu, adio! Acum, în nopţile mele fierbinţi, voi cuprinde în braţe trunchiul brazilor şi stâncile din pădure tot strigându-ţi numele şi după ce voi trăi plăcerea în vis, voi cădea leşinată pe pământul jilav."
-Aoleu! suspină A.
- Lumea îşi urmează cursul. Ea amestecă râsetele cu lacrimile şi josnicia cu strălucirea. Contele Rodolphe Apponyi, tânăr ataşat la ambasada Austriei de la Paris, ne povesteşte, în *Jurnalul* său, o scenă

care are loc un an sau doi mai târziu. într-o scară, în salonul literar al doamnei Emile de Girardin, unul dintre „acei tineri mâzgălitori de hârtie care fac sentimentalism ieftin în romanele lor de douăzeci şi cinci de bani pagina, şi care nu sunt mai puţin deplasaţi în conversaţie decât în scrierile lor" este prezentat ambasadoarci Austriei. E vorba de Alfred de Musset. Poetul are o reputaţie detestabilă: „Se rostogoleşte pe canapele, îşi pune picioarele pe masă, stă acoperit pe cap în salon, fumează ţigări de foi." Dar e unul dintre oaspeţii obişnuiţi ai prinţesei Bclgiojoso. de aceea ambasadoarea îl invită într-o seară în care musafirii săi sunt oameni de litere.

în scara respectivă, Musset soseşte „duhnind îngrozitor a tutun." Se apropie de o masă unde se află, în afară de ambasadoare şi de contele Apponyi, prinţesa de Bcthune, marchiza de Jumilhac, prinţesa de Craon şi alte câteva doamne din cea mai aleasă societate. Subiectul conversaţiei este Veneţia, unde tocmai şi-a pus capăt vieţii, din dragoste pentru prinţesa Charlottc Bonapartc, pictorul Lcopold Robcrt. Musset spune că şi el a fost cât pe ce să moară cu un an în urmă la Veneţia.
Pentru a arăta poetului un interes cerut de politeţe, contele Apponyi subliniază cu fineţe că ideca de a muri singur în străinătate, fără vreo rudă, fără vreun prieten, are în ca ceva înfricoşător.
- Fără îndoială, răspunde Musset. însă eu eram îngrijit, din fericire, mai bine decât de un prieten şi mai bine decât de o rudă: aveam lângă mine o persoană adorabilă şi credincioasă.
- Şi de atunci aţi pierdut-o? întreabă ambasadoarea.
- Doamna Musset a murit? întreabă îngrijorată prinţesa de Bethune.
- O! nu, răspunde tânărul poet, eu nu am fost niciodată căsătorit. Era doamna Dudevant împreună cu care călătoream în Italia. Ei îi datorez viaţa. M-a îngrijit cu acea iubire şi tandreţe de care doar ea este în stare.
„După aceste cuvinte s-a aşternut tăcerea, scrie în *Jurnalul* său contele Apponyi. La această neaşteptată mărturisire toate doamnele şi-au aruncat priviri pline de subînţeles. Cele care nu ştiau să roşească abia se abţineau să nu râdă. Iar bărbaţii, şi eu şi ceilalţi, neputând să ne abţinem, ne-am retras în bibliotecă pentru a da frâu liber râsetelor noastre."
Viaţa îşi continuă la nesfârşit arabescurile şi contradicţiile sale. Bâiguielile sale. Tăgăduielile sale. Unui prieten care îi spunea: „O! ce frumoase sunt scrisorile adresate lui Musset! Doamna Sand are un suflet atât de frumos!", Sainte-Beuve, care fusese călăuza iadului în

care arseseră cei doi amanţi, îi răspundea: „Da, un suflet frumos şi o crupă zdravănă." Fiicei generosului Buloz, care tocmai contempla un portret al lui Georgc Sand, Julcs Sandcau, fostul amant al lui George, pe atunci „cu o frizură precum cea a Sfântului Ioan într-o scenă a Nativităţii", deja pornit pe drumul cheliei şi al Academiei, îi murmura la ureche: „Uită-te bine la femeia aceasta, puişor, e un cimitir, înţelegi? Un cimitir!" Şi pentru ca lucrurile să fie rotunde şi bine încheiate, el devenea amantul Mariei Dorval pe care Georgc Sand o iubise atât de mult şi o preferase atâtor bărbaţi: „Dacă-mi vei răspunde imediat, spunându-mi în loc de orice introducere: *Vino*\ voi porni îndată spre tine, chiar dacă aş fi bolnavă de holeră sau aş avea un amant..." -Aoleu! suspina A.
Lovitura cea mai grea era încă ascunsă în viitor. „Femeia Sand, va scrie Baudclairc...
- II cunosc, mă întrerupse A:
iţi las aceste versuri, iar clacă al meu nume...
(trad.: Al. Iiodoş)
- El este, am confirmat eu. „Femeia Sand este un Prudhomme al imoralităţii. Ea nu a fost niciodată artist. Are faimosul stil curgător şi atât de scump burghezilor..."
-A! zise A către mine, aici te recunosc chiar pe tine.
- Crezi? l-am întrebat cu cu o voce albă.
- Aşa mi se parc, adăugă A.
- A, foarte bine! am răspuns cu ţâfnos. „E proastă, e greoaie, e vorbă-lungă; cât despre ideile morale, ea are aceeaşi profunzime a judecăţii şi aceeaşi delicateţe a sentimentelor ca şi portărcsele şi fetele întreţinute. Faptul că s-au găsit câţiva bărbaţi care să se îndrăgostească în treacăt de această latrină nu e decât dovada depravării bărbaţilor acestui veac. Nu mă mai pot gândi la această făptură stupidă fără să mă treacă un fior de groază. Dacă mi-ar ieşi în cale, nu m-aş putea împiedica să nu-i arunc un agheasmatar în cap."
- Aoleu! exclamă A contrariat. Iată nişte lucruri pe care niciodată nu le-ai putea vedea pe planeta Urql.
- Cred şi eu, am răspuns. Acestea sunt vechi specialităţi ale casei noastre. Ca şi tristeţea şi memoria. La câţiva ani după iubirea sa funestă, Musset s-a întors în pădurea Fontainebleau unde cei doi

amanţi se plimbaseră împreună, unde el dăduse primele semne ale deli- rului care avea să-l (intuiască la pat la Veneţia şi unde se gândiseră să-şi pună capăt vieţii. A revăzut-o pe George Sand de departe, la teatru. Râdea cu poftă. I s-a părut frumoasă. S-a întors acasă şi a scris dintr-un condei, într-o noapte, *Amintire:*
Chiar trăsnetul în capu-mi de-ar fi ca să răsune, In suflet amintirea trăi-va neîncetat. La fel ca marinarul în larg prins de furtună, Mă ţin mereu de ea legat.
Nu vreau să ştiu, câmpia de va-nflori divină. Nici ce se va alege din neamul omenesc; Nici ceruri/e, mâine, de-or scoate la lumină Tot ee-n linţoliu-azi învelesc.
Ci-mi spun atât: „ In ceasul şi-n locul asia, eu Am fost iubit odată, iubeam; era frumoasă!" în sufletul meu veşnic, comoara preţioasă, O iau, s-o duc lui Dumnezeu!
(trad.: Lazăr llicscu)
- Ia stai o clipă! mă întrerupse A. Pe Dumnezeu, nu cumva îl blestemase?

- Nu arc importanță, l-am liniştit eu. Aşa sunt oamenii.

XX

Repetiție generală

- O, A! am exclamat cu către A.
- O, O! mi-a răspuns A ca un ecou.
- Iată că a venit momentul să plecăm fiecare spre destinația noastră. Mă întreb cuprins de îngrijorare dacă ți-am fost într-adevăr de folos. Oare ce imagine le va oferi raportul despre această lume cititorilor noştri, spiritele de pe planeta Urql?
- Nu ştiu nici cu, îmi spuse A. Nu mai ştiu. Mi se parc că, tot ascul- tându-tc povestind şi plimbându-mă cu tine prin lume, am încetat să mai fiu un spirit şi am devenit un om.
- In acest caz, du-tc să le povesteşti spiritelor, confraților tăi, cum sunt oamenii.
-Asta voi încerca să fac, îmi spuse el. Şi cum ci nu au nici cea mai vagă idee despre cum pot arăta viața şi oamenii, nu-mi va fi deloc uşor.
- Le vei povesti timpul, istoria, trecutul şi viitorul?
- Asta le voi povesti.
- Le vei povesti despre prezent, veşnică agonie, şi despre libertatea care se strecoară, împleticindu-se, orbită de orgoliu, ca o preafrumoasă iluzie, între trecut şi viitor'?
- Le voi povesti.
- Le vei povesti despre maşina rotundă, despre algele din negura vremurilor, despre naşterea conştiinței, despre uimitoarea putere a gândirii?
- Le voi povesti.
- Le vei povesti despre soare, despre cerul albastru, despre norii de pe mare'?
- Le voi povesti.

- Le vei povesti despre pasiunile noastre, despre bani, despre iubi- rea care ne macină, despre ambiție, despre remuşcare, despre taină, despre iertare, despre tot ceea ce ei nu pot cunoaşte fiindcă aceasta e soarta hărăzită oamenilor şi numai oamenilor'."
- le voi povesti.
- le vei povesti despre imposibilitatea şi setea de a cunoaşte, despre adevărul şi despre dreptatea care se duc mereu ceva mai departe, despre natura înlocuită de puterea oamenilor, despre progresul ineluctabil al ideilor şi al lucrurilor, despre cărți, despre unelte, despre speranță şi teamă?
- le voi povesti.
- Le vei povesti despre Măria?
- îți promit: le voi povesti.
- le vei spune povestea noastră, Ic vei povesti toate aventurile noastre?
- Voi încerca, m-a asigurat el.
- Bine, atunci du-te! l-am îndemnat cu. întoarce-te pe Urql. începu să bată din aripi.

Am vărsat câteva lacrimi. Poate pentru el. Poate pentru mine. Poa- te pentru lumea în care petrecuscrăm trei zile unul alături de celălalt şi care era atât de tristă şi atât de veselă în acelaşi timp.

- O, Oî spuse el cu regret.
- O, A! i-am răspuns eu pe acelaşi ton.
- lată că acum simt şi eu, la rândul meu, ca un fel de teamă de a nu fi la înălțimea misiunii melc şi de a mă dovedi incapabil să îngân un singur cuvânt atunci când autoritățile de pe planeta Urql mă vor asalta cu întrebări despre lumea ta.
- Nicio grijă! l-am liniştit cu. Te vei descurca bine. Adu-ți aminte dc umbrele, de strada Dragonului, de conetabilul de Bourbon, de Piazza Campitclli, de algele verzi şi albastre.
-Aş prefera..., începu el.
- Ce anume? l-am întrebat.
- Să-mi pui câteva întrebări ca să ştiu şi cu cum stau.

Mai aveam la dispoziție paisprezece minute. Mi-a luat un minut ca să mă gândesc la ceea ce aveam să-l întreb. Am tras adânc aer în piept.

- ce fac oamenii? l-am întrebat.
- Trăiesc, mi-a răspuns el.
- ce înseamnă a trăi? am întrebat.

- A muri, a răspuns cl. Moartea e legată de naştere.
- Excelent, l-am felicitat cu. Intre naştere şi moarte, ce fac oamenii?
- Caută să-şi împlinească dorințele şi să-şi amăgească pasiunile. Şi asta când în sus, când în jos.
- Nu există la oameni ceva obscur şi clar totodată care se numeşte libertate?
- Ea luptă cu viitorul pentru a-l schimba în prezent, iar în trecut capătă numele de necesitate.
- Ce este un om, un brad, o libelulă, un burete?
- Timp, timp pe un suport.

- Trecutul?
- înseamnă dispărut. Inflexibil şi foarte plăcut. Probabil prezent în ceva numit undeva.
- Viitorul?
- Înseamnă absent. Implacabil şi flexibil. Nu e încă nicăieri.
- Bine. Banii?
- Merg la cei bogaţi. Fug de cei săraci.
- Munca?
- Cu cât e mai grea, cu atât e mai prost plătită. \l mai obositor să fii miner din subteran decât scriitor sau bancher.
-Asediul Romei? am întrebat.
- 1527. Conetabilul dc...
- Foarte bine, l-am întrerupt eu. Ştiu că ştii. Aristotcl, Aviccnna, Averrocs, Kepler?
- Nu vor fi probleme, m-a asigurat A. Şi Newton, şi Einstein. Şi radiaţia Hubble.
-Perşii, cartaginezii, aztecii, kafirii Siah-Posh şi kafirii Amazulla?
- O.K., m-a asigurat A.
- Hortense Allart?
- Chateaubriand. Stendhal. Sainte-Beuve. George Sand. Henry Bulwer-Lytton.
- Ai putea face acelaşi lucru cu Mérimée, cu Louise Colet, cu Lucreţia Borgia, cu Cleopatra, cu Pctroniu, cu Victor Hugo?
- Cred că da, mărturisi A. Am lista completă a operelor lor, a apucăturilor lor, a amanţilor şi a amantelor lor.
- Viteza luminii?
- Trei sute de mii de kilometri pe secundă. Nimic şi nimeni nu poa- te merge mai repede.

- Care e cea mai frumoasă amintire a mea pe acest Pământ? Doar ca exemplu, evident, am adăugat eu modest.
-Aici stau în cumpănă, zise el. Symi. Sambuco. Sosirea ta. Pleca- rea ta. Aproape nimic. Aproape totul. Zăpada în soare. Câteva cărţi. Şi Măria, bineînţeles.
- Nu e rău deloc, l-am încurajat cu. Urşii, broaştele, vulturii, scolo- pendra Rcaumur?
- Monogame, mi-a răspuns.
- Surprinzător, am spus cu. Dar exact. Fluturii, termitele, furnicile, albinele: e vreo problemă?
- Niciuna, spuse el. Toate sunt la locul lor.
- Găurile negre?
- Le cunosc mai bine decât tine. Atracţia e atât de puternică încât nicio rază luminoasă nu poate scăpa din ele. Nu sunt identificate decât prin efectele lor. înghit tot ceea ce ating. Fie dau spre o altă lume.
- Gelozia, ura de sine, pofta de altceva, isteria, numenul şi lucrul în sine, lupta dintre stăpân şi sclav, inconştientul structurat precum limbajul, dorinţa de catastrolă?
- H la mintea copiilor, zise el triumlător. Simplu ca bună ziua.
- Bine, am spus eu. Să nu cumva să tratezi, când tc întorci pe Urql, cu prea multă uşurinţă pe mic-burghezul din Trier care îşi exploata bonele, pe şarlatanul din Vicna. Nu uita, te rog, că erau nişte genii. Ţi-aduci aminte de dalii, de tomate, de porumb?
- Provin din America împreună cu sifilisul, cu cartoful, cu tutunul.
- de pastele făinoase, de mitrele episcopale, de basmul *Cenuşăreasa"!*
- Au venit din China cu Marco Polo.
- de carnaţii de Vire, de biftceul cu cartofi prăjiţi, de vinul bcaujolais proaspăt recoltat, de vinurile château-margaux şi nuits-saint-georges?
- De neuitat, recunoscu A. Şi acestea sunt de la tine.
- Sacrificiul, iertarea, milostenia?
- Lumina e umbra lui Dumnezeu.
- La ce serveşte lumea?
- Sensul lumii constă, pentru oameni, în a căuta un sens mereu ascuns oamenilor şi despre care singurul lucru pe care îl ştiu oamenii este acela că nu-l vor găsi.
- Vor ajunge oamenii într-o bună zi, înainte de sfârşitul acestei lumi, să-i găsească totuşi sensul?
- Bineînţeles că nu.

- Trebuie căutat totuşi'/
- Evident că da.
- Didona şi Enea?
- Purceii.
- Cavalerul polonez?
- Rcmbrandt.
- Romanele franceze de după cel de-al Doilea Război?
- N-am nici cea mai mică idee, recunoscu el.

- Ei bine, am spus cu atunci, totul merge ca pe roate. Se parc că ai învățat despre lumea asta tot ceea ce trebuia să ştii. Mai rămâne o întrebare hotărâtoare pe care cele mai bune spirite de pe Urql nu vor uita să ți-o pună: Ai cumva cea mai mică idee despre rostul venirii tale aici?
- Desigur, răspunse el: să întocmesc împreună cu tine un raport despre această lume.
- Ce fel de raport?
- Un raport exhaustiv care să facă inutilă orice altă expediție înain- te de cinci miliarde de ani.
- Şi crezi că ai reuşit?
A înghițit în sec. A stat în cumpănă. A tras mult aer în piept.
- Nu ştiu, a murmurat el.
- Recunosc că ghidul tău are o parte de responsabilitate în eşecul sau succesul expediției tale. însă greşeala e a ta: a fost o acțiune nesăbuită. Lumea e o totalitate pe care nici măcar un spirit venit de pe Urql nu e în stare să-i dea de capăt şi al cărei sens îi scapă aşa cum ne scapă şi nouă. El scapă peste tot, se ascunde, se împrăştie sub ochii noştri iar tu nu Ic vei putea duce decât nişte frânturi celor care te-au trimis aici.
Toate spiritele de pe Urql vor năvăli asupra ta pentru a-ți cerc amănunte despre lumea misterioasă şi absurdă din care vii. Eu unul aş refuza, dacă aş fi în locul tău, să răspund la întrebări. Lc-aş pune raportul în brațe şi m-aş retrage la adăpostul muțeniei şi a amintirii despre Maria şi despre prietenul tău O.
- Ştii că mi-a trecut adesea prin gând să distrug raportul şi să proce- dez ca şi cum lumea nu ar fi existat niciodată. Nici soare, nici Sambuco, nici umbrele, nici lei-de-mare. Nici nevroză existențială şi nici Chatcaubriand. Un eşec al întregii acțiuni. O mare tăcere. O absență. Un secret între mine şi tine. Şi între lume, oameni, timpul care trece, şi poate, de asemenea, Dumnezeu - sau ceca ce ține loc de Dumnezeu.

- Drăguță idee, am recunoscut eu. Şi totuşi lumea există. Vezi foarte bine: raportul vorbeşte despre ea.
- Poate voi putea încerca să-i fac să creadă pe cei de pe Urql că numai raportul există şi că nu mai există o altă lume în afară de raportul însuşi, ce zici?
- A! am exclamat eu, înțeleg unde vrei să ajungi: de vreme ce raportul nu e nimic altceva decât lumea, de ce ar fi aşadar lumea altceva decât raportul?
- Da, a întărit A. De ce?
- Mă tem, am început cu, că acest şiretlic nu are nicio şansă. Ei vor bănui sigur că acest raport nu s-a născut din el însuşi şi că există, în spatele lui, ceva necunoscut.
- A! interveni el, oare există mereu, în spate, ceva necunoscut? Problema nu e deloc simplă.
- Nu e imposibil, tocmai, ca lumea să fie simplă. Dar noi nu putem să ştim acest lucru fiindcă ne lipseşte cheia şi fiindcă suntem în timp, în timpul care tulbură şi complică totul, precum şi în acest subprodus al timpului pe care îl numim spațiu.
- Poate că raportul îi va ajuta pe oamenii de pe Urql să vadă lumea mai limpede decât noi, nu?
- Şi cu aş vrea acest lucru. Nu sunt deloc sigur. In sânul timpului care distruge totul dar şi conservă totul, trebuie să fii atent la cel mai mic gest şi la cel mai neînsemnat cuvânt. Căci fiecare gest şi fiecare cuvânt, şi poate fiecare gând, sunt înscrise undeva pe nişte registre necunoscute. Noi am complicat lumea în loc de a o rezuma. Ne-am adus propria contribuție la sparanghel, la efemeride, la Războiul de 100 de Ani, la *Critica rațiunii pure,* care nu aveau nevoie de ea. Am făcut lumea mai opacă în loc de a o face mai transparentă. Lumea era mai simplă înainte de raport. Acum, de când există raportul, e mai puțin simplă.
- Dumnezeule! se tângui A. Simt că mi se-nvârte capul. Lumea mă ameţeşte. Spune-mi ce trebuie să fac.
- întoarce-te pe Urql, l-am stătuit eu. Şi povesteşte-le că există undeva o lume neverosimilă care pare să meargă de la sine pentru spiritele care o locuiesc. Lămureşte-i că oamenii sunt spirite ca şi tine, însă complet debusolați de timpul care trece, de moartea care nu-i scapă din ochi, dar şi de corpul pe care îl cară cu ei, care îi ajută să sufere, care îi ajută să fie fericiți, care îi ajută să gândească şi fără de care ei nu ar fi nimic.

- Dar dacă ar fi să rămân aici? sări deodată A. Dacă m-aş preschimba în om? Dacă m-aş duce să trăiesc cu Măria?
- Nu poți, l-am calmat eu. Numai în romane se întâmplă ca, prefăcute mai întâi în broască, în liliac, în licorn, spiritele să se transforme deodată în tineri. In lumea în care trăim noi, oamenii, chiar şi zeii, nu se nasc decât din oameni.
-Nu aş putea susține cumva că m-am născut dintr-un om? Tu mi-ai putea servi drept tată...
- După care te-ai duce să trăieşti cu Măria? De vreme ce voi fi tatăl tău, asta va semăna cu un fel de incest: mai bine nu.
- Cum vrei tu, zise el împăciuitor.
- Mulțumesc mult de tot, am răspuns eu.
M-a privit cu mai multă bunăvoință decât o făcuse vreodată până atunci.

- în privința oamenilor şi a lumii lor, îmi mărturisi el, simt că ezit între oroare şi un fel de tandrețe. Nimeni nu a făcut mai mult rău decât voi, din moment cc, în întreaga istoric a Universului, nu au existat vreodată alții în afară de voi pentru a face rău şi, în momentul în care se lasă cortina, în momentul în care mă pregătesc să vă părăsesc pentru a mă îndrepta spre acea eternitate pe care voi o numiți neant, îmi vine să mă ridic în picioare şi să vă acopăr cu aplauze.
- Parcă mă considerai idiot, i-am amintit cu.
- Bineînțeles, a răspuns el. Sigur că eşti. Ceea ce e mai măreț în voi se naşte tocmai din limitele voastre. Există bine fiindcă există rău. Tocmai fiindcă eroarea e posibilă, adevărul merită să fie căutat. Lumea capătă sens pentru că există ceva ascuns. S-ar spune că totul e reglementat la milimetru, că totul e făcut cu artă. Sunteți nişte alge, nişte peşti, nişte primate peste care au trecut, pentru a vă permite să compuneți muzică şi piese de teatru, pentru a vă învăța ce e dreptatea, pentru a vă da o idee despre albastru, despre triunghi, despre infinit, despre calambur, câteva milioane de milenii. Sunteți materie purtată de timp. Sunteți ceva care aduce cu o puzderie de stele. Sunteți mai nimic şi totuşi aproape totul. Sunteți purtați de forța lucrurilor şi de genera- țiile succesive. Sunteți adăpostiți de istorie. Beneficiați de ceea ce oamenii au făcut deja înaintea voastră. Nu ştiți nimic despre nimic. Cei mai sclipitori dintre voi, cei mai vestiți, cei mai mari, născocesc tot felul de lucruri mărunte, şi imediat depăşite, în domeniul sunetelor, al

imaginilor, al cuvintelor, al evoluției universului. Şi se pare totuşi că în fiecare dintre voi, în cel mai neajutorat şi cel mai idiot dintre voi, există ceva din flacăra care a dat naştere lumii.
Căci e desigur, Doamne, deplina mărturie A demnității noastre, ce-n suflete ne-o legi, Aceste plânsuri care din veac în veac învie Şi vin ca să se stingă pe țărmul tău de veci!
(trad.: Ion Pi Hat)
- Ce mai e şi asta? întrebă A.
- Mai nimic. Sunt cuvinte.
-Ar putea 11 cumva cuvintele pe care i le spuneai Mariei pe vremea când trăiai?
- Nu, din nefericire, am răspuns cu. Cuvintele melc nu au zburat niciodată atât de sus.
- îmi închipui că zburau tot atât de sus ca şi cele ale lui Chateaubriand către Juliette Recamier, ca şi cele ale lui Müsset către George Sand sau ale lui George Sand către Musset, nu?
- Să nu crezi asta, l-am prevenit eu. în ultimele zile ale vieții sale, Chateaubriand o întâlneşte pe Rachel la Juliette Recamier. Rachel are şaptesprezece ani. Are mare succes în *Athalie,* Parisul e la picioarele ci. pe jumătate paralizat, Chateaubriand se târăşte până aproape de ea şi îi spune:
- Câtă tristețe, domnişoară, să întâlneşti ceva atât de frumos când trebuie să mori.
Atunci Rachel se întoarce spre el, îi aruncă o privire irezistibilă şi, cu aceeaşi voce cu care recită în fiecare seară visul lui Athalie în fața unor săli în delir, îi spune:
- Dar, domnule viconte, există şi oameni care nu mor. Aminteşte-ți de Sainte-Beuve pe cale să descopere talentul lui
Müsset care era aproape un copil, aminteşte-ți de împărat sau de papă ridicând de pe jos penelul pictorului, aminteşte-ți de Alexandru, de Cezar, de Evariste Galois, aminteşte-ți de Haydn şi de *Creațiunea* sa, de Händel cu oratoriul *Mesia,* şi de Mozart, şi de întreaga familie Bach, aminteşte-ți de Vinci, care intuise tot ce se poate intui, şi de Giorgione, şi de Rembrandt, şi de Guillaume, de marele Guillaume:

Porumbelul meu alb rada mea
O, margaretă scuturată
Insula mea de departe, Desiruda mea.
Trandafirul meu cuişorul meu
şi Maupassant, care făcea capodopere cu capete de ață, şi Joubert pe Adige şi Marceau pe Rin...
- Şi Flaubert pe Nil, completă A.
- Şi Offenbach, şi Oscar Wilde, şi Heine, şi Toulet, şi toată cohorta celor care, într-o sută de ani, ne-au schimbat imaginea: raportul nu face doi bani, în ceea ce mă priveşte, eu am să mor cu totul, însă există oameni, în lumea noastră, care sunt plini de geniu.
- Ciudat lucru, spuse A. Mi se pare că ceea ce-i uneşte pe oameni e mai puternic decât ceea ce îi deosebeşte. Mi se pare că fiecare om merită să-ți aduci aminte de el ca de un succes unic şi de o comoară demnă de iubire. Mi se pare că singurul geniu cu putință este geniul oamenilor.
încă o dată, o ultimă dată, ara reflectat câteva clipe.
- Ei bine, am spus apoi, măcar atât, ce baftă pe mine! ce fericire! am avut norocul să fiu unul dintre aceşti oameni.
Atunci A a făcut câțiva paşi spre mine şi m-a luat în brațe.

EPILOG

Spectre de amiază, strigoi în revenire, Stafii ale vieții din vorbe de iubire.
ARAGON

Mulțumesc şi iertare!

Mulţumesc. Totul era bine. Totul era simplu. Peste Univers domnea ordinea. M-am pomenit singur deasupra Vămii Mării. Asta se întâmpla pe 26 iunie, cu puţin înainte de amiază. Mi se întâmplase un lucru pe care Maria nu avea să-l mai uite vreodată: murisem. Cât despre restul, c posibil să fi născocit totul. Lumea nu exista. Spaţiul şi timpul erau o amăgire. Toate celelalte erau oglindiri. Viaţa era un vis. Marx, Rance, Lcnin, asediul Romei, cele două sexe într-o continuă vrajbă, Piazza Campitelli Ia doi paşi de Capitoliu şi de Teatrul lui Marcellus, umbrelele de pe strada Dragonului, rivalitatea dintre Mole şi Chateaubriand, epistola de dragoste trimisă de Musset lui George Sand: „Scumpa mea George, trebuie să-ţi mărturisesc un lucru de-a dreptul prostesc şi ridicol: sunt îndrăgostit de dumneata", staterul de aur al lui Chamilly, uşa closetului de la UNESCO şi de la Grand Central din New York, cina de la Lointier pe 20 iunie 1833, şi chiar soarele la Symi şi în Valea Dragonului de sub Sambuco, toate acestea nu erau decât un vis la dimensiunile Universului, cât se poate de coerent şi de plin de surprize, şi din care se năşteau, la grămadă, şi fericirile şi nefericirile.
Mă trezisem: visul se spulberase. Nimeni nu mai ştia unde dispăru- se. se prăbuşise în neant sub numele de amintire. Nu făcusem decât să visez realitatea în întregul ei. S-ar putea oare ca şi alţii, după mine, şi adormiţi ca şi mine în spaţiu şi în timp, să continue acelaşi coşmar şi aceleaşi iluzii? în ceea ce mă privea, eu o încheiasem definitiv cu zbuciumările lumii şi cu incertitudinile ei. Scăpasem de îndoielile care mă frământaseră atâta vreme. O certitudine se impunea în faţa tuturor şi în vecii vecilor: ieşisem cu adevărat din timp. Intrasem în timp în sânul mamei mele - binecuvântat fie-i numele! Şi mă retrăsesem din el în faţa Vămii Mării. Mă despărţisem de corpul meu în care locuisem

preţ de câţiva ani. Murisem. Peste Univers domnea ordinea. In sfârşit, acum totul era simplu. Totul era bine. Mulţumesc.
A se avântase în zbor spre tărâmuri de verdeaţă. II văzusem luându-şi elan spre înalturi, nevăzut şi radios, în direcţia realităţii: o altă realitate, cea care mă aştepta şi pe mine, în afara spaţiului şi a timpului. Eternitatea are multe nume: pentru unii ea este cerul, muntele Sumeru, gan-aeden, djanna cu huriile sale, Walhalla războinicilor, paradisul sfinţilor şi al îngerilor; pentru alţii ea este neantul. îmi aminteam de A aşa cum îmi aminteam de Carpaccio, de 1 laydn, de Flaubert, de Fabrice del Dongo sau de prietena mea Nane pe care nu-i întâlnisem niciodată. Ca şi de bătălia de la Adrianopol la care nu fusesem martor. Lumea era un funambul uşor abţiguit, mereu gata să se prăbuşească în gol şi mereu salvat în ultima clipă de amintire şi de fiinţă: A ţinea, ca şi lumea, de împărăţia visurilor spulberate. Dar oare, la fel ca şi Veneţia, la fel ca şi Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană, la fel ca şi faimosul *Big Bang* din care se ivise totul, lumea existase ea vreodată altfel decât în bietul meu cap tăcut cenuşă şi aruncat astfel de Maria în laguna Veneţiei? Sub ochii mei se perinda întreaga mea viaţă şi totalitatea lumii. Şi era ca un fel de miraj care ar fi dispărut ca prin farmec.
Nu mai exista decât moartea mea. Tăcerea. Eternitatea. Infinitul care începe atunci când totul s-a sfârşit. Şi iubirea Mariei. Tot restul dispăruse. Tot ceea ce iubisem atât de mult, cărţile, fetele trezite în zori, mulţumesc pentru fete, brazii înzăpeziţi, sosirea navelor în port la asfinţitul soarelui, mierea, chiparoşii, lăsarea scrii, mulţumesc, timpul care trece, mulţumesc, totul se cufundase în absenţă, într-un ocean de neant care era totuna cu fiinţa. Existase aievea ceva trecător, ceva fugitiv, ceva inutil, ceva evanescent: un vis numit realitate. Acum mai existau doar moartea şi iubirea Mariei.
Poate că acum A tocmai le vorbea de Maria confraţilor săi neîncre- zători în faţa unei asemenea frumuseţi? Nu cumva raportul circula deja din mână-n mână printre spiritele de pe planeta Urql înlemnite de stupoare şi de teamă în faţa ciudăţeniei lumii? în centrul raportului şi, prin urmare, în centrul a tot ce există, imaginea Mariei, care continua să strălucească într-o inimă ce încetase să mai bată, se răspândea deodată până la frontierele Universului. Lumea era ceva care semăna cu iubirea, sau nu era absolut nimic.

Ţinusem tare mult la A. Petrecusem în compania lui, vorbind de timp, de spaţiu şi de ceea ce se ivea din ele, câteva ceasuri de neuitat. Făcuse din moartea mea o vrajă trezindu-mi amintirea vieţii. Se făcuse nevăzut ca şi întreaga lume. Era o amintire printre alte amintiri. în ochii veşniciei, el nu era nici mai mult nici mai puţin real decât Clcopatra sau Alaric. Nu era nici mai mult nici mai puţin un vis decât întemeierea Romei sau decât Vama Mării. Mărturisesc sincer: mi-era dor de el. Tot ceea ce uitasem să-i spun despre măreţia lumii - şi aceste lacune din raport erau pentru mine o adevărată suferinţă - îmi stăruia acum tot timpul în minte.
- Poftim! îmi spuneam în sinea mea, de vreme ce A nu mai era lângă mine, niciun cuvânt despre Bcllagio plutind cu etrava pe lac sub soarele atât de strălucitor printre ropote de ploaie, niciun cuvânt despre Peguy:
Ascultă-mă, femeie: când ale morţilor suflete Vor reveni să caute în vechile locuri, După atâtea bătălii şi atâtea bocete, Puţinul rămas din bielele lor corpuri...,

Niciun cuvânt despre jocul de şah, despre veşnica întoarcere, despre teorema lui Godel şi despre cea a lui Fermat, despre bătălia de la Panipat între întemeietorul dinastiei Marilor Moguli care se numea Babur şi ultimul vlăstar al dinastiei Lodi, niciun cuvânt despre structura matematică a Universului în virtutea căreia această lume, care era în întregime doar iubire, nu era, de asemenea, de la un capăt la celălalt, decât un şir de cifre, şi poate o cifră unică, uriaşă, misterioasă şi tainică, niciun cuvânt despre Tombuctu, despre Gene Tierney din *Laura,* despre Domenico Cimarosa şi a sa *Căsătorie secretă,* despre *Metamorfozele* lui Ovidiu - „Fie ca acea zi fatală ce nu are drepturi decât asupra trupului meu să pună capăt, când va găsi de cuviinţă, cursului şovăitor al vieţii mele: partea nobilă a fiinţei mele se va înălţa atunci, nemuritoare, deasupra aştrilor din tării, iar numele meu va fi nepieritor. Seminţiile pământului îmi vor citi stihurile şi, acoperit de faimă, atâta timp cât vor dăinui veacurile, dacă există vreun adevăr în presimţirile poeţilor, eu voi trăi" - nici despre cele ale lui Apuleius, numite şi *Măgarul de aur,* modelul ancestral al tuturor romanelor pe care le citim seara, în parcuri, când se îngână ziua cu noaptea. Şi cum să nu te miri că aşa ceva se numeşte raport!

Simţeam că îmi crapă obrazul de ruşine. Aş fi vrut să trăiesc din nou pentru a putea umple atâtea lacune şi a încerca să-i prezint lui A o imagine mai puţin dezastruoasă despre lumea în care descinsese. Dar era prea târziu. A îşi luase zborul în direcţia planetei Urql cu raportul sub aripă. Astfel că oamenii de pe Urql nu vor şti niciodată nimic despre perşii de pe vremea Sasanizilor, nimic despre Diderot şi d'Alembert, nimic despre girafele cu gâtul lung, nimic despre cultura orezului sau despre trestia de zahăr, nimic despre Lucky Luciano şi nici despre Jack Spintecătorul. Şi îşi vor face astfel, din cauza mea, o idee greşită despre lume, despre viaţă şi despre oameni. Lumea era aşa de frumoasă: cu am ponegrit-o. Lumea era atât de variată: cu am simplificat-o până la caricatură. Lumea avea atâta profunzime: cu am atins-o în treacăt. Din toate aceste motive le cercam iertare, de la distanţă, spiritelor de pe Urql, care tocmai răsfoiau probabil raportul, cu ochii holbaţi de mirare, buimăciţi, cu inima zvâcnind de emoţie, şi mergeau pe urmele melc la Sambuco, la Symi, în Piazza Campitelli sau pe strada Dragonului, sub o umbrelă impunătoare. Trebuie să recunosc că A avea, din păcate, dreptate: eram un ageamiu, un netot, un neisprăvit, şi poate un ticălos. Nu tăcusem nimic, sau aproape nimic, din acest vis ţesut de timp pe care îl numim lume, pe care o iubisem atât de mult şi pe care o uitasem cu totul.
îmi ceream iertare. Mă afundam tot mai mult în cer, în cerul limpezit de norii încă agăţaţi de singura planetă care a zămislit oameni, şi continuam să-mi cer iertare. Singurul cuvânt care îmi venea în minte şi în inimă în clipa plecării era acesta: „Iertare." îi cerusem iertare lui A când se pregătea să plece. Mă luase în braţe. Plângeam cu hohote pc umărul lui. Cu aceeaşi voce cu care încercasem zadarnic să-mi amintesc, de-a lungul celor trei zile, cu gândul la oamenii de pe planeta Urql, de atâtea frumuseţi şi plăceri care tăceau din această lume un loc de vrajă şi de fericire, bolboroseam:
-0,AL. O, A!...
Mă bătea prieteneşte pe spate, uşor distrat, şi-mi şoptea la ureche:
- Gata!... Gata!... Nu are rost să faci atâta tevatură pe motiv că ai intrat în timp pentru o spuză de primăveri şi ai fost ceva de genul unui burete evoluat, al unei maimuţe superioare...
Eu boceam în continuare. O ţineam una şi bună:
- Iertare!... O! iertare...

- Iertare pentru ce? mă întreba el. Nu erai în stare de mare lucru. Ai făcut şi tu după puterile tale.
- Iertare! bâiguiam eu printre scâncete. Cer iertare! Iertare pentru lume! Iertare pentru mine! Iertare pentru raport!
Atunci A, cu un gest de om îmbufnat, m-a mângâiat pe cap.
- Tare prost mai eşti! îmi spuse el. Apoi m-a îmbrăţişat.
Gata cu toanele. L-am îmbrăţişat şi cu plângând. El tocmai îşi lua zborul. Eu tânjeam după el.
II vedeam, aidoma lumii, lopindu-se în zare.
Când A nu mai era decât un punct în spaţiul infinit, gândul mi-a zburat către Maria şi, cu un junghi în inimă, am pornit la rândul meu, om al tuturor timpurilor, nerod, neisprăvit, amintire în amintiri, suflet printre suflete, spre propria mea veşnicie.

PROLOG

ZIUA ÎNTÂI

Illlil

ZIUA A DOUA

188

ZIUA A TREIA

188

EPILOG

Povestea Jidovului rătăcitor continuă!

Pentru prima dată în limba română

Vama Mării este un dialog romanesc între două spirite din alte lumi, cel al naratorului, mort chiar la începutul cărţii *("în ziua de 26 iunie, cu puţin înainte de amiază, mi's-a întâmplat un lucru pe care nu-l voi uita niciodată: am murit.")* **şi un spirit extraterestru, un fel de Mic Prinţ, plecat de pe planeta Urql în misiune de cercetare galactică. Cele două spirite, A şi O, se întâlnesc la Veneţia, iar naratorul acceptă să redacteze un "raport" succint despre Pământ şi locuitorii săi, din care semenii lui A, de pe planeta Urql, să afle că omul este centrul şi singurul rost al universului. Acest roman a fost distins cu Marele Premiu** LTL **Lire şi cu Premiul Hassan** II **des Quatre Jurys (1995).**

Premii:

Marele Premiu pentru Roman al Academiei Franceze (1971)
Premiul Scanno (1991)
Marele Premiu LTL. Lire (1994)
Premiul Hassan II **des Quatre Jurys (1995)**
Ordinul Naţional *Steaua României,* **în grad de Comandor (1999)**